

ANNALEN
VAN DEN
OUDHEIDSKUNDIGEN KRING
VAN HET LAND VAN WAAS.

D. 19.

ANNALES
DU
CERCLE ARCHÉOLOGIQUE
DU PAYS DE WAAS.

T. 19.

.....
In alle zijne uitgaven, is de Kring in geenen deele verantwoordelijk voor de denkwijze door de schrijvers mitgedrukt. (*Art. 51 der Statuten*).

.....
Dans toutes ses publications, le Cercle n'est nullement responsable des opinions émises par les auteurs. (*Art. 51 des Statuts*).

LOKEREN ST. NICOLAS TEMSCHE

BEVEIEN HAESDONCK ST. GILLES RUPELMONDE STEKENE VRAGENE WAESMUNSTER ZWINDOECHEIT

ANNALEN

VAN DEN

OUDHEIDSKUNDIGEN KRING

VAN HET LAND VAN WAAS.

ANNALES

DU

CERCLE ARCHÉOLOGIQUE

DU PAYS DE WAAS.

SAINT-NICOLAS,

TYPOGRAPHIE DE J. EDM.

VERHEYEN

BERCATOR

SPQW

Leden van den Oudheidskundigen Kring van het Land van Waas

VOOR HET JAAR 1899-1900.

BESTURENDE COMMISSIE.

- MM. G. Willemsen, griffier der Handelsrechtbank te Sint-Nikolaas, Voorzitter.
H. Van Hooff, nijveraar te Lokeren, Ondervoorzitter.
C. De Boek-Bauwens, notaris te Sinay, Ondervoorzitter.
Al. Anthemis, priester te Sint-Nikolaas, Sekretaris.
V. Keppens, gemeentesecretaris te Sint-Nikolaas, Schatbewaarder.
A. De Coek, bijzondere te Sint-Nikolaas, Bewaarder der archieven en Bibliothekaris.
J. De Ryck, geneesheer te Sint-Nikolaas, Lid der Commissie.
F. Annaert, rustend pastoor te Stekene, Lid der Commissie.
Th. De Decker, vrederechter te Temeche, Lid der Commissie.
V. Van Haelst, advokaat te Sint-Nikolaas, Lid der Commissie.
Jos. Van Naemen, zoon, eigenaar te Sint-Nikolaas, Lid der Commissie.

EERELID.

Louis de Pauw, algemeene bewaarder der verzamelingen der Vrije Hoogeschool van Brussel.

LEDEN.

- Z. D. H. Mgr A. Stillemans, Bisschop van Gent.
Z. D. H. Mgr de Prins K. van Arenberg, grondeigenaar te Brussel.
Em. Meert, vrederechter te Sint-Nikolaas.
Mevrouw Gr. De Puysselaer-Laenen, boekdrukker te Sint-Nikolaas.
MM. J. de Borchgrave, consul van Servie, grondeigenaar te Gent.
J. Geerts, ingenieur principaal te Gent.
J. Verwilghen-Hijde, commissaris der arrondissementen Sint-Nikolaas en Dendermonde te Sint-Nikolaas.
Al. Van Bogaert, pastoor te Wiehelen.
Ed. Prisse de Limburg-Stirum, ingenieur, dienstoverste bij den staatsspoorweg te Schaerbeek, Brussel.

- Mevrouw A. Vereruyse-Heyndrickx, grondeigenaresse te Sint-Nikolaas.
Mevrouw Th. Percy-Heyndrickx, grondeigenaresse te Sint-Nikolaas.
MM. A. Raemdonck, pastoor-deken te Aalst.
St. Verwilghen, advocaat te Sint-Nikolaas.
Mejufvrouwen Dalschaert, boekhandelaars te Sint-Nikolaas.
MM. A. Blomme, voorzitter bij de rechtbank van eersten aanleg te Dendermonde.
Baron A. de Maere-Limuander, grondeigenaar te Gent.
Graaf Thierry de Limburg-Stirum de Thiennes, grondeigenaar te Gent.
Jh. Van Naemen-Maertens, burgemeester en volksvertegenwoordiger te Sint-Nikolaas.
Burggraaf S. Vilain XIII, burgemeester en grondeigenaar te Basel.
Burggraaf Jul. Le Boucq de Beaudignies, grondeigenaar te Cruybeke.
J. Nobels-Jaussens, nijveraar te Sint-Nikolaas.
Em. Geerts, notaris en schepen te Sint-Nikolaas.
Th. Libbrecht-Van Naemen, advocaat, lid van de Bestendige afvaardiging van den provincialen raad van Oost-Vlaanderen te Gent.
A. Van den Broeck-Vogelvanger, grondeigenaar te Sint-Nikolaas.
E. Stas, burgemeester te Rupelmonde.
Leo Braeckman, grondeigenaar te Temsche.
Alf. Jaussens-De Schryver, gemeenteraadslid en lid der Koninklijke Vlaamsche Akademie, te Sint-Nikolaas.
Paul Verheyen, nijveraar te Steendorp.
A. Goris-Maus, fabrikant te Sint-Nikolaas.
H. Raemdonck, notaris en burgemeester te Sint-Gillis (Waas).
Jules van Pottelsberghe de la Potterie, grondeigenaar te Brugge.
Graaf Fl. de Brouhoven de Bergeyck, senator te Beveren.
C.-A. Van Necke, pastoor-deken te Sint-Nikolaas.
P. De Meerleer, pastoor van O. L. V. kerk te Sint-Nikolaas.
Anatole Reynaert, geneesheer en schepen te Sint-Nikolaas.
Baron E. Prisse, grondeigenaar te Luik.
Em. Bellemans, notaris, provinciaal en gemeenteraadslid te Sint-Nikolaas.
Eng. Van Overloop, grondeigenaar te Brussel.
P. Van Raemdonck, burgemeester te Beveren (Waas).
L. Smet-Verdurmen, grondeigenaar te Sint-Nikolaas.
Heyndrickx-De Valcke, gemeenteraadslid te Sint-Nikolaas.
H. Seghers, geneesheer en schepen te Sinay.
Fl. Verdurmen-Bocklandt, voorzitter van den Werkrechttersraad en grondeigenaar te Sint-Nikolaas.

- MM. Ach. Deshayes-Verdbois, wijhandelaar te Sint-Nikolaas.
J. Lammens, senator te Gent.
Jh. Stoop-Poodts, grondeigenaar te Sint-Nikolaas.
Aimé Boëyé, advokaat en gemeenteraadslid te Sint-Nikolaas.
Jh. Lesseliers, provinciaal raadslid te Beveren (Waas).
D. Andries, burgemeester te Temsche.
Ridder Em. de Neve de Roden, burgemeester en grondeigenaar te Waasmunster.
- Mevrouw Janssens-Smits, grondeigenaresse te Temsche.
- MM. Edu. Dhaens, advokaat en majoor-bevelhebber der Burgerwacht te Sint-Nikolaas.
Jh. Wauters, provinciaal raadslid en schepen te Temsche.
Ad. Deckers, geneesheer en burgemeester te Melsele.
Aug. Raemdonck, volksvertegenwoordiger te Lokeren.
X. Bolyn, notaris en burgemeester te Kemseke.
G. van Winckel, notaris en provinciaal raadslid te Stekene.
A. Roelens, geneesheer te Rupelmonde.
C.-M. Massez, kanunnik, superior in 't Klein Seminarie te Sint-Nikolaas.
Ferd. Buytaert, grondeigenaar te Sint-Nikolaas.
Leo De Ryck, geneesheer te Temsche.
Alf. De Schryver, bestierder der Zusters van het hospitaal te Sint-Nikolaas.
Ridder Am. de Ghellinck d'Elseghem, burgemeester en grondeigenaar te Elseghem.
Gustaaf Maes, nijveraar te Lokeren.
A. Verwilghen-Van den Broeck, advokaat, provinciaal raadslid te Sint-Nikolaas.
J. Van Wtberghe, grondeigenaar te Sint-Nikolaas.
E. Matthys, pastoor van St. Joseph te Sint-Nikolaas.
Ed. Van den Abeele-Vergult, eigenaar te Sint-Nikolaas.
M. De Smedt, geneesheer en schepen te Sint-Nikolaas.
Luciaan Reyckler, nijveraar te Sint-Nikolaas.
- Mejufvrouw Lucia Van Naemen, grondeigenaresse te Sint-Nikolaas.
- MM. Jh. Raemdonck, grondeigenaar te Lokeren.
Prosper Thuysbaert, notaris en burgemeester te Lokeren.
E. Mertens-Erix, burgemeester en senator te Cruybeke.
F. Mertens-Van Goethem, provinciaal raadslid te Cruybeke.
Ern. Van Haelst, notaris te Zwijndrecht.
Graaf de Bergeyck-Moretus, grondeigenaar te Antwerpen.

- MM. Burggraaf Georges Vilain XIII, grondeigenaar te Basel.
P. Michelet, burgemeester te Vracene.
Victor Van den Broeck, nijveraar te Sint-Nikolaas.
Leo De Brabander, burgemeester te Elversele.
Em. De Cleene-Stoop, burgemeester te Nienkerken.
Fl. Meskens, letterkundige te Sint-Nikolaas.
J. Van Mieghem, eere-griffier te Sint-Nikolaas.
Ridder Zaman, arrondissementscommissaris te Meehelen.
St. Lauwerys, onderpastoor der O. L. V. kerk te Sint-Nikolaas.
Gaston Lescornez, fabrikant te Sint-Nikolaas.
Florent Cooreman, advokaat te Sint-Nikolaas.
Georges Martens, kommiess-griffier te Sint-Nikolaas.
P. Van de Keere, onderpastoor der O. L. V. kerk te Sint-Nikolaas.
August Sloor, kunstschilder te Tensehe.
Frans Denys, fabrikant te Sint-Nikolaas.
Henri Henderickx, zeepzieder te Sint-Nikolaas.
Karel Mabile, bijzondere te Sint-Nikolaas.
Henri Phylaert, notarisklerk te Sint-Nikolaas.

Mevrouw Leonard Seghers-Heynderickx, bijzondere te Sint-Nikolaas.

- MM. Alfons Poppe, schepen en grondeigenaar te Sint-Nikolaas.
Lucien Reynaerts, nijveraar te Tensehe.
Leo Quintyn, onderpastoor van O. L. V. te Sint-Nikolaas.
Van de Walle, onderpastoor van Sint-Joseph te Nikolaas.
Adolf Roosens, onderpastoor van O. L. V. te Sint-Nikolaas.
Th. Van Aerschodt, apotheker te Sint-Nikolaas.

- Het Plaatselijk Bestuur der Stad Lokeren.
Het Plaatselijk Bestuur der gemeente Rupelmonde.
Het Plaatselijk Bestuur der gemeente Thielrode.
Het Plaatselijk Bestuur der gemeente Nienkerken.
Het Plaatselijk Bestuur der gemeente Doel.
Het Plaatselijk Bestuur der gemeente Beveren.
Het Plaatselijk Bestuur der gemeente Becele.
Het Plaatselijk Bestuur der gemeente Tensehe.
Het Plaatselijk Bestuur der gemeente Verrebroeck.
Het Plaatselijk Bestuur der gemeente Haasdonck.
Het Plaatselijk Bestuur der gemeente Cnrybeke.
Het Plaatselijk Bestuur der gemeente Vracene.
Het Plaatselijk Bestuur der gemeente Elversele.
-

ALGEMEENE OPENBARE VERGADERING

VAN 25 JUNI 1900.

AANSPRAAK VAN Mr G. WILLEMSEN, VOORZITTER.

Mevrouwen, Mijnheeren,

Voor de tweede maal heb ik de eer de jaarlijksche algemeene vergadering van den Oudheidskundigen Kring van het Land van Waas voor te zitten, en U welkom te mogen zeggen.

Voor de tweede maal ook, is mij de taak opgelegd U over een onbekend, of toch ten minste weinig bekend feit der geschiedenis van het Land van Waas te onderhouden. Die jaarlijksche verplichting is nog al redelijk zwaar, niet dat de stof ontbreekt — ach neen! stof is er genoeg, maar al te veel — Maar het moeilijke is dit : een onderwerp kiezen dat in korte woorden U voor oogen kan gelegd worden, en niet te ingewikkeld om uwe aandacht te vervelen.

Verleden winter, in den loop mijner opzoekingen, had ik het geluk de hand te leggen op den akt bij welken het metselwerk voor de heropbouwning der Parochiekerk van Sint-Nicolaes, afgebrand den 25 Mei (Sakramentsdag) 1690, openbaar aanbesteed werd aan Rombant Rommens, meester metsler te Sint-Nicolaes, voor de somme van « 131 g^{nl}s ».

Wat mijne aandacht bij het lezen van dit stuk opwekte, is het deze : Die aanbesteding spreekt alleen van het loon, en sluit zoo : « en naer mynne bleve op Rombant Rommens voor de somme van » 131 g^{nl}s » (1).

Mijne verwondering was groot, ik beken het, een openbaar werk, op het einde der XVIIe eeuw, aan den minsteischenden — voor het loon alleen — te zien aanbesteden.

(1) Stadsarchief van St Nicolaes — nog niet gerangschikt stuk.

Nooit had ik mij durven verbeelden dat men in dien tijd, het loon dorst vernijnen.

Maar mijne verbazing werd nog grooter, als ik benevens voormeld stuk er een ander vond, getiteld : « *Conditien waerop men van » weghe d'heer pastoor, meyer ende schepenen, gedeputeerde van » Beversche, midtsgaders kerckm^{rs} der prochie van St Nicolaes lande » van waes, aenbesteden het maecken ende leveren van het houtwerk » noodich tot het opmaecken van de voors prochie jnder maniere » als volght » (1).*

Dit was wat anders. Hier stond ik voor een algemeen en volledig aannemingscontract; en leest men een hedendaagsch lastenboek van openbare werken, of die « *Conditien* », vindt men tusschen beiden weinig of geen verschil.

Rond dit zelfde tijdstip had ik het genoegen de hand te leggen op een volledig dossier betreffende het verblijf van Generaal de Courtebourne te Sint-Nicolaes in 1701 (2). Die bundel is bijzonder belangwekkend, daar hij ons de loonen van dien tijd doet kennen, van bijna al de ambachtlieden : aardewerkers, metsers, schrijnwerkers, smeden, stoelmakers, behangers, naaisters enz.

Ik hoef U hier niet te zeggen of ik gretig op die vondst viel. Dit was voor mij gesneden brood.

Zoo vatte ik het gedacht op, U heden over werk en loon in het verleden, te onderhouden. Ik begon te zoeken en op te sporen, maar ik had zonder den waard gerekend. De documenten en de oorkonden stapelden zich zoo verbazend op, dat ik er van verschrikte. Nochtans volherdde ik in mijne vermetele onderneming; maar ik ondervond welhaast dat in plaats mij tot eene korte openingsrede te bereiden, ik een lijvig boekwerk had beginnen te schrijven.

Dit bracht mij zooverre, dat ik eenvoudig rechtsommekeer deed, en, in plaats U over loon en werk in het verleden te spreken, zal ik trachten U de reis door het Land van Waas, van eenen vorst te vertellen, die — ten rechte of ten onrechte — dat zal ik misschien later en elders onderzoeken — den naam heeft, den eersten schop te hebben gegeven in het oude wetstelsel van ons land — toen Oostenrijksch of Keizerlijk Nederland. Ik bedoel Joseph II.

(1) Stadsarchief van St Nicolaes — uog niet gerangschikt stuk.

(2) Stadsarchief van St Nicolaes. — Bundel : Documenten Rekeningen 1691—1701. (Dossier de Courtebourne).

Voor ik mijn verhaal begin, wil ik allereerst mijnen persoonlijken dank bieden aan degenen die mij steeds zoo welwillend alle gemak verschaffen, om mijne opzoekingen doelmatig te kunnen doen. Ik noem MM. Robert Schoorman, adjunct-archivaris bij het Rijksarchief te Gent, Vital Keppens, gemeentesecretaris en Edward De Meester, bureeloverste bij het Stadsbestuur van Sint-Nicolaes, en Gustave De Noos, bureeloverste bij het Stadsbestuur van Lokeren. Aan hen allen mijne diepste dankbaarheid.

*.

Men schreef toen 1781.

Het Hoofdcollegie van Waes, van de komst van den Keizer ver-
wittigd, had zich naar Dendermonde begeven. Den 17 Juni was
« het Collegie andermael van s'morgens extraordinairelyek vergadert
» geweest, op de tydinge door het estafette gisteren avond aen het
» Collegie toegebracht, dat Syne Majesteyt den Keyser alle momenten
» binnen dese stad konde arriveren, reden waeromme het collegie
» op het versoek van den heere Hooghbailliu is gegaen naer de
» vergadering van het magistraet deser stad op hunne collegiale
» kamer, om aldaer de kompste van syne Keyserlyeke Majesteyt af te
» wachten, op dat den heer hooghbailliu de twee corpora beneveus
» het Princelyk Leenhof, sonder eenigen rang te observeren, gely-
» ckelyk aen de selve syne Majesteyt saude konnen presenteren;
» alwaer gearriveert is eene estafette van wegens de Gedeputeerde
» ter vergaderinge, aen het hoofd collegie toegesonden, recomman-
» derende ander mael de postpeerden in gereedheyd te doen handen,
» welcke estafette te kennen gaf, dat syne Majesteyt om elf uren
» voor middag binnen dese stad saude arriveren, dog aldaer afwach-
» tende tot naer den twelf uren, ende niet arriverende, heeft den
» heere Hooghbailliu geseyt van naer middag ter selver plaetse te
» vergaderen, op seker teeken op den thoren van de stad te geven,
» als wanneer ten twee uren naer middag voor het hoofdcollegie is
» gearriveert eene andere estafette afgesonden door den Postmeester
» van Quaetrecht met brief innehaudende de route die sy Majesteyt
» s'morgens hadde genomen, waer op beede de collegien op het
» stadhuys zyn vergadert afwachende de kompste van syne Majesteit,
» die salvo justo ten vyf uren naer middag binnen dese stad is gear-
» riveert, langst de Gheudsche poorte, komende van Aelst, ende
» aldaer verwillekomt door den heere Grave de Ferraris, gouverneur
» deser stad ende den voorderen Etat Major, alwaer syne Majesteyt

» tredende nyt syne voiture, is de vestingen opgegaen achter het
» Gasthuys, ende de selve rond gewandelt tot aen de Mechelse
» poorte, tusschen welken tyd den voorseyden heere Gouverneur
» aen syne Majesteyt heeft kenbaer gemaekt, dat den heere hoogh-
» bailliu met syne Magistraturen van stad, lande ende leenhof d'eere
» versochten van eene audientie te mogen hebben om hem oodmoedig
» respect ende onderdanigheid te bethoonen, die heeft geantwoort
» dat hy hem ter audientie sandede ontfangen in het militair quartier
» aldaer, waervan rapport gedaen zynde aen den heere Hooghailliu,
» is den selven benevens de voornoemde Corpora gegaen naer het
» vorseide quartier, alwaer syne Majesteyt is gekomen, ende naer
» dien het regiment van Clairfait de exercitie in het vner gedaen
» hadde ter presentie van syne Majesteyt, is de selve genadert naer
» de vergaderde corpora, alwaer den heere hoogbailliu aen hem de
» complimenten heeft gedaen over de stad ende lande van Dender-
» monde ende voordere corpora, ende die aen syne Majesteyt gepre-
» senteert, welken de selve gratienselyk heeft aengenomen, ende
» toegesproken, ende naer dien syne Majesteyt gevraegt hadde voor-
» eerst of de stad considerabel is, of se ongesont is, ende hoeveel
» communicanten dat er zyn, mitsgaders tot wat hoogte den vloed
» van de Schelde alhier opquamp, wat negotie ende manufacturen
» alhier geexerceert wierden, alsmede naer aen differente heeren
» gevraegt te hebben linnen naem, heeft hy geweirdigt te seggen
» aen de vorseide corpora, bydien de heeren jet te versoecken
» hadden, dat sy sanden spreken ofte het selve kenbaer te maeken,
» naer het welcke syne Majesteyt aldaer in syne voiture is getreden,
» ende omtrent ses men en half, onder eene continuele toeynyginge
» van menigte van volk, nyt dese stad vertrocken naer de prochie
» van Lokeren, om te gaen vernachten binnen S^e Nicolaes » (1).

Moest het Hoofdcollégie van Waas te Dendermonde lang op de komst van den Keizer wachten, werd het geduld der Schepenen van Lokeren niet min getoetst.

Men leest immers in het « Register van de Resolutien van Sche-
» penen der prochie van Lokeren begonst met prima Augusty 1772 »
in het « actum » van 17 Junij 1781 : « Tenselven dage s'morgens
» heel vroeg, emmers des nagts, becomen missive van d'edele heeren

(1) Rijksarchief te Gend. — Resolutieboek van het hoofdcollégie van het Land van Waas. — N° 127 van den Inventaris. — Actum van 17 Junij 1781.

» van t'hoofte, ons informerende dat syne majt den keyser allhier
» heden staet door te passeren, ons lastende te sorgen dat er voor
» den negen uren s'morgens gereet syn 24 peerden alle in goeden
» staet en het selve te regnieren met den postmeester hebben den
» selven postmeester ontboden en van dese communicatie gegeven, en
» hem belast te sorgen voor de selve peerden, mede voor goede
» conducteurs, en de postillions in goeden staet syn.

» Syne gemelde Majesteit is allhier gearriveert een quaert naer
» seven uren des avonts ende naer verbleven te hebben een quaer-
» tier ners, vertrocken naer de prochie van St Nicolaes » (1).

Wij hebben daar zooeven gezien dat de Keizer te Sint-Nicolaes
zon vernachten. Den 17 Juni 1781 's morgens vergaderden de « Beyde
Bancken » en er werd « geresolveert ter oorsaecke van de komste
» van Syne Keyserlyke Majesteit te doen maeken twelf flambeeuwen
» van twee ponden ider tot het verlichten der respective weth of
» prochiehuysen.

» Item geresolveert ter selver oorsaecke van de straeten te doen
» weiren de steen, gruis, vuyl, ofte mesthoopen, tselve by het klin-
» ken van de belle ende kerkgebod te doen aankondigen.

» Item wert' er geexhibeert ordonnance politique comende van
» weghens D'edele heeren van het hooftcollegie van den lande van
» Waes waerby sy melden om alle troubels ende voerdere Incidenten
» te voercomen omtrent het arrivement en verblyf van syne Majt'
» allhier ten landhuysse, te Interdicieren aen een Jegelyck van op
» vyftien roeden van het landhuys ten negen en half uren van desen
» avondt hun te vervoorderen, op pene van By een Jeder te Incur-
» reren eene Boete van vyftien ponden parisis, weleke ord^{ie} op
» heden ter plaetse ordinair Is gepubliceert ende geaffixeert » (2).

De overheden der minderwetten waren van reeds vroeg in den
morgend op het « prochiehuys » vergaderd, om den Keizer af te
wachten. Het waren « D'heeren hubert fredericq Bolsens meyer, Jan
» francies Maes, Jan Baptiste De Grave, Jan francies Vaele, ferdinande
» Bronckaert ende Meester Josephus Anthonius Gommars Weyn Res-
» pective Schepenen ende Greflier van de Keure midtsgaders D'heeren
» Maximiliaen Emmannel De Schepper meyer der heerlyckhede van
» den Beversche allhier, Jan Baptista van Landeghem M. L., ferdinande

(1) Gemeentearchief van Lokeren.

(2) Resolutieboek N° 3 der « beyde bancken » — fo 22 verso.

» de Cauwer, Josephus Braem, Jan Gillis Wuytack ende Joseph Bernard De Mulder Respective Burgemeester schepenen ende greffier » derselve heerelyckhede, ende gillis francies van Vlierberghe regeerder » der heerelyckheden van Puyenbeke, paddeschoot ende arschot » (1).

De greffiers J. A. G. Weyn en J. B. De Mulder vertellen ons de wondere lotgevallen al dier overheden in deze woorden :

« Ten voornoemden daeghe hebben Wy van smorgens ten seven » uren gevacheert ten prochiehuysse, om syne majesteyt den Keyser » ende coning JOSEPHUS DEN TWEEDEX onsen genaedigen sonverein af » te wachten, ten welken eynde wy alhier syn verbleven tot omtrent » negen en alf uren van den avond als wanneer syne gemelde Majes- » teyt synen Intredé heeft gedaen Langhs de nieuwstraete, In eene » koetse bespannen met acht peirden vergeselt door syne excellentie » den generael Baron Tersy, dewelcke syn afgestapt In het Landthys » van desen Lande, alwaer hy Door d'edele heeren hooghbaillin ende » hoofschepenen pensionaris ende Grellier van den Lande aengespro- » ken Js geworden, hetwelcke wy ten selven daeghe gemeynt hebben » oock te connen doen, dogh door de groote faticque Die syne » geseyde majesteyt hadde nytgestaen en syn laet arrivement, Js » sulckx ten dien daeghe niet connen gebeurren, oorsaecke dat wy » des anderdaeghs wesende den achtthienden wederom ten prochie- » huysse syn gecompareert om als dan devoiren te doen, om audientie » by syne voornoemde Majesteyt te Bekomen, ten welken effecte wy » In corpore ons hebben begeven ten voornoemde Landhuysse, naer » eenigh verblyf ende ondersoek om de gemelde audientie te connen » bekomen. Eyndelinge gekomen op den Boven ganck van het selve » Landthys, alwaer door onsen voorschreven grellier Weyn gesproken » eenen Bedienden van syne majesteyt, om te mogen geïnformeert » syn by wie men sich moeste adresseren om audientie te bekomen, » welken Bedienden tot dies aengewesen heeft den voornoemden » grave Tersy gelogeert synde op eene caemer Boven de collegie » caemer ten oosten. alwaer den heer meyer Bolsens benevens den » greffier Weyn den gemelden gerael Baron Tersy syn geweest spreken » om audientie te Bekomen, ende het geluck te mogen hebben syne » MAJESTEYT te spreken; het gonne door den gemelden generael Js » Belooft geworde, t'eynden welken, hebben wy op den voors^{en} » ganck In corpore verbleven, als wanneer ten passeren van generael » Tirsy, het selve andermael aen hem is versocht geworden, den

(1) Resolutieboek N° 3 der « beyde bancken » — f° 23.

» welken gegaen synde Inde ante chambre van de plaetse alwaer
» syne gemelde majt hadde geslaepen, wesende het cleyn camerken
» ofte cabinetten naest de cipiragie ende merckt, ende nytwegende
» Langst de voorn ante chambre, alwaer den gemelden generael
» eenen corten tydt verbleven hebbende, met syne voornoemde
» majesteyt gecomen Js op den voorschreven ganck, ter welke
» plaetse door den geseyden generael Js geseyt geworden « *Voila*
» *sa majesté* » waerop Immediatelyek syne majt heeft geseyt « *C'est*
» *moi* » ende selfens gevraeght *ou est Le marchand ou fabriqueur*
» waerop selfens sieur Joannes Josephus Jaspert aen hem heeft
» gepresenteert een preuve of monster van syne fabrique van Blaüsel,
» benevens eene requeste, waer outrent syne MAJESTEYT objection
» ende remarqñen heeft voorgelaüden, waernaer den voornoemden
» greff. Weyn aen syne majt heeft geseyt, Dat daer was de Weth van
» dese prochie die geerne het Bonheur sänden gehadt hebben van
» hem te spreken, als wanneer syne MAJESTEYT sigh heeft vertrocken
» op de caemer naest de voornoemde antechambre, alwaer syne
» MAJESTEYT de voornoemde Wethaüderen heeft doen volgen, ende Js
» aldaer door onsen voornoemde Greffier Weyn aengesproken, ende
» In handen gestelt eene pleyse obsichtelyek tot een nieuw plang
» van Elevatie van dese prochie kereke, ende aen syne MAJESTEYT
» gethoont het selve nieuw plang, ende naer eenigen tydt daer over
» gesproken te hebben soo door den voornoemden greffier Weyn als
» eenige der Wethaüderen, heeft syne MAJESTEYT t'selve plan weder
» gegeven aenden voornoemden Greffier, ende In synen sack gesteken
» de voornoemde plaise (allhier achter te Registreren), waer naer
» syne majesteyt ons heeft Belooft deselve te sullen examineren, ende
» alsoo van daer vertrocken Langhs den voornoemden ganck, alwaer
» hy aen eenen Militairen Invalide syne mildadigheyt heeft Bethoont,
» met hem te geven vier Ducaten; van daer Js syne gemelde majes-
» teyt voorts vertrocken nyt het Landthuys ende gecomen synde op
» de merckt, heeft hy, de persoonen, gestelt tot syne wacht, Doen
» wedergaen, ende getraverseert de merckt Langst de Noordsyde tot
» voorby den Driesch, emmers tot aen het huys van Pieter De Potter,
» alwaer syne majesteyt Benevens Den generael Baron de Tirsy In
» syne koetse Js getreden, onder het toeroepen van alle het Volck
» *Vive L'Empereur*, waerop syne MAJESTEYT, onder het Draeyen van
» synen hoedt, syne onderdaenen heeft *Bedanckt*, ende heeft syne
» Reyse alsoo voorts geseth naer de prochie van St Gillis; De Lief-
» talligheyt, Mildaedigheyt ende voordere hoedaenigheden van dien

» Monarch sullen voor altydt Jude herten synder getrouwe onderdanen
» als van andere volekeren, t'geluck gehadt hebbende van den door-
» lichtigen Monarch te aenschaúwen, geprent Blyven, want men moet
» met alle Redenen van syne majesteyt seggen

» *Qualem non Vidit antiquitas nec credet posteritas nos miramur.*

» *Tel que L'antiquité n'a pas eu Ni que La postérité croira est l'objet*
» *de Nos admirations.*

» *Wiens gelyck de oudheydt niet en heeft ghesien, noch de naecome-*
» *lingen sullen gelooven, Doet ons verwonderen* » (1).

Uit een actum van het Hoofdcollegie gedagteekend 21 Juni 1781, blijkt er dat wanneer Joseph II van Sint-Nicolaes naar Sint-Gillis vertrok, hij zijne reis voortzette « Langhs de grensen teghen het » staeten ghebied tot aen het fort de peirel alwaer hy te schepe » gegaen is » (2).

Wat er te Sint-Gillis en in de andere gemeenten door Joseph II bezocht, voorviel, moet van weinig belang zijn, daar de « Resolutieboecken » dier « prochien » daaromtrent allen stilzwijgend zijn.

Ik zegde U daar zoo aanstonds, dat Greflier Weyn den Keizer « eene pleyse opsichtelyk tot een nieuw plan van Elevatie van dese » prochie kercke » ter hand stelde.

Ik wil hier daarover niet verder uitweiden, des te meer dat ons geacht medelid, M. Joseph Geerts, zich verbonden heeft zijne, sedert reeds lang beloofde geschiedenis der Primaire Kerk van Sint-Nicolaes, in eene der aanstaande afleveringen onzer Annalen te laten verschijnen.

Nochtans acht ik het noodig, alleenlijk om U al de bijzonderheden der reis van Joseph II door het Land van Waas, zooveel mogelijk te doen kennen, daar eenige woorden over te zeggen.

De kerkmeesters van Sint-Nicolaes hadden het gedacht opgevat de Parochiekerk te doen vergrooten en verhooggen. Zij hadden een plan laten opmaken door « Hebbinckhuys, meester metsersbaes alhier » (3). De « thiende heffers » hadden een ander plan doen vervaardigen. Dit laatste werd door de kerkmeesters, als onvoldoende, verworpen. Daarmede volgden groote moeilijkheden, die de « pleyse » of verzoekschrift ons breed en wijd doen kennen. Dit stuk luidt zoo volgt :

(1) Resolutieboek N° 3 der « Beyde Bancken » — f° 23.

(2) Rijksarchief te Gent. — Reg. N° 116 van den Inventaris.

(3) Resolutieboek N° 3 der « Beyde Bancken » — f° 16 v°. — Actum van 16 April 1781.

« Sire

» Si Nous pouvons Prendre La Respectueuse Liberté D'exposer à
» votre Majesté Impériale les raisons De Notre Mécontentement à cause
» du plan que les Décimateurs qui sont L'Eveque Et Le chapitre de
» Tournai et L'abbé de Baudelo à gaud veulent faire executer, plan
» qui causera de très grands Inconvéniens par le défaut de Lumière,
» dont L'Eglise sera privée, non obstant que Les Directeurs de L'Eglise
» ont fait Des Représentations aux décimateurs De contribuer une
» somme de f 5700—0—» pour qui fassent executer Le nouveau plan
» que nous prenons La Liberté respectueuse de présenter à votre
» *Majesté* Imperiale afin qu'elle daigneroit nous faire la grâce d'or-
» donner Les décimateurs qu'ils fassent exécuter Le Nouveau plan,
» du moins selons les representations à eux faites ce que ne pent
» les Jutresser aucunement (1) et Beaucoup augmenter La Devotion
» de vos fidèles sujets : nous osons Donc espérer de la Bonne grace
» de votre *Majesté* Impériale L'ordonnance que L'Eglise soit faite
» conforme audit nouveau plan.

» fait par ordonnance Des Directeurs De La fabrique de L'Eglise
» de St Nicolas comme grellier J. A. G. Weyn » (2).

Dit is, Dames en Heeren, al wat ik betrekkelijk de reis van Joseph II door het Land van Waas heb kunnen verzamelen. Dit alles is wel niet van het hoogste belang voor de geschiedenis van het Land van Waas, ik beken het. Maar met U deze historische « anecdote » — eigenlijk, meer is het niet — te vertellen had ik alleen voor doel, U een tooneel uit het verleden, door degene die het hielpen spelen, afgeschetst, voor oogen te leggen. Ben ik daar in geslaagd, en heb ik uwe aandacht niet te veel vermoeid, zal ik mij ten zeerste beloofd achten.

Over den toestand en de werkingen van onzen Oudheidskundigen Kring heb ik U weinig of niets te zeggen. Het omstandig verslag door onzen ieverigen en verdienstvollen secretaris opgemaakt, zal U daar omtrent alle inlichtingen geven.

Nochtans acht ik het noodig, hier, in deze omstandigheid, eenen bijzonderen dank te sturen aan ons hooggeleerd eerlid M. Louis de Pauw. Niet tevreden met al de gunsten, welke onze vermaarde inboorling reeds aan onzen Kring verschaft; was hij zoo welwillend,

(1) Nuire à leurs intérêts (?).

(2) Resolutieboek N° 3 der « Beyde Bancken » — f° 25.

op het einde van verleden zomer, al onze paleontologische verzamelingen te komen rangschikken. En nu nog, pas eenige dagen verleden, schonk hij aan ons Museum eene nieuwe reeks zegels, welke degene, door hem ons verleden jaar gegeven, op merkwaardige wijze komt volledigen.

Zulke mannen moeten wij dankbaar zijn, en blijven.

Volgen wij hem voorbeeld, werken wij hand in hand tot de bevordering der wetenschap. Dan zal onze Kring nog bloeiender worden, als hij ooit was; dan ook zullen wij met fierheid binnen korte jaren zijn vijftigjarig bestaan luisterrijk mogen vieren.

V E R S L A G.

1899—1900.

R A P P O R T.

VERSLAG

OVER DEN TOESTAND VAN DEN OUDHEIDSKUNDIGEN KRING VAN HET LAND VAN WAAS,
GEDURENDE HET JAAR 1899-1900.

Bijzkeeren,

Eene eervolle maar moeilijke taak is mij opgelegd: als Sekretaris moet ik u het jaarlijksch verslag voordragen over de werkzaamheden van den Oudheidskundigen Kring van het Land van Waas.

Maar alvorens hiermede te beginnen, reken ik het strenge plicht eene dankbare hulde te brengen aan hem wiens rijkbegaafde geestvermogens, gepaard met aanhoudende studie en grondige kennis, sedert ruim tien jaren, aan den Kring, uitstekende diensten bewezen; aan hem wiens edele, verhevene gevoelens, wiens aangename en hertelijke betrekkingen steeds aller achting en genegenheid wisten te verdienen en te bewaren. Gij hebt het allen geraden, 't is de Eerw. Heer Van Bogaert, uw gewezen Sekretaris, dien ik bedoel. Uwe getuigenis en mijne persoonlijke ondervinding deden mij zoo spreken.

Van herte juichten wij de benoeming toe die, van uwen bekwamen Sekretaris, eenen der jongste pastoors van gansch het Bisdum maakte. Voor u, echter, kwam het verlies de vreugde temperen en gaf haar eenen bitteren nasmaak; mij, baarde zij ongelooflijk veel kommer. Moet het u verwonderen dat mijne onervarenheid op het gebied der oudheidkunde lang, lang schroomde het ambt over te nemen dat een Professor Van Bogaert, een Deken Raemdonck, een Dichter Billiet, om niet van anderen te spreken, met zooveel bekwaamheid en luister voor onzen Kring vervulden? Ware ik van uwe welwillendheid niet ten volle overtuigd, nooit hadde ik de natuurlijke vrees overwonnen, die mij beval deze eer van de hand te wijzen.

R A P P O R T

SUR LA SITUATION ET LES TRAVAUX DU CERCLE ARCHÉOLOGIQUE DU PAYS DE WAES,
PENDANT L'ANNÉE 1899-1900.

Messieurs,

Une tâche difficile mais honorable m'est confiée : en ma qualité de Secrétaire, j'ai à vous présenter le rapport annuel sur les travaux du Cercle Archéologique du Pays de Waes.

Avant d'aborder cette matière, qu'il me soit permis d'exprimer notre reconnaissance à celui dont l'intelligence claire et méthodique, le travail assidu et les profondes connaissances rendirent, pendant plus de dix ans, des services signalés à notre Cercle; à celui dont les sentiments nobles et élevés, les relations agréables et cordiales surent toujours mériter et conserver l'estime et l'affection de tous. Vous l'avez nommé déjà, c'est Monsieur Van Bogaert, votre ancien Secrétaire. Votre témoignage et ma propre expérience m'inspirèrent ces paroles.

De tout cœur nous acclamâmes la nomination qui, de votre dévoué Secrétaire, faisait un des plus jeunes curés de tout le Diocèse. Pour vous, toutefois, cette perte modéra votre joie et lui donna comme un arrière-gout amer; pour moi, elle fut une source abondante de soucis. Personne ne trouvera étrange que mon inexpérience en fait d'archéologie resta longtemps alarmée avant d'oser reprendre des fonctions qu'un Professeur Van Bogaert, un Doyen Raemdonck, un Poète Billiet, pour ne pas en citer d'autres, remplirent avec tant de talent et d'éclat. Et certes, si les marques non équivoques de votre bienveillance à mon égard n'étaient parvenues à chasser mes derniers doutes, jamais je n'aurais pu vaincre la crainte instinctive qui me commandait de décliner cet honneur.

Nu MM. over ons werken.

Het zal misschien ongerijmd schijnen, op eenen kermisdag, van begraafplaatsen te spreken. Men gelieve op te merken dat ik er geene schuld in heb: de vondsten die wij gedurende het verloopen jaar deden, getrouw aanhalen, dat is mijne plicht; min dan gelijk wie, kan ik op voorhand vaststellen welke voorwerpen wij gaan ontdekken.

Om het kort te maken, onze beroemde en, met fierheid mogen wij er bijvoegen, onze bekroonde verzameling van lijkbussen is wêer met drij stuks vergroot.

Die potten werden op de Gallo-Romeinsche begraafplaats van Temsche gevonden. Gelijk meest al de voorwerpen van dezen aard, zijn zij uit grijzen kleigrond vervaardigd en vertoonen dien aangenamen, zuiveren vorm die ons spreekt van den kunstvollen smaak der Romeinen.

De eerste pot is 21 cm. hoog en 19 cm. breed. De halskraag is er 16 wijd en het voetstuk 11. Volgens De Caumont, hadden de Romeinen de gewoonte hunne lijkbussen te dekken nu eens met een stukje ijzer of koper, dan wêer met een schaliën scherfje, een stuk steen enz. Hier werd een gebakken potje, van een oorken voorzien, als deksel gebruikt. Men zou dit minder potje haast voor een hedendaagsch drinkkommeken nemen.

De tweede pot, min groot dan de voorgaande, is veel sierlijker en zwieriger van maaksel. Hij is 16 cm. hoog, 15 cm. breed; de voet heeft 10 cm. doorsnede, de halskraag 14, en draagt twee oorkens waarvan ongelukkig het eene beschadigd was.

De derde pot trekt nagenoeg op den eersten; onnoodig dus er meer over te zeggen.

Wij mogen niet nalaten gewag te maken van een marmeren potscherfken, dat op denzelfden akker te vinden was. Is het een stuk van eenen dier potten, die de Romeinen bij de lijkbussen zetteden en waar zij olie, wijn, melk of eenig ander vocht in deden, om aan den geest van den overledene het noodige voor 't ander leven te verschaffen? Of is het zelf een overschotje van eene lijkbuis? Het stukje is te klein en laat mij niet toe een antwoord te geven.

Al deze giften zijn wij verschuldigd aan de edelmoedigheid van Mevr. Janssens-Smits en aan het toedoen van Mr Em. Van Raemdonck. De Kring is overgelukkig aan deze weldoeners zijne gevoelens van innigen dank aan te bieden.

De gemeente Temsche niet te verlaten, zonder gansch in het bijzonder te spreken van de steengelagen, die daar het verloopen jaar aan 't werk gingen.

Abordons, MM. le rapport sur nos travaux.

Fouiller un cimetière, par un jour de kermesse, peut sembler macabre. On voudra bien me le pardonner puisqu'il n'y a pas de ma faute : mentionner les trouvailles faites pendant le courant de l'année passée, voilà mon devoir; d'ailleurs moins que personne, je suis à même de déterminer par avance les objets que nous pourrions découvrir.

Bref, notre collection d'urnes cinéraires, collection si renommée et, nous l'ajoutons avec une légitime fierté, primée à l'exposition de Bruxelles, vient d'être enrichie de trois pièces.

Ces vases furent trouvés au cimetière gallo-romain de Tamise. Comme presque tous les objets de cette nature, ils sont en argile grise et présentent ces formes agréables et pures qui nous témoignent du goût artistique des Romains.

La première urne a une hauteur de 21 cm. sur une largeur de 19. Le collet mesure 16 cm. de largeur, le pied 11. D'après De Cammout, les Romains avaient l'habitude de couvrir les urnes cinéraires soit d'une plaque de fer ou de cuivre, soit d'un morceau d'ardoise, d'un fragment de brique etc. Un petit vase en terre cuite, muni d'une anse, remplit ici l'office de couvercle. On se croirait en présence d'une écuelle.

La deuxième urne, de moindres dimensions que la précédente, est plus élégante et plus gracieuse. Elle a 16 cm. de hauteur, 13 cm. de largeur, le pied présente un diamètre de 10 cm.; le col, d'une largeur de 14 cm., porte deux oreilles dont l'une malheureusement était endommagée.

La troisième urne ressemble beaucoup à la première; inutile donc d'insister.

Je m'en voudrais d'omettre, dans cette énumération, un tesson en marbre qui fut découvert au même endroit. A côté de l'urne cinéraire, les Romains déposaient d'autres vases remplis d'huile, de vin, de lait ou de n'importe quel autre liquide, pour fournir ainsi aux mânes du défunt de quoi subsister dans l'autre vie : preuve de leur croyance dans une nouvelle existence. Sommes-nous en présence des restes d'un de ces vases secondaires; ou bien le tesson lui-même est-il un débris d'une urne sépulcrale? La pièce est trop meune et ne permet pas de vous donner une réponse catégorique.

C'est à la générosité de Mme Janssens-Smits et à la bienveillante entremise de M^r Em. Van Raemdonck, que nous sommes redevables de ces dons. Le Cercle est très heureux de pouvoir présenter, à ces bienfaiteurs, ses plus sincères remerciements.

« Ah! dachten wij, diepe delvingen in den Scheldeplioceen van het Land van Waas, wereldbekende kerkhof van het derde geologisch tijdvak, gaan onvermijdelijk samen met paleontologische ontdekkingen ». En menigeen van ons zag in begeesterende droomen hoe versteende wervels en beenderen nevens een in natuurlijke volgorde passen, elkander vervoegen en welhaast het volledig geraamte nitsmaken van walvissen, van haaien, van visschen de eene nog vreemder van vorm dan de andere; en lange rijen kassen worden opgetimmerd, en honderden schelpen liggen daar achter het glas te pronken. Een machtig leger gelijk, tot den wapenschouw nitgedost, waar ieder soldaat in zijn gelid, ieder regiment op zijne plaats gerangschikt staat.

Zou dit droomen ooit bewaarheid worden?...

Wel is waar, wij hebben geene volledige geraanten, onze kassen proppen niet op van schelpdieren; toch blijft de nitslag der delvingen zeer voldoende.

De kleigrond waar men den steen van bakt, ligt begraven onder drij andere aardlagen.

De eerste is de vruchtbare, aangespoelde slijkaarde waar de akkerman den zweetdruppel, dien hij in haren schoot onderploegde, zoo rijkelijk beloofd ziet.

Aan de twee daarop volgende lagen, dierf mijne kunde, ik beken het maar rechttuit, geenen naam toepassen. De eene, 60 cm. diep, is met ijzerachtige lichamen als doorkneed, wat men gemakkelijk bestatigen kan aan de bruine, roestkleurige streepkens die er overvloedig in voorkomen. De laatste laag is, voor liefhebbers van paleontologie, eene ware goudmijn. Zij loopt slechts 40 cm. diep; maar vertellen wat al schatten van beenderen en schelpen hier overhoop samengespoeld zijn, ware onmogelijk. En wervels, en ribben, en overschotten van hersenpannen, van heupbeenderen zijn er met hoopen voorhanden; zooals gij het hier zien kunt, hebben wij veel versteende beenderen, bijzonderlijk wervels en ribben, bemachtigd.

Hadden de schuimende baren, die op dit strand hun woest geweld kwamen bot vieren, maar eventjes gedacht dat eenwen nadien de Oudheidkundige Kring van het Land van Waas alle deze beenderen zou opzoeken en bewaren; voorzeker waren zij met meer omzichtigheid te werk gegaan, en hadden ze zorgvuldig, hier of daar, alles bijeen néergelegd. De zee hadde ten minste de moedwilligheid zoo verre niet gedreven de vreedzame en onschuldige schelpen die zij, tijd bij tijd, met moederlijke zorg, had groot gekweekt, zoo maar

Mais ne quittons pas la commune de Tamise sans nous occuper tout spécialement des briqueteries qui, l'année passée, y furent mises en exploitation.

« Ah! nous disions-nous, des creusements dans le pliocène scaldisien, cimetière universellement renommé de la troisième période géologique, vont nécessairement de pair avec des découvertes paléontologiques ». Et plus d'un d'entre nous, entraîné par son imagination, voyait déjà les vertèbres et les ossements fossiles s'aligner en ordre naturel, s'adapter et former bientôt des squelettes complets de baleines, de requins, de poissons aux formes les plus fantastiques; il voyait de longues suites de vitrines se dresser et étaler des centaines de coquilles fières d'attirer tous les regards. Telle une puissante armée équipée pour la revue, où chaque soldat occupe son rang, où chaque régiment tient sa place.

Ces rêves les verrons-nous jamais se réaliser?...

Malgré que nous n'ayions pas déterré des squelettes complets et que nos étalages ne regorgent point de mollusques, nous pouvons cependant nous féliciter du résultat des creusements.

L'argile qui sert à la fabrication de la pierre, est enfouie sous une triple couche de terre.

Un' alluvion fertile où le laboureur voit récompensée au centuple l'amère sueur qu'il confia au sillon, constitue la première couche.

Ma science, je l'avoue bien franchement, n'ose appliquer un nom aux deux couches suivantes. La première, épaisse de 0,60 m., est comme pétrie de substances ferrugineuses, les raies brunâtres, couleur de rouille, le prouvent clairement. La dernière strate est considérée, par les amateurs de paléontologie, comme une vraie mine d'or. Elle n'a que 0,40 m. d'épaisseur, mais vous apprendre quels riches trésors d'ossements et de coquillages fossiles les eaux ont accumulés ici pélemêle, serait bien difficile. Vertèbres et côtes, débris de crânes et d'os du bassin s'y rencontrent en quantité. Pour le moment les ossements les plus remarquables que nous avons pu nous procurer sont exposés dans cette salle.

Si les vagues écumantes qui à cet endroit de la plage venaient briser leur fureur, avaient pu prévoir qu'après des siècles, le Cercle Archéologique du Pays de Waes rechercherait tous ces ossements pour les conserver, sans nul doute elles s'y seraient prises avec plus de modération et de discernement, déposant tous ces restes dans l'un ou l'autre abri. Tout au moins, la mer n'aurait pas poussé la barbarie jusqu'à entrechoquer et détruire brutalement ces pauvres coquillages longtemps soignés avec une sollicitude maternelle. 4.

barsweg ondereen te schudden en in gruis te slaan; want weinig, bitter weinig schelpen mochten het ongedeed nitstaan.

Die best bewaard bleven, zijn de oesters. Wij hebben eene groote, grove oester de « *ostrea princeps* » (?), eene mindere de « *ostrea edulis unguata* »; en eene langwerpige waarvan ik, voor het oogenblik, den naam schuldig blijf. Dan hebben wij nog twee soorten van « *astarten* », stukken van « *cyprina rustica* » en een « *Pectunculus* ». Ik durf uw geduld niet langer op de proef stellen en u een voor een al de schelpen opnoemen. De merkwaardigste, die wij voor het oogenblik bezitten, liggen hier onder uwe oogen.

Op oudheidskundig gebied, leverden dezelfde delvingen eenen overheerlijken buit op.

Wij waren gelukkig genoeg de oor van eene groote Romeinsche kruik te ontgraven; een stuk van den hals is nog aan de oor vast. De potaarde waar deze kau van gemaakt werd, is allerlijst en nam, bij het bakken, eene bloedroode kleur. Scherven van kleinere, grijze en witte potten werden ook opgedolven. Spijtig toch dat ze te weinig in getal waren om den vorm der potten aan te duiden.

Eerstdaags zal Mr Leon De Ryck, geneesheer te Temsche, ons de overige voorwerpen, die bij hem berusten, doen geworden; en aanstonds zullen zij, in het Museum, voor het onderricht en de nieuwsgierigheid onzer bevolking ten toon gesteld worden.

Het zal niemand verwonderen nevens ontdekkingen van natuur- en oudheidskundigen aard wéér den naam De Ryck te vinden. Die naam, te rechte staat hij, met gulden letters, geschreven in bijna al de afleveringen onzer Annalen. Onzen innigsten dank aan die achtbare Familie waar studiegeest en wetenschap, als een kostbaarste erfdeel, van vader tot zonen overgaat. — Ook Mr V. Lapage, de wakkere bestuurder der steenbakkerij, verdient allen lof om de medewerking die hij aan de opzoekingen van M. De Ryck verleende. Hij weze van herte bedankt.

MM. ik eindig mijn verslag met een woord van dank, om den blijk van genegenheid en aanzoediging dien uwe tegenwoordigheid en welwillende aandacht ons gaven. Het weze den Oudheidskundigen Kring van het Land van Waas een spoorslag op de baan der wetenschap.

§ 2. TOELAGEN.

De toelagen die wij het verleden jaar genoten hebben, bekomen wij weder. Zoo geeft de Stad ons 200 fr., de Provincie verleent er 500 en de Staat 500. Al deze Overheden mogen verzekerd zijn dat hunne gunsten aan geene ondankbaren geschonken werden.

En effet, très peu de coquilles en ont réchappé. Les huitres se distinguent par leur excellent état de conservation. Nous possédons une huitre grossière et volumineuse : la *ostrea princeps* (?), une autre plus petite : la *ostrea edulis unguolata*, et enfin une variété de forme oblongue dont je ne puis, en ce moment, vous donner le nom. Nous avons de plus deux espèces d'*astartes*, des fragments de *cyprina rustica* et un *pectunculus*. Je n'ose mettre votre patience à plus rude épreuve et vous citer un à un tous nos coquillages. Ce que nous avons de plus intéressant est étalé à côté des ossements fossiles.

En fait d'archéologie, ces mêmes creusements nous procurèrent encore un riche butin.

Nous eûmes la bonne fortune de déterrer l'anse d'une grande urne romaine; une partie du collet tient encore à l'anse. Le vase est en terre glaise très fine; la cuisson colora l'argile d'une teinte rouge caractéristique. Des tessons de petites cruches grises et blanches furent également découvertes. Par malheur ces débris sont fort menus et ne permettent pas de reconstituer la forme primitive de ces objets.

Plusieurs de ces objets sont encore en dépôt chez Mr Léon De Ryck, médecin à Tamise; à la première occasion, il nous les fera parvenir. Nous nous empresserons d'exposer cette nouvelle collection toute entière, pour l'instruction et la satisfaction de nos concitoyens.

Qui donc sera étonné de voir le nom De Ryck lié à des découvertes archéologiques et paléontologiques? Ce nom, chacune des livraisons de nos Annales le montre en lettres d'or. Notre plus profonde gratitude à cette honorable Famille, où le goût des études et la science, comme un héritage précieux, passent de père en fils.

Mr V. Lapage, le directeur vigilant de la briqueterie, mérite tous les éloges pour le concours empressé qu'il prêta aux recherches de M^r De Ryck. A lui aussi nos plus sincères remerciements.

MM. en terminant mon rapport, je ne puis assez vous exprimer ma reconnaissance pour la marque de sympathie et d'encouragement que votre présence et votre attention flatteuse nous donnèrent. Elle sera, pour le Cercle Archéologique du Pays de Waes, un puissant stimulant sur la voie de la science.

§ 2. SUBSIDES.

Les subsides que nous avons reçus l'année passée nous sont encore une fois accordés. La Ville nous alloue 200 fr., la Province, 500 et l'État 500. Ces Autorités peuvent être intimement persuadées que leurs faveurs ne sont pas allées à des ingrats.

§ 3. VERWISSELINGEN DER ANNALEN.

De verwisseling van annalen tusschen ons en de andere maatschappijen wier namen, in dit deel van het verslag, vroeger opgegeven werden, gaan regelmatig voort.

§ 4. BESTUURLIJKE ZAKEN.

In de openbare vergadering jongstleden, werden de Hll. Willemsen, Voorzitter, De Decker en Van Bogaert, Sekretaris, als Bestuurleden herkozen.

Daar Mr Van Bogaert het Land van Waas heeft verlaten, houdt hij ipso facto op deel te maken van het Bestuur. Mr Anthemis werd, door uwe Commissie aangeworven om het mandaat van Mr Van Bogaert te voltrekken. Het bekrachtigen dezer schikking is aan uwe stemmen onderworpen.

Dit jaar moeten de Heeren De Boek, Ondervoorzitter, Annaert en Van Haelst herkozen worden.

Uwe Commissie stelt voor art. 15 der statuten te veranderen en het te doen luiden als volgt : « het Bestuur telt 11 leden ». Moest deze verandering uwe goedkenning wegdragen, dan stelt nu Bestuur nog voor dezen nieuwen zetel aan Mr Jos. Van Naemen, zoon, toe te kennen.

In 1901 is het de beurt der Hll. Van Hooff, Onder-Voorzitter, De Cock, Bibliotheecaris, Keppens, Schatbewaarder, en De Ryck.

§ 5. UITGEGEVEN DRUKWERKEN.

Het achttiende boekdeel onzer Annalen is dit jaar voltrokken. In de derde aflevering van dit boek, die van Januari, geeft Mr Willemsen, Voorzitter, het vervolg eener studie getiteld « Documents pour servir à l'histoire de St. Nicolas sous la domination française ». Dezelfde aflevering bevat nog de « Notice historique sur l'Hospice des vieillards et malades », door den Eerw. Heer A. De Schryver.

De aflevering van Mei behelst :

1° Eene « Notice biographique du Docteur J. H. Van Raemdonck », door Mr C. De Boek, Ondervoorzitter.

2° Het vervolg der « Documents pour servir à l'histoire de St. Nicolas sous la domination française », door Mr Willemsen.

3° « Une vente de tableaux de Maîtres au Pays de Waes en 1858 », door Mr Van Hooff, Ondervoorzitter.

4° « Het Leenboek », door den Eerw. Heer Annaert.

5° Het « Kort verslag der aanspraak over de Boeren, van den Eerw. P. Delplace S. J. », door Mr Meskens.

§ 5. ÉCHANGE D'ANNALES.

Nous continuons régulièrement l'échange des annales avec ces sociétés dont le nom a déjà figuré dans cette partie du rapport.

§ 4. AFFAIRES ADMINISTRATIVES.

Furent réélus à la dernière assemblée publique :

MM. Willemsen, Président, Van Bogaert, Secrétaire et De Decker.

Puisque Mr Van Bogaert a quitté le Pays de Waes, il cesse ipso facto de faire partie du Conseil. Votre Commission a désigné Mr Anthemis pour achever le mandat de Mr Van Bogaert. La ratification de ces dispositions est soumise à vos suffrages.

Cette année, le mandat de MM. De Bock, Vice-Président, Annaert et Van Haelst doit être renouvelé.

Votre Commission propose de changer l'article 15 des statuts et de le rédiger comme suit : « Le Conseil comprend 44 membres ». Si vous approuvez ce changement, la Commission propose en outre de conférer ce nouveau siège à Mr Jos. Van Naemen, fils.

En 1904 seront soumis à réélection MM. Van Hooff, Vice-Président, De Cock, Bibliothécaire, Keppens, Trésorier et De Ryck.

§ 3. OUVRAGES ÉDITÉS.

Nous avons terminé cette année le 18me tome de nos Annales. Dans la 5me livraison de ce volume, celle de Janvier, Mr Willemsen, Président, continue l'étude intitulée : « Documents pour servir à l'histoire de St. Nicolas sous la domination française ». La même livraison donne encore une : « Notice historique sur l'hospice des vieillards et malades », par le R. Mr Alph. De Schryver.

La livraison de Mai comprend :

1° Une « Notice biographique du Docteur J.-H. Van Raemdonck », par M^r Cl. De Bock, Vice-Président.

2° La suite des « Documents pour servir à l'histoire de St. Nicolas sous la domination française », par Mr Willemsen.

3° « Une vente de tableaux de Maîtres au Pays de Waes en 1858 », par Mr Van Hooff, Vice-Président.

4° « Het leenboek », par le R. M. Annaert.

5° Het « kort verslag der aanspraak over de Boeren, van den Eerw. P. Delplace S. J. », door Mr Meskens.

§ 6. VOORNAME GIFTEN.

- 1° Sabel uit de XVIIIe eeuw. — Gift van Mr Fl. Van Raemdonck.
- 2° Oude mantelgesp. — Gift van denzelfde.
- 3° Eene speel. — Gift van Mr J. Van Naemen, burgemeester.
- 4° Spoelen om zijde te weven. — Gift van Mr G. Lescornez.
- 5° Koperen wijwatervat. — Gift van Mr Verschaffelen.
- 6° Koperen plaat voorstellende de H. Maagd. — Gift van Mej. Anna D'hanens.
- 7° Hoogverheven beeldwerk voorstellende de afdoening van het knis. — Gift van Mevr. De Backer-Van den Bossche.
- 8° Gheestelijke sermoenen ghemaakt door den Hoogh-Verlichten Leeraer Joannes Taulinus, anno 1617. — Gift van Mr Aug. Waterschoot-De Creymer.
- 9° Generale legende der Heylighen vergadert wt de H. Serifure, Oude Vaders, ende Registers der heilige Kercke, door Petrus Ribadineira ende P. Heribertus Ros-Weydus, Priesters der Societeit Jesu. T'Antwerpen bij Hier. Verdussen. Anno 1649. Twee boekdeelen in 8°. — Gift van denzelfde.
- 10° Gazette de Cologne; van 7 Januari 1795 tot 24 Juni 1794. — Gift van Mr J. Martens, schepen te Rupelmonde.
- 11° Dichtstukken gemaakt door Dr Van Raemdonck. — Gift van Mr Fl. Van Raemdonck.
- 12° Zes oude muntstukken gevonden op het verdrongen land van Saffinghen. — Gift van Mr H. Mairesse.
- 13° Oude koffijpot in gleiswerk. — Gift van Mr P. Van de Voorde.
- 14° Peerlemoeren kam met doosje (volgens den trant genaamd « Empire »). — Gift van Mevr. L. Van Hoorebeke, te Gent.
- 15° Album met oude bezoek- en spijskaarten, huwelijksaankondigingen enz. — Gift van Mr Jos. Van de Vyver-Van Haver.
- 16° Drij eereteekens der oude « Weversgilde » van S' Niklaas. — Gift van Mr Fl. Meskens.
- 17° De Ultramontaen, tijdschrift voor Dompers en Ignorantijnen, 1829. Acht bundels. — Gift van Mr De Decker, vrederechter te Temsche.
- 18° De Vriend van Kerk en Vaderland, tijdschrift voor Roomsche Catholijken, vervolg van den Domper, 1727. Een bundel. — Gift van denzelfde.
- 19° De Wijsbegeerte van het Christendom, door Sigismondus von Storchenau, 1822. Een bundel. — Gift van denzelfde.
- 20° Journal historique et littéraire, 1842. Boekdeel 8, aflevering II. — Gift van denzelfde.

§ 6. PRINCIPAUX DONNS.

- 1° Sabre du XVIIIe siècle. — Don de M^r Fl. Van Raemdonck.
- 2° Ancienne boucle de manteau. — Don du même.
- 3° Navette. — Don de Mr J. Van Naemen, bourgmestre.
- 4° Navettes pour le tissage de la soie. — Don de Mr G. Lescornez.
- 5° Bénitier en cuivre. — Don de Mr Verschaffelen.
- 6° Plaque en cuivre représentant la Vierge. — Don de Mlle Anna D'hanens.
- 7° Haut-relief représentant la descente de la Croix. — Don de Mme De Backer-Van den Bossche.
- 8° Gheestelycke sermoonen ghemaekt door den Hoogh-Verlichten Leeraer Joannes Taulinus, anno 1617. — Don de Mr Aug. Waterschoot-De Creymer.
- 9° Generale legende der Heylighen vergadert wt de II. Scrifture, Oude Vaders, ende Registers der heilige Kercke, door Petrus Ribadineira ende P. Heribertus Ros-Weydus, Priesters der Societeit Jesu. T'Antwerpen bij Hier. Verdussen. Anno 1649. Deux volumes in 8°. — Don du même.
- 10° Gazette de Cologne; du 7 Janvier 1795 au 24 Juin 1794. — Don de Mr Jacq. Martens, échevin à Rupelmonde.
- 11° Poésies faites par le Dr Van Raemdonck. — Don de M^r Fl. Van Raemdonck.
- 12° Six vieilles monnaies déterrées dans les terrains submergés de Salfinghen. — Don de Mr H. Mairesse.
- 13° Ancienne cafetière en faïence. — Don de Mr P. Van de Voorde.
- 14° Peigne en nacre avec écrin (style « Empire »). — Don de Mme L. Van Hoorebeke, à Gand.
- 15° Album avec anciennes cartes de visite, menus, annonces de mariage etc. — Don de Mr J. Van de Vyver-Van Haver.
- 16° Trois insignes de l'ancienne « Weversgilde » de St Nicolas. — Don de M^r Fl. Meskens.
- 17° De Ultramontaen, tijdschrift voor Dompers en Ignorantijnen, 1829. Huit fascicules. — Don de M^r De Decker, juge de paix à Tamise.
- 18° De Vriend van Kerk en Vaderland, tijdschrift voor Roomsche-Catholijken, vervolg van den Domper, 1827. Un fascicule. — Don du même.
- 19° De Wijsbegeerte van het Christendom, door Sigismundus von Storchenau, 1822. Un fascicule. — Don du même.
- 20° Journal historique et littéraire, 1842. Tome 8, livraison IV. — Don du même.

21° Catholijke mengeschriften, 1827. Derde jaer, 1e deel, 5de aflevering. — Gift van denzelfde.

22° Bijdragen van den « Godsdienstvriend », tot nut van 't algemeen, 1817. Tweede deel, 5e stukje. — Gift van denzelfde.

23° De Godsdienstvriend, door le Sage ten Broeck, 1826. 24 afleveringen. — Gift van denzelfde.

24° Drij oude handschriften. — Gift van denzelfde.

25° Grieksch kruis. — Gift van Mr Ch. De Cock.

26° Turksche schrijfkoker (calamarium). — Gift van Mr Fl. Van Raemdonck.

27° Beschrijving eener verzameling charters en papieren afkomstig van Jacob Van den Moere, ontvanger van Beveren, bernstende ten gemeentehuize van Veere. — Gift van Mr Fruin, bewaarder der archieven te Middelburg, Zeeland.

28° Beschrijving eener verzameling charters en papieren afkomstig van de Heeren van Beveren en Veere, bernstende in het Ryks archiefdepot in de provincie Zeeland. — Gift van denzelfde.

29° Muntenschaal met gewichten. — Gift van Mr Th. De Decker, te Temsche.

30° Verzameling van oude volksliederen. — Gift van denzelfde.

31° Vier oude muntstukken gevonden tijdens het heropbouwen der kerk van Stekene. — Gift van Mr Annaert, te Stekene.

32° Stukken betrekkelijk de Belgische Omwenteling van 1850. — Gift van Mr De Poortere, deurwaarder.

33° Rasp met peerlemoer belegd. — Gift van Mr P. Vermeiren.

34° Kenteekens en dagge der oude vrijmetselaarslogie « L'Amitié », van Sint-Niklaas.

35° Musée des antiquités nationales de Stockholm, catalogue sommaire. — Gift van Mr Anton Blomberg, te Stockholm.

36° Traité des monnaies d'or et d'argent, par Bonneville. — Gift van Mr H. Puylaert.

37° Guide pratique sur le service de la dette publique de Belgique, par Cl. De Bock-Bauwens. — Gift van Mr Em. Van Haver, drukker.

38° L'auto-intoxication intestinale considérée dans ses rapports de causalité avec la mortalité enfantine à Saint-Nicolas, par le Dr Georges De Cock. — Gift van denzelfde.

39° Verstrooide perels. — Gift van Mr Alf. Janssens, volksvertegenwoordiger.

40° Traité de la capacité de disposer de la quotité disponible et son calcul, par Cl. De Bock-Bauwens. — Gift van den schrijver.

21° Catholyke Mengeschriften, 1827. Troisième année, tome I, 5me livraison. — Don du même.

22° Bijdragen van den « Godsdienstvriend », tot nut van 't algemeen, 1817. Tome II, 5me partie. — Don du même.

25° De Godsdienstvriend, door le Sage ten Broeck, 1826. 24 livraisons. — Don du même.

24° Trois manuscrits. — Don du même.

25° Croix grecque. — Don de M^r Ch. De Cock.

26° Écritoire ture (calamarin). — Don de M^r Fl. Van Raemdonck.

27° Beschrijving eener verzameling charters en papieren afkomstig van Jacob Van den Moere, ontvanger van Beveren, berustende ten gemeentehuze van Veere. — Don de Mr Fruin, Conservateur des archives à Middelbourg, Zélande.

28° Beschrijving eener verzameling charters en papieren afkomstig van de Heeren van Beveren en Veere, berustende in het Rijks archief-depot in de provincie Zeeland. — Don du même.

29° Balance à monnaies avec poids. — Don de M^r Th. De Decker, Tamise.

50° Collection d'anciennes chansons populaires. — Don du même.

51° Quatre anciennes monnaies en cuivre trouvées lors de la reconstruction de l'église de Stekene. — Don de M^r l'Abbé Annaert.

52° Pièces relatives à la Révolution Belge de 1850. — Don de M^r De Poortere, huissier.

55° Râpe ornée d'incrustations en nacre. — Don de Mr P. Vermeiren.

54° Insignes et dague rituelle de l'ancienne loge maçonnique « L'Amitié », de St. Nicolas.

55° Musée des antiquités nationales de Stockholm, catalogue sommaire. — Don de Mr Anton Blomberg, à Stockholm.

56° Traité des monnaies d'or et d'argent, par Bonneville. — Don de Mr H. Puylaert.

57° Guide pratique sur le service de la dette publique de Belgique, par Cl. De Bock. — Don de M^r Em. Van Haver, imprimeur.

58° L'auto-intoxication intestinale considérée dans ses rapports de causalité avec la mortalité enfantine à St. Nicolas, par le Dr Georges De Cock. — Don du même.

59° Verstrooide perels. — Don de Mr Alph. Janssens, représentant.

40° Traité de la capacité de disposer de la quotité disponible et son calcul, par Cl. De Bock-Bauwens. — Don de l'auteur.

41° Le testament public et son contenu, résumé analytique, par Cl. De Bock-Bauwens. — Gift van denzelfde.

42° Le testament public et son contenu, par Cl. De Bock-Bauwens. — Gift van denzelfde.

43° Des substitutions dans les testaments, par Cl. De Bock-Bauwens. — Gift van denzelfde.

44° Des conditions impossibles, contraires à l'ordre public, aux mœurs et aux lois, par Cl. De Bock-Bauwens. — Gift van denzelfde.

45° Almanach voor het jaer Ons Heer MDCCLVIII. — Gift van Mr Caters.

46° Acte van ontfangenis in het Broederschap der Allerheyligste Drijvuldigheyt, te St Nicolaes. Anno 1697. — Gift van Mr H. Puylaert.

47° 154 afdruksels van zegels (waaronder verscheidene Gotische). — Gift van Mr L. De Pauw, te Brussel.

48° Linnen teekendoek uit de XVIIIe eeuw. — Gift der familie Van Erdenburgh, te Stekene.

§ 7. GELDMIDDELEN.

Ontvangsten.

Toelaag van den Staat	(1898)	fr.	500,00
id. id.	(1899)	»	500,00
Toelaag van de Provincie	(1899)	»	200,00
Toelaag van de Stad	(1899)	»	200,00
Jaargeld van 125 leden		»	1,250,00
		Totaal	fr. 2,750,00

Vitgaven.

Tekort rekening 1898—99	fr.	214,40
Jaarwedde van den boodschapsdrager	»	80,00
Drukkosten der Annalen	»	1,565,52
Onderhoud van het Museum	»	505,52
Onderhoud van de Bibliotheek	»	241,27
Bureelkosten	»	115,55
Aankopen	»	176,98
	Totaal	fr. 2,697,04

Herhaling.

Ontvangsten . . .	fr.	2,750,00
Vitgaven . . .	»	2,697,04
Batig slot . . .	fr.	52,96

Sint-Niklaas, den 25 Juni 1900.

DE D.D. SECRETARIS,
ALPH. ANTHEUNIS.

DE VOORZITTER,
G. WILLEMSEN.

41° Le testament public et son contenu, résumé analytique, par Cl. De Bock-Bauwens. — Don du même.

42° Le testament public et son contenu, par Cl. De Bock-Bauwens. — Don du même.

43° Des substitutions dans les testaments, par Cl. De Bock-Bauwens. — Don du même.

44° Des conditions impossibles, contraires à l'ordre public, aux mœurs et aux lois, par Cl. De Bock-Bauwens. — Don du même.

45° Almanach voor het jaer Ons Heer MDCCLVIII. — Don de Mr Caters.

46° Acte van ontfangenis in het Broederschap der Allerheyligste Drijvuldigheid, te St Nicolaes. Anno 1697. — Don de Mr H. Puylaert.

47° Collection de 154 empreintes de sceaux (dont plusieurs gothiques). — Don de Mr L. De Pauw, à Bruxelles.

48° Tapisserie sur toile, du XVIIIe siècle. — Don de la famille Van Erdenburgh, à Stekene.

§ 7. FINANCES.

Recettes.

Subside de l'État	(1898)	fr.	500,00
Id.	Id.	(1899)	» 500,00
Subside de la Province	(1899)	»	500,00
Subside de la Ville	(1899)	»	200,00
Rétribution de 125 membres		»	1,250,00
		Total	fr. 2,750,00

Dépenses.

Mali de l'exercice 1898—99		fr.	214,40
Gages du concierge		»	80,00
Impression des Annales		»	1,565,52
Entretien du Musée		»	505,52
Entretien de la Bibliothèque		»	241,27
Frais de bureau		»	115,55
Achats		»	176,98
		Total	fr. 2,697,04

Récapitulation.

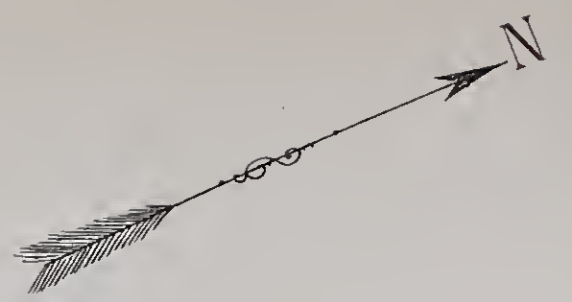
Recettes.	.	fr.	2,750,00
Dépenses	.	»	2,697,00
Boni	.	fr.	52,96

Saint-Nicolas, le 25 Juin 1900.

LE SECRÉTAIRE F.F.,
ALPH. ANTHEUNIS.

LE PRÉSIDENT,
G. WILLEMSSEN.

PLAN VAN HET OUD KERKHOF
 OP VIJF STRATEN TE S' NIKOLAAS
 gesticht 't jaar 1809,
 gesloten 't jaar 1878.

HEREMANS.
 VAN WIEREGHE.
 JAGORUS VERBESI.
 NENSSENS-VAN GOETHIEM.

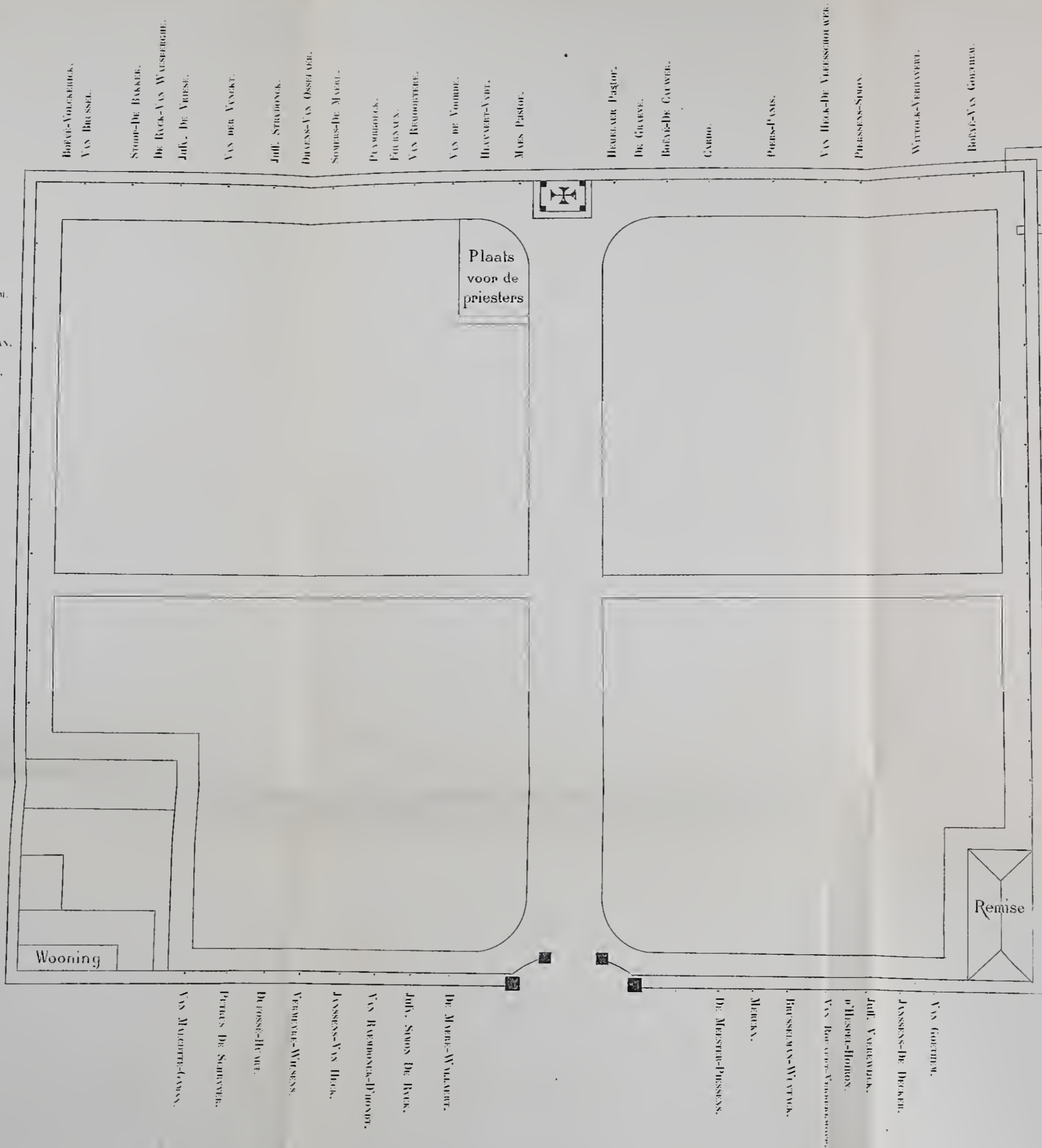
 VERSCHAATEN-PENNEMAN.
 BOËYÉ-VAN LANDEGHEM.

 VERSMENSEN.
 JH'V. DE GRAEVE.
 VOLCKRICK.
 DE BRUYNE.

 COUDEVILLE.
 WITTOCK-JANSSENS.
 JH'V. PIERSSENS.

 LAUWEREYS.

 BEHELS.

BOËYÉ-VOLCKRICK.
 VAN BRUSSEL.
 STOOD-DE BAKKER.
 DE RUCK-VAN WAESBERGHE.
 JH'V. DE VRIESE.
 VAN DER VANGHE.
 JH'V. STRUBONCK.
 DRUENS-VAN OSSELDER.
 SOMERS-DE MAREL.
 PLAMBORCK.
 FOLUSACK.
 VAN REEDERTERE.
 VAN DE VOORDE.
 HEVAERT-VDEL.
 MAES PASTOR.
 HEVAERT PASTOR.
 DE GRAEVE.
 BOËYÉ-DE CAUWER.
 CARDO.
 PIERS-FUNIS.
 VAN HECK-DE VLEESCHOUWER.
 PIERSSENS-SMOON.
 WITTOCK-VERHAERT.
 BOËYÉ-VAN GOETHIEM.

MAES-MISSIWE.
 PETRUS SEGIERS-BRAEM.

 DE CAUWER.
 HEVAERT-DE ROY.
 PIERSSENS-MEULEMEESTER.

 DE MUNK-VAN GOETHIEM.
 DE MEUR-DE GOETHIEM.
 JOSEPH DE BELIE-VERDOMMEN.

 JOOS-VAN LANDEGHEM.
 VAN NAEVEN-BOËYÉ.
 RODRIGO HEYNDRICKX.
 HEYNDRICKX-VERESI.

 DE MAERE-DE JONGHE.
 J. B. WUYTACK.
 VAN DER SARE.
 CARDO-VAN HECK.

VAN GOETHIEM.
 JANSSENS-DE DECKER.
 JH'V. VEREVEN.
 O'HESSER-HORON.
 VAN BOUWER-VANDEWYCK.
 BRUSSELIN-VAN VLAER.
 MERCKX.
 DE MEESTER-PIERSSENS.
 DE MAERE-VLAERT.
 JH'V. SMOON DE RUCK.
 VAN RAMPONCK-D'HOONDT.
 JANSSENS-VAN HECK.
 VERMEYER-WESENS.
 DE FOSSE-HUYER.
 PIETUS DE SCHUYVER.
 VAN MACHTELDANEN.

L'ÉPITAPHIER WAESIEN. ⁽¹⁾

(SUITE).

Saint-Nicolas.

Cimetière du hameau des Cinq-Rues, consacré en 1809, supprimé en 1878.

Devant la porte d'entrée, grand calvaire avec le Christ en croix, entouré de la Sainte Famille : la Vierge Marie, Saint Jean et Sainte Marie-Madeleine.

Sur le socle du monument deux anges pleureurs.

Le soubassement et les côtés latéraux sont ornés de six plaques en marbre blanc, portant les noms des familles inhumées en cet endroit, dans le caveau construit sous le calvaire.

Voici les inscriptions qui sont encore lisibles :

N° 1459.

Sur la face principale à gauche :

Graf-plaets

van Mr Jacobus VYDT heer van den Zuyd-polder en half Ossendrecht
geboren den 19 Jul. 1756 sterft den 14 Feb. 1817 en van zyne
echtgenote vrouwe ANNA CATHARINA VERDICKT geboren den 30 Meert 1716
sterft den 30 Aug. 1814.

(1) Commencé par feu le Chev. de Schoutheete de Tervarent, continué par feu Mr Félix Van Naemen. La partie de l'épithaphier que nous publions dans cette livraison est une œuvre posthume de feu Mr Felix Van Naemen. Nous la publions à sa mémoire.

Descendenten.

PHILIPPUS VICT.	geboren	29 Feb.	1772	sterft	2 Mey	1778.
MARIA	»	2 Nov.	1775	»	27 Jan.	1847.
FRANCISCUS	»	16 Meert	1776	»	10 Dec.	1795.
JOANNA	»	4 Feb.	1778	»	5 Oct.	1797.
ALPHONSES	»	16 Meert	1780	»	17 Jul.	1781.
JUSTINA	»	16 Meert	1780	»	4 Nov.	1857.
PHILIPPUS DON.	»	24 Mey	1782	»	15 Dec.	1852.
CATHARINA	»	24 Oct.	1785	»	2 Aug.	1846.
JOANNES	»	11 Sept.	1790	»	28 Oct.	1812.

R. I. P.

N° 1460.

Sur la face latérale du côté gauche.

Grafplaets

D'Heer G. VAN DER MEYDEN

sterft 29 April 1825 oud 80

jaer. Zyn vrouw Joff^e

ANNA M. JANSSENS, sterft

9 Febry 1806 oud 61 jaer.

Zyn zoon D'Heer ANTONIUS

G. sterft 18

oud jaer, trouwt Joff^e

NICOLE E. TALBOOM sterft

18 oud jaer.

R. I. P.

N° 1461.

Sur la face latérale du côté gauche.

Graf-plaets

van Jofvrouw ANNA

CAROLINA DE GRAVE

filia PETRI

weduwe D'Heer PETRUS

FRANCISCUS DE SMEDT

sterft 2 Juny 1817

oud 80 jaeren.

Bid voor de zielen.

N° 1462.

Sur la face latérale de droite.

Sepultura
Reverendi Domini
JOANNIS FRANCISCI
HEYVAERT ex Opwyck
congregationis
Oratorii presbyteri
obiit 22 Meert
1817 oud 67 jaeren
ætatis annorum.
R. I. P.

N° 1465.

Côte Ouest du cimetière, à droite du calvaire.

Beau monument en pierre bleue, entablement de marbre blanc. Au sommet grand écusson, avec croix, étoile, missel et calice d'où émerge une hostie rayonnante. Une banderole avec ces mots : Pastor.

Comme montants deux flambeaux renversés, symbole de la fragilité de la vie.

D. O. M.
Sepultura
Reverendi admodum Domini
THEODORI HEMELAER,
nascitur in Haesdonck 5 Oct. 1774
ab anno 1817 deservitor
et 22 Augusti 1822 Pastor
in S^u Nicolai Wasiae
2 Januari 1825
Districtus Wasiani Decanus
obiit in S^u Nicolai
11 Februarii 1842.
R. I. P.

N° 1464.

Monument en pierre bleue. Au sommet trois têtes de mort placées en triangle sur
un cartouche blanc.

Sur la partie supérieure du monument on lit :

Eersten grafsteen op dees kerkhof gesteld den 20 April 1813.

D. O. M.

Sepulture

VAN JAN BAP^t DE GRAVE f^s PETRI, sterft 15 December
1814, oud 75 jaeren en JOAN^a CATHE^a D'HOLLANDER
ex Moeseke f^s ZACH^a, zyne Inysvrouw
sterft 7 April 1812, oud 68 jaeren.

Haere kinderen :

PETRON^{le} CATHE. sterft 24 Febr'y 1825, oud 50 jaer, trouwd J. E. VAN REMOORTERE.

MARIE BERN^{de}, sterft 11 July 1841, oud 67 jaer, trouwd L. J. DE SMEDT.

EGINIA 2de sterft 7 October 1851, oud 56 jaer, trouwd J. D. CARDO.

JAN FRAN^s sterft 25 8bre 1854, oud 75 jaer.

GIJST. ADOL^{he} sterft 24 Mey 1840, oud 61 jaer.

FRAN^s JUD^s sterft 2 7me 1840, oud 59 jaer.

BEN^t CU^s sterft te Parys, 7 Febr'y 1814, oud 50 jaer, garde-d'honneur.

R. I. P.

N° 1465.

Monument en pierre de taille encadrée de marbre blanc. Au sommet un cartouche
avec tête de mort sur des os en sautoir.

Sepulture

VAN Joffrouwe PETRONELLA JOSEPHINA DE CAUWER,
wed. van wylent de Heer PIERUS ANTHONIS
BOËYÉ, overleden 20 July 1814, oud 75 jaeren
en 44 dagen.

Haere kinderen :

MARIE C. BOËYÉ, sterft 18 oud jaer,
getrouwt met PIERUS F. VAN NAEMEN.

JOSEPHUS J. B. BOËYÉ, sterft 18 oud jaer,
getr. met MARIA X. DE PASCAL.

LUCIA A. P. BOËYÉ, sterft 18 oud jaer.

ANNA T. BOËYÉ, sterft 18 oud jaer,
getr. met NORBERTUS F. VAN WAESBERGHE.

COLETA E. BOËYÉ, sterft 8 8bre 1818, oud 45 jaer,
getr. met JOANNES J. DE JONGHE.
EMMANUEL F. A. BOËYÉ, sterft 18 oud jaer,
weduwaer van MARIA E. VOLCKERICK,
hertrouwt met FRANCISCA J. VAN GOETHEM.
PETRUS A. BOËYÉ, sterft 18 oud jaer,
getrouwt met SOPHIE C. VOLCKERICK.
B. V. D. Z.

N° 1466.

Monument en pierre bleue, entablement de marbre blanc.
Au bas, clepsydee, pelle et faulx.

D. O. M.

Sepulture

. en ligt begraven
. CARDO, fl^{ius} FRANS
. sterft den 8 Mey
. huysvrouwe
. hant
. Waver
.
.
1812 ende
Jof. ANNA CA
fl^{ia} JOANNES gebortig
oud 82 jaeren, sterft 27 7.
1809 en ligt begraven nevens
de choore van den Zoeten naem
Jesus ende hunne kinderen.
Bid voor hunne zielen.

N° 1467.

Monument en pierre bleue avec entablement de marbre blanc. Au sommet la croix
et un serpent roulé, symbole de l'éternité. Plus bas une tête de mort sur des os
en sautoir.

D. O. M.

Sepulture

van PETRUS JOSEPHUS PEERS, F^s MICHEL,
ex Brugge, sterft den 18 Juny 1817, oud 61 jaer

en JOANNA MARIA PANIS ex Doula P^r
ARNOLDI syue huysv.
sterft den 14 Juny 1841, oud 77 jaer.

Descendenten.

EMALIA Co^l, sterft 11 April 1865, oud 72 jaer,
trouwt G. J. M. D'HANENS adv^t,

PETRONILLA Joⁿ, sterft den 22 February 1857,
oud 60 jaer.

R. I. P.

N° 1468.

Monument en pierre bleue avec entablement de marbre blanc. Au centre un serpent qui se mord la queue, tête de mort sur des os en sautoir, et deux flambeaux renversés.

Sépulture

D'Heer JOANNES JOSEPHUS VAN HECK,
filius THOMAS, sterft 5 X^{ber} 1815,
oud 74 jaeren,

zyue huysvrouwe Jofvrouw

JOANNA THERESIA DE VLEESSCHOUWER,
filia JAN B., sterft 8 7^{ber} 1815,
oud 82 jaeren.

Bid voor de zielen.

N° 1469.

Monument en pierre bleue. Au sommet la croix. Au bas un cartouche blanc portant un squelette couché.

Sépulture

van d'Heer CAROLUS ALEXANDER PIERSENS,
filius d'Heer PETRUS AUGUSTINUS
en van Joff^e LIVINA ROSA JOOS, sterft
te St Nicolaes, den 22^{ea} Juny 1817, andt 26 jaer,
ende

van Joffvrouw CHARLOTTE ANTHOINETTE SIMON,
syue huysvrouw filia D'H^r JOANNES JOSEPHUS
en van Joff^e CAROLINA DE RYCK, sterft
te Loven, den 7 Septem^{ber} 1867, andt 74 jaeren.

Hunne kinderen.

D'Heer CAROLUS BERNARDUS, sterft
te Gent, den 8sten Mey 1840, audt 25 jaeren
en 10 maenden.

D'Heer JOSEPHUS LIVINUS GUISTEXUS, sterft te
St Nicolaes, den 51^{en} January 1817, audt 15 maenden.
Bidt voor de zielen.

N° 1470.

Monument en pierre bleue.

D. O. M.

Grafplaetse

VAN D'Heer MARINUS NICOLAES WITTOCK,
JUDOCUS, sterft 20 Feb^{ry} 1824, oud 88 jaer 5 maend,
in huwelyk geweest met Joff^w ISABELLA CAROL^{na}
BENED^{ta} VERHAVERT, sterft 15 Mey 1772, oud 29 jaer.

Hunne kinderen :

Joff^w MARIA CATHAR^{na} sterft 50 Jan^{ry} 1768,
oud 4 dagen.

D'He^r JOSEPH JUDOC^{us} sterft 14 Maert 1825, oud 56 jaer.

Joff^w JOANNA FRANCISCA sterft

18 oud jaer, trouwt d'He^r FRANC^s

AUGUST CAR^s VAN GOETHIEM sterft

18 oud jaer.

MARIA COLETA sterft 10 Maert 1778, oud 6 jaer,

in tweede huwelyk met Joff^w MARIA MAGDALENA
TACK, sterft 18 oud jaer.

Hunne kinderen :

Joff^w ROSA JUDOCA sterft 25 Feb^{ry} 1778, oud 5 jaer.

Joff^w FELICITÉ PERPETUA sterft 5 Jan^{ry} 1784, oud 6 jaer.

D'He^r JUDOC^s JOANN^s ADRIAN^s sterft 27 Jan^{ry} 1819, oud 59 jaer,
trouwt Joff^w DOROTHEA ANT^a JANSSENS sterft oud jaer.

R. I. P.

N° 1471.

Monument en pierre bleue, entablement de marbre blanc. Au sommet la croix et un cartouche avec serpent enroulé, symbole de l'éternité, tête de mort sur des os en sautoir. Le tout en relief.

D. O. M.

Sepulture

Mijnheer EMMANUEL FERD. ANT^e BOËYÉ, ridder van den Belgischen Leenw, lid der staeten van deze Provincie, voorzitter der regtbank van Koophandel en Burgemeester dezer stad, overl. 11 November 1829, oud 51 jaeren en 9 maenden.

In 1ste huwelyk met Jof^w MARIA JOANNA CAROLINA VOLCKERICK, gebⁿ te Aeltre, sterft alhier 6 October 1808, oud 55 jaeren 5 maenden.

Hun kind :

Jof^w MARIA JOSEPHINA

In 2de huwelyk met Jof^w FRANCISCA JOANNA VAN GOETHEM, geboren te Gend

Hunne kinderen.

D'Heer Jos^b FRAN^s EMMA^l

D'Heer JAN B. MARIA

Jof^w LUCIA JOANNA COL^a

R. I. P.

N° 1472.

Côté Ouest du cimetière. Gauche du calvaire.

Monument en pierre bleue, surmonté d'une urne voilée de crêpe. Au sommet un calice avec l'hostie rayonnante.

D. O. M.

Grafplaets

van den Zeer Eerweerden

Heer JOAN. BAPT. MAES S. T. L.

geboren te Nieuwkerken 19 9^{bris} 1747,

Pastor dezer stad en Land Deken

District van Waes, sterft 5 Julii 1822,

oud 75 jaer,

en d'Heer MICHAEL MAES, in zyn leven schepen van Calloo, alhier overl.

12 Januarii 1824, oud 80 jaer.

R. I. P.

N° 1473.

Monument en pierre bleue, grand entablement de marbre blanc. Au sommet la croix.

Sépulture

de Monsieur PIERRE JOSEPH HEYVAERT,
né à Opwyck et de son épouse
Dame JUSTINE JEANNE AUGUSTE VYDT,
née à St Nicolas, Waes.

Leurs descendants : M.M. PAULINE-JEANNE,
JOSÉPHINE-JUSTINE, MARIE-JEANNE,
EDOUARD-JOSEPH, MARIE-JUSTINE-ANTOINETTE,
THÉRÈSE-FRANÇOISE, JUSTINE-MARIE-FRANÇOISE,
JEANNE-MÉLANIE, PIERRE-JEAN HEYVAERT.
Priez pour le repos de leurs âmes.

N° 1474.

Monument en pierre bleue. Au sommet une tête de mort sur des os en sautoir,
clepsydre et flambeaux croisés. Un serpent roulé, symbole de l'éternité.

Sepulture

van Joffrouw JOANNA FRANCISCA
VYDT, weduwe van de Heer JOANNES
PETRUS VAN DE VOORDE, overleden 25
January 1816, oud 85 jaer en 6 maend.
Haere kinderen.

DIONESIUS F. J. VAN DE VOORDE, licentiaet
in de Godgeleerdheyd, sterft te Loven
den 29 Mey 1785, oud 50 jaer.

JOANNES J. sterft den 14 January 1817,
oud 61 jaer en 6 maend. Maximiliaen
E. sterft 2 Meerte 1800, oud 42
jaer, trouwt ISABELLA REYNAERTS.

FREDERICUS J. sterft den 4 April 1810,
oud 50 jaer, trouwt JOANNA REYNAERTS.

EGIDIUS F. sterft den 17 Nov. 1841, oud
80 jaer. MARIE T. sterft 9 Augusty 1789,
oud 20 jaer, trouwt Joncker CHARLES
STROOBANT DE TERBRUGGEN.

THEODORUS A. sterft den 2 October
1819, oud 47 jaer.

FLORENTINA C. J. sterft den 22 Augusty
1852, oud 68 jaer, trouwt PETRUS PARRIX.

Jof. MARIE PETROSELLE VYDT sterft
29 December 1812, oud 72 jaer.

N° 1475.

Même situation. Petite croix en pierre de taille accrochée au mur.

A la mémoire
de Dame
MÉLANIE MARIE VEREST,
veuve de
Monsieur CHARLES VAN LANDEGEM,
née le 1 Mai 1806,
décédée le 12 Janvier 1868.

A la meilleure
et la plus
chère
des mères
ses enfants
éplorés.
R. I. P.

N° 1476.

Monument triangulaire en pierre bleue, surmonté d'une tête de mort sur des os en sautoir. Au bas, un cartouche blanc dont l'inscription a disparu.

Hier
ligt begraven
JOANNA CATHARINA
JANSSENS, overleden den
4 April 1815, weduwe
AUGUSTINUS AURIANUS
VAN REMOORTERE, in syn
leven stadhonder van den
lande van Waes, overleden
den 15 April 1792.
R. I. P.

N° 1477.

Monument en pierre bleue avec entablement de marbre blanc. Au bas une clepsydre.

Souvenir

de

Mr Jⁿ B^{te} FOURNEAUX,

né à Frameries, le 21 Avril 1778,

décédé à St Nicolas, le 25 9bre 1866,

et de son épouse

Mme M^{rie} J^{ne} VAN WESEMAEL,

née à Gand, le 26 Mai 1780,

décédée à St Nicolas, le 3 Juin 1837.

Qu'ils reposent en paix.

N° 1478.

Monument en pierre bleue. Au sommet une tête de mort. Aux côtés deux urnes funéraires.

Sepulture

VAN Joffrouw JUDOCA JOSEPH

PETRONELLA VAN PUUMBROECK,

f^e d'H^r JOAN^s ANDREAS en Jof^w MARIA ANNA SNOUCK,

sterft onbedegen 19 Juny 1815, oud 52 jaer.

Haere zuster Jof^w AMELBERG

T. sterft 15 Augusty 1854, oud 76 jaer,

trouwt d'H^r PETRUS A. ROGMAN,

f^e JOAN^s FRAN^s en Jof^w CAROLINA VOLCKERICK,

sterft 27 9^{ber} 1827, oud 78 jaer.

Hunne kinders te Lokeren geboren

D'H^r JOAN^s F. Priester en sterft 1 8^{ber} 1840, oud 56 jaer.

PETRUS L. sterft 5 Maert 1852, oud 46 jaer.

CAROLUS L. sterft Lokeren

25 Maert 1806, oud 19 jaer.

BENEDICTUS S. sterft 11 Maert 1855, oud 65 jaer.

DOMINICUS M. sterft 18 oud jaer.

FERDINANDUS E. o. v. l. Lokeren 9 July 1794, oud 9 maend.

Jof^w ROSALIA sterft Lokeren 7 Mey 1797, oud 2 jaer.

Jof^w MARIA G. sterft 17 Januari 1855, oud 57 jaer.

R. I. P.

N° 1479.

Monument bleu. Aux côtés deux torches.

Sepulture

D'Heer JUDOCUS JOANNES SOMERS, f^o CORNELIS,
sterft 17 7bre 1816, oud 85 jaeren 6 M. 7 D.
syne huysvrouwe Jof. ANNA DE MAERE, f^o JAN BAP^t ex
Belcele, sterft 8 April 1808, oud 66 jaeren 2 M. 8 D.

Hinne kinderen :

- 1° ANNA CAT^{ba} sterft 6 Janry 1767, oud 7 D.
- 2° JOANNES BAP^{ta} sterft 9 Jan^{ry} 1768, oud 19 D.
- 3° EGIDIUS sterft 17 Juny 1778, oud 9 jaeren 6 M. 27 D.
- 4° JOANNES BAP^{ta} sterft 6 Meert 1855, oud 64 jaer.
1° trouwt SOPHIE DE CORTE, sterft 5 Febr^{ry} 1822, oud 46 jaer.
2° trouwt ANTOINETTE BUYTAERT, sterft 20 Jan^{ry} 1860, oud 64 jaer.
- 5° PETRUS FERD^t sterft 18 oud
trouwt MARIE BEGGA PILAET ex Haesdonek, sterft 29 7bre 18.,
- 6° FRANCISCUS DOM^{us} sterft 12 Maert 1776, oud 5 M. 9 D.
- 7° JOANNES FRANS sterft 15 Juny 1778, oud 1 jaer 5 M. 11 D.
- 8° JOANNA P^{el}^{ba} sterft 28 Juny 1779, oud 5 D.
- 9° JOSEPH PETRUS sterft 17 Mey 1845, oud 62 jaeren 10 M.
trouwt THERESIA VAN BEGIN ex Ternieren.
- 10° FRANCISCUS ANT^{us} sterft 1 July 1785, oud 5 M. 29. D.
- 11° MARIE THERESIA sterft 50 7bre 1784, oud 1 D.
- 12° FRANCISCUS ANT^{us} sterft 18 Jan^{ry} 1842, oud 57 jaeren, trouwt
JOANNA FRANCISCA PRAET, geboren den 10 Jan^{ry} 1785.

Bid voor de zielen.

R. I. P.

N° 1480.

Monument en pierre bleue, entablement de marbre blanc. Un squelette couché
sous une niche.

D'Heer PETRUS JOANNES DIAENS,
sterft 7 Jan^{ry} 1815, oud 56 jaer,
weduwaer van Jof^{us}

ROSA FRANS^{ca} VAN OSSELAER, f^o DANIEL,
sterft 9 Jan^{ry} 1795, oud 45 jaer.
Hinne dochter Jof^{us} JOANNA FRANS^{ca},
sterft 6 9bre 1850, in huwelyk
met D'He PETRUS VAN REMOORTERE.

R. I. P.

N° 1481.

Monument en pierre bleue.

D. O. M.

Gedagtenisse

Jof^t PETRO^l ISB^e DE VRIESE, sterft 15 Mey
1856 oud 97 jaeren 5 maend, huysvrouw van
S^r AND^s VAN STRYDONCK.

Hunne kinderen :

Jⁿ J^h VAN STRYDONCK, sterft 18
oud jaer, zyne huysvrouw

Jof^t FRAN^{ca} JUD^a SCHELFHAUT,

sterft 18 oud jaer, haer kind

SOPIIA ISB^l sterft 18 oud jaer.

FERD^l FRANS sterft 18 oud jaer

trouwt met Sop^e CLAES die te Brus-
sel sterft 29 8^{ber} 1821, oud 45 jaer.

Hunne kinderen :

VIRG^{ie} sterft 18 oud jaer,

trouwt d'H^r Is^s JACOB^s BLAES,

sterft 18 oud jaer.

PAUL. CONS^t sterft 18 oud jaer.

Jof^t MA^e CATH^{ie} DE VRIESE,

sterft 25 X^{ber} 1822 oud 78 jaer.

B. V. D. Z.

N° 1482.

Monument en pierre de taille. Au sommet les armoiries du défunt. (1)

D. O. M.

Hic-jacet

Preenobilis vir Dominus

EMMANUEL MARIA JOANNES

VAN DER VYNCKT.

(1) Van der Vynckt. Blason : Ecartelé : aux 1^r et 4e d'argent, à trois chicots de sinople placés en bande l'un sur l'autre; aux 2e et 3e d'azur à la bande d'argent accostée de deux étoiles à six rais d'or; une pile entée et ployée d'or, brochant sur les deux premiers quartiers, s'arrêtant à l'honneur de l'écu et chargée d'une aigle de sable becquée et membrée de guentles. En abime sur le tout un écu d'or, à la fasce de sable chargée de trois pinsous d'or et accompagnée de trois fusils de la Toison d'or de sable.

quondam Hrehi scabinus Wasie
obiit ultimus stimmatis
die 2 Martii 1818
ætatis 80 annorum.
R. I. P.

N° 1485.

Petite croix en pierre de taille encastrée dans le mur. Sur les bras de la croix
cette invocation :

Gods wil geschiede.
Ter
zaliger
gedachtenis
van
ons geliefd zoontje
GEOR^s HUB^s PAUL MARIA VERWILGHEN
geboren den 12 November 1870,
ons
outnomen
den 8
December 1872.
R. I. P.

N° 1484.

Monument en pierre bleue surmonté de la croix.

D. O. M.
Bid voor de zielen van
M. JOANNES BENED. HEMELAER,
overleden den 19 X^{ber} 1845
in houwelyk met Jof. MARIA JACOBA DEVRIESE
overleden den 20 8^{ber} 1808.
Hunne dry kinderen :
Jof. JOANNA CATH. THEOD.
overleden den 14 Sept. 1879
in houwelyk met M. PETRUS
ANTONIUS VERWILGHEN
overl. den 25 X^{ter} 1846.

De Eerw. Heer JOSEPHUS FERD. ACG.
onderpastor tot Aelst, allier
overleden den 3 Meert 1850.

Jof. MARIA JOSEPHIA JOAN. FRANCISCA
overleden den

en Jof. JOANNA CATH. DEVRIESE
zuster van de voorn MARIA JACOBA
overl. den 2 Juny 1858.

R. I. P.

N° 1485.

Petite croix en pierre de taille, adossée au mur.

De Heer heeft gegeven
De Heer heeft ontnomen
Dat zijn naam zij gebenedijd.

Ter
zaliger
gedachtenis
van

ons bemind zoontje

VICTOR CONST^s STEF^s MARIA DE DECKER,
geboren te St Nikolaas en aldaar overl^a

den

25 Maarte

1872

oud

3 jaren

en 3 1/2

maanden.

R. I. P.

N° 1486.

Beau monument gothique en pierre de taille.

D. O. M.

Ter gedachtenis

van den Heer FRANCISCUS BERNARDUS DE RYCK
dokter in de geneeskunde, geboren te Burcht
en allier overleden den 27 Feb^{ri} 1821, oud 46 jaren

en van zyne huysvrouw
Dame MARIA THERESIA VAN WAESBERGHE
geboren te Hult en alhier overleden
den 27 Maart 1848 oud 65 jaren.

Hunne kinderen :

Juf^e COLETA GISENA DE RYCK
overleden den 18 Feb^{ri} 1875 oud 64 jaren.
Den heer LUDOVICUS MARIA GISENUS DE RYCK
oud voorzitter der rechtbank van koophandel en
Burgemeester dezer stad overleden
den 11 Nov^{ber} 1860 in den ouderdom van 46 jaren.

Den Heer NOBBERTUS GISENUS DE RYCK
overleden den 17 Jan^{ri} 1862, oud 47 jaeren.

Den Heer FRANCISCUS GISENUS DE RYCK.

JoF CAROLINA GISENA DE RYCK
overleden den 21 Mey 1869, oud 49 jaren.

R. I. P.

N° 1487.

Monument en pierre bleue, entablement blanc. Au sommet un cartouche représentant une couronne de lauriers. Aux côtés deux colonnes caméléées.

D. O. M.

Sépulture

de Mr JEAN CORNELLE STOOP
fils d'ÉGIDE et de JEANNE CATI^{ne} VAN GOETHEM
né à Doel le 5 Août 1774,
décédé à St Nicolas le 11 9bre 1840
et de son épouse
Dame ISABELLE THÉRÈSE DE BACKER
fille de PIERRE SÉBAS^{te} et de JEANNE VAN KERCKHOVEN
née à St Nicolas le 5 8bre 1769
y décédée le 14 Avril 1847.

Leurs enfants :

1° JEANNE THÉRÈSE GUSLAINE née le 25 Juin 1809,
décédée le 8 Janvier 1814.

2° Jos^b JEAN GUSLAIS né le 5 Juillet 1810
décédé le 9 8bre 1810.

3° CHARLES BEN^t JEAN, avocat, né le 27 Août 1811
décédé le 18 Décembre 1877.

en van zyne huysvrouwe
Joffrouw JOANNA EUGENIA VAN WTBERGHE
geboren te St Nicolaes, den 31 Mey 1787
overleden te St Nicolaes den 6 Aug. 1846.

Zonder descendenten.

R. I. P.

N° 1490.

Côté nord. Monument bleu surmonté de la croix.

Rustplaets

van Mr JACOBS FRANCISCUS VERBIEST

geboren te St Nicolaes

den 1 Augusty 1780

en aldaer overleden den 22 Mei 1868

en van zyne echtgenote

Jofv. MARIA FRANCISCA MECHELS

geboren te St Nicolaes den 1 Mei 1780

en aldaer overleden den 10 Maart 1836

na 54 jaren 10 dagen huwelyk.

R. I. P.

N° 1491.

Monument en pierre bleue, surmonté de la croix. Une tête de mort sur des os
en sautoir.

D. O. M.

Ter gedachtenis

van d'Heer JOANNES Bap^{te} NYSSSEN overleden

te St Nicolaes den 11 February 1797

in den onderdom van 46 jaer

en zyne huysvrouwe

ISABELLA THERESIA VAN GOETHEM

sterft den 8 November 1842, ond 85 jaer.

Hunne kinderen :

MARIE Jon^{ne} sterft den 2 Maert 1851 oud 47 jaer.

CHVREL Lo^s sterft den 20 X^{ber} 1808 ond 24 jaer.

CASIMIR sterft den 12 Feb^{ry} 1860 ond 72 jaer.

JOSEPH sterft den 7 9^{ber} 1837 ond 68 jaer.

CLEMENTINE sterft den 12 Feb^{ry} 1877 ond 86 jaer.

ANTOINETTE sterft den 15 7^{ber} 1794 ond 1 jaer.

R. I. P.

N° 1492.

Monument en pierre bleue, surmonte de la croix.

D. O. M.

Ter nagedachtenis van
Mijnheer PETRUS DOMINICUS VERSTRAETEN
in zyn leven hoofdman van St Sebastiaens gilde
onder-voorzitter van het bureel van weldadigheid
lid van den gemeenteraad
en van het bestuer der akademie dezer stad
geboren den 11 April 1774 overl. 20 Maert 1856
en van zyne huysvrouw
Jofvrouw AGATHA LIVINA PENNEMAN
Hunne kinderen :

- 1° LUDOVICUS FRANCISCUS MARIA geb. den 17 April 1810.
- 2° PETRUS FRANCISCUS geb. den 14 October 1811.
- 3° CAROLUS FERDINANDUS geb. 8 Juny 1813 overl. den 17 Juny 1876.
- 4° JOSEPHUS EMANUEL geb. 13 Juny 1813 overl. 5 Augusty 1816.
- 5° MARIA CHARLOTTE geb. 14 Augusty 1816 overl. 1 July 1855.
- 6° NICOLAUS JULIANUS geb. 8 Maert 1818 overl. 30 July 1849.
- 7° JOANNA PETRONELLE geb. 27 October 1819 overl. 16 Mey 1850.
- 8° KAROLUS AUGUSTINUS geb. 24 April 1821 overl. 24 Feb^{ry} 1822.
- 9° EDUARDUS LUDOVICUS geb. 3 April 1823 overl. 25 Jan^{ry} 1828.

R. I. P.

N° 1495.

Monument en pierre bleue, entablement blanc.

Au sommet un pélican nourrissant ses petits, symbole de l'amour paternel.
Au bas une torche renversée, une couronne de lauriers enrubannée.

D. O. M.

Sépulture de Dame MARIE COLETTE VAN LANDEGHEM
née à Calloo le 20 Décembre 1816, décédée
à St Nicolas le 27 Janvier 1859 et de son
époux, Mr ANTOINE EUGÈNE BOËYÉ, né à S^t
Nicolas le 18 Août 1806, décédé le 22 Avril
1867
et de leur enfant : CHARLES EUGÈNE BOËYÉ né
le 1 Mars 1856, décédé le
R. I. P.

N° 1494.

Monument en pierre bleue, entablement blanc. En haut le blason de Versmessen, au bas, deux torches croisées et le serpent roulé.

D. O. M.

Sépulture

de Messire ANTOINE JEAN BAPTISTE

GISLAIN VERSMESSEN

né à St Nicolas le 11 Janvier 1777
chef de la confrérie du St Sacrement,
Membre du conseil communal
et de la commission des hospices
Directeur de la maison des orphelins
décédé le 6 Juin 1857 et de son
épouse Dame CAROLINE CONSTANCE
DE MUNCK, décédée à sa campagne
à Beveren, près d'Anvers
le 16 Septembre 1855 à l'âge
de 48 ans 11 mois et 16 jours.

Leurs descendants :

M^le MARIE THÉRÈSE GISLAINE

Mr JEAN BAPTISTE MARIE GISLAIN

Mr JOSEPH MARIE GISLAIN

Mr CHARLES HUBERT MARIE GISLAIN

Mr FRANÇOIS MARIE GISLAIN

M^le SOPHIE COLLETTE GISLAINE

Priez pour le repos de leurs âmes.

N° 1493.

Monument en pierre bleue, entablement blanc, couronne d'une urne funéraire et clepsydre ailée. Aux côtés deux colonnes cannelées. Au bas, tête de mort sur des os en sautoir.

D. O. M.

A la mémoire de Dame MARIE FRANÇOISE VOLCKERICK

filie de MICHEL ex EISABETH DE JONGE, née

à Waesmunster le 19 Mai 1745, décédée à

St Nicolas le 3 8me 1856, veuve de feu Monsieur

Em^ml ANDRÉ DE GRAVE, en son vivant avocat

au Conseil de Flandre et greffier du grand

college du Pays de Waes.

R. I. P.

De Grave : Blason : fond d'azur, à l'arbre d'or ou au naturel.

N° 1496.

Monument surmonté d'une croix et d'une clepsydre.

D. O. M.

Gedagtenis wylent

Sr PETRUS DE BRUYNE

overleden den 50 Jan^{ry} 1798 ond 87 jaeren

zyne huysv. JOANNA VAREWYCK

sterft 7 X^{ber} 1788 ond 69 jaeren.

Hunne kinderen :

LUDOVICUS overl. 15 8^{ber} 1855

ond 80 jaer en 6 maenden

JOANNES FRANS sterft 17 9^{ber} 1825

ond 70 jaer en 7 maenden

ANDREAS sterft 24 X^{ber} 1855

ond 79 jaer

trouwd JOANNA MARIA BONTINCK

overl. 8 X^{ber} 1852 ond 62 jaeren

ISABELLE THER^a sterft 25 Maert 1810

ond 51 jaer

JACOBS FERD^d sterft 1 April 1851

ond 68 jaer en 6 maenden

MARIA PHILIP^a sterft den 24 9^{ber} 1855

ond 68 jaer.

R. I. P.

N° 1497.

Monument en pierre bleue surmonté d'une urne funéraire voilée.

(A peu près détruit).

D. O. M.

Sepultura

Rev^{ti} Doⁿⁱ

JOANNIS BAPTISTE IGNATI

COUDEVYLLE

religiosi ordⁿⁱs

S^{ti} Benedicti abbatiae

S^{ti} Winocii Bergensis

per 15 annos

matrienlarii ecclesiae

S^u Nicolai Wasiae
obiit 25ta Aug^{ti} anno 1852
aetatis 63 annorum et 9 mensium.
R. I. P.

N° 1498.

Monument gothique en pierre bleue avec entablement de marbre blanc.

Rustplaets
van d'heer
JOSEPHUS WITTOCK
geboren te Belcele den 17 Maert
1795

overleden te St Nikolaas
den 17 Augustus 1874
en zyne echtgenote Dame
LUDOVICA JOSEPHA JOANNA
JANSSENS

geboren te St Nikolaas
den 1 February 1775
aldaer overleden
den 11 February 1853
zonder afstammelingen.
R. I. P.

N° 1499.

Monument surmonté de la croix, d'une tête de mort sur des os en sautoir.

D. O. M.
Grafplaets
wylent Mejof.
JOANNA ISABELLA
PIERSSENS
filia ANDREE
overleden
21 Mey 1856
ond 76 jaeren
11 maenden.
R. I. P.

N° 1500.

Monument en pierre bleue. Au sommet une tête de mort sur des os en sautoir.

Ter gedagtenis

van Sr PHIL^s JO^s LAUWEREYS f^s PH.

sterft den 18 Jan^{ry} 1799

en van Jof^s

ISABELLA CLARA VAN STOCKEN f^s NIC.

zyne huysv^e sterft den 31 Aug. 1848

Hun kinderen :

Mr HENRICUS JUD^s LAUWEREYS not^s

sterft den 22 9^{ber} 1836

gehuwd met Jof^s

ANNA COL. JOAN. CARDO f^s PETRI

sterft den 16 July 1869

JOS^h BERN^s LAUWEREYS

sterft den 24 8^{ber} 1858.

R. I. P.

N° 1501.

Monument gothique en pierre bleue, entablement de marbre blanc. Au sommet la croix, et une couronne de laurier avec une étoile dorée. Au bas clepsydre ailée.

D. O. M.

Gedachtenis

van d'heer JOAN. BAPT. BEIHELS

sterft 25 X^{ber} 1812 oud 40 jaeren

in huwelyk met Joff^s MARIA FRANC. VAN OSSELAER

sterft 7 Mey 1823 oud 36 jaeren.

Hunne kinderen :

PELAGIA BLONDINA sterft 18 Febr^r 1859 oud 38 jaeren

AMELIA SOPHIA sterft 23 Maert 1821

oud 18 jaeren en 7 maenden.

JOSEPHUS AUGUSTINUS, Priester, Professor

in 't kleyn seminarie dezer stad

sterft 18 oud

jaeren en maenden, en is voor dezen zark

begraven.

FREDERICUS ERG. Theologant in 't seminarie
van Gend, sterft 25 April 1826
oud 20 jaren en 5 maenden.
FRANCISCUS JULIAN sterft 8 Juny 1841 oud 55 jaren
in huwelyk met Joff^w COLETA PAULINA GIBLENA
DE JONGHE sterft 18 oud jaren maenden.
JUDOCUS JAN. sterft 19 April 1809 oud 11 dagen.
MARIA LUDOV. sterft 16 Mey 1854
oud 22 jaren en 7 maenden.

R. I. P.

N° 1502.

Contre le mur nord du cimetière, monument en pierre bleue.

D. O. M.

Sepulture

VAN JOANNA THERESIA MAES
van Nienport, F^e PETRI en JOANNA
CLARA MISSUWE, sterft den 8 Ober
1812 oud 42 jaren, van haere halve
suster MARIA CECILIA STREECK
F^e BENIGNI sterft den 18
oud jaeren.

Dezen Z. steen is gestelt den 28 Mey
1815 door den Eerw. Heer MICHAEL DE
CAUWER F^e ANTONI en JOANNA MARIA
KEPPEXS van Temsche, priester en
canonik van de collegiale kerke
van de H. Walburge tot Venne,
oud 75 jaeren.

R. I. P.

N° 1505.

Monument en pierre bleue avec entablement de marbre blanc.

Ter nagedagtenis van

Mr PETRUS JOANNES SEGHERS, geboren te St Gillis Waes
en aldaer overleden den 13 Jan^{re} 1847 oud 62 jaren.
in 1ste huwelyk met
Dane MARIA SERAPHINA VAN BOGAERT geboren te Moerzeke
overleden te St Gillis Waes den 20 8^{br} 1814 oud 29 jaren

in 2de huwelyk met

Dame JOANNA CATHARINE BRAEM geboren te Beveren
overleden te St Nicolaes den 28 Febr^{ry} 1851 oud 56 jaren.

Kinderen van het 1ste huwelyk :

CAROLUS LUDOVICUS SEGHERS overleden te Gent oud 62 jaren
JOANNES sterft te oud jaren, in huwelyk met
Dame ELISA JOSEPHA JACOBA TERZWEHL overl. te Gent oud 29 jaren

Kinderen van het 2de huwelyk :

MARIA THERESIA sterft te oud jaren
JUSTINA sterft te Clinge oud 40 jaren in huwelyk met
Mr JOANNES FRANCISCUS VAN HOVE, sterft te St Nic. oud 65 jaren
CLARA sterft te oud jaren, in huwelyk met
Mr PETRUS FERDINANDUS DIERICK, sterft te Koewacht oud 59 jaren
FIDELIS AUGUSTUS sterft te Gent oud 58 jaren
PETRUS sterft te St Nicolaes oud 55 jaren, in huwelyk met
Dame MARIA JOSEPHA GHIJSENA LAUWEREYS
sterft te St Nicolaes oud 25 jaren

VIRGINIA CATHARINA

FRANCISCUS sterft te Gent oud 50 jaren
LEONARDUS SEGHERS sterft te St Nicolaes oud 42 jaren
CAROLINA ANTONIA

R. I. P.

N° 1504.

Monument en pierre bleue. Au sommet, tête de mort, clepsydre ailée et flambeaux.

D. O. M.

Sepultura

Reverendi admodum Domini
MICHAELIS DE CAUWER
Tamisiensis fⁱ ANTONII et
JOANNE MABLE KEPPENS
presbyteri canonici insignis
collegiate ecclesie Sanctae
Walburgis Furnis defuncti
14 Junii 1850 aetatis 90 annorum.

R. I. P.

N° 1505.

Monument en pierre bleue. Medaillon portant une épée dressée entre deux torches croisées.

D. O. M.

Begraefplaets

VAN JOFFROUW MARIA CATHARINA DE ROY
fil^e MATHIE overleden den 21 Mey
1821 oud 51 jaeren, huysvrouw van d'Heer
FRANCISCUS SERAPHINUS GUIDO HEYVAERT.
Dezen sterft 15 Mey 1828 oud 59 jaeren.

Hunne kinderen

- 1° FRANCISCA SERAPHINA sterft
oud jaeren
- 2° CATHARINA JACOBA sterft 12 9^{ber} 1829
oud 55 jaeren
trouwt D'II. LUD. LESSELIERS sterft 9 January 1857
oud 55 jaeren 7 maenden
- 3° JOANNA MARIA sterft 18
oud jaeren
trouwt D'II. CAREL DE ROY, sterft 18
oud jaeren
- 4° MARIA JOSEPHIA sterft te Molenbeke 18 $\frac{10}{5}$ 48 (sic)
oud 46 jaeren trouwt D'II. L' DENECK
- 5° CAROLINA FRANCISCA sterft 18
oud jaeren
- 6° HORTENSIA GISLENA sterft 18
oud jaeren, trouwt D'II. G. E. RODRIGO.
R. I. P.

N° 1506.

Monument en pierre bleue. Surmonté d'une clepsydre ailé.

D. O. M.

Sepulture

VAN D'HEER BERNARD BENEDICT PIERSSSENS f. D'Heer
ANDREAS en VAN D^{me} JUDOCA MARIA PIERSSSENS
sterft den 26 Meye 1826 oud 75 jaeren, in huwelyk

geweest met Dame JOANNE PETRON^{le} DE MEULE-
MEESTER f. D'Heer JOSEPH^s MARTIN^s, Hoofdschep :
van den lande van Dendermonde en van D^{me}
MARIA CONST^a VARENDONCQ sterft 5 X^{bre} 1821
oud 70 jaer

alhier begraeven.

Humne kinderen :

Een dogterken die jong gestorven. (sic)

Dame MARIE SOPHIE ANGEL^{me} trouwd d'H. J. B. G. DE WOLF
te Antwerpen sterft 1 Junij 1845 te St Nicol^s oud 66 jaer
en D'H^r DE WOLF den 25 Febr^v 1858 oud 65 jaren.

Dame MARIE THERESE overl. te Brussel anno 1808
oud 26 jaer, in huwelyk met D'H. J. F. ANDOOR eerste
greffier van het hoog-gerechts-hof aldaer

mede van

Dame MARIE THERESE FRAN^a DE MEULEMEESTER
zuster van voorn Dame JOANNE PETRON^e weduwe van
den adv^v D'H^r J. C. DE MULDER, greffier
van den lande van Dendermonde, alhier overl.
5 Juny 1809, sterft zonder nakomelingen,
den 26 February 1857 oud 84 jaer.

R. I. P.

N° 1507.

Monument en pierre bleue, tête de mort sur des os en sautoir.

D. O. M.

Grafsteen familie A. B. DE MUNCK.

AUGUSTINUS BERN^{ds} DE MUNCK in zyn leven ond
Meyer en Notaris geb. te St Gillis Waes den 19
X^{ber} 1759 sterft te St Nicolaes den 29 Mey 1826 zyne
huysvrouw JOANNE CATHA. VAN GOETHEM geb. te
St Nikolaes den 25 Aug 1765 sterft den

Humne kinderen :

CAROLUS EU^g. geb. 1 7bre 1790, sterft

LUDOVICUS JOAN^s PHIL. Doctor, geb. 24 August 1791 sterft
den 1 April 1822

ADELAIDA MARIE Jos. geb. 20 9bre 1792, sterft

EDUARDES FRANS, notaris geb. 5 July 1794 sterft
JOANNES CONST, priester, geb. 20 X^{ber} 1795 sterft
THERESIA MARIE GISL. geb. 14 Meerte 1797 sterft
den 8 7bre 1800.

FIDELIS AMAND PET. geb. 19 July 1798 sterft
HELOISA CARL. GISL. geb. 26 August. 1800 sterft
HENRIETTA JOAN. GISL. geb. 16 X^{bre} 1802 sterft
den 12 9bre 1811.

EUGENIA GISL. geb. 15 X^{bre} 1805 sterft
R. I. P.

N° 1508.

Monument en pierre bleue, surmonté d'une urne funéraire entourée d'une guirlande.

Graf-plaets

van d'heer JOSEPHUS BERNARDUS DE MULDER
sterft den 24 January 1825 oud 74 jaeren
en

zine huys-vrouw Joffrouw MARIA JACOBA
IGNATIA GOETHALS sterft den 19 Feb.^{ry} 1828 oud 72 jaeren

Hunne kinderen :

MARIA ANTONIA CORNELIA sterft den 21 7bre 1822
oud 40 jaeren

JOSEPHUS FRANS MARIE sterft den 18
oud jaeren

COLETA JOANNA PHILIPPINA sterft den 18
oud jaeren, in huwelyk geweest met d'heer

JOANNES B^{te} VAN LANDEGHEM sterft te Calloo den
16 Meert 1817 oud 45 jaeren

ANTONIUS EUGENIUS sterft den 18
oud jaeren, in huwelyk met Joffrouw JOANNA

MARIA JOSEPHA JOOS sterft den 18
oud jaeren

THEODORUS JOANNES sterft den 18
oud jaeren

THERESIA PHILIPPINA sterft den 18
oud jaeren

R. I. P.

N° 1509.

Monument en pierre bleue. Au sommet trois têtes de mort placées en triangle sur des os en sautoir.

D. O. M.

Gedagtenisse

van d'H. LEONARDUS DE BELIE Pr ANDREAS, sterft 10 July 1805

oud 66 jaer. Zyne huysvrouw JOANNA CLARA VERNIMMEN

P^r JAN sterft 6 July 1811 oud 91 jaer.

Hunne kinders

Jof^v JOAN^a CATH^a sterft 12 Mey 1855 oud 77 jaer.

Jof^v JOAN^a CAROL^a sterft 26 Mey 1855 oud 75 jaer

Jof^v MARIA JUD^a sterft 25 X^{ber} 1825 oud 67 jaer

in huwelyk met d'Hr JAN JANSSENS die sterft 4 Jan. 1820 oud 51 jaer

waer van kinders :

D'Hr LUDOVICUS sterft den 6 X^{ber} 1844 oud 51 jaer

in huwelyk met J^w AMELIA DE DECKER die sterft 15 Mei 1871 oud 65 jaer

Jof^w AMELIA sterft den 6 Feb^r 1871 oud 76 jaer

Jof^w CHARLOTTE sterft den 5 Juny 1821 oud 21 jaer.

trouwd d'Hr P. A. VERWILGHEN, sterft den 25 X^{ber} 1846 oud 50 jaer.

R. I. P.

N° 1510.

Monument en pierre bleue.

D. O. M.

Grafplaets

van Jof^w MARIA CATHARINA

VAN LANDEGEM

Pr JUDOCI BERNARDI advocaet te

Calloo sterft 26 July 1815 oud 58 jaer, in huwelyk

geweest met D'Hr THEODORUS JOSEPH

MICHAEL JOOS sterft te Beveren en

aldaer begraven den 5 Aug^{ty} 1818 oud 60 1/2 jaer

Hunne kinderen

JOANNA MARIA JOSEPHA

sterft den 50 X^{ber} 1860 oud 65 jaer in huwelyk met

ANTONIUS EUGENIUS DE MULDER

sterft den

oud jaer

EDUARDUS FRAN̄S, notaris geb. 5 July 1794 sterft
JOANNES CON̄ST, priester, geb. 20 X^{ber} 1795 sterft
THERESIA MARIE GISL. geb. 14 Meerte 1797 sterft
den 8 7bre 1800.

FIDELIS AMAN̄D PET. geb. 19 July 1798 sterft
HELOISA CARL. GISL. geb. 26 August. 1800 sterft
HENRIETTA JOAN. GISL. geb. 16 X^{bre} 1802 sterft
den 12 9bre 1811.

EUGENIA GISL. geb. 15 X^{bre} 1805 sterft
R. I. P.

N° 1508.

Monument en pierre bleue, surmonté d'une urne funéraire entourée d'une guirlande.

Graf-plaets

van d'heer JOSEPHUS BERNARDUS DE MULDER
sterft den 24 January 1825 oud 74 jaeren
en

zyne huys-vrouw Joffrouw MARIA JACOBA
IGNATIA GOETHALS sterft den 19 Feb.^{ry} 1828 oud 72 jaeren

Hunne kinderen :

MARIA ANTONIA CORNELIA sterft den 21 7^{ber} 1822
oud 40 jaeren

JOSEPHUS FRANS MARIE sterft den 18
oud jaeren

COLETA JOANNA PHILIPPINA sterft den 18
oud jaeren, in huwelyk geweest met d'heer

JOANNES B^{re} VAN LANDEGHEM sterft te Calloo den
16 Meert 1817 oud 45 jaeren

ANTONIUS EUGENIUS sterft den 18
oud jaeren, in huwelyk met Joffrouw JOANNA

MARIA JOSEPHIA JOOS sterft den 18
oud jaeren

THEODORUS JOANNES sterft den 18
oud jaeren

THERESIA PHILIPPINA sterft den 18
oud jaeren

R. I. P.

N° 1509.

Monument en pierre bleue. Au sommet trois têtes de mort placées en triangle sur des os en sautoir.

D. O. M.

Gedagteuisse

van d'H. LEONARDUS DE BELIE f^s ANDREAS, sterft 10 July 1805
oud 66 jaer. Zyne huysvrouw JOANNA CLARA VERNIMMEN
f^s JAN sterft 6 July 1811 oud 91 jaer.

Hunne kinders

Jof^v JOAN^a CATH^a sterft 12 Mey 1855 oud 77 jaer.

Jof^v JOAN^a CAROL^a sterft 26 Mey 1855 oud 75 jaer

Jof^v MARIA JUD^a sterft 25 X^{ber} 1825 oud 67 jaer

in huwelyk met d'H^r JAN JANSSENS die sterft 4 Jan. 1820 oud 51 jaer
waer van kinders :

D'H^r LUDOVICUS sterft den 6 X^{ber} 1844 oud 51 jaer

in huwelyk met J^w AMELIA DE DECKER die sterft 15 Mei 1871 oud 65 jaer

Jof^w AMELIA sterft den 6 Feb^r 1871 oud 76 jaer

Jof^v CHARLOTTE sterft den 5 July 1821 oud 21 jaer.

trouwd d'H^r P. A. VERWILGHEN, sterft den 25 X^{ber} 1846 oud 50 jaer.

R. I. P.

N° 1510.

Monument en pierre bleue.

D. O. M.

Grafplaets

van Jof^v MARIA CATHARINA

VAN LANDEGEM

f^s JUDOCI BERNARDI advocaet te

Caffoo sterft 26 July 1815 oud 58 jaer, in huwelyk
geweest met D'H^r THEODORUS JOSEPH

MICHAEL JOOS sterft te Beveren en

aldaer begraven den 5 Augst 1818 oud 60 1/2 jaer

Hunne kinderen

JOANNA MARIA JOSEPHA

sterft den 50 X^{ber} 1860 oud 65 jaer in huwelyk met

ANTONIUS EUGENIUS DE MULDER

sterft den

oud

jaer

die in huwelyk geweest met Jof. ANNA CATHARINA
VERBERCKMOES overleden 25 Febr'y 1810 oud 45 jaer
Hinne kinderen.

D'Heeren LEONARDUS ANTONIUS sterft tot Versail-
les als garde d'honneur den 12 Aug^{ty} 1815 oud 21 jaer

CAROLUS LUDOVICUS sterft 18 Mey 1862 oud 67 jaer

Jof. CATHARINA CLAUDINA sterft oud jaer

SOPHIA ALBERTINA sterft 29 7^{ber} 1800 oud 7 jaer

EDUARDUS JOANNES sterft 12 Meert 1802 oud 6 maanden
mede in tweede huwelyk met Jofv. JOANNA FRANCISCA

VEREST sterft 19 January 1878 oud 80 jaer.

waervan kinderen :

Jofv. MARIA ANTONIA sterft 10 8^{ber} 1810 oud 5 maend

MARIA ANTONIA sterft oud jaer

THERESIA FRANCISCA sterft 22 X^{ber} 1857 oud 44 jaer

ANTONIUS FRANCISCUS sterft 19 8^{ber} 1818 oud 8 dagen

JOSEPHUS CAROLUS sterft oud jaer.

R. I. P.

N° 1514.

Monument en pierre bleue.

D. O. M.

Monument

wylent D'H^r PETRUS BENED^s DE MAERE fil^s JOAN-BAPT.
overl. 5 9^{ber} 1825 oud 75 jaer Weduwaer van Jof. THER^s FRAN^s.

DE JONGHE fil^s PETRI overl. 17 Jan. 1825 oud 65 jaer :

Hinne kinderen :

1° Jof^v JOAN^s ANTH^s sterft 18 oud jaer

trouwd D'H^r LUD^{ous} JOAN^s VAN MIEGHEM, sterft den

25 Jan^{ry} 1856 oud 71 jaer

waer van kinderen :

BENED^s LUDO^s MARIA sterft 18 oud jaer

MARIA THER^s COL^s sterft 18 oud jaer

ISAB^s FRAN^s GHSL^s sterft 18 oud jaer

VICT. MARIA GHSL^s sterft 18 oud jaer

STEP. CONST^s GHSL^s sterft 18 oud jaer

Jos^b GH^s MARIE sterft

2° Jof. SAB. JOAN^s sterft te Nienkerken 22 X^{ber} 1826 oud 57 jaer

in huwelyk met d'H. CONST. VAN STAPPEN sterft te Nienkerken

20 Feb^{ry} 1856 oud 75 jaer :

Hier van kinderen :

JULIAEN CONST. sterft	18	oud	jaer
JOSEPHUS ANT ^s sterft	18	oud	jaer
MARIA ISABELLA sterft	18	oud	jaer
Ch ^s JOANNES sterft	18	oud	jaer

5° D^Hr JOAN^s BAP^t sterft 2 7^{ber} 1822 oud 50 jaer
4° Jof^v ISABELLA beghin te Gend sterft oud jaer

R. I. P.

N° 1515.

Monument en pierre bleue. Au sommet un serpent qui se mord la queue, emblème de l'éternité.

D. O. M.

Grafplaets
van den Heer

JOANNES-BAPTISTA

WUYTACK

filiius DANIEL,
gehortig van St Nicolaes
en aldaer overleden
den 8 February 1850
oud 50 jaeren
en 8 maenden.

R. I. P.

N° 1516.

Monument en pierre bleue, entablement de marbre blanc. Au sommet une tête de mort sur des os en sautoir. Sur le chapiteau le blason du défunt (déjà décrit).

D. O. M.

Ci-git

Messire HENRI JACQ^s GUISLAIN

VAN DER SARE

Seigneur de Maneghem, Vryssel etc. etc.

ancien cons^t recev^t général

héréditaire du Pays de Waes,

décédé à St Nicolas

le 19 9^{ber} 1851 à l'âge de 95 ans.

Il fut le dernier du nom et d'armes
de cette noble et ancienne famille.

R. I. P.

N° 1517.

Monument en pierre de taille. Une colonne brisée supportant une couronne de lauriers.
Sur la colonne cette inscription :

Niets is hier duerzaam,
Al het geluk verdwynt
Op den oogenblik
Als men het vermeent
Te hezitten.

Sur le mansolée ou lit :

D. O. M.
Gedachtenis
wylen Mynheer
HYPOLYTUS AUGUSTIN^s JUDOC^s
CARDO
fil^s PETRI,
overl. 18 X^{ber} 1851 oud 27 jaeren
in huwelyk den 8 8^{ber} 1851
met Jofvrouw
MARIA JOSEPHIA HENRICA
VAN HECK
Pr JOANNIS ANTONI
sterft 11 Meert 1842 oud 58 jaeren
en 7 maenden.
R. I. P.

N° 1518.

A l'est du cimetière, à gauche de la porte d'entrée; monument en pierre bleue,
surmonté d'une urne funéraire.

D. O. M.
Sepulture van d'Heer PETRUS DE MAERE
sterft den 19 X^{ber} 1820 oud 59 jaeren en
4 maenden, in huwelyk geweest met
Joff^w CAROLINA PHILIPPINA WALLAERT
gebortig van Temsche
sterft den 25 Febr^y 1856 oud 58 jaeren 4 maenden
Hunne kinderen :
CAROLUS LUDOVICUS sterft den 8 Sep^{bre} 1885
oud 82 jaeren en 9 maenden, in huwelyk met

Jof^w CECILIA JOANNA VAN REMOORTERE
sterft den 27 Dec^{bre} 1885 oud 81 jaeren en 1 maenden,
ANNETTE JOSEPHINE
sterft den 26 Feb^{ry} 1885 oud 78 jaeren en 2 maenden
JOSEPHUS PROSPERE ADOLPHE
sterft den 4 April 1807 oud 7 maenden
MARIE LOUISA
sterft den 16 Meert 1810 oud 1 jaer en 7 maenden.
R. I. P.

N° 1519.

Même emplacement. Monument en pierre bleue encastrée de marbre blanc.

D. O. M.
Ter gedachtenis
van d'Heer
CAROLUS VAN RAEMDONCK
geboren te Cnrybeka
den 11 Augusti 1798
overleden te St Nicolaes
den 29 Juni 1869
weduwaer van Jof^v DOROTHEA
D'HONDT.

O Heer geeft hen de eenwige Rust.

R. I. P.

N° 1520.

Monument en pierre bleue. Au sommet une couronne.

D. O. M.
Grafplaets
Jof^w CAROLINA DE RYCK
sterft te St Nicolaes
den 12 Juny 1850
oud 80 jaeren en 3 maenden
Weduwe van
d'Heer JOAN^s JOSEPH^s SIMON
overleden te Gend
den 4 December 1794 oud 42 jaeren.

Hinne kinderen

1° D^{hr} Jos^b SIMON

sterft te Gent

den 9 July 1857 ond jaeren

2° Jof^w CHARLOTTE ANTOINETTE

SIMON Wed^e van d'Heer

CHARLES ALEXAND^r PIERSSSENS

sterft te Loven

den 7 September 1867 ond 74 jaeren.

R. I. P.

N° 1521.

Monument en pierre bleue, surmonté d'une tête de mort sur des os en sautoir.

Sepulture

van Myn^{hr} ALEXANDER JOSEPHUS NICOLAUS JANSSENS

overleden den 28 7^{ber} 1845 ond 79 jaeren

en van zyne huysvrouw Jof. CATHARINA COLETA

VAN HECK, overl. den 4 July 1846 ond 76 jaeren

Hinnen zoon :

Myn^{hr} EDUARDUS JOSEPHUS JANSSENS

geboren den February 1799

overl. den 21 Mei 1875 ond 76 jaeren

in huwelyk met Jof. ISABELLA DILANENS

geboren den 9 Mey 1799

overl. den 14 Aug^{ty} 1857 ond 58 jaeren.

Hinne kinderen :

Myn^{hr} FERDINANDUS ALPHONSUS JANSSENS

geboren den 29 8^{ber} 1827

overl. den 18 ond

Jof. COECILIA REGINA JOSEPHIA JANSSENS

geboren den 18 Meert 1829

overleden den 25 X^{ber} 1858 ond 50 jaeren.

Jof. COELINA THERESIA JANSSENS

geboren den 31 Meert 1850

overl. den ond

R. I. P.

N° 1522.

Monument en pierre bleue surmonté d'une tête de mort sur des os en sautoir :

D. O. M.

Ter gedagtenis

van

den Heer ADRIANUS VERMEYRE

overleden den 12 7bre 1811

en vrouwe MARIA THERESIA WILSSENS

zyne echtgenote

overleden den 3 Aug^{ty} 1797.

Hunne kinderen

1° Joffrauwe JOANNA FRANCISCA VERMEYRE

overleden den 27 Juny 1821

2° Vrouwe MARIA ISABELLA VERMEYRE

overleden den 11 January 1848

echtgenote van den Heer BERNARDUS BRYN

overleden den 25 Maert 1854

3° Den Heer JOANNES FRANCISCUS VERMEYRE

overleden den 16 Aug^{ty} 1791.

R. I. P.

N° 1523.

Monument en pierre de taille.

D. O. M.

Sépulture de Mr DUFOSSE, médecin

né à Bruxelles, décédé à St Nicolas

le 18 7bre 1848 âgé de 80 ans et 2 mois

et de son épouse THÉRÈSE HUART

née à Charleroy, décédée à St Nicolas

le 16 Janvier 1845 âgée de 79 ans

ainsi que de ses enfants : M. EMMANUEL DUFOSSE

médecin né à St Nicolas et y décédé

le 27 Avril 1827 âgé de 50 ans 4 mois.

Mlle ADÈLE DUFOSSE née à St Nicolas et y décédée

le 24 Mars 1821 âgée de 19 ans 9 mois.

R. I. P.

N° 1524.

Monument gothique en pierre bleue avec entablement de marbre blanc.
Au sommet une clepsydre ailée.

D. O. M.

Bid voor de ziel van Mynheer

PETRUS DE SCHRYVER

geboren te Elversele den 16 Julius 1757

en overleden te St Nicolaes den 27

10^{br} 1848.

Het is byzonderlyk aen dezen achtbaren Heer toeteschryven dat de kerk van O. L. Vrouw te St Nicolaes zoo spoedig en kostbaer is opgemackt geworden, waerover hem geheel de stad eene eenwige dankbaerheyd schuldig is.

R. I. P.

N° 1525.

Monument surmonté d'une urne voilée : Plus bas deux torches croisées.

A la mémoire

de Dame DELPHINE JEANNE

LOUISE VIRGINIE GAMAN

née à Termonde le 26 Avril 1820

décédée à St Nicolas

le 20 Mars 1849

et de son époux

EDOUARD ALEXANDRE JOSEPH

VAN MALCOTTE Docteur en

medecine

né à Belcele le 20 Août 1805

décédé à St Nicolas le 21 Septembre 1871.

R. I. P.

N° 1526.

A l'Est du cimetière, à droite de la porte d'entrée, monument en pierre bleue avec deux chapiteaux surmontés d'une tête de mort. Au bas une clepsydre.

Sepulture

de kinderen van Sr ANDRIES MERCKX f^s

JAN BAPT en Jof^e MARIE DE POORTER

f^s JOAN^s J. sterft 14 7^{ber} 1857 oud 89 jaer

2° ADRIAN^s onderpastor, sterft in Temsche

17 Mei 1810 oud 65 jaeren.

3° FRANSIES sterft den 15 X^{ber} 1851 oud 78 jaer

4° CATHARINA sterft 17 7^{ber} 1815 oud 60 jaer

5° PETRONELLA M^a sterft 12 Janry 1825 oud 62 jaer

6° THERESIA A. sterft 29 9^{ber} 1810 oud 49 jaeren

7° PIETER F. Pastor in Meirdonck

sterft 25 Juny 1855 oud 75 jaer.

8° GUILLELMUS sterft 7 Maert 1809 oud

52 jaer, zyne huysvrouw Jof^e BARBARA

BRUSSELMAN sterft 5 9^{ber} 1858 oud 92 jaer

en 4 maenden

Hun kinders :

1° MARIE C. sterft 9 February 1867 oud 76 jaer

2° LOUIS F. sterft den 12 Juli 1875 oud 80 jaer

3° CHARLOTTE J. sterft 11 Meert 1827 oud 52 jaer

4° PAULINE P. sterft 18 oud jaer

5° LOUISE M. sterft den 10 Janry 1861 oud 50 jaer

mede

S. JAN BAPT. MERCKX hun oncle sterft

5 9^{ber} 1815 oud 70 jaer

R. I. P.

N° 1527.

A l'Est du cimetière, à droite de la porte d'entrée, monument en pierre bleue, surmonté d'une urne funéraire.

D. O. M.

Sepulture

ter gedagtenisse van d'Heer JAN BAPT^{ic} DE MEESTER f^s PIETER

FRANS ende van ANNA CAT^{ic} BRYN, geboren te Thielrode

den 17^{en} July 1751. Getrouwd den 15^{en} April 1779, overleden

den 11^{en} July 1796 te St Nicolaes.

ende zyne huysvrouwe

Joff^{ve} MARIE THERESIA COLETA PIERSSSENS f^o ANDREAS ende van
JUDOGA MARIA PIERSSSENS f^o JOSEPH geboren te St Nicolaes
den 16^{en} 7bre 1754 overleden te St Nicolaes den 1^{en} X^{ber} 1820.

Hunne kinderen :

D'Heer JOSEPHUS FRAN^s geboren den 28^{en} Jan^{ry} 1780, sterft
te St Nicolaes den 21^{en} Mey 1795.

CAROLUS LUD^{us} IGNATIUS geboren den 24^{en} Meert 1781, sterft
te St Nicolaes den 24^{en} Aug^{ty} 1826.

FRAN^s EMMANUEL geboren den 16^{en} July 1782, sterft
te Beleele den 28^{en} Jan^{ry} 1829, trouwt Joffrouw

PETRONELLA JUD^{ca} DE DECKER, geboren te Melsele, sterft
te den 48

MARIA ECLALIA geboren te St Nicolaes den 17^{en} Feb^{ry} 1784, sterft
te St Nicolaes den 18 7^{ber} 1785.

JAN BAPT^a geboren te St Nicolaes den 2^{en} Juny 1785, sterft
te St Nicolaes den 8^{ber} 1810.

BERNARDUS BENED^{us} geboren te St Nicolaes den 4^{en} July 1787, sterft
te St Nicolaes den 15^{en} 7^{ber} 1815.

LIVINA ROSALIA geboren te St Nicolaes den 6^{en} Mey 1789, sterft
te St Nicolaes den 4^{en} X^{ber} 1825

FREDERICUS geboren te St Nicolaes den 1^{en} Jan^{ry} 1791, sterft
te St Nicolaes den 50 Jan^{ry} 1794.

MARIA SOPHIA geboren te St Nicolaes den 11^{en} Feb^{ry} 1792, ende
CONSTANTIA, geboren als voren, de eerste overleden
te St Nicolaes den 26^{en} Feb^{ry} 1792, de tweede den 7^{en} Meert 1792.

CLEMENTINA FLORIMONDA BENEDICTA geboren te St Nicolaes
den 8 7^{ber} 1795, sterft te St Nicolaes 5^{en} 8^{ber} 1794.

ANTHONIUS LUD^{us} geboren te St Nicolaes den 4^{en} Juny 1796, sterft
te St Nicolaes den 25^{en} April 1824.

Biddt voor de zielen

omdat zy in vrede rusten. Amen.

N° 1528.

Même situation. Monument en pierre bleue surmonté d'une clepsydre ailée.
Deux montants représentant deux torches renversées. Au bas une croix en relief.

D. O. M.

Graf-plaets

van d'heer JOANNES ZACHEUS BRUSSELMAN
ridder van het legioen van eer, gewezen

Meyer dezer stad, gebortig van Kemscke
overleden den 25 Aug^{ty} 1849 oud 81 jaeren en zyne
echtgenote Dame MARIA THERESIA WUYTACK
gebortig van St Nicolaes, aldaer overleden
den 26 July 1857 oud 75 jaeren.

Hunne kinderen :

D'H^r CAROLUS LUDOVICUS geboren te St Nicolaes den 21
Meert 1798 sterft aldaer den 5 January 1854

Dame PRUDENTIA geboren te St Nicolaes den 7 Mey
1800 sterft den 51 Octr 1876, in huwelyk met
D'H^r HENRICUS VANDIONANT geboren te Thienen
den 19 February 1796 sterft 27 Juny 1845 oud 49 jaer

Dame MARIA THERESIA WUYTACK was te vooren
weduwe van D'H^r JACOBUS EGIDIUS VAN HECK
gebortig van St Nicolaes aldaer overleden den
22 Augustus 1794 oud 27 jaeren :

Hunne kinderen :

D'H^r JOANNES JOSEPHUS geboren te St Nicolaes den
19 Juny 1792, sterft

in huwelyk met Dame ANNA CATHARINA MARIA
FREDERICA SCHEERDERS, geboren te St Nicolaes
den 51 Mey 1795 sterft 26 7^{ber} 1841 oud 48 jaeren.

D'H^r FRANCISCUS ANTONIUS geboren te St Nicolaes
den 21 Augustus 1795 sterft 4 Sept^{ber} 1875 oud 82 jaer,

in huwelyk met Dame JUSTINA FREDERICA
VERHAGEN, geboren te St Nicolaes den 24 February
1792 sterft den 20 April 1861 oud 69 jaer.

R. I. P.

N° 1529.

Mouument en marbre blanc encadré de pierre bleue. Au sommet une urne dominée
par la croix avec serpent enroulé. Sur le chapiteau le blason casqué du défunt (1).
Au bas une clepsydre ailée.

D. O. M.

Sepulture

de Messire CLÉMENT MARIE

GABRIEL D'HEPSEL né au

(1) d'Hespel : Blason : écartelé, aux 1 et 4 d'or à trois ancolies d'azur, aux 2 et
3 d'argent au chevron parti d'or et d'azur.

chateau de Coisnes, commune
de Salomé (France) le
2 Octobre 1777 décédé
à St Nicolas le 14 Mars 1855
et
de son épouse Dame MARIE
EMMANUELLE REYNAERTS, décédée
à St Nicolas le 9 Janvier 1848
à l'âge de 85 ans.
Priez pour le repos de leurs âmes.

N° 1550.

Monument en pierre bleue, surmonté d'une croix et d'une urne funéraire.
Plus bas une tête de mort sur des os en sautoir.

D. O. M.

Grafstede

VAN JOH^t MARIA THERESIA
COLTA VAREWYCK f^e GERARDI
et CATHARINA JUDOGA VYDT
geboren te St Nicolaes den
2 Mey 1749, aldaer overle-
den den 5 Augusty 1840
en

van hare zuster Joh^t
PETRONILLA JACOBA VAREWYCK
geboren te St Nicolaes den
14 February 1752 aldaer
overleden den 13 Januari
1844.

R. I. P.

N° 1551.

Monument en pierre bleue surmonté d'une urne voilée. Clepsydre et torches croisées.

Ter gedagtenis

VAN DEN H^t JOANNES FRANCISCUS VAELE
F^t JOANNIS, overleden den 5 7^{ber} 1786
en zyne huysvrouwe
Johⁿe ALDEGONDE DEBOCK
F^t JOANNES FRANCISCUS overleden den 15 8^{ber} 1825.

Hunne kinderen :

Den Hr JOANNES FRANCISCUS overleden den 4 9^{ber} 1847

in huwelyk gehad hebbende

met Joff^w JOANNA MARIA ANTONIA DE SCHEPPER

f D'HF PETRI, overl. den 7 Aug^s 1843

Joff^w JOANNA CATHARINA overl. den 27 April 1853

Joff^w MARIA FREDERICA overl. den 20 Maert 1857.

Dat hunne zielen in vrede rusten.

N° 1552.

Monument en pierre bleue, couchée au pied du calvaire. Au sommet les armoiries de de Munck et de Moerman, avec la devise : Virtus et constantia (déjà décrites).

D. O. M.

Hier ligt begraven de edele Heer

FRANCISCUS BERNARDUS DE MUNCK

echtgenoot van zeer edele Mevrouw

MARIA ADELAIS GUISLENA, burggravin

DE MOERMAN d'HARLEBEKE

geboren te St Nicolaes den 29 8^{ber} 1794

lid der kamer van weldadigheyd 9 February 1828

burgemeester zyner geboortestad 2 Maert 1852

tot 31 December 1854

lid der provintiale staten 26 Mey 1843

voorzitter van het landbouwkomiteit 1848

senateur van het arrondissement van St Nicolaes

27 September 1831

ridder der Leopoldsorde 7 Juny 1833

overleden te St Nicolaes den 29 Juny 1855.

R. I. P.

N° 1555.

Monument situé comme le précédent, à droite du calvaire. Au sommet le blason de la défunte avec la devise : Virtus et constantia.

Grafplaets

van de zeer edele Jufvrouw

STEPHANIA MARIA GUISLENA

DE MUNCK

geboren te St Nicolaes den 12 September 1824

aldaer overleden den 18 December 1856

ondste dochter
van den edelen Heer FRANCISCUS BERNARDUS
DE MUNCK,
oud burgemeester van St Nicolaes, senateur, enz.
en van zyne echtgenoot
de zeer edele Mevrouw
MARIA ADELAIS GUISLENA geboren burggravin
DE MOERMAN d'HARLEBEKE.
R. I. P.

N° 1554.

Monument en pierre de taille à droite du calvaire grande dalle, portant une croix
couchée.

Sur la croix :

D. O. M.
A la
mémoire
de
Monsieur
CHARLES DESIRÉ VERCAUTEREN
époux
de Dame
MARIE
LECLERCQ.

Sur la dalle :

Coussiller communal, Père de l'orphelinat des filles
membre de la fabrique de l'église primaire,
des hospices et de la confrérie du St Sacrement
né à St Nicolas le 10 Février 1814
y décédé le 22 Mai 1875.
Mon Jésus miséricorde.

N° 1555.

Croix en pierre de taille, à droite du calvaire.

Hier
rust in vrede
d'Heer JAN LOUIS
ROBERT
overleden
den 21
November 1877 ond 52 jaren.
Gy allen myne vrienden voorby
myn graf stel geen en voet
eer gy
voor my
by God
een goed
gebed
afdoet.
R. I. P.

N° 1556.

A droite du calvaire sur une petite colonne brisée.

D. O. M.
A la mémoire de Dame
HENRIETTE EMILIE DE VOS
épouse de
Mr FERNAND CANFRÈRE
née à Dinant le 16 Février 1850
et décédée à St Nicolas
le 18 Octobre 1877.
R. I. P.

N° 1557.

Petit monument en pierre de taille, placé à côté du précédent et représentant deux petites colonnes reliées par une chaîne. Au sommet une hachette gravée en relief.

A la
mémoire
de Dame
MARIE
DE VOS
épouse de M^r
OSCAR
CANFRÈRE
née à Gand
le 15 Juin
1844
décédée à
St Nicolas
le 4 Octobre
1871.

N° 1558.

Croix en pierre de taille, droite de la porte d'entrée.

Priez
pour le repos
de l'âme
de
Monsieur
HENRI GUSLAIN VAN DIONANT époux de Dame
HENRIETTE JOS^{ue} FRAN^{se} MARIE GUSL. DE JAEGHERE
né à St Nicolas le 16 9bre 1827 et décédé le 25 Février
1877.
O Mort !
O grand
secret
de la mort
comme vous
nous
apprenez
bien ce
que nous
sommes dans
ce monde !

N° 1559.

A gauche de cimetière, sur une petite croix.

Priez
pour
le repos
de l'âme
de JEAN
Louis
VERSTOCKEN né à Thielrode
le 27 Janvier 1846
décédé à St Nicolas
le 27
Avril
1875.
R. I. P.

N° 1540.

Même situation. Sur une croix en pierre de taille.

A la
mémoire
de notre bien
aimé
Père
H. G. DE LARSILLE
décédé à St Nicolas
le 27
Février
1875
à l'âge
de
64 ans
et
5 mois.

N° 1541.

A gauche de l'entrée, monument en pierre bleue.

Hier ligt
in afwachting der wederkomst
van den heer
Jesus-Christus
en de weder opstanding
des dooden
het stoffelyk deel van
CAROLINE PRISSE
allier geboren
en den 19 October 1865
overleden
in den jeugdigen onderdom van
8 jaren en 8 maenden.
De bloem is afgefallen
maar het woord van
onzen God
bestaat in der eeuwigheid.
Iesa. XL : 8.

N° 1542.

Même situation. Dalle bleue.

D. O. M.
A la mémoire
de
FÉLIX JOSEPH CANFRÈRE
veuf de Dame
LUCIE ALBERTINE DESSOMME
né à Tournai le 15 Janvier 1815
décédé à St Nicolas le 25 Déc^r 1876.
R. I. P.

N° 1545.

A gauche de l'entrée, petit monument bleu.

D. O. M.

A la mémoire de Dame

LUCIE ALBERTINE

DESSOMME

épouse de Monsieur

FÉLIX CANFRÈRE

née à Ath

le 5 Mai 1805 et

pieusement décédée

à St Nicolas

le 19 Juillet 1874.

R. I. P.

N° 1544.

Même situation. Sur une petite croix.

Priez pour les âmes

de

St PIERRE DE POTTER né à Koewacht le 2 Mai 1800

décé à St Nicolas le 15 Févr 1871 et de son ép^{se} D^{me}

SCHOL^e BEIHELS née à St Nicolas le 50 Avril 1822

y décédée le 18 Nov^{bre} 1876.

Loué

soit Jésus-Christ.

V A R I A.

DE PEST TE St NICOLAES IN 1666.

In 1665 woedde de pest in Engeland, Holland en Zeeland. « Tot » grooten schrick der inwoonders veropenbaerde sig de selve hier » ende daer in desen lande (1), onder andere tot Themsche ende » int landshuys tot St Nicolaes, wanneer het hooftcollegie in de maendt » november eenighen tydt vergaederde in de herberghe den Engel, » beraedende alle mogelycke middels om paelen te stellen aen dese » straffe Godts » (2).

Toen de Castro zijne kronijk schreef, had hij zorg — wat op onze dagen vele schrijvers verwaarloozen — de bronnen waar hij zijne inlichtingen uit putte, aan te duiden. Zoo dat wij denken, na deze oorkonden geraadpleegd te hebben, iets meer te kunnen zeggen, dan hetgene in voorgaande regelen te lezen staat (3).

Van af 11 October 1665, had het Hooftcollegie reeds eene « Ordonnantie op t'Incomen van de soldaeten nopens de contagiense sieckte » uitgezonden.

Wien zich met de geschiedenis van het Land van Waas onledig hield, zal het niet wonder voorkomen, dat de eerste maatregelen nopens de besmettelijke ziekte, tegen de soldaten genomen werden.

(1) In 1666.

(2) Annalen van den Oudheidskundigen Kring van het Land van Waas. Chronique de François-Joseph de Castro. T. XI, blz. 311.

(3) Wij zeggen hier nogmaals dank aan M. Robert Schoorman, Adjunct-Rijksarchivaris te Gent, die ons steeds alle gemak verschafte om onze opzoekingen te kunnen doen.

Immers ons arm Vlaanderen was te allen tijde het strijdperk waar de mogendheden hunne krakeelen kwamen vereffenen. De benden waar de legers toen uit bestonden, bevatten, buiten de officieren — en dit nog maar gezegd van de opperofficieren — het schuim van allerlei volkeren. Om zich daarvan te overtuigen, hoeve men maar de « documenten van rekeningen » onzer vlaamsche gemeenten te overloopen. Dadelijk zal men zien tot welke brasserijen en baldadigheden, die links en rechts — en op welke schandige wijze? — aangeworven soldaten zich overgaven. Het wegloopen was zoo groot dat niet een legeroverste zeker was van zijne mannen. Stelen, moorden, branden en, in het algemeen, al de misdaden ten platten lande gepleegd, werden die wegloopers ten laste gelegd. Brak er ergens eene besmettelijke ziekte los, nog waren het gewoonlijk de rondzwervende soldaten die er de kiem van binnenbrachten en verspreidden.

Het is dan niet te verwonderen dat, op 11 October 1665, het Hoofdcollegie de « ordonnantie » waarvan wij zoeven spraken, uitzond. Dit stuk luidt als volgt :

« Alsoo de stadt van Liere seer sterck geïnfecteert is van de con-
» tagiense sieckte, ende datter veel soldaeten wesende in garnisoene
» binnen de selve stede binnen desen lande commen vagabonderen,
» waerinne noetsaeckelick moet voorsien worden op dat de selue
» sieckte alhier te lande niet en worde gebrocht ende dat de selue
» soldaten, hun oock somweylen seggen te wesen van ander garnisoen
» ende noch meer sauden doen soo wanneer in hun regard alleene
» interdictie saude gescheeden. soo hebben hooghbb. ende hooghshch.
» vande Lande van Waes goet gevonden t'ordonneren aen alle Stadt-
» haunders Baillius Meyers ende Wethaunders soo sy doen by desen
» met alle middelen te beletten het innecomen en vagabonderen bin-
» nen desen lande alle soldaeten, soo te voete als te peerde, tsy
» van wat garnisoen sy sauden moghen wesen doende tot dien
» eynde alle mogelicke ende dienstige debvoiren eiek in syn district,
» namelyck met toetsicht te nemen ende ordre te stellen op alle de
» advenien soo verren, bruggen als weggen ende andere die sy sul-
» len goetvinden (1).

Die maatregelen werden welhaast niet voldoende bevonden, want den 25 Juni 1666 werd door het Hoofdcollegie de volgende « Ordon-

(1) Rijksarchief te Gent. Land van Waas. Reg. N° 29, f° 126.

» nantie nopende thanden van bruyloften (1) ende de contagiense
» sieckte » uitgezonden.

« Hooftsch. ende hoofsch. van den lande van Waes verstaen heb-
» bende dat de contagiense sieckte haer is verbreyden in de nabu-
» righe stede ende proclien van desen lande ende dat te vreesen is
» dat de selve haer soude moghen meer verbreeden door quaede
» toesicht omme waerinne in tyts is voorsiene, ende tlaudt voor soo
» vele het moghelyck is te bevryden, hebben gheordonneert soo sy
» ordonneren by desen aen alle officieren ende wethaunders elek in
» haerlieder district van stonden aen ter plaetse ghecostumeert hier
» nellens te doen vereondigen onderhouden ende doen observeren
» d'ordonnantie op tfaict van de contagiense sieckte wtghesouden
» den lesten mey 1624 op pyne van t'ineurreren de boeten daertoe
» staende..... » (2).

Het uitzenden en het afkondigen van die verordeningen beletten
de besmettelijke ziekte niet St Nicolaes in te dringen.

Het eerste verdaecht sterfgeval had den 2 Augustus 1666 plaats.
De overledene was eene vrouw van 52 jaren (3).

Hare lijkschouwing werd door meester Nicolaes Persyn gedaan (4).

Dan nam het Bestuur andere en meer krachtdadige maatregelen.

Den 15 Augustus werd er eene derde « Ordonnantie nopende
» t'innebryngen van de contagiense sieckte » uitgezonden. Deze luidde
zoo :

« Hooftsch. van de lande van Waes geïnformeert synde dat de
» contagiense sieckte seer verbreet ende toeneemt in verscheyde steden
» soo van dese provintie van Vlaendre als Brabant hebben gheinter-
» diceert soo sy doen by desen een jegelyck wie hy sy te aenveer-
» den of logieren eenige persoonen commende uyt de steden van
» Ghent, Brussel, Aelst, Gheersberghen, Andenaerde, Cortryck ende
» Liere ten sy voorsien synde van ghesont brief niet aúder van date
» wesende als dry daeghen of wel van eenen anderen van de plaet-
» sen daer sy successivelyck sullen ghelogeert hebben, op pene van
» te verbenne voor eleken persoon, die sy daer sonder sullen ghelo-

(1) En ook de « uytvaerden ». (Ibid. — Ibid. — Reg. N° 79 — f° 4 v°).

(2) Ibid. — Ibid. — Reg. N° 29 f° 156.

(3) « Marie Weyns huysvr. Adriaen van Cleemputte óút 52 jaer óúerleden 2 Augusti
» 1666 naer noon ten 6 ure — gemeyn ». (Archief van den Burgerlyken Stand van
St Nicolaes — Reg. 0.41 f° 3752 r°).

(4) Zie nota 1 blz. 91.

» giert hebben, twelf pond par. (1) deene helft tot profflyte van syne
» majesteyt en dander van den aenbrynger » (2).

Nu was de « quarantaine » algemeen.

Meester Nicolaes Persyn werd als « pestmeester » benoemd en trad den 27^{en} Augustus in bediening.

Was Meester Nicolaes Persyn geneesheer of maar, gelijk men het in dien tijd zegde, chirurgijn? Welke waren de plichten zijner bediening? Wij kunnen, niettegenstaande onze navorschingen, op deze vragen niet antwoorden.

Wat er ook van zij, er werd hem eene « tente » gebouwd (3).

Daar wij niet zeker kunnen zeggen waar eigenlijk de bediening van den « pestmeester » in bestond, valt het ons zeer moeilijk, om niet te zeggen onmogelijk te bepalen waartoe die « tente » dienen moest.

Vermoedelijk was het geen gemetseld gebouw, maar wel drie of vier leege muren van opeengestapelden steen, met een afdak daarover. Kan men immers met 5000 steenen een doodenhuis of tijdelijk hospitaal oprechten?

Nochtans was die « tente » wel tot dit laatste gebruik geschikt, want als de pest te St Nicolaes in 1658 woedde, bouwde men « gepestifereerde tenten » op den akker van Joos van Kemseke (4), en in 1677 stond er andermaal eene « pesttente » op den grond van Frans van Garsse (5). Licht om raden is het, welke zorgen de zieken in zulk een hok te wachten stonden.

(1) Een pond parisic = tien stuivers brabantisch C^t (fr. 0.90).

(2) Rijksarchief te Gent. — Land van Waas. — Reg. N° 29 f° 198 v°.

(3) « Schepenen ordonneren..... te betaelen..... de somme van twee pond veer-
» thien schellin groot, ouer leuerin van dry duysent grootten steen tot xvij sch. gr.
» gheemployeert aende Tente van den pestme..... ». (Statsarchief van St Nicolaes —
Dossier : Documenten van Rekeningen — 1665 — 1666 — 1667 — N° 27 van den
bundel).

« Schepenen ordonneren..... te betaelen..... de somme van een pondt achtien
» schellin twee groot ouer leuerin van j^{iiij}vij gelyen ende vier busselen latten ver-
» brocht aende Tente voor den pestme..... ». (Ibidem — Ibid. N° 28).

(4) « Schepenen ordonneren Jan de Corte te betaelen aen Joos van Kemseke de
» some van twee ponde derthien schell vier groot gelycke some hem toegestaen ouer
» dat de gepestifereerde tenten op synen acker hebben gestaen den Jaere 1658 en
» dese niet acquit etc..... Toirconden desen xxije Xbris 1659 — (get.) J. vandeperre,
» Jan van haere 1659 ». (Archief der Rederijkkamer « de Gondbloem » te St Nicolaes.
— In bewaring gegeven aan den Oudheidskundigen Kring van het Land van
Waas).

(5) Schepenen ordonneren den ontfaenger Jan Anthoni van daele te betaelen aen

De « pestmeester » bleef 74 dagen in bediening (1) en trok hoogen loon; zoo ontving hij, een pond grooten of zeven gulden Brabantsch courant per dag, en voor de lijkschouwing der vrouw van Cleemputte werd hem tien schellingen grooten of 5 1/2 gulden Brabantsch courant toegekend.

De aanstelling van den pestmeester werd later — den 7^{en} December 1666, als alle gevaar voorbij was — door de « ghedeputeerde van » de vassaelen ende contribuanten..... niet goet » gevonden » ghe- » lyck oock deden eenighe vande prochien van de keure veranderene » hunne voorgaende resolutie..... » (2).

Door die zonderlinge handelwijze was St Nicolaes verplicht al de onkosten alleen te betalen.

Wij hebben daar zooeven gezien dat op 15 Augustus het Hoofdcollegie de algemeene « quarantaine » had bevolen, en dat de « pestmeester » den 27^{en} werd aangesteld.

Dien dag overleed het eerste slachtoffer der ziekte, het was « Joannes de Cauwer f^s Carel » (3). Carel de Cauwer was « conchierge ten lant-huyse ». Het tweede slachtoffer, andere zoon van Carel de Cauwer (4), overleed den 29^{en} Augustus.

Vijf dagen lang hoorde men van geen geval meer spreken, maar op 4 September bezweek het veertienjarig dochterken van Jan Vyt (5)

frans van garsse de somme van twee ponden gr̄ ouer een jaer luere van staen van de pesttente vsc̄l kersāont xvje seuentsēntich en sal UI in v̄nytgeien passeren dese met acquit ouerbringende actum xje april 1678 — (get.) Zaman. (Stadsarchief van St Nicolaes — Dossier : Documenten van Rekeningen 1677—1681).

(1) Schepenen ordonneren den ontfanger Jan van daele te betaelen aen nicolaes persyn de somme van vierensēntich ponden grooten soo veele daeghen dienst als pestm̄r̄ dese prochie ghedient te hebben. begonst xxvje Augustij tot ende metten vijje 9bris 1666. wesende in aduēante van twintich schell̄ groōn sdaechs, daerjane begrepen den knecht die hem heeft geassisteert, ende noch thien schellingen grooten ouer eene visite ghedaen den ij Augustij 1666 aen het lichaem van de huysv̄ van Cleemputte tsamen de soē van vierensēntich ponden thien schell̄in groōn, ende met acquit etc..... Actum desen xij Jannarij 1667 (get.) Zaman, pierssens, de coek (Stadsarchief van St Nicolaes — Dossier : Documenten van Rekeningen 1665 — 1666 — 1667 — N° 11 van den bundel).

(2) Rijksarchief te Gent — Land van Waas — Reg. N° 79 f° 7.

(3) Joannes de Cauwer f^s Carel oūt Jare ouerl. 27 Augusti 1666 voornoen ten 3 ure — peste (Archief van den Burgerlijken Stand van St Nicolaes — Reg. O.41 f° 5734 v°).

(4) Franchoys de Cauwer f^s Carel oūt Jare ouerl. 29 Augusti 1666 suachs te ure — peste. (Ibid. — Ibid.).

(5) Marie Vyt f^a Jans oūt 14 Jare ouerleden 4 Septemb. 1666 suachs te ii ure — peste. (Ibidem — Ibid. — Ibid.).

« messagier » van het Hoofdcollegie; deze verbleef zeer waarschijnlijk ook in het Landhuys.

Twaalf dagen verlieden ditmaal, zonder nieuwe voorvallen. Na dit tijdverloop vinden wij een nieuw slachtoffer. Het register O.41 zegt : « een begeyntien gestorve inde peste den 16 Septemb. 1666 snachs » twee ure » (1).

Daar er te St Nicolaes nooit een begijnhof bestond, is het ongetwijfeld dat dit begijntje uit eene vreemde plaats hier toevallig gekomen was. Wat het nog bewijst : zij wordt naamloos aangeschreven. Hadde zij te St Nicolaes verbleven om de zieken op te passen, haren naam zou zeker van den Pastoor, die in dien tijd de registers van den burgerlijken stand hield, gekend geweest zijn. Hadde zij met de de Canwers of met de Vyten bloedverwante geweest, dan zouden deze haar zeker onder haren naam aangegeven hebben. Toch is het waarschijnlijk, volgens het verhaal van de Castro, dat zij ook in het Landhuys overleed.

Eenige dagen verlieden weder zonder dat men eenig geval van pest aan te stippen had. Maar op 30 September werd Jan Vyt op nieuw getroffen door het afsterven van zijnen achttienjarigen zoon Cornelis (2).

Vijf dagen nadien was Jan Vyt zelf een lijk (3), en wêer vijf dagen later overleed zijn overblijvende zoon, in den ouderdom van 14 jaren (4).

Deze jongeling — of beter gezegd, dit kind — was het laatste slachtoffer der verschrikkelijke ziekte.

De Pest heerschte te St Nicolaes omtrent twee maanden lang (2 — of 27 — Augustus — 10 October 1666), en twee huisgezinnen werden er bijna gansch door vernield.

Het Hoofdcollegie verliet voor eenigen tijd zijne vergaderplaats, en vestigde zich den negenden November — dag na dat de « pestmeester » zijne bediening verlaten had — in de herberg « den Engel », waer het verbleef tot den zeventienden derzelfde maand, waarschijnlijk om het Landhuys te laten ontsmetten en zuiveren.

Op de zes dagen dat de Hoofdschepenen in « den Engel » verble-

(1) F^o 3733 r°.

(2) Cornelis Vyt f^o Jans oút 18 Jaere oúerleden 30 Sept. 1666 snachs ten 10 ure — peste. (Ibid. — f° 3733 v°).

(3) Jan Vyt oút Jace oúerleden 3 October 1666 aentrent den noene — peste. (Ibid. — f° 3736 r°).

(4) Jacobus Vyt f^o Jans oút 14 Jaren oúerleden 10 Octob^r 1666 naer noene te ure — peste. (Ibid. — f° 3736 r°).

ven, hadden zij geene moeite om daar achttien ponden, vier schellingen en acht grooten (1) (fr. 251.55) (2) te verteren.

De pest schijnt maar weinig indruk op de bevolking gemaakt te hebben. Inderdaad « de musycieens van dese plie » vierden op 22 November 1666 (St Ceciliadag) hun gewoon feest (3).

Loopt in Frankrijk alles op liedjes nit, in Belgie schijnt alles en altijd met eene maaltijd te moeten eindigen.

Men wilde aan dit oud gebruik niet te kort blijven. Om de terugkomst van het Hoofdcollégie in het Lanthuys te vieren, werd er in dit gehouw, op 4 December 1666, een maaltijd door meyer en schepenen (ten koste van de gemeente) de Overheden aangeboden (4).

En daar de Jaarmarkt rond het zelfde tijdstip begon, zal die maaltijd ongetwijfeld ook gediend hebben, om er de opening van te vieren.

Bewijs te meer dat de besmettelijke ziekte, die te St Nicolaes bijna twee maanden heerschte, er maar weinig indruk liet en haast vergeten was.

(1) « Betaelt aen Jan Schautteet, weert in den Jughel binnen dese prochie van » St Nicolaes, de somme van achtien ponden vier schellinghen viij gr., over thei- » ringhe tsynen huysse gedaen van ix 9bre xvielxvj tot den xvij derselver maent ter » oorsaeke van de infectie van het Lanthuys door de contagieuse sieckte volghende de specificatie ordonnantie ende quietantie dus xvij l. iij s. viij gr.

(Rijksarchief te Gent — Land van Waas — Reg. N° 1288 — f° 26 v°).

(2) Omtrent twaalf honderd franks onzer munt.

(3) « Schepenen ordonneren den ontfanger Jan van daele te betaelen aende Wwe » Thomas de Vylder de somme vyf ponden groon ende dat ouer Teiringhe thaeren » huysse ghedaen byde musycieens van dese plie op den dach van Ste Cecilia den » Jaere 1666 dese met acq^t ouerbrin sal UL in wtgeuen passeren. Act. xj januarij » 1667 (get.) pierssens, Serfaes Snotck den inhoút deser is my voldaeen (get.) mari » bauwens ». (Stadsarchief van St Nicolaes — Dossier : Documenten van Rekeningen 1665 — 1666 — 1667 — N° 38 van den Bundel).

(4) Teiringhe ghedaen by de heeren meyer greffier ende schepenen ten lanthuyse tot St Nicolaes op den iij xbre 1666 snoenens maeltyt van heeren voorn met pastoor, stadthouder en ander genoode met cost wijn ende bier en haút alles tot de somme van ses pondt twelf schell. acht gr. dus heel de voorn somme xv l. xij s. viij gr.

De « ordonnantie » van betaling dagteekent van « x Januarij 1667 » en is ten voordeele van « Charles de Canwere conchierge ten Lanthuyse ». (Ibidem — Ibidem — N° 52 van den bundel).

Eene Reis van het Hoofdcollege naar Brussel in 1587.

In het begin van 1587 begaven de Hoofdbailliu en de Hoofdschepenen van het Land van Waas zich naar Brussel, en bleven er van 26 Februari tot 17 Maart. Zij deden die reis niet voor hun vermaak, maar wel waarschijnlijk om zich bij het Middenbestuur te verontschuldigen over hun gedrag en hunne handelwijze gedurende de onlusten, die in de tweede helft der XVIe eeuw Nederland zoo teisterden.

Eene omstandige rekening in de boekerij van den Oudheidskundigen Kring van het Land van Waas berustende, doet ons kennen op welke wijze Hoofdbailliu en Hoofdschepenen — de hoogstgeplaatste mannen van het Land van Waas — tijdens hun verblijf te Brussel leefden. In dit belangrijk stuk vinden wij den leeftrant dier « Edele ende voorsienige Heeren » dag per dag beschreven. Het luidt als volgt :

f° 1ro

Declarac̄e vande penñ by m^e Jonc̄vr steelant
verschoten voorde verteerde costen van myn
heeren, hoochbailliu en hooftschepene van
Lande van waes tot Brussel tsedert
den xxvj^{en} february 87 tot en metten
(xvij^{en} martij)

Eerst ten seluen daghe aen vier pont kerssen	j guld x st
aen vier pont boter	xxvij st
aen eenen pot olie	xv st 1/2
aen een pinte olie van oliuen	vij st 1/2
aen twee olipotten	ij st
aen drooghen harinck	xiiij st
aen ses pont vlaemschen kaese	xviiij st
aen twaelf uatte haringhen	vij st 1/2
aen een vatsen goet bier	xxxvi st
een vatsen cleen bier	xviiij st
aen vyf pont hollantschen caese	xxvij st
aen een half pinte olie	iiij st
aen hant	v st 1/2
aen specerye	vij st
aen wittebroot	vj st
aen terwen broot	xiiij st
aen assyn	iiij st

aen salay (1)	ij st
aen anjun	ij st 1/2
aen boter omme te versmelten	vij st 1/2
aen nasthant	xij gul xij st

den xxvij^{en} february 87

aen twee pont sallems	xvj st
f ^o 1 ^o aen een half pont corinthen	iiij st
aen eenen stockiis	x st
aen haringhen	iiij st 1/2
aen eenen halfien abberdaen	vij st
aen xxv spieringhen	iiij st 1/2
aen bottekens	iiij st
aen twee carpels	xij st
aen rapen	ij st
aen mostaert	j st 1/2
aen suyker	ij st
van hant te cliefie	iiij st
aen een pont vyghen	vij st
een pont rosynen	vij st
aen amandelen	vij st
aen een pinte olie van oliien	vij st
aen mastellen	iiij st 1/2
aen crakelinghen	iiij st
aen crombroot	iiij st 1/2
aen salay	iiij st
aen een vierendeel suyker	iiij st 1/2
aen drye pinten assyn metten pot	x st
aen cooren	vij gul ^d

den xxviii^{en} february 87

aen drye carpels	xxj st
aen eenen halfien abberdaen	x st
aen stockiis	x st
aen een half pont rys	ij st 1/2
aen spierinek	iiij st
f ^o 2 ^o aen xxv haringhen	xiiij st
aen vyf pont boter	xxxj st
aen broot	xv st

(1) Salade.

aen mastellen	j st $\frac{1}{2}$
aen erombroot	ij st $\frac{1}{2}$
aen sallay	iiij st
warmoes	ij st $\frac{1}{2}$
aen pastenaekelen	ij st $\frac{1}{2}$
aen twee stoopen wyns	ij guld x st
aen bier	iiij st
aen bottekens	viiij st
aen een pont stoefrossyn	iiiiij st $\frac{1}{2}$
aen een pont snyker	xviiij st $\frac{1}{2}$

den j^{en} martij 87

aen ses pont botere	xxxvj st
aen spierinck	x st.
aen harinck	vij st
aen abberdaen	xvj st
aen mutsaert	xv gul \bar{d}
aen sallem	x st $\frac{1}{2}$
aen stockniisch	vij st
aen braetpeeren	ij st $\frac{3}{4}$
aen vier pont kerssen	xxviiij st

den ij^{en} martij 87

aen broot	ij gul \bar{d} x st
aen ses pont botere	xxxix st
aen eene halfien aberdaen	xvj st
^{fo 2 vo} aen stockniisch	vij st
aen dry carpers	xviiij st
aen verschen visch	ij gul \bar{d}
aen dry botten	vj st
aen coolen	v st
aen pastenaekelen en porreyc	vij st
aen blau rossyne	viiij st
aen vyghen	vij st
aen een pinte olie	viiij st
aen een pinte oliien	v st
aen een dousyne eyeren	viiij st
aen sallay	ij st
aen drye pinten assyn	vj st
aen een pont rys	vj st

den iij^{en} martij 1587

æn twee pont eū een vierendeel sallems	xx st
æn warmoes	v st
æn harinck	xij st
æn stockniisch	iiij st
æn twee carpels en twee brasemē	xvj st
æn haūt	vij st
æn aberdaen	xiiij st
æn spierinck	vij st
æn ses bottekens	ix st
æn rapen	ij st 1/2
æn roomsche boonen	ij st
^{f^o 5re} æn broot	ij gul̄d
æn alle speceryen	iiij st 1/2
æn noten	ij st
æn peper eū saffraen	ij st 1/2
æn foulle	ij st
æn drye potten weyn	xlviij st
æn potten	vij st
æn corinthien	vij st
æn (1)	vij st
æn botere	xxxvj st
æn abberdaen	xiiij st
æn stockniisch	vij st
æn een pont vyghen	vj st
æn blan rossye	vij st
æn een pinte olie	vij st
æn eenen pot melek	ij st
æn verschen visch	xxij st
æn sallay	ij st
æn appelen	iiij st

den iij^{en} martij 1587

æn twee stoopen wyns	ij gul̄d iiij st
æn dry earpers	xxj st
æn spirinck	vj st
æn nasthaūt	xiiij gul̄d xvj st
æn tonghē	ij st 1/2

(1) In het handschrift niet aangevuld.

aen een pont cabillau	xij st
aen drye botte	vij st
f ^o 3 v ^o aen coolen	vj st
aen pastenakelen en groensel	x st
aen verschen visch	xxvij st
aen eenen halfuen abberdaen	xiiij st
aen stockuisch	xij st
aen boter	ij gulḁ
aen broot	ij gulḁ
aen melk	ij st
aen assyn	iiij st
aen rogghen broot	xij st

den v^{en} martij 87

aen een pinte spaensche wyn	x st
aen een pinte rynschen wyn	vij st 1/2
aen sallay	ij st
aen eenen stoop spaenschen wyn	ij gulḁ
aen een tonne goet bier en cleen	xj gulḁ ij st
aen harinck	xiiij st
aen stockuisch	xij st
aen spirinck	vij st
aen abberdaen	xiiij st
aen verschen visch	xxix st
aen pastenakelen	x st
aen roomsche boonen	ij st
aen stoefrossyn	vj st
aen een pinte olie	vij st
aen een pont rys	v st
f ^o 4 r ^o aen dry potten spaenschen wyn	ij gulḁ
aen eenen stoop rynsche wyn	xxx st
aen broot	xxxvj st

den vj^{en} martij 1587

aen twee pont sallem	xvj st
aen appele	ij st
aen noten	j st
aen een pont suyker	xvij st
aen lepels	ij st
aen melk	ij st

æn rapen	ij st 1/2
ænden hantcleiër	ij st
æn een pont vyghen	vj st
æn een pont rossyne	vij st
æn een half pont corinthen	ij st
æn een pont amandele	vij st
æn een pont (1)	iiij st
æn botere	iiij gul̄d x st
æn broot	ij gul̄d xv st
æn verschen visch	ij gul̄d
æn abberdaen	xxx st
æn eerten	vij gul̄
æn vyftich spierinck	xij st
æn stockiis	xj st
æn coolen Roomsche boone en anjün	x st
æn sallay	ij st
f ^o 4 v ^o æn een pont suycker	xvij st
æn dayen (2)	vj st
æn een pinte olie	vij st

den vij^{en} martij 1587

æn eenen abberdaen	xxxj st
æn stockiisch	xx st
æn neghen pont botere	ij gul̄d
æn broot	ij gul̄d
æn drooghen harinck	vij st
æn appelen	ij st
æn noten	ij st
æn rapen	ij st 1/2
æn rosynē	vij st
æn groensels	xij st
æn sallem	xxv st 1/2
æn een pont rosynē	v st
æn een flambeau	xxxix st
æn dry pinten assyn	vj st
æn een pint olie	vij st
æn boonen	iiij gul̄d xvij st

(1) In het handschrift niet aangevuld.

(2) Dadels.

den viij^{en} martij 87

		xxxvj st
		xviij st
		xij st
		ij st $\frac{1}{2}$
f ^o 3 1 ^o		ij st
		xxij st
		xiiij st
		iiij gul ^d xvj st
		viiij st
		vj st
		viiij st
		xxij st
		xxij st $\frac{1}{2}$
		xij st
		xviij st
		xij st
		xxviiij st
		ij st $\frac{1}{2}$
		ij st
		iiij st
		viiij st
		vij gul ^d iiij st

den ix^{en} martij 1587

		xij st
		iiij st
		ij st
		ij st
		xij st
		xv st
		xiiij st
f ^o 3 v ^o		v st
		ij st
		ij st
		vj st
		vj st

Jtem ten selien daghe syn myn heer hoofschepenen vertrocken vuyt Brussele (1)

(1) Zoo dat het vervolg dezer rekening maar enkel het verblijf van den Hoofdbailju aangaat.

den x^{en} martij 1587

aen cabbillau	xxj st
aen abberdaen	xvj st
aen stockuisch	xj st
aen drooghen harinck	v st
aen vyghen	vj st
aen amandelen	ix st

den xj^{en} martij 1587

aen een pont suyker	xxiiij st
aen sallay	ij st
aen surkel	ij st 1/2
aen cappers	v st
aen oraingappele	xvj st

den xij^{eo} martij 87

aen bottekens	xj st
aen appelen	ij st
aen cappers	ij st 1/2
f ^o 6 r ^o aen twee stoopen bier	vj st
aen een pinte saen	vj st
aen een pinte olie	viiij st
aen drooghen harinck	vij st

den xiiij^{en} martij 87

aen stockuisch	xiiij st
aen sallem	xij st
aen abberdaen	xvj st
aen verschen visch	ij gul̄d
aen brood	iiij gul̄d

den xiiij^{en} martij 87

aen natten harinck	vij st
aen drooghen harinck	iiij st
aen twee botten met een senvisch	xij st
aen mosselen	iiij st
aen eenen carper	x st

den xv^{en} martij 87

aen spierinck	v st 1/4
eenen snonck	x st
aen twee stoopen bier	vj st
aen een half pont rossye	iiij st 1/2

aeu vyghen	ij st
aeu amandelen	iiij st 1/2
den xvj ^{en} martij 87	
aeu eabbillan	xij st
aeu spirinck	v st
f ^o 6 v ^o aeu orangappele	viiij st
aeu olie	viiij st
aeu rys	ij st 1/2
aeu rossynen	ij st 1/2
aeu assyn	iiij st
aeu vyghen	ij st
aeu cappers	v st
naghelpeyer	ij st 1/2
aeu appelen	ij st 1/2
den xvij ^{en} martij 87	
aeu drye stoopen bier	ix st
aeu sallay	ij st
aeu verschen visch	x st
aeu oliue	vij st
aeu bottekens	v st
aeu neghen pont boter	iiij guld
aeu abberdaen	xiiij st
aeu groen visch (1)	v st
aeu broot vier gulden	iiij guld
Inde vettewarye gecocht ses pont boter	xxxviiij st
aeu harinck	vij st
aeu stockuisch	xj st
aeu abberdaen	xv st
aeu melek	iiij st
aeu harinck	j st 3/4
f ^o 7 r ^o aeu kerssen	viiij st
aeu bier	iiij st 1/2
aeu stockuisch	xiiij st
Item ghetelt by my Jonevr Steelant aeu michiel van laghen ouer de verteerde costen vanden hoofschepenen Jo ^r Adriaen hauwe	
	xxx guld xviiij st

(1) Riviervisch.

Item ghetelt aen Remy du Lorey oïer veertchien
 stooopen een pot rynschen wyn en drye potten
 spaenschen wyn xxiiij gul̄ xv st

Item noch ghetelt ande soldaten die aldaer
 met myn heer ghegaen waeren en naerderhant
 quamen omme te conioyer xliij gul̄ xv st

Item noch betaelt by warnyer oïer wyn
 ghedroncken by myn heer hoochbaillif en hoofschepene x gul̄ x st

Item noch ghegheuen anden schipper die
 myn heer naer Brussel voerde iiij gul̄ x st

Somme iiij^{viij} gul̄ vij st 1/4

hierop heeft meJonevr steelant ontfaen van Jo^r
 Adriaen hauwe j^{xiiij} gul̄ xvij st

Dus comt de voors Jonevr noch goet de somme
 van ij^{lxvj} gul̄ x st 1/4

N^a van dese somme moet gheminrt worden by Jo^r Adriaen hauwe
 de boienstaende somme van xxx gulde xvij stuy achtervolghen tguen
 hier achter breeder vhaelt in ordou van betaelinghe

ghepassert in rekeninghe

Sgraiemannen en hoofschepen van Lande van Waes ordonneren
 joncher Adriaen hauwe commis vande wtiaers (?) producte (?) te
 betaelen aen mevrauwe van wissekercke ter causen van de voor
 schreuen reken de somme van twee hondert sessentsestich guldens
 thien stuyuers en een oorth sal hem de selue somme valideren in
 wtgave van syne voors reken mits oïer bringhen dese met acquit
 van voors mevr. min de somme van dertich guldens achtien stuy hier
 op daender inne ghebracht als vschoten voor den seluen Hauwe mits
 dat hy de selue somme bringt in syne rekeninghe van tguen by hem
 vschoten int voors voyagie van Brussel die hem daer syn geacquitteert
 op corting een somme van ix l. xj sch. en iiij gr betaelt by michiel
 vlaghe. Actum xvj april seientachtich

ij^{lxvj} gulden x stuy 1/4

Nieulant

Ick onderscreuen kenne ontfaen hebben van hoofschepene Adriaen
 hauwe de somme van twee hondert vyfendertich gulden twaelf stuyuers,
 oïer dInhanden van dese, my toirconde desen xij Junij 1587

Maria Longin

Door deze « Declaraetie » zien wij waarin de gewone kost der Edele Heeren van het Hoofdcollege bestond : Stokvisch, abberdaan, drogen- en pekelharing, zee- en riviervisich, boonen, rijst, rosijnen, corinthen, vijgen, rapen, pastinaken, eenig ander warmoes, en soms wat dadels, amandelen, noten of appelen.

Zien wij hier en daar zaln in de rekening voorkomen, vergeten wij niet dat in dien tijd zalm, in Vlaanderen en in Brabant, een zeer gemeene visch was. Om ons daarvan te overtuigen, hoeven wij maar den « Item » van 28 Februari, h. v., te overloopen.

Inderdaad, voor « twee pont sallems » betaalt men 46 stuivers, maar men betaalt 40 stuivers voor eenen stokvisch, 8 stuivers voor eenen halven abberdaan, en 12 stuivers voor twee karpels.

Wat in deze rekening wonder voorkomt, is dat gedurende de 21 dagen dat het Hoofdcollege te Brussel verbleef, men niet eens vleesch ziet melden.

Doeh dit laat zich zeer wel verstaan, indien men wil nadenken dat op het oogenblik dat de Hoofdschepenen zich te Brussel bevonden, men volop in den Vasten was (1), en dat men toen, den ganschen vastentijd door, vleesch, melk, boter, kaas en eieren, zelfs 's Zondags derven moest (2).

Brood gebruikten de Hoofdschepenen op hunne reis maar weinig, alhoewel de boter nog al in hunnen smaak viel. Maar « spaenschen en rynschen wyn », « goet en cleen hier » schijnen zij bijzonder lief gehad te hebben.

Bekommerden zich de Hoofdschepenen maar weinig met de fijnheid der spijzen die zijhe nuttigden, zij zorgden toch voor de hoeveelheid. De bovenstaande rekening is er een klaarblijkend bewijs van. En men vraagt zich af, als men ziet in wat het dagelijks voedsel der hoogere standen bestond, hoe boeren, werkvolk en burgerij van het Land van Waas in dien tijd leefden.

Wij denken dat die vraag verdient opgelost te worden, en wij zullen trachten het onze bij te brengen om daartoe te geraken.

G. WILLEMSXN.

(1) In 1587 viel Asschenwoensdag op 14 Februari.

(2) Nochtans in de Noorderstreken kon men onthetting bekomen voor het gebruiken van het zuivel, mits eene « bulle cruciata » af te koopen. Deze rekening bewijst dat de leden van het Hoofdcollege van zulke bulle voorzien waren.

VOORREDE.

Groote ontdekkingen die geschiedkundige gebeurtenissen uit het donker verleden in het geheel of ten deele in 't helder zonnelicht stellen, en heb ik niet gedaan. Maar waarom dit woord « ontdekkingen », als ik enkel op wat smuffelen kan wijzen!

Ik was dus, zekeren dag, ginder op het hoogste schap onzer bibliotheek, aan het zoeken. Hoeveel boeken ik reeds doorbladerd had, ware moeielijk om zeggen. Nu eens vond ik de droge opsomming van 't inkomen eener edele familie of naburige parochie, dan wêer, oude schriften door onzen Kring reeds uitgegeven; toen ik eindelijk de hand legde op een dun werkje. 't Zal wêer de eene of de andere ferie zijn, dacht ik! Toch maar dit handschrift opengeslagen. Wie weet wat er in staat. Op het eerste blad lees ik: « Het beginsel ende veruoorderinghe van de Capelle van Sinte Rochús binnen de heerlijckheit van Sombeke ».

Of ik gretig eenige bladen overliep! Die vluchtige lezing beval mij zoozeer, dat ik het boek naar huis mēenam en het geheel uitlas.

Het docht mij dat ik een kostbaar bloemken gevonden had; en wêerom ruischte mij in de ooren het liedje van Jer. Noterdaeme:

Gedoken in het groene gras,
Ontlook een purper bloemgewas,
Een liefelijk viooltje.

En waarlijk, mag ik de chronijk van Sombekeskerk niet vergelijken aan een viooltje? Is zij ook niet lang, voor het grootste gedeelte mijner lezers, verborgen gebleven? En ware het niet spijtig ze onoplettend onder den voet te treden of voorbij te gaan?

Aandachtiger studie bracht mij in nauwere kennis met deze chronijk. Naarmate ik haar beter kende sloeg mijne nieuwsgierigheid over tot genegenheid en werd zelfs bewondering. De kristelijke deugden

ouzer voorouders die ik hier beschreven vond, kwamen mij als zoo vele honingzoete geuren toegewasemd. Geuren van wedijver voor de eere van God en zijne Heiligen; geuren van milddadigheid, geuren van werkzaamheid.

Ik besloot mijne krachten te beproeven en stelde vast: die chronijk zal ik, als 't God belieft, uitgeven.

Wat ik eerst naging, was maar een afschrift der chronijk. Het oorspronkelijk stuk moest ik hebben. Zulks kostte mij gene moeite. De achtbare familie De Brabander van Sombeke stelde, met de meeste bereidwilligheid, het handschrift te mijner beschikking.

Over schrift en schrijver wil ik nog eenige bijzonderheden mededeelen.

Zeer dikwijls verwaarloozen de chronijkschrijvers hunnen naam op te geven. Dan vallen er lange en lastige opzoekingen te doen die niet altijd slagen.

De lezer zal mij vragen of ik den naam van den chronijkschrijver ken? Voorzeker, en daarvoor moest ik mij nog lange noch lastige opsporingen getroosten. Ik kende hem vóór ik het boek las, om de eenvoudige reden dat op 't eerste blad zijn naam geschreven staat; en alsof dit niet genoeg en ware, vond ik op het laatste blad nogeens in volle letters dat, Nikolaas De Flouwijn, Kapelaan van Sombeke, eigenhandig dit werk opstelde.

De Eerw. Heer Nikolaas De Flouwijn werd hoogstwaarschijnlijk in het toenmalige bisdom van Antwerpen geboren. Folio 57 v° lezen wij: « niet teghenstaende den voorü heer Flouwijn was sorterende onder het bisdom van Antwerpen ende hemzeliën hadde vobligeert het zeliën bisdom te dienen ». Was het in de stad Lier (1) dat hij eerst het daglicht zag? Wij weten enkel dat hij daar onroerende goederen bezat en dat zijne twee zusters, Elisabeth en Maria, in het begijnhof dier stad overleden (2).

(1) « Eerst geeft eenen rentebrief in date den vij marte 1640 bedraegende twee pouds eenen schelling en acht grooten t'jaers, losselijck den penninck sesthiene, gepasseert voor schepenen der stadt Lier ende beseth op een hujs ende erve gestaen inde Antwerpsche straat, waar van nu debiteur is Jan Verheyden;

Item, noch eenen rentenbrief van drij ponden grooten t'jaers, losselijck den penninck sesthiene, gepasseert voor schepenen van Lier, beseth op een hujs ende erve, gestaen aende merckt, geheeten de Doorne Croone, daer af nu debiteurs sijn d'erfgenaemen Peeter Bellens: »

Testament van Nie. De Flouwijn, 26 Maart, 1677. Arch. der studiebeurzen van de provincie Oost-Vlaanderen.

(2) Zie folio 133 r°.

Den 15 Januari 1658, werd hij kapelaan van Sombeke en stierf in zijne proostdij den 16 Februari, 1682, in den ouderdom van 70 jaren (1). Zijne chronijk dagteekent van 't jaar 1651.

Daar priester De Flouwijn oog- en oorgetuige was der gebeurtenissen door hem beschreven, valt de echtheid van zijn verhaal niet in twijfel te trekken.

Het handschrift, groot in 8°, is in een perkamenten omslag gebonden. Twee paren snoerkens, uit dezelfde stof vervaardigd als het omsluisel, sluiten het boek. Met moeite kan men op den rug nog lezen : « St Rochus Cappel ».

De letters waar de Schrijver zich van bediende hebben niets bijzonders. Het zijn de gewone karakters van het loopschrift der XVIIe eeuw.

Wat de spelling aangaat, bij den eersten opslag zal men bemerken dat er op eenheid niet te denken valt. Woorden, ja, eigenamen komen uit de pen gelijk ze De Flouwijn eerst in 't gedacht schieten, of door plaatsgebrek het best geschikt zijn om eenen regel gemakkelijker te eindigen. Zoo schrijft hij onverschillig de belerre, de beleirre, de belierre; viijttensprotte, wttersproet, viijttersproet; hûsen, huijsen enz.

Zinscheiding kent hij bijna niet en hoofdletters zal hij wel eens, zonder regel of maat, midden in eenen volzin, gebruiken; doch bijna nooit achter een punt of bij eigennamen. Men duidt het hem niet ten kwade; de spraakleer van dien tijd was verre van streng te zijn.

Hedendaags worden de oude schriften overgedrukt zonder een stip aan hune oorspronkelijke spelling te veranderen. Ik zal mij naar dit algemeen gebruik schikken.

Waar men een verouderd woord aantreft heb ik, ten gerieve onzer leden, er de beteekenis van opgegeven volgens het « Etymologicum » van Kiliaen of « Le Glossaire flamand » van Gilliodts-Van Severen.

Sint-Nikolaas, Kerstavond 1900.

A. ANTHEUNIS.

(1) (1682) « 16 obijt reüerendús dnús Nicolaús de flouwijn prepositús in Sombeke Etat. 70 annorúm. »

Het Beginsel
Ende verúoorderinghe
Vande Capelle van S. Rochus
Binnen de heereyckheijt Van Sombeke
Toegeelijghent aen Mijn heere
hieronimo de Maeijer
heere van Sombeke
door heer Nicolaús De Floúwijn
Capellan van Sombeke

1651.

fol 1° Godt den hemelschen Vader wonderlijk werkende inde herten der menschen, geeft gemeijnelijc sijne begeerte ende goddelijcken wille te kennen door eenige perticuliere personen Dit heeft hij gedaen door den Eerzaemen Jaqués Laúreijns in sijnen tijde Baliú der heere-lyckheijt van Sombeke. den welken outsteken wesende door liefde tot Godt ende zijne heyligen heeft bedacht ende voor hem genomen dat men een Capelle soude bouwen ende fonderen op de heerelijckheijt van Sombeek gelegen onder de Parochie van Waesmúnster inden lande van Waes ter eeren Godts ende sijne heijligen te weten S Rochús, Josephús ende húbertús. Het welck den voor̄s. Jaqués Laúreijns de inwoonders der selúe heerelijckheit voorhoúdende, hebben het selúe goet geúonden ende geloofte (1) den selúen in dit werck te assisteren ende in alles behúlpzaam te wesen soo hier naer breeder sal verclaert worden.

vo Soo ist dat den voorschreúen Jaqués Laúreijns als procúrateúr ende besorger van dit werck Int Jaer ons heeren 1629 inde maent van Júnij eenen seckeren meúlenberch geleghen inde heerelijckheijt van Sombeke beneffens de straete een plaetse best bequáem wesende om de Capelle te stellen, door de inwoonders laeten afkerren ende effenen alwaer sij allen de materialen hebben bij een gebrocht ende tsaemen der handt geordineert ende gesloten dat men de capelle soude maecken 23 voeten lauck en 15 voeten breedt op welke lenghde ende breedte de Capelle afgestecken is ende den eersten steen geleijt door Maxemiliaen Laúreijns sone van den voor̄s Jaqués Laúreijns Baliú der voor̄s heerelijckheijt wtten naem van Mevróuwe Alexandrine de Gaúere Graúinne dúagiere de Bossú sijne metere. Den steen waer mede de Capelle wirdt geboút, is eensdeels geúonden wt de fundamenten van een secker húijs toebehoorende de voor̄s Mevróuwe eertijts gestaen hebbende op de Mote binnen de heere-lyckheijt van Sombeek, het
fo 2 vo ander deel is gegeúen bij Joannes heijnderickx ende de reste gekocht. Daerenboúen heeft den selúen Jaqués Laúreijns noch tot het maecken

(1) Geloofde is zooveel als beloofde.

vande Capelle gegeuen de somme van acht pont groot ende de gemeijnte tsaemen de somme van seuen en dertich pont ende de reste van verscheijden personen. Het houdt tot het dack ende de deire is gegeuen bij de voornoemde Mesrouwe Alexandrine de Gaüvere Graüinne douägiere de Bossü ende een deel bij den voor̄ Jaques Laüreijns, die int jaer ons heeren 1654 den 14 Meert oock heeft doen planten achthien opgaende eijcken plantsoen voor ende rontsom de Capelle.

Dese dan alsoo in effen wesende heeft den Eerweerdighen heer Bernardüs hotseniüs in sijnen leuen Pastoor vande Prochie van S. Nicolaüs en decken van den Lande van Waes int jaer 1654 den 5 meij op t heijlich Cruijs vindinch dach seer solemnelijk gecelebreert op eenen gewijden steen de eerste Misse int musieck met aggreatie ende consent van sijn Eerweerdichste heer Antonius Trist Bischof van Gent, alswanneer dat inde schale omgheelt wirt xij schellingen en vij groot ende voor den Armen vij schellingen.

Ten selüen dage wirt de clocke gewijt bij den voorschreüen decken ende wirt genoempt S. Rochüs, dewelcke wegende was met de pannen (1) daer de clocke in draeijt hondert negen en lwintich pont en half tot ll. sc. V. g. Elek pont. den clepel ende riem kost XII sc. bedraecht tsamen XVI pont V groot. tot welcke wijdinge vande clocke geboden zijn diüersche Peters ende meters die t saemen ingebrocht hebben XIII pont XIX sc. V groot Naderhaut dan beüüdende in dese Capelle groote devotie te geschieden, heeft den voorschreüen Baliü met de gemeijnten goed geüonden van sijn heijlicheijt de Paüs van Roomen Urbanüs den achsten van dien naem te versoecken aggreatie ende consent om dat alle sondaghen ende heijlige daghen inde voor̄ Capelle soude Misse mogen gecelebreert worden, tot welcken eijnde sij dese Naervolghende brieüen hebben verkreghen.

f° 3 r°

Copia

Urbanüs. PP. VIII.

Venerabilis frater Solütem et Apostolicam benedictionem. Exponi nobis nüper fecit dilectüs filiüs Albertüs de Bossü comes oppidi seu loci de Bossü, Gandäensis seu alteriüs diocesis, quod ipse in quadam Capella sub inüocatione S. Rochi in territorio de Sombeke Gandäensis diocesis sacrosanctüm Misse sacrificiüm celebrari posse somnoperere desiderat. nobis propterea humiliter süpplicari fecit üt oppor-

(1) Pannen. « Terme de mécanique : coussinet ».

tinam ad hoc licentiam concedere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur dictum Albertum specialibus favoribus et gratijs prosequi volentes et a quibusvis excommunicationis, suspensionis et interdicti alijsque Ecclesiasticis sententijs, censuris et penis a jure vel ab homine quavis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innotatus existit ad effectum presentium dumtaxat consequendum harum serie absolventes et absolutum fore censentes, huiusmodi supplicationibus inclinati, fraternitati tue per presentes committimus et mandamus, ut si Capella huiusmodi porta vie publice adiaceat, et in ea nulla alia porta que ad aliquam domum ducat existat, et quatenus existat illa omnino claudatur, atque ita a priuatis domibus separata existat ut per eas ad eam accessus aut prospectus nemini pateat capellam predictam sub prohibitione de mandato felicis recordationis Pauli Pape Vi. predecessoris nostri de non celebrando in priuatis oratorijs publicata minime comprehensam declares, Et ubi capax et decenter ornata existat, neque aliquid eorum que ad sacrum in ea faciendum necessaria sunt desideretur ac demum sine quorumcumque iurium Parochialium preiudicio, sacrosanctum Misse Sacrificium huiusmodi per quemcumque Sacerdotem a te approbatum secularem sive de superiorum suorum licentia regularem celebrari auctoritate nostra permittas, non obstantibus constitutionibus et ordinationibus Apostolicis ceterisque contrarijs quibuscumque. Datum Romae apud S. Mariam Maiorem sub Annulo Piscatoris die XXI Junij. M.DCXXXVI. Pontificatus Nostri Anno Decimotertio.

M. A. Maraldus.

f° 4 r° Dese bouenschreuen brieuen ontfanghen hebbende heeft den Baliu de selue getoont aen sijn Eerweerdicheijt den Bishop van Gent die de selue geloofde te expedieren ende sijn onder de hant in het ongereet geraeckt, waer door den Baliu genootsaecht was een secker contract te maecken tuschen de Capelle ende de prochie kereke van Waesmünster.

Dan staet te noteren dat dit contract gemaect en gesloten wirt in sijn absentie sonder dat den Baliu oft schepenen oft iemant vande ingesetenen der heerelijckheijt van Sombeeck het selue heeft geauoicert oft onderteekent waer door naermaels proces is wt gesproten door dien het selue Contract grootelijcx was in preiuditie ende achterdeel vande Capelle, gelijk in het naeriolgende Contract genoechaem kan gelesen en beïonden worden.

Copia

^{vo} Antoniūs Trist bijder Gratie Godts ende des H. Stoels van Roomen Bisschop van Gent Etc.... Alsoo van weghen Baliū ende Schepenen der heerelijckheijt van Sombeke inde prochie van Waesmūster wesende onder ons patronaet, ons is vertoont geweest, hoe dat sij diuersche poincten ende Arēn onder ons goetdıncken metten heer Pastoor der voors Prochie hebben geconcipieert ende ghesloten ten eijnde inde Capelle op de voors heerē nieuwelinge opgerecht ter eeren Godts, ende ten aenroepē vanden H. Rochūs Confessor soude moghen geschieden den Goddelijcken dienst der Missen, op conditie ende bespreek articulatum bijder heer Pastoor geaccordeert ende geteekent soo hier naer volght.

^{fo 3 ro} I^o) Alsoo inde heerē van Sombecke geleghen inde Prochie van Waesmūster ten Lande van Waes opgemaect is een nieuwe Capelle, ten aenroepē vanden heijlighen Rochūs door d heer Jaquēs Laureijns Baliū der selver heerelijckheijt als Capellemēster neffens andere sijne consorten, te kennen hadden gegeien dat de voorn Capelle behoorelijcken was voorsien van alle ornamenten tot den Goddelijcken dienst der Missen. Versoeckende dat die souden mogen worden ghedaen met putae van te besorghen eenen Priester, de Capelle met alle haere toebehoorten te onderhouden ende alle neersticheijt te doen om daer te houden eenen perpetūelen Capelaen residerende.

II. Soo ist dat den Eerweerdichsten heere Bisschop van Gendt het selue heeft geconsenteert midts conditien hier naervolghende, die de verthoonders hebben aenueert.

ij. Eerst zūllen de versoeckers overlēieren staet van goederen, gronden, boomen, hujsen renten ende emolumenten de Capelle toebehoorende met belofte van die te doen onderhouden ende repareren dies noot sijnde.

iiij. Item den Priester sal gehoūden wesen den dienst te doen ende oock te catechiseren op alsneke iire als het de Pastoor van de Prochie sal goet vinden en ordineren, om niet te beletten den dienst ende officie der prochie kereke

^{vo} v. Item den selien sal oock gehoūden sijn (biijten den tijt van sijn officie in Capelle voornt) den Pastoor ende Prochie kereke te assisteren ende vereeren inden Goddelijcken dienst der Missen, met obligatie oock van biechte te hooren zoo verre hij daer toe bequiaem is, dit alle groote hoochtijden, eerste Sondaeghen van maendt ende onse Lieve Vroūwen daeghen, ende zoo hij voorder versocht wort om

de vesperen te comen assisteren, sal daerhooren van de ghemeente ofte prochie kereke betaelt worden naer het ordineren van mijn Eerweerdichste heere den Bisschop, op alle andere sondaeghen ende heijlichdaeghen sal alleen schuldich wesen te comen assisteren naer dat den voorn Capellaen genoechsaem sal ghedoteert wesen oock alles naer het gootduncken van mijn Eerw^{ste} heere den Bisschop.

vj. Alle gefondeerde Missen ende andere van officie sullen moghen gedaen worden door den Pastoor oft anderen van hem daer toe gestelt, tot alder tijt dat daer eenen priester sal comen resideren.

vij. Den offer diemen noempt ter stoue, gheschiedende inde Misse, sal toebehooren gheel aen Pastoor vande Prochie.

fo 6 ro viij. Andere Almoessen diemen sal omhaelen met de schaele genompt collecte sullen toebehooren de Capelle in twee deelen ende het ander derde aende voors prochie kereke, ende niet min sullen de selie oock de Capelle raekende staen ter administratie vanden Pastoor als eerste Capellemeestere sonder welcken de andere Capellemeesters niet en sullen moghen disponeren.

ix. Oock sal den zeliën heere ghelrouden wesen den heere pastoor te assisteren in viijtiuaerden ende begrafuenissen midts ghenietende daer vooren recht als eenen Capellaen.

x. Item sullen oock moghen geapliceert worden tot onderhoüden vanden Goddelijcken dienst aldaer inde Capelle de twee deelen vande giften omme te haelen mette schaele geduerende de Misse oft sermoen gelijk oock sullen moghen gedaen worden alle andere giften ende aelmoessen de Capelle raekende hoedaenich die sijn.

xj Versoekende oock Misse te moghen doen op een cleijnen gewijden steen, tot alderstont dat de selie Capelle bij sijn Eerw^{ste} heere gewijt sal wesen.

v^o Wij onderschreüen hebben (onder correctie) van corroborac̄e van mijn Eerw^{ste} heere onder ons geconsenteert, ende gheaggreert de voorn Ar̄en desen XI^{en} September XVI^{en} sessendertich ende was onderteekent Petrus Düerijck Pastoor in Waesmünster, Jan delvañlx. J. B. Coolman pnt. De weleke Ar̄en aldus geteekent ende geaccordeert, de voors supplianten versochten bij ons geapprobeert te worden, ende hūlieden daer af behoerlijk brieüen te verleenen in forma. Wij op alles rijpelijk ghelet ende considererende de goede begherte der supplianten, om de voorn fundatie te vermeerderen tot eenen bequamen middele om eenen Priester daer door eerlijk te connen leven tot veruoorderinge van Godts dienst, leeringhe ende saelicheit van onse ondersaeten hebben goet geuonden de voors Ar̄en te laüderen, ap-

proberen ende corroboreren, gelijk wij doen mits desen, op de naervolgende conditionen, te weten, dat het recht van te moghen presenteren eenen bequamen Priester tot het bedienen derselvier Capelle (om bij ons ofte onse Successeurs gheexamineert, gheapprobeert ofte
fo 7 ro ghereceteert te worden, indien hij niet bequiem beuonden en wirde) sal competeren aende findateurs als wanneer de selue sullen ons bethoont hebben datter een Capelrije aldaer bij hiñ̄ ghefundeert is met bequame middelen ende incomen om eenen Priester eerlijk daer op te moghen onderhouden en te voeren niet, dit niet teghenstaende dat de selue Capelle is sorterende onder het begrijp van ons patro-naet : te meer in alle swaricheden difficulteijten, ofte debatten die in toecommen tijden souden moghen rijzen tusschen den heer Pastoor voorn ende de ande capellemeesters die sijlieder niet en sullen kon-nen assopieren nochte daeroer gheheelijk ende iniformelijck onder hiñ̄ accorderen, sullen ghehouden sijn recoirs te nemen aen ons ofte onse successeurs om met volle auctoriteit absolutelyck geresolueert ende te neder geleijt te worden. Ghegeuen tot Gent onder onsen seghel, ende handt teecken van onsen Secretaris den twelfsten September XVIe zessendertich.

Was onderteeckent

H. Gūijart.

Naerdemael dat dit contract alsoo was gesloten, heeft den voors
yo Baliu met de gemeijten goet geuonden te procureren ende besorghen eenen devoten Priester die alle Sondaghen ende H. Daghen en ten minsten twee daghen inde Weeke Misse saude lesen inde Capelle; tot welcken eijude sij verkregen hebben heer Willebrordus Comijs, die met den Baliu en Schepenen is veraccordeert voor de somme van XX pont groot eens alle jaeren te betaelen, beginnende te Bamis (1) int jaer 1656. Alswanneer den Goddelijcken dienst der Misse aldereerst begonst te continueren, tot welke betaelinghe van XX pont groot den Baliu en Schepene geimploieert hebben de colecten diemen onder de Misse ende andere Goddelijcke dinsten soude omlaeten met de giften, donatien ende Jaerelijcksche Renten, die den voors Baliu, Schepenen ende sommige vande gemeijten, ende omliggende plaetsen (die hier van dienst ende geniet sijn hebbende) vrijwillichlijk ende liberaelijck daer toe hebben beset en gegeuen int jaer ons heeren 1651, om den
fo 8 ro dienst Godts te continueren met last van een Jaerelijcksche Misse tot

(1) Bamis of Baefmis, feestdag van Sint Bavo, wordt gevierd den 1^{en} October.

hın intentie, die den residerenden Capellaen der voors Capelle van S. Rochus schuldich is Jaerelijcx te celebreren;

Op conditie nochtans waert dat den dienst Godts quame te cessen en onderblijven oft de Capelle tot een Ruine (dat Godt behoele) dese Renten, giften en donatien wederom souden keeren aen den donateur oft sijne vrinden ende Erfgenaemen gelijk alle andere donatien ende giften gegeuen sijn. Soo hier naer genoechaem wt de Copijen beuonden kan worden die hier successieelijck beschreuen staen.

Alhoeren van weghen den gront daer de Capelle opgeboit staet.

Copia

vo Wij Alexandrine de Gañre, Grañime Dougiere Van Boissú etc. Doen te weten dat wij tot meerder eere Godts ende der heijlighe kercke, midtsgaders tot behoeue ende gebriijcke van onse sipposten de Insetenen van onse heerelijckheijt van Sombeke, hebben bij pure gifte voor nú ende ten eenwigen daghe gegeuen gelijk wij geuen midts dese seker plaetse geleghen binnen onse voors heerelijckheijt genoemd den Meulenberch groot ontrent XXV^{de} roeden Oostwaerts de hoirs Lauwereijs Volckerix, Sijjt aen S heeren straete, West ende Noort d hoirs Jacobs Eeman, omme de selue plaetse te betimmeren met eene Capelle ende rontsomme te beplanten met boomen tot proufflijte vande selue Capelle gelijk onse voors sipposten sullen noodich oft geraetsaem vinden. In teecken der waerheijt hebben wij dese onderteecken en met ons cachet van wapenen beuesticht op onsen huijse ende Casteele van liedekereke. den vijf^{de} dach febrúarij XVI^{de} achten-twintich.

Was onderteecken

Alexandrine de gañere.

fo 9 1°

Copia

Van weghen den Inslach aende straete

Wij Albert Grañe van Boissú Baenderheere van Liedekereken Borchgrañe van Sombeke, Heere van Benrij, Choecq, La Fosse. Eigendomme ende van Sombeke Etc Doen te weten dat wij ter meerder eere Godts ende der heijlighe kercke hebben gegeuen tot fondatie van eene Sondaechsche ende heijlichdaechsche misse te celebreren inde Capelle gebout binnen onse heerelijckheijt van Sombeke ter eeren Godts ende ten aenroepen van den heijlighen Rochus, seecker straete

ende Inslach geleghen ueffens de voorn Capelle op de West sijde
streekeude voor de landen Gillis Eeman Jacques Volckerick, Jan de
beleirre ende Jaques Laureijns ballin, sijnde den selien Inslach lanck
vijf en vijftich roeden, breedt op de oost sijde Jegens den gront
daer de Capelle op staet (hier te voren gegeuen bij mijne vrouwe
moeder drij Roeden weijnich meer ende Jeghens d lant Jaques vol-
ckerick ten breetsten ses Roeden ende ten Westen Jeghens dlant en
leen van Jaques Laureijns ballin ontrent een Roede breedt blijuende
de straete ten zuijden van selien Inslach allomme breet twee Roeden
weijnich min, soo datmen loffelick daer can passeren, Item geuen
noch een cleen Inslachken, lanck acht Roeden geleghen op de oost-
sijde van Capelle Jeghens den gront Tanneken Volckerick f^e Louijs
huijsvrouwe Jan Vercoüteren, tot aenden hoeck vande velstraete blij-
uende de straete breedt gelijk vooren is geseijt. Ende dat omme
den selien gront te beirijden, behuijsen olte beplanten ten meesten
ende bequaemsten profijte soo onsen ballin en schepenen deser heere-
lijckheijt voorseijt sullen beuinden te behooren, die oock d'Innecomen
sullen imploieren tot het onderhoit van eene Sondaechsche ende
h. daechsche Misse, ende oft gebeurde dat de voors Capelle quame
tot Rijue ende dat daer geen Misse geecelebreert en wirde alle Son-
daghen en h. daghen, dat tselie gegeuen goet wederomme keeren sal
aenden heere van Sombeke sonder dat t selie andersints sal moghen
geimploieert worden dan totter intentie alsvoren ende onderhoit van
selie Capelle ter distributie alleene van ballin en Schepenen der
heerelijckheijt van Sombeke voorseijt. Aldus gedaen op onsen Castele
van Liedekercke. In oorconde is dit geteekent ende met ons Cachet
van wapenen hierop gedruickt

Was onderteeckent

le Conte de Boissin

f° 10 r°

Copia

hoe de gelande van Sombeek broeck ende den meulendijck gecom-
men sijn aen den dam loopende vande holstede den hinnen acker tot
aen den meulendijck al waer naerderhant gemaect is eene dweersdijck

Ick Joos anderogge als gecommiteert totten ontfangere van meVrouwe
la douagiere van Liedekercke kenne vercocht t hebbene aende gelande
van Sombeke broeck ende meulendijck zeker dam geleijt wt den
gront van me Vrouwe voornt ghelegghen int beginsel vanden broecke
loopende naer den meulendijck Ende dat op conditie dat de voorn
gelanden sullen betaelen sijnuer ghelt meVrouwe voors daerinne exempt

sijnde. Voor Elke Roede vijf schellinghen grooten teender mate teene gelde alsoot vanden lantmeter beïonden sal wesen. In kennissen der waerheijt soo hebbe dit onderteekent. Actum desen xvij Julij 1586 pūt Joos Smet, Peeter decorte, Jacob Volekerick Joos Van bogaerde ende meer andere

Was onderteekent

Joos Anderogge

vº

Copia

Vande Attestatie vanden Lantmeter

Ick Jacques baert, ghesworen lantmetere vanden lande van Waes attestere bij desen dat ick ghemeten hebbe ten versoecke van Mr Joos Anderogge ontfanghere van mevrouwe van Lijdekercke een pertije inden dam tot Sombeke, lanthoënde oost de vōorn Mexr. Zūijt den dam, West het Wiel, noort het sheerenstraete. denwelcken ick groot beïonden hebbe den nomber van zeüenthien Roeden en twee voeten. mij tooreonden desen XV^{en} Septembre XV^oLXXXVI^o den seluen dam toebehoorende MeVrouwe van Lidekercke

Was onderteekent

Jacques baert.

fº 11 rº

Copia

hoe de gelanden van Sombeke broick ende meulendijck allen hūn recht cederen ende geuen aen de Capellerije van Sombeke

Wij onderschreuen Schāith, Schepenen ende gelande van Sombeek broeck ende Meulendijck Cederen aende Capelrije binnen der heerelijckh van Sombecke alle onsliden recht ons competerende Inden dam gelegen binnen der seluer heerē Int broeck gaende naer den meulendyck beghinnende noort aenden hinnen acker ende t goet vanden heere oost de meerschen van heere van Sombeke voorut, zūijt het eijude dams toecomende Anna heijndriex voor haeren meersch, West den meersch Gillis Van hecke. Ende dat omme in profijte vā capelrije beplant te worden.

Voorts geuen noch den dijk toecomende Sombeek broeck liggende aen t schoir vande wedūwe Jan de graeue, zūijt Adriaen vergaūwen west Gilis Rogman ende Adriaen Poppe, ende noort oost Tanneken Volckerick. Omme t profijlt van mi voorts geïmplojeert te worden

vº

tot onderhoëdt vanden Capellaen. In oorconden hebben dese geteeckent desen ij Octobris xy^e eenendertich

Was onderteeckent
Jaques Laüreijs

Adriaen Poppe
Gilliam Van brüssel

Joos Smet, Jan heijndricx

Nous soubsignéz aduõions en tant que nois touche le don et transport cy dessus au proüfit de la Chapelle de Sombeke

25 Septembre 1656

Le conte de Boïssi

f° 12 r°

Copia

Vande coopinge vanden gronde ende hofstede tegenwoordich de capelrije

Desen XX^{en} September 1651 soo heeft Jan vüijttensprotte f^r P^{rs} ende Adriaen Van Vlierberge getrouwt hebbende Cathalijne vüijttensprotte f^r P^{rs} veriangende Marie Josijne ende Gillis vüijttensprottre alle kinderen P^{rs} vüijttensprotte geprocreeert bij Josijne van meirre De welke hebben vercocht aen Gilliam van brüssel voor hem ende sijnen commandt, seecker helft van gronde ende hofstede gestaen binnen deser heerel van Sombeke heml verstoruen bij de doot van hemlieden moeder belast sijnde met eene rente van V sch tsiaers in X sch grooten t siaers tot profijte van Ermen deser heerelijckheijt van Sombeke. danof de wederhelft toecompt P^r vüijttensprotte vercooper vader hanthoënde de selie hofstede oost de straete, züijt de weduwe ende hoirs Adriaen vergücht, West ende noort Jacob de Mare Ende dat omme de somme van vijfendedertich güldens eens bouen de vöors rente ende dachterstellen van drij jaren ende prochie oncosten ende andere lasten silcx dat hoirs moeten profiteren siyner gelt, vrij van Eriën, onterien, ende t gelach op heden verteert tot Xsch g bij den cooper verleijt (1) op dobbel indient vercoocht wordt, In oorconde hebben desen geteeckent ten dage vöors

Dit is de hofstede daer den capellau in woont

v^o

Was onderteeckent

Ians Uttersproet

dmerck

Adriaen # van vlierberghe

mij present
Jaques Laüreijs

(1) Verleijt van verlegghen — expendere pecunias, betalen.

Desen xvij october 1651 soo heeft Josijne vuyttersprotte geassisteert met Pr haeren vader ende Gillis Wttersproct tsamen geaggreert tvoors contract en dienvolghende geauthoriseert Pr vuyttersproct tot doen van schuldighe ontfernisse ende eken van heulieden indt besondere. Toorendon hebben dese beneffens ons Schepenen onderteekent

Was onderteekent
Jaques Laureyus
Adriaen Poppe
Gilliam van brüssel

Dmerek
Gillis **A** Vuyttersproct
Dmerek
Josijne **f** vuyttersproct

fo 15ro Comparerende voor Schepenen der heerel van Sombeke Jan vuyttersproct ende Cathelijne sijne suster geassisteert met Adriaen van Vlierberghe haeren man deweleke procuratie irrevocabel gegeuen hebben aen Pr vuyttersproct mejer oft eken van heulieden int besunder omme te doen de ontfernisse ouer haerlieden comparanten van helft vande hofstede inden voorstaende contracte Vermelt den cooper te Erden halm te schieten (1) warant te beloüen (2) en al te doene dat sij comparanten schuldich sijn te doene

Actum XXII December 1651

Was onderteekent

Jaques Volckerick
Joos Smet

Adriaen Poppe
Adriaen Vincke

Ick Jan vuyttersproct kenne outfanghen hebben seuen güldens ouer mijne portie in t contract op dander zijde vermelt scheldende daer mede quijte Toorendon

Ians Wttersproct

Dese beta-
linge is ten
vollen aen
mij Gilliam
Van brüssel
goet gedaen
wt de gemeijne penningen
vande heerel
Toorendon VI 7^{ber}
1632
Jaques Laureijus
1632

(1) *Halmeic. Infestucare, Per festucam in possessionem mittere. Ducange, Gloss., Festuca, signam et symbolum traditionis... quam tradebat emptori venditor.*

Gilliodts, *Cont. Br.*, II. 428 : « La solemnité des anciennes formes de la tradition symbolique fut conservée dans le contexte de tous ces actes portant : « Geven halm ende wederghifte doen » et qui consommait la translation de propriété : « Vuyt de erfveu gaen ».

Zie Gilliodts-Van Severen.

(2) *Warrant.* Gilliodts-Van Severen, *op. cit.*, schrijft : *Warrant behouden taillable. « cum warrant behouden taillable ».* La vente des maisons, écrit notre auteur, se faisait sous la condition ordinaire de garantie d'éviction, sauf le devoir des tailles, ce qu'exprime la phrase ci-dessus.

v^o Ontfaen bij mij Adriaen van vlierberghe seuen guldens ouer mijne
huijsvrouwe portie inden coop op dander sijde vermeld Tooreouden
was onderteekent Dmerck
mij present
Jaquē Laureijns Adriaen van vlierberghe
1651

Den XII november 1651 Soo heeft Pr. vuyttersproet meijer Ingeiolge
sijne procuratie van Jan ende Gillis Wttersproet bijzondere en Catha-
lijne getrouwt hebbeude Adriaen van vlierberghe, wettelijk vuyt erfien
gegaen van vier deelen van vijfue inde helft vande voors hofstede,
bekende van volle coopenninghen voldaeu te wesen, deir d handen
Gilliam van brussel

Actum ten daghe voors

Was onderteekent

Jaques laireyus

Jan heijndriex

Adriaen poppe

Joos smet

Dese betalinge is Guilliam van brüssel goetgedaen in sijne rekeninghe
als ontfangen vande settinghe van Jaere 1651 Innegekocht in profijt
ende tot onderhoūd vanden Capellaen.

f° 14 r° Wij onderschreien Gillis wttensproet en Josijne vuyttersproet kennen
ontfaen te hebben wtter hant van Gilliam van brüssel de somme van
twee pondt ses schellinghen en acht groot ouer hinne paert en deel
inde hofstede vercocht bij himlieden int Jaer eenendertich ende dit
onderteekent

1651

Ende was onderteekent

Dmerck

Gillis vuyttersproet

Aan Kattelijne Wttersprotte
oock X schellinghen

Dander helft van de voors hofstede nu capelrije is oock gekocht
bij Guilliam van Brüssel voor sijnen commandt en daer naer onierge-
transporteert aen dheer Jaquē Laureijns Ballin. Waer van het con-
tract en Erfenis brief gebleuen is in handen van Guilliam van Brüsselen
en eerst cinnen becomen int Jaer 1657 dienvolghende hier naer heb
moeten copieren folio 125

vº

Caëlinge tusschen de
Wediwe ende hoirs Joos eeman
vande hofstede ende laude
op Sombeecke

Caëel A. geuallen op de Wº Joos eeman

Sal hebben inden huijse de Camer ten oosten metten solder tot op den stijlen staende oüer wedersijden thallüen de schoüwe ende den gront vooren tot aende straete de Oostzijde rechtgetrocken tot op seecker baecken staende op eenen grooten haechstruijck achter den huijse op den selüen stijl recht af getrocken op een baecke oock op heden gestelt en soo viercant moet gegräuën worden Jegens den acker met de fruijtboomen daerop staen

De Camer voors sal volgen thöüenste eijnde inden acker totter rechter helft

Desen caëel sal geüen in last van renten V sch grooten tsiaers aende kereke van Thielroode ende ij sch vj grooten tsiaers wesende dhielt van rente tot profijt van 't güldē van Waesmünster dewelcke oock gelost en gequieten is

Noteert dat dese rente van V sch grooten tsiaers aen de kereke van Thielroode gelost is bij Jan Waüman capelmeester den 24 Junij 1642 volgens quitantie staende op den dors (1) van chatere getekent bij Joos verlaeckt kerkmeester

fº 13 rº

Desen caëel. B. is geuallen op de kinderen Joos eeman

Caëel. B. sal hebben tresterende deel van huijse wesende dwestzijnde als keicken vloer en cleijn camerken met den gront oüer weder sijden soo t selüe hierüoren is gescijt

Item t neersten eijnde inden acker totter helft op conditie dat dese helft van huijse vermach water te halen inden püt op t böüenste eijnde vanden ackere geleghen lijdende alleenelijck t böüenste eijnde een schadeloose lije, elck met de fruijtboomen op elckx Caëel staende, op last van te betalen de rente van V sch grooten t siaers aende kereke van Waesmünster ende twee sch vj groot t siaers aende güldē van onse Lieüe Vroüwe binnen Waesmünster tsaemen xij sch vj grooten t siaers

vº

Aldüs verdeelt bij Balliü ende Schepenen der heerel. van Sombeeke oüer de Wediwe ende Passchier de bock, Audries verleut Voochden

(1) Dors — dorsum, dos. Chatere = charte.

vande weesen van Joos eeman en Bartholomeüs Anthonis getrouwt hebbende de dochter Joosijne. Op last vande Rente effen te stellen tot kerssañout 1629 van dan voorts is elck schuldich te dooghen de lasten soo op elck cauel genoteert is In oorconden is dese geteeckent desen ij meert 1650

Was onderteeckent		Adriaen poppe
Jaques Laüreijs		Joos Smet
Dmerck		Dmerck
Andries van Ient	Paesschier	 de boek
	Dmerck	
	Bertholomeüs	 Anthonis

f° 16 r°

Copia

Van een stück land! gekocht
tot profijte vande Capelrije

heden desen sesten Januwarij 1641 sijn vergadert geweest ten huijse Marijn de daüwe Tañernier int schaeckbert binnen Sombeke wesende de Prochie van Waesmünster eenen Laüreijs wiebel Meijer der heere-lijckheijt ter eender zijde ende Jan de belerre ter ander, alwaer den voorn wiebel wel ende deüchdelijk verkocht heeft bij forme van instellinge aenden voorn belerre een stuck landts groot ontrent een half binder wesende leen daer den cooper mede te vreden is belast met vijftien stuivers t siners aen onse Lieñe Vroüwe Capelle tot Waesmünster die den cooper tsijnen laste neemt, handtoende oost v^o Joos de Maere ende de weesen Jan de Graue, Suijt ende Noordt Jaques Laüreijs Balliu Noordt thuijs van Capelle van Sombeek ende de voorn kinderen Jan de Graue ende dat voor de somme van twee en twintich ponden drij schellinghen en vier grooten eens te betaelen ten daghe van de onderfensse, midts dien moet den cooper aftrecken de somme van twintich schelling grooten ouer dubbel gelage dat verteert is ten huijse van Gillis van voethem binnen Sombeek op minderinghe van voorn somme den cooper compt int gebruijck ten daghe van onderfensse soo gestaen ende gelegen is, den cooper heeft verleijt int gelage de somme van XXII sch op conditie int verhoocht oft gekalengiert (1) wort sal hebben dobbel dit gedaen ter presentie

(1) Calengieren — opeischen, vorderen, reclameeren; een door een ander gedanen koop op zich zelve terugbrengen.

van Mr Seruaes van Rijssel Peeter Steurm Adriaen de Graue ende
meer andere

was onderteeckent

Jan de beleere f^r Joos

Dmerck Laúreys Wiebel

f° 17 r°

Inde merge staet aldús

Den 26 Januarij 1641 is gecompareert voor schepenen der heer-
lijckheijt van Sombeec Olinier Eeman f^r Joos dewelcke procuratie
Irrenocabel gegeuen heeft aen Laúreys wiebel sijnen swager om te
veopen het leengoet in desen contracte midtsgaders te doen de noo-
dige ontfernisse den cooper te erfien ende te doen al off hij daer
present ende voor ooghen ware

In oorconden is desen geteeckent

Was onderteeckent

Adriaen Poppe

1641

Gilliam van brüssel

Traditie gedaen bij Laúreys wiebel vanden lande luden contracte
vermelt, dit wt crachte van voors auctorisatie van Olinier eeman
ende oock van Marie eemans sijne hús vro ten desen put oock doende
de traditie benellens den voorn Laúreys haeren man voor soo veel
tselue haer soude mogen aengaen desen iij feb. 1641

v^o Den Balliu verclaert last thebbene van wegghen den heere om dese
te vnaderen vsoecken den Eedt van cooper ende vcooper

Depost in desen is geerft Dheer Jacques Laúreijns bij consente vande
veopers en coopers, daer inne geerft ten voorn daghe ter manisse
vanden meijer daer toe geauctoriseert ende wijsdomme van schepenen
welcken Laúreijns t voorn landt geeft tot onderhoúdt van Capellaen
op cortinghe van sijne losrente van ij pont X sch grooten t siaers
gegeuen tot onderhoúdt van seluen op conditie van retoúr indien de
capelrije onderbleef ende dat inde Capelle den Goddelijcken Room-
schen dienst niet en wirde geecelebreert Tooreonden iij febrúarij 1641

Was onderteeckent

Adriaen poppe

Gilliam van brüssel

Adriaen Vincke

f° 18 r°

Ontfaen bij mij Olinier Eeman de somme van acht ponden thien
schellinghen gr oúer mijn deel inde voorn coopmanschap geort twelf
schellinghen eenen grooten oúer d helft vanden vertierecoop ende

d helft van ontfernisse scheldende midts desen de coopers quijte in ooreonden hebben dese geteeckent desen Elfsten februa 1641. Was onderteekent

Dmerck + Olinier
Eeman

Ontfaen bij mij anders wtter handt vanden Balliu van Sombeeck Jaques Laureyns de somme van twelf pouden xiiij sch iiij grooten oier den coop ende volle betalinghe van desen coop midtsdesen quijt-schelt doende Toorconden Feb 1641

Was onderteekent

Dmerck Laureys Wiebel

vo Het gelach is mij voldaan van Jaques Laureijns Balliu tot twee en twintich schellinghen mij Toorconden

Was onderteekent Jan de belerre f Joos

Dit voors contractt is geregistreert op den Register f^o verso 54 bladt 1641

Ende is den seluen Acker naerderhandt beplant met 400 oijcken plantsoenen

f° 19 r° Alsoo folio io wat is vergeten hebbe dit hier bijgeuoecht soo hier volgt

Ick onderteekent kenne ontfaen thebbene wtter handt van Joos Smet als schoit van Sombeeck broeck de somme van vier pouden ses schellinghen grooten oier de betalinghe van coop van dam volgende den contracte beloopende tsamen zeienthien Roeden en twee voeten volgende d Attestatie van Landtmeter bekennde mij danoff voldaan Toorconden mijnen desen iiij October 1586

Was onderteekent Joos Anderogghe

vo Alsoo wij Schout Schepenen ende gelanden van Sombeeck broeck, midtsgaders Schout Schepenen ende gelanden vanden Menlendijk geschoten hebben een geschot (1) op den seluen bronck behandel ende gheordoneert op de selue gronden die deur den gekochten dam deur weghen, aliolghende dordonantie vanden broncke op clek ghemet twee schellinghen elff groot die te betalen van stonden aene ofte te vhaelen op de eerste ontblootinghe (2) vanden Jaere zeuen en tachen-

(1) Gheschoten een geschot = eene belasting slaan. — Geschot. « Le sens du mot est proprement celui de Part. Contribution à payer dans une taille d'après une répartition fixe ». Gilliodts-Van Severen.

(2) De eerste ontblootinghe = Wat eerst afgemaed wordt.

tich met behoerl executie ende vereootinghe vanden garsse ende ontblootinghe ten tweeschatte (1). Actum aldus geordoneert bij schepenen ende mij als Greffier, wt laste onderteeckent desen XXVI november 1586

Was onderteeckent Joos De Graie
1586

Soluit voor deen VIII groot.

f° 20 r° Ontfaen bij mij Jan de Graie vitter handt van Joos Smet als schout van meulendijck de somme van drij endertich schellinghen vier grooten ende dat van twee jaeren denrijdens met waghē en peerden en de beesten vanden danne en dat vanden Jare vijfde ende ses en tachtich waer van ick mij kenne vermoecht ende wel betaelt mij Toorconden ende geteeckent desen xxii April 1587

Was anderteeckent Jan de Graie

v^o Andere incomen ende gifte van particuliere persoonen tot volcomen en onderhoit vande selue Capelrije op conditie Expres In geualle de Capelle quame tot ruine ende dat den dienst daerinne niet en conste worden geelebreert dat sal comen de begifte goederen opden donateur ofte hūne hoors bij Retoir.

nota dat
dese strae-
te absoluēlijk
is gegeuen aen
de capellerije
soot bij contracte
blijckt hier
voren f° 9

Eerst de straete liggende neffens de Capelle verscheijust van Mevrouwe van Sombeek voor den scheijns van Jaerel diemen sal laten behuijsen ofte wel vscheynsen om te behuijsen met huijsen van neringhe waer van profijt can getrocken worden.

f° 21 r° Jaques Laureijns Ballin deser heerel ende Marie heijnderickx geuen twee ponden X sch tsiaers tot onderhoit vande selue Capelrije lossel den pennineck xvj ende oock op last van Jaerel t sanderdaechs naer den dach en vieringhe van S. Rochus gedaen te worden inde selue Capelle eene Misse outrent den X ūren ter lanenisse ende memorie van hūnlieden ziele ende de gene van hūne vrienden te croiseren metten beginsel ende Inneganek van j Messe dier inde selue Capelle

(1) Tweeschatte wordt ook twijscat geschreven.

« Twijscat est purement et simplement synonyme de Twivoude... »; en tweevoude beteekent au double. Gilliodts-Van Severen.

De zinsnede « met behoerl executie ende vereootinghe vanden garsse ende ontblootinghe ten tweeschatte » verstaan wij zoo: wie het « gheschoten geschot » niet op tijd betaalt zal « behoerl geexecuteert » worden, zija « garsse ende ontblootinghe » verkoelt en tot straf van zijne nalatigheid « ten tweeschatte », tweemaal, de belasting schuldig zija.

gedaen sal worden In oorenden hebben dese geteeckent XXV Augusti 1651 beset te doene metten eersten

Was onderteekent Jaques Laureijus
Marie heyndriex

Noteert dat dese Rente is gelost ende geïmploieert soo hier volgt
v^o Eerst X sch tsaers sijn geïmploieert int opmaecken van het huÿs
aende Capelle daer teghenwoordich in woont Joos borgelioen klijper

Item XX sch tsaers sijn geïmploieert int koopen van eenen acker
(nû teghenwoordich beplant met tronck eijcken) blijckende bij con-
tract hier voren f^o vso 17

Item XX sch tsaers is bewesen ende staet Jaerel te ontfaughen
van het huÿs daer teghenwoordich is in woonende Lauwereijs wiebel
f° 22 r° Jan heijndriex ende Elisabeth van hecke gheuen tot fondatie vande
selue Capelrije eene rente van twee pouden grooten tsaers losselijck
den penninck xvj de bricuen te leüeren ten contentemente van sche-
penen op last van een Misse Jaerelijcx eenwel ende Erfel voor hen-
lieden oft vrienden dies noot hebbende ende op conditie Ingeualle de
voors Capelle quacme te veruallen tot ruïne ende dat aldaer niet en
conste gecelebreert worden den dienst Godts naer dintentie van stoel
van Roomen. dat t capitael der voorschreuen Rente sal keeren aen
donateur sijne hoors ofte naercommelingen Toorenden heeft desen
geteeckent i Septemb 1651

Was onderteekent

Jan heijndriex
1651

f° 23 r° Adriaen Poppe ende Joanne peirtsmans sijne huÿsvrouwe geuen
X sch grooten t saers Rente losselijck den penninck XVI tot fondatie
van voors Capelrije ende op laste van Iude selue Capelle eenwelijck
ende erfelijck Jaerelijcx gedaen te worden ter laefuuisse vander zielen
ende degene van hünne vrienden een Misse. In oorenden heeft dese
geteeckent Iesten Augusti 1651

inguende als voren

was onderteekent

Adriaen Poppe

Dese bouenschreuen Rente is gequeten ende geïmploieert int quijten
en afleggen van een rente van V sch tsaers tot profijte vant gulde
van Waesmünster staende beset op t huÿs toecomende de Capelle
daer teghenwoordich is in woonende Engel varewijck nû Joos de wilde.
v^o daer V sch grooten tsaers sijn geïmploieert om allelegghen een
rente van V sch grooten tsaers tot profijte van kerke van tilroo en
tot last van thuijs daerin woont Joos de Wilde

f° 24 r° Júlfróuw Anna Camereno wedúwe van wijlen Jan de Grañe in sijnen leúen Balliú geeft eene Rente van V sch grooten tsaers tot laste van Jan de grañe f^r Franchois tot welcken effecte den Rentebrief ouer-geleürt heeft in handen van Schepenen op last van Jaerel eene ziel-
misse voor de ziele van haer ende haeren ouerledenen man _____
V sch grooten
was onderteeckent

Anna Camareno

Noteert dat den Rentenbrief van dese rente van V sch t saers staet gecopieert f° 41 ende is beset op eene hofstede ende lande binnen de prochie van Tilroode inde moorterstraet toecomende dhoirs van wijlen Adriaen Verhaeghen ende Maria van duijssen lest betaelt heb-
bende Jan de graúe f^r Francois als getrouit hebbende de vooru Maria
wedúwe vanden vooru verhaeghen

f° 25 r° Guílliam Van brússel ende Josijne de Graúe sijne huijsvrouwe geúen
vj sch viij grooten t saers losselijke reute den penninck xvj^e die hij
bewijst ende effecteert op sijnen gronde ende hofstede aenden driesch
op laste van eene zielmisse Jaerel In oorconden heeft dese geteeckent
— vj sch viij g

Was onderteeckent

Guílliam van brússel

Dese bouenschreúen Rente met de Rente van Joos Smet hier achter
f° 28 (met noch een reute) van V sch grooten tsaers gecomen van
Joos verbeúrst sijn tsamen gequeten en aengeleijt tot laste vande
heerelijebheijt van Sombeke met tbeúrsche volgens d'obligatie

f° 26 r° Jan Waúman ende Magdaleene de belierre geúen tot fondatie van
Capelrije vijf sch grooten t saers inmegaende als voren en oock op
last van een erfelijck Jaergetijde voor de ziele van heml, ouders oft
vrienden noot hebbende In oorconden heeft dese geteeckent XXV Sep-
tember 1651 beset te doene

Was onderteeckent

Jan Waúman f^r Jaus

1651

f° 27 r° Merten buijs ende Amelberghe de beleirre geúen tot fondatie van
Capelrije ses schellinghen acht grooten tsaers op laste van Jarelijckx
eene Misse voor henlieden ende vrienden zielen noot hebbende beset
te doene metten eersten oft lossinghe den penninck xvj^e.

Toorconden 26 September 1651 ick segge ses schellinghen viij
grooten t saers

Was onderteeckent

Marten Buijs

mij present Jaques Laureijns

Dese rente is gesmolten in doneosten van het proces tuschen die van Waesminster ende de Capellerije van Sombeke (duelck is geacordeert tot faieur vande Capellerije) dien volgende schuldich is doneosten te gelden deweleke volgens dacte costen bedraghen ter somme van lxxvij tt x sch parasijs

f° 28 r° Joos Smet ende Cathelijne de Graie sijne huysvrouwe geuen tot fondatie vande Capelrije acht schellinghen grooten tsaers lossel den penninck xvj beset te doene ten contentemente, op last van eene zielmisse eenwel ende erfelijck Jaerel ouer henlieden vrienden ende Maghen dies noot hebbende en op conditie van Retoer aenden Donateur sijne hoirs ende naercommers Indien de Capelle quaeme tot Ruïne en dat daer den Dienst Godts niet en conste gecelebreert worden.

In oorconden heeft desen geteeckent 21 September 1651

Was onderteekent

Joos Smet

mij present Jaques Laureijs

Dese boiens Rente is gequeten en aengeleijt volgens de boiens notitie f° 25

f° 29 r° Elisabeth Volckerick weduwe van wijlen Lowies Volckerick heeft geiout ende gegeuen de Capelrije van Sombeke een pont grooten tsaers losselijck den penninck xvj^e ingaende metten daer dat den heijlighen dienst der missen Sondachs ende heijlich dach sal gedaen worden eenwelijck ende Erfelijck ghedurende behoedens dat daer voren sal ghedaen worden een Misse Jaerel tot laeffnisse haerder zielen ende van hūn ouders ende vrienden die t selue soude moghen van doen hebben soo is dese bij haer onderteekent ende bij soo verre de selue fondatie en Capelrije niet en succedeerde tot effect soo is de ghifte nūl ende te niet ende blijft ten profijte vanden donateur. Depost is bijde voorn weduwe begeert ende versocht dat zij ten desen sal voldoende met bewijsen ende ende assignatien oft ander cessie van obligatie oft ander actien denichdelijck ende onbetaelt zijnde dwelek alsoo is geacordeert

Was onderteekent

Elisabeth Volckerick

mij present als getuijghen Jan de Rop

1651

v^o hier Joghens is gegeuen ende vtransporteert bij Peeter ende Franchois volckerick een ghelijcke rente van XX sch grooten tsaers tot laste Gillis de leijndecker beset op sijne hofstede op Sombeke vol-

ghens den transport staende op den brief in date XX December
1649 den Rentenbrief staende gecopieert f° 45

mij present Jaques Laureijns

f° 50 r° Jaques vincke Jongman geeft tot fondatie vande voōrs Capelrije eene
Rente van thien schellinghen grooten t siaers losrente den penninck
xvi^e die gelt Jan fobe (...?)

obligatie ende is schuldich te doene beset op last van Jaerel een
zielmisse eeuwelijck ende erfel tsijnder zielen ounders ende vrienden
dies noot hebbende In oorconden heeft dese geteeckent lesten Augusti
1651 op conditie van Retour

Was onderteeckent

Jaques Vienneke

Noteert dat dese rente gesmolten is in d oncosten te betaelen. vol-
ghens d eerste Rekeninghe van dheer Jaques Laureijns gedaen int
Jaer XVIe vijf en dertich

f° 51 r° Jan Vastenant f^o heijndr^x geeft vijf schellinghen grooten tsiaers los-
rente den penninck XVIe die hij affecteert op sijne hofstede oost de
brouck straet zuijt ghijsbrecht herman west dhoirs Jaecques de Corte
noort sheeren straete. op last oock van eene zielmisse voor hem ende
sijne vrienden zielen dies noot hebbende Jaerel eenwelijck ende erfel
Actum 3 September 1651

Was onderteeckent

mij present
Jaques Laureijns

Dit is tmerk
van Jan Y Vastenant

f° 52 r° Jan van hecke f^o Lieuens geeft ses schellinghen acht grooten tsiaers
lossel den penninck XVI op last van een zielmisse voor hem ende
sijne vrienden zielen dies noot hebbende Jaerel en eeuwel en dat op
de conditie als alle de voorgaen ghiften. mij Toorenden desen XX
September 1651

Was onderteeckent

Jan van hecke

mij present Coolman
1651

Dese rente is gelost en aengeleijt tot laste van Jan caeldries met
noch twee andere renten maeckende tsamen een pont tsiaers volgens
dobligatie staende f° 154

f° 55 r° Elisabeth vanden Velde weduwe Adriaen vcaūteren geuen tot fondatie
vande Capelrije vier ponden grooten eens ende dat op laste van eene
zielmisse Jaerel voor haer ende haeren oñerleden Man te doen bijden

Capellaen Inde selue Capelle ofte vrienden dies noot hebbende. Die sij bewijst op Gillis van goethem ter goeder rekeninghe van vj t xvii sch vii grooten die hij schuldich is oier leueringhe van bier volghens de Rekeninghe van date 8 meert 1651 bij hem onderteeckent staende inden hantboek vande geuerighe. Actum 24 September 1651

Was onderteeckent	Inde presentie van mijne moeder soo heb
mij present	ick dit met haeren wille onderteeckent
Jan heijndricx	Gillis Vercauteren
Jaques Laureijns	1651
1651	

Nota

Dbewijs is onderbleuen ende blijft tot laste vande geuerighe

f° 34 r° Dese bouens rente is gelost en aengeleijt tot het maecken van t nieuwhuys neffens de Capelle daer teghenwoordich in woont Gillis de velder Pauwels van Cleemputte f^r Andries geeft vijf schellinghen grooten t siaers losrente den penninck XVIe tot fondatie als bouen ende op laste van eene Misse Jarel voor hem ende sijne vrienden dies noot hebbende gedaen te worden inde selue Capelle op conditie indien de Capelle comt tot Ruijne sal de gifte keeren aenden geuer sijne hoirs ofte naercommers. de Rente te bekennen ofte lossen ten contentemente vanden Capelaen In ooreonden desen 24 September 1651

Was onderteeckent	
mij pnt Jan heijndricx	Bij mij Pauwels
1651	Van cleemputte

Adriaen poppe
1651

Dese rente is gelost en aengeleijt tot laste van Jan caeldries met noch twee andere renten maeckende tsaemen een pont tsiaers volgens obligatie staende f. 154

f° 33 r° Adriaen vincke ende Johanne laureijns geuen tot fondatie vande Capelrije van Sombeek vijf schellinghen tsiaers losrente den penninck XVIe te besetten ten contentemente dat op last van eene Misse eeuwel ende Erffel gedaen te worden voor himl ende die zielen van hinne ouders en vrienden noot hebben. In ooreonden heeft dese geteeckent 27 September 1651

Was onderteeckent	
mij pnt Jaques Laureijns	Adriaen vincke

Johanna laureijns heeft pertienlier beset V sch grooten tsiaers lossel den penninck XVIe en getransporteert eenen Sater en die geuigmentteert tot X sch tsiaers tot laste beset op een hofstede toecomende in

proprieteijt heer Nicolaüs De Flowijn Capellaen van Sombeke daer teghenwoordich in woont puiwels de corte volgens den renten brief met den transport in date 1667

v^o Philips vincke geüe tot fondatie vande Capelrije twee ponden grooten eens In oorconden hebbe dit geteeckent

Ende was onderteeckent

Philips vincke

dese is oock gesmolten volgens de eerste rekeninghe int maecken van een luijs

f° 56 r° Jaques volekerick met Amelberghe Smet geüen tot fondatie vande Capelrije Acht schellinghen grooten tsaers losrente den penninck xvi^e op last van eenwel ende erfel gedaen te worden eene misse voor heml ziele ende de gene van hünne oüders ende vrienden dies noot heblhende. In oorconden heeft dese geteeckent 27 September 1651

Was onderteeckent

Bij mij Jaques Volekerick

1651

Noteert Dat dese Rente van Jaques volekerick met de naer-volgende Rente van Jan volekerick sijnen vader tsamen gelost sijn ende daer voren gegeüen ende vtransporteert bij den voorn Jaques volekerick eenen Rentenbrief van XX schellinghen grooten tsaers tot laste van Adriaen verberckmoes beset op soiffesante gronden van erüen volgens den brief. — Voorders heeft den voorn verberckmoes sijne Rente wederom gequiten ende afgeleijt op den 8 April 1650 ende de penninghen aengeleijt tot laste van merten vande velde op den XX April 1650 volgens zijne obligatie

v^o Den 10 Janiwarij 1652 heeft merten vande velde sijne obligatie gelost met de croisen naer rate van tijde en sijn de princepale penninghen aengeleijt met noch het capitael van eene Rente van XX sch grooten tsaers gelost bij die vant beüersche in Waesmünster volgens dobligatie hier naer f° 49 die daer mede geasseert is. ende zijn de princepale penninghen tsamen aengeleijt tot laste van Peeter heijndriex ende Anna deijaert conforme den rentenbrief staende hier naer f° 125 desen rentenbrief is wederom gelost en aengeleijt met andere renten tot laste van d Parochien van Schellebelle en Wanzele

f° 57 r° Jan volekerick met Janneken Abbeels geüen tot fondatie van Capelrije thien schellin grooten t saers losrente den penninck XVe op last van eenwel ende erfel gedaen te worden een Misse voor heml zielen

ende de gene van hünne ouders ende vrienden dies noot hebbende
Ingaen alsovooren In ooreonden 27 September 1651

Was onderteekent

Jan volekerick

1651

Dese rente is gelost met de voorgaende van Jaques vollekerick

f° 38 r° Joos van schoote ende Amelberghe van hecke sijne huijsvrouwe ende
Elisabeth vellemans weduwe geien tot fondatie vande Capelrije ses
schellinghen acht grooten tsiaers losrente den penninck sesthiene op
last van eeuwel ende erfel gedaen te worden thaerder zielen laienisse
eene Misse ende de gene van hünne vrienden noot hebben In oor-
onden hebben dese geteekent 27 September 1651

Was onderteekent

D merk

Elisabeth vellemans

Joos van schoot 1651

Noteert

Dihelt van dese VI sch VIII grooten tsiaers is bijde hoirs van
Elisabeth vellemans gelost aen mij onders tot II t capitaels
ende VIII sch III g van vloop desen III febrnarij 1641 ende gere-
kent

was onderteekent

Jaques laureijus

Ende blijft de resterende III sch III grooten tsiaers tot laste van
Joos van schoot, die noch jarēl betaelt wort

f° 39 r° Peeter Roels getroudt hebbende Cathelijne Ingels heeft gegeuen tot
fondatie van een Sondaechsche Misse inde voors Capelle ses schellin-
ghen acht grooten tsiaers losrente den penninghe XVI. deerste Jaer
te verschijnen alderheijlighen 1658 die hij bewijst ende beset op on-
trent een bñder landts leen oost daeraen ende noort Jaques Lau-
reijus zuijt de straete west den visvijer en walbeke. op last van eene
Misse Jarelijckx tsijnder Intentie desen XVIII october 1656 In ooreon-
den heeft dese geteekent

Ende was onderteekent

mij pnt Adriaen poppe

1656

Peeter Roels

Gilliam van Brussel

Noteert dat dese Rente gelost is bij Peeter Roels In handen van
heer Nicolaüs de Floñwijn Capellaen der Capelle van S Roeluis ende
het selie geldt geimploieert int [coopen van eene Rente van XX sch
grooten tsiaers tot laste van t beñersche in waesmuuster desen 21

december 1649 volgens den brief staende f° 49] (1) maecken van een
nieuw hujs neffens de Capelle daer in woont Jan rooman

f° 40 r° Jan debbaut f^o Jans geeft tot onderhoit van vōors dienst vijf schel-
linghen grooten Jarel sijn leefdaghe ende hujsvrouwe gednerende op
last van eene Misse Jarel t heurlieder Intentie deerste te vschijnen
Alderheijlighen 1656 Toorconden

Was geteeckent

D merk
Jan Debbaüt

Dese vōors gifte cesseert door de doot vande vōors geüers die
maer acht daghen naer maleander sijn gestorüen int Jaer 1651

Een Rente van twee stooopen olie in specie Jaerl

Copije waar van het princepael Instrüment is berüstende onder
Adriaen volckerick die naerderhandt den selüen smoüt meülen
heeft gekocht

v^o Wij onderschreüen hoirs van wijlent Adriaen heijndriex vtransporte-
ren ende cederen aen ende in profijte van Joos bogaert f^o Gillis
alsülcken recht ende actie van windt ende bereh tot stellen van eenen
smoüt meülen als gelegen op de heijde van waesmünster genaempt den
Prielberch gelegen inde goederen Seger bünn noort aenden herwech
ende dat op laste van daer voren te betaelen aende Capelle van
Sombeke twee stooopen olie Jaerel gelijk daerouër bij de cedenten
betaelt is ende s graüen Rente aenden Coninec, bouen dien noech
aende selüe Capelle sulcken courtoisie alst heml gelieüen sal stellende
t selüe tsijnder discretie. In oorconden hebbe dese geteeckent elck
voor soo vele alst ons raecht. Tooreonden XVII Julij 1659

Was onderteeckent

B. Coolman

Jaques Laureijns

R. Geldolf

Jan heijndriex ende Catharina heijndriex

hujsvrouwe Reijnier gheldolf

f° 41 r°

Copie van eenen Rentenbrief van V selv tsiaers

Wij Simon de boe Meijere ende wettelijke maendere mijns ghedüchts
heere Graüe van Vlaenderen binnen de vierschaere van Thilroo Cor-
nelis eüenackere, Jan vanden maertere, Jan daelman, Gillis mast,
schepenen inde vōors vierschaere in dien tijde. maecken cont ende
kennelijck allen den genen die desen wettelijken saerter süllen sien
oÿt hooren lesen dat voor ons comende is in wette in ppn psōone
Jan Raes diemen heet de wilde, vkende verlude aldaer dat hij vjyt-

(1) Wat tusschen haakjes staat is in het handschrift doorgehaald.

gegeuen heeft Gillis staes f Jans t vierendeel van eender stede behijst alsoo sij gestaen ende gelegen is met eene Ackere daer bij ghelegghen inde prochie van Thilroo onder den Graue. De hanthoenen vander stede oostwaerts Jan de bruijne zuijtwuert Gillis staes, Westwaert de horije vanden hüghe bramen, noortwaert tsheeren strate de hanthoenen vanden Ackere, oost Jan de bruijne zuijtwuert beatrix raes ende Jan de brime westwaert de horije van hüghe bramen noortwaert simon de raenen, den Acker met onder (1) halien vate eüenen (2) en een maete roge Jaerelijckx belast sijnde ende erfelijck vijtgaende. Ende dat om twee schilde (3) ende eenen halien XXIII gl voor elcken scilt vlaemscher minter eenwelijcker ende erfelijcker renten. Ende voort soo is noch toepandt een stück lants groot sijnde CC roeden en een half lüttel min oft meer, oostwaert Jan de brime, zuijtwuert simon de raenen, westwaert de horije van hüghe bramen, noortwaert tsheerenstrate tvierendeel vanden huijs metten acker daer bij ghelegghen tsamen groot sijnde VII roeden lüttel min oft meer, ende dese voors rente valt te betaelene ten naesten kerss. Anno LXX ende alsoo achtervolghende van Jare te Jare ende vanden termijne te tmine (4) eenwelijck ende erfelijck ghedurende. Ende de voors Jan raes heeft hem onthuijt ende onterft vanden voors stede ende vanden voors lande / ende de voors Gillis staes heeft de voors stede ende den Ackere wettelijcken ontf bij maninghen van mij Meijer ende bij wijsdomme van ons schepenen boeren ghenoeft naer recht, wet, costime ende usagie vanden voors vierseare. ende waert bij alsoo dat den voors Jan raes oft sijnder horijen oft naercommers oft vanden ghenen die den voors onderpant hoüden oft besitten sullen soo mach Jan raes voors oft sijn horije oft naercommers oft de gene die de voors rente toebehooren sal, zijn handen slaen aen den voors onderpant ende aen alle de hofstede gheheel naer recht, wet, costime ende usagie vander voors vierseare. ende

f° 42 r°

(1) Ouder geschreven voor ander.

(2) Vate « Mesure de capacité, pour les grains. La valeur s'en trouve dûment spécifiée dans le texte qui suit : « Een en twintich hondert zessen dertich vaten en half ruwen *eüene*; wesende elck vat sestien duymen wjt, een derde van een duim min; ende acht duymen, een vierendeel dujms min, dyepe; makende de drije vaten een hoet; vijtbrengghende de voors. 2136 $\frac{1}{2}$ vaten, zeven hondert twaelfe ende een zeste deel hoets... » (Dénombrement de 1642 de l'épier de Rupelmonde) III. 273 ». Gilhiodts-Vau Severen.

eüenen, effen, beteekent *equalis*, gelijk.

(3) Schilde of seild = gouden muntstuk.

(4) tmine = termine.

alle dese saecken sijn aldus voor ons leden bij consente van ptijen aen beede zijden, ende om dat alle dese saecken souden blijuen vast goet ende van weerden ende wel ghelouiden nu ende te eenwelijken daghen ende oock uijt beide neersten versoecke van ptijen aen beede zijden. Soo hebben wij meijere ende schepenen bouen genoemd desen wettelijken saertere bezeghelt elck onser met sijnen ppen (1) zeghele vilt hanghende in kennisse van ooreconseepe der waerheijt. Dit was gedaen int Jaer ons heeren als men screef dusentich vierhondert ende negheue en tsestich den vijuentwintichsten dach in Januarij.

Op den dors van desen Saertere stont aldus

Comparerende voor ons onderschreuen Schepenen der heerlijkheit van Sombeeck Joffroiw Anna Camereno weduwe van wijlen Jan de Graue sittende ten selien sterfhuise in commeren ende bate. (2) dewelcke heeft uijt liberaele ionste gegeuen aen Capelrije te fonderen binnen de heerlijkheit van Sombeeck de rente van vijf schellinghen grooten vlaems int witte smelt, dat op last van eene ziel misse eenwelijk ende erfelijk Jarelijekx inde Capelle van Sombeeck te doene ter laefenisse vanden comparanten ziele ende van haeren ouerleden man oft vrienden dies noot hebbende, maeckende bij dien den gene die den dienst sal volcomen van dese rente machtich ende haere comparante onmachtich In ooreonden heeft sij dese beneflens ons Schepenen onderteeckent den eersten februarij 1652

Jaques Laureijus
1652

was onderteeckent
Anna Camareno
Adriaen poppe
Gilliam van brüssel
Copia

f° 43 r° Wij Jaques laureijus Baillú ende wettelijk maenheere van hooch ende wel gheboorne heere Mh^r Albert Graue van Bossú Burchgraue van Lombeke Baenderheere van Liedekereke van denderleeuw heere van Beúrij Chocq la fosse Soillij etc van sijnder heerelijkenheit van Sombeke in Prochie van Waesmúnster Lande van Waes Adriaen poppe, Joos Smet, Gilliam van Brüssel ende Jan heijndriex Mannen van leene ende Schepenen der vierschaere ende heerelijkenheit van Sombeke voorseijt. Doen te weten dat voor hemlieden is gecomen ende gecompareert in properen persooene Adriaen Vergaúwen ende Marie Smets sijne hujsvrouwe eerst w^e. van Jan van voorde, bekennde wel ende deuchdelijk schuldich te sijne aen Jan Vastenant f^t. heijndriek eene losrente van twintich schellinghen grooten tsiaers gesproten ouer goe-

(1) ppen = properen.

(2) In commeren ende bate = in last, schuld en profijt.

v^o den deuchdelijcken getelden gelde totter somme van sesthien ponden grooten die sij comparanten oier den coop van desen bekennen wel ende deuchdelijcken ontfanghen thebbeue van voorn vastenant. Verschijnende altijd de selue Rente van twintich schellinghen grooten tsiaers den een en twintichsten daeh Januárijē in elk Jaer danof deerste Jaer vschijnen sal eenentwintichsten Januwarij xvj: negen endertich ende alsoo voorts van Jaere te Jaere totter lossinghe gediērende, die geschieden mach tallen tijden ter belieften vanden debiteur midts opleggende teender reijse de somme van sesthien ponden in goeden ganckbaeren gelde in Vlaenderen geualúeert ouer capitael deser rente, ende de verschenen croisen met de rate van tijde hebbende de comparanten de voors rente beset ende geaffecteert ende veronderpandt eerst op dhelft van ontrent een gemet meersch genaemt den boterpot f° 44° gelegen inden menleudijck handthoēnde oost Jaques lauréijns met den dijk, zúijt Gillis staes, west Gillis rogman noort de kinderen Jan de Graie. Item op de twee deelen van eene hofstede met den Ackere daer aene groot twee gemeten oft bath (1) oost de strate, zúijt Jan wañman, west Jaques Volckerick ende Baúdewijn heijndriex, noort de weesen Jan De Schepper ende Gilliam van Brússel oost ende noort Adriaen de Graie. Sijnde dese volgende de comparanten van selue Rente ende besette ontgoet ende te bñjten gegaen, ende den voorn Jan vastenant is daer toe gecomen gegoet ende geerft bij alle manissen vonissen ende solempniteijten van wetten in gelijcke saecken onderhouden ende noodich omme oft gebeurde in toecomenden tijde de voorn comparanten hünne hoirs oft naercommers houders ende besitters vanden seluen onderpandt niet en betaelden alle Jaer de voorn Rente aenden voors Jan Vastenant sijne hoirs ende naercommers actie hebbende bringer van desen brief súllen vermoghē v^o den voorn onderpandt daer voren te wette betrecken dien afwinnen houden ende besitten tot ghenoech doen vande verlopen croisen mette wettelijke costen daerom geschiet naer costime ende omdieswille dat alle de voorn dinghen sijn gedaen wel ende wettelijk ende souden hebben effect totter lossinghe, hebben dese verleent onderonse segelen hieronder ie dobbele steerken vñjthanghende ende laeten teekenen bij den voorn Balliū ende poppe.

Was onderteekent

Jaques Laúreijns,	Adriaen poppe,	Joos Smet
1658	1658	
Gilliam van Brússel	Jan heijnderiex	

(1) bath ook bat of bet geschreven beteekent hier meer.

Copie van Transport

Ick francoijs Pañwels met mijn huijsvrouwe dJanneken vastenant transportere ende cedere het inhoüden van desen sater op dander zijde v̄melt het princepael met de verlopen maeckende elf maenden, aen Elisabeth volckerick maecke haer de selue machtich ende mij

fº 43 rº

onderteeckent onmachtich van date deser twee entwichtig december XVIº. hondert een en veertich mij tooreonden
was onderteeckent Dmerck Dmerck
francois Pañwels D Janneken † vastenant

Wij Peeter ende francois volckerick ons sterk maeckende ouer onse Moedere Elisabeth volckerick bekennen bij desen v̄transporteert te hebben soo wij transporteren bij desen tot behoeue ende in profijte vande Capelrije van S Rochús Capelle in Sombeeck de Rente van XX sch grooten tsiaers in dwitte van desen begrepen met crois staende te verschijnen XXI Januwarij 1650 ende dat in voldoeninge van voluntare gifte gedaen bijde voorn Elisabeth tot XX sch grooten tsiaers in genolge van gifte in date 1651 pnt Mº Jan de Rop notaris maeckende bij dien de regeerders van selue capelrije machtich ende ons onmachtich. In ooreonden hebben dese geteeckent desen XX December 1649

Was onderteeckent Peeter volckerick
Franchois volckerick mij present
Gilliam van brüssel Jaques Laureijus
Merten huijs 1649

fº 46 rº

Copie

Wij Jacobús Laureijus ende wettel maenheere van mijn heere Jeronimo de Macijere van sijnen houe ende heerlijckheit van Sombeke inde Prochie van waesmünster lande van waes. Adriaen poppe, Joos Smet, Peeter van Roijen ende Guilliam van brüssel mannen van leene ende Schepenen der voors heerelijckheit, maecken kont ende kennelijck aen allen de gene die dese teghenwoordighe letteren sullen sien oft hooren lesen, dat voor ons is gecomen ende gecompareert in properen persooene Gillis de lendtdeckere met Elisabette van voorde sijne wettel huijsvrou. dwelcke bekennen wel ende denichdelijck schuldich te sijne aen Elisabette volckerick weduwe van wijlen Lowis volckerick eene rente van twintich schellinghen grooten t siaers losbaer den penninck sesthiene gesproten ouer goeden gestelden gelde ter somme van sesthiën ponden grooten capitael penn, deser rente danoff sij comparanten hün hoüden ten vollen voldæen, vallende ende ver-

v^o schijnende de selue Rente van twintich schellinghen grooten tsaers
altijt op den twelfsten Junij in ieder Jaer danoff het eerste Jaer van
betaelinghe vallen en verschijnen sal den twelfsten Junij XVIe. seienen
veertich ende alsoo continuerende van Jaere te Jaere emmers totte
lossinghe toe geduerende die de voorn comparanten hien hoirs ende
naercommers sullen vermoghen te doen tallen tijden ende wijlen alst
hemlieden gelieven sal. midts opleggheude voor het capitael ten ad^e (1)
van penninck sesthiene voors ende tverloop naer rate van tijde in
alsleken gelde alst ten daghe van lossinge coirs ende ganck hebben
sal in Vlaenderen ende daermede datmen betaelt Sprincen aijden ende
subuention. Dienvolgende soo hebben de voorn comparanten de selue
Rente van twintich schellinghen grooten tsaers beset vseekert ende
ghehijpotequeert op heirlieden hofstede mette hoflande wesende den
fo 47 r° van Sombeke groot ontrent een bänder, landende oost de broeck-
strate, zuijt de wed^e Jan wainman, west bondewijn hendericx, noort
de weesen Jan de scheppere ende Guilliam van brüssel van te voren
noch belast met drij pondt thien schellinghen grooten tsaers, de
voorn hijpoteque wettel te mogen toespreken afwinnen ende gebruij-
cken als haere andere eijgen propren gekochten goederen, emmers
tot genoegh doene der seluer Rente mette wettelijke costen daer
aen cleinende alles naer rechte ende costume deser vierschaere, dien-
volgende soo is den voorn Gillis de lendtdeckere met sijne hujsvrouwe
Elisabeth vande voorde wettelijk outgoet ende onterft vande selue
rente van twintig schellinghen grooten tsaers ende daer inne is gegoet
geerft Peeter volkerick in profijte van sijne moedere Elisabette Voleke-
rick weduwe van wijten lowijs volkerick, want alle tselue alsoo voor
ons gedaen kent ende gepasseert is met alle solemniteijten van wette
v^o in gelijke saecken gerequiereert ende onderhouden, soo hebben wij
in teecken der waerheijt cleken onsen properen segel hier aen
gehanghen ende op de ploij doen teeckenen bij onsen gesworen
greflier desen vierden meije XVIe seienen en veertich

was onderteeckent

Jacques Laureijns

Peeter van Roijen

1649

Adriaen poppe

Joos Smet

2

Guilliam van Brüssel

(1) Ad^e = advenante.

Hier volgt de Copije vanden transport aende Capelrije van Sombeeck.
f° 48 r° Wij Peeter ende franchois volckerick ons sterckmaeckende ouer
Elisabeth volckerick wediwe van wijlent Lowijs volckerick onse moeder
bekennen bij desen wel ende deuchdel vtransportent te hebben soo
wij doen bij desen bij desen met claüsele van garrandt ende indem-
niteijt in cas van swaricheijt, de Rente van XX sch groot tsiaers
met crois begoust te loopen XII Junij lestleden 1649 ende dat tot
behoefte ende profijte vande Capelrije der heerel van Sombeke genaempt
S. Rochús Capelle omme de selue rente van nu voorts in croisen
ende capitael opgeint ende ontfangen te worden, maeckende bij dien
de selue machtich ende ons onmachtich, als sijnde hier mede gequē-
ten ende gelost eene erfelijcke rente van XIII sch III grooten tsiaers
die gegeuen heeft Mijn heer Jacobús de Cort aen de selue Capelrije
voorn op last van vijf missen Jaerelijckx beset op een stuck helstwin-
ninghe landt dat wij vanden seluen in coope vcreghen hebben con-
form sijne gifte staende f° 105 in date VII Junij 1647 In ooreonden
hebben dese geteekent present heer Nicolaes de Floúwijn Guílliam
van brussel, Merten búijs desen XX iober 1649

was onderteeckent

mij present	Peeter volckerick	Franchois volckerick
Nicolaús	mij present	
De Floúwijn	Jaques Laureijns	merten búijs
		Guílliam van brussel

f° 49 r° Copie van een obligatie van XX sch tsiaers

Wij mannen en Schepenen, gegoede en opsetenen van beierschen
In Waesmunster kennen bij desen wel ende Deuchdelijck schuldich te
sijn de weese Joos bouwens f. peeters de somme van sesthien ponden
grooten vlaems procederende van goede geleenden gelde, waer voren
dat wij beloüen te betalene verloop den penninck sesthiene tot twintich
schellinghen grooten tsiaers. daer af dat het eerste Jaer van verloop
sal vschijnen te sent Jansmesse Anno XVIc. neghen en neghentich ende
wij mannen Schepenen ghegoede onderschreüen beloüen bij desen
onse obligatie te doene binnen drij Jaeren goet soffisant dobbel beset
op grouden van erüen naer datum deser oft ouer te leggen die
voorn sesthien ponden grooten met de verlopen daer aen cleüende
voorn beüerschen In Waesmunster vobligeren een voor al elek voor
ander voor volcomen van dinhout desen ons Thoorconden desen XVIII
december 1598

was onderteeckent

Dmerck
 Andries van cleempütten

Dmerck
 Peeter vmeulen

Dmerck
 Adriaen de heldie

Jan volckerick

Bairwen vander herbrügghen (1)

Dese boïens obligatie van XX sch grooten tsaers is afgeleijt ende gequieten, met noch een ander obligatie hier achter f° 55 tot laste van Merten vande velde, waer van de principael penninghen sijn aengeleijt tot laste van Peeter heijndriex ende Anna Deijaert sijne huijsvrouwe volgens den Renten brief hier achter gecopieert f° 125 wederom gelost en aengeleijt tot laste vande Parochien van Schellebelle en Wanzeel volgens dobligatie f° 126.

f° 50 r°

Transport

Comparerende voor ons Seriaes van Exaerde ende Paeschier de bock Schepenen vande Prochie van belcele inden lande van waes in persoonen Adriaen de hondt gheassisteert met sijn huijsrrouw namentl tanneken vmeeren, welcke comparanten hebben wettel ghecedeert ende getransporteert, cederen en transporteeren bij desen tot ende in profijte vande gemeene hoirs van wijlent Joos Bairwens f. Joos heirlieden recht ende actie tgene henlieden competeert inde obligatie staende int witte van dese maekende henlieden de selie onmachtich, ende machtich de voorn hoirs ende om dieswille dat tgene voors voor ons inde qualiteijt als boïen wettelijck gedaen ende gepasseert is, soo hebben wij desen ter verificatie geteeckent desen VIII februijrij XVI: ende achte

was onderteeckent

Seriaes van Exaerde ende Paeschier de bock

v^o Ick Jaques vereeckén als voorlit vande weesen Jaens boïwens transportere midts desen d inhouden deser obligatie aen Antheimis leeeckelaer de selie hem machtich maekende mette verlopen van dien tot vijf Jaeren dleste S. Jannisse lestleden, ende mij onmachtich ende dese procederende bij non leheringhe van coop van goede danof de voorn leeeckelaer de coopschat betaelt heeft Toorendon XV Julij 1624

Was onderteeckent

Dit is dmerck

Jaques veecken

(1) Deze obligatie is in het handschrift doorgehaald.

Ick Matteüs leeckelaer transportere ende gerandere de obligatie op dander sijde vmet aen Pauwels de Maere met vijfthien maenden verloops actum desen XXIII september 1655 waer van ick mij voldae kenne te sijne van de principaale somme ende vande vijfthien maenden verloops mij Toorenden was onderteeckent

Matteüs leeckelaert 1655

f° 31 r°

Ick Marie de mare w^e Joos vercaiteren geassisteert met Jan de mare oock als voocht van weese Joos vercaiteren transportere de rente in d witte van desen vmet met claúsele van garrandt ende indempniteijt tot XX sch grooten tsiaers met crois ingegaen te S. Jansmisse 1649 ende tot profijte van Capellerije van S. Rochús in Sombeke bekennende daer van deur den Capellaen ontfanghen te hebben de Capitaale penninghen met crois maeckende bij dien de selue machtich ende mij onmachtich. In oorconden hebbe dese geteeckent desen XX december 1649

Was onderteeckent

Maeyken de mare

Jan de mare
1649

mij present
Jaacques Laureijns 1649

f° 33 r°

Copije van een Obligatie van XX sch tsiaers

Ick Joos Waiman f^o Jacobs bekenne bij deser mijnder obligatie wel ende deuchdelijk schijldich te sijne aen Merten bñijs inder qua- liteijt als Capel^{er} van Capelle van S Rochús binnen Sombeke de somme van sesthien ponden grooten oñer goeden deuchdelijcken ge- telden gelde danof ick mij hoñde ten volle voldae belouñde Jarl oñer tgebrñijck van dien crois te betalen in ad^t. den pemnick ses- thiene ende Rente te besetten op goede souffisante gronden van Erne ten contentemente van Capelm^{er}s thenlieden belieft. danof d^r. (1) Jaer ingegaen is S^t. Jansmisse 1659 ende vschijnen S^t. Jansmisse XVIe. veer- tich ende soo vermolgens totter lossinghe gedñerende. In oorconden hebben desen geteeckent Iesten Augústi 1659

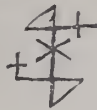
was onderteeckent Dmerck Joos

mij present Jaques laureijns

1659

mij present Adriaen poppe

1659

waiman

(1) d^r = d'eerste.

f° 53 r°

Copie van een obligatie van XX sch' tsiaers

Ick Merten vande velde f^s Jans bekenne bij deser mijnder obligatie wel ende deüchdelijk schüldich te sijne aen Joos verbeürst inder qualitàjt als Capelle^{er} vande Capelle van St. Rochús binnen de heere-lijckheijt van Sombeecke de Somme van sesthien ponden grooten permissie geldt ouer goeden deüchdelijcken getelden gelde, daenof ick mij houde ten vollen voldæen, beloüende Jarel. ouer t gebrüjck van dien crois te betaelen in ad^t. den penninck sesthien ende Rente te besetten op goede ende sollisante gronden van Erie ten contentemete vande Regeerders vande Capelle voors. danof di^e. Jaer ingegaen is den XX April XVIe vijftich ende vschijen den XX April XVIe. een en vijftich ende soo vervolgens totter lossinghe gedüerende in permissie geldt. mij Toorconden desen XX April 1650.

was onderteeckent

mij present

Merten vande velde

N. Floüwijn

Capellaen in Sombeeck (1)

v^o Dese boüens obligatie is van gelijcken afgeleijt ende gequeten met de boüens f° 49 ende tsamen aengeleijt tot laste van Peeter heijndriex ende Anna deijaert sijne huijsvrouwe, volgens den Rentenbrief hier nae gecopieert f° 125

f° 54 r°

Aengesien de voorn fondation in deser manieren sijn gedaen, heeft den voorn Jaques Laüreijns besorghit een woonplactse alwaer den heer Capellaen met sijne succèsseús hün residentie souden houden, ende heeft beneffens de Schepenen ende gemeijnten gekocht een seker helft van een hofstede gestaen ende geloghen binnen de heerel van Sombeecke den XX September 1651 volgens het contract staende hier voren f° 12.

Ende int Jaer XVIe. drijendertich, heeft den voorn Laüreijns gekocht de ander helft vande voors hofstede, blijkende bij secker contracte dwelek int ougereet ende verloren is gegaen inde troebele tijden doen den Prince van Oragnien int landt van Waes quam, ende de stadt van Hülst innam. Waer in den voors Laüreijns oock in was geerft, blijkende bij de erfenisse die niet en is geregistreert ende oock verloren is gegaen ten tijde vande inbraceke der hollanders int landt van Waes.

v^o Dan tot seckerheijt vanden coop van de voorschreven helft vande hofstede, sal hier bij voeghen copije vande quitantie waer bij dat

(1) De bladzijden 50, r^o en v^o, 51, 52, 53 r°, zijn in het handschrift doorgehaald.

den voorn Laureijns betaelt heeft sijne coopsomme aen Peeter Vrijter Sprotte bij Schepenen deser heerlijkheijt van Sombeeke onderteekent. Soo hier nae is volghende.

Nota dat het contract van den coop van dese voors. half hofstede is ter rechter handt gecomen int jaer 1658 en dat van Willem Van Brüssel die het soo langh in handen heeft gehadt, dienvolghende nu gecopieert staet f° 125

f° 55 r° · Comparerende voor ons Mamen van Leene ende Schepenen der heerl van Sombeeke in persooene Peeter Vrijtersprotte den welcken bekendt wel ende deñchdelijk voldaeu te sijne van Jaques Laureijns Balliu vanden coop van helft van sijne hofstede daer hij inne is woonende soo die gestaen ende gelegen is binnen deser heerl, oost stractken, zuijt de W. ende hoirs Adriaen vgnicht, West ende noort Jacob de Mare volgens t contract ende erffenisse daeraf sijnde, bekenende hij comparant geen recht meer aende selue hofstede te epteren dan sijn leefdaghe wooninghe inde camer ofte keñcken alleene. In ooreonden is dese geteeckent desen lesten febrúwarij 1656. Was onderteekent

Joos Smet

d merck Peeter Vrijtersprotte

Adriaen Poppe.

1656

f° 56 r° Ten voors daghe heeft den voorn Laureijns de voors half hofstede gegeuen aende Capelle deser heerl, omme dincommen aende selue geinploieert te worden, oft wel aenden Ermen deser heerl, oft andere christel deñchden, soo het den Balliu ende Schepenen deser heerl sullen gelieuen te distribueren, als stellende tselue geheel in hemlieden wille nu ende inder eenwicheyt op laste van eene Misse Jaerelijcx inde voors Capelle te doen celebreren sonder dat den Balliu ende Schepenen in officie aen ijemant sullen gehonden sijn te doen eenige rekeninghe. In ooreonde is dese geteeckent

Was onderteekent

Jaques Laureijns

Güilliam Van Brüssel

1656

Adriaen Vinck

f° 57 r° Naerdemael dese hofstede seer was verVallen ende slecht van huijsagie, hebben de Schepenen beneffens de gemeijnte d een helft afgeworpen ende vanden gronde af in steen opgemaect ende vijt de gemeijne penninghen der gemeijnte betaelt.

Alsoo dan het inbecomen der Capelrije niet sollisant genoeg en was

om eenen Priester daer op eereijken cinnen hujs te houden, als hebbende maer twintich pont tsaers innecomen, heeft den voornoemden heer Willebrordus Comijns Eersten Capellaen, sijne tafelcosten gekocht ten hujs van den voorn Jacques Laireyns voor de somme van achthien ponden grooten tsaers, ende was verobligeert oock schole te houden voor de Jonckheijt der omliggende gemeijnten, waer toe Schepenen tsamender handt met de gemeijnten een schole hebben doen maecken op de voorn hofstede, daer in stellende eenen hoien met schoone bequaem voor den heer Capellaen daer in te doen backen ende voor de schoolkinderen swinters te wermen.

vo Alswanneer dan den voorn heer Comijns de selue Capelrije hadde bedient den tijde van vijftien maenden, is den selien vtroocken ende voorsien geworden van een beter Capelrije binnen de Prochie kereke van Wachbecke, alswanneer in sijne plaetse is gesuccedeert heer Nicolaus de Floiwijn den welken bij den Balliu en Schepenen is gepresenteert ende bij sijn Eerweerdichste heer den Bisschop van Gendt geadmitteert tot het bedienen der voorschreien Capelrije van S. Rochus binnen de heerlijckheit van Sombecke, niet teghenstaende den voorn heer Floiwijn was sorterende onder het bisdom van Antwerpen ende hemselven hadde vobligeert het selien bisdom te dienen, heeft daer toe van sijn Eerweerdichste heer Gaspar Nemijs Bischop van Antwerpen consent geeregen, ende is alsoo met den Balliu ende Schepenen vacordeert voor de somme van vijf en twintich ponden grooten tsaers ende is oock blijuen sijne tafelcosten coopen bij den voorn balliu voor de somme van achthien ponden grooten tsaers, ter oorsaecken van het cleijn innecomen der voors capelrije ende dat int jaer ons heeren XVI. (1) achtendertich den XV Januwarij.

fo 58 ro

Den voors heer Floiwijn dan siende ende bemerekende den slechten staet ende gesteltenisse vande Capelle, die seer weinig voorsien was, als hebbende maer eenen slechten witten casnijfel ende twee quade alben met een clein kelcken, tsamen gekocht vanden Eerw: heer Bernaerdis Hotsenijs Pastoor van S. Nicolaes ende Deken vanden Lande van Waes, voor de somme van vijf ponden grooten, heeft den voorn heer Floiwijn ontboden sijde misgewanten te weten vijf casnijfels, drij alben, siliere Ampullen, silieren vergulden kelck, corporalen, kelckdoecken ende alle sijne toebehoorten, dat den selien heer

(1) Volgens de schrijfwijze van dien tijd duidt de kleine letter e de honderdtallen aan.

verstorien was, van weghen sijn oudt oom heer Joannes dresseleer p^{bre} ende dat voor sijn leefdach gebrúick ende proprieteijt voor eenighe Cloosters volgens het Testament vanden voors heer Jan Dresseleer, om de selue te gebrúicken ende daer mede de Capelle te vereeren.

v^o Voordts heeft de voorn heer Floúwijn besocht datter souden gemaect worden vier dwaelen om op den Antaer te legghen van het vlas datter soude geoffert worden inde Capelle, het welck den voorn heer heeft tot garen doen spinnen waer van de voorn dwaelen sijn gemaect ende noch acht riemen die den voorn heer met sijn eigen handen geulochten ende gemaect heeft.

dit is geschiet
int jaer 1639

Ende alsoo inde Capelle geen beldt en was van onse Lieve Vroiuwe, heeft den voorn heer een beldt doen snijden ende het selue doen becleeden met het Jeseken sittende op den slincken Arm van onse Lieve Vroiuwen beldt tsamen costende de somme van thien gúlden dwelck hij verschoten ende betaelt heeft ende allenskens gerecipereert wt den offer ende inucomen voor het voors onse Lieve Vroiuwen beldt.

f° 39 r°

Van gelycken heeft den ballin Jaqués Laureyns doen coopen eenen silúeren peijs voor de somme van drij pondt vijf schellinghen ses groot volgens sijne rekeninghe gedaen djaer 1653, waer teghewoordich is innegestelt eenen tandt van een vande drij Martelaeren van Trier soo hier naer sal verhaelt worden.

Noch heeft den voors Laureijns last gegeven aen den Prior vande Augústijnen binnen der stede van Dendermonde om voor de voors Capelle te versoecken van sijne heijlicheijt Urbanús den achtsten Paús van Roomen eenen vollen Allaet tot meerder devotie van het gemeijnte, welcken vollen Allaet hij vkreghen heeft voor den tijdt van seuen jaeren ingaende den 30 Meij 1653 alswanneer de brienen gedateert waeren ende cost eenigelijck den voors vollen Allaet verdienen op den feestdach vant h. Crúijs vindinge dach den 3 meij ende dat vande eerste vesperen tot der sonnen onderganck van dien dach, Alswanneer inde voors Capelle geviert wordt den feestdach vanden H. Rochús Patroon der voors Capelle ende dat om secker ende merckelijcke Redenen, teweten om dat hinnen Patroon den H. Rochús met een roodt Crúijs hebbende op sijn lichaem was geboren ende in sijn leuen de besmette met de pestilentielle sieckte met het teecken des H. Crúijs was gene-
v^o sende gelijkmen in sijn leuen geuoechsaeu kan gelesen het welck is bij een vergadert ende daer van een boecxken gemaect door den Eerw.^d P. F. Matthias Paulli Prior van doorden der Eremijten van

S. Augustijn binnen Maestricht, ende tot Luyck gedruckt den 16 Augusti Anno 1655 opgedraghen ende gedediceert aenden seer Edelen hooch ende Welgeboren heere Men heere Albert Graue van Bossu, banerheer van Liedekereke Heere van Sombeke Etc. Welcke boeckens tot profijt inde voors Capelle vercocht wurden.

Ende heeft den voors Laureyns voor het vvolch ende onkosten van de brieuen vanden vollen Allaet gegeuen ende betaelt aenden voorn Prior vande Augustijnen van Dendermonde de somme van vijf pouden grooten blijkende bij sijne Rekeninghe gedaen in dato 1656. Welcke brieuen hier noodeloos sijn gecopieert te worden door dien den tijd geexpireert is, dienvolgende de brieuen inualid ende van geender weerden meer en sijn.

Nota

f° 60 r°

Dat int jaer ons heeren XVI, twee en dertich is opgestaen een groote haeghvelghe waer de gelaese venster ten Westen inde Capelle gans en geheel is in stücken gehaegelt wtgenomen het middelste rondeel waer op geschildert was S^t. Huibrecht staende teghenwoordich gesteld inde groote cauer van het Capellerijhujs door de vanderinghe ende vergrooten vande nieuwe Capelle gelijk hier naer sal verhaelt worden.

Item is int Jaer 1658 den inslach (liggende benellens de straete en gegeuen bij Albert Graue van Bossu volgens de brieuen staende hier voren gecopieert f. 9°) beplant met tronckeijcken tot profijt vande Capellerije Ende op den seluen inslach int jaer 1658 gemaeckt een woonhujs om van gelijcken tot profijt ende innecomen vande Capelrije verhuert te worden, d welck d eerste Jaer verhuert is geweest voor de somme van vier pondt tlien schellingen tsiaers aen Gillis Herman

v^o Voordts heeft den voorn Capellaen Heer Nicolaes De Flouwijn noch gecreghen voor de Capelle seekere Reliquien, te weten eenen taudt van een vande drij martelaeren van trier, staende tegenwoordich in eenen silieren peijs inde Capelle ende een stück van een kinneback vande selue martelaers, welck stück met de troebele tijden is verloren gegaen, ende dat vanden Eerw. Heer Mendossa Religieus vande Carmelieten descalcen broeder vanden Eerw. Heer Melchior Mendossa Pastoor vande Prochie van Lokeren met de attestatie vande selue Reliquien gegeuen bij sijn Eerweerdichsten heer Antoniüs Triest Bisshop van Gendt, soo hier is volghende.

f° 61 r°

Antoniüs Triest dei Et Apostolice sedis gratia Episcopis Gandavensis.
Omnibus presentes litteras visuris aut legi audituris. Salutem in

Domino. Notum facimus quod nos die date presentium dedimus D. Melchiori de Mendoza Pastori de Lockers Wasie, partem mandibile cum uno dente Sanctorum Martyrum Trevirensium sub Rictonaco Prefecto imperante Maximiano herculeo Tyranno. quas quidem Reliquias ex Thesauro Monasterii B. Marie Virg. ad S.S. Martijres prope muros Trevirenses ad litoris Moselle (1) ordinis Sⁱ Benedicti desumptas cum alijs partibus accepimus a R^{do} Patre Francisco Aldenardo Societatis

(1) Wie waren die martelaren?

Wij hebben de Bollandisten geraadpleegd; wat wij daar vonden geven wij den lezer.

De overlevering, tot Trier in omloop, wil dat er in en rond die stad, door Rictius Varus, op drij opeenvolgende dagen, vele Christenen ter dood gebracht werden.

Naar het getal der dagen waarop de moorderijen geschieden, kan men die martelaren in drij klassen verdeelen.

Vooraan komen de soldaten van het Thebeische Legioen: a) De III. Tyrsus, Secundus en gezellen. — Hier zij ter loops aangemerkt dat de Bollandisten, het bestaan van den II. Secundus niet kunnende verantwoorden, hem kortweg uit de lijst dezer martelaren wegschrapten. — b) De III. Bonifacius en gezellen.

Den tweeden dag stierven eenige der aanzienlijkste burgers van Trier de marteldood. Het waren de III. Palmatus, consul; Maxentius, Constantius, Crenentius, Justinus, Leander, Alexander, Soter, senators; Hormirdor, Papirius, Constans, Jovianus.

Op den derden dag werd een groot getal inwooners van allen onderdom en geslacht vermoord. (Zie Boll. 4 October, III. Tyrsus en gezellen, n° 1.)

De reliquiën dezer Heiligen rusten te Trier: de beenderen van den II. Bonifacius en gezellen in het klooster van den II. Maximinus (Boll. n° 116); die van al de andere in de Kerk van den II. Paulinus, waar zij, rond het jaar 1071, wedergevonden werden. (Boll. n° 76.)

« S. Paulini monasterium ad Iovam civitatis Trevirensis extra portam S. Simeonis situm, S. Felix, Trevirensis episcopus, teste tabula plumbea, in honorem S. Marie et Martyrum Thebaorum, Treviris passorum, consecravit. Primo monasterium S. Marie Virginius dictum fuisse, verosimile est, cui nempe a S. Felice patissimum dedicatum fuit. Postmodum S. Paulini, ut Egberti, Trevirensis episcopi, Charta anni 981 docet, appellatum fuit, hodieque appellatur. Subinde etiam S. Marie ad Martyres, sed non nisi post inventa anno 1071 vel seq. sanctorum Martyrum corpora. Vide Honthenium Historie Martyrum Trev. § 3 ».

Als nu De Flouwijn spreekt van de « drij martelaeren van trier » dan kunnen wij met dit al te onbepaald gezegde gene vrede hebben, 't en ware de Kapelaan hier mede de drij groepen van Martelaren verstond.

Het is ook mogelijk dat hij enkel de III. Tyrsus, Secundus en Bonifacius bedoelde; maar dan viel er van hunne gezellen een woord te reppen.

De Rictonacus van de Chronijk zal wellicht, gelijk bij de Bollandisten, Rictius Varus of Rictiovarus heeten.

Jesú P^{bro} die octava noüembris 1622 qui eadem ab Adm. R^{do} D^{no} Joanne Júdoco eiusdem Monasterij Abbate receperat die septimo Júlij Anno eodem Millesimo sexcentesimo vigesimo secijndo prout etiam ex v^o authentico instrümento attestationis nobis abunde constat. Prenominatas autem partes mandibule scilicet et dentem eidem D^o Melchiori dedimus út in Parochia prefata fidelium cultui exponantúr. In quórum fide p^{tes} dedimus Gaudani Sigillo n^{ro} múnitas et per Secretarium nostrum Súbsignatas.

Secúnda Janúarij 1652

De Mandato R^{mi} Dⁿⁱ
Gúart.

f° 62 r° Wij heer Nicolaüs De Floúwijn Priester ende Jaqúes Laúreyns Ballú der heerl van Sombeke. Certifieren ende velaren dat dapprobatie ende certificatie van sijn Eerw: heer den Bisschop van Gendt in date tweeden Janúarij XVIe, twee endertich onderteeckent Gúart behelsende d approbatie van eenen tandt ende stúck van een kaecxbeen te sijn de waerachtige Reliquien vande drij Martelaers van Trier. Dewelcke in onse handen geleúert sijn deur den Eerw. heer Mendossa broeder van óuerledenen heer Pastoor van Lockeren heer Melchior de Mendossa, wesende Religieus vande Carmelieten Dixalceaten present den subprior van het Coént binnen Brúgge, om de selie inde Capelle van Sombeke voor alle geloóúige Christenen Menschen ten tooghe gestelt te worden. In oorconden dat tgene voórs is waerachtich ende alsoo ophedent geschiet te sijne binnen Sombeke voort hebbe dese geteeckent desen XVIII Janúarij XVIe negen en dertich.

Was onderteeckent

De Floúwijn capellaen in Sombeek

Jaqúes Laúreijus

1659.

v^o Item is int Jaer XVIe negen endertich int Sombeek broeck gemaect eenen nieuwen dwersdijek ende geleijt op den dam toecomende ende gegeuen bij de gelanden aen de Capelle volgens den brief van donatie staende gecopieert f° II hier voren, diemolgende blijft den voors nieuwen dijek tot profijt vande Capelle om beplant te worden, gelijk oock den voorn heer Floúwijn gedaen heeft ende daer toe gegeuen over de twee hondert willige poten.

Als nu den voors heer Floúwijn begost te ondersoecken de Articulen waer mede hij belast was, volgens de brienen staende gecopieert f° 4 heeft beñonden het selue contract gemaect ende gesloten te sijn in absentie vanden voorn Laureijns Balliu ende bij vrenden geteeckent die daer weijnich oft niet mede te doen en hadden dienolgtende sommighe Articulen te wesen in groote preiuditie ende naedeel van voorn Capelle, heeft den voorn heer Floúwijn de conditien soo punctuelijk niet onderhouden Waer op heer Petrus Dürinck hem in recht heeft beginnen te beelaghen, soo dat om een kleijn sürplús een groot ende lauckdúrich proces is gesproten túschen den voorn Petrus Dürinck Pastoor van Waesmúster ende den heere Capellaen vande voors Capelle geassisteert met den voorn Laureijns Balliu ende Schepenen der voorn heerlijckheijt.

f° 63 r°

Middeler tijt is den voors heer Floúwijn vertrokken wt den voors Laureijns huijs ende gaen wonen int huijs van capellerije daer toe beqiaem gemaect sijnde ontrent S. Jansmisse inden Somer int Jaer 1640, ende voor al besorghit dat sijn hofstede aande straet soude afgesloten worden met eenen múer ende poortien, met eenen steenpút om somers altijt water te hebben, want daer was te voren eenen pút die somers altijt wtdroochden emmers somers het water niet en docht om te gebrújcken, het welck den balliu en schepenen hebben geacordert ende door den Ontfangher der voors heerlijckheijt doen betaelen.

v^o Heeft oock den voors heer den hof achter het huijs doen wtmújnen ende in oorden stellen met sijn haeghen die te voren seer omellen ende verwoest lach plantende op de hofstede eenighe frújhtboomen ende wijngaerden aen het huijs mede oock eenen blomhoff túschen het huijs ende de schole.

f° 64 r° Int Jaer XVI. XXXIX heeft Albert Graie van Bossú de heerlijckheit van Sombeck willen vercoopen ende de selue in partijen oft deelen laeten instellen, ten huijse van Gillis Van Voethem Tahernier binnen Sombeeck, om te weten den prijs wat de selue soude wtbringhen, ende alsoo de selue niet genoegh en moechte gelden heeft daer vijt alleeneljk maer verkocht een partije Meersgasie oft Weijlandt aen sijnen Balliu Jacques Laureijns ende sijn schoonvader Bandewijn Coolman die de selue half en t half hebben gedeijlt ende betaelt opt Casteel van Liedekereken ter presentie van voors heer Nicolaís De Floúwijn Capellaen der selver heerl. Ende de rest heeft hij noch ingehoúwen tot het jaer daer naer XVI. veertich Alswanneer hij de selue heerlijckheijt absolutelijken heeft verkocht ende gefújnt

aen Dheer Hieronimo De Maeijer (1) Coopman binnen de wijt vermaerde stadt van Antwerpen.

v^o Ende daer in geerfl inde maendt júnij int selue Jaer 1640 binnen de Prochie van S. Nicolaes.

Alsmí den voors heer van Sombecck sijne heereijckheijt die hij gekocht hadde quam visiteren ende besien, heeft onder ander heonden dat het Capelleken niet soffisant oft capahel genoegh en was om te begriipen het volck dat alle Sondaghen ende heijlich daghen aldaer te kercken quam, als hlijuende de twee deelen van drijen bñjten in reghen en slegghen (2) om den heijlighen dienst der Missen te hooren. Is hier door beweecht geweest, ende een goet denckdelijck propost maeckende heeft voor hem genomen (met de gratie Godts) een schoon ende nieuw groote Capelle te maecken ter eeren Godts ende sijne heijlighen Rochús, Josephús ende Hubertús ende tot meerder commoditeijt vande gemeijnte.

(1) Wij geven hier volgens de Potter, Broeckaert en Van den Bogaerde, de naamlijst der Heeren van Sombekke.

1°) Triestram nten Swane gehuwd met Elizabeth van Steenhont.

2°) Gelijc nten Swane, sijn zoon, trouwt, in 1448, met Catharina van Ghend en krijct de heerlijckheden van Sombekke en Denderbelle tot bruidschat.

3°) In 1535 Ferry de Lannoy, heer van Fresnoy, gehuwd met Catharina de Vos.

4°) 1592, Claudina van Liedekerke.

5°) 1627, Albert graaf van Bossu, burchtgraaf van Lombeek, baron van Liedekerke en Denderleeuw.

6°) J^r de Maeyer, *heer van Boekhout*, koopt deze heerlijckheid, in 1640 den 16 Mei, voor ongeveer 24,000 gulden.

7°) Daneel de Maeyer, priester, 1680.

8°) Hieronymus de Maeyer, *koopman te Antwerpen*.

9°) B. de Craeywinckel bekomt de heerlijckheid door zijn huwelijck en verkoopt ze aan 10°) Jacob Lanreijns, den 27 October 1696.

11°) Antoon, Frans, Jozef de Castro y Toledo, trouwt in 1717 met Maria, Theresia Lanreijns, dochter van gemelden Jacob.

12°) Een zoon van Antoon, Frans de Castro y Toledo, (waarschijnlijk Philip, Willem, Alexander.)

13°) Anna-Jacoba de Castro y Toledo, dochter van Antoon, Frans, en weduwe van J.-K. Snoy, burchtgraaf van Oorzele.

14°) Frans-Engen baron de Beelen van Puijvelde.

De Flonwijn zegt dat Albert de Bossu (vergelijck hierboven n° 6 en 8) de heerlijckheid van Sombekke verkocht, in het jaar 1640, niet aan J^r de Maeyer, *heer van Boekhout*, maar « aen Dheer Hieronimo De Maeijer *Coopman* binnen de wijt vermaerde stadt van Antwerpen ».

(2) Slegghen. Regen en slegen is een nitdrinking door de Flonwijn uit zijne geboorte streek hier ten lande, waar ze niet gebruykt is, mede gebracht. Kilian schrijft slegghe en vertaalt: nebula, mador, tennis pluvia, glacialis pluvia, smokkelregen.

f° 65 r° Maer Alsoo den voors heere van Sombeek hadde verstaen datter was een groot proces van weghen den heer Capellaen beneffens den heer Balliū Jaques Lanreijns, Adriaen Poppe, Willem Van Brussel, Joos Smet, Adriaen Vincke, Jan Waiman, Schepenen ende Administrateurs der voors Capelle, teghen heer Petrus Dürinck Pastoor der Prochie kereke van Waesminster, nopende eenige Articulen op de Erectie vande Capelle, heeft het selue willen modereren om tot een goet accort te comen, al eer hij sijn voorgenomen werck (van een nieuwe Capelle te maecken) soude beginnen. tot welken eijnde de partijen sijn bij een gecomen. maer alsoo den voorn Petrus Dürinck Pastoor heel partiael ende obstinaet bleef, als in geender hande manieren willende accorderen, heeft den heere van Sombeek beneffens sijnen heer Balliū met de voorn Schepenen goet ende geraden geionden den heer Pastoor te vereeren met eene Gifte van vijf en twintich ponden grooten, dwelck geproponeert ende den voorn heer Pastoor voorgeloiden sijnde, ten siene dat hij hem soude te ierstaen geuen om een goet accoort te maecken, het selue aenleert ende geaccepteert heeft, welke vijftwintich ponden grooten voor deen helft heeft betaelt d heer Hieronimús de Maeijer heere van Sombeek, ende voor dander helft de Gemeijute der seluer heerlijkheijt, Ende hebben alsoo eenen seckeren dach bestemt, om naer Gendt te trekken, om alsoo met intervenentie van sijn Eerw^{te} heer den Bishop van Gendt een vast ende secker accoort te sluijten. tot welken eijnde sijn gecompareert ten huijse van mijn Eerweerdichste heer den 15 Julij 1641 heer Petrus Dürinck Pastoor der Prochie van Waesminster, heer Nicolaús De Floinwijn Capellaen der heerlijkhedede van Sombeek, d heer Hieronimús De Maeijer heere van voors heerlijkheijt van Sombeke ende Jaques Lanreyns balliū der seluer heerlijkheit die f° 66 r° tsamender handt met sijn Eerweerdichste heer hebben gemaect ende gesloten dit naerútgolgende accoort volgens de brieuen in forma wtlanghende met eenen bleeken zegel ende gedateert 19 Julij 1641.

Antonius Triest bijder Gratie Godts ende des stoels van Roomen Bisschop van Gendt, heere van Ste Baefs, Graue van Eúergem Etc. Alle de gene die dese teghenwoordighe letteren sullen sien oft hooren lesen doen te weten, hoe dat h^r. Petrus Dürinck Pastoor van Waesminster deken vande lande van Waes midtsgaders den teghenwoordighen heere ende proprietaris der heerelijckheijt van Sombeke neuens sijnen Balliū, ons hebben verhooght dat sij omme af te legghen diuersche proecessen ende differenten túschen henlieden weseude nopende

de Erectie vande Capelle der voorseijder heerlijckheit van Sombeke, v^o liggende binnen de Prochie van Waesmünster voort, op ons adien ende goetdüncken aengegaen hadden den contracte van transactie hier naer van woorde te woorde volghende

Alsoo proces gheresen was tischen Pastoor kerek ende Erms van Waesmünster, ter Eender Ende den heere van Sombecke midtsgaders Balliū ende Schepenen vande selue heerlijckheit sorterende, onder de voors prochie van Waesmünster, nopende seecker pincten vande Erectie vande Capelle van Sr Rochus staende onder de heerlijckheit van Sombecke voort. Soo ist dat partijen om alle difficulteijten ende misūerstanden te schoūwen sijn tsamen veraccordeert op adien van sijn Eerw^t. den Bisschop van Gendt soo hier naer volght. Inden eersten, dat deerste tweede, derde ende het vierde Arle vande voors erectie sullen bliūen in hūnlieden vigeir, ende nopende het vijfde arle sal den Capellaen alleenlijck gehouiden sijn den Pastoor te assisteren inden Goddelijcken dienst op de vier hoochtijden des Jaers, op den dach vande kermisse, ende boūen dien de vier Feestdaghen van onse Lieue Vrouwe sonder meer, te weten onse Lieue Vrauwe Lichtmisse, Visentatie, hemelnaert ende geboorte, ende aengaende het Arle gequōteert vijf. Den offer diemen noempt ter stoel geschiedende inde Misse sal toebehooren voor twee deelen den Pastoor van Waesmünster, ende het ander derden deel den Capellaen van Sombeke aldaer residerende, Item aengaende het viiij^e arle nopende de Aelmoessen diemen sal omhaelen metter schaele genompt Collecte is geseijt dat de prochie kereke ral competeren inde plaetse van een derde, alleenlijck een vijfde deel, bliūende alle daender Aelmoessen hoedanich die sijn vande Capelle (1) Item op de daghen vande drij

f° 67 r°

(1) Over die « collecte » is er later, tusschen Waesmünster en Sombeke nog onenigheid geweest.

Wij geven hier latere overeenkomsten.

Extract wt de resolutie Boeck der heerel van Sombeke en het Beūersche beginnen met den Jaere 1714 alwaer onder andere staet als volght,

Actum XIX^{to} 9^{bris} 1724

Vergaert Bailliū, Meijer, Burghū de Belie, Dhaens, Poppe, Saij, Smedt met den Greff, op de convocatie van alle het gemeente, ende is aen de selve voorgedraegen het accordt tōne de wethaūderen van Sombeke en Beūersche hebben ghemaeckt met de wethaūderen van waesmū nopende de collecte van de Schaele oc (omme) ghehaelt wordende in de Cappelle van het selve Sombeke te weten, dat in plaetse van te geūen den vijfden stuijver vande selue schaele, nū voort aen altijd sullen ghestaen met Jaere te geūen thien gūl wel accordt de selue gemeente te weten Thomas Laūreijts, Joos Naūts, Jan Laūreijts, Adriaen de Graūe en Andries De Meester sonder

patroonen S^c Rochús, S^c Joseph ende S^c hiijbrecht ende Capelle Wijdinghe wordende geviert den derden Meij. sal inde voorn Capelle extraordinairlijk mogen gecelebreert worden solemnele misse op elcken
v^o dach met Sermoon bichte ende administratie vande heijlighe commu-
nie, tot voorderinghe van het verdienen vande Allaethen, beginnende
ten neghen Uren oft daer outrent, wesende sùlex ter obtie vanden
Pastoor. Item nopende alle dander poincten vande voors erectie sùllen

datter andere gemeentenaers sijn gecompareert niet Jegenstaen de behoorel wete
daertoe ghedaen, hebben geaggrieert en aengenomen, en bij dien ons geauthoris! omme
het voorseijt accordt ingeschre te laeten op stellen ende wedersijts bij ons ende bij
die van waesm^r te teekenen.

Taccordeert mij Toireon Greflier

desen XX Novembris 1724

J. F. Delatour.

Alsoo datter apparent dispút stont te resulteren tusschen pastor, Meyer en schepe-
nen der prochie van waesmúnster ter eendere ende Bailliú Burglm^r en Schepenen
der heerel van Sombeke en UBeinersche in het selúe waesmúnster ter andere dat
anopende het doen van rekenen soo vele Jaerel de Collecte inde Cappelle der selúe
heerel van Sombeke comt te bedraeghen, daer van sy schuldigh waeren aen de kereke
van het voors^e waesmúnster te betaelen den vijfdén stúijver, dan om de cleenigheijt
daer aenne dependerende t' gone den oneost niet weerdigh en is tot het doen van
voors^e reke, en oock dat alle rekeuinghen subieet sijn soo aen recollement als ander-
sints, soo sijn partijen dien aengaende ouereen ghecommen en ghetransigeert inder
v^o manieren naer volghende (: te weten (: op den 27 9^{bris} seúenthien hondert drijen-
twintich :) onder andere gheconditiont, dat de voors^e Bailliú, Búrglm^r en Schepe-
nen van Sombeke, aen de kereke van waesmúnster Jaerel sùllen betaelen de sòme
van een pont derthien schell vier gr in redemptie van voorschr vijfdén stúijver, inde
Collecte, waer mede sij sùllen geexeús! sijn te doen de voorghemelde reke en recol-
lement, de Jaerel betaeln sal telemek moeten ghebeuren met prima Júnij in handen
van kerekm^r, welcken termijn is begonst met prima Júnij seúenthien hondert eenen-
twintich, en ouersulex is het eerste daer vschenen ten ghelijcken daeghe 1722, ende
alsoo continueren eeuwel en onwederroepel, dan int regardt van voordere achterstel-
len, daer van bij die van Sombeke alreede reke ghedaen is, sullen sij ghestaen met
die te betaelen ingevolge van heml ord^e van date 13 Julij 1722, bij die van waes-
múnster originel ingetroeken, voorders renúincheren partijen aen alle benefitien soo
van rechte als costúme de gone hún teghens desen contracte sounden moghen te biete
commen, besonderl de gone van reliefvemente, eyndel hebben partijen hún volbigeert
anopende desen accorde eleanderen ouer te leueren acte van approbatie van elck
respectíue pupale op pene van desertie Aldús dese ghenaeck! ghepasseert en ghesti-
puleert desen IX 9^{bris} 1726. P: D: Grave 1726; A Daens 1726; C D Brabander;
J. N. De Wavrans pastor van Waesmúnster; (...?) Marchaud; Jan Van naemen; S. V.
Aúdekerke; J. F. De latour; Jaspert de Belie, Jan Nudts; J. Heyndrickx; Joos Saijs;
Jan Poppe; C. Deboek; Joos Búijs; P. Verlijsen; Marinús Alleman. 1726.
Arch. der kerk van Waesmunster.

de selue blijven in haerlieder vigeur sonder iet daer van af te trecken nochte veranderen, voor soo vele de selue bij dit accordt niet en sijn gederogeert, wel verstaende dat dit accordt van nu voortan sal worden pinctuelijk onderhouden, blijuende hier mede doot ende te nieten de pretensien bij deen ende dander gemoieert met compensatie van costen In ooronden hebben dese geteeckent desen XIII Julij XVIe een en veertich, ende was onderteekent Petrus Dirinck Pastoor in Waesmünster, De Maeijer, ende Jaques Laireijus, Ootmoedelijk versoeckende ons soude gelieven de selue transactie inder vormen ende manieren te approberen, advoceren ende confirmeren, op dat de selue in toecomende tijden Inviolabelijk mach worden onderhouden bij Elek van partijen, Wij daer oppe ahoren ghehoort het adrijs vande Eerw. heeren van ons Vicariat, tot voorderinghe vanden dienst Godts hebben de selue transactie gheapprobreert, gedioucert ende geconfirmeert, soo wij doen midts desen, behoüdens dat den heer Pastoor van Waesmünster nu ende in toecomende tijden op de feestdaghen van drij Patroonen ende Capelle Wijdinge bij contracte vermeld sal moghen doen de solemne Misse ende diensten, Indient hem goetdinct met designatie van Ure ter exclusie van alle andere. Gegeven tot Gendt in ons palaijs Episcopael onder onsen zegel ende het handtteecken van onsen Secretaris den 19 Julij 1641. Ende stont

Bij last van sijn Eerw^{de} den L. Le Monier
Bisschop van Gendt voornt.

fo 68 r°

v^o Aengesien dit voors accoordt alsoo was gesloten, heeft den voorn heere van Sombeeck beginnen preparatie te maecken ende doen twee verscheijden modellen teekenen, het eene van Sr Van den Eynden van wegghen het steenwerk het ander van Sr Wandeleer van wegghen het höudtwerk, welke modellen gesien sijnde bij den voorn heer van Sombeeck stonden hem wel aen, ende heeft de selue getoont aenden voorn heer Capellaen, Ballin ende Schepenen der voors heerl ten eijnde dat hij wilde de Capelle maecken LXXV voeten lauck ende XXVIII voeten breedt alles conform de modelle, op conditie dat den voorn heere van Sombeeck de een deirgaende helft wt lieberaelheijt sal betaelen, ende de ander helft verschieten sonder nochtans daer van eenighe verlopen te trecken totter tijdt toe door de liberale Aelmoessen de selue cinnen gerecoinnereert worden.

fo 69 r°

Daer en bouen de Capelrije noch soude begiften met een Rente van hondert gulden tsiaers losselijk den pen XVI. op dat den Residerenden Capellaen te beter soude moghen leien, met obligatie van

twee missen ter wecken te lesen, deen voor de zielen vande donateurs ouders, ende naer hūn dootd voor hūn eighen zielen, ende dander voor alle geloovighe zielen.

Welcke presentatie bij den voorn heere van Sombecke gedaen sijnde, hebben in danck ontfanghen den heere Capellaen beneffens Balliū ende Schepenen der voors heerl ende tot dien eijnde Requite gepresenteert aen sijn Eerw^{se} heer den Bisschop van Gendt ten fine hem soude gelieuen sijn consent te draghen om de nieuwe Capelle int werck te mogen laeten leggen ende het oude Capelleken af te brecken, ende middeler tijt het heijlich Sacrificie der Misse te moghen celebreren op eenen gewijden steen, totter tijt toe sijn Eerw^t de
vo Capelle gemaect sijnde soude gelieuen te comen wijden ende consacrerē. Waer op de voorn verthoonders dese naerūolgende brieuen in forma hebben verereghen den 11 April 1642

Soo hier volght

fo 70 r° Antonius Triest bijder Gratie Godts ende des stoels van Roomen Bisschop van Gendt Etc Alle de gene die dese letteren sullen sien oft hooren lesen salicheijt inden heere. Alsoo ons is verthoont geweest bij Balliū Schepenen ende ghemeene innesetenen der heerelijckheijt van Sombecke binnen de Prochie van Waesminster inden lande van Waes hoe dat henlieden wordt ghepresenteert, door den heere der voors heerelijckheijt, tot meerder eere ende glorie Godts ende ten aenroepen der heijlighen te maecken een nieuwe Capelle lanck LXXV voeten, ende breedt XXVIII voeten alles conforme tot model ons gheexhibeert wesende bequaem omme de ghemeijnte, ende onligghende gebūren in Goddelijcken dienst behoerlijk te connen gediēen, de welcke mi door de eelenheijt vande teghenwoordighe Capelle, wel de drij deelen moeten blijen biijten der seliē, in reghen haeghel ende
vo windt, tot hūn groot ongerief, welcke Capelle den voorn heere van Sombeecke presenteert voor de helft te betaelen, ende voor d ander helft te verschieten de penningen sonder croijs totter tijt toe, door de liberale Aelmoessen, de seliē connen gerecoūvreert worden, ende al ist dat dese presentatie gedaen wordt, en verstaen sij verthoonders nochtans de seliē int werck niet te laten legghen nochte de teghenwoordighe Capelle afte brecken sonder tseliē ons te kennen te geiē, ende dien aengaende ahoren te obtineren onse aggregatie ende consent in forma. Biddende bij dien ootmoedelijck ons soude gelieuen hemlieden omme de redenen voors tselve consent ende aggregatie te verleēnen ende toe te laeten, dat middeler tijt het II. Sacrificie der

f° 71 r° misse gedaen sal moghen worden op eenen gewijden steen, totter tijdt toe, dat wij de voors Capelle volmaect wesende, sullen wijden ende consacrerem, te meer den voorn heer van Sombeeck presenteert tot onderhoudt vanden Priester ofte Capellaen vande voorn Capelle, Jaerel te geuen ende betaelen hondert güldens erfelijck lossel den pen XVI. beset op soüflisante hypotheeque. Wij alioeren daer oppe ghehoort het advijs van Eerw: heeren van ons Vicariaet, midtsgaders van heer Pieter Düerineck Pastoor van Waesmünster, ende Deken vande lande van Waes. Ende voorts gesien secker declaratie ofte belofte van Balliü en Schepenen der heerelijckhede van Sombeke voorut, hier naer van woorde te woorde volghende.

Balliü ende Schepenen der heerelijckhede van Sombecke certifieren dat d' intentie ende begeerte van henlieden is dat de bouwinge vande voorn nieuwe Capelle sal gebeuren sonder te interesseren de rechten van Prochie kereke, competerende de selüe, ingheueolghe vande *bricüen van concordat*, waer op de selüe Capelle is geerigeert, die sullen blijen in hün volle vigeür. Accorderende voorts dat alle questien ende differenten daer op commende te rijsen, sullen berecht worden v^o voor sijn Eerw^{te} heer den Bisschop van Gendt. In oorenden is dese gheteekent desen IX April 1642 ond^t Jaecques Laureyns, Jan Wai-man, Adriaen Poppe, Adriaen Vincke, Guilliam Van Brussel ende Joos Smet. hebben de voorn verthoonders geconsenteert hemlieden respectiue versoeken hier voren vermeld, soo wij de selüe consente-ren midts desen, Alessius op de editien bij de voors declaratie vande selüe vthoonders vermeld. Gegeuen tot Gendt in ons palais Episcopal desen II April 1642

Was onderteeckent

L. Le Monier

Ter ordinantie van sijn Eerw^t voorut

f° 72 r° Dese voors bricüen vereregghen hebbende heeft den voorn heer van Sombeeck het werck vande nieuwe Capelle int geheel aenbesteedt aen Francoijs staes steenhonder van sijnen stiele behoudens dat den voorn heer Nicolaes De Floüwijn Capellaen hadde op hem genomen, ende daer mede den heere van Sombeeck geseconreert ende ontlast, van allen de maternaelen, tot het werck noodich wesende, te doen mennem vande Caeij van Sombeeck tot op het werck oock mede den zaiel te grauen en leieren op het werck.

Om het welck te volbrengghen heeft den voorn heer Nicolaes omme gegaen bij de onligghende gebüeren ende vande selüe versocht dat

sij ter eeren Godts hem souden gelieën behulpsaem te wesen om allen de materiaelen te bestellen op het werck waer van sommige him handwerck ende dander met him wagen en peerden te men-
vo 73 r° nen, den heer Capellaen hebben toegeseijt Dien volghende is den voorn heere van Sombeecke gecompareert met sommige van sijne vrienden op den 2 dach van Meij 1642 als wanneer sanderdaechs ordinairelijk op den 5 dach van meij inde voorn Capelle geviert wordt den feestdach van S^c Rochús Patroon der voors Capelle, om op den 4 dach meij het besteck te maecken vande nieuwe Capelle ghelijck oock is gebeirt ende hebben op den selien dach beginnen te graien om de fondamenten te leggen, waer van op den 5 dach meij 1642 den Eersten steen is geleijt wt den Naem van d heer hieronimi De Maeijer heere vande selie heerlijkheit van Sombeecke, Door Jonckheer Jan Cornelis De Maeyer Oúdsten Sone vanden voorn heere van Sombeeck, ende is geleijt recht achter den hooghen Antaer. Den heere van Sombeck siende als de fondamenten geleijt waeren dat het vat te cort was naienant de wijde heeft een deel vande fondamenten doen op nemen ende drij voeten langer doen leggen, ende noch 2
fo 73 r° voeten hoogher als de modelle was Dwelek gedaen sijnde hebben de wercklieden met het drinckgelt dat sij geereghen hadden dien dach vrolijk geweest, ende hebben tsanderdaechs den 6 meij gelijckerhant int werck geállen. Dan alsoo den voorn francoijs staes aenemer de materiaelen niet bij tijden en koste bij de werck brengen, hebben de wercklieden diewils moeten wt het werck scheijden, oock bij foúten vanden aememer die selden naer het werck omsach, soo dat het bamis aenliep eer sij de mieren in sijn viercant hadden gemetst. middeler tijdt dede den heere Capellaen sijn divoir om allen de materialen die op de kaey van Sombeeck te schepe aenquamen op het werck te doen menen, maer alsoo het langh aenliep ende diewils te doen was door de menichvuldighe materiaelen om wagens ende peerden en volck te besorghen om de materiaelen aen te menen, heeft het him beginnen te verdrieten, soo dat den heere Capel-
vo 73 r° laen quaalijk iemant meer en kost gecrijghen, te meer om dat hij geen assistentie en hadde, om het selie mede te besorghen, noch geene middel en hadde gebrijckt om de peerden ende het werckvolck te defroieren (1). diemolgende om dat het werck bij sijne foúte niet en soude gedilaicert worden, heeft gedwonghen geweest een broúsel bier te broúwen van 5 oft 6 tonnen om de selie wercklieden

(1) defroieren van het Fransch woord défrayer.

te voorsien van drinckenbier, daerenboven snoeneus den cost moeten
geuen, dwelek den voorn heer Capellaen altemaal, sonder eenighe
recompencie, gedaen heeft op sijnen cost, waer mede hij de werck-
lieden wederom heeft geanimeert soo dat hij hier door is tot sijn
beloofte voornemen gecomen ende allen de materiaelen bij tijden heeft
beschiekt op het werck, soo dat niemant vande wercklieden, als
f° 74 r° metsers, timmerlieden ende steenhouders, oijt in het minsten bij den
voorn Capellaens fonte hebben moeten wachten oft dilaieren maer
wel bij fonte van voorn francoijs staes annemer die de materiaelen
niet bij tijde op de kaeij en beschiekten, soo dat hij onder alle in
drij maenden consequentel op Sombeeck niet en heeft geweest noch
naer het werck niet omme gesien, waer door het werck seer was
dilaierende, soo dat den voorn heere van Sombeeck teghens den
voorn aennemer was gedwonghen te protesteren, ghelijck hij heeft
gedaen binnen de stadt van Antwerpen te meer om dat den voorn
heere van Sombeeck den aennemer geen gelt te cort en bleef maer
sijn gelt altijt gereed was soo wanneer hij het selue van doen hadde
en daer omme was comende. Waer op den voorn staes aennemer
Andtworde dat hij met de Gratie Godts verhopte het werck op te
maecken, waer mede hij is vertrocken wt Antwerpen ende sedert noijt
meer naer het werck omme gesien maer het selue laeten vaeren, als
sijnde bijnaer in alles van sijn beloofde penningen betaelt :

v° Waer door den voorn heer genoodtsaecht is geweest het werck te
aenueerden ende selue te doen op maecken bij de selue wercklieden
gelijck het geschiet is ende hebben de metsers den mej gestelt op
den geuel in november 1642,

Ende wirdt het kleijn capelleken afgebroken in october int selue
jaer, soo dat den heer Capellaen middeler tijdt den Goddelijcken
dienst der Misse celebreeerden op den nieuwen Antaer met eenen
gewijden steen onder een dack van delen gemaeckt bouen den Antaer;
totter tijdt toe dat de nieuwe capelle was in het drooch.

f° 75 r° Den voorn heer Capellaen dan siende dat sijne Capelle soo groot
en schoone wirdt gemaeckt en dat sijn huys soo kleijn was sonder
eenighe proportie te hebben met de Capelle, heeft begost se sollicite-
ren aen Balliu, Schepenen ende sijne gemeijnten ten fiene sij sonden
gelieuen noch een eijnde te maecken aen het huys vande capelrije
tot meerder gerief ende commoditeijt vanden residerenden Capellaen,
te meer om dat d heer Jaques Laureijs Balliu der seluer heerelijck-
heit hadde gepresenteert ende beloofte den number van twintich duijst
steen tot het opmaecken vande nieuwe Capelle. Maer alsoo den voorn

heere van Sombeek altemael de costen van het maecken vande nieuwe Capelle heeft willen becostighen ende betaelen. Soo heeft den voorn Laúreijns sijne liberaele gifte willen laeten imploieren tot een ander goet ende denichdelijck werck volgens sijne obligatie ende belofte. hier onder gecopieert

v^o Ick onderschreven geue tot Erectie ende vernueerdinghe vande Capelle van Sombeke twintich duijst steen nennaer soo den heere van Sombeek gelieft heeft te geuen allen den steen sal den seluen geimploieert worden aent huijs vanden Capellaen de reste in ander goet werck aende Capelle ter dispositie van donateur. Toorconden

Was onderteeckent

Jaques Laúreyns

1641

Ende daerenboien aenden voorn heer Capellaen beloofte was van wegghen francoys staes aennemer der Capelle drij arduijnen cruijsvensters voor sijne sorge ende toesicht die hij hadde op sijne wercklieden vande Capelle Ende noch eenige Espe boomen van wegghen den heere van Sombeek die souden dienen voor opscheuten oft keperinghen.

Soo ist dat de voorn Schepenen hier op regardt nemende, hebben toegestaen ende geaccordeert dat den voorn heer Nicolaes Capellaen een eijnde ten zijde van het huijs soude doen maecken van xxij voeten lanck ende xiiij voeten breedt conform het voorgaende werck. het welck den voorn heer Capellaen alsoo heeft besorcht te doen maecken Ende heeft inde kamer een afscheetsel doen maecken tot behoef noch van een cleijn kamerken met een portael ende bujten deure, ende inde groote camer gestelt de geschilderde gelaesen die gestaen hadden in het eerste cleijn capelleken, namentlijk de wapen van Albert Graue van Bossú, een geschildert rondeel van Ste Rochús, een rondeel van Jesús, Maria, Joseph ende het rondeel van Sinte
v^o huijbrecht dwelck staende rondsomme in ander gelaesen in het cleijn capelleken de ander gelaesen altemael sijn in stúcken gehaegelt gelijk hier voor f° 60 verhaelt is oock de twee rondeelen die gegeuen hadde dheer Jaques Laúreijns met sijne huijsvrouwe Maria heyndriex, op deen geschildert S. Jacob en dander ons Lieue Vroúwe, huijlieden patroonen met elk hún wapen daer onder, d ander geschilderde gelaesen heeft de heere Capellaen vercreghen deen van baudewijn Coolman Schepen der Prochie van Elherseel, dander van Jan heijnderiex Schepen van Waesmúnster Ende int cleijn camerken twee

rondelen gegeven bij Joannes Maeij, hoeijmaecker van Ste Nicolaes. (1) Voorts den trap die te voren hadde gestaen in het vloerken heeft hij verset neffens de schoorwe inde keucken en die doen afshijten met een deure, ende die deure daer men langhs de keucken placht te gaen inden hof heeft hij geïmploieert om langs de keucken te gaen inde camer

fo 77 r° Dit voors werck alsoo in elfen ende int drooch wesende sonder nochtans eenighe solderinghe bouen de camers, heeft den voorn heer Capellaen (naer dat dit werck alsoo ontrent de twee jaeren hadde gestaen sonder solder) een Requête gepresenteert aen Balliū en Schepenen der selver heerl ten fiene dat sij souden gelieven den solder te doen legghen, ende eenen anderen grooteren kelder doen maecken, om dieswil hij te kleijn was ende niet grooter en was als nū teghenwoordich is de plaetse daer de trappen sijn van tegenwoordighen kelder. Maer alsoo den Balliū en Schepenen hūn excuseerden dattet te veel soude kosten, te meer om dat sij over 2 Jaeren te voren geuallen waeren in groote kosten van de twee nieuwe camers aen het capelrij huijs op te maecken, hebben het selien afgeslaghen. Waer op heer Nicolaes de Floūwijn Capellaen aldaer hūn heeft gepresenteert de penninghen te verschieten voor sijn leefdach lanck considerende dat hij voor sijnen intrest ende croijs van sijn penninghen is genietende het gebruijck ende dat naer des voorn heer Capellaens doodt bij sijnen successeur ende naercomelinc de penninghen soude moghen gerestitueert worden aen den voorn capelaens erfgenamen oft sijn actie hebbende. het welck den hr Balliū en Schepenen hebben goet geuonden ende geaccepteert, mede allen het gene dat den voorn heer Capellaen noch soude noodel vinden te behooren tot het Capelrij huijs Waer op den voorn heer Capellaen terstont heeft aanbestedt aen Gillis Laureijs metser het maecken van eenen nieuwen kelder lanck de breede van het huijs ende breedt thien voeten en half bujten mieren doende sijn handtwerck op sijnen cost ende te leieren kalk en steen, voor de somme van acht ponden vier schellinghen grooten den 17 Januarij 1644, Ende heeft oock het selien Jaer inde maent Julio doen legghen den solder bouen de camer, ende int selie fo 78 r° Jaer in december doen maecken een speelhuijs dwelck soude dienen tot conservatie vanden kelder op dat den selien altijt soude int drooch wesen, dwelck t samen met het decken heeft gekost ontrent de ses ponden grooten.

(1) Van dit alles is er niets meer te vinden.

Weleke costen bij den voorn heer Capellaen gedaen ende betaelt sijnde, heeft hij sijne rekeninghe gedaen voor balliū en Schepenen de welcke op den voorn heer Capellaens presentatie, hebben een acte gepasseert op t adveū ende aggregatie vanden heere van Sombeeck op den negenthiesten nouēber XVIe seūen en veertich soo hier naer van woorde te woorde is blijkende

v^o Alsoo heer Nicolaūs De Floūwijn Capellaen vande Capelle van S^e Rochūs binnen deser heerelijckheijt aen ons ondertœek Balliū, Schepenen der heerl van Sombeecke vertoocht heeft, hoe dat hij ten coste is geweest over tleggen van solder oūer de camer ende cleijn camerken, zūjtejūde van het capelreij hūijs, midtsgaders over t maken van eenen kelder ende logie (1) daer bouen op t noort Eynde van hūijse bath als vier ende twintich ponden grooten sonder sijn beseurch, leūeringhe van driuekenbier (2) ende andersins, alles met intentie dat naer sijne doot aen sijne Erfgenaemen daer van soude moghen recompensie geschieden.

f° 79 r° Soo hebben wij Balliū ende schepenen deser heerlijckheijt van Sombeke op t adveū ende aggregatie aen den heere van Sombeecke geacordeert dat d Erfgenaemen ofte d actie hebbende vanden voornoemden heere Capellaen, bij den sūccederenden Capellaen sal betaelt worden de somme van vier ende twintich ponden grooten in twee pijementen te weten twelf pont groot binnen d eerste jaer naer doverlijden vanden voorn heere Nicolaūs De Floūwijn ende de resterende twelf ponden grooten binnen tweede jaer daer naer, consenterende dat den selūen heer Nicolaes ende sijne erfgenaemen oft actie hebbende d incomen der capelrije tot voldoeninge van dien, van sijnen sterfdach af, sal wesen geaffecteert.

Voorder alsoo den voorn heer Nicolaus heeft t sijnen costen gemaect inde schouwe de lathaecken ende t vier ijser daermen t vier teghen maeckt geteeckent met de wapens van Coninek van Hispanien, v^o Item in sijn camerken de tafel met de casse daer de boecken in staen, item inde keūcken de potleijste met de haecken de recht bancke (3) met de pilaren, de belle met allen haer getūijch, int cleijjste camerken het tafelken, de sperren op den solder daer het lijnwaet op hanght, twee stellinghen inden kelder, de bancken met

(1) logie, casa, tugurium = speelhuijs.

(2) Drinekenbier, ook nog drinekelbier geschreven, beteekent bier dat bestemd is voor eigen gebruik, niet voor den verkoop.

(3) Recht bancke, of recht-tafel, = mensa coquorum, in qua disci, fercula, et id genus alia exponuntur.

de wijne venieren (1) boüen den kelder inde logie is geconditioneert dat den voorn heer Nicolaüs De Floúwijn ende sijne hoirs de selue meubelen súllen moghen weiren, niet teghenstaende de selue naghelvast sijn, ten waere dat den naercomenden Capellaen de selue wilden hoüden staen bij presije, blijúende niet te min aen t selue húijs de koetse gemaeckt boüen den inganck vanden kelder. Item het scrapræijken inde keúcken gemets. Item de koetse inde kleijn camer ten sújden. Dwelek al bekosticht is geweest bij de Gemeijnte deser heerlijckheijt van Sombeke. In ooreonden is dese geteekent bij de voors contractanten desen negenthiensten nouember sesthienhondert seüen en veertich.

Was onderteeckent

Nicolaüs De Floúwijn
Capellaen in Sombeecke

Jaequés Laúreijns
1647

Adriaen Poppe

Gúlliam Van Brussel

P Van Roijen
1647

Merten Búijs

vº Al dwelek hier voren gelesen ende geexamineert hebbende is bij mij onderschreüen geaggreert als heere van Sombeecke. Actüm in Antwerpen 29 nouember 1647

Was onderteeckent Hieronimús De Maeyer

fº 81 rº Alsoo hier voren fº 65 staet hoe dat den voorn heer Capellaen hadde doen maecken eenen steenpút op den hof vande Capelrije Soo staet hier te noteren dat den selüen steenpút bedorüen ende niet wel gemaeckt en was bij fouite vanden metser als niet diep genoegh weseude soo dat hij alle somers was wtdrooghende ende daer enbouen niet rondt soo dat hij niet, sonder groot perijckel, en koste gesoecken worden, soo dat den voorn heer Nicolaes gedwonghen was om wederom een Requête te presenteren aen d heer Ballin Schepenen ende gemeijnten der heerl van Sombeecke ten fiene dat sij souden gelieüen eenen anderen steenpút te maecken ende den selüen stellen van bújten teghen den múer van het bújtenste poortien van Capelrije om soo wel de onliggende gebúeren te dienen van water als den heer Capellaen waerom hij groote moeite heeft gedaen al eer hijt

(1) Wijne venieren?

In het Land van Waes kent men wijnen of wissen. — venieren?

vande gemeijnte heeft cinnen vercrijgen. ten lesten is het den voorn
v^o heer Capellaen van Dheer Balliū ende Schepenen toegestaen ende
geaccordeert ende is den voors steenpūt volmaect geworden in octo-
ber 1647 maer als de oncosten vanden voors steenpūt quamen inde
gemeijne Rekeninghe vande heerlijkheijt, hebben daer sommighe
geweest vande gemeijnte die in geenderhande manieren de selue on-
kosten wilden laeten passeren, waerom den voorn heere Capellaen in
stille wirde ontboden bij de gemeijnten ten luijse van Gillis Van
Goethem Taüernier op Sombeek die de selue quaetwillige gemeijn-
ten sileken contentement gaf, dat sonder voordere te mürmüreren de
selue oncosten van een igelijck warden geaccepteert ende gepasseert,
bedraghende tsamen outrent de twelf pont groot

f° 82 r° Aengesien wij wederom moeten schrijuen raeckende den boúw vande
nieuwe Capelle soo staet hier te noteren dat de selue eerst vol-
maect is int Jaer 1645

Alswanneer Dheer hieronimüs De Maeijer heere van Sombeek sijn
Eerweerdicheijt den Bisschop van Gendt seer oodmoedelijken heeft
geboden om op t h. Cruijs vindinghe den derden daech meij 1645 de
nieuw herboúwde Capelle te wijden ende consacrerē, dweck sijn
Eerw^t den voorn heer van Sombeek heeft toegestemt, Waer toe hij
oock groote preparatie heeft gemaect om sijn Eerw^t den Bisschop
van Gendt naer alle behooren binnen sijne heerlijkheijt te ontfanghen
op dander zijde en was den voorn heer Nicolaes oock niet ledich,
maer besorgde alles van noode soude wesen tot het consacrerē der
voors Capelle, oock dat de selue mochte wesen in goeden staetgestelt
v^o soo dat het leste gelas maer 3 oft 4 daghen te voren inde venster
en wirde gestelt niet eer beirijdt wesende voor reghen oft windt.

Middeler tijt staet hier te noteren dat het kloexken dat te voren
in het torentien vande kleijne Capelle heeft gelanghen door het ver-
sückelen van deen plaets op dander een ongelück heeft gekreglien van
een scheure het scheen het selue te geschieden stont, want het clo-
exken te cleijn was ende niet compatibel met den thoren vande
nieuwe Capelle, Soo dat de Capelle moeste vallen inden cost van een
nieuwe klokke, het welck oock seer wel geviel want iúst op dien tijdt
tot temsche clockgieters waren die besich waeren met de grootste
klokke te gieten, dewelcke ontboden ende met hū geaccordeert sijnde
voor de somme van ses pont ses schellinghen acht groot om een
klokke te gieten van twee hondert vier en vijftich ponden, ende alsoo
f° 85 r° het cleijn kloexken maer en was wegende hondert en ses pondt,

vertroek heer Nicolaes naer Antwerpen ende heeft noch van Sr Marten Vande laer Coopman den number van hondert en achtenveertich pont en half klokke spijsse tot vijfenveertich gülden het hondert en quám daer mede naer Temsche ende leüerden de selúe aen Nicolaes Chaboteau clockgieter om de selúe t imploieeren tot het vermeerderen vande klokke, soo dat de selúe gegoten sijnde den heer Capellaen op de kaeij van Temsche de selúe dede wegghen ende beüondt swaer te wesen tweehondert vieren vijftich ponden ende hadde den voorn heer Nicolaes Capellaen daer op doen gieten boüen in eenen randt ontrent het hooft des woorden

Ste Rochús is mijnen naem, voor Godts faem in Sombeek bequáem

Ende is den voorn Capellaen ten selúen daghe met de klokke met een schúijte naer Sombeek gecomen ende terstont doen naer de Capelle voeren

v^o Ende om dat de selúe soude bequáem wesen om te lúijden teghen de kerekwijdinghe heeft besorgt dat heer Petrus Dúrinck Deken vanden lande van Waes de selúe metten eersten soude gelúeuen te comen wijden, waer op hij heeft geordineert te comen den 19 April 1645 wesende Sondachs naer Beloken Paeschen hier teghen heeft heer Nicolaes met sijnen Capellemeester doen ter tijdt Jan Waüman Schepen der Selúe heerlijkheijt gaen nooden diüersche Peters ende Meters tot den number van sestich persoonen oft daer ontrent de welcke op den bestemben dach sijn gecompareert alwanneer door den heer Deken de klokke is gewijdt ende genaemt Ste Rochús, Josephús ende Hubertús, Ende hebben hún gifte gegeuen Elek naer sijn qualiteijt ende Deüotie, ghelijck hier onder int lanck kan beüonden worden

f° 84 r°

Eerst

Dheer Jaqués Laureijns Ballú	XX sch
Adriaen Poppe	X sch
Adriaen Verhaeghen	X sch
Peeter Vercoüteren f ^r Jans	VIII sch
Peeter heyndriex f ^r Jans	X sch
Jan Van hecke	VI sch
Joos Van schooten	VI sch
Peeter roels	VI sch
Adriaen Volckerick	VIII sch
Den sone Jaqués Volckerick f ^r Jans	VIII sch
Merten Verdickt	VI sch

	Adriaen de belie	VII sch
	Guilliam Van brüssel	VIII sch
	Jan de belere	III sch
	Gillis Van Royen	VIII sch
	De Weduwe de Neie	III sch
	Jans Laireyns f Lieuens	VI sch
	Peeter Verbeke	V sch
	Joos de bruijne	III sch, III gr
f° 84 v°	Michiel Wuijtack	VIII sch
	Jan de hooghe	V sch
	Jan van Voethem	III sch
	Adriaen peeters	V sch
	Joos Wittoek	III sch
	Adriaen de belie	V sch
	Joos de belie	V sch
	Peeter de belie	V sch
	Lowijs Suij f Gillis	IX sch
	Christien Van holewinckel	IX sch
	Bartholomeüs Borgaro	VIII sch
	Jaquies de Belie	VII sch
	Adriaen Vincke	VIII sch
	Jan Waüman den Jonghen	VIII sch
	Joos Smet	VIII sch
	De Weduwe Jan Rübbens	III sch
	Machiel heyndriex	X sch
	Paüwels de Mare sijne dochter	III sch
	De Weduwe Adriaen Vergaüwen	II sch
	Adriaen Smet	III sch
f° 83 r°	Rochús steürm	V sch
	Matthijs Tack	II sch VIII gr
	Gillis Baüwens	II sch
	Adriaen herman	II sch VI gr
	Jan Van Voorde	III sch
	francoijs Volckerick	VI sch
	Paüwels Van Cleempit	III sch III g
	Machiel Vanden Eijnde	III sch III g
	Joos steürm	III sch III g
	Merten Van Büggenhoüt	II sch
	Jan Daens	III sch
	Sijmon de hielt	II sch

	Gillis Leijudecke	XVI gr
	Lieken de Brijne	XX gr
	Joos Wainman	XIII gr
	De Wedúwe Pairwels de corte	V sch
f ^o 85 v ^o	De Wedúwe Gillis herman	III sch III g
	Baudewijn heijnderieckx	X sch VIII g
	Joffrouw Nigrette	III sch III g
	Joffrouw Josijne de Neñe	X sch
	Jan Voethem aende heijde	V sch

Naerdemael de clocke gewijdt was heeft den Menlemacker van Waesmünster Jan van dale het Beelfort gemaect en bij den selien terstont op den thoren gedaen voor de somme van een pont twelf schellinghen en twee groot

f° 86 r° Alsoo dan den dach was gecomen om de Capelle te consacreren, Is sijn Eerw! den Bisschop van Gent den 2 dach mej 1645 gearriveert binnen de Prochie van Waesmünster ende gaen logieren in het Clooster van Roosenberch, denwelcken sijnen Secretaris met den Archidiaconis heeft gesonden naer Sombeeck om te besichtighen of alles gereedt was om de Capelle te consacreren die alles beïonden hebben naer behooren greeet te wesen.

Op den selien dach naer noen is Dheer hieronimus De Maeijer heere van Sombeeck oock gearriveert binnen sijne heerlijkheit van Sombeeck medebrenghende ontrent de personen van sijne naeste vrienden ende bloede Wel gestoltert van bedden kost ende dranck, en alles watter van noode was tot een treffelijke ende Eere-
 v^o lijcke maeltijdt van sulcke een compagnie, dweck den voorn heer altemael bekosticht heeft tot drij daghen lanck gedurende Daer enbouen is oock op den selien tijdt binnen de heerlijkheit van Sombeeck gearriveert Gaspar Nemiüs Bisschop van Antwerpen met sijne twee Neuen den eenen Archidiaconis (1) ende den Anderen Archipresbyter (2) van het Capittel vande Cathedrale kercke van onse Lieue Vroiwē binnen Antwerpen. die den voorn heere van Sombeeck oock hadde

(1) Christianus Voochts, alias Vuchts, die 8 nov. 1650 (possessionem cepit). Erat episcopi Gasparis Nemii ex sorore nepos, quo ad archiepiscopatum Cameracensem translato, Antverpio valediscit.

Acad. Royale de Belgique; De Ram, Episcopatus Antverpiensis. Pag. 152.

(2) Theodorus Vooghts, forsitan frater illius qui supra p. 152 inter archidiaconos recensetur, erat archipresbyter 10 nov. 1655. Obiit 8 oct. 1659, fundato anniversario.

De Ram, op. cit.

gebeden om sijne feeste te comen vereeren, ende sijn tsamen altemaal met den Capellaen van sijn Eerwt gelogicert geweest ten huijse vanden heer Capellaen der selier heerl ende den voorn heere van Sombeeck met den meesten deel van sijne vrienden ten huijse van dheer Jaques Lanwereijns Ballin der selie heerl Ende de reste van sijne vrienden sijn gelogicert geweest inde naeste gebiieren huijzen

Sanderdachs dan op het II. Crijjs Vindinghe den 5 mej 1645 is sijn Eerwaerdicheijt den Bisschop van Gendt gecomen van het Clooster van Roosenberch ontrent den acht uren voor noon (naer dat sijn Eerwt den Bisschop van Antwerpen smorgens ten 6 uren de eerste misse hadde gecelebreert) Ende heeft beginnen de voors Capelle te consacreren ter eeren Godts ende ten aenroepen vande heylighen Rochus, Josephus en hubertus geassisteert wesende met sijnen Archidiaconus, Secretaris ende Capellaen met heer Nicolaes De Floiwijn Capellaen der selie Capelle, denweleken oock de Eerste Misse op den nieuwen geconsacreerden Aútaer ter eeren Godts heeft gecelebreert

Naer dat de voors Capelle dan was geconsacreert, wirdt door last van sijn Eerwt gepromulgeert ende vercondicht vanden voorn heer Nicolaes Capellaen, dat allen de gene die teghenwoordich hadden geweest inde consecratie vande Capelle, souiden verdienen hondert daghen Affaet ende noch 40 daghen Affaet die jaerelijcke op den feestdach vande kerckwijdinge de voors Capelle sal besoecken ende aldaer bidden voor de Eendrachticheijt der Christene princeen, Wroedinghe (1) der ketterijen, ende verhellighe van onse moeder de H. Kereke

Ende is sijn Eerwt van Gendt naerderhant wat gaen risten ten huijse vanden voorn Capellaen aldaer vindende sijn Eerwt den Bisschop van Antwerpen die tsamen aldaer eenige communicatie hebben gehad.

Terstont heeft den voorn heer Capellaen den II. Aútaer gaen gereet maecken ende vereieren met de nieuwe ornamenten die den voorn heer van Sombeeck met sommige van sijne vrinden hadden gegeuen. teweten de vier groote copere kandelaers gegeven bij den voorn heere van Sombeeck. het antependium oft blaúw zijde damasten aútaerleedt, gegeuen bij den Eerwheer heer Cornelius Lancillot broeder vande huijsvrouwe vanden voorn heere van Sombeeck. Den blaúwen zijden damasten casuifel gegeuen bij joffronw Maria Lancillot met mijn heer Voochts haeren man ende neie van Gaspar Nemiis Bisschop van Antwerpen. De 2 paer versiluerde blompotten met haer zijde meijen (2)

(1) Wroedinghe = uitroedinghe.

(2) Meijen = bloemruiker, tuil.

gegeven bij andere van sijne naeste vrienden. ende heeft hem den
voorn heer Nicolaes Capellaen terstont gaen kleeden ende het Eerste
Sacrificie der Missen inde nieuwe gewijde ende gheconsacrede capelle
gecelebreert. Middertijdt maeekten him de sanghers gereet om de
v^o Laureijns de maeltijt is gehoonden Onder welke maeltijt den Eer-
saemen Jaques Floonwijn broeder vanden voorn heer Nicolaes Capellaen
der voors Capelle heeft opgedraeghen aenden voorn heer van Sombeek
desen naerolghenden Lofdicht

Famas Der Trompet

Ouer de Wijdinghe vande nieuwe herboinde Capelle, toegheei-
ghent aen den H Rochus binnen de heerlijkheijt van zom-
beke opgherecht door heer Hieronimus De Maeijer heere der
seluer heerlijkheijt van Sombeke Etc. int Jaer 1645 den
5 Meij

Galmt nijt roemrijcke faem met hoech verheuen thoonen
en eoudicht dese daet die weerd is om becroonen
begonsticht desen dach : roept dat heer Maeijers naem
in eeuwicheden leeft. Wiens zeijsen is bequaem
(door t goddelijk beschick) het oneruijt af te maeijen,
waer door de vruchtbaer dencht haer noodich saet comt saeijen,
tschijnt dat de dorre aerd Verquickt, en vrechdich wort
vermidts, den onervloet haer gaenen neder stort
in dese heerlijkheijt : besproeijt met shemels zeghen,
die vijt de wolcken daelt, als eenen gulden reghen :
f° 89 r° niet brenghende te wegh een Danaesche vrecht,
naer. tgeen waer in de ziel (met innichlijk ghesicht)
vererijght den hoogsten wensch, der goddelijcke gaenen,
en daer de hemelspijs, veel zielen t saem can lauen;
d welck is dees schoon Capel : tot Godes eer ghewijt,
in Rochus weerden naem, en dat op desen tijt.
O loffelijcke daet ! Waer door van Eeuw tot Eeuwen
de opheweekte faem sal galmen, en uitschreeuwen
dit treffelijck bestaen : heer Maeijer leeft verheicht,
want u rechtveerde daet omhelst de waere dencht :
u dencht die triumpcheert, tot Godes eer en glori,
En word dijn naem herspelt deer *sij aen u memorij*
daer blijft u stadich bij, tot roem van u gheslacht,
door dit verheuen wrek, bij u te wegh ghebracht.

maeyt, cloecken Maeijer maeyt, om boosheijt vijt te roeijen
 de dencht sal (met den meij vernieuwt) te beter groeijen.
 houdt door rechtveerde macht, de zeijssen in ú handt,
 op dat ghij wesen meucht, een Maeijer van ú landt :
 laet ú geen moeyt, noch sorch (in dit geual) verdrieten,
 het quaet en sal (soo licht) sijn wortels niet meer schieten.
 het schadelijck lenijn (verborghen in het groen)
 en sal aen Tijters vee geen leet oft hinder doen.
 noch zijlnia en sal van geen geweld meer elaghen
 vº maer stadich tot ú eer met vollen mondt ghewaghen,
 en roepen overluijdt, leeft Maeijer weerden heer,
 behoeder van het Landt, beschermuer van ons eer,
 rechtwijder van de kerek, die heden nú ghewijt, is,
 en daer de gansche vleck van Sombeeck om verblijt is.
 Wij wenschen ú gheluck met ú volcomen werck,
 beminder van Godts eer en Sinte Rochús kerek :
 die ons door t heijlich cruijs wil hoeden, en bewaeren;
 voor pest, en haestich vuer, oft ander droef beswaeren;
 en brenghen ons (hier naer) door desen werden pandt
 in Sions heerlijckheijt daer t al in liefde brandt.

Anagramma

ieronimús de maeyer
 deer sij aen ú memorij

fº 90 rº Naer het vertreck vanden voorn heere van Sombeeck met sijne vrienden, heeft in Memorie gheloiden dat de schilderij vanden Aitaer te cleijn was naeienant nú den grooten Aitaer ende Capelle, heeft door den eersaemen Sr Van herp schilder, doen schilderen een Aitaer stueck 15 voeten hoogh ende 9 voeten breedt conform ghelijck se teghenwoordich inde Capelle staet daer voren gegeuen met de leijst ontrent de eenendertich ponden grooten. Ende alsoo de ornamenten vanden voorgaenden kleijnen Aitaer niet te pas en quaemen noch en accorderen op den grooten Aitaer heeft den voorn heer Capellaen de selue altermael seluer verandert ende geaccordeert tot den grooten Aitaer, dan alsoo daer luttel ornamenten waeren tot veranderinghe vanden Aitaer, heeft den seluen Capellaen eenighe raemen gemaect ende de selue bekleedt oft beplackt met geschildert pampier om den minsten cost

vº Dan alsoo inde voors Capelle noch geen commoditeijt en was om de ornamenten ende Aitaerleederen in te bewaeren, heeft den voorn

heer Capellaen doen maecken bij Sermaes de cleene schrijwercker eene casse gelijk die teghenwoordich noch is staende inde Capelle daer voor gegeuen: de somme van vijf ponden int Jaer 1644

ende heeft den voorn heer heere van Sombeeck eerst inde Capelle gegeuen twee langhe bancken ende vier knielbancken want inde Capelle noch geen bancken en waeren om te sitten oft knielen.

f° 91 r° Hier staet te noteren dat naer het volmaecken vande voors Capelle van deen muerplaete op daender dwees door de Capelle sijn geleijt ende vast aen malcanderen gehecht twee sperren de weleke int Jaer 1644 op eenen nacht sijn van malcanderen gereekt, dwelek den heer Capellaen sanderdaechs siende heeft op het werck vande Capelle beginnen te letten ende is boien gegaen het hondtwerck vande rappe visiteren, denweleken heeft behouden dat de houde naghels van 2 scheergebinten waeren geerocht ende scheergebinten begosten te scheijden dat hij sijn gheheel platte handt daer gemakelijcken cost in gesteken ende sagh dat de mieren van bijten seer waeren oerhellende, dienvolgende seer ontstelt sijnde en dorst qualijk meer doen met de klokke lijden, heeft het selien terstont veradierteert aen dheer hieronimis de Maeyer heere van Sombeeck om het perijckel te schouwen ende te eüteren biddende dat den selien heere van Sombeeck het selie soude gelieuen te remedieren. Is den voorn heere van Sombeeck op het spoedichste van Antwerpen naer Sombeeck gecomen om hetselue werck oock te comen visiteren, ende het selie alsoo boumdende ghelijck de heere Capellaen hem hadde veradierteert, heeft terstont ontboden Jan Van dale meulenmaecker tot Waesmünster, den welcken hem vermeten (1) heeft het selien te remedieren, tot welcken eijnde den heere van Sombeeck van Antwerpen heeft gesonden vier groote schoor houten ende vier vieren balekens om dwees door de Capelle te leggen. Soo ist dat den voorn Jan Van dale met sijn gereedtschap is gecomen ende heeft de vier schooren gestelt op vier vijsblocken ende teghen de scheergebinten, ende om hooge de mieren onder de plaeten met sijne catrollen ouer en t ouer de Capelle drij dick geschoren, ende bijten de Capelle met sijn calf oft windaze windende ende de vijsen draeiende is alsoo het heel dack om

f° 92 r°

(1) Vermeten = op zich nemen, zich sterk maken.

aldoen de vier viieren houten dweers door de Capelle van bñjten met ijsere Anekers aen de mieren vastgemaect, om alsoo de mieren te houden staen in haeren stant dwelek is geschiet int Jaer 1644 ende sijn de voors houte balcken daer blijuen deurligghen tot het Jaer 1650 gelijk hier naer sal verhaelt woorden.

v^o Naerdemael de Capelle nu volmaect ende geconsacreert was van sijn Eerweerdichste heer Antonius Triest Bisschop van Gendt, soo heeft den voorn heer Hieronimus de Maeijer heere van Sombeeck sijn beloofde presentatie willen volbrengghen van hondert guldens tsiaers te fonderen tot de Capelrije der seluer Capelle volgens de brienien die hij hadde gepresenteert om eene nieuwe Capelle te maecten ende de kleijn afte brecken staende hier voren gecopicert f° 70, ghelijck bij desen naervolgende fondatie brief is blijkende

f° 93 r° Is ghecompareert dheer Hieronimus De maeijer ende Joffroüwe Susanne Lancelot sijne mijsvrouwe heere ende vrouwe van Sombeke hollaecken etc. Voor ons onders Balliu ende Schepenen der heerel van Sombeke voorat. De welcke comparanten hebben velaert viijt hñnlieden vrijen wille te geuen soo sij mits desen geuen tot behoeve ende onderhoüt vanden heere Capellaen der voors heerel van Sombeke. Eene rente van hondert guldenen tsiaers losselijcke rente, welcke rente eenwelijck ende erfel verschijnen sal op S^t. Jans aüont inden somer in elek jaer danof deerste jaer vschijnen sal S^t. Jans aüont XVIe vier ende viertich, welcke voorn rente den voorn heere van Sombeke comparant belooft te betaelen Jaerel bij tijde totter tijdt toe de selue met comoditeijt ende eerste gelegentheijt besedt ende geaffecteert sal worden op souffisante gronden van eruen gelegen v^o ontrent deser heerel inden lande van Waes dendermonde oft daer ontrent, emmers wel gelegghen totte Capelrije deser heerel. Verbindende int volcommen van desen sijnen Persoon ende goederen present ende toecommende ende sijne erfgenamen elek voor andere ende een voor al, Ende dat op conditie ende last dat den Capellaen alle weken eenwel ende erfel ghehouden sal wesen te lesen twee Missen ter weke deene voor de zielen van de voorn comparanten ouders ende vrienden ende daer sij schuldich sijn voor te bidden ende naer heml doot voor de zielen vande voorn comparanten; dander voor alle geloouighe zielen lesende altoos naer den dienst der Missen eenen de profündis met een colecte voor de trappen des Aütaers inde kereke oft capelle van Sombeeck. oock op last dat den Capellaen dese gifte Jaerelijckx genietende altijt binnen Sombeeck sal moeten resideren

op pene van privatie der seluer Ende van alle andere fondatien
f° 94 r° alreede gedaen ende noch te doen. Ende en sal niemant van dese
ende andere ghefondeerde renten moghen eenich geniet hebben, ten sij
residerende onder wat pretext het zij. Jae alwaert dat den Bisschop
oft Pais van Roomen andersints accordeerden. Oock en sal den
Capellaen niet moghen permitteren, soo indien eenighen Capellaen
quaeme te vtrecken sal het beneficie oft de voorn Capelrije vallen
in handen vanden heere comparant sijne successieurs ende naercom-
mers om daer inne te stellen eenen anderen geapprobeerden Priester.
Item oft geniele bij oorloge oft andersins dwelek Godt vhoeden
wilt dat de kereke oft Capelle van Sombeeck door oorloge oft
ongeluck wierde gedemolieert afgebrant soo dat desen dienst onder-
bleue inde voors Capelle, sal dese gifte altoos wederom keeren aen
den heere van Sombeeck sijn erfgenamen naercommers heere van
v° Sombeke omme den dienst der Missen voors te doen doen daer het
hin gelieien sal ter interuentie van Ballin en Schepenen der
heerl voornt Item oft gebeirde naermaels dat eenige overheijt tsij
geestel oft weerel geene vijtgesondert dese gifte wilde disponeren tsij
int geheele oft in deele naer naer sijn wel genallen onder pretext
van dienst in eenighe ander kereken oft Capellen te laeten geschieden
ofte hoedanich dat het oock mochte wesen in sudeken genalle annu-
leren wij dese gifte van mi voor alsdan, absolutel geinen volle macht
aen onse Erfgenamen ofte de gene actie hebbende aen voors heerl van
Sombeke de voorn gifte ende goederen naer hin te trecken ende aen
te nemen als hin Eijghen, om de selue naer hin goetduncken tot
eenighe andere oft diergel godtvruchtighe wercken te moghen im-
ploieren, als expresselijcken verstaende dat dese fondatie den heere
f° 95 r° van Sombeke in geender manieren en sal ontweldicht worden onder
wat title dat het oock sonde moghen wesen. In teeken der waarheijt
hebben de comparanten dese geteekent met heul handt teeken benef-
fens ons schepenen onderth desen 4 Junij XVI drij en veertich

Was onderteeckent

Jaques Laineijns

1645

Hieronimus de Maeyer

Sisanna Lancelot

In consideratie van voorstaende liberale gifte van voorn heere ende
Vrouwe van Sombeke hebben wij onderschreuen Ballin ende schepenen
der heerl voorseijt aenden seluen heere sijne successieurs ende naer-
v° commers geedeert ende getransporteert het recht van moghen pre-
senteren eenen Capellaen tot bedienen vande capelrije van Sombeeck

ons geaccordeert bij sijn Eerw^{te} heere den Bisschop van Gendt, maekende den selien machtich en ons onmachtich. In oorenden hebben desen geteeckent 1 Julij 1645

Was onderteeckent

Jaecques Laureijns
1645

Adriaen Poppe
1645

Joos Smet
Jan Wainman
1645

Adriaen Vinck
Guilliam Van Brüssel

f° 96 r° Naerdemael hier voren f° 87 is geseijt dat de Capelle van Ste Rochús binnen de heerl van Sombecke is gewijt ende geconsacreert geworden op theijlich Crijns Vindighe den 5 Meij, soo staet hier te noteren dat op den selien 5 meij inde selie Capelle Jaerelijcx wort geüiert den Feestdach van húnnen patroon Ste Rochús om selier reden hier voren f° 59 verhaelt, maer alsoo het niet compatibel en is twee solemnele Feestdaghen, te weten de kerekwijdinghe ende den feestdach van Ste Rochús Patroon der selier Capelle te vieren op eenen dach soo wast van noode een vande twee feestdaghen te doen verlegghen op eenen anderen dach, maer alsoo den Feestdach van Ste Rochús bequamer was te laeten gelijk hij van het beginsel van het Cleijn Capelken geniert wirdt op den 5 dach meij.

v^o Soo heeft den heer van Sombeke benellens sijnen Balliū en Schepenen goetgeionden den Feestdach vande kerekwijdinghe te doen transfereren op den Sondach immediatelijck voor de geboorte van St Jan Baptist, tot Welcken Eijude sij dese naerolgende Requite hebben gepresenteert aen sijn Eerw^{te} den Bisschop van Gendt in April 1644

Aen mijn Eerw. heer

Mijnheer den Bisschop van Gendt

f° 97 r° Súpplierende vertooghen reuelentel den heere van Sombeke midts-gaders Balliū ende Schepenen vande selie heerl Dat de nieuwe Capelle aldaer geerigeert bij ū Eerw^{te} gewijt is geweest, den derden dach van meije van verleden Jare 1645, sonder dat aende súpplianten dienaengaende voor alsnoch is verleent geweest eene behoorelijke acte. Ende Alsoo de suppln lieuer hadden om diuersche redeuen hemlieden moierende dat den Feestdach vande selie Capelle Wijdinghe Jaerel gecelebreert wierde Sondachs voor den Feestdach van St Jan Baptist inden somer keeren heml tot Uwe Eerw^{te}

vo Oodtmoedel biddende de selue gedient te wesen heml te verleenen behoort aete vande consecratie van voorn Capelle daer bij oock vdraghende de Jarelijcksche Feeste vande selue van op den voorn derden dach van meije, totten voors Sondach voor den Feestdach van St Jan Baptist. Sult wel doen.

Op welck requieste gestelt wurde dese naerolgende
Apostille

Sijn Eerw: den Bisschop van Gendt geleedt hebbende op t inhoindt deser ende alles geconsidereert, consenteert dat naer desen, den dach vande consecratie vande Capelle van Sombeek, sal moghen geLebreert worden op Sondaechs immediatël voor den Feestdach van geboorte van St Jan Baptist. Actum te Gendt den 23 April 1644.

Was onderteekent

Deens Secretaris

fo 98 1° Volgens dese Apostille heeft mijn heer Baldünus De Neue Capelaen van sijn Eerw: vijt den naem van Den Secretaris gedepesseert dese naerolgende brieuen vijthanghende met eenen blecken zegel

Antoniüs Triest Dei et Apostolice sedis gratia Episcopus Gandavensis universis et singulis putes litteras inspecturis aut legi audituris salutem. Notum facimus quod nos Anno Dni millesimo sexcentesimo quadragesimo tertio mensis maij die tertia rite consecravimus sacellum in Sombeke Gandavensis nostre diocesis nec non Altare eiusdem Sacelli in honorem et memoriam St Rochi, huberti et Josephi ac in eodem altari Reliquias S. S. Undecim millium Virginium cum ceremonijs et Solemnitatibus in similibus adhiberi solitis et consuetis, reclusimus die anniversaria dedicationis dicti Sacelli in Dominicam Nativitatis Sancti Joannis Baptiste immediate precedentem, translata: utque Populus Christianus ad debitum famulatus honorem, Deo et sacris edibus impendendum magis excitetur, de omnipotentis Dei Misericordia ac SS. Rochi, Huberti et Josephi, atque omnium Sanctorum meritis et intercessionibus confisi, omnibus Chri fidelibus vere penitentibus et confessis, qui predicto consecrationis die in spiritu humilitatis et devotionis causa, ad laudem et honorem Dei, eorundemque SS. Rochi, huberti et Josephi, hoc Altare visitaverint, Unum Annium, qui vero in die anniversaria consecrationis huius idem fecerint quadraginta dies indulgentiarum, auctoritate nostra ordinaria in Domino misericorditer concessimus, ac tenore presentium concedimus in quorum fidem presentes per secretarium nostrum expediri ac sigillo nostro muniti ius-

fo 99 1°

simis. Datum Gandavi in Palatio nostro Episcopali, Anno Dni millesimo sexcentesimo quádragesimo tertio mensis Maij die tertia

B De Neúe loc. Secret.

De mandato Perilli ac R^{mi} Dni.

^{vº} Int Jaer XVI^r vijf ende veertich den october is den Prince van Oragnien (1) met sijn legher tot melle gecomen ouer de schelde en is des snachts gelogicert ende gecampeert op beernielden heijde, dwelek een soo grooten alteratie maeckten onder de landtslieden datse voor der handt altemael op vlúchten, ende is den selúe prince met sijn leger des anderen daechs door Lockeren getrocken naer húst ende het selúen belegert, alswanneer den heere Capellaen wederom den selúen nacht van Antwerpen quám ende met húlþ van sommighe van sijn gebúeren bij nachten de klokke vanden toren gedaen ende de schilderije vande leijste afgedaen ende met de andere princepaelste ornamenten vande Capelle naer Antwerpen gevlúcht alwaer de selúe sijn gebléuen tot dat den vrede wirdt gepubliceert tuschen sijne Coninecklijke maiestijt van Spagnien ende de heeren staten van hollandt Ende is den voorn heer Capellaen wederomgecomen ende ^{fº 100ro} sijn gemeijnten niet verlaeten maer noch Altijt Sondaech en heijlichdach misse gelesen niet teghenstaende het Landt verwoest was ende de contribútie noch niet gemaect en was, het welck noch wel drij weken daer naer aenliep alswanneer een igelijcken wederom in sijn húsen quám, dan het Jaer daer naer 1646 is den voorn prince van Oragnien wederom tot Lockeren met sijn leger comen ligghen versterckt met 5 oft 6 duijsent Fransche Soldaten, dewelege tsamen 20 mael meer schade int landt van Waes hebben gedaen (als rooúende ende stel. ende kercken plúnderende van al het gene datter in was) als sij het voorleden Jaer hadden gedaen, doen sij eerst het landt ouerwonen want den 6 oft 7 Augusti 1646 isser eenen troep hollandtsche Ríijters van 250 sterck van het legher níjt lockeren smorgens voor de Son opganck gecomen voor bij de voors Capelle ende ^{vº} getrocken naer de kercke van Elúerzele die sij gans gerooft ende gespolieert hebben ende de ciborie genomen ende de gewijde hostien

(1) Den 13 November 1645, nam Frederik-Hendrik, Prins van Oranje, de stad Hulst. (Zie Annales du Cercle Archéologique du Pays de Waes, Chronijk de Castro).

Om deze overwinning te vereeuwen deden de Hollanders eenen gedenkpenning slagen waarvan men de beschrijving en het afbeeldsel kan vinden in de : « Nederlandse Historipenningen », door Gerard Van Loon.

op den Antaer ende teghen de aerde gestroijt onder de plújmen die níjt de tíjken geschút waeren gelijk den voorn heer Nicolaes De Floúwijn Capellaen der voors Capelle selúer gesien heeft, in de verstroijde h. hosties (in Absentie van Pastoor vande plaetse die naer St. Nicolaes geúlecht was) selúer bij een gesocht ende vergadert, de selúe legghende in eenen slechten corporael die híj noch vondt in síjnen breúier hebbende onder síjnen Arm, ende daer mede gegaen naer Waesmúnster in het Clooster van Roosenberch die voorsien waeren van een goede saúogarde ende de selúe in húnne kereke tot bewaernisse geleijt totter tíjdt toe dat de troebelen geslist waeren als wanneer den voorn heer Capellaen de voors h. hosties wederom níjt het Clooster heeft gehaelt ende den heer Pastoor van Elúerzeel getrouweliicken gerestítúeert

fo 101 v° Corts daer naer is den voorn Prince met síjn Fransche Soldaten op den 10 Augusti 1646 getrocken naer het Casteel van Temeche als wanneer in het voorbij trecken de voors Capelle van Sombeke vande moetwillighe Soldaten oock wírdt besocht meijnde daer in grooten níjtt te vínden, tot welcken Eijnde síj met hún bíjlkens hadden begost te kappen ontrent het slot maer alsoo het hún groote moeijte moeste costen eer síjt sóúden cúnnen opengecúrijghen, heeften eenen met eenen misqúetbal geschoten door het slot, meijnde alsoo het slot in stúcken te schíeten gelíckmen heden daechs noch can aenschaúwen aen het gadt datter noch is in het slot, ende het stopsel datter is íngestelt daer síj gekapt hebben (1). Maer ten leste síende door het gadt vanden offerblock datter inde capelle niet en was maer seer cael stóndt, ghelíck het den voorn Capellaen oock al in tíjds aen deen zijde gedaen hadde ende gevlúcht, síjn ten lesten vertrocken, soo dat de Capelle noch maeght ende ongeúoleert is gebléven van die Goddeloose boeúen

v^o Alsoo íck fo 59 vso hebbe verhaelt hoe dat den Eerw: Pater Matthias Paúli hadde toegeúijghent aen Albertús Graúe van Bossú een secker boeúcken inhoidende het leúen van H Rochús, ende dat de selúe ní al verkocht waeren tot próijt vande voors Capelle, Soo heeft den voorn heer Nicolaes De Floúwijn besorghet, ende het boeúcken vermeerdert, bíj voegghende daer bíj het leúen vanden heíjlighen Josephús ende het leúen vanden H Hubertús beíjde medepatroonen vande voors Capelle van S Rochús binnen de heerl van Sombeke, het selúen toeúijghenende aen Dheer Hieronimo de Maeyer heere van Sombeek, heeft

(1) Dezelfde deur hangt nog aan de kerk van Sombeke.

van selue oier de ses hondert exemplaren doen drücken, waer van den voorn heer Capellaen ontrent de hondert en twintich gülden heeft gegeuen ende betaelt nijt sijn eijghen borse met 200 die gebonden waeren. Alle weleke boecxkens den voorn heer Capellaen met
f° 102 r° noch eenige ornamenten ende andere giften heeft gegeuen aen de voors Capelle, daer mede Fonderende drij Missen Jaerelijckx die den residerenden Capellaen schuldich is Jaerelijcx te onderhouden volgens het contractt bij den voorn Heer Capellaen gemaect met Balliū en Schepenen derseluer heerel van Sombeke op aggregatie vanden voorn heere van Sombeek gelijk hier naer is volgende

Comparerende voor ons onders Schepenen der heerel van Sombeke heer Nicolaüs De Floiwijn Capellaen van St Rochüs Capelle binnen deser heerel. denweleken heeft gegeuen soo hij geeft bij desen onwederroepelijck aen ende tot behoef vande selue Capelle, Eerst ontrent ses hondert boecxkens van Ste Rochüs gebonden ende ongebonden daer oier hij ten coste is geweest hondert güldens oft daer ontrent.
v^o Item geeft eenen kleinen misboeck, twee temen Ampullen met twee kleijne copere kandelaerkens, vijf kelekdoecken, den credo, een vergilt crucefix, een bonette, vier corporael doosen met vier sijn corporaelen, vier amieten, ses purificatoria oft kelekdoecxkens, vijf coopercula oft doecxkens diemen op den kelek leght, eenen oierrock. Item een schilderije van Ste Rochüs teghenwoordich sijn schoinstück inde kamer tot dienste vanden Aütaer in plaetse van een sepültiure naer sijn doot, behoüdens nochtans het gebruijck van tselue sijn leuen lanek geduerende als mede vanden Priijsleren (1) setelstoel hier naer genaemt. Item den grooten Priijsleren setelstoel voor de plaetse vant liggghen inde Capelle. Ende dat alle met last ende conditie dat naer sijn doot Eenwelijck ende erfelijck gedaen en geelebreert sullen worden bij den Capellaen der voors Capelle drij zielmissen Jaerel, de
f° 103 r° eene voor sijne vader ende moeder, Sisters ende broeders ende vrienden dies noot hebbende, ende de resteren twee voor den voorn heere comparant, Welcke conditien ende last op het adieū ende aggregatie vanden heere van Sombeek Wij Balliū ende Schepenen deser heerel van Sombeke hebben aenueert ende aenueerden midts desen voor ons ende onse naercomelingen, Toorconden desen hebben Wij dit onderteeckent den neghentiensten noiember XVIe seven en veertich

(1) Een setelstoel van Pruisisch leer.

Was onderteeckent

N De Floúwijn
Jaecquies Lauwereijs Capellaen In Sombeke
1647

Adriaen Poppe

Guilliam Van Brussel

Merten Buijs

Peeter Van Roijen.
1647.

vº Al dwelek hier voren gelesen en geexamineert hebbende is bij mij ondergēs als heere van Sombeke geaggreert. Toorconden dese onderteeckent in Antwerpen 29 november 1647

Was onderteeckent

Hieronimús De Maeijer

fº 104 rº Hem heeft den voorn heer Capellaen oock doen maecken eenen staenden ijseren kandelaer om diuersche lichten laeten op te branden bij Jan Hoorne daer voren gegeien de somme van XXI sch int Jaer 1647 den 16 Juij. alswanneer den voorn heer Capellaen oock de Deiren ende den thoren vande Capelle met sijn eijghen handt heeft geschildert om groote costen te schoúwen.

Hem heeft den Eersaemen Jaqués De Corte Jonghman wesende (ende naerder handt gecomen sijnde tot staet van Priesterschap) de voors Capelle van S Rochús oock begift, ende inde selne gefúndeert vijf Missen Alwaer hij oock int Jaer 1649 op het II. Crúijs Vindinghe den 3 meij heeft gecelebreert sijn Eerste Misse ende naer de misse gedaen den eersten ommegeanck die oijt vijt de Capelle is gegaen. Soo dat hier naer is volghende het contract van sijne lieberale gielte ende donatie

fº 105 rº Comparerende voor ons Jaecquies Laureijs Ballin der voors heerel van Sombeke Adriaen Poppe, ende Guilliam Van Brussel Schepenen der voors heerel. in persoonen Mr Jaecquies De Corte E^r Jaecquies Jongman. Denwelcken heeft gegeien aende Capelrije deser heerel eene Erfelijcke ende onlosselijcke Rente van derthien schellinghen vier grooten Jaerel. Innegaende St Jansmisse. inden somer XVIe seúen en veertich en sal deerste jaer vschijnen St Jansmisse inden somer XVIe acht ende veertich. Ende dat op last van vijf Missen Jaerel. te geschieden de vijf eerste daghen van September in clek Jaer te memorie van comparan ouders ende vrienden dies noot hebbende. Oock op conditie dat den dienst quame tonderblijven dat dese gilte sal

geïmploieert worden totten ermen deser heerel ter dispositie van Balliū ende Schepenen. Welcke rente den comparant heeft beset en
v^o geaffleeteert op ontrent een half binder ende bath landts helftwinninghe gelegen in deser heerel oost den heere van Sombeke zūijt Baudewijn Van Hecke West straetken, noort Joos de brūijne ende Adriaen peeters. In Oorendon is dese bijden comparant ende ons Balliū en Schepenen geteekent desen VII Jūnij 1647

Was onderteeckent

Bij mij Jaqs De Corte

Jacques Laureijns

1647

Adriaen Poppe

Güilliam Van Brüssel

mij present

N De Floúwijn

Capellaen in Sombeke

f° 106 r° Teghens dese voors rente is vtransporteert bij Peeter ende Franchois Volckerickx (die den voors acker daer de voors rente op beset was, hebben gekocht) eene Rente van XX sch tsaers tot laste Gillis de lijndecker beset op sijne hofstede in Sombeke conform transport in date XX December 1649. Volgens den Rentebrief ende den transport hier voren f° 46 en 48 ende dat bij consente van heer Nicolaus De Floúwijn Capellaen, Jacques Laureijns Balliū Güilliam Van Brüssel met Merten Buijs Schepenen. Desen 20 december 1649 bij dien Roy

v^o Als wanneer den voorn heer Nicolaes De Floúwijn Capellaen der voors Capelle van S. Rochús, nū gemoéert was (tot meerder aüancement vande voors Capelle) om te versoecken datter soude ingestelt worden een Broederschap van S Rochús, heeft het selúe int werek geleijt door eenen goeden vriendt die hij hadde binnen de stadt van Roomen, ende was eenen Pater van minnebroeders oorden, aenden welcken hij heeft gheschreüen sijne instructie, waer op den voors minnenbroeder aenden voorn heer Capellaen heeft oüergesonden desen naerúolgende brieüen van Roman in dato 27 martij 1649

f° 107 v°

Innocentiús P. P. X.

Ad perpetuam rei memoriam.

Cūm sicūt accepimús, in Ecclesia seu Capella S^u Rochi in Sombeke Gandavensis Diocesis una pia et deuota útriúsque sexús cleri fidelium confraternitas sub inuocatione eiusdem S^u Rochi, non tantūm pro

hoiſſis ſpecialis artis canonicè inſtituta, ſei inſtituenda exiſtat
cuius confreſ et conſorores quàmplurima pietatis et charitatis opera
exercere conſueverunt. Nos ut confratras pta maiora indies ſuſcipiat
incrementa, De omnipotentis Dei miſericordia ac btor Petri et Pauli
Aplor, eius aucte confiſi: omnibus utriuſque ſexis chri fidelibus, qui
dtam Confraternitatem in poſterum ingredientur, die primi eorum in-
greſſus, ſi vere penitentes, et confeſſi S^m Euchariſtie Sacramentum
ſumpſerint, plenariam, ac eiſdem nunc, et pro tempore exiſtibſ
vo confratribſ et conſororibſ in cuiuſlibet eorum mortis articulo, ſi vere
quoque penitentes et confeſſi, ac ſacra come reſecti, vel qnſ id
facere nequiverint, ſaltem contriti nomen Jeſu ore, ſi potuerint, ſin
minis corde deuote innocaverint, et plenariam nec non tam eiſdem
deſcriptis, quam pro tpre deſcriben in dta confratrate confratribſ et
conſororibſ vere ſimiliter poeniten, et confeſſis ac eadem ſacra come
reſectis, qui pte confraternitatis eccleſiam, vel Capellam, ſei orato-
rium die feſto inuentionis S^e Crucis a primis veſperis uſque ad
occaſum Solis feſti hmoi ſingulis Annis devote viſitauerint et ibi pro
chrianoſ Pupum concordia, heresiſ extirpatione, ac S^e Matris Eccleſie
exaltatione pias ad Deum preces effuderit plenariam oimſ precator
ſuor indulgentiam, et remiſſionem miſericorditer in Duo conſedimſ.
Inſuper dtis confratribſ et conſororibſ vere quoque poeniten et con-
feſſis, ac eadem ſacra come reſectis, eccleſiam vel Capellam, ſei
fo 108 r° orium huiuſmodi in S^e Huberti Epſcopi, ac S^e Joſephi, et in die
octaue, ac Dnica infra octaſnam pte inuentionis S^e Crucis feſtis diebſ,
ut preſertim viſitantibſ, et orantibſ, quo die ptorum id egerint,
ſeptem annos, et totidem quadragenas. Quoties vero miſſis, et alijs
diuinis officijs in dta Eccleſia, vel Capella ſei orio pro tpre cele-
brandis, et recitan, ſei conſcribſ publicis vel priuatis eiſdem con-
fraternitatis ubiſis facien interfuerint, aut pauperes hoſpicio ſuſceperint,
vel pacem inter inimicos compoſuerint, ſei componi lecerint,
vel procurauerint: nec non et qui corpora defunctorum tam confratrum
et conſoror, quam aliorum ad ſepulturam associauerint, aut
quacuſcumque proceſſiones de huiſmodi ordij facien ſetiſſimumque Euchariſtie
Sacramentum tam in proceſſionibſ, quam cum ad infirmos, aut alias
ubicumque, et quodocumque pro tpre delertur, comitati huerint,
vo aut ſi impediti, campane ad id ſigno dato, ſemel oronem Dnecam,
et ſalutationem angelicam dixerint, aut et quinquies oronem, et
ſalutationem eaſdem pro animabus defunctor confratrum et conſoror hmoi
recitauerint, aut demum aliquem ad viam ſalutis reduxerint etc. Ignorantes
precepta ea, que ad ſalm ſunt docuerint, aut quodocumque

aliud pietatis vel charitatis opus exercierint, toties pro quolibet priorum operum sexaginta dies de iniunctis eis seu alias quomodolibet debitis penitentibus in forma ecclesie consueeta relaxamus penitus perpetuis futuris temporibus valituris. Volumus autem, ut si alias diebus confratribus et consorioribus premissa peragen aliqua alia indulgentia perpetuo vel ad tempus nondum elapsum duratura concessa fuerit, utque et si dicta confratritas alicui Archidati aggregata iam sit, vel in posterum aggregetur, seu quavis alia ratione iniatur, aut etiam quomodolibet instituantur, presentes et quicunq; alie Littere Apostolice illis nullatenus suffragentur sed ex tunc eo ipso prorsus nulle sint. Datum Romae apud Sanctam Mariam Maiorem sub Annulo piscatoris, die XXVII martij XVI° XXXXIX. Pontificatus nostre anno quinto

M A Maraldus

Den heere Capellaen de voors brieuen ontfan hebbende, heeft de selue terstont naer Gendt bestelt, op dat sijn Eerwaerdicheijt de selue soude gelieuen te ainoieren en aggreeren, ghelijck hij heeft gedaen, ende door sijnen Secretaris daer op stellen

Placet ut publicentur

Datum Gandavi in Palatio Epali Ultima Aprilis

1649

De Mandato

Simon Secreta

v^o Alsoo de voors brieuen geen effect en costen hebben, ter oorsaecken, van sijn Eerw^e. Den Bisschop van Gendt, in de voors Capelle noch geen broederschap en was ingestelt, ende dat den Feestdaech van h. Crijns Vindinghe 3 meij nu gepasseert ende dat het Jaer 1630 datter naer volghde was tot Roomen het Jaer van Jubile. Dienvolghende alle Allaten waeren stilstaende heeft den voorn heer Capellaen wat getardeert, ende met lanckheijt van tijden beginnen gereedtschap te maecken tot de lustellinghe van het broederschap. Eerst voor al heeft hij tot Antwerpen doen maecken een beldt van St Rochus, altemael van wasch met eenen Enghel, die hij altebeij in zijde heeft doen beeleeden, met een berrie om het beldt daer op te stellen ende alsoo inde Processie om te draghen, tsamen met sijne toebehoorten wel costende ontrent de acht ponden grooten

f° 110 r° Ende Alsoo den heere van Sombeek noch was hebbende eenighe stoffe van blauiw Italiaens zijde damast, gelijk het vorste antependium oft Aitaereleet, heeft den voorn heer Capellaen versocht, dat hem soude gelieuen daer van te maecken een bouenste antependium oft

Aütaerleedt, op dat den Aütaer conform altemael egael soude wesen verciert int blaü. Daer toe den voorn heer Capellaen heeft doen Maecken een vergülde leijste, kostende thien gülden gelijk den voorn heer van Sombeke oock heeft gedaen. Voorts siende den heer Capellaen datter somtijts elachten waeren van sommighe vanden gemeijnte, ter oorsaecken datter geen oft weijnighe bancken waeren inde voors Capelle, heeft aen Balliü en Schepenen versocht dat sij souden willen eenighe bancken maecken inde Capelle, tot gerief ende gemak vande gemeijnte, het gene sij geacordeert hebben ende üijt de gemeijnte penninghen der gemeijnten betaelt.

vº Hier staet te noteren dat in desen tijdt van het Jaer 1630 den voorn heere van Sombeke de voorn Capelle beter heeft willen versekeren ende in plaetse vande houte balcken, die hij daer hadde doen legghen int Jaer 1644 gelijk hier voren fº 92 verhaelt is, heeft hij aen Matthijs De coek grofsmit tot waesminster aenbestedt tot vijf groot het pondt, vier ijsere anckers oft balcken om door de Capelle te legghen, ende vast gemaect te worden aen de scheergebinten, gelijk die teghenwoordich sijn ligghende.

Ende heeft den voorn heer Capellaen de voors houte balcken geïmploieert tot den oxael ende noch eenen boom gegereglien met noch andere houten waer mede hij een gereijnte oft beworp heeft gemaect van eenen oxael ende portael, sonder nochtans dattet iemant oft de Capellaen heeft gekost. Dan Alsoo het noodsaeckelijcken was het oxael te solderen en het portael te becleeden, heeft versocht aen Balliü en Schepenen dat sij dat souden willen doen op den cost van gemeijnte

fº 111 rº Aengesien dat den heer Capellaen het selüe nu soo veer hadde gebrocht sonder nochtans hinnen cost, hebben ten lesten het selüe geacordeert ende toegestaen ende is het portael ende oxael tsamen volmaect geworden den 16 April 1651.

Middelertijt datmen met het portael ende oxael besich was heeft den heer Capellaen (op den cost vande Capelle een deel, ende het ander op de gemeijnte, ende noch eenighe andere middelen vindende van eenich houdt te vercoopen etc.) doen maecken rondtsom de schilderije vanden Aütaer eenich houdtwerck, met een afscheetsel oüer weer sijden den Aütaer, om achter den Aütaer gedient te wesen van een santuarium oft sacristije, alwaer hij oock den Aütaer van achter in sijn viereant heeft doen nijtcappen, soodat den metser te naer comende aen het sepülehrim bij ongelück sagh het loijen doosken

daer de II. Reliquien in ligghen maer sonder daer aen te comen heeft dat terstont gesloten en toegemetst, soo dat hij daer door veel plaetse heeft gewonnen ende een tafel gestelt om op te cleeden

v^o Ende heeft den Antaer met het sijwerk doen schilderen van eenen schilder van Antpen den seluen geuende vier schellinghen daechs ende cost en slapen tot Elf daghen lanck dat hij daer mede besich is geweest. Ten seluen tijde heeft den voorn Capellaen oock doen witten de heele Capelle door Gillis Laüreijns metser, want die noijt (sedert dat sij gemaect is geweest) gewit en is geworden, daer vooren voor vdienden arbeit alleen gegeuen neghen schellinghen.

f° 112 r° Alsoo het noodtsaeckelijcken is hier bij te voeghen het gene gepas-seert is den I Aügüsti int Jaer van Jubile 1650. Soo staet hier te weten dat Süster Lowijse Peeters Bagijntken op het bagijnhoff tot Antwerpen, üijt haer eijghen seluen gemoëert wesen, een secker Lieüe Vroüwen beldeken (1), dat sij van haer oüders hadde geereghen int Jaer 1626 ende bewaert tot 1650 den I Aügüsti heeft willen geuen ende stellen inde voors Capelle van S Rochús binnen de heerel van Sombeke, sonder nochtans eenighe kennisse te hebben aen den voorn heer Capellaen der voors Capelle soo den seluen verclaert ende getüijcht het seluen bagijntken noijt te voren gesien oft aengesproken te hebben met sijne wete. Soo ist dat de selüe Sr Lowijse Peeters op den I Aügüsti 1650 geaccompagniert met süster Maria Matthijsens Bagijntken op den seluen hove, ende Nichte van voorn heer Nicolaes Floúwijn Capellaen dervoors Capelle is gecomen van Antwerpen tot Sombeke medebrenghende het voors LieüeVroüwen beldeken, daer toe doen maecken hebbende eenen vergülden voet ende heeft het selüe beeldt met haer eijghen handt gedraeghen ende opgeoffert inde voors Capelle belouende aen den voorn heer Capellaen dat sij sal verclaren ende daer van geuen attestatie wat het voor een beeldt is en waer sij daer aen is gecomen, gelijk naerder handt oock heeft gedaen blijekende bij de copije hier naer volgende

f° 113 r° Inden Jaere ons heeren Jesu Christi Duijsent seshondert ende vijftich den eersten dach der maent van September

Voor mij Anthonij De Costere openbaer notaris bij den Rade van Braebandt geadmittert residerende t Antwerpen ende de getüijghen naergenoempt, comparerende Joffroüw Lowise Peeters oúdt vijftich Jaeren

(1) Dit beeld word noch te Sombeke vereerd.

Bagijutken op den Begijnhove alhier, ende verclaerde ende attesteerde eedt bereedende des versocht sijnde waerachtig te wesen, dat sij attestante vijf denotie ende piere affectie heeft gestelt inde Capelle van Sombeke seker oüt lieüenvrouwken gesneden van hoüdt hebbende een brandt merck op den rügge wesende een handeken dwelek sij v^o attestante commende tot den geestelijken staete van Begyatken, haeren Vadere aen haer alsdoen heeft gegeüen, ende welek hoüdtten beldt soo sij affirmante tot differente reijssen heeft verstaen van haeren Vadere, dat tselie is genomen geweest inde Beldstormerije vande Geüsen nijt eenighe vande kercken deser stadt sonder te weten vijf welcke, dan dat sij van haeren Vader heeft gehoort die seyde als wanneer hij maer oüt en was ontrent thien oft twellf jaeren woonachtig bij sijnen vader inde Reijnder straete alhier ende wesende der attestante grootVadere dat aldaer inde gebüeren van haeren grootvader teghens oner den bot oft daer ontrent sekeren persoon doende voor sijn handtwerc holdtraeijer die was vande Religie van Calüinis ende een vande principaelste was geweest vande beldtstormers deser stadts kercken, die alsdoen daer ontrent oock hadde woonende eenen f° 114 r° backer in het goottien wesende sijnen Cameraet ende van Lüternis Religie, ende dat der Affirmante vadere differente reijssen den selien Calüenist heeft sien spotten ende lüürieren tegens de belden (Als in sijn huijs hebbende vele belden die hij nijt de kercken hadde genomen) gelijk oock dede den selien backer, behoüdelijken dat hij soo partije niet en was vande belden van onse L. Vrouwe, gelijk oock tot conseruatie van dien tvoors hoüten beldt in sijn huijs hiel ende der Affirmante vadere tselie aldaer gesien heeft hangen in eenen hoek gesloten in seker cascken sliijgende met twee deüren, welek cascken oock is ophebbende een brandtmerck wesende een handeken, ende sij affirmante oock Jonck wesende ende tot differente reijssen den huijse vanden voors Lüterist verkeerende als gaende haelen broot, oock tselie beldeken inde voors casse heeft sien staen ende dat tot den sterfdaghe vanden voors backere ende sijne huijsvrouwe die oock v^o ten lesten inde Roomsche Religie sijn gestorüen, ende alsoo der voors attestante vadere seer ijverich was tot onse L. Vrouwe, altijd getracht hebbende naer het voors beldeken, soo wirdt het selie beldeken met de casse inden vijtroep vanden voors backere vercocht voor de somme van vier oft vijf schellinghen daer vore dat der voors Affirmante Vadere tselie heeft gecocht, verclarende voorts alsdat haeren vadere wel vertelt heeft alsdat den voors backere tegens hem heeft geseght alsdat hij tvoors belt heeft verlost ende onergenomen

viijtte handen vanden voors Calienist, alsoo den seluen Calienist de belden seer leelijck was tracterende als brandtmerkende, der armen afhondende den cop afslaende als andersins. Voorder verclaert de voors Affirmante als wanneer haeren Vadere aen haer tselue casken met het beldeken heeft gegeuen beïonden heeft tselue casken heel f° 115 r° swerd't geschildert te sijn, ende is sijn attestante daer naer tselue casken gaen afwassen, soo heeft sijn daer oppe geïonden op deene sijnde geschildert staende S^e Barbel ende dander sijde S^e Cathelijne, ende is den voors holdraeijer vijt deser stadt vijtgeseght ende vijtgeiaeght beneffens andere beltstormers, ende heeft gaen wonen aende neersijde, ende is den selue Calienist aldaer seer miserabel gestoruen. Aldus gedaen ende gepasseert, t Antwerpen op den Begijnhoûe allier, ter presentien van heer Nicolaes De Floûwijn Priester ende Pauwels Wils arbeijdere als getuigghen hier ouer geroepen ende gebeden ende heeft de voors Attestante de minûte deser int register mijns Notaris onderteeckent

Quod attestor

Anthoni De Costere notaris

v° Hier staet te noteren dat de beldstormerije binnen de stadt van Antwerpen is gebeurt en geschiet int Jaer 1366 als wanneer dit voors beldeken is genomen vijt de kereke ende heeft den voorn backer het selue bewaert tot int Jaer XVI. XV. oft XVI. als wanneer hij is comen te steruen ende in sijnen vjtroep wirdt vercocht aen Jaques Peeters vader vande voorn Lewise peeters, die het voorn beldeken heeft bewaert tot int Jaer 1626 aeler hijt aen sijn dochter gaf die alsdoen begijntken wirdt.

Voorts heeft den voorn heer Nicolaes Capellaen vande voors Capelle vande voors Lewise peeters begijntken noch hooren segghen dat in haer huûs op het begijnhof was gekomen de pestilentielle sieckte, soo datter een begijntken van achten (die sijn sterck waeren in huûs) met naeme Cathelijn thomas maer ses weken begijntken geweest sijnde, met de sieckte besmet wirdt terwijlen de ander medesusters besich waeren met hûn lijnwaert te wassen, soo dat sijn geuisenteert f° 116 r° wordende beïonden dat sijn besmet was met drijderhande vier te weten coolvier, bleijnvier ende bloeijende vier, daer enboûen noch met de petitsen, soo dat den doctoor ende swertsusters diese visi-teerden van haer de handt trocken en al die in huûs waeren het leuen ontseijden waer door sijn genootsaect sijn geweest hûn toevlucht te nemen tot de H. Maghet ende moeder Godts Maria, Ende voor

dit voors beldeken hın devotie gehoüden hebbende (dat doen ter tijt stondt inde camer daer den siecken lach) heeft den siecken voor de handt beginnen te genesen ende noijt in dien tijdt iemant vanden huijse en isser sieck geworden dwelek de voorn Lowise Peeters met reden toeschrijft de voorspraeeke vande heijlige Maget ende Moeder Gods Maria.

Naerdemael dan dit voors Beldeken was opgeoffert door de voorn Lowise Peeters inde voors Capelle, heeft den voorn heer Nicolaes
vo terstont met sijn eijghen handen gemaect een Aıtaerken van höndt, daer op leggende eenen gewijden steen die Albert van Bossu doen ter tijdt heere van Sombek hadde gegeuen aen de voors Capelle, om int beginsel van het kleijn Capelleken gebruijckt te worden al eer sijn Eerw: den Bisschop van Gendt den Aıtaer qıam wijden, ende van dien tijt af altoos inde voors Capelle is bewaert geweest, ende daer op stellende het voorn beldeken inde casse, heeft een requęste gepresenteert aen sijn Eerw: den Bisschop van Gendt, om op het voors Aıtaerken het h Sacrificie der Missen te moghen lesen. Welcke requęste is geremvoieert aen den Deken vanden Lande van Waes om daer in te doen naer behooren, den welcken is gecomen ende de plaetse met het Aıtaerken geısiteert hebbende, heeft het selue toegestemt ende geacordeert, en als dit Aıtaerken hadde 7 jaeren gestaen soo hebben de Erfgena van dheer Jaques Laureyns dit aıtaerken doen maken van steen, en om dieswil dat sij dit hadden gedaen sonder consent vanden bisschop soo heeft hijt doen afbreken ende het bouenste doen stellen ter sijden in den mıer gelijck het teghenwoordich staet

fo 117 r° Als wanneer den voorn heer Capellaen van Roomen hadde verereghen den vollen aılaet voor het Broederschap datter sonde ingestelt worden, heeft hij oock verereghen met eenen de brieuen vanden geprevilegieerden Aıtaer inde voors Capelle waer van de Copij hier volgt

Innocentius. P. P. X.

Ad futıram rei memoriam, oıum salıti paterna charitate intenti, Sacra interdım loca spirıtualıbıs indulgentiarum mınıribıs decoramus. Ut inde fidelıum defunctorum anime Domini nrı Jesu Chrı eiusque sanctorum suffragia meritorum consequı et illis adiute et purgatorij pönıs ad Eternam salıtem per Dei misericordiam perducı valeant velen igr ecclesiam capellam Sctı Rochı mınırh (?) Loci de Sombeke

Gandaven Diocē, et in ea situm Altare confraternitatis eiusdem S^{ti} Rochi; simili ad p^{ns} privilegio minime decoratum, hec speciali Dono illustrare: auctoritate nobis a Domino tradita ac de omnipotentis Dei misericordia, beatorumque Petri et Pauli Apostolorum eius auctoritate confisi; Ut quancumque sacerdos aliquis secularis vel cuiusvis ordinis regularis missam defunctorum in die commemorationis defunctorum, et singulis diebus infra octavam, ac feria secunda cuiuslibet hebdomade pro anima cuiuscumque confratris et consoris de continuo que Deo in charitate coniuncta ab hac Luce migraverit ad partem Altare celebrabit, anima ipsa de thesauro ecclesie per modum suffragij indulgentiam consequatur, Ita ut eiusdem Domini nostri Jesu Christi Dineq; Virginis Marie, ac omnium Sanctorum Meritis sibi suffragari a purgatorij penis liberetur concedimus et indulgemus. in contrarium faciem non obstant quibuscumque putibus ad septennium tantum valituris. Datum Romae apud S. Mariam Maiorem sub Anno piscatoris. Die III martij XVI^oXXXXIX pontificatus nostri Anno Quinto

Gratis pro Deo et scriptura

M. A. Maraldus

f° 118 r° Dese boïens brieven sijn oock beneffens die andere van Allaet van het broederschap bij sijn Eerw: den Bisschop van Gendt geaggreert ende door sijnen Secretaris daer op doen stellen

Placet ut Publicentur. Actum Gandavi in Palatio
Episcopali Ultima Aprilis 1649

De mandato Simon Secretaris

Volgens dese brieven heeft den voorn heer Nicolaes boïen op den Añtaer doen schrijven gepreivilieeerden Añtaer alle maendaghen gelijcken teghenwoordich kan aenschouwen

v^o Aengesien dan het Jaer van Jubile 1650 was gepasseert ende de Aflaten wederom effect begosten te hebben, heeft den voorn heer Capellaen begost sorghe te draghen dat in tijts soude moghen ingestelt worden (van sijn Eerw: heer den Bisschop van Gendt) het Broederschap van Ste Rochus inde voors Capelle, tot welcken effect dese naerVolgende Requête is gepresenteert

Aen mijn Eerw^{te} heer

Mijn heer den Bisschop van Gendt

Vertooghen met alder reuerentie den heere van Sombeke beneffens Ballin, Schepenen ende insetenen der voorseijde heerelijckheit inde

Prochie van Waesmünster, hoe dat sijlieden geuen tot meerder eere, glorie Godts, ende sijne heijlighen souden opgherecht hebben inde Capelle van S^c Rochus inde voors heerlijckheit een Broederschap
fo 119 r° onder den naem vanden heijlighen Confessor Rochus om te versoecken den bijstant ende hulpe soo wel ten tijde vande Pestilentielle sieckte als andersins. In welcke soude moghen ingeschreuen worden soo mans als vroüwen. Stellende de selue eenige Regels conform het beworp hier annex ofte wel sulcke andere minder oft meerder alst sijne hoochweerdicheijt sal goet vinden. Ende alsoo tselue niet en kan ghebeuren, sonder kennisse auctoriteijt ende consent, sijn de Supplianten hünnen toevlucht nemende tot de selue.

Ootmoedelijck biddende om ordonnantie om tselue Broederschap op den toecomenden derden mej mach ingestelt worden, waer toe verleenende gratie ende Brieuen in forma, dwelek doende Ete

vo Op dese voors Requête is dese naeruo Apostille gestelt bij order van sijn Eerw^t:

Sij aluoren getooght den heer Pastoor ende kerckmeesters der Prochie kercke van Waesmünster omme te hooren hün goetdüncken op het inhoud van dese Requête met gesloten brieuen. Actum tot Gendt in het Vicariaat, desen 24 maerte 1651

Simon Secretaris

Waer van den voorn heer Capellaen seer vstelt is geweest ter oorsaecken den voorn heer Pastoor met die van Waesmünster alijt hün teghen partije hebben gedraghen teghen de voors Capelle, niet te min heeft het selue den voorn heer pastoor aengedient die hem qualijck wilden te verstaen geuen, maer heeft het selue noch int
fo 120 r° lesten geaccordeert ende sijn gesloten brieuen gesonden naer Gendt, maer alsoo het langh aenliep eer de selue gedepesseert warden ter oorsaecken van het hoochtijt van Paeschen als wanneer de heeren van het Vicariaet niet en vergeren (1), ende den tijdt vanden 5 dach mej seer was naeckende, is den voorn heer Capellaen op het spoedichste selue naer Gendt getrocken om een eijude te hebben van sijn brieuen ende seluer comparerende int Vicariaet, heeft sijn Eerw^t aen den seluen heer Capellaen voorgelesen de gesloten brieuen vanden heer Pastoor van Waesmünster, dewelcke waeren behelsende dat sijn accor-

(1) Vergeren = vergaderen.

deerden hetgene bij requeste was versocht op conditie dat de Ermeesters vande Prochie van Waesminster souden moghen ommegean inde voors Capelle van Sombeke mette schale onder de diensten dwelek naer eenighe woorden den voorn heer Capellaen heeft moeten uitvoeren oft anders souden hij nihil op sijn requeste hebben geereghen. Dienvolgende heeft sijn Eerw: hetseluen geaccordeert, ende wirdt op de requeste in mergine gestelt soo hier volgt

Sijn Eerw: den Bissch van Gendt gesien hebbende het advijs vanden heer Pastoor ende kermeesters vande prochie van Waesminster, op het versoeck vande Supplianten als oock de Eerw^e. heeren van sijn Vicariaet, heeft geaprobeert ende geconfirmeert, soo hij doet mits desen. Directie van het Broederschap, alhier vermeld midtsgaders de regels ende ordinan hier bij geuoeght, met conditie nochtans dat de Armeesters van voorn Prochie kereke sullen moghen ommegean inde Capelle van Sombeke, onder de diensten mette schale tot onderhoût vande ghemeene hujsarmen. Actum tot Gendt in het Vicariaet desen 21 April 1651

Simon Secretaris

fo 121 v° Den voorn heer Capellaen dese boñens Apostille verereghen hebbende, heeft den voorn heer Simon Secretaris belast aen den voorn heer Capellaen (als wanneer hij de Regels met de ordinantie soude vijtgeschreuen hebben om de boeckens van het Broederschap daer naer te doen drücken) de selue Regels ende ordinantie wederom soude seijnden aen den voorn Secretaris om de selue te registreren op sijnen Register hetwelck den voorn heer Capellaen oock heeft volcomen, ende is terstont naer Antwerpen vertroeken ende de ordinantie met de Regels doen drücken gelijkmen kan sien en lesen inde boeckens van het Broederschap, die den voorn heer Capellaen heeft doen drücken, tot den number van 500, daer voren gegeuen de somme van XVII sch dienvolgende noodeloos is de ordonantie met de reghels hier te beschrijven.

v^o Naerdemael dan het Broederschap vkreghen was, heeft den voorn heer Capellaen bij provisie te voren daer toe alle gereetschap doen maecken want alsoo den voorn heer van Sombeek noch was hebbende eenen lap blaúwe Italiaens damast van vijf ellen oft daer outrent, heeft het selue oock gegeuen aen de Capelle, waer van den voorn heer Capellaen heeft doen maecken een vaene, soo die teghenwoordich in staet is, en daer inne doen stellen een schilderije van weer zijden

beschieldert daer voren gegeuen de somme van acht gulden, met twee Aitaercüssens vande selue stoffe.

Item heeft oock doen maecken een Cruijs om inde processie te draghen, tsamen met vergulden gekost XXV scellinghen, ende heeft oock gegeuen gecreghen van Joffroiw Clara Antemis een Crans, den welken den voorn heer Capellaen heeft geïmploieert om het beltd van onse Lieie Vronwe in te stellen, waer toe hij een berie heeft doen maecken om het selue inde Processie om te draghen.

f° 122 r° Alswanneer dan den dach van het li Cruijs vindinghe den 5 meij gecomen was int jaer 1651 als wanneermen inde selue Capelle is vierende den feestdach van S^e Rochús Soo heeft h^r Jacobús Moins Pastoor van Waesmünster inde selue Capelle comen den dienst doen ende het Broederschap instellen in presentie van heer Deken vanden Lande van Waes ende den Eerw: heer Jacobús Lañreijns f^r Jaques Proost vande coligiale kercke van Thoirhoit in het Landt van Wienendael. Ende naer den dienst heeftmen met de Processie gegaen, ende naer het loff den vollen Aflaet gesloten met de Benedictie van het II. Sacrament. Ende heeft den voorn heer Capellaen de voors bülle van Vollen Aflaet voor de Broeders ende Susters doen translateren ende int Düijts stellen op dat een igelijck de selue soude cūnnen lesen ende verstaen als die inde Capelle wort ten toon gelaughen.

v^o Oock is int selue jaer 1651 bij Joffroiw Elisabeth De Floiwijn, Begijutken ende Suster vanden voorn heer Capellaen vande voors Capelle, viijt pi^er Affectie ende deuotie gegeuen aen de voors Capelle van S^e Rochús binnen de heerl van Sombecke, een seker schilderije waer op geschieldert is de II. Godelina Patrones teghen de quaeij kelen, soo die teghenwoordich is hanghende inde voors Capelle

f° 123 r° Copie van eenen Rentenbrief van twee ponden t siaers

Wij Maxemiliaen Aleander Lañreijns schañthet gecommiteert bij mher Philippe Franchois du Faing Baron van Jamoigne, heer van Faing, Linaij, Hassle, Búsle Etc. Erfachtich schañthet der Viershare van Waesmünster ende Elherzele, J^{or} Cornelis Justin de Neue, Gillis Coolman, Adriaen Volckerick ende Jaques de Bock Schepenen der seluer Viershare, Doen te Weten, dat voor ons als voor heer ende Weth gecompareert zijn in Persoonen Peeter Heijnderiex ende Anna deijaert zijne hujsvrouwe kennende ende lijdende deuchdelijck schuldich ende geldende te sijn aen ende ten profijte vande Capelle van Sombecke, een rente van twee ponden grooten t siaers, ghesproten over een somme van tweendertich ponden grooten hemlieden van

weghen de selue Capellerije ter handt ghedaen in goeden permissie
v^o gelde ten profijte volgende t placeaet van Sijne Mat Beginende te
croiseren metten dach van heden, ende sal d eerste jaer van betalinghe
vallen ende verschijnen den dertiensten Janúarij XVI drij en vijftich,
alsoo voorts van Jaere te Jare totter lossinghe gedúerende, die de
comparanten, húnne hoirs ende naercommers súllen vermoghen te
doen tallen tijden alst henlieden belieuen ende goetdúncken sal, midts
opleggende ghelijcke somme van twee en dertich ponden grooten in
múnte voors óuer t capitael, mette verlopen croisen van diere naer
rate van tijde, hebbende voorts de selue rente wettelijck beset ende
ghelipotiqueert, op ontrent vier hondert roeden meersch gheleghen
in Oostbroeck binnen Waesmúnster, landende oost de weesen Don
Rocho negrette, zúijt mijn heer Van Willecom, west Joos Braem
noort dheer Jaques Laureijns, daer van deen helft ter tochte ghe-
brúijckt wort bij Joanne Laurens we Joos Verbeinst, omme oft soo
gebeúrde dat sij comparanten húnne hoirs ende naercommers in foute
bleuen de Jaerelijcksehe betaelinghe daer van te doene, de selue
daer aen te verhaelen, vúijt wimmen ende doen decreteren voor capi-
tael ende croisen tot voldoeninghe naer rechte, weth ende úsantie
deser viersehare, dienvolgende sijn de comparanten daer van onterft
ende heer Nicolaes De Floiwijn P^r ende Capellaen vande voors
Capelle ten profijte vande selue capelle daer in gegoet ende geerft.
In kennisse der waerheijt hebben dese laten depesheren ende getee-
ckent den XIII Janúwarij XVIe twee en vijftich Ende was onderteeckent
M. A. Laureyns J De Neúe, Gillis Cohman Adriaen Volckerick Jaques
De Bock ende Van Damme. (1)

Geregistreert inden Erfboeck f° 121

Dese rente is gelost en aengheleijt tot laste van de wedúwe Jan
de schoesittere en naer twee jaeren wederom gelost en met een
rente van XX sch tsaers comen van Joos Wauman en noch XX
sch gelost van dese heerlijckheijt met noch V sch tsaers comende
v^o van dhoirs Josina poppe, sijn tsamen aengeleijt tot III ponden V
sch grooten tsaers tot laste vande Prochie van Schellebelle en Wan-
zeele waer van de copie staet gecopieert hier naer folio 126

f° 125 r° Desen XVII Júnij 1655 soo heeft Peeter vúijttensprotte vkocht aen
Guilliam Van brússel voor sijnen commant die van gelijcken kendt
gecoecht thebbene dhelft van eene hofstedeken groot hondert roeden

(1) Deze rentbrief is in het handschrift doorgehaald.

oft daer ontrent, hanthoënde oost de straete zúijt de weduwe Adriaen v'gucht, west ende noort Jacob de maere belast sijnde d'hofstede int geheel met X sch grooten tsaers aende Erme deser heerel sonder meer, ende dat omme ende midts de somme van vijf ponden X sch grooten te betaelen ten contentement vanden vcooper, ende dat op conditie dat den vcooper daer inne mach blijnen woonen sijn leefdaghe gedurende sonder hiere te betaelen oft wel sal moghen nemen voor sijn wooninghe de Camer vande w^e Joos eeman, waer inne den vcooper hem schuldich sal sijn te vtrecken ende hem accomoderen als den cooper oft sijnen commandt tsijnder commoditeijt tselic goet vinden sal ten meesten oirboire (1) ende profijte, op dese coopmanschap is bij den cooper vlejht int gelaghe VII sch ende op dobbel indien den coop hem niet en volght aldus gedaen Present Jaques laireijns Ballin, Adriaen poppe, Ende Joos smet ten daghe voors

ende was onderteeckent

Dmerck Pr + v'ijttter sprotte, Guilliam Van brissel

v^o Traditie gedaen bij Pr v'ijtttersprotte van gronde ende hofstede voornt ende Guilliam Van brissel in profijte van capellerije is daer inne gegoet ende geerft op conditie dat den vcooper sal blijnen woonen sijn leefdaghe. Actum ter manisse Jaques Laireijns ballin, wijsdomme van mannen ende Schepenen der heerel van Sombeke onderteeckent desen XXV October 1655

Was onderteeckent

Jaques Laireijns

Jaques Volekerick

Jan Heijndrickx

Adriaen poppe

Jan Waïman

Merten blijs

f° 126 r° Wij onders Ballin, Meijer, Burgem^r ende Schepenen der heerel ende Prochien van Schellebelle ende Wanseele bekennen wel ende denichdel op ghelicht ende ontfanghen thebbeue van St. Nicolaes de bruijne f Jans de Somme van achtentsestich ponden grooten Vlaems in specie van pattacons ten acht en veertich stuijners ijder stúck vlaemsche minte ende dat tot betaelinghe vande rations vande seïen compaignien spaenguaerts binnen de voorn prochien desen macht geloigeert hebbende, waer voren wij beloïen te gelden eene Rente van vier ponden vijf sch gr tsaers ten adienant den pennrick sesthiene

(1) Oirboire = nut, profijt.

Innegaende neghensten Meij XVIe sessenvijftich ende soo voorts totter lossinghe ghedierende die geschieden moet teender reijse in gelijke specie van gelde onthier ende (1) een Jaer ofte wel bij foulte van allech aldan de selúe souffisantel besetten op goet doúble beset geen
v^o leen wesende, waer voren verbinden wij respectiúel onse persoonen ende goederen present ende toecomende met renúciatie van het beneficie van excússie diúisie, ofte andersints ende met clause van vbin-tensse van een voor al ende elck voor andere in solidúm, sonder diúisie, renoncierende ter dier causen van alle príuilegien ende beneficien die ten desen ons souden moghen te bate commen principalijk vanden rechte dieterende dat generale renúciatie niet en opereert ten sij speciale voorgae danof wij bij desen renoncieren ons Toorconden desen 9 meij 1656

Was onderteeckent

Pr Mossevelde	bij mij geraert beirtens
mij Toorconden als Greflier	Licúen de Wilde
Verbrúgghen	bij mij gheert de ceúckeleere

Dit is het merck van pieter de vlesschaúer

... elancq^t (?)

1656

f° 127 r° Desen lesten december XVIe seúenenvijftich kenne ick onders Nicolaes de brúijne getransporteert thebben soo ick doen bij desen aen heer Nicolaes de flowijn Pb^e Capellaen van Sombeke ten profijte vande Capellerije dobligatie op dander sijde vmett kennende midts desen t Capitael ende rate van interest t sedert den IX meij XVIe seúen en vijftich vschenen ontfanghen thebben in pattacons Toorconden

Was onderteeckent

Nicolaes de brúijne

Mij present Maxemiliaen Laúreijns

f° 128 r° Desen III April XVIe een en vijftich soo heeft Jouffroúw Franchoijsse de graúe in het cleijne begijnhof tot Gendt vkocht aen heer ende Mr Nicolaes de Flowijn Capellaen van sombeke seker hofstedeken gestaen ende geleghen binnen der voors heerel van Sombeke groot ontrent hondert en vijftentwintich roeden lantroúende oost Joos de maere, zúijt en west de Capellerije van Sombeke, noort de stracte ende dat voor de Somme van twee en dertich ponden grooten eens

(1) Onthier ende = van heden af tot...

daer van de vcooperighe ontfanghen heeft de Somme van sesthien ponden grooten vijf handen van dheer Jaques Laireijns, blijnende de resteren XVI ponden grooten croijseren den penninck XVI daer van deeste Jaer onbetaelt staet te vschijnen 7 nouember XVIe eenen vijftich daer voren de voorn hofstede ende gront blijft vobligteert totter lossinghe van dien die den coopere vmach te doene tsijnder belieft. boien dien is conditie dat den cooper ghehouden is te betaelen denckel ende dobbel gelaghen bij den eersten instelder vschoten en betaelt met de voorder onkosten van Eriën ende onterriën. In ooreonden is dese bij contractanten onderteekent date als boien Present Jeremias Commaen

Was onderteekent

N. de Flowijn

1651

Jan vander Straten

Francoise Jaquelin

de Graie.

Achterevolgende den voors contracte ende conditien daer inne begrepen soo is Gillis van ghoethem vijf crachte van procuratie gepasseert voor den notaris Laireijns vander vennet residerende tot gendt behoorel ontgoet ende onterft ende is daer inne gegoet ende geeft heer ende Mr Nicolaes de flowijn in profijte vande Capellerije van Sombeke ter manisse van dheer Maxemiliaen Alexander laireijns Ballin ende wijsdomme van dheer Jaques laireijns, Joos smet ende Merten biijs vWangende Peeter volecrickx. Actum desen XI April XVIe tweenvijftich.

Was onderteekent

Maxemiliaen laireijns

Jaques laireijns

Merten Biijs

Joos Smet

f° 129ro Joos Verbeurst heeft gegeuen fundatie van Capellerije eene rente van V sch tsaers op conditie van eene zielmisse Jaerel ende alle andere conditien en is gelost en aengeleijt tot laste vande parochien van Schellebelle en Wanzele

Josina Poppe heeft gefindeert X sch tsaers op laste van eene zielmisse voor haer ziele welke penningen sijn geimploicert en aengeleijt tot laste vande parochien van Schellebelle en Wanzele.

Joos van brüssel heeft gefindeert V sch grooten tsaers voor een Jaergetijde voor sijne ziele en is aengeleijt tot laste van Jan caeldries volgens sijne obligatie staende f° 154

vande Capelle, soo heeft hij daer voren beloofd te betaelen aen de Capelle van Sombeke eenen onlosselijken chijs van eenen schelline tsaers. Volgens dit volgende contract

Comparerende voor ons onders Balliū ende Schepenen der heerel van Sombeke in persoon Joos borgellioen den welcken comparant hedent voor ons heeft ykent ende opgedraghen eenen eenwelijken ende onlossel. chijs van eenen schellinck tsaers in profijte vande Capelle van Ste Rochūs binnen deser heerelijckhede van Sombeke, ende den selien chijs beset op sijn hujs ende gront daer aene west geleghen, ende dat alles bij accorde sonder dat den voorn Joos borgellioen eenich voorder recht heeft op den gront vande voors Capelle, ende daer inne is geerlt ende gegoet heer Nicolaes De Flowijn Capellaen der selier heerel ten profijte vande Capelle. Actum ter manisse van Balliū en wijsdomme van schepenen onderteekent beneflens den comparant desen XI mej XVIe twee en sestich

Was onderteekent

Joos Borgellion

Maxemiliaen Alexander Lanreijns, Matthijs Volleerick bondewijn Smet

Met dese boñens penninghen is gemaect het nieuw hujs op doost zijde vande Capelle daer in woont Gillis de velder met noch ander penninghen hier voren gementioneert, costende int gheheel ter somme van f^e XXXIX tt XV sch waer van den heere van Sombeke heeft becostickt een derden deel vanden boñw, waer voren hij profiteert de boñen camer met de plaetse onder den boñen trap van de Schepenen van Sombeke om hinnen rekeninghen ende vierscharen op te houden, bedraghende sijn derdendeel ter somme van XXXXVI tt XI sch VIII g. ende de twee deelen toecomende de Capellerije bedraeght ter somme van LXXXXIII tt III sch III g volgens mijne rekeninghe aen Schepenen gedaen. daerenboñen noch gemaect eenen aftrek costende volgens de rekeninghe ter somme van X tt. boñendien hebben noeg gekocht vijflich roeden landt achter het selie hujs, midts het achter geenen gront en hadde, volgens den coop brief met de Erfleñis hier volgende

Den II meert 1665 soo heeft heer Nicolaes De Flowijn, P^{br} ende Capellaen van Sombeke hem sterk maekende oñer den heere van Sombeke laeten quijten aflossen ende redineren ten eenwighen daghe aen Andries vconteren die van gelijcken kent gequieten ende afgelost te hebben ses spent en half rogge chijs Jaerelijckx gaende vijf

onwederroepel aen ende tot behoef vande Selue Capelle. Eerst ontrent ses hondert boeckens van S^c Rochús gebonden ende ongebonden daer ouer hij ten coste is geweest hondert guldens oft daer ontrent. Item geeft eenen kleinen Misboeck, twee tenne Ampullen met twee klein copere Candelærkens. Vijf kelkdoecken, den Canon een v^gult Crúcefix, een bonette, vier corporael doosen, met vier lijn corporaelen, vier amicten ses purificatoria oft kelkdoeckens, vijf coopercula oft deexsels diemen op den kelk leght. Eenen ouerock. Item een schilderije van S^c Rochús tegenwoordich sijn Schoonstúk inde kamer, tot dienst van Aútaer, In plaetse van sepultúne naer sijne doodt, behoudens nochtans het gebrúick van tselúe sijn leuen lanck gedúrende als mede van Prúijsleeren setelstoel hier naer genoemt. Item den grooten prúijsleren setelstoel voor de plaetse vant liggen inde Capelle. Ende dat alle met last ende Conditie, dat naer sijne Doodt eenwelick ende Erfell gedaen ende gecelebreert sullen worden bij den Capellaen der voors Capelle drij ziel Missen Jaerelijckx, de eene voor sijnen vader ende moeder, sísters ende broeders ende vřinden dies noot hebbende ende de resterende twee voor den voorn heer Comparant. Welcke Conditien ende last op het advien ende aggregatie vanden heere van Sombeke, wij Balliu ende Schepenen deser heerelijckheijt van Sombeke hebben aenúeert ende aenúeerden midts desen voor ons ende onse naer comelighen. Tooreonden deser hebben wij dit onderteekent den 19 november XVIe seúen en veertich.

Was onderteekent

Jaques Laúreijns

N De Flowijn P.

Adriaen poppe Gúlliam Van brússel 1668

Peeter van Roijen Merten buijs

Al dweck hier voren gelesen ende geexamineert hebbende is bij mij onderges als heere van Sombeke geaggreert Tooreonden deser onderteekent In Antwerpen 29 nouember 1647

Was onderteekent

Jeronimús De Maeyer

v^o Hier staet te noteren dat den heere van Sombeke de strate (loopende voor bij de hofstede de Capellerije) heeft verleijt ende ontrent thien roeden gront getransporteert aen heer Nicolaes de Flowijn Capellaen van Sombeke. Ende alsoo de Schole ofte backhujs staende op den gront van Capellerije niet meer bequaem en was om te repareren, soo heeft heer Nicolaes De Flowijn Capellaen van Sombeke

aengegaen seker accordt met balliú ende Schepenen van Sombeke, nopende de Schole ende het fonderen van drij zielmissen, inder manier alsvolght

Desen X october 1665 soo heeft Mijn heer Nicolaes De Flowijn Capellaen van Sombeke, wel ende deúchdelijk v̄cocht aen Balliú en Schepenen der heerel van Sombeke ende dat inder quáeliteit als regieerders ende administrateúrs vande goederen competerende de Capellerije van Sombeke die oock bekennen gecocht te hebben tot profijte vande selúe Capellerije ende de gemeente vande voors heerel dienende om eene Schole te hoúden tot contentement vande wette van Sombeke. te weten een cleijn nieuw steenenhúijseken wesende een backhúijseken, soo tselúe nú gestaen ende geleghen is groot van gronde thien roeden, palende Oost den gront vanden heer van Sombeke zúijt Pieter Steúrm, west de voors Capellerije ende noort den voorn heer Nicolaes de Flowijn vercooper. welck voors húijseken den voorn v̄cooper als nu heeft belast met drij missen Jaerel, die hij ende sijn naercommers moeten doen voor het gebrúijck van voors húijseken ende gront. te weten deerste ende tweede Misse voor Joutfroúw Elisabette ende Jo^r Maria de Flowijn begijntkens ouerleden binnen de stadt van Liere, ende de derde Misse voor Jo^r Anna de Waerzegers, ende dat op de voorgaende ende naerVolgende conditien, te weten dat den voorn heere v̄cooper sal profiteren allen de materialen vande oude ende quade schole oft andersints geseijt het backhúijseken, die nú staet op den gront van voorn Capellerije, die hij sal v̄moghen af te breken ende Emploijeren tsijnen profijte, gemerckt dat die niet meer bequáem en is om te repareren, bouen dien belouen de voorn coopers te betaelen de Somme van seventhien ponden grooten gereset

Item is noch conditie dat wij coopers voor soo veele ons aengaet accorderen ende consenteren dat den voorn v̄cooper sal v̄moghen te Súieren ende te leijden sijn watinghe vande pompe ofte steenpütte loopende ouer den gront die den voorn heere Capellaen v̄cooper heeft v̄cocht aen voorn coopers. Midtsgaders is oock noch conditie dat den heúise (1) druppe van húijse ende washúijseken competerende den voors heere v̄cooper palende zúijt aen thúijse ende erfúe vande voors Capellerije sal v̄moghen te bliúen staen gelijckerwijs alle tselúe nú ter tijt Jegenwoordich is staende. Item is den voorn heere Capellaen oock ghehoúden te maecken aenden voorn waterloop van

(1) Den heúise druppe; wij zeggen den euzie drup.

steenputte een behoorel cleijn ijsere traillie, soodat daer deire anders niet en can deurpasseren dan alleenel twater van voors pompe ofte steenputte. Item is den voorn heere Capellaen gehouden ende vobliggeert op sijnen cost ende laste te maecken ende te stellen eenen v^o miere met een steenpoorte op den gront van voorn Capellerije, daer hij nu ter tijt inne woont te weten Jegens de stracte aen de Schole tot aen den geuel van het voors huijs van heere Capellaen vcooper, comende inden noorden, welke voor̄s miere ende poorte nu gemaect is. Aldus gedaen ende gecontracteert met aggregatie ende consent van heere deken van lande van Waes Mijn heere de Meije ende voorts bij partijen contractanten onderteeckent. Actum ut supra ous Toorconden waren onderteeckent

N. De Flowijn P^r

Maximiliaen Alexander laureijns

Peeter van Roijen, Matthijs Vollecrick

Franchois Volekerick

Alsoo in december 1662 proces is geresen tusschen h^r Nicolaes de flowijn ende Pastoor en Schepenen der Parochie van Waesminster nopende de preminentie van sijne Capellerije ende dat met aggregatie vanden heere van Sombeke midtgaders balliu en schepenen van Sombeke volgens het proces berustende de copijen met mijn handt geschreuen onder de brieuen vande Capelle Soo ist dat den voors heer Flowijn, sonder sijne devoiren vant rejsen ten coste heeft geweest aen den procurant vermaderen (1) ter Somme van LXXVIII tt V sch parasijs volgens sijn specificatie, midts het geacordeert is ende het proces te neder geleijt door den Eerw: heer Heijndricus Cardock successieir inde pastorie van Waesminster dat elek sijne costen sal betaelen. Waer in dat gesmolten is de rente oft fundatie van Amelberga de beliere huijsvrouwe van Merten huijs tot VI sch VIII g tsiaers

f° 154 r° Den onders Jan Caeldries f^r Gillis woonende op de Parochie van Ste Nicolaes kent bij desen opgelicht ende ontfanghen thebben vijf handen van heer Nicolaes de flowijn P^{br}e ende Capellaen van Sombeke de Somme van sesthien pouden grooten. beloende daer van interest te betaelen in adniant den penninek sesthiene maeckende XX sch grooten tsiaers waer van deerste Jaer innegaen sal 1^a Meij XVIe achtensestich ende vschijnen 1^a Meij XVIe negenensestich ende alsoo

(1) Vermaderen. Familiennaam van den « procurent ».

vvolgens van jaere tot jaere totter lossinge van diere die den voorn Jan Caeldries vmach te doene tallen tijde ende wijlen alst hem gelieuen sal, midts opleggende teender reijse t Capitael ende Croijsen naer raete van tijde. beloënde voorts den voorn Caeldries de selue Somme drij dobbel te besetten ten contentemente van voorn heer Nicolaes de Flowijn alst hem gelieuen sal. vbindende voorts tot volcomen van desen daerenboenen sijnen persoon ende goederen pretent ende toecomende elek in Solidum sonder diuisie in teecken der waerheijt is dese geteeckent desen lesten April XVIe achtenssestich. Ende was onderteeckent Jan Caeldries. mij present Maxemiliaen Alexander Laüreijns. mij present Peeter van Roijen

Dit gelt is comen van het capittael van een geloste rente van V sch grooten tsaers van weghe Paiwels van Cleempút ende het Capitael van V sch grooten van Joos van brússelen ende het Capitael van VI sch VIII g tsaers van Jan van hecke f lieúens. Ende het capitael van III sch III g tsaers van Laüreijns wiebel. alles toecomende de Capellerije van Sombeke mij Toorconden

N. De Flowijn P^{br}

Competit mihi J. F. Heynderickx

1799

Desen teghenwoordighen
Boeck is beschreúen ende
Voleijndicht door den
Eerweerdighen Heer
Heer Nicolaús De Floúwijn
Priester ende Capellaen
Van S^e Rochús Capelle
Binnen de Heerlijkheijt
Van Sombeke int Jaer

1651

VARIA.

INVENTAIRE DES BIENS DES RÉCOLLETS DE ST. NICOLAS.

(4-5 VENDÉMAIRE AN V — DIMANCHE 25 — LUNDI 26 SEPTEMBRE 1796).

Feu M. Félix van Naemen, le regretté Conservateur du Musée de notre Cercle, exprime dans son intéressante étude sur les Frères-Mineurs Récollets au Pays de Waes (1), le regret de n'avoir pu mettre la main sur l'inventaire des biens de ces religieux, qui fut dressé en exécution de la loi du 15 Fructidor an IV (1er Septembre 1796).

Il ne nous étonne pas que M. van Naemen n'ait pas retrouvé ce document; car à l'époque où il réunissait les matériaux de son travail, les Archives Communales de St. Nicolas se trouvaient encore dans un désordre inimaginable — conséquence du désastreux incendie de l'Hôtel-de-Ville en 1874.

Depuis il a été procédé au classement méthodique et chronologique de ces Archives si riches au point de vue de l'histoire locale. Ce classement continue et est presque achevé.

Au cours de ce classement, nous avons eu la bonne fortune de retrouver cet inventaire (2) dans une liasse de documents du XVIIe siècle, se rapportant à des biens de mineurs. Nous croyons rendre un pieux hommage à la mémoire de notre regretté Conservateur, en publiant ce document, qu'il eût certainement, s'il l'eût connu, fait

(1) Annales du Cercle Archéologique du Pays de Waes, T. XIV.

(2) Provisoirement classé dans la Farde : P. V. Jaar IV—VIII.

figurer parmi les pièces justificatives de son travail (probablement sous le N° XXVII).

Cette pièce est ainsi conçue :

Liberté

Égalité

REPUBLIQUE
FRANCOISE

Nous Commissaires nommé par le Directeur des domaines nationaux du département de L'Escaut pour L'Execution des articles et 5 de la loi du quinze fructidor dernier qui supprime les Etablissements religieux dans les départements reunis Nous Nous sommes transportés a Saint Nicolas dans la Maison des Recollects, ou etant arrivé nous en avons fait Appeller les Membres lesquels etant comparut Nous leurs avons communiqué Nos Pouvoirs et de suite en Presence du Pere Gardien chargé par eux de Nous Accompanyer Nous avons procedés Par eux aux Operations suivantes

ETAT DE MEMBRES
de la ditte Maison

Le Gardien Nous ayant declaré les noms et ages des Membres de laditte Maison ainsi que les Epoques de leurs Professions, Nous en avons formé L'Etat ci Joint sous le N° 4 (1)

Nous Nous sommes Ensuite fait représenter les registres des Professions et Nous avons reconnu que les Epoques des Professions des Membres dela ditte Maison tous les mêmes que celles designés dans Ledit Etat

INVENTAIRE PRESCRIT PAR L'ARTICLE DEUX DELA LOI

Nous avons Procedé a L'Inventaire des Effets designés en L'article 2e de La ditte Loi, ainsi qui suit

DANS L'EGLISE

Dans le tabernacle du Maitre autel une remoutrance d'argent avec une couronne dans le milieu Et en cuivre et un ciboire d'argent

(1) La copie de cet Etat n'est pas jointe à la pièce que nous reproduisons. Voir d'ailleurs à cet égard l'étude de M. van Naemen (loc. cit.)

dans deux autels collatéraux ainsi qu'au Maître autel plusieurs chandeliers dans lesquels il s'en trouve douze en cuivre encastré Et le reste en Bois, quinze tableaux petits et grands autour de L'Eglise Et douze Petits représentant la Passion et chaudron et son Poupillon six Confessionnaux Et une chaise de verité en Bois de chêne, une petite orgue et une Petite Cloche deux Chandeliers de fer

DANS LA SACRISTIE

trente six Casubles de toute Couleur avec Etolle et Manipulle quarante aubes et vingt Surplis Et voehers dans le tabernacle quatre casins d'argent avec leur Patène, trente deux devantures d'autel, plusieurs Linges de calices, une Vierge Et plusieurs habillements et deux couronnes deteint et un amas de Bois d'oré trois missel et plusieurs armoires autour de La sacristie En dedans

DANS LA BIBLIOTHÈQUE

Les Loges Etant arrangés par ordre alphabétique nous avons compté comme ainsi suit

Dans la lettre A avons compté	180	grands et petits
Dans la lettre B.	112	Jdem
B : C :	112	Jdem
D	106	id
D E	156	id
F	154	id
G	202
H	257
J	170
K	145
L	170
M N	150
O	180

total 2172 le tout en Livres

de Théologie Et philosophie Enfin tous Livres regardant leur religion

Dans le refectoire trois grandes tables

DANS LA BRASSERIE

Deux Chandieres de cuivre et une enve avec toutes les ustensiles propre au travail

PROVISIONS & MEUBLES COMMUNS

Le Pere Gardien d'après la visite nous a déclaré avoir encore pour deux mois de Bois Et six tonneaux de Bierre et en toute autre approvisionnements n'en ont que d'après leur quète Environs quatres douzaines de Chaises dans toute leur Maison chacun un Lit paille couvert et son service tant Eteint qu'en terre et une Petite Batterie de Cuisine, Et avons Laissé les dits Effets a leur Garde et ont promis de les remettre a la premiere requisition

BIENS IMMEUBLES

Ledit Gardien nous a Déclaré que la ditte maison n'a d'autres Bien que leur Maison Battie sur Environs un Bonniers du pays de terre

DETTES PASSIVES ET ACTIVES

Nous avons Interpellés le dit Gardien pour Nous représenter les registres pour leurs Dettes actives et passives Et Nous a répondu n'en avoir ni registre ni dettes

fait En presence du vicair Et du Gardien accompagnés de deux commissaires Municipaux qui Nous ont assisté dans nos operations

Et attendu qu'elles sont terminées Nous avons clos le present proces verbal

a St Nicolas le quatre et cinquieme Jour du Mois de vendemiaire L'an Ciuquième de la rep^e francoise, estoit signé J. Van Bogaerde, N. J. Derosne, L. Joseph van Geluwe guard., p: petrus Bolle vicar P, Jacobus Cogen, P. f. van Raemdonck off^r Mun^l et j. f. truyman off^r m^l.

Nous sommes d'autant plus heureux de pouvoir publier cet Inventaire, que son contenu fait surgir plusieurs questions, non seulement d'intérêt local, mais aussi d'intérêt général, spécialement en ce qui concerne le mobilier de l'Église. Quel était le sujet des « quinz tableaux petits et grands autour de L'Église »? Quels étaient leurs auteurs? Étaient-ce des Maîtres ou de simples barbouilleurs?

Nous avons entendu parler de prie-Dieu, considérés comme provenant de l'ancien couvent des Récollets et se trouvant actuellement dans un établissement religieux de St. Nicolas. L'inventaire ne parle pas de prie-Dieu. Ceux-ci sont-ils compris dans « Environs quatre

douzaines de Chaises dans toute leur maison »? Cette attribution d'origine repose-t-elle sur une simple tradition populaire? Qu'est devenu le mobilier de l'Église?

Beaucoup d'autres questions surgissent encore. Nous ne voulons plus que vous en poser une.

Les commissaires van Bogaerde et Derosne en inventoriant la bibliothèque par ordre alphabétique, et en se bornant à indiquer sous chaque initiale le nombre de volumes « grands et petits », nous semblent avoir fait œuvre de sots. Quels ouvrages composaient cette collection? Ne serait-il pas hautement désirable au point de vue bibliographique de connaître ce catalogue? Quels auteurs, quelles éditions, quelles reliures se trouvaient dans cette bibliothèque? Contenait-elle des manuscrits, et quels?

Voilà toutes questions que nous nous posons, et nous serions heureux de voir vos confrères du Cercle Archéologique nous aider à les résoudre.

G. WILLEMSEN.

PROCÈS-VERBAUX.

ASSEMBLÉE GÉNÉRALE DU 22 NOVEMBRE 1900.

La séance est ouverte à 5 H. de relevée.

Présents : MM. Willemsen, Président; De Decker, De Ryck, Annaert, Keppens, Henderickx, Meskens, Poppe, Van Haelst, van Naemen, Behaegel, De Meerleer, Anthemis.

MM. Van Hooff et De Cock se font excuser.

M. WILLEMSEN. — Notre circulaire du 5 Novembre dernier indique suffisamment le but que se sont proposé les promoteurs de la présente réunion, aussi puis-je me croire dispensé de vous faire un discours sur les avantages qui résulteront tant pour nous, que pour notre Cercle de l'échange d'idées, d'observations, de découvertes que nous nous ferons à ces réunions qui n'auront aucun caractère administratif.

Cependant je dois, à cette première séance d'études en commun, porter d'urgence à l'ordre du jour une question qui regarde principalement la gestion de notre Cercle.

Une circulaire de la Fédération Archéologique et Historique de Belgique datée du 10 Novembre écoulé, nous fait connaître qu'une réunion aura lieu le 16 Décembre prochain à Bruxelles et, nous invite à désigner un délégué ayant pleins pouvoirs, et un délégué suppléant.

Sont désignés à l'unanimité : comme délégué M. Willemsen, Président du Cercle, et comme délégué suppléant M. Alph. De Cock, Bibliothécaire et Conservateur du Musée.

M. WILLEMSEN. — Je désire, avant d'ouvrir la partie académique de cette séance, si je puis m'exprimer ainsi, vous faire une communication présentant peut-être un caractère quelque peu administratif, mais ayant, me semble-t-il, un intérêt plutôt archéologique. Voici les

faits : il y a quelques semaines, un journal de la capitale insérait une correspondance de St Nicolas relative à une pierre tombale enchassée dans le dallage de l'Église Primaire de St. Nicolas. On ne nous accusait précisément pas de tous les méfaits, mais on nous imputait d'avoir toléré sans protestations un acte de vandalisme. L'article excita notre curiosité. On y disait, en effet, qu'une pierre tombale, appartenant à la famille de Castro, qui a joué un rôle assez important dans l'histoire du Pays de Waes, avait été, après avoir été autrefois scellée dans le mur nord de l'Église, employée au pavage (sic) du porche de cet édifice. A l'issue de notre séance de direction du 20 Octobre 1900, pour éclairer notre religion, nous nous rendîmes sur les lieux. Il nous fut facile de constater que la pierre tombale en question avait servi à couvrir le lieu de sépulture de Guillaume van der Sare, Greffier du Pays de Waes de 1624 à 1634, devenu Hant-Échevin en 1634 et mort le 27 Octobre 1636.

Dès lors, il ne nous fut plus difficile d'avoir le mot de l'enigme. Feu le chevalier de Schoutheete dans son étude : *Esquisse....* de la maison van der Sare (Annales — tome I pp. 311 et ss.) décrit cette pierre et en donne une reproduction. Il ajoute que Guillaume van der Sare fut inhumé devant l'autel de la Vierge précisément sous cette dalle funéraire, qui resta jusque longtemps après à l'intérieur de l'Église, et qu'ensuite, à une date qu'il ne précise pas, elle fut transportée au nord de l'Église au pied du monument de Ferdinand van der Sare. D'autre part, van den Bogaerde (Het land van Waes — tome III p. 375) assure qu'en 1825 elle était déjà entièrement usée. Vous voyez donc, MM. qu'à part ces quelques rectifications de détail, le correspondant St. Nicolasiën du journal auquel nous faisons allusion il y a quelques instants, est absolument dans le vrai.

Cette déclaration est approuvée à l'unanimité des membres présents.

M. WILLEMSSEN communique ensuite à l'assemblée trois documents relatifs à des phénomènes économiques qui se manifestèrent à St. Nicolas dans la seconde moitié du XVIIIe siècle.

Le premier document est une requête des chapeliers de St. Nicolas, adressée le 7 Avril 1757 « aen beyde bancken » pour se plaindre à ce collège de la concurrence qui leur était faite au marché, où ils avaient leurs échoppes, par suite de ventes publiques de chapeaux qui se faisaient au marché même, les jours où celui-ci se tenait.

La seconde est une requête adressée par les boutiquiers de la commune au chef-collège en 1762, pour se plaindre de ce que ce

Corps permettait aux marchands étrangers de venir étaler leurs marchandises dans l'intérieur du « Landhuys » plusieurs jours avant et après le « Jaermarkt », et de leur laisser faire ainsi une concurrence désastreuse, ces marchands étrangers vendant leurs marchandises à un prix inférieur à celui auquel ils pouvaient, eux boutiquiers, acheter. Les pétitionnaires font aussi observer qu'ils ont par là même le dépit de voir partir ces « ... vremde ratten ... » « ... met borsen vol geldt ... », tandis que eux n'ayant rien vendu, restent néanmoins devant toutes les charges de la Commune.

Le troisième est une lettre écrite le 27 Août 1787 en réponse à une demande de renseignements de la part du Chef-Collège, par P. Boëyé, alors industriel important à St. Nicolas. Cette lettre est relative aux exactions des « Vrije Schippers » de Gand à l'égard des transports venant d'amont, dont ils exigeaient le transbordement à Gand avant qu'ils puissent être expédiés en aval. P. Boëyé prouve dans cette lettre que le transbordement de deux chargements de charbon venant de Mons et comportant 5555 saes, lui a occasionné des frais supplémentaires, y compris le frêt de Gand à Hoogenacker (entre Thielrode et Tamise), de florins 784 — 4st — 2 den.

M. WILLEMSSEN déclare ne vouloir tirer, pour le moment, aucune conclusion des pièces qu'il vient de communiquer à l'assemblée, ces documents devant être utilisés avec d'autres dans un travail qu'il prépare en ce moment.

M. ANNAERT. — La pierre tombale en terre que j'offre au Cercle a été trouvée à un mètre de profondeur dans le sol lors du creusement des fondations pour la nouvelle sacristie de Stekene en 1897. Elle mesure 0,46 m. de hauteur sur une largeur de 0,40 m. Malheureusement, à peu près la moitié de la pierre manque. L'absence de mortier ou de plâtre montre que la pierre n'a jamais été encastrée dans la maçonnerie ou dans le pavement. Cette pierre tombale faite en terre cuite, est peut-être unique dans son genre. Elle date de 1545, mais ne donne aucun nom de famille. Probablement elle a marqué le lieu de sépulture d'un ancien briquetier.

J'ai attiré l'attention du Cercle sur une magnifique pierre bleue trouvée dans l'ancienne sacristie. Celle-ci doit avoir été encastrée dans le mur; la pierre est pour ainsi dire sans usure; il en serait tout autrement si elle avait été couchée à terre. Cette pierre de 1 mètre de large sur 0 m. 95 de haut, est une pierre de fondation d'un certain Dieric Wilssone, Curé de Stekene, et date de 1407. Elle a des caractères gothiques bien tracés et bien conservés.

J'ai promis au Cerele un décalque de cette pierre, que je regarde comme très remarquable.

DE HEER DE DECKER, vrederechter te Temsche, doet eene mededeeling over de belangrijkheid van vele archieven in bezit onzer Gemeente-, Kerk- en Ambesturen in het Land van Waes. Het is van het hoogste belang dat wij, die ons met de plaatselijke geschiedenis bezig houden, deze handvesten leeren kennen, om er bij gelegenheid gebruik van te kunnen maken.

Het Staatsbestuur heeft de bijzonderste gemeentelijke archieven doen nederleggen in de verzamelingen in elke provincie-hoofdstad ingericht. Deze maatregel is niet voldoende, vele besturen zijn nog in bezit gebleven van menig stuk van historische waarde.

Terloops merkt spreker aan dat zulk bijeenbrengen van plaatselijke archieven reeds rond 1750 beproefd wierd door het Hoofdecollegie van Waes en dat het wel belangrijk ware eens op te sporen wat er van die verzameling mag geworden zijn.

Om met voorbeelden zijn gezegde te staven, haalt spreker, die met het rangschikken van het gemeentearchief van Temsche bezig is, aan hoe soms in enkele van zulke gemeentearchieven stof te vinden is voor eene heele reeks artikelen of studiën over belangrijke punten van plaatselijke en zelfs van algemeene geschiedenis.

Daarom dienen wij eerst aan de Besturen te doen begrijpen dat alle hunne oude papieren, zonder eenige uitzondering, hun eigen belang aanbieden voor den geschiedschrijver; dat uit elk dezer iets spreekt van de oude besturen, van hunne samenstelling, hun gezag, hunne bevoegdheid, van de personen en de familiën die de openbare ambten bekleedden, van hun doen en laten, van hun karakter, van de omloopende gedachten van hunnen tijd, van den invloed der staatsomwentelingen, van de manier van leven in 't openbaar en bij den huiselijken haard.

Maar het is niet genoeg dat de handvesten bewaard blijven; de geschiedschrijvers moeten die leeren kennen. Daarom doet spreker een dubbel voorstel, het Bestuur verzoekende dit te willen in bespreking brengen.

A. Dat het bestuur bij middel van eenen omzendbrief of op gelijk welke wijze de aandacht van alle openbare besturen zou inroepen op de geschiedkundige waarde hunner handvesten, hen aanzettende om die met de meeste zorg te bewaren.

B. Van in onze Annalen eene rubriek te openen onder den titel « Bronnen voor onze plaatselijke geschiedenis » waaronder zouden

opgenomen worden alle lijsten, catalogen enz. van handvesten dienstig voor onze geschiedenis en berustende in verzamelingen van den Staat, van de Gemeente, van bijzondere besturen, of zelfs van bijzondere personen.

Dit voorstel wordt aangenomen.

DE SECRETARIS,
ALPH. ANTHEUNIS.

DE VOORZITTER,
G. WILLEMSSEN.

ASSEMBLÉE GÉNÉRALE DU 7 FÉVRIER 1901.

Présents : MM. Willemsen, Président, Van Hooff, De Boek, Vice-Présidents, Anthemis, Secrétaire, De Cock, Keppens, Van Naemen fils, Jos. De Ryck, Henderickx, Puylaert, Van Aerschodt, De Meerleer, Léon De Ryck, De Decker, De Schryver, Prosp. Van Raemdonck, Alph. Verwilghen. La séance est ouverte à 5 heures de relevée.

M. LE SECRÉTAIRE donne lecture du procès-verbal de la séance précédente. Ce procès-verbal est approuvé sans observations.

Il est procédé ensuite à l'examen des points portés à l'ordre du jour comme suit :

1° Rapport du délégué auprès de la fédération Archéologique et Historique de Belgique.

M. G. WILLEMSSEN, délégué effectif près de la Fédération, fait rapport sur les travaux de la réunion des délégués qui s'est tenue à Bruxelles le 16 Décembre 1900. Il annonce que le congrès Archéologique se tiendra en 1901 à Tongres.

Ensuite de cette communication, l'assemblée confirme les mandats de délégué effectif et de délégué suppléant auprès de la Fédération, respectivement à MM. Willemsen et De Cock, qui acceptent cette mission.

2° Exposition et présentation de nouveaux dons.

A. M. G. WILLEMSSEN présente au nom de M. HENRI HENDERICKX, membre du Cercle, deux pèse-grains de poche en laiton, qu'il attribue, soit à la fin du XVIIIe siècle, soit au commencement du XIXe. Il donne lecture d'une intéressante lettre lui adressée par M. l'ABBÉ ANXAERT, membre du Cercle, relative aux anciennes mesures du Pays de Waes et ainsi conçue : « Les tables de Martin ne parlent que » d'une sorte de mesures de capacité en usage à Gand, à savoir le » *Halster* (notons que le Pays de Waas a en tous temps suivi les » coutumes Gantoises pour les poids et les mesures).

» Le *Halster*, dit Schuermans dans son *Idioticon*, est à Louvain » l'équivalent de 20 kilogr. *Halster*, enz. te Leuven eene graanmaat. » Een zak tarwe van vijf halsters weegt 400 kilos.

» Martin prétend que le *Halster* valait 52 litres et 7 centilitres. Si » l'on compare ces deux données on arrive à la conclusion que 400 » kilos de froment représenteraient 5 fois 52 litres et 7 centilitres ou » 260 litres 55 centilitres, ce qui est faux. 400 kilos donnent circa » 150 litres seulement. Qui donc est dans l'erreur? Je crois que » c'est Martin, qui a doublé la valeur de l'*Halster*.

» Ce qui est certain, c'est que le sac à Gand équivalait à 96 pot- » ten ou 106 litres, de façon que la *Gentsche Maet* qui était le » quart du sac, était égale à 24 potten ou 26 litres 5 décilitres ».

Il expose ensuite qu'il a procédé avec M. VAN AERSCHODT, membre du Cercle, au mesurage et au cubage des deux appareils. Il ressort de cet examen que les deux appareils présentés contiennent : le plus grand, environ $\frac{1}{100}$ de l'ancienne mesure de Gand; le plus petit, environ $\frac{1}{200}$ de la même mesure.

Un jeu de neuf poids accompagne chacun des pèse-grains.

M. VAN HOOFF soutient que les deux jeux de poids ne sont pas contemporains des pèse-grains et doivent être attribués au milieu du XVIIIe siècle.

MM. A. DE SCHUYVER et A. VERWILGHEN prennent part à la discussion. Il résulte de celle-ci que les pèse-grains peuvent être attribués à la fin du XVIIIe siècle ou au commencement du XIXe, et que les jeux de poids sont d'une époque quelque peu antérieure.

B. M. G. WILLEMSSEN, présente ensuite un chandelier en spirale en fer forgé, don de M. P. VERMEIRE, charpentier à St. Nicolas.

Il signale aux membres présents la savante notice de M. LE CHASSOISE VAN CASTER, Président de l'Académie Royale d'Archéologie de Belgique, sur les appareils d'éclairage au moyen-âge et à la Renaissance. (Bull. Acad. Royale Arch. de Belgique — 5e série pp. 487 ss.) Il fait remarquer que l'exemplaire soumis à l'examen de l'assemblée est identique à celui représenté par la fig. 14 annexée au travail de M. van Caster.

M. VAN HOOFF estime que l'objet date du commencement du XVIIe siècle.

C. M. G. WILLEMSSEN présente encore un polypier fossile que le Cercle a pu acquérir grâce à l'active intervention de M. LE DOCTEUR LÉON DE RVCK, de Tamise, membre du Cercle.

Cet exemplaire est semblable à ceux que le Cercle possède déjà et

à ceux décrits par feu M. LE DR VAN RAEMDONCK et M. DELHEID. Cet anthozoaire a été trouvé le 21 Janvier 1901 au cours des fouilles pratiquées dans les briqueteries de Thielrode à la crête de la colline formant le lit majeur de l'Escaut, dans l'argile bleue rupélienne, à une profondeur d'environ 6 mètres — c'est ce qui distingue l'exemplaire présenté de ceux déjà recueillis. Ceux-ci ont été découverts à des profondeurs beaucoup plus grandes.

Le fossile présenté offre les dimensions suivantes :

Axe = 0.205^{mm}

Circonf. = 0.670^{mm}

Poids = 4^{kg} 150^{gr}

D. Enfin M. G. WILLEMSEN attire l'attention des membres présents sur une nouvelle collection d'empreintes de sceaux, la plupart gothiques, également exposée, don de M. LOUIS DE PAUW, membre d'honneur du Cercle. Il propose de voter des remerciements à ce généreux donateur.

Cette proposition est adoptée à l'unanimité.

5° Communications.

A. M. G. WILLEMSEN communique à l'assemblée une lettre de M. LE MINISTRE DES CHEMINS DE FER, POSTES ET TÉLÉGRAPHES, portant que « l'État a renoncé au projet de construire l'Hôtel des Postes et Télégraphes de Tournai sur l'emplacement qui avait été choisi à l'angle » de la rue du Curé-Notre-Dame et de la Place des Acacias, en face » de la basse nef, Coté Nord de la Cathédrale. »

L'assemblée accueille cette communication avec faveur.

B. M. G. WILLEMSEN fait part à la réunion des réponses qui sont parvenues jusqu'à présent à la circulaire de notre Cercle, envoyée le 13 Janvier 1901 à toutes les administrations publiques du Pays de Waes, et sollicitant de celles-ci des mesures pour la bonne conservation de leurs Archives.

Des réponses favorables et rassurantes sont parvenues de l'Administration Commune de St. Nicolas, de celle de Steendorp, du Conseil de Fabrique de l'Église Primaire de St. Nicolas, des Hospices de Stekene et du Bureau de Bienfaisance de St. Nicolas.

M. G. WILLEMSEN constate, à son grand regret, que toutes les autres administrations du Pays de Waes sont restées indifférentes à notre appel.

La séance est levée à cinq heures et demie.

LE SECRÉTAIRE,
ALPH. ANTHEUNIS.

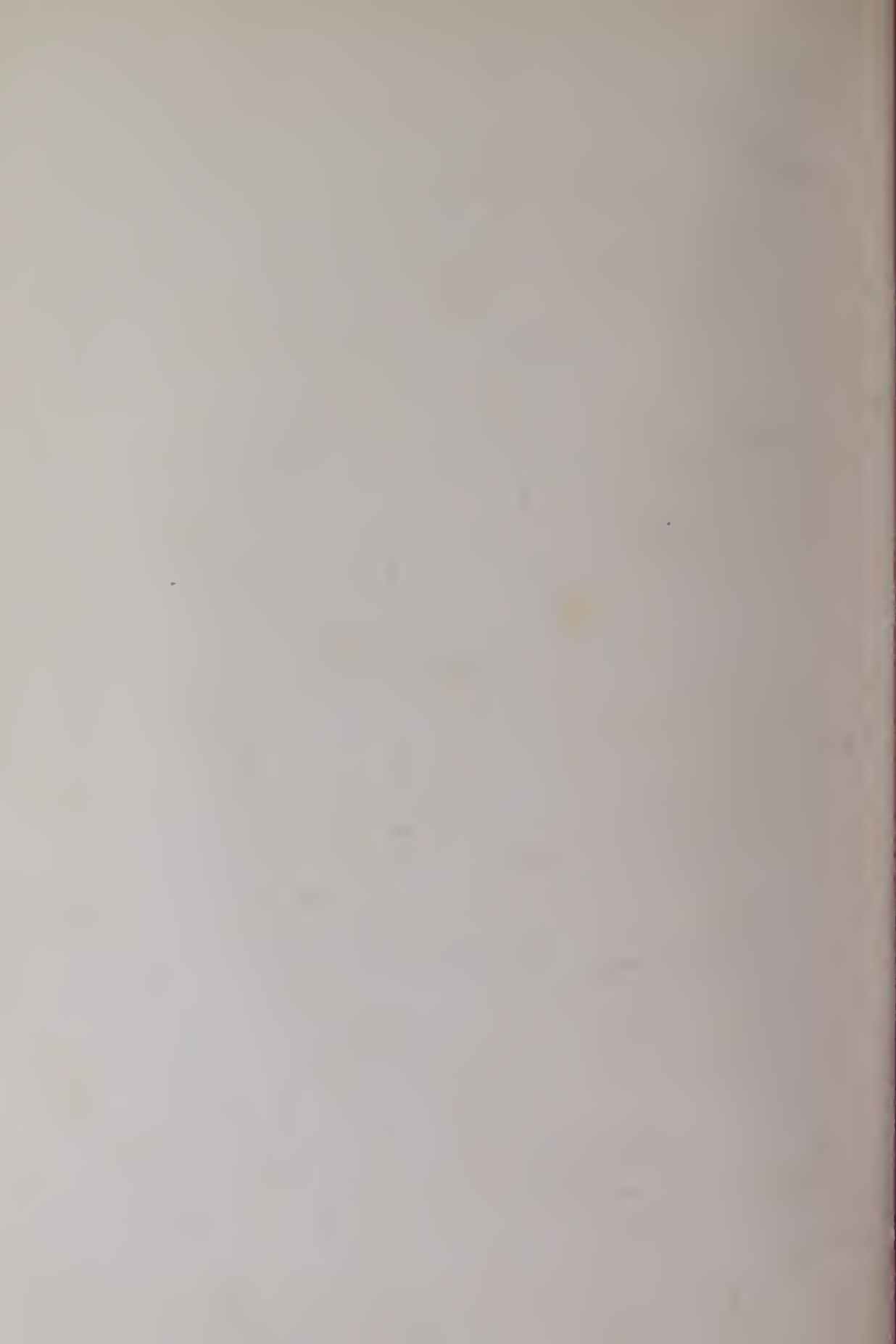
LE PRÉSIDENT,
G. WILLEMSEN.

INHOUD. — TABLE.

NOTITIËN EN VERHANDELINGEN. — NOTICES ET DISSERTATIONS.

	PAGES.
Leden van den Kring van het jaar 1899—1900	5
Algemeene openbare vergadering van 25 Juni 1900. — Aanspraak van Mr G. Willemsen, voorzitter.	9
Verslag over den toestand van het genootschap 1899—1900.	19
L'Épitaphier Wasien (suite) :	
Plan van het oud kerkhof op Vijf Straten te St. Nikolaas	37
Inscriptions de Saint-Nicolas (cimetière du hameau des Cinq-Rues) N ^o 1459 à N ^o 1544	37
Varia. — De pest te St Nicolaes in 1666, door Mr G. Willemsen, voorzitter	87
Eene reis van het Hoofdcollège naar Brussel in 1587, door Mr G. Willemsen, voorzitter	94
Chronycke van Sombeke (1651), door den E. H. A. Antheunis	105
Varia. Inventaire des biens des Récollets de St. Nicolas, par Mr G. Willemsen, président	205
Procès-Verbaux.	210

FIN DU TOME XIX.

ANNALEN

VAN DEN

OULDHEIDKUNDIGEN KRING

VAN HET LAND VAN WAAS.

D. 20.

ANNALES

DU

CERCLE ARCHÉOLOGIQUE

DU PAYS DE WAAS.

T. 20.

.....
In alle zijne uitgaven, is de Kring in geenen deele verantwoordelijk voor de denkwijze door de schrijvers uitgedrukt. (*Art. 51 der Statuten*).

.....
Dans toutes ses publications, le Cercle n'est nullement responsable des opinions émises par les auteurs. (*Art. 51 des Statuts*).

LOKEREN ST. NICOLAS TEMSCHE

ANNALEN
VAN DEN
OUDHEIDKUNDIGEN KRING
VAN HET LAND VAN WAAS.

ANNALES
DE
CERCLE ARCHÉOLOGIQUE
DU PAYS DE WAAS.

SAINT-NICOLAS,
TYPOGRAPHIE DE J. EDM.

ST. GILLES RUPELMONDE STEKENE VRACHE WAESMUNSTER ZWINDRECHT

BAFFELBELEER
BURGH CALA
GILLES RUYB
LOKEREN
ELVER
ERAF

KRENS
MELDRE
MELSE
GEBR
ST PAL
ERRE

VERMEYER

RECTOR

Leden van den Oudheidkundigen Kring van het Land van Waas

VOOR HET JAAR 1900-1901.

BESTURENDE COMMISSIE.

- MM. G. Willemsen, griffier der Handelsrechtbank te Sint-Nikolaas, Voorzitter.
H. Van Hooff, nijveraer te Lokeren, Ondervoorzitter.
C. De Bock-Bauwens, notaris te Sinay, Ondervoorzitter.
Jos. Reynaert, professor van wijsbegeerte in het Klein Seminarie te Sint-Nikolaas, Sekretaris.
V. Keppens, grondeigenaar en eere-gemeentesecretaris te Sint-Nikolaas, Schatbewaarder.
A. De Coek, grondeigenaar te Sint-Nikolaas, Bewaarder der archieven en Bibliothekaris.
J. De Ryek, geneesheer te Sint-Nikolaas, Lid der Commissie.
F. Annaert, rustend pastoor te Stekene, Lid der Commissie.
Th. De Decker, vrederechter te Temsche, Lid der Commissie.
V. Van Haelt, vrederechter te Beveren, Lid der Commissie.
Jh. Van Naemen, zoon, eigenaar te Sint-Nikolaas, Lid der Commissie.

EERELEDEN.

- Louis de Pauw, algemeene bewaarder der verzamelingen der Vrije Hoogeschool van Brussel.
Z. E. H. Kanunnik G. van Caster, Oudheidkundige te Mechelen.

LEDEN.

- Z. D. H. Mgr A. Stillemans, Bisschop van Gent.
Z. D. H. Mgr de Prins K. van Arenberg, grondeigenaar te Brussel.
Em. Meert, vrederechter te Sint-Nikolaas.
Mevrouw Gr. De Pnysselaer-Laenen, boekdrukker te Sint-Nikolaas.
MM. J. de Borchgrave, consul van Servie, grondeigenaar te Gent.
J. Geerts, ingenieur principaal te Gent.
J. Verwilghen-Hijde, commissaris der arrondissementen Sint-Nikolaas en Dendermonde te Sint-Nikolaas.

- MM. Al. Van Bogaert, pastoor te Wichelen.
Al. Anthennis, hulp-aalmoezenier van het Tuchtthuis te Gent.
Ed. Prisse de Limburg-Stirum, ingenieur, dienstoverste bij den staatsspoorweg te Schaarbeek, Brussel.
- Mevrouw A. Verrenysse-Heyndrickx, grondeigenares te Sint-Nikolaas.
Mevrouw Th. Percy-Heyndrickx, grondeigenares te Sint-Nikolaas.
- M. St. Verwilghen, advocaat te Sint-Nikolaas.
- Mejufvrouwen Dalschaert, boekhandelaars te Sint-Nikolaas.
- M. A. Blomme, voorzitter der rechtbank van eersten aanleg te Dendermonde.
- Mevrouw de Barones A. de Maere d'Artrycke, grondeigenares te Gent.
- MM. Graaf Thierry de Limburg-Stirum de Thiennes, grondeigenaar te Gent.
- Jh. Van Naemen-Maertens, burgemeester en volksvertegenwoordiger te Sint-Nikolaas.
- Burggraaf S. Vilain XIII, burgemeester en grondeigenaar te Basel.
- Burggraaf Jul. Le Boucq de Beaudignies, grondeigenaar te Cruybeke.
- J. Nobels-Janssens, nijveraars te Sint-Nikolaas.
- Em. Geerts, notaris en schepen te Sint-Nikolaas.
- Th. Libbrecht-Van Naemen, advocaat, lid van de bestendige afvaardiging van den provincialen raad van Oost-Vlaanderen te Gent.
- A. Van den Broeck-Vogelvanger, grondeigenaar te Sint-Nikolaas.
- E. Stas, burgemeester te Rupelmonde.
- Leo Braeckman, grondeigenaar te Temsche.
- Alf. Janssens-De Schryver, gemeenteraadslid en lid der Koninklijke Vlaamsche Akademie, te Sint-Nikolaas.
- Paul Verheyen, nijveraars te Steendorp.
- H. Raemdonck, notaris en burgemeester te Sint-Gillis (Waas).
- Jules van Pottelsberghe de la Potterie, grondeigenaar te Brugge.
- Graaf Fl. de Bronhoven de Bergeyck, senator te Beveren.
- C.-A. Van Necke, pastoor-deken te Sint-Nikolaas.
- P. De Meerleer, pastoor van O. L. V. kerk te Sint-Nikolaas.
- Anatole Reynaert, geneesheer en schepen te Sint-Nikolaas.
- Baron E. Prisse, grondeigenaar te Luik.
- Em. Bellemans, notaris, provinciaal en gemeenteraadslid te Sint-Nikolaas.
- Eng. Van Overloop, grondeigenaar te Brussel.
- L. Smet-Verdurmen, grondeigenaar te Sint-Nikolaas.
- Heyndrickx-De Valcke, gemeenteraadslid te Sint-Nikolaas.
- H. Seghers, geneesheer en schepen te Sinay.

- MM. Fl. Verdurnen-Boecklandt, voorzitter van den Werkrechtersraad en grondeigenaar te Sint-Nikolaas.
Ach. Deshayes-Verdbois, wijnhandelaar te Sint-Nikolaas.
J. Lammens, senator te Gent.
Jh. Stoop-Poodts, grondeigenaar te Sint-Nikolaas.
Aimé Boëyé, advocaat en gemeenteraadslid te Sint-Nikolaas.
Jh. Lesseliers, provinciaal raadslid te Beveren (Waas).
D. Andries, burgemeester te Temsche.
Ridder Em. de Neve de Roden, burgemeester en grondeigenaar te Waasmunster.
Mevrouw Janssens-Smits, grondeigenares te Temsche.
- MM. Edm. Dhanens, advocaat en majoor-bevelhebber der Burgerwacht te Sint-Nikolaas.
Jh. Wauters, provinciaal raadslid en schepen te Temsche.
Ad. Deckers, geneesheer en burgemeester te Melsele.
Aug. Raemdonek, volksvertegenwoordiger te Lokeren.
N. Bohyn, notaris en burgemeester te Kemseke.
G. van Winckel, notaris en provinciaal raadslid te Stekene.
A. Roelens, geneesheer te Rupelmonde.
C.-M. Massez, kanunnik te Gent.
Ferd. Buytaert, grondeigenaar te Sint-Nikolaas.
Leo De Ryck, geneesheer te Temsche.
Alf. De Schryver, bestierder der Zusters van het hospitaal te Sint-Nikolaas.
Ridder Am. de Ghellinck d'Elseghem, burgemeester en grondeigenaar te Elseghem.
Gustaaf Maes, nijveraar te Lokeren.
A. Verwilghen-Van den Broeck, advocaat, provinciaal raadslid te Sint-Nikolaas.
J. Van Wtberghe, grondeigenaar te Sint-Nikolaas.
E. Matthys, pastoor van St. Joseph te Sint-Nikolaas.
- Mevrouw Ad. Van den Abeele-Vergult, eigenares te Sint-Nikolaas.
- MM. M. De Smedt, geneesheer en schepen te Sint-Nikolaas.
Luciaan Reyckler, nijveraar te Sint-Nikolaas.
- Mejufvrouw Lucia Van Naemen, grondeigenares te Sint-Nikolaas.
- MM. Jh. Raemdonek, grondeigenaar te Lokeren.
Prosper Thuysbaert, notaris en burgemeester te Lokeren.
E. Mertens-Erix, burgemeester en senator te Cruybeke.
F. Mertens-Van Goethem, provinciaal raadslid te Cruybeke.
Em. Van Haelst, notaris te Zwijndrecht.

- MM. Graaf de Bergeyck-Moretus, grondeigenaar te Antwerpen.
Burggraaf Georges Vilain XIII, grondeigenaar te Basel.
P. Michelet, burgemeester te Vracene.
Victor Van den Broeck, nijveraar te Sint-Nikolaas.
Leo De Brabander, burgemeester te Elversele.
Em. De Cleene-Stoop, burgemeester te Nieukerken.
Fl. Meskens, letterkundige te Sint-Nikolaas.
J. Van Mieghem, eere-griffier te Sint-Nikolaas.
Ridder Zaman, arrondissementscommissaris te Mechelen.
St. Lauwerys, pastoor der O. L. V. kerk te Aalst.
Gaston Lescornez, fabrikant te Sint-Nikolaas.
Florent Cooremau, advokaat te Sint-Nikolaas.
Georges Martens, kommissie-greffier te Sint-Nikolaas.
P. Van de Keere, onderpastoor te Loochrusty.
August Sloor, kunstschilder te Temsche.
Frans Denys, fabrikant te Sint-Nikolaas.
Henri Henderickx, zeepzieder te Sint-Nikolaas.
Karel Mabille, bijzondere te Sint-Nikolaas.
Henri Puylaert, notarisklerk te Sini-Nikolaas.
- Mevrouw Leonard Seghers-Heynderickx, grondeigenares te Sint-Nikolaas.
- MM. Alfons Poppe, schepen en grondeigenaar te Sint-Nikolaas.
Lucien Reyuaerts, nijveraar te Temsche.
Leo Quintyn, onderpastoor van O. L. V. te Sint-Nikolaas.
Van de Walle, onderpastoor van Sint-Joseph te Sint-Nikolaas.
Adolf Roosens, onderpastoor van O. L. V. te Sint-Nikolaas.
Th. Van Aerschodt, apotheker te Sint-Nikolaas.
- Mevrouw Van Damme-De Wilde, grondeigenares te Belcele.
- MM. Joseph Horeubandt, bestuurder der Teeken-Akademie te Sint-Nikolaas.
Henri Dhanens-Nobels, handelaar te Sint-Nikolaas.
Edmond Van den Berghe, onderpastoor der Primaire kerk te Sint-Nikolaas.
Karel Heyndrickx, doctor in de rechten en gemeentesecretaris te Sint-Nikolaas.
Ach. Behaegel-Denys, nijveraar te Sint-Nikolaas.
Fl. Van der Poorten, onderpastoor der Primaire kerk te Sint-Nikolaas.
Denis De Mulder, onderpastoor der Primaire kerk te Sint-Nikolaas.
Camille de Lobelle, onderpastoor der Primaire kerk te Sint-Nikolaas.
Auguste Bogaert, onderpastoor der Primaire kerk te Sint-Nikolaas.

- MM. Joseph Van Goey, kandidaat-notaris te Melsele.
Raymond De Grootte, superior van het Klein Seminarie te Sint-Nikolaas.
André Jaussens, bouwkundige te Sint-Nikolaas.
Joseph De Moor-Verest, brouwer te Sint-Nikolaas.
Jan Verwilghen-De Ren, advokaat te Sint-Nikolaas.
Jos. Casteel, nijveraer en gemeenteraadslid te Sint-Nikolaas.
- Het Plaatselijk Bestuur der Stad Lokeren.
Het Plaatselijk Bestuur der gemeente Rupelmonde.
Het Plaatselijk Bestuur der gemeente Thielrode.
Het Plaatselijk Bestuur der gemeente Nieukerken.
Het Plaatselijk Bestuur der gemeente Doel.
Het Plaatselijk Bestuur der gemeente Beveren.
Het Plaatselijk Bestuur der gemeente Belcele.
Het Plaatselijk Bestuur der gemeente Temsche.
Het Plaatselijk Bestuur der gemeente Verrebroeck.
Het Plaatselijk Bestuur der gemeente Haasdonck.
Het Plaatselijk Bestuur der gemeente Cruybeke.
Het Plaatselijk Bestuur der gemeente Vracene.
Het Plaatselijk Bestuur der gemeente Elversele.
-

ALGEMEENE OPENBARE VERGADERING

VAN 27 JUNI 1801.

Aanspraak van M^c G. Willemsen, Voorzitter.

MEVROUWEN, MIJNE HEEREN,

Een vast gebruik, dat tot nu — d. i. sedert 40 jaren dat onze Oudheidkundige Kring van het Land van Waas gesticht werd — al mijne voorgangers naleefden, eischt dat uwe voorzitter op onze jaarlijksche openbare algemeene vergadering eene verhandeling voordrage over iets onbekend of ten minste weinig gekend uit het verleden van onze streek.

Dit jaar zal ik het zeer kort maken, want allen zijt gij ongeduldig den vermaarden oudheidkundigen, die onzen Kring de eer doet, hier heden het woord te voeren, te aanhooren.

Wat ik U heden voornemens ben te zeggen, zal U misschien nog al dor en droog voorkomen; maar ik verzoek uwe aandacht, immers na dit taai vleesch zal U dadelijk een lekker nagerecht opgedischt worden.

Ditmaal wil ik U

Iets over den Landbouw in het Land van Waas
in het begin der XVIIIe eeuw

mededeelen.

Op dit tijdstip was Sint-Nicolaes nog een dorp en telde ongeveer 3500 inwoners.

De Landbouw was de hoofdnijverheid der streek; en de weverij, die later van Sint-Nicolaas maakte wat het nu is, was toen een bijvak, zoowel voor de bazen als voor de werklieden.

Zoo ziet men eenen landbouwer wier hofstede « ... te S^{te} nicolaes

by vyfstraete jude wyck j^e beekthiende ... » (1) gelegen was, tevens weversbaas zijn. Hij bezat « ... twee weefgetaiwe twelf camme eenen scheirmeule ». Bij eenen anderen landbouwer (2) die negen stukken land in pacht hield, vinden wij « een weefgetaiw met eene scheermeule » en « eenighe weefcamme ... » Bij eenen derden landbouwer (3) wier hofstede gelegen was « ... jnden puytuoet groot twee gemeten » vinden wij « dry weefgetaiwen met seienthien cammen scheermeulen bobyn en spoelwile midtsgrs noch eenigh gesaeght houdt dienstich tot het maecken van een getaiwe met alle het gonne rakende de weierye ».

Dit waren bijna ongetwijfeld weversbazen, en die eenige aanhalingen laten genoeg blijken wat toen de fabrikanten van Sint-Nicolaes waren.

Wat nu de werklieden aangaat, die waren, evenals hunne bazen, landbouwers. Als ik zeg landbouwers, is dit nog al stout gesproken. Zij bezaaiden, zooals nog velen onzer hedendaagsche wevers, een, soms twee plekjes land.

Hun getouw was doorgaans hunnen eigendom niet. Zij huurden dit van andere personen, waar het den stiel van was zulke werktuigen te maken en in pacht te geven (4). Die getouwen werden niet alleen ter plaats zelve in gebruik gegeven, maar ook in het omliggende. Dit was dus eene bijzondere en eigenaardige nijverheid.

Een weefgetouw was doorgaans op drie pond gr. of 18 guls geschat, en de wever betaalde eenen vasten en algemeenen jaarlijkschen huurprijs van 9 sch. gr. (5), zij 2 gls 14 st, of omtrent 16.65 % der waarde. Men zal niet mogen zeggen dat die getouwverhuurders niet wisten hoe men een uitgesteekten capitaal moet dooden.

Nog eene opmerking. Die lieden ziet men ten zelveu tijde winkel van allerlei waren houden, en een groot getal schuldenaars te boek hebben staan.

Dit brengt mij zooverre, dat ik mij afvraag of men hier dan reeds kende, wat men over eenige jaren nog « baumeulens » noemde. En ik aarzel geen oogenblik te zeggen : ja. Inderdaad, is het woord « truck-system » redelijk nieuw, is daar tegenover het woord « baumeulen » zeer oud. En oude woorden past men maar op oud bestaande zaken.

(1) Stedelyk Archief van St Nicolaes. — Weesenboek N° 13 — f° 68 v° ss.

(2) Ibid. — Ibid. — f° 113 v° ss.

(3) Ibid. — Ibid. — f° 204 v° ss.

(4) Ibid. — f^{is} 117 v° ss. — 202 v° ss.

(5) Ibid. — f^{is} 110 v° ss. — 117 v° ss. — 186 v° ss.

Maar ik wil daar mi niet verders over uitweiden, dit zou ons te verre brengen; ik zal U dus maar eigenlijk over landbouw spreken.

Als men van landbouw handelen wil, moet men eerst van den boer iets zeggen.

Om aan dien plicht niet te kort te blijven, zullen wij eens in hun huizegezin treden. Wij zullen het bij twee bezoeken houden: het eerste bij eenen rijken boer, en het andere bij eenen armen.

De rijke boer bij welken wij eerst binnentreden, woont omtrent Vijfstraten « jnden tweeden beekthienden » (1). Hij bezit vijftien eigendommen. Hij is maar alleen met zijne huisevrouw, en heeft twee knechten en eene dienstmeid.

Zijn inboedel bestond in: « een coetse garde-robbe twee coeffers », « x stoelen een schappraye sautback en peperdoose », « geleyert werck 12 pont tein 2 hangels de latte, rooster, huysel tanghe », « 5 koperen ketels 2 yseren potten ende marmiet 1 koperen lepel 5 candelaers », « een pluymbedde hooftpulm, 2 cussens met de flauwynen 2 saergien ende de gordynen », « twee caffbeddens 2 saergien 2 paer laeckens 2 sacken en 2 drolsaergien », « mataelen candelaer », « koperen lampe », « een spinnewiel », « een trogh ».

Dit zijn de meubelen. Nu zullen wij zoo onbescheiden zijn de lijnwaadkas en de kleerkas eens te openen, en er een kijkje in te werpen.

De gansche inhoud ervan bestaat in « eenen kemelsaeren mantel, 2 justacoers, 1 hemtrock 1 hoet ende lynebroecke », « 2 robben, 5 vrouwen rocken slaeproock », « een stúck rouw lynwaet lanck 28^{uich} ellen » waard ij l. xj sch. iijj gr. Dit brengt de el « rouw lynwaet » op 1 sch. 4 gr. 4 drs. (omtrent 11 stuivers), « een erapken gebleeckte lynwaet lanck xix $\frac{1}{2}$ ellen » waard ij l. xij sch. iijj gr. of omtrent 5 sch. 6 gr. d'el (1 gl. 1 st.), « seven paer en half slaeplaeckens », « vierthien manshemden », « vyf paer flauwynen », « xij servetten », « vyf amelaeckens 2 handoecke en noch vier grove handtdoecke », « xvij vrouwen hemden », « 7 blauiwe voorschote een syden caproen ende voorschoot », « witte voerschooten, benecken (2), halsdoecke, coiffen ende mitsen, gaxisanten (3) ende maú-

(1) Stedelyk Archief van St Nicolaes. — Weesenboeck N° 15 — f° 126 r° ss.

(2) beucke = Tunica siúe indusium sine manicis et collari (Kiliaen).

(3) Elders zien wij die « gaxisanten » « loddermoúwe ofte angegante » genaamd worden (Weesenboeck N° 15 — f° 41 r° infra).

wen..... », « molfiel lynwaetseel 2 coiffen, basten voorschoot 1 faille ende naciussen ».

In dien tijd, zoo min als nu, bezaten de boeren zilverwerk, maar zij hadden eenige juweelen. In dit gezin waren er « twee gaude ringhen een paer gaude maenen ende silier ooryser ».

Wat de eetwaren betreft die er in huis bestaan, die beperken zich op « eene vleeschtype met het vleesch daer june liggende » en « eenighe roomsche boonen ».

De boerenalm bestond in « eenen waeghen », « twee sturtkarre een ploigh een eechde », « een polder kaerre ... » en « een cordewaeghen.

Het klein geriel was « spayen, 1 rieck, meshaek, peyle, sift, snypeert, dry vlegiels enz. », « keirne, meekteele enz. ».

Op stal bezit onze man « een vet vercken », « dry roode coeyen », « twee reuders en twee calvers » en « een seem ruy peert ».

In de schuur lag er « boucquey vlas geirste cooren boucqueystroot boucquey lemen boucquey eaf claverhoy en claversaet ».

Nu dat wij het huis van dien rijken landbouwer van onder tot boven nagezien hebben, zullen wij bij het arm boerken binnen trekken. Deze woont « jude smesstraete » (1). Hij is vader van zeven kinderen. De oudste is 48 jaren oud, en de jongste 5 jaren.

De man is zoo arm « ... dat de twee coeyen syn veocht door den meyer der prochie van S^e nicolaes by ex^e tot recomirere vande prochie oncosten ». Die armoede was des te grooter, dat wanneer de echtgenote van ons boerken overleed, de voogden der minderjarige kinderen verplicht waren eenen akt van « repudiae » aen hare erfenis te doen opmaken (2).

Zien wij nu wat er in dit huisgezin te vinden is, en vergeten wij niet dat het uit 9 personen bestond (vader en moeder, en 7 kinderen : « Gillis oudt beth dan achthien jaeren, jan, oudt sesthien jaere, josyne oudt derthien jaeren, p^r oudt neghen jaere, petronelle oudt acht jaere, janno oudt beth dan vyf jaeren, cath^e oudt dry jaere »).

Die inboedel zal niet lang om beschrijven zijn : « twee coetsen », « een pluyt bedde met twee eafbedde een saer-

(1) Weesenboeck N° 13 -- f° 120 v° ss.

(2) Ibid. — Ibid.

gie en drolsaergie dry paer laeckens twee phym cussens met flauwyne ».

Dit is al het bedgerief voor dit zoo talrijk gezin. Het moet ons echter niet verwonderen zooveel personen in zoo weinig bedsteden te zien slapen, als men wel wil bedenken dat weinige jaren vóór de fransche onwenteling van 1789, in het Hôtel-Dieu, het bijzonderste hospitaal van Parijs, de zieken altijd per twee in een bed gelegd werden, en in tijd van drukte of als er eene besmettelijke ziekte heerschte, per vier, twee aan het hoofdeinde en twee aan het voeteinde.

Wat nu eigenlijk de huismenbelen aangaat, dit was al niet veel kostelijker als het beddengoed. Wij vinden immers: « een schap-praye met een garderopke ende eene coffer eene ketel met eene marrinit pot eenen gieter ende stromyn met het vispaen eenen yseren pot bier potten met eenighe andere cannekens, geleyerde schotels en alle het eirdewerk vier teine schotels met de lepels een taffel met de ronde taffel alle de stoelen met de schabellebancke (dese alle te samen gepresen op viij sch. gr. of 48 stuivers) een waeffel yser met de coñck panne een hangel, brander, tange, potheise rooster cuypen ende vaeten twee spinnewiele met eene hasps en eenen troch ».

Als de huisvader van dit gezin stierf, wierden zijne « cleederen ende lyuwaet als synde slecht » opgenomen, en de huisvrouw bezat in het geheel « eene seïen rock » die geschat werd op j l. gr. of 6 gls. brabant. Hier is er geene spraak van lyflinuen, maar toch bezat het gezin « amelaeckens » en « eene gauden rinck met een silieren hooryser ende eenige siliere cnoppen ». Doch dat men zich daar geen overdreven gedacht van make. Al dit goud- en zilverwerk had maar eene waarde van xx sch. gr. of 6 gls. In het huis bevond zich ook « een roer » waard x sch. gr. of 60 stuivers.

De boerenalm was zeer gering: « spaeyen, byle, lames (1) saeghe coorenmaete, seefden en buyel vier graen sacken een seyl eene keirne, melek enype en melek heemer een cordewagen, wan ende een paer deekpeirden rieke, peyle, voreke etc. ».

Op den zolder en in de schuur was de oogstvoorraad niet min ellendig; hij bepaalde zich op « ses sacke boucquey de bollen

(1) Houwmes.

te dorssen het cooren in de schuere te dorschen genomen op seïen sacke de haïer jude schuere ghenomen op seïen sackē 50 wissen vlas het stroot ». Dit is al.

Van den stal moet ik niet spreken. Wij komen immers daar zoeven te zien dat de « twee coeyen » verkocht werden om het beloop der gemeentebelastingen te dekken. Nochtans had de meyer ons boerken « een vercken » gelaten.

Het vergelijken van de weelde — indien men dat weelde mag noemen — van den rijken landbouwer, met de diepe ellende van het arm boerken, brengt ons daar toe, eenen korten blik op den toestand van den landbouw te Sint-Nicolaas, in dien tijd, te werpen.

Vooreerst, de eigendom was even verdeeld en vermorzeld als nu, en het getal eigenaars — groote en kleine — was bijna even groot als nu (1). De middelmatige inhoud der landen is dus zeer moeilijk om bepalen. Men vindt akkers van 200 roeden, en andere van twee gemeten en nog meer. En het zou mij niet verwonderen dat de meeste akkers nu nog dezelve afpaling hebben als over twee honderd jaren.

Hier dient ook op te merken dat zeer weinig eigendommen toen vrij en onhelast waren.

Welke was nu de huurwaarde der landen? Dit is even moeilijk om te bepalen. De huurprijs verschol volgens de ligging en de hoedanigheid der in pacht gegeven landen. Ik zal mij dus bepalen met U eenige voorbeelden aan te halen : Een stuck land gelegen te Sint-Nicolaas « juden deelaert wyck groot ij^{te}lxj R » was verhuurd voor « j l. xvj sch. viij gr. tsrs « of 17 gls brabant. (2)

Een ander « stuck landts genaempt den moensacker groot ontrent de twee gemeten geleghen juden wyck genaempt de tweede beeckthiende » bracht jaarlijks op « ... j l. xvij sch. iiij gr. » of 10—6 gls.

Nog « een stuck landts groot ontrent de vij^c roeden ghelegghen juden eersten moerput wyck » was in huur « ghepresen op ij l. x sch. gr. » of 15 gls.

Een verder « stuck landts ontrent de twee gemeten gelegghen juden eersten heywyck » is « in pachte geestimeert ten ad^{te} van tsrs j l. vj sch. viij gr. » of 8 gls.

Een ander « stuck landts groot ontrent een gemeth gelegghen

(1) Weesenboeck N° 15 — passim.

(2) Ibid. — f° 17 v° ss.

juden godtschaleck wyck » was « in pachte geestimeert ten ad^{te} van tsrs xvj sch. viij gr. » of 5 gls.

Ik zon die voorbeelden tot vervelens toe kunnen vermenigvuldigen, maar uit de eenige die ik U hier geef, blijkt dat, dan zooals nu, goede landen aan hoogere prijzen verhuurd werden dan slechte.

Wat men het meest in de streek zaaide, was eerst en vooral « cooren », dat met de « bonequey » en het « vlas » byna gansch den oogst nitmaakte. « flaver » en « geirte » werden ook gewonnen, maar in mindere hoeveelheid, en « tarwe » die werd zoo weinig gebruikt dat men er bijna geene op de velden zag staan. Van aard-appelen, was er natuurlijk in dien tijd nog geen spraak. Die waren toen nog eene prachtspijs.

Wat nu den stal betreft, dit was niets bijzonders — wij hebben het gezien bij het bezoek dat wij daar zooeven bij dien rijken landbonwer brachten. De beesten die de boeren hadden staan, waren doorgaans magere dieren : « coeyen », hier en daar « een render » en « een calf ». Op alle hofsteden bezat men een of twee verkeus.

Nu stelt zich de vraag, welke was de prijs van al die voortbrengselen der landbonwijnverheid? Ditmaal nog, zal ik mij vergegenoegen met U eenige voorbeelden te geven.

Ik vind bij een klein boerken (eenen knuiwagenboer, zooals men nu zegt, en het grootste getal waren toen knuiwagenboeren) « een roy coebeeste » waard vj l. vj sch. viij gr. (2) of 58 gls, en het « calf gepresen op xx sch. gr. » of 6 gls.

Bij een ander boerken vinden wij een calf van x sch. gr. of 5 gls.

De « dry roode coeyen » die onze rijke landbonwer bezit, waren te samen gepresen op xvj l. xiiij sch. iiij gr. of 94 gls, zoodat elke koe eene waarde had van gls 51—6—4. Anderzijds, de « twee renders en twee calvers » die daar ook op stal stonden, hadden te samen eene waarde van vij l. v sch. gr. of 45—10 gls.

Bij eenen bronwer vinden wij « een swarte koeye » gepresen op iiij l. xiiij sch. iiij gr. of 28 gls. (3)

Met van hoornbeesten te spreken, denkt men natuurlijkerwijze op den prijs der boter. Deze gold dan eens « iiij sch. gr. de steen » (4), zij 1—4 gl. per 2 k^{os} 700 gr. Een ander maal gold zij 4 sch. 6 gr. of 1—7 gl. den steen (5).

(1) Weesenboeck N° 15 — f° 208 r° ss.

(2) Ibid. — f° 15 v° ss.

(3) Ibid. — f° 143 ss.

(4) Ibid. — f° 43 ss.

(5) Ibid. — f° 67 ss.

De paarden zien wij eens gepresen op x l. gr. (1) of 60 gls. Een ander maal vinden wij « een root ruyt peert » geschat op viij l. gr. of 48 gls. (2) Bij eenen derden boer waren de « twee peerde » waard xxx l. gr. of 180 gls. (3) Bij eenen mulder stond er « een swert ruytpeert » waard vj l. x sch. gr. (4) of 51 gls.

Nu de verken. Eens zien wij zulk een dier gepresen op j l. vj sch. viij gr. (5) of 8 gls., een ander maal op ij l. gr. (6) of 12 gls. Een vet verken vinden wij eene waarde te hebben van iij l. xvj sch. viij gr. (7) of 29 gls.

Wij mogen den neerhof ook niet voorbijgaan. De himen golden doorgaans omtrent 1 schelling (8) of 6 stuivers.

Dit was, mag men zeggen, bijna een vaste prijs.

Wat nu eigenlijk den oogst aangaat, daar ook vinden wij verschil- lige prijzen.

Bij voorbeeld. Het korn wordt in 1701 gepresen op « ix sch. gr. den sack » (9) of 2 gls 14 st., hetzelfde jaar staat het op « x sch. gr. » (10) of 5 gls, nog in 1701 is het waard « x sch. viij gr. » (11) of 5 gls 4 st., maar in 1700 stond het geschat op « xij sch. gr. » (12) of 5 gls 18 st., en nog in 1700 was het geklommen tot « xij sch. iij gr. » (13) of 4 gls.

Met de boekweit was het hetzelfde. In 1705 geldt zij « vij sch. vj gr. » (14) of 2 gls 5 st., in 1700 stond zij op « viij sch. gr. » (15) of 2 gls 8 st., en in 1706 zien wij ze tot « xij sch. gr. den sack » (16) of 5 gls 12 st. klimmen.

Nu de tarwe. Die staat in 1701 op « xvj sch. viij gr. den sack » (17)

(1) Weesenboeck N° 13 — f° 73.

(2) Ibid. — f° 140.

(3) Ibid. — f° 206.

(4) Ibid. — f° 92 v° ss.

(5) Ibid. — f° 73 v° ss.

(6) Ibid. — f° 120 v° ss.

(7) Ibid. — f° 89 r° ss.

(8) Ibid. — f° 92 v° ss. — f° 324 v° ss.

(9) Ibid. — f° 208 r° ss.

(10) Ibid. — f° 89 r° ss.

(11) Ibid. — f° 92 v° ss.

(12) Ibid. — f° 58 v° ss.

(13) Ibid. — f° 61 v° ss.

(14) Ibid. — f° 208 r° et v^o.

(15) Ibid. — f° 208 r° ss.

(16) Ibid. — f° 324 v° ss.

(17) Ibid. — f° 89 r° ss.

of 5 gls, en in 1706 geldt zij « xix sch. vj gr. » (1) of 5 gls 17 st.

De haver was in 1700 « viij sch. gr. » (2) of 2 gls 8 st. den zak waard, in 1701 was zij tot « ix sch. ij gr. » (3) of 2 gls 15 st. gestegen, waarschijnlijk ten gevolge van den inval die de Fransche legers toen in onze streken deden, en in 1705 was zij bijna nog even duur, want dan geldt zij nog « ix sch. gr. » (4) of 2 gls 14 st.

Met het vlas doet zich hetzelfde verschijnsel vóór. In 1700 staat het droog vlas op « ij sch. viij gr. den wisch » (5) of 16 stuivers, en in 1702 geldt het maar « ij sch. iiij gr. » (6) of 14 stuivers.

Na dit, misschien al te lang overzicht der verschillende prijzen, zal het niet ongepast zijn ook iets te zeggen over de wijze waarop de boeren over twee honderd jaren hunne pachten betaalden. Door den band stonden zij een of twee jaren pacht schuldig — het grootste getal twee jaren — en eene groote hoeveelheid bleef drie en vier jaren ten achtere (7).

Nu stelt zich de vraag : Waren de landbouwers in dien tijd gelukkiger dan nu? Daar op antwoorden was mijn doel niet. Niets zou echter gevaarlijker zijn dan mit de eenige aanstippen, die ik de eer had U heden voor oogen te leggen, eene theoretische gevolgtrekking te willen putten. Niets is immers zoo gevaarlijk als van het bijzondere tot het algemeene te willen beshuiten.

Mijn doel was enkel te doen uitschijnen van welk groot mit het voor de geschiedenis is, het intiem leven onzer voorouders van zoo nabij mogelijk te onderzoeken.

Daarom ook herinner ik U hier hetgeen Sir Henry Howorth over eenige jaren zegde (8) : « wat wij verstaan door geschiedenis is niet alleen de geschiedenis van vorsten en legers, van hooggeplaatste edellieden, van beroemde wijsgeeren en van de kunsten die zij beschermden, maar ook van de menigte die door haar ononderbroken zwoegen de wereld heeft overweldigd en nu nog overweldigt, en wier

(1) Weesenboeck N° 15 — f° 311 ss.

(2) Ibid. — f° 61 v° ss.

(3) Ibid. — f° 89 r° ss.

(4) Ibid. — f° 208 r°.

(5) Ibid. — f° 61 v° ss.

(6) Ibid. — f° 167 r° ss.

(7) Ibid. — Hoofdstukken — schulden van baete » en « schulden van achterdeele » — passim.

(8) The methods of Archaeological Research — Smithsonian report — 1894 — p. 391.

huiselijke en prosaische handel en wandel een eigenaardig dramatisch belang oplevert ».

Wilden wij, ieder op zijne gemeente, het huiselijk en economisch leven onzer voorouders nauwkeurig onderzoeken, zou er nit die navorschingen een geheel kunnen geschapen worden, dat eindelijk de echte geschiedenis van het Land van Waas zou nitmaken. En U daartoe aansporen, was eigenlijk het doel der rede die ik nu kom te houden.

Vue générale des appareils d'éclairage exposés pendant la conférence de Monsieur le Chanoine van Caster.

D'APRÈS LES CLICHÉS DE Mr JEAN VERWILGHEN, MEMBRE DU CERCLE.

Algemeen zicht der lichttoestellen tentoongesteld gedurende de voordracht van Mijnheer de Kanunnik van Caster.

VOLGENS DE PLATEN GENOMEN DOOR M^r JAN VERWILGHEN, LID VAN DEN KRING.

ALGEMEENE OPENBARE VERGADERING VAN 27 JUNI 1901.

Voordracht gehouden door den Z. E. H. Kanunnik G. Van Caster.

DE KANDELAAR

IN DE MIDDELEEUWEN

EN

IN HET HERBORINGSTIJDVAK.

Zeer Eerw. Heeren, Mevr. en, Mijne Heeren,

De heer Voorzitter van het Oudheidkundig genootschap van Wase-land verzoekt mij onlangs, hier in uw midden, op dezen dag, eene voordracht te willen houden over de lichttoestellen van vroegere tijden, zooals ik vóór een jaar gedaan had in 's Rijks Koninklijke Akademie van Oudheidkunde. Edoch, dáár had ik onzer zuiderburen taal gesproken, en nu werd mij gevraagd of het niet mogelijk ware hetzelfde onderwerp in 't Nederduitsch te behandelen. Dit was niet te veel gevorderd. Ook dáarom heb ik dien wensch volgeerne ingewilligd, en zal trachten aan het verzoek te voldoen, naar vermogen en naar eisch der stof. Immers, zoo denk ik, van oude zaken dient ook wel, tot een zeker punt, op onwerwetsche wijze gesproken.

Ik wil u dan iets of wat verhalen uit de geschiedenis van den *Kandelaar*. Men kan er veel van zeggen, zeer veel zelfs, maar wij willen ons bepalen, om enkel na te gaan wat eigenlijk een kandelaar is, en welke verscheidene vormen men hem gegeven heeft, van in de XIe tot op het einde van de XVIIIe eeuw.

De eigenlijke Kandelaar.

De naam *kandelaar* komt voort van het latijnsche woord *candela* (keersse), en beteekent het getuig dat bestemd is om eene keersse te dragen. Door keersse verstaat men eene wicke of losse koorde omgeven met de eene of de andere brandbare stof, maar gewonelijk met was of ruut.

BESTANDEELEN.

In zijnen eenvoudigsten vorm was de kandelaar samengesteld uit eenen *voet* met rechtstaanden *priem* of *pin*. Soms was er op den voet eene *schaal* of *bekken* met priem daarin. Meermaals was het bekken niet rechtstreeks op den voet geplaatst, maar wat hooger naar het boveinde van den priem geschoven.

In de XVe eeuw, werdt de priem vervangen door eenen *schacht* of *koker* waarin men het ondereinde der keersse steken kon. Aan dien koker maakte men zijdelings twee openingen langs dewelke men het eindje der opgebrande keersse kon uitstooten. Sedert dien is het gebruik der *priem-* of *pinkandelaars* voor de kerkelijke diensten alleen behouden.

STOF.

De gemeenste stoffen heeft men, even zoowel als de kostelijkste, tot het maken van kandelaars benuttigd. Men vindt er in gebakken klei, gleizewerk, porcelijn, hout, tin, latoen, brons, ijzer, zilver en zelf in goud. De metalen kandelaars waren gedreven of versierd met peerlen of gesteenten. Soms was de *steel* uit andere stof gemaakt als de voet en de koker. Men gebruikte hiertoe elpenbeen, koraal, kristal en alabaster.

Uit de oude inventarissen waarin dergelijke voorwerpen zoo omstandig beschreven zijn, is op te maken dat voor den kandelaar niets te goed noch te kostelijk was. Het ware te lang n lezing te geven van de testamenten en de huisraadbeschrijvingen der Fransche koningen en andere vorsten en vorstinnen, waarin de kunstigste en de kostelijkste lichttoestellen vermeld zijn. Eenige stukken nochtans willen wij aanstippen.

De boedel van Margaretha van Oostenrijk, in haar paleis te Mechelen

na hare dood bestatigd, bevatte 18 zilveren kandelaars, 4 vergulde, 2 in alabaster en eenen houten veelkleurig geschilderd. Maria van Medicis bezat eenige kandelaars die zij met diamanten had laten bezetten, anderen in kristal versierd met koper, goud, smelt en robijnen, die eene weerde hadden van 500 ponden 't stuk. Op den lijst der hofmeubelen, onder Lodewijk XIV opgemaakt, zijn twee zilveren kandelaars aangeteekend die samen 2000 marken gekost hadden. Als bij tegenstelling, waren er twee zeer kleine die maar 1 mark, 2 oncen wogen.

Wellicht is er geen voorwerp van den huisraad dat zich, zoo zeer als de kandelaar naar alle gezindheden heeft weten te schikken. Aan allen wilde hij dienst bewijzen : armen en rijken, eenvoudige landslieden en wulpsche stedelingen, smaakloozen en kunstliefhebbers. Ook vindt men hem in alle vormen en gestalten voorgesteld.

VORM.

De kandelaars der XIe, XIIe en XIIIe eeuw zijn gemeenlijk in brons verveerdigd, en hebben den vorm van eenen draak waarop een man zit die den koker in de hoogte houdt. Andere malen bestaat de voet uit drie draken, terwijl drie kleinere dergelijke diertjes de schaal ondersteunen. In de twee volgende eeuwen vindt men de aardigste vormen uit : engelen, mannen, vrouwen, vogelen, slangen, leeuwen, olifanten, schapen, boomen en bloemen, meestal in metaal, dienen als lichtstaanders op den disch, bij edelen en bij welhebbende burgers.

In het boedelbeschrijf van Karel V, Koning van Frankrijk, opgemaakt in 1580, vind ik dat die arme man zoo maar een honderdtal zilveren kandelaars bezat, en twintig gonden zeer kunstig bewerkt. Onder anderen eenen met drie leeuwenkoppen en eene lelie daarop, eenen anderen in vorm van leeuw met koker op den rug, nog zes als olifanten op eenen voet van groene smelt, nog een lam op eenen met Frankrijk's wapenschilden versierden blok. In het kasteel van Vincennes was er, ten jare 1418, een kandelaartje bestaande uit twee kleine engelen zittend op een vierhoekig verhoog met vier leeuwens daaronder. Nog een andere lichter had den vorm van eenen elpenbeenen leeuw met koker op den rug.

N^r 1.

Omtrent het midden der XV^{de} eeuw waren de latoenen kandelaars van gewoon gebruik in de huishoudens. Hun vorm schijnt uit Venetiën herkomstig. De lage wijde voet is omgeven van eenen boord of kraag die het afloopen van 't ruit verhindert. Het is als of men het bekken zoo laag mogelijk op den voet hadde nedergelaten (N^r 1) (1).

Bij sommige van die kandelaars overtreft de hoogte nauwelijks den doormeter van hunnen voet (N^r 2) (2).

N^r 2.

N^r 3.

De stengel is gemeenlijk voorzien van drij scherpe knoopen, en heeft aan zijn boveinde eenen *koker* met twee groote vierkante gaten. Op het laatste van 't gotische tijdvak, maakte men de knoopen talrijker naarmate der lengte van den stengel, en de ruime gaten werden dan ook kleiner en later zelfs tot enkele doorhoringen gebracht (N^r 5).

(1) De voorwerpen, in lichtdruk hierbij gevoegd, behooren tot onze verzameling. In elk ander geval, is de naam van den eigenaar in Nota aangeduid.

(2) Volgens het origineel, bewaard ten Stadhuize te Oudenarde.

De voet der kandelaars schijnt ondertusschen ook gevormd door eenvoudige verbreding van den stengel, en gelijk niet slecht aan een omgekeerden trechter. Het bekken is hooger opgeschoven om de hand des dragers tegen het afdruipeend ruut te beveiligen (N^{rs} 4 en 5).

N^r 4.

N^r 5.

N^r 6.

N^r 7.

Deze praktische kandelaarsvorm is tijdens de zoogenaamde kunstherboring voortdurend behouden. Alleen maakte men de lijstendoorsneden min spits. Het bekken was ook minder uitgediept en geleek meer aan eene schijf als aan eene schaal. Daarvan is de benaming *Schijfkandelaar* ontstaan om den lichter te beteekenen dien de Franschen ge-

meenlijk *chandelier flamand* noemen, omdat hij in onze Nederlandse provincien van algemeen gebruik was (N^{rs} 6 en 7).

Wij hebben nu reeds gezien hoe de schaal, eerst op den voet van den kandelaar aangelegd, welhaast tot den halven van den stengel werd opgeschoven. In de XVIIe eeuw maakte men ze kleiner, en bracht ze, in vorm van *kraag*, tot aan de bovenopening van den koker (N^{rs} 8 en 9).

N^r 8.

N^r 9.

N^r 10.

De *kraag* werd ook soms afzonderlijk gemaakt en met een nedergeslagen boord in den koker aangepast (N^r 10).

Bijwijlen zelfs liet men hem geheel weg, bijzonderlijk toen het gebruik van kristallen en glazen kragen of boorden — die men in 't fransch ten onrechte *bobèches* noemt — in voege gekomen was (N° 11).

De houten kandelaars waren gewoonlijk grooter als de metalen, en meestal geschilderd in donkere, bruine, blauwe of groene kleur. Zij hadden een hoogte van 40 tot 50 centimeters. De verscheidenheid hunner versiering was enkel te danken aan den werkman die naar belijfte of behendigheit op zijne draaibank 't fatsoen gaf aan het stuk hout. Het bekken van deze kandelaars, uit plaat verveerdigd, is voorzien van twee schachten. De eene, boven in 't midden geplaatst, dient om de keers te houden. De andere, veel langer, van onder aangebracht, wordt op het boveinde van den stengel geschoven (N° 12) (1). Dergelijke kandelaars waren, tot over een veertigtal jaren, zeer in gebruik in de buitenherbergen. De ontdekking der steenoliebronnen was oorzaak dat de houten kandelaars afgedankt werden. Zoo geraakten ze dan ook eindelijk tot niet. Gelukkiglijk nochtans zijn er eenige bij de oudheidliefhebbers en in Museums binnen gevluht. Dáár hebben zij eene veilige schuilplaats gevonden en zijn voortaan tegen alle ongeval verzekerd.

N° 11.

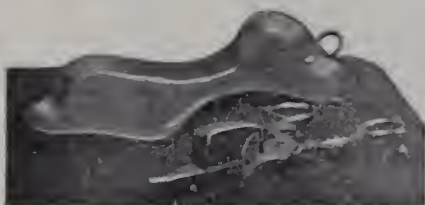
N° 12.

(1) Volgens het origineel bewaard in 't Museum te Mechelen, voortkomende van 't ambacht der kordewagenaars, aldaar.

Kandelaarstoebehoorten.

DE KEERSSENSNUTTER.

Toen men zich van rnutkeerssen bediende, was het noodig de keerswick bij tijds af te snijden. Hiertoe gebruikte men eene scheer van zonderlingen vorm. Op eenen der armen staat een vierkantig vonkmutsken dat langs de binnenzijde der scheer geheel open is. Op den anderen arm is een rechtstaande plaatje dat bij het toeklemmen van 't werktuig het verkoolde deel der wick afsnijdt en terzeldertijd in het vonkmutsken stoot. Dit werktuigje noemt men *Keerssensnutter* of enkelijk *Snutter* (N^r 14). Men plaatste den

N^r 15.

N^r 14.

snutter op een klein *platteel* (N^r 15) naar zijne eigene gestalte en vorm verveerdigd.

Somtijds schoof men hem dóór den kandelaarsstengel heen, waarin daartoe omtrent den voet, eene holte gelaten was (N^r 15).

N^r 15.

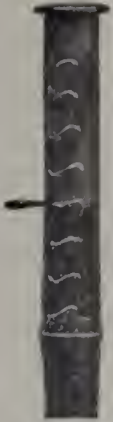

N^r 16.

Dergelijke kandelaars hebben soms eene handhave of greep die tussehen den koker en de snuttersslip aan den steel gehecht is (N^r 16) (1).

(1) Volgens het origineel, bewaard in 't Museum te Sint-Nikolaas.

DE SCHAKELPIJK.

N^r 17.

Om de vlam der keers op dezelfde hoogte te houden, plaatste men in den koker eene koperen *Schakelpijp*. Het is een *schacht* met eene in de lengte loopende reet. Deze reet is aan eene harer zijden voorzien van evenwijdige mitsnijdingen. Dan heeft men eenen lossen koker die binnen den schacht glijden kan. De houvast van den koker steekt naar buiten dóór de reet, en kan volgens beliefte in eene der mitsnijdingen gekeerd zijnde, op de noodige hoogte gehouden worden (N^r 17).

Andere malen ontbreken de mitsnijdingen in de pijp; maar dan bestaat de houvast van den koker uit twee vlinmen die tegen de lippen van de reet sluiten. Nijpt men die vlinmen te samen, dan is de koker niet meer in de pijp geprangd en kan op- en neerschuiven. Laat men de vlinmen los, dan blijft hij in den schacht hangen (N^r 18) (1).

N^r 18.

N^r 19.

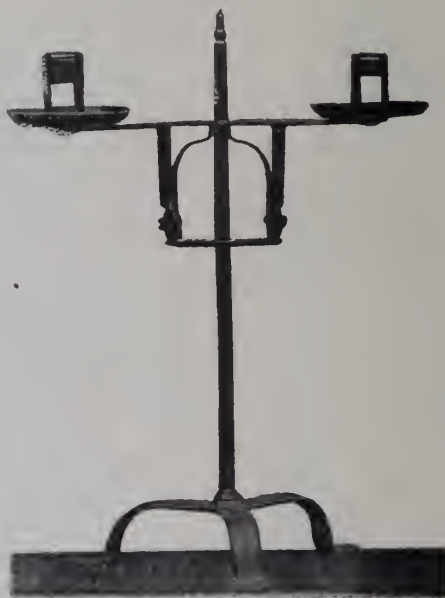
Bij sommige kandelaars is de stengel zelf hol, en dan heeft deze zijdewaarts ook eene rechthoekige reet zonder uitsnijdingen. Maar in dit geval behoeft de koker in de pijp genoegzaam geprangd te zijn om het gewicht der keers te kunnen dragen. Dussdanige kandelaars geleken dikwijls aan een gegroefd kolommetje (N^r 19) en werden, men weet niet waarom, *financierskandelaars* geheeten.

(1) Volgens het origineel, bewaard in 't Museum te Sint-Nikolaas.

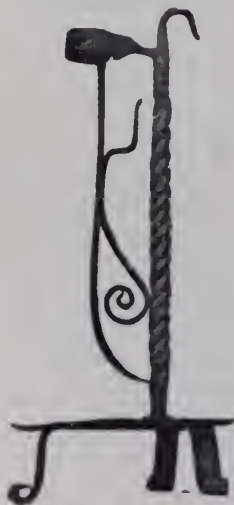

Nr 20.

Soms is de koker aan eenen rechtstaanden stengel derwijze gehecht, dat hij er langsheen hooger of lager kan geschoven worden (Nr 21).

Nr 21.

Nr 22.

Men vindt nog andere kandelaars in ijzer, bestaande uit een drijpikkelig platteel waarop zich een gewrongen stengel verheft. Aan het boveneinde van den stengel bevindt zich, als keershouder, een cirkelvormige band. Aan het onderende is eene lange veër gehecht die in vorm van hol spaantje tot binnen den band omhoog rijkt en de keers drukt die in den band steekt, en haar alzoo belet er nit te glijden (Nr 22) (1).

(1) Volgens het origineel, bewaard in 't Museum van Sint-Nikolaas.

DE PROFIJTER.

N^r 25.

De zuinigheid bracht de menschen tot het vinden der verschillige kandelaars daar wij zooveel van gesproken hebben. Men kon niet alleen de vlam op gestadige hoogte houden, hetgene voor lezen en schrijven zeer voordeelig was, maar men kon ook de keerssen bijna tot het einde toe opbranden. Edoch dit was onzen voorouderen niet voldoende. Zij wilden het keersseneindje dat in den koker bleef zitten ook nog gebruiken. Hierom maakten zij eene soort van kandelaartje zonder voet, dat zij met veel waarheid en rede *Profijter* noemden. In plaats van koker dienden vier kleine op den bodem van het schaalteje vastgemaakte takjes waartusschen men het keerseindje plaatste om het geheel en gansch te kunnen verbranden (N^r 25).

De Handlichters.

N^r 24.

N^r 25.

N^r 26.

In de boedelbeschrijvingen van vorige tijden, wordt er dikwijls gewag gemaakt van *Handlichters*. Velen hadden den vorm van lage kandelaars — in het fransch *bassets* geheeten —, en bestonden om zoo te zeggen enkel uit eenen wijden en tamelijk verheven voet waaruit de koker bijna onmiddellijk opsteeg. Weinig steng was er soms tusschen beiden (N^{rs} 24, 25, 26).

N^r 27.

De meeste handlichters geleken aan een klein rond platteel met koker in 't midden en voorzien van eenen *steel* of *steert* als houvast dienende. Bij sommigen is de steert opgeslagen en aan het uiteinde in haak geplooid (N^r 27). Het voorgegeven model is in ijzer vervaerdigd en dagteekent van 1770.

N^r 28.

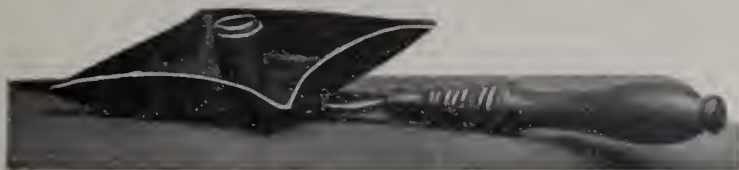
N^r 29.

Nochtans steekt hij meestal horizontaal of waterpas uit, gelijk de steert van de steen- of speerzwaluw, in het Fransch *martinet*. Daarom heeft men den naam van dien vogel aan de lichtpan gegeven. Tot na het midden der XIXe eeuw, waren dergelijke blakers van algemeen gebruik in de burgershuisgezinnen, en heden nog kan men ze hier en daar aantreffen (N^r 28, 29). De grootste dezer lichtpannen is gemerkt : *van Oolen 1781*.

Er was ook in elk huis eene *Vonk-lade*. Het is eene ronde doos of lade welkers deksel, dat als platteel dient, eenen koker in zijn midden draagt. De lade heeft eenen steel, en bevat eenen kei en een vuurstaal, en daarbij een weinig vonk of gebrand limmen; soms ook toetelzwam waarop men de uitgeteste gensters kon vatten (N^r 50).

N^r 50.

N^r 51.

De ijzeren blakers hadden gewonelijk eene vierkante schaal gevormd door het omhoogplooiën der zijden eener vierhoekige plaat. De ijzeren steel, onder aan de schaal gehecht, heeft aan een einde een houten greep. Het ander einde steekt aan de overzijde puntsgewijs uit. Die soort van blakers diende vooral in de kammen of brouwerijen. In de kelders namelijk stak men ze met hun punt in de voegen der muren, en daarvan zijn ze ook *Stekers* geheeten (N^r 51).

Zeker waren er kostelijker blakers als die waarvan wij komen te spreken. De volgende uitdrukkingen, die wij vonden in inventarissen der XIVe eeuw, zullen u van die voorwerpen een gedacht geven : « een gouden platteel om eene keers op te zetten, — een gouden kandelaar met een oor, — een klein zilveren kandelaartje met twee ooren en eenen priem ». Margaretha van Oostenrijk bezat « twee kandelaars met lange steerten, naar Spaansche mode bewerkt ».

Sommige blakers waren van twee kokers voorzien : de eene kleiner als de andere, om bij geval tot het houden van verschillende keerssen te kunnen dienen (N° 21). Edoch 't en was niemand geoorloofd — ten minste in Frankrijk —, twee keerssen te gelijk op éenen blaker aan te steken. Onder Lodewijk XIV, had de koning alleen recht tot die verlichtingspracht; maar de lichtpannen van de koningin en der prinsen, hadden maar éenen koker.

In de XVIIIe eeuw, vond men de kunstrijkste en de kostelijkste blakers in de boedels der haagfrenlen. En, zoo ge licht denken kunt, was die buitensporige pracht door de fijne heerkens en saletjonkers betaald.

De Schildlichters en Lichtarmen.

N° 52.

takken tegen den wand dienende om keerssen te dragen. Onder de regering van Lodewijk XV, zijn er allerprachtigste lichtarmen gemaakt met veelvoudige takken en stengen.

Gaan wij nu over tot de *Schildlichters* of *Hangkandelaars* die men aan de muren hecht om eene kamer te verlichten. Men vindt er houten gebeeldhouwde met twee of meer takken. In het midden van den schild is soms een spiegel geplaatst om het keerssenlicht in het vertrek weer te kaatsen. Anderwijl bestaat de schild enkel uit kunstig gesneden en geslepen spiegelglas, met of zonder omlijsting (N° 52) (1). Men gaf ook aan den tak den vorm van eenen arm die dóór den schild scheen vooruit te steken, terwijl hij in de hand een of meer stengen met kokers hield. Dit gebruik kwam in voege omtrent het einde der XVIIe eeuw. Sindsdan heeft men den naam *Arm* of *Lichtarm* gegeven aan alle

De hangende en staande Kroonlichters.

Er is nog eene andere soort van lichters waaraan de keerssen in ronde geplaatst zijn, op dezelfde hoogte. De ring of band met keerssenkokers word somtijds bij middel van kettingen aan de balken gehangen, en dergelijke toestellen noemt men *Lichtkronen*. — Daar spreken wij aanstonds van. — Andere wijlen is de kroon op eenen hoogen stengel vastgemaakt, en dan is de naam *Staande kroonlichter* veel beter gepast.

Het gebeurt ook dat aan eenen hoogen kandelaar een tamelijk getal takken of armen gehecht zijn, die elk eene keersse dragen, en in dit

(1) Volgens het origineel, bewaard in 't Museum te Mechelen, voortkomende van het ambacht der Metsers, aldaar.

geval noemt men hem *Lichtstaander* — in het Fransch, *candélabre*. — Niets belet in 't Nederduitsch ook *kandelaber* te zeggen want wij mogen, zoowel als de Franschen, aan het Latijn woorden ontleenen. Onze voorvaderen deden het ook, en zij deden wel.

Dergelijke kandelaars of lichtstaanders hadden soms aardige vormen, en waren nogal dikwijls van buitengewone grootte. Het Fransche Hofceremonieboek, in 1619 opgemaakt, leert ons dat het Magistraat van Parijs, in 1554, twee groote zilveren kandelaars ten geschenke gaf aan de koningin, als welkomgroet bij hare intrede in de stad. Die kandelaars, « op zijn onds gemaakt », waren 6 voet hoog en twee breed. Rondom hingen overvloedhorens en suikerschalen. Beelden van allerhande dansende mannen en vrouwen versierden die pronkstukken. Men las er opschriften betrekkelijk den geestdrift der Parijzenaars voor de nieuwe vorstin. Men had voor die kandelaars de ontzagge-lijke som van 10.000 ponden besteed. Bij de instelling van het Gulden Vlies die te Brugge plaats had, stond er op het hooge koor der kerk een houten kandelaar met 21 keerssen die elk drie pond wogen.

Om de ruime zalen der paleizen en kasteelen te verlichten was het niet voldoende de keerssen rondom langs de muren te zetten of te hangen. Men moest ook in 't midden der plaats kunnen klaar zien. Staande lichters waren een beletsel voor het heên en weêr wandelen der genoodigden. Hierom dacht men een middel uit om hangende lichters aan 't gewelf of de balken van den timmer vast te maken. Aan het hof van Frankrijk waren, in 1580, twaalf witzilveren kande- laars in vorm van schotels, die op de feestdagen dienden om de kapel te verlichten. Bij het huwelijk van Philips de Goede met Elisabeth van Portugaal, in 1429, hingen er in de feestzaal houten *kruiskan- delaaars* gevuld met waskeerssen. Jan Lefevre, die de plechtigheid heeft bijgewoond en beschreven, getuigt « dat het zeer schoon was zoo menigvuldige lichten te zien branden ».

De *Kruiskandelaar* was zeer eenvoudige en in 't geheel niet kostelijk. Hij bestond uit twee houten latten kruisgewijs op elkander geplaatst, met een blikken koker op elk einde. In het midden was de ijzeren draad gehecht waarmede het latten kruis werd opgehangen. Het gebruik dezer kandelaars bleef voortduren tot in de tweede helft der XVIIIe eeuw. Als bewijs dienen de volgende voorbeelden.

Toen de Schepenen van Parijs de voorbereidselen maakten tot het inhuldigen van Lodewijk XIII, in 1626, hadden zij den stadsschrijn-

werker ontboden om volgens de regelen van zijn ambacht 52 kruiskandelaars te maken, elk voor vier fakkels die gedurende het feest vernield werden telkens dat zij omtrent opgebrand waren. Bij een ander feest, in de stad Caen gegeven ten jare 1678, hingen er in eene gaanderij dertig houten lichters met vier takken elk, en geheel versierd met loofranken, zoo als het nu nog wel op boerenkermissen gebeert. In 1568, hingen te Parijs in 't vóórvertrek der koningin vier kostelijke kruiskandelaars in notelaarhout fijn gesneden, met knorren, bladeren en allerlei figuren versierd.

Terwijl het gebruik van houten kruislichters zoo door twee eeuwen heen was in voege gebleven, hadden de smeden en kopergieters er zich ook op toegelegd om hangende kandelaars te vervaardigen. Koning Lodewijk XI hestelde aan Pieter Cornier, slotenmaker, 25 groote ijzeren lichters en 25 groote haken om ze te hangen. Een goudsmid van Parijs, Willem Hirondelle, leverde, in 1558, aan Koning Frans I eenen grooten kandelaar in witzilver, schoon afgewerkt en voorzien van eene ketting om hem aan de zoldering te hechten.

Edoch, onder de menigvuldige hangkandelaars van allen aard en vorm, die wij in de middeneeuwsche boedels en inventarissen beschreven vonden, is er geen enkele die noch voor grootte, noch voor kunst, noch voor rijkdom kan vergeleken worden met de lichtkronen die gemaakt werden voor het huwelijk van Karel den Stoute met Margaretha van York, te Brugge gevierd in 1474. Volgens het beschrijf dat Olivier de la Marche er van geeft in zijn memorieboek, was er nooit zoo iets gezien. Het getal der genoodigden op deze bruiloft was zoo groot, dat men met der haast eene zeer ruime zaal voor de maaltijd had moeten optimmeren. Zij was versierd met geschilderde glasramen. Kostelijke, bij staande scheering geweven, tapijten bedekten de wanden. Aan de zoldering hingen twee overgrote lichters gemaakt door kanunnik Jan Stalkin. Zij verbeeldden versterkte kasteelen verheven op steile rotsen. Op de paden van 't gebergte, waren een aantal menschen en dieren in omloop. Daarbinnen was een man verborgen die bij middel van een kunstig werktuigstelsel geheel de boedel in beweging bracht. Dan begon een deel der lichters te draaien als een windmolen. De mammetjes liepen rond, de dieren sprongen op en af de rotsen, de draken spuwden vuur en vlam. Het was zeer aardig, zegt de schrijver, en niemand kon zien hoe de bewerking geschiedde.

Maar 't en waren alle geene Burgondische hertogen, in de midden-

eeuwen. Ieder weet dat men de pracht onzer vorsten overal bewonderde en men ze nergens heeft kunnen evenaren. Nochtans zijn er, elders dan aan het hof, schoone en kunstige hanglichters in ijzer gebruikt geweest. Het waren rijkbewerkte takkebossen waarvan elke stengel een keersje droeg; soms ook hangkronen; maar deze werden weldra uitshutelijk voor de kerkelijke plechtigheden behouden.

N° 55.

ontstaan. Nochtans verstaat men gewoonlijk hierdoor alle hangende lichters, 't is gelijk waarvan zij gemaakt zijn.

Het *hangsel* van de ijzeren lichters kon somtijds ook korter of langer gemaakt worden bij middel van schakels (N° 55). Huisselijke lichters werden ook in latoen verveerdigd. Zij bestonden uit een middenstaaf waaraan eene of twee rijen armen of takken gehecht waren. Bij de kunstherborring, ondergingen zij ook kleine veranderingen in den aard dergene die wij reeds voor de kandelaars hebben bestatigd.

Nadat de kunst der kristalslijperij was uitgevonden, heeft men die stof ook tot de hanglichters benuttigd. De lichtweerkaatsing van het kristal deed bij de Franschen de benaming *Lustre*

De Toortsen.

Om te eindigen, dient er nog van *Flambeeuwen* en *Toortsen* gesproken. De flambeeuw bestond uit vier samengebonden waskeerssen van omtrent eenen meter lengte. Als zij, op eenen voet geplaatst, gebruikt werd om de vertrekken te verlichten, noemde men ze *Kamerfakkel*. De *Handfakkel*, integendeel diende in de processien en lijkstoeten. Men benuttigde die fakkel ook nog op de straat. Groote heeren lieten zich vergezellen door eenen knecht met brandende fakkel in de hand. Ter zijde der poort van 's heeren woning was een domphoorn aan den muur gehecht, waarin de fakkel bij het thuis komen werd uitge-

doofd (1). Daarenboven had men nog *Tafelfakkeles*. Deze waren natuurlijk veel kleiner, en staken gemeenlijk in een zilveren voetstuk of kandelaar waarvoor men in 't Fransch de naam *flambeau* heeft behouden.

Als de bussel keerssen eener fakkel gewrongen was noemde men *Toortse*, naar het Fransche *torse* dat gedraaid, gewrongen beteekent. Ten onzent verstaan wij door *Toortsen* die groöte hooge latoenen kandelaars die, op sperren verheven, door ambachtslieden of gildebroeders in de processïen gedragen worden.

Daar hebt ge nu al wat ik over den kandelaar zoo al weet. Ik heb getracht het u voor te dragen zoo goed ik kon, om u een gedacht te geven van de ontelbare diensten door dit kleine voorwerp aan den mensch bewezen. De kandelaar, zoo gij gehoord hebt, was buitengewoon gewillig. Hij liet zich neêrzetten op tafel of toog, en zelfs op den vloer, of hangen aan wand of zoldering. Hij stak zijne takken uit naar alle richtingen om zich heên, en vermenigvuldigde ze naar beliefte. Hij deed en leed al wat de mensch wilde. Niet een huisselijk voorwerp is ooit, gelijk de kandelaar, tot zoo velerhande vormen bewerkt. Hierom heb ik hem lief, en durf u verzoeken mij te willen verontschuldigen zoo ik u eenige oogenblikken tijds ontomen heb om u zijne eigenaardige geschiedenis te vertellen.

(1) Te Gent namelijk vindt men nog eenige getuigen van dit oud gebruik.

VERSLAG.

1900—1901.

RAPPORT.

VERSLAG

OVER DEN TOESTAND EN DE WERKZAAMHEDEN VAN DEN OUDHEIDKUNDIGEN KRING
VAN HET LAND VAN WAAS, GEDURENDE HET JAAR 1900—1901.

Mevrouwen, Mijnheeren,

Dit maal zal ons jaarlijksch verslag zeer kort zijn. De omstandigheden, waarin wij ons over eenige dagen bevonden, zijn er de oorzaak van. Immers, op het oogenblik dat onze gevierde Sekretaris, de Eerw. Heer Anthemis, zich aan het werk ging stellen om het verslag op te maken, werd hij plotselings bijgevoegd Aalmoezenier benoemd van het Tuchtuis te Gent. Zoo kwam het dat wij den noodigen tijd niet hadden, om het verslag behoorlijk uit te breiden. Die benoeming, zoo eervol voor Mijnheer Anthemis, mogen wij niet laten voorbijgaan, zonder hem, in de tegenwoordige omstandigheid, in deze algemeene openbare vergadering, het innig spijt uit te drukken dat zijn vertrekken ons deed gevoelen; en zonder hem ook, in naam van den Oudheidkundigen Kring van het Land van Waas, hertelijk dank te betuigen voor de getrouwe en uitmuntende diensten, welke hij aan ons genootschap bewees.

Met van de verdiensten van den Eerw. Heer Anthemis te spreken, komen wij, natuurlijker wijze, aan den staat en de werkzaamheden van onzen Kring.

De toestand van onze maatschappij bleef dit jaar goed; wij mogen zeggen: zeer goed. Het getal leden klimt onophondend. Het getal werkers, — door werkers verstaan wij hier de opzoekers, de navorschers, — groeide immer aan. Het bewijs er van ligt hier in. In het begin van het maatschappelijk jaar verzochten ons eenige leden de algemeene vergaderingen te vermenigvuldigen. Dit verzoek werd door nu bestuur dadelijk ingewilligd, en wij mochten ons in den

R A P P O R T

SUR LA SITUATION ET LES TRAVAUX DU CERCLE ARCHÉOLOGIQUE DU PAYS DE WAAS
AU COURS DE L'ANNÉE 1900—1901.

Mesdames, Messieurs,

Cette année notre rapport sera très court. Les circonstances où nous nous trouvions il y a quelques jours, en sont la cause. En effet, lorsque notre distingué Secrétaire, le Rév. Monsieur Anthemis, allait commencer la rédaction du rapport, il fut nommé, inopinément, Ammonier-Adjoint de la prison de Gand. A cause de cette circonstance il nous fut impossible, le temps nous faisant défaut, de donner au rapport un développement convenable. Qu'il nous soit permis, après avoir parlé de cette nomination, si honorable pour Monsieur Anthemis, de lui exprimer publiquement, dans cette assemblée générale, le profond regret que nous cause son départ, et de lui témoigner aussi la sincère reconnaissance du Cercle Archéologique du Pays de Waas, pour les services éminents, qu'il rendit à notre société.

Parlant des mérites du Rév. Monsieur Anthemis, nous sommes tout naturellement amenés à vous parler de la situation et des travaux de notre Cercle.

La situation de notre Société est restée bonne cette année; nous pouvons même dire : elle s'est améliorée. Le nombre des membres s'accroît continuellement. Le nombre aussi des travailleurs, — par travailleurs nous entendons désigner ceux qui se livrent à des recherches historiques ou archéologiques, — a notablement augmenté. En voici la preuve. Au commencement de l'année 1900—1901, quelques membres nous demandèrent de multiplier les assemblées générales. Cette proposition fut immédiatement acceptée par votre direction, et

besten uitslag verheugen. De bijeenkomsten werden goed gevolgd, en ieder bracht het zijne bij tot bevordering der wetenschap. Het welgelukken dier eerste proeven spoort ons aan ze voort te zetten. Wij zullen daar niet aan te kort blijven.

Wat de

§ 2. DELVINGEN

betreft, wij waren door onze bekrompen geldmiddelen belet, zelf, hier en daar, ontgravingen te beginnen; maar wij wanhopen niet later onze voornemens ten uitvoer te kunnen brengen.

Nochtans hebben wij de delvingen door bijzonderen gedaan, met de grootste aandacht gevolgd. Zoo kwam het, dat ons Museum dit jaar weêr verrijkte met twee aschkruiken voortkomende van het gemeen gallo-romeinsch kerkhof van Temsche. Die aschkruiken zijn eene gilte van Mevrouw Janssens-Smits, welke reeds zooveel bijbracht om de verzamelingen van ons Museum onder oogpunt van vóórgeschiedenis te vermeerderen.

Wij hadden ook de gelegenheid, dank aan de tusschenkomst van doctor Leo De Ryck en van Mijnheer Victor Lapage, bestuurder der steenbakkerij van Thielrode, eenen fossielen poliepennest (*Delheidia proxima* — Delh. sp. *Tubipora*), aan te koopen. Dit exemplaar, in onze vergadering van 7 Februari 1901 vóórgedragen, is, indien wij het wel vóór hebben, maar het negende in gansch de wereld gekend. En, laat ons het wel bemerken, op die negen exemplaren heeft ons Museum er drie in zijn bezit.

Nog van delvingen sprekende, moeten wij den zerksteen, in gebakken potaarde, vermelden, welken de Eerw. Heer Annaert, bestuurlid, in zitting van 22 November 1900, aan het Museum schonk. Die zerksteen draagt de jaarteekening 1345, en is wellicht de eenigste tot nu gekend van dien aard. Ook hebben wij met genoegen vernomen dat eenige leden van onzen Kring het besluit namen opzoekingen te doen aangaande het vervaardigen en het bestaan van tomben van gebakken steen in onze streek. Hun voornemen belooft ons voor de toekomst zeer belangwekkende mededeelingen.

§ 5. UITGEGEVEN DRUKWERKEN.

Dit jaar zag het XIXe deel der Annalen het licht. In de twee afleveringen welke dit boek uitmaken, lieten wij verschijnen: 1° de aanspraak van Mijnheer Willemsen, Voorzitter van den Kring, in de

sa réalisation eut les résultats les plus heureux. Ces réunions furent nombreuses, et tous ceux qui y assistaient apportèrent leur généreux concours pour travailler au progrès de la science. La réussite de ce premier essai nous engage à persévérer dans la résolution prise, et certes nous ne négligerons pas de le faire.

Quant aux

§ 2. FOUILLES,

il nous a été impossible, vue la modicité de nos ressources, d'en entreprendre par nous mêmes; mais nous ne désespérons pas de pouvoir dans l'avenir réaliser nos desseins.

Entretiens nous avons suivi avec le plus grand intérêt les fouilles pratiquées par des particuliers. C'est ainsi que notre Musée s'est enrichi cette année de deux vases cinéraires provenant du cimetière commun Gallo-Romain de Tamise. Ces vases nous ont été gracieusement offerts par Madame Janssens-Smits, qui a déjà tant fait pour augmenter les collections préhistoriques de notre Musée.

Nous eûmes également, grâce à la bienveillante intervention de Monsieur le Docteur Léon De Ryck et de Monsieur Victor Lapage, directeur de la briqueterie de Thielrode, la bonne fortune d'acheter un polipier fossile (*Delheidia proxima* — *Delh. sp. Tubipora*). Ce spécimen qui fut présenté dans notre réunion du 7 Février 1901, n'est, si nos informations sont exactes, que le neuvième qui soit connu dans le monde. De plus, et ce détail mérite bien d'être relevé, de ces neuf exemplaires notre Musée en possède trois.

Nous devons enfin, toujours à propos de fouilles, mentionner la pierre tombale, en terre glaise cuite, que le Rév. Monsieur Annaert, membre de la commission directrice offrit au Musée, dans la séance du 22 Novembre 1900. Cette pierre tombale porte la date de 1545, et très probablement, c'est la seule de ce genre qui soit connue jusqu'à présent. A cause de l'importance de cette pierre quelques membres de notre Cercle ont résolu, à notre grande satisfaction, de faire des recherches sur la fabrication et l'existence dans notre contrée de pierres tombales en terre cuite. Leur projet nous promet pour l'avenir des communications intéressantes.

§ 3. PUBLICATIONS.

La tome XIX des Annales a paru cette année. Dans les deux livraisons qui forment ce livre nous avons publié : 1° l'Allocution

zitting van 25 Juni 1900: 2° het verslag van 1899—1900: 3° de l'Épigraphie Wasiën (= vervolg der opzoekingen, vroeger gedaan, door den letterkundigen bewaarder van ons Museum, Mijnheer Felix Van Naeven, en door hem overgegeven achtergelaten: 4° de Chronique van Sombeké, van Nicolaus de Flouwijn, uit de vergetelheid getrokken door onzen zoo ieverigen gewezen Sekretaris, den Eerw. Heer Anthems; en 5° Varia.

Om van onze uitgaven voort te handelen, hebben wij de voldoening U aan te kondigen, dat voortaan onze Annalen, ieder jaar, een boekdeel zullen uitmaken van ongeveer drij honderd bladzijden.

§ 4. VERWISSELINGEN.

Buiten de Maatschappijen waarmede wij vroeger reeds in betrek waren voor ruiling van uitgaven, zijn wij dit jaar in verwisseling gekomen met :

1° La Société Royale Malacologique de Belgique, te Brussel;

2° De Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, te Leiden;

en 3° met den Onafhankelijken Staat van den Congo.

Wij bevelen die uitgaven aan de aandacht onzer leden; en nemen hier de gelegenheid te laat om Z. M. Leopold II, Koning der Belgen en Soeverein van den Congo, onze diepe dankbaarheid uit te drukken, voor de welwillendheid met de welke het Middenbestuur van den Onafhankelijken Staat, aan onzen kring de hoogst merkwaaardige wetenschappelijke uitgaven van dit gouvernement toestond.

§ 5. GELDMIDDELEN.

Van Staat, Provincie en Stad ontvingen wij de gewone toelagen. Wij moeten niettemin aanmerken dat wij de jaarlijksche toelage van het Staatsbestuur, dees jaar zoo gemakkelijk niet konden bekomen.

Den 18 Januari II, kwamen wij in onderhandeling met het Ministerie van Binnenwezen en Openbaar Onderwijs om de uitbetaling der toelage van verleden jaar te verkrijgen. Niettegenstaande de menigvuldige voetstappen door onzen achtbaren volksvertegenwoordiger, Mijnheer Van Naeven, aangewend, konden wij, tot op deze laatste dagen, niets bekomen. Mijnheer Van Naeven, deed echter nieuwe pogingen, en die pogingen hadden eindelijk den gewenschten uitslag. Ook aanzien wij het als onze plicht Mijnheer Van Naeven in het openbaar

prononcée par Monsieur Willemsen, Président du Cercle, » au cours de la séance du 23 Juin 1900; 2° le rapport pour l'année 1899—1900; 3° « L'Épitaphier Wasien », suite des recherches, que fit autrefois le regretté conservateur de notre Musée, Monsieur Félix Van Naemen et dont il ne put achever la publication; 4° « De Chronycke van Sombeké par Nicolas de Flouwijn », tirée de l'oubli par notre zélé Secrétaire démissionnaire, le Rév. Monsieur Anthemis, et 5° Varia.

Un dernier mot de nos publications. Nous avons le plaisir de vous annoncer que dorénavant nos Annales formeront chaque année un livre d'environ trois cent pages.

§ 4. ÉCHANGES D'ANNALES.

Outre les Sociétés avec lesquelles nous échangeons déjà des publications, nous sommes entrés en relations cette année :

- 1° Avec la Société Royale Malacologique de Belgique, à Bruxelles;
- 2° avec la Société de la Littérature Néerlandaise de Leiden;
- et 3° avec l'État Indépendant du Congo.

Nous recommandons vivement ces publications à l'attention de nos membres. En même temps nous nous empressons de profiter de l'occasion présente, pour présenter à sa Majesté Léopold II, Roi des Belges et Souverain du Congo, l'expression de notre profonde reconnaissance pour la bienveillance avec laquelle l'Administration Centrale de l'État Indépendant a fait don à notre Cercle, des publications scientifiques si remarquables de ce gouvernement.

§ 5. RESSOURCES FINANCIÈRES.

Les subsides que l'État, la Province et la Ville nous accordent annuellement, nous ont été accordés également cette année. Seulement ce ne fut pas sans peine que nous avons obtenu le subside de l'État.

Le 18 Janvier dernier, nous nous sommes mis en rapport avec le Ministère de l'Intérieur et de l'Instruction Publique pour obtenir le paiement du subside de l'année dernière. Malgré les multiples démarches faites par notre honorable représentant, Monsieur Van Naemen, il nous fut longtemps impossible d'obtenir quoi que ce soit. Monsieur Van Naemen fit alors de nouveaux efforts, et grâce à cette active intervention il nous fut donné d'obtenir enfin toute satisfaction. Aussi nous avons à cœur de présenter à Monsieur Van Naemen notre sin-

onze innigste dankbaarheid nit te drukken voor al wat hij, in verscheidene omstandigheden reeds, voor onzen Kring gedaan heeft, en in 't bijzonder, voor de moeite die hij zich gaf om ons de gewone toelaag van den Staat voor het verloopende jaar te bekomen.

Wij leggen U dus, als volgt, onzen geldelijken toestand voor oogen :

Ontvangsten.

Batig slot van 1900	fr. 52,96
Jaargeld van 154 leden	» 1540,00
Toelaag van den Staat	» 500,00
Toelaag van de Provincie	» 500,00
Toelaag van de Stad	» 200,00
Verkoop van twee afleveringen der Annalen	» 5,00
Totaal .	fr. 2577,96

Uitgaven.

Jaarwedde van den boodschapdrager	fr. 80,00
Aankopen	» 209,25
Drukkosten der Annalen	» 1160,28
Onderhoud van het Museum	» 94,67
Onderhoud van de Bibliotheek	» 250,99
Bureelkosten, politie	» 115,45
Totaal .	fr. 1890,64

Herhaling.

Ontvangsten . . .	fr. 2577,96
Uitgaven . . .	» 1890,64
Batig slot . . .	fr. 487,52

§ 6. BESTUURLIJKE ZAKEN.

Daar Mijnheer Anthemis het Land van Waas verlaten heeft, zoo als wij in het begin van dit verslag zegden, kon hij geen deel meer maken van het bestuur, en gaf hij zijn ontslag als Sekretaris van onzen Kring.

cère reconnaissance pour tout ce qu'il fit en faveur de notre Cerele, en plusieurs circonstances déjà, et spécialement pour toute la peine qu'il s'est donnée afin de nous obtenir le subside annuel de l'Etat.

Voici donc l'exposé de notre situation financière :

Recettes.

Boni de 1900	fr.	52,96
Rétribution de 154 membres	»	1540,00
Subside de l'Etat	»	500,00
Subside de la Province	»	500,00
Subside de la Ville	»	200,00
Vente de deux livraisons des Annales	»	5,00
Total.	fr.	2577,96

Dépenses.

Gages du concierge	fr.	80,00
Achats	»	209,25
Impression des Annales	»	1160,28
Entretien du Musée	»	94,67
Entretien de la Bibliothèque	»	250,99
Frais de bureau, police	»	115,45
Total . . .	fr.	1890,64

Recapitulation.

Recettes . . .	fr.	2577,96
Dépenses . . .	»	1890,64
Boni	fr.	487,52

§ 6. AFFAIRES ADMINISTRATIVES.

Le Rev. Monsieur Anthemis, en quittant le Pays de Waes, cessa ipso facto de faire partie de la Commission Administrative. Il donna sa démission de Secrétaire de notre Cerele.

Dans la réunion du 28 Mai dernier, votre Commission choisit comme Secrétaire, pour remplacer Monsieur Anthemis et pour achever son

In de bestuurszitting van 28 Mei II. heeft uwe Commissie Mijnheer Jozef Reynaert, leeraar van Wijsbegeerte aan het Klein Seminarie van Sint-Nikolaas, als Sekretaris aangeworven, in vervanging van Mijnheer Anthemis, en om het termijn van dezen laatsten te eindigen. Het bekrachtigen van deze schikkingen is aan uwe stemmen onderworpen.

Dit jaar moeten de Heeren Van Hooff, Onder-Voorzitter, De Cock, Bibliothecaris, Keppens, Schatbewaarder, en De Ryck, lid, herkozen worden.

Aanstaande jaar is het de beurt aan de Heeren C. De Bock, Onder-Voorzitter, Annaert, Van Haelst en Van Naemen, Leden.

§ 7. VOORNAME GIFTEN.

1° Carte de la Belgique, d'après Serraris, augmentée des plans des six villes principales et de l'indication des routes, canaux et autres travaux exécutés depuis 1777 jusqu'en 1851 — 42 feuilles, 1 vol. in-f°. — Gift van Mr Stanislas Verwilghen te Sint-Nikolaas.

2° Voyage d'Italie, de Dalmatie, de Grèce et du Levant par Jacob Spon et George Wheler 2 vol. — Gift van Mr Georges De Rycke te Sint-Nikolaas.

5° Eene verzameling werken van grieksche classieken, bevattende 125 boekd. — Gift van Mejnffer Marie De Bruyne te Sint-Nikolaas.

4° Tragédies d'Enripide, de Sophocle et d'Aristophane traduites du grec par M. Artand, 6 boekd. — Gift derzelfde.

5° Lucien. Dialogues satiriques, philosophiques et divers petits traités traduits par Belin du Ballu. — Gift derzelfde.

6° Sophokles erklaert von J. A. Schudovin. — Gift derzelfde.

7° Xenophons memoiren erklaert von Ludwig Breitenbach. — Gift derzelfde.

8° Eene verzameling werken van latijnsche classieken, bevattende 58 boekd. — Gift derzelfde.

9° Nieuwen Waesschen Almanach 1855. — Gifte van Mr Alphonse De Belie te Sint-Nikolaas.

10° Naukenrige beschryving van gausch Syrie en Palestyn of heilige land, door O. Dapper. — Gift van Mr Hipp. Elinck, onderwijzer te Sint-Nikolaas.

11° Copie octroy ons genadichs heeren des conincks gegunt ende verleent tot de her-dyckinghe van de doorghesteene ghaten van Ousterweele ende andere polders daer omtrent gheleghen. — Gift van Mr Charles Dhooghe te Sint-Nikolaas.

terme, Monsieur Joseph Reynaert, Professeur de Philosophie au Petit-Séminaire de Saint-Nicolas. La sanction de ces dispositions est soumise à vos voix.

Cette année doivent être réélus MM. Van Hooff, Vice-Président, De Cock, Bibliothécaire, Keppens, Trésorier et De Ryck, membre.

L'année prochaine seront soumis à la réélection MM. C. De Bock, Vice-Président, Annaert, Van Haelst et Van Nacmen, Membres.

§ 7. PRINCIPAUX DONNÉS.

1° Carte de la Belgique, d'après Serraris, augmentée des plans des six villes principales et de l'indication des routes, canaux et autres travaux exécutés depuis 1777 jusqu'en 1851 — 42 feuilles, 1 vol. in-f^o. — Don de Mr Stanislas Verwilghen, à Saint-Nicolas.

2° Voyage d'Italie, de Dalmatie, de Grèce et du Levant par Jacob Spon et Georges Wheeler, 2 vol. — Don de Mr Georges De Ryck, à Saint-Nicolas.

3° Une collection d'auteurs classiques grecs, comprenant 125 vol. — Don de Mademoiselle Marie De Bruyne, à Saint-Nicolas.

4° Tragédies d'Euripide, de Sophocle et d'Aristophane, traduites du grec par Mr Artaud, 6 vol. — Don de la même.

5° Lucien — dialogues satiriques, philosophiques et divers petits traités, traduits par Belin du Bahu. — Don de la même.

6° Sophokles erklæert von J. A. Schuduviu. — Don de la même.

7° Xenophons Memorien erklæert von Ludwig Breitenbach. — Don de la même.

8° Une collection d'auteurs classiques latins, comprenant 58 vol. — Don de la même.

9° Nieuwen Waesschen Almanach 1855. — Don de Mr Alphonse De Belie, à Saint-Nicolas.

10° Naukeurige beschrijving van gansch Syrie en Palestyn of heilige land, door O. Dapper. — Don de Mr Hipp. Elmeck, instituteur à Saint-Nicolas.

11° Copie octroy ons geradichs heeren des conincks gegunt ende verleent tot de her-dyekinghe van de doorghestecene ghaten van Ousterweele ende andere polders daer omtrent ghelegghen. — Don de Mr Charles Dhooghe, à Saint-Nicolas.

- 12° Handschrift gejaarteekend 1687. — Gift van denzelfde.
- 13° Praetalbum van den geschiedkundigen en zinnebeeldigen stoet 29 en 30 Juli 1900, te Sint-Nikolaas. — Gift van Mr Emiel Van Haver, drukker-uitgever te Sint-Nikolaas.
- 14° Oraculum anachoreticum (twee reeksen printen). — Gift van de familie Vaeke, broeders en zusters te Sint-Nikolaas.
- 15° Acht handschriften der 17^e en der 18^e eeuw. — Gift derzelfde.
- 16° Muldersschep der 18^e eeuw. — Gift van Mr Suyers, gemeente-ontvanger te Stekene.
- 17° Grafsteen in gebakken potaarde der XVIe eeuw (1545) gevonden in het kerkhof van Stekene. — Gift van den E. H. Annaert, rustend pastoor te Stekene.
- 18° Twee gallo-romeinsche aschkricken voortkomende van het gemeen kerkhof van Temeche. — Gift van Mevrouw Janssens-Smiths te Temeche.
- 19° Deel van eenen kaznival der XVIe eeuw. — Gift van Mr H. Van Severen te Sint-Nikolaas.
- 20° Drij lindenhouten beelden der XVIe eeuw, verbeeldende God den Vader, God den Zoon en eene heilige. — Gift van de Eerw. Moeder Overste der kostschool der Zusters van het Kind Jesus te Brugellette.
- 21° Schroefvormige ijzeren kandelaar met beweegbare pan (begin XVIIe eeuw). — Gift van Mr Pol. Vermeire te Sint-Nikolaas.
- 22° Verzameling plaasteren afdruksels van gothische zegels. — Gift van Mr Louis de Pauw te Brussel.
- 23° Instructions pour la réunion et la préparation des collections zoologiques en Afrique, door Mr Louis de Pauw. — Gift van den schrijver.
- 24° Les appareils d'éclairage au moyen-âge et à la renaissance, door Mr de Kammik G. van Caster. — Gift van den schrijver.
- 25° Vijf boekdeelen aangaande de geschiedenis van Mechelen, door Mr de Kammik van Caster. — Gift van den schrijver.
- 26° Geborduurde zijden vest aan het stuk (XVIIe eeuw). — Gift van Mr Florimond Van Raemdonck te Sint-Nikolaas.
- 27° Blauwe stoffen jas met zilver gebordurd (XVIIIe eeuw). — Gift van denzelfde.
- 28° Glazen denrwaaier der XVIIIe eeuw (style Rocaille). — Gift van Mr P. Thomas-De Keersmaecker te Sint-Nikolaas.

- 12° Manuscrit portant la date 1687. — Don du même.
- 15° Album du cortège historique et symbolique du 29 et 30 Juillet 1900, à Saint-Nicolas. — Don de Mr Emile Van Havere, libraire-éditeur, à Saint-Nicolas.
- 14° Oraculum anachoreticum (deux séries d'images). — Don de la famille Valeke, frères et sœurs, à Saint-Nicolas.
- 15° Huit manuscrits du 17e et du 18e siècle. — Don des mêmes.
- 16° Pelle de meunier du 18e siècle. — Don de Mr Snyers, receveur-communal, à Stekene.
- 17° Pierre tombale en terre glaise cuite, du 16e siècle (1545), trouvée au cimetière de Stekene. — Don du R^{ev.} Mr Annaert, curé retraité à Stekene.
- 18° Deux urnes cinéraires gallo-romaines provenant du cimetière commun de Tamise. — Don de Madame Janssens-Smits, à Tamise.
- 19° Partie d'une chasuble du 16e siècle. — Don de Mr H. Van Severen, à Saint-Nicolas.
- 20° Trois statuettes en bois de tilleul du 16e siècle, qui représentent Dieu le Père, Dieu le Fils et une sainte. — Don de la R^{ev.} M^{ère} Supérieure du Pensionnat des Sœurs de l'enfant Jésus, à Brugellette.
- 21° Chandelier de fer, en spirale, à bobèche mobile; commencement du 17e siècle. — Don de Mr Pol Vermeire, à Saint-Nicolas.
- 22° Collection d'empreintes de sceaux gothiques. — Don de Mr Louis de Pauw, à Bruxelles.
- 25° Instructions pour la réunion et la préparation des collections zoologiques en Afrique. — Don de l'auteur, Mr Louis de Pauw, à Bruxelles.
- 24° Les Appareils d'éclairage au moyen-âge et à la renaissance, par M^r le Chanoine Van Caster. — Don de l'auteur.
- 25° Cinq volumes relatifs à l'histoire de Malines, par M^r le Chanoine Van Caster. — Don de l'auteur.
- 26° Gilet en soie brodée, à la pièce (18e siècle). — Don de Mr Florimond Van Raemdonck, à Saint-Nicolas.
- 27° Habit en étoffe bleue et orné de broderies d'argent (18e siècle). — Don du même.
- 28° Vasistas du 18e siècle. Style Rocaille. — Don de Mr P. Thomas-De Keersmaecker, à Saint-Nicolas.

§ 8. AANKOOPEN.

- 1° Fossielen Poliepennest (*Delheidia proxima* — Delh. Tubipora).
- 2° Twee herbergkandelaars en een koperen schuifkandelaar (XVIIe eeuw).

Sint-Nikolaas, den 27 Juni 1901.

DE DD. SEKRETARIS,
JOS. REYNAERT.

DE VOORZITTER,
G. WILLEMSEN.

§ 8. ACHATS.

1° Polypier fossile (*Delheidia proxima* — Dell. Tubipora).

2° Deux chandeliers d'auberge et un chandelier de cuivre à bobèche mobile (17e siècle).

Saint-Nicolas, le 27 Juin 1901.

LE SECRÉTAIRE FF.,
JOS. REYNAERT.

LE PRÉSIDENT,
G. WILLEMSEX.

REGISTER A N^r 125.

Vernieuwinge van voorgeboden der Keuren van het Land van Waas, Beveren,
Dendermonde enz.

(Waassche handvesten van het Staatsarchief te Gent).

(VERVOLG.) (1)

Privilegie vanden jncommelinckscepe van Beveren.

Wy Lodewyck, grave van Vlaendren, hertoghe van Brabant, Grave van Nevers, van Rethel ende heere van Machlyne, doen te wetene allen lieden, dat wy aensiende dat meeste deel van den Lande ende prochien van Beveren, van Calloo, Kieldrecht ende van Verrebrouck ons toebehoort, ende dat ons proffytelick ware, dat ons voorseide landt, van lieden bezeten waere, dwelek vele lieden schuwen midts den rechte vande jncommelinckscepe dat wy daer hebben, hebben ter supplicatie van onsen lieden vande voorseide prochien gheconsenteert ende gewilleknert, consenteren ende willeknieren over ons, onse hoÿrs ende naercommers, graven van Vlaendren, dat alle de guene die jncommelinghen syn, ende mi wonen ende voort jncommen ende wonen zullen, ende blyven woonende jnde voorseide prochien, vry ende quite wesen zullen ten eenwelicken daghen, vande rechte vande voornomde jncommelinckscepe ende van alder schalckeringen,

(1) Zie Annalen IX. 27; XII. 123; XIII. 333; XV. 273.

midts dat wy, onsen hoirs, ende naercommers daeraff heffen ende hebben zullen, ter doot van elcken, de beste have ende theste hoofd; ende midts oock dat zy hemlieden daertoe verbinden sullen voor heere ende wette, elck in zyn prochie daer hy geseten es, ende dat zy hem daer jegens, met poorterien, met clergien, noch met gheen andere vryheden, in eenigher manieren nemmermeer jeghens ons, onse hoirs ende naercommers bevryen en sullen moghen, ende haerlieder kinderen van hemlieden commende staende alzo vry als andere, die inde voorseide prochie gewonnen ende gebueren zijn, maer dat zy vertrocken ende vuyten voorseide prochien voeren wonende, dat wy van hemlieden blyven staende in alle de have ende in allen onsen rechten, dat wy van junecommelinghen schuldich zyn te hebben, ende hebben ennere wy hiervuyt genomen onse dienstlieden ende bastaerden die wy niet meenen dat hierjme begrepen zyn oft wesen zullen; ende dat wy daerof blyven staende in al onse rechte, alzo wy van ouden tyden tot noch toe gestaen hebben. In oircoudscepe van dese lettren bezegelt met onsen zeghele. Ghegeven te Ghendt den IX^{en} dach van Hoyaent, jnt jaer ons heeren XIII^{en} LXXI. Ende op den ploy stont: By mynen heere in zynen Raede, present heer Philips van Masseme, de proost van Haerlebeke enden den proost van Sinte Veerlen. Gheteckent. Lambert.

Sentencie van myne heeren van den Raede in Vlaendren jeghens den bailliu van Waes, nopende tlegghen ter banck van de Kuerbroederen sonder presencie ende consent van hoofscopenen ende jegens die tsgravenmannen.

De raedtslieden myns heeren shertoghen van Oostenrycke, van Bourgoingnen, van Brabant, van Limbourg, van Luxembourg ende van Gheldre, grave van Vlaendren, van Arthois, van Holland, van Zeeland, van Namen ende van Zuytphen, ende van mer vrouwen zynder geseleneden, hertoghine ende graefnede van de landen voorseidt gheordonneert in Vlaendren, doen te wetene allen lieden, dat gesien tproces hangende inde Camere van den Raede ons voorseide heeren in Vlaendren tusschen Jan van Steelandt, Jacob Dullaert, Michiel vander Hagen, Anthuenis van Remoortere, hoofscopenen van den lande van Waes, Gillis de Bosschere, Pieter van Belcele, Jan van der Hulst, Jan de Heere sgravenmannen, Matthys Van Schaverbeke, Jacop Gortbeke, Jan de Wree, Dierick de Madre minderseopenen van Sinter Nicolans in Waes, mitgaders Jan Felix, Jan de Ticheldeckere, knerbroeders van de voorseide lande van Waes, nu gevanghen jnt casteel

van Gheudt, ende den procureur general met hemlieden gevonght elck evenverre dat hem aengaet heesschers over eene zyde, ende Jacob vander Moere, bailliu van den zelve lande van Waes, verwerdere, de procureur general voornomt oock met hem gevonght als heeschere over andere in een justancie, ende de voornomde heeschers over een zyde. ende mer Adriaen, heere van Vuerhoute, riddere, joncheer Joos Van Menghesruyt, Gillis Spruyte, Dierick Rauwele, Pieter Bertram, Michiel de Buedele ende Pieter Couthals, sgraven mannen van den lande van Waes, verwerders, in andere justancie over andere; spruytende vuyt causen, dat de voornomde heeschers hebben doen tooghende ende zegghen: eerst angaende de voorseiden Jacop Van der Moere, bailliu verwerdere, hoe dat dlant van Waes een notabel land was, toebehoirende onsen voornomden Heere ende Vrouwe, gefondeert in privilegien, kueren, costumen ende usaigien hem gegeven ende verleendt by den edelen voorders van den zelve onsen Heere ende Vrouwe die de verwerder ten ancommen van zynder officie bezwooren hadde te onderhouden. Ten tyt van den welken ende anders duechdelyck de kuerbroeders ende kuersusters van den zelve lande, te rechte, ende te wette behoorden ter vierschare daer onder zy woonachtich ende justiciable waeren, in allen zaeken, criminele ende civile, zonder dat ze de bailliu ter examen legghen mochte omme wat crisme het was, hy en hadde vooren ende alderwerek eerst daer teconsent ende advys van de hooftseepenen van den zelve lande, zy hooftseepenen en waren oock eerst van den sticke ghejuformeert alzoot behoort, van den welken rechten, privilegien ende kueren, costumen olte usaigien ende meer andere nuttelyck ende oirboirlic, de heeschers by hemlieden ende luere voorsaten in wette geuseert ende gheposseert hadden, ende hebben van zoo ouden ende langhen tyde dat niemant en ghedochte ter contrarien; nu was ende es waer dat zeker tyt voorleden naer dat eene Amele Smaers, dat een wyf es van lichten levende, compareerde, in vierscharen voor sgravenmannen ende minderseepenen van Sinter Nicolas, Jan Flix, keurbroedere, ghezeten ende justiciable onder de zelve vierschare anne gesproken hadde, van crachte die hy op huer ghecommitteert zoude hebben, ende dat de voorseiden Jan haer voortstel gheloochent zoude hebben, verzouckende ontlaen te wesen in wette, up verbant ende borchtochte van drye hondert ponden parisis sonder in vangenissen te moeten gaen, de zelve mannen ende seepenen by adyve van eenighe van de hooftseepenen die daer ter plecken waren, hadden den voornomde verwerdere ghelast ende gheordonneert aen de

voorseide partyen handt te slaene ende hemlieden te doen gheschiedene recht, wet ende justicie, naer tverclaers van den voorseide kueren ende privilegien; niet jegenstaende den welcken appointemente hy de zelve partyen geslaect hadde up verbant ende bochticht tot dry hondert ponden parisis weder te commen als gevanghene lieden binnen derden daghe naer dat hys hemlieden vermanen zonde, ende hoewel corts daer naer de zelve slakinghe de voornomden Jan Flix bezeven heb- bende dat de voornomde verwerdere uut was om de zelve zaecke te houdene in delaye ende hem bevreesende dat hinc by cauteleusen weghe hadde moghen op roupen ter causen van den voorseide ver- bande met eenighe van zyne vrienden gecompareert ter voorsereven vierscharen, verzouekende vande voornomden verwerdere heesch te hebbene oft ontsleghe te zyn van de voorseide sticken, ende dat de voornoemde verwerders, daerop ghemaent zynde, den zelve verwer- dere van den rechte gewyst hadden, den voornomden verwerdere daer ter vierschare te stellene te rechte ende hem heesch te makene te dyen ghenachte ofte emnere ten naesten genachte daernaervol- ghende oft hem tontslane van vanghenescosten ende vangemissen, al naer verclaers van de voorseide privilegien. Nietmin de zelve ver- werdere daerop niet lettende ende naetelick gaende jegens de voor- seide privilegien, kueren ende statuten, dye hy bezworen heeft alzoo voorseid es, hadde hem tsichtent voorseide vomesse dat leden was in crachte van gewysder dinck sonder appeel oft reclamatie vervoor- deert te vermanene ofte doen vermanene de voorseiden Jan in van- ghenessen te commene binnen den castele te Ruplemonde up de verbuerte van de voornoemde peyne, daer de voornoemden Jan eens gegaen was ende niemande vonden en hadde jeghen te sprekene ende daernaer onvermaent noch eens daer hy gevangen bleven was ende heyndelick by den verwerdere ter presentie van eenighen sgraven- mannen die hy tzynder poste ghenomen hadde op tsimple ansegghe van den voorseide Amele, sonder eenighen anderen infor- matien theb- bene tzyne laste, ter banck geleit ende zeere onmenshelick gepynt zoo dat hyre eenwelyck af geseepen was crepel ende gheschuert te blyvene, dat meer was hadde doen vanghen Jan de Ticheldeckere, knierbroeder van de voorseide lande, vuyt causen van zekere pennin- ghen die ontsteken waren ende uytvrempt souden geweest hebben int cloostere van Baudeloo daerof hy den zelve Jan beschuldich zeyde wesende, zonder hem te willen stellene te rechte ende te wette ter vierscharen te Moerbeke, daer onder hy woonachtich ende justiciable was, ende te wette behoirde, naer de costumen, privilegien ende kuer-

ren voorseidt, dies nochtans van tzelfs Jans weghe ten diverschen stonden versochte, om op dwelcke voorzien te zyne by weghe van justicien, de heesschers commen waren claechtich hier jut hof, daer zy den verwerdere hadden doen betrecken, ende naer heesch gemaect tenderen, ten fyne dat hy by den hove ghecondempneert worde de voorseide twee gevanghenen te stellene te rechte ende te wette, te wetene elcken ter vierscharen daer hy behoirde, alzo voorseyt es, oft hemlieden tontslane van vaughenessen costeloos ende schadeloos, ende voort dat tvoorseide examen ende pynen van Jan Flix verelaert worde qualick ende onduchdelick ghedaen wesende, de verwerdere ghecondempneert hem te verdraghene meer van ghelicken te doene, ende om dat hy contrarie de voorseide rechten, kueren ende statuten ende oock boven ende contrarie den voorseiden wysdomme den voornoemden Jan ter examen geleyt heeft, sonder jnformatie precedente ende sonder dies advys oft consent te hebbene van de voorseide hooftsepenen, tzyen coste te doen makene, jnde kereke van Sinte Nicolas, een glasen venstre van der weerde van thien ponden grooten, ende voorts op te legghen den voornomden Jhan Felix drie hondert ganden leeuwen, ter lyftocht van hem, zynen wyve ende kinderen, den voorseiden procureur general tenderende ten heude dat de voornomde verwerdere by den hove verelaerst worde meyneedich, ghepri-veert van zynder officie van ballinescepe, ende al zyn goet verbuert ende gheconfisquiert, tons vorseide heeren proffyte, of op dat hem de voorseide conclusien criminele niet en behoirden annegewyst te wordene, dat hy verwerdere ghecondempneert worde up te legghen ende betalen tons zekeren proffyte thien hondert guldenen leeuwen, seggende voort de voornomde hooftsepe, sgravenmannen, minder-sepenen van Sinter Nicolaus, Jan Flix ende Jan Dyekere, metten voornoemden procureur general, heesschers, jn de zake jeghens de voorseide sgravenmannen verweerders, dat al waerst zoo dat naer de rechten, privilegien, kueren ende costmen van de voorseide lande van Waes, men gheenen kuerbroedere noch kuersustere, eldre te wette betrecken noch molesteren en mochte dan thuerer propre vierschare, noch ter examen bringhen by bailliu ende sgravenmannen jut zelve lant, het en was by advyse ende consente van den voorseiden hooftsepenen, zonderlinge als de zelve kuerbroedere ofte kuersustere verzochten, of daden verzoucken thuerer vierschaere te rechte gestelt te zyne, desen niet jegenstaende de voorseide sgravenmannen verweerders hadden den voornomden Jan Flix ter banck doen legghen te twee reysen ende zeer deerlicken pynen, zoo dat hij bet

doot ghescheneu hadde dan leven, sonder informatie precedente ghehadt thebbene tzyne laste, andere dan van de voorseiden Amele, sonder tadyys of consent vande zake ghadt thebbene ende boven ende contrarie den vonnisse vooren gewyst, ter voorseide vierschaere van Sinte Nicolas; bij den welken gheseyt hadde geweest dat den voornoemden bailliu den voorseiden Jan ter zelve vierschare te rechte stellen soude, ende hem heesch leveren ten ghenachte toe dienende, ofte ten eersten daer naer volghende, van welken vonnisse zy mannen verwerders wel geadverteert hadden geweest van eenighe torture, alzo wel by den vrienden ende maghen vanden voornoemden Jan Flix, als by Rogier van Steelandt, een van luere medegezellen. Ende den zelve Jan gepynt wesende iuder manieren voorsereven, de voorseiden heere van Vuerhoute een vanden mannen verwerders, haddene genomen appart ende hem geseit dat hy wat kennen moeste ende hy maecte hem sterk dat hy Jan daeromme tlyf niet verliesen en zoude, ende hoe wel dat hy de cracht niet ghekent en hadde, maer alleenlick dat hem de voorseide Amele de voorseide crachte annegeseit hadde, nochtans sy verwerders haddene beneden buyten den castele gheleet ende hem gevraecht int general of hy bleef by tghuendt dat hy boven int zelve casteel gekent hadde, ende op dat hy hemlieden verantwoord hadde dat ghuendt dat hy boven eens gekent hadde moeste blyven, zoe hadde weder opgeleit zo dat tvolek meenende dat men gheexecuteert zoude hebben van den lyfve, ende dat commende ter kennisse van tvoorseide Jans vrienden, zy vyut vreesen hadden eenighe vande verwerders gebeden te willen spreken den voornoemden bailliu, ten lync dat hy luere maech outfaen wilde, int composition dat zy niet en hadden willen doen, de voorseide luere maechen hadden eerst pays jegens de voorseiden Amele, ende beloofte ghedaen den voorseiden bailliu te ghevene voor zyn moeyte dry ponden grooten, den zelve bailliu ende hemlieden mannen voor luere costen vyfentwintich schilde, omme tadyys te halene ande heeren van de rekeninghe, den welken pays ende beloofte zy verereghen ende verhalick hadden om luere voorseiden maech te behoudene meenende nochtans by de redenen boven verclaert, hemlieden van dies voorseide te beclaghene alzo zy corts daernaer daden den voorseide hooftscpenen, de welke omme tonderhout van de voorseide privilegien, luere ende statuten met den voornoemden Jan commen waren elachtich int hof over de voorseide mannen verwerders, concluderende naer heesch gemaect ten hende dat gheseyt ende verclaert worde dat zy hemlieden met goeder causen becroont ende beclacht hebben

van den zelyen mannen voorseiden examen met al daetter by composition oft anderssins nagevolgt was, qualick ende onduchdelick ghedaen zynde, zonden ghecondempneert worden hemlieden te verdraghen meer den kuerbroedere ende kuersistere, te wette te stellen, eldre dan elck fluerer vierscharen ende jeghen hemlieden ter banck oft torture te procederene, het en was dat zy dies alvooren advys ende consent hadden van de voornoemden hooftsepenen, de zelve hooftsepenen van den sticke van den zelyen kuerbroedere oft kuerzstre gejuformeert zynde, ende voort te bezettene ten lyve van den voorseiden Jan Flix dye vander voorseide pyne eenwelick gescepen was crepel te blyvene, ses pouden grooten tsjaers; den voorseiden procureur general concluderende ten lyve dat de voorseide sgraven mannen verwerders ghecondempneert worden op te legghen tons voorseide Heeren proffyte ter cause van de voorseide excesses ende mesdaet, by hemlieden ghecommitteert in dit stick, te wetene de voornoemde heere van Vuerhonte vier hondert guldenen leenwen, ende elck van den anderen drie hondert leenwen, sustinerende de voorseide heeschers de voorseide conclusien, of andere als den hove redelick duncken zal, hemlieden schuldich angewyst te zyne de voorseide verwerders jude voorseide twee justancien ende eerst de voornoemden Jacob van der Moere baillin, maintenerende ter contrarien ende dat hy by commissien van onsen voorseiden heere gestelt es geweest baillin van den lande van Waes, om dollieie van de zelve baillinaige by hem bedient te wesen ter bewarenisse van den rechte, hoocheyt ende heerlicheit van den voorseiden onsen heeren, gelijk tselve baillinaige by den baillins, zyne voorzaten, bedient ghezyn hadde. Nu was ende es waer, dat de zelve baillins van Waes, syne voorzaten, van zoo ouden ende langhen tyden, dat gheene memorie en was ter contrarie, ende justelicx by verwerdere den tyt dat voorseide baillinaige bedient ende geexerceert heeft, genseert ende ghecostumeert hadden ende hebben alle mannen van criminelen zaken, gheperpetreert binnen den voorseide lande by kuerbroeders oft andere, te berechtene binnen den Baillen te Ruplemonde met sgraven mannen, tallen tyden ende zoo wanneer de zelve manieren zoo souffissant blyken hadden, dat hemlieden dochte dat zyre wel overstaen mochten, zonder dat den voorseiden baillins daer june by hooftsepenen, mindersepenen oft yemant anders eenich belet ghedaen hadde geweest, van welcker usancie wel blycken zonde by vele exploieten ende executien, criminele geschiet, binnen vyftich jaeren, heerwaerts, alzoo wel van kuerbroeders van Waes als van andere, daer somtyts present gesyn hadden, eenighe van

hooftsepenen heesschers in deze zake, ende daer over gestaen als sgravenmannen, dat oock zekeren tyt was leden, hem verwerdere dingedach houdende met sgravenmannen ende met mindersepenen heesschers ter voorseide vierschare van Sinte Nicolaes in Waes, ter zelve vierschare ghecompareert waren te wette de voornomden Jan Flix ende Amele met eenighe van hueren vrienden ende maghen, de voorseiden Jan Flix verzouckende reparatie thebbene van de voorseide Amele ter causen van den geruchte, dat zou jeghen de waerhede op hem hadde doen doen van dat hy ze vercracht zoude hebben ende jeghen hueren wille ende danck vleeschelick bekendt, ende haer ghepugniert thebbene ghelycken hem ghedaen zoude hebben of doen doen, op datter yet af ware dat neen, ende de voornoemde Amele ende haere moedere sustineren de voorseide cracht op huer Amele gebuert zynde, ende voort dat de voornoemden Jan zyn vermoghen ghedaen hadde de voornoemde oock te vercrachtene presenterende daerop jeghen hem ghevanghen te gane ende huere lichamen jeghen den zynen ter banck te legghene, bij den voornoemden Jan wederleyt hadde geweest zegghende, ghemeret dat hij kuertbroedere was, dat men hem schuldich was tzynder vierschare wet te doene, ter weleker vierschare up tvorstel van de voornoemde partijen zoo verre gheprocedeert hadde geweest, dat de voorseide mindersepenen by rade ende adyve van eenighe hooftsepenen ende sgravenmannen, by maninghen van hem verwerdere gewyst hadden de zelve partyen te vanghene ende jegheus hemlieden te procederene, naer de gheleghentheit van den sticke ende naer de costnymen in gelieken genseert; volghende welcken wysdomme huere gevanghen hadde ende wedere gheslaect op verbant, dat zy ghedaen hadden van lyfve ende van goede weder in te commen binnen derden daghe, hanghende welcken tyt hy hem ende sgravenmannen breedere hadde doen informeren van voorseiden Jans mesdaden ende sonderlinghe by rapporte van eenigen anderen sepenen, die voorseide vonnisse hadden helpen geven, van twee anderen frauweerachten by hem ghecommitteert, daerof hy jegen partyen paix gemaect hadde, zoodat hy de voorseide Jan ende Amele volghende hueren voorseiden verbaude vermaent hadde te commene voor de voorseide mannen, binnen baillien van de Castele te Ruplemonde, ende den zelve mannen verzocht te procederene ter torture van de voorseiden Jan, op dat hemlieden de materie daertoe ghedisponeert dochte ende van zynder mesdaet blyckens genouch hadden, dwelek zy ghedaen hadden niet by onredelicken oft excessiven manieren, maer hem ende de voornoemde Amele voor eenighe pyue exami-

nerende met woorden, ende daer naer mits dat hy tfaict loechende ende dat de voorseide Amele hem dat constantelick bleef aenzegghende, by torture met watere ende coirden eens sonder meer, ende overmidts dat hy op de banck ligghende ende wat pynen geleeden hebbende hy de voorseide cracht niet en hadde willen kennen maer wel dat hyse heurs danx ende wille bekend hadde, ende dat de voornomde Amele voor de banck gebrocht zynde jude voorseide cracht eenpaerlick bleven was, zoo hadde de voorseiden Jan van der banck ghedaen geweest, ende de zelve Amele daerop gheleit, wat tyts ghepynt met watere ende coorden, jude welcke pyne sou altyts den voorseiden Jan de cracht anne gheseit hadde, sonder eenichsins voor de pyne daer june, oft daer naer anders ghenarreert thebbene, midts welcken de voorseiden Jan dit hoorende, hadde gebeden volghende den costume jugelicken geuseert, hem met eenighe vande mannen te moghen beradene, dweck hem geconsenteert hadde geweest, ende hem beraden hebbende, hadde zyns vry danx ende wille ende buyten alle pynen gekent de cracht van de voorseide Amele ende twillen vercrachten vande moedere te tween reysen, biddende daeraf ju gracie ontfaen te zyne; de welke kennisse gehoirt by den voorseide mannen, de voorseiden Jan hadde gheleet geweest buyten den voorseiden eastele, daer hem geadverteert was, hoemen jegens hem procederen zoude naer tghuendt dies hy daer verkenen zoude, ende by dien wel voor hem sage, dat hyre anders niet af en zeyde dan de rechte waerhede, ter welker plecken hy anderwert de mesdaet ghekent hadde jnder manieren dat se hem de voornomde Amele ende haere moedere ange-seit hadden. Biddende neerstelick ju gracien ontfaen te zyne als vooren, ende makende jude absentie van den verwerdere paix jeghen de voorseide Amele ende dat ghedaen hadde, by den vervolghe van voorseiden Jans vrienden eene maniere van composition geadvisceert geweest, maer nyet gesloten by dat hy verwerdere daertoe niet en hadde willen doen. sonder eerst daeraf advys te hebbene daert behoirde, by der welker maniere van composicien geseit hadde geweest, dat men den verwerdere toegheleit zoude hebben drie ponden grooten, omme tvoorseide advys te halene ende vereryghene om de lettren van remission diemen hem Jan gegeven soude hebben, ende voort voor tzelfs verwerders costen, moeyten ende verletten, item voor de teercosten van hem verwerdere ende van de voorseide mannen twee ponden grooten ende de hanghman vernoucht van synen sallarissen; ende voort ten oirboire van den voorseiden heere, over t'interrest van justicien zeven ponden grooten; segghende betvoorts de voornoemde

verwerdere dat de voorseiden Jan de Ticheldeckere, een van de heeschers, berucht hadde geweest ende was, van gheberrecht thebbene een cofferken met zes hondert ponden grooten ende zekere andere juweelen daer june, diemen zeyde gestolen geweest thebbene jut cloostre van Bandeloo, dat meer was, een Gilleken, de cock van den abt, hadde den zelve Jan aengezeit, dat hy tvoorseide cofferken ghielt ende juweelen daer june wesende, noyt gestolen en hadde, en hadt hem de zelve Jan niet gheraden te doene, ende dat hy Jan eenen slotele ghedaen hadde contrefaiten, omme tzelve cofferken open te doene, daeromme hyne hadde doen vanghen, ende hoe wel de voornoemde heeschers cause noch redene en hadden hem vanden verwerddere te beclaghene, niet min zy verzwylghende de waerheyt van den dinc waren eerst ghetrocken aen scepenen van den Kuere ende naer dat de zelve scepenen hem der saken afgedaen hadden, waeren commen allhier int hof, daer zy den verwerdere betrocken hebben ende jeghen hem doen concluderen ten fyne boven verclaert, van welken ende oock van de ghonen van den procureur general hy behoort geabsolveert te zyne, ende tvangen ende examineren danof questie es, met al datter anleeft, verclaert wel ghedaen zynde, achtervolghende der costime ju ghelicken zaeken genseert, alzo de voornoemden Jacob van der Moere, verwerdere, zeght den voorseide mannen verwerders jude tweeste justancie, sustinerende dat zij ter causen van den leenen die zy houden van onsen voorseiden heere, sonderlinghe ju faicte van justicien, fallen tyden als sys by hem ofte zynen bailliu van Waes verzocht zynde waeren, noch en zyn oock niet van mindere auctoriteyt, dan hooftscepenen ofte mindersecepenen vande laude van Waes; maer hadden genseert ende vermochten te nserene van meerdre moghentede, te wetene van zoo ouden tyden, dat gheene memorie en was ter contrarien, te staene binnen den voorseide casteele, over dexamen ende wet te doene binnen den voorseiden baillien van Rupelmonde, van de malefacteurs die de voorseide baillius daer gebrocht hebben, ende van luereu sticken weder zy kuerbroeders, waren of vrende, sonder dat hemlieden daer june eenich belet ghedaen hadde geweest by den heeschers oft andere, ende hadden eenighe van den zelve heeschers ten diverschen stonden present geweest als sgraven mannen, daer de voornomde baillius binnen den casteele ter examen gheleit hebben de voorseide malefacteurs ende crimineuse, ende daer sgravenmannen die tusschen baillen berecht hebben, zonder dies consent of advys thebbene van hooftscepenen, dat meer was, de zelve hooftscepenen ende mindersecepenen waren ende zyn van zuleker con-

ditien, dat zy de criminele stikken bevonden by stillen bezoucke of jaerwaerhede, niet gheploeghen en hebben te berechtene, maer die over te ghevene den baillen ju geschrifte, om by hem metten mannen berecht te wesene, tusschen de voorseide baillen ende daert syt anders doen mochten of daden, zonde wesen ten grooten jnterreste van onsen voorseiden Heere, ju syn recht van confiscatien, ende anders, ende oock ju justicien; want bij stillen bezoucke, men niemant belasten noch achterhalen en mochte, dan van siene ende wel wetene, dwelecke al anders gebuert by der procedure ende ondersoncke, dat de mannen genseert hebben te doene jut voorseide casteel ende tusschen baillen; nu es waer dat zy verwerders ten verzoucke van den voornoemden baillin, zekeren tyt es leden, commen zyn jut voorseide casteel, ende naerdien dat hemlieden duechdelick bleken was, dat hy paix gemaect hadde van twee vranwe crachten, andere dan Amele Smaers hem aenzeyde, ende dat den voorseiden baillin by sgravemannen ende minderscepenen van Sinter Niclaus gewyst hadde geweest, handt te slane anden voorseiden Jan Flix ende zyn wederpartye, ende jeghen hemlieden te procederene, naer de ghelegenthede van den sticke, volghende der costumen ju gelicken zaecken genseert, hadden present geweest daer hy eens ter banck gheleit hadde geweest ende zoetelyck gepynt met watere ende coorden, jnde welcke pyne hy gekent hadde de voorseide Amele bekent hebbende, maer hadde geseyt dat hiers danex ende willen geweest hadde; ende midts dat de voorseide Amele persisterende hem de voorseiden cracht bleef ansegghende, zoo hadden zy oock present geweest, daer zou oock gepynt ghesyn hadde, jnde welcke pyne zou verclaert hadde, dat se de voorseiden Jan bekent hadden jeghen haeren danck, ende by crachte, dweleck de zelve Jan naer dat hy hem met eenighe van de mannen verwerders beraden ende wat appart gesproken hadden, oock alzo gekent hadde alzo wel binnen den voorseide casteele als daer buyten, syns vrijs danex. Biddende omme gracien ontfaen te wesene ende te dien fyn makende pais jegen der voornomde Amele, van eenre compositie diere gheraempt ende gheadviseert was, sonder sententie inder manieren boven verhaelt, dat hy content was te cesserene van voordere jegen hem te procederene, desen niet jegenstaende, de voornoemde heesschers hadden de voornoemde mannen verwerders doen betrecken ende hier jut hof jeghen hemlieden concluderen, ten fyne boven gheexpresseert, daerof zy gheabsolveert ende gewyst los, ledich ende quite, ende tgnendt dat by hemlieden verwerders ju dese zaecke geprocedeert ende gedaen es geweest, als goet ende duechdelick sor-

teren effect, elcken van de voorseide partyen by den redenen begrepen in huerlieder scripturen in heesch, antwoerde, replicque ende duplique, makende heesch van de costen, vuytgedaen de voornoemden procureur general, die gheene en gheeft. Besouck daer op ghedaen, de reprochen ende salvation overgegeven by elck van de voorseide partyen, ende al dat behoert overzien ende gemerct te zyne in deze zaecke met ryphede van rade, wy hebben geseyt ende gewyst, ende by deser zegghe ende wysen over recht, dat hemlieden de voornoemde heeschers met goeder causen becroont ende beblaelit hebben van den voorseide verwerders, verclarende tlegghen ter banck, taxamineren ende pynen van den voornoemden Jan Felix, kuerbroedere van den lande van Waes, ghedaen by den voornoemden bailliu ende mannen, mitgaders zulcke maniere van composicien alser naergevolcht es, ende twedersegh ende refuus gedaen by den voornoemden bailliu, de voorseiden Jan de Ticheldeckere oock kuerbroedere te rechte te stellene tzynder vierschare dies verzocht zynde, qualick ende onduchdelick ghedaen zynde ende de voorseide compositie te nieuten ende van gheenre werden wesende, condempnerende den voornoemden bailliu de voorseiden Jan Flix ende Jan de Ticheldeckere te rechte te stellene ter causen vande sticken, daerom hy ze gevanghen heeft ter vierscharen, daer onder elck van hemlieden woonachtich ende justiciable es, ten eersten dinghedaghe dienende den welken men houden zal aldaer naer XIII dach eerstoommende, opdat hy hemlieden ter causen voorscreven wat heessen wille, ofte hemlieden tontslane van vangenessen, costeloes ende schadeloos; condempnerende voort den voornoemden bailliu ende mannen verwerders, te betalen den voornoemden Jan Flix, de vangeneskosten, scaeden ende jnterresten, die hy gehadt ende ghesustineert heeft, sichtent den daghe dat hy eerst verzochte oft dede verzoucken, tzyne vierscharen te rechte gestelt te zyne, totten daghe van heden, ende den voornoemden bailliu alleene te betalene de vangeneskosten, schaden ende jnterresten die de voorseide Jan de Ticheldeckere ghehadt heeft, sichtent den tyde dat hy eerst verzochte ofte dede verzoucken tzyne vierscharen te rechte te commene, totten zelve daghe van heden, condempnerende noch betvoorts de voorseide verwerders, te wetene den voornoemden bailliu in hondert ponden parisis, ende de voorseide mannen verwerders oock in hondert ponden parisis ten oirbore van onse voorseiden heere, ende dat ter causen van den mesdaet ende excesse by hemlieden gecommiteert in dese zaecke; ende hemlieden alle tzaemen op te legghen den voorseide hooftscopenen, sgravenmannen ende minder-

scepenen, mitgaeders de voornoemden Jan Flix, heesschers, de costen van desen processe, ende voort den voorseiden baillin alleene den voorseiden Jan de Ticheldeckere de costen by hem gesustineert jnt zelve proces, tonser taxatie, hemlieden verwerders absolverende van allen anderen heessen ende conclusien jeghen hemlieden gemaect ende ghenomen by den voorseide heesschers jn deze zaecke. In kennisse van desen, zoo hebben wy den zegele van der voorseide camere hier aen doen hangen. Ghegheven te Ghendt, den 22^{en} dach van Decembre int jaer 1^m vier^e ende tachtentich : dico 22 X^{ber} 1481.

Octroy de la taxe et assiete levée es années 1587 et III^{ss}VIII.

Philippe par la grace de Dieu, Roy de Castille, d'Arragon, de Leon, des deux Sicilles, de Jherusalem, de Portugal, de Navarre, de Grenade, de Tolete, de Valence, de Galice, des Maillorques, de Seville, de Sardaine, de Cordule, de Corseique, de Murcie, de Jaen, des Algarbes, de Algazire, de Gibraltar, des Isles de Canarie et des Indes tant orientales que occidentales, des Isles et terre ferme, de la mer Oceane, Archiduc d'Austrice, duc de Bourgoigne, de Lothier, de Brabant, de Lembourg, de Luxembourg, de Gheldres, de Milan, conte de Habsbourg, de Flandres, d'Artois, de Bourgoigne, de Tirol, Palatin et de Haynan, de Hollande, de Zeelande, de Namur et de Zutphen, prince de Zwave, marquiz du Saint Empire, de Rome, seigneur de Frize, de Salins, de Malines, des cité, villes et pays d'Utrecht, d'Overisel et de Groeninghe et dominateur en Asie et en Afrique, à tous ceulx qui ces presentes verront salut : receu avons l'humble supplication de voz bien aiméz, les hommes de fiefz et haultz eschevins de nostre pays de Waes, jntercedants tant pour eulx que pour les moindres loix dicelluy pays et de Beveren, avecq leurs enclavemens, contenant comme nostre amé et feal chevalier grand bailly de nostre pays de Waes, messire Servaes de Steelandt, seigneur de Wissenkerke, avroit es années XVe quatre vingt et cept et quatre vingt et huit, par ordonnance de nostre treschier et tresamé bon nepeveur de duc de Parme et de Plaisances, etc, chevaillier de nostre ordre, lieutenant Gouverneur et Capitaine general de noz pays de pardecha, faict lever es pays et quartiers susdiets pour lentretement de noz gens de guerre, estans en jeeulx et a leuvron, certaine contribution sur rentes, terres ensemencées ou dont on auroit durant jcelles années tiré quelque proffiet, soit es grains ou pasturaige et generallement sur toutes terres que lors nestoient vagues, ensemble

sur les maisons, bois, dîmes, rivières, pescheries, moulins, rentes, et autres revenues et mesmes sur la negociation, le tout a taxer par chascun desdictz magistratz le plus justement et esgallement que seroit possible, selon que plus amplement contient le pouvoir qui en ce regard nostre bon nepveu le duc de Parme a donné audict seigneur de Wissenkercke, assevoir les deux tiers de la dicté taxe a la charge du fermier et l'autre tiers à la charge du propriétaire. Et combien que jcelle taxe a ainsi esté levée et fournie es mains de Jehan de Lateur a ce commiz par nostre dict bon nepveu, pour fournir a l'entretement des susdictz gens de guerre, ce neantmoins aucuns propriétaires des dictes terres font maintenuant difficulté de laisser defalquer a leurs fermiers le tiers quilz doibvent en ladicte contribution, nonobstant l'ordonnance de nostre dict bon nepveu, cause pourquoy lesdicts supplians nous ont très humblement supplié et requis que pour faire effectuer jcelle ordonnance, il nous pleust leur faire depeschier noz lettres patentes dottroy. Par lesquelles soit commandé a tous propriétaires de laisser defalquer a leursdicts fermiers le tiers de ce quilz auront payé esdicts taxations et gemetghelt, durant lesdictes années quatre vingtz et sept et quatre vingtz et huit, a condition que les propriétaires des biens qui auront ainsi esté taxés et qui sont chargez des rentes, tant héréditaires que viagères, pourront rabatre et defalquer aux rentiers quatre solz de chascune livre de groz, de rente pour chascune des dictes années quatre vingt et sept et quatre vintz et huit, et quil nous pleust au surplus déclarer que les dictz supplians pourront avoir la première cognoissance des différens que a l'occasion de ce que dessus pourront surdre et advenir. Seavoir faisons, que les choses susdicts considérées, et veu par copie autentique lacte et ordonnance de nostre dict bon nepveu sur ce depesché, en date de XVIIe de Septembre quatre vingtz et sept, et sur le tout eu l'avis dudict Seigneur de Wissenkercke, nous, pour ces causes et autres a ce nous mouvans, inclinans favorablement a la supplication et requeste des dictz hommes des fiefz et haultz eschevins de nostre dict pays de Waes, tant pour eux que pour ceulx, pour lesquelz jlz jnterecedent, avons auctorisé, approuvé et agréé, auctorisons, approuvons et agréons, de grace especialle par ces présentes, la taxe, assiette et lever qui esté faite en suytte de l'ordonnance dessus alleguée dudict XVIIe de Septembre quatre vingtz et sept, pour les dictes années quatre vingtz et sept et quatre vingtz et huit, tant sur les terres, cultivées, semées ou labourées pour semer, prairies et généralement, sur toutes terres, nayans esté vagues

durant jcelluy temps que a la charge des maisons, bois, dismes, rivières, pescheries, moulins, rentes et aultres revennes, mesmes sur la negociation en la forme et manière que contient plus amplement sa susdicte ordonnance; veillant et ordonnant que en conformité dicelle et tous et quelzconques propriétaires desdictz biens soyent tennz de defalquer et rabatre a leurs senciens et fermiers, le tiers de ce quilz auront payé es gemetghelt et tauxés des dictes années XVe quatre vingtz et sept et quatre vingtz et huit, se reiglaut au surplus par eulx et tous aultres quil appertiendra, selon la forme et manière aux charges, conditions et reservations contenus en la susdicte ordonnance, laquelle voullons sortir son plain et entier effect, comme si elle fut jey narrée et jserrée de mot a aultre. Si donnons en mandement a noz amez et feaulx les chiefs, presidens et gens de noz privé et grand consaulx, president et gens de nostre conseil en Flandres, chief tresorier général et commiz de nos demaine et finances, président et gens de noz comptes à Lille, et a tous aultres noz justiciers, olliciers et subjectz, cui ce regardera que de ceste nostre presente grace, aucthorisation et aggregation selon et en la forme et manière que dict est, ils facent, souffrent et laissent les dictz supplians en la qualité que dessus plainement et paisiblement joyr et user, sans leur faire mettre ou donner, ny souffrir estre faict, mis ou donné aulcun trouble, destourbier ou empeschement au contraire; nonobstant quelzconques ordonnances, restrinctions, mandemens ou dellènces a ce contraires. Car ainsy nous plaist-il. En tesmoing de ce nous avons faict mettre nostre seel à ces présentes, donné en nostre ville de Bruxelles le XXIIe de Septembre lan de grace mil cinq cent quatre vingtz et noeuf, de noz regnes, asseavoir de Naples et Jherusalem le XXXVe, de Castille, Arragon, Secillien et des aultres le XXXIIIe et de Portugal le X. Pamele. Sur le pli estoit escript : Par le Roy en son conseil : Verreyken. Enbas estoit penduz les seaulx du Roy en double quene. Sur le dors estoit escript : Les chiefs trésorier général et commiz des demaine et finances du Roy nostre Sire, consentent entant quen eulx est, que le contenu au blancq de ceste soit furniz et accompli tout ainsy et en la mesme forme et manière que sa majesté le veult et mande estre faict par jcelluy blancq. Faict à Bruxelles au bureau desdictes finances, soulbz les seingz manuelz desdictz chiefz, trésorier général et commiz le XXIXe jour de Novembre XVe quatre vingtz et noeuf.

Attestatie omme die greffiers, officier ende procureurs sallaris slants van Waes.

Ick Cornele de Neve, greffier vanden lande van Waes, certifiere alle hyden by desen voor warachtich, dat binnen den districte van den Kiere van Waes, de scepenen ende wethouders van de particuliere bancken ende vierscharen van den zelve lande, zoo by ordonantie ende tauxatie van bailliu, sgravenmannen ende hooftscepenen, huerliedder overhoofden, als van oude possessie ende usancie gherecht zyn ende vermogen voor huerliedder sallaris thebbene ende exigeren van partijen in zaecken van huerliedder officie, tgone hier naervolghende :

Eerst van erven ende onderlven van eenighe goeden ghepasseert ten daghe van huerliedder ordinaire versaminghe ter causen van ghedinghe ende gherechte XIII gr. Ende indien dat tzeve geschieden moeste op eenen extraordinairen dach, dat ware dobbel indien hemlieden goet dinct, wel verstaende, dat den cleereq voor teeckenen van den zelve acte, in zynen erfbouck, noch heeft II gr. maer nieuwe ordiancie voor de zelve notule.

Item, gelycken sallaris ende taux hebben zy scepenen ende cleereq, int onderlven, erven ende justellen van alderande losrenten olte andere constitutien op eenighe hypotecquen binnen den voornoemde lande.

Item, voor dexpeditie vande wettelicken chaertere, den cleereq XII grooten, ende de scepenen elk III gr., voor haerliedder zeghelen respectivelick.

Item, van alle wettelicke clachten ende arresten ghedaen buyten vierschare up havelicke oft erfvelicke goeden acht groote, ende den cleereq voor zyne notule I gr.

Item, van alderhande certificatien in papier onder twee hanteeckenen acht grooten.

Item, voor tpasseren van alderande contracten de scepenen III gr. ende den cleereq II gr. meer, maer de groote van den contracte ter discretie ende tauxatie van scepenen.

Item, van alle presentatie van partyen up de rolle, van elke saecken eenen groote.

Item, van elke constitutie van procuratie metter notule apud acta III gr.

Item, van een acte van cautie oft burehtocht III gr.

Item, van elke notule van eenich plaidon verbaal oft signature van eenighe scrifturen, overgeleit in processe by geschrifte eenen groote.

Item, van eene acte van conclusie in rechte II gr.

Item, van alle acten interlocoire vier grooten.

Item, van copien van scrifturen oft andere brieven by partye overgeleit, van elke zyde inhoudende XX regelen ende zes woorden in elke regle eenen groote.

Item, van alle acten dispositive of difinitive VIII gr.

Item, van copien van requeste civile VIII gr.

Item, van acten van taxatie van costen III gr.

Item, voor de terminatie ende judicature van elken processe verbael twee grooten.

Item, van processen by geschrifte VIII gr.

Item, van elke oirconde beleet voor scepenen, voor den sallaris vande examinatie, midts tscreyven van zyn depositie III gr.

Item, van ghenamptierde penningen onder scepenen van elken ponde groote vier grooten.

Attestere voorts dat jude voornoemde smale bancken ende vierscharen van luerlieder eerste erectie ende justicie, altyts geuseert, onderhouden ende compatible es geweest, dat een van hemlieden scepenen oock met eenen greffier oft clereq es van luerlieder collegie, handende de ferie ende andere registres ende politicque saecken van de zelve vierschare ende proclien.

Item, dat jude faculteyt ende vermoghen van de voornoemde minderwetten niet en es, van luerlieder medebroeders oft clerequen af ofte aen te stellen, nemaer dat tselve staet privatelick ter kennisse ende dispositie van den voornoemden bailliu ende hooftscepenen, heure overhoofden, vuyt crachte van den enere.

Finalick dat de voornoemde minderwetten moeten sustineren ende antwoorden luerlieder vonnessen luerlieder coste ende oock a peril damende van XIII l. p. van elke sententie in cas dabuz, zoo al notoir es. Van al welcke zaecken verzocht wesende te gheven myne attestatie, omme te valideren daer ende alzoot behooren zal, je gheacordeert ende geexpediert hebbe dese jegenwoirdige, affirmerende anderwerf de zelve myne attestatie warachtich wesende, Toirconden myn hanteecken hier onder gestelt desen XIII^{en} Octobris anno XV^cLXVIII^o.

Aen Edele weerde ende voorsienighe heeren hoochbailliu ende hooftscepenen
slants van Waes.

Supplierende vertooghen in alder reverentie die scepenen ende greffiers van de vierscharen ende proclien van den Kuere van Waes, hoe

dat jn vele distincte ende verscheyden prochien ende vierscharen die sallarissen ende loon, zoo van hemlieden supplianten als procureurs ende officiers, differentielick als by deen meer ende dander min geexigiert, gejut ende ontfangen wort, zeer incivilyck, hoe wel nochtans therecht ende judicature by hemlieden supplianten gedaen, ende jut zelve doende neemt zyn resort ende jnclaveert onder een hoofft als es alieder E. jnde qualiteyt als hoochbaillin ende hoofftscapenen slandts van Waes, welcke judifferentie causeert eene groote ongereghelheit ende opsprake onder het ghemeente, soodat midts trefuz ende weygeringhe van partye, de sallarissen moeten gejut worden met calaenge jncivilyck ende duer tadyen (midts der continuatie) dat eenige zyn exigierende volgende huerlieder goetduncken ende fantasie, up tpretext dat de dierte danof zonde occasie wesen, zoo jn effecte oock wel soude moghen wesen, alles nyet jegenstaende dordonancie by alieder Edele heeren voorsaten jn voorleden tyden vnyetgegeven op tfaict voorschreven, de welke jn partye moghen geachtervolcht geweest hebben jn zekere jaren herwaerts ende midts der dierte geresen jn alle zaacken, zoe totten nootdurst van de menschen als de stoffe, dienende tot exercitie van huerlieder officie : gescepen wesende die voorseide ordonancie teenegadere by eenige geassopiert ende te nedere geleyt te worden, ten zy dat by alieder Edelen hier june voorsien worde met behoirlicke remedie, ende merkelick met vernieuwinghe ende redressemente van ordonancie jn forma, op ele poinet sonderlinghe, ditte gemeret, believe myne heeren te vernieuwene den ordonancie tanderen tyden vnyetgegeven op tfaict ende collectacie van de sallarissen van hemlieden supplierende, dofficiers ende procureurs hier annex ende die jn eenighe artielen ende poineten tangmenteren, naer tbevindt, exigentie ende dispositie vanden tyde, zoo alieder Edelen goetduncken sal; nochtans zy supplianten beduchtende ende hemlieden latende duncken midts die groote affairen den lande ende myne voornoemde heeren toecommende dagelicx, meer importerende van desen dat jut zelve doende nyet en zal geprocedeert worden met alder vliet, hebben hemlieden gheadvancheert alhier te stellene ende vonghene diverssche poineten ende artielen causeerende die differentie, van de welke zy bidden om augmentacie provisionelicken, ende op eenighe poineten touchierende dofficiers ende procureurs, alieder heeren advys ende ordonancie, omme jn noot danof ontphlyck te doene, danof by partye versocht wesende ende hemlieden te vonghene ende condniseren jn grooten ende tanxeren vande sallarissen ende diensten vande procureurs ende misen van justicien.

Ten eersten pointe mentie makende van erven ende onterfven, daer boven den gelimiteerden sallaris van heere ende wetten, den clereq voor tregistren van de contracten metten conditien daer by te voughene, maer toegeleyt en zyn twee grooten, dunct behoudens der reverencie van myne Heere, te luttel te wesen, by dien dat de contracten van partye diemael zo jutricaet ende duystere commen, niet gestelt naer style, ende per verbum comparuit, dat die by den greffiers moeten geresumeert ende jut clare gestelt worden eladdewys, ende daernaer nettekens geregistreert worden, ju welcken gevalle dat hemlieden supplianten zonde mogen toegelaten worden dexigentie van sallaris te mogen doene ter discretie nuterlicken zes grooten, emmers naer dimportancie ende heysch van de saecke ende van de simple ende ordinaire III gr., deene helft tot svercoopers laste ende dandere vanden coopere.

II. Tzonde oock wesen eene groote verzekertheyt voor partye, specialick de guene die thierlieder gederft hebben duer noot om penninghen thebbene, te nemen oft lichten acte van eleke traditie oft erfvenisse, merkelick daer dagen van betalinghe zyn ende termynen by jare, ende dat daer by tveralieneert goet zoude verobligiert wesen ende blyven ju handen van den vereoopere, tweleke de simpele landshyden niet en verstaen hemlieden latende payen met eene obligatie die de debiteurs gheven simpelick geconchiert, welcke obligatien lichtneerdelick worden ghetransporteert, ende de debiteurs van dien te rechte geporrent, somwylen voor myne heeren vanden rade ju Vlaendren, oock den lieutenant civil, zoo van Dendremonde als Ghendt, ende elders gearresteert tot excessiven coste van partyen (tweleke zoo hemlieden supplianten dunckt) zonde belet wesen metter lichtinge van den voorseyden gewysde, ende acte als passerende ju gewysden dinck, ende alzo noodeloos een tweede verbaent te doene by obligatie alsvooren, tsonde oock mogen gebueren dat boven de obligatien by den debiteur zynen crediteur ju handen gegeven, ju toecommenden tyden de crediteur oft zynen naercommers zonden moghen lichten acte van tradicie ende andermael doen betalen, zulcx oock gebuert es, ten respecte van welcken, believe myne Heeren, tordonneren ende toelaten den supplianten respectivelick te laten outfaen van eleke acte, met laste vande zelve te moghen lichten by partye daer de somme maer en bedraecht XII l. grooten, acht ponden ende daerovere midts besegelt ende ju franchyne gescreven dobbele, unterlick ende daerondere twer Heeren discretie, ende van sommen van jmportancie gesegelt met meyere ende scepenen, met laste dat elck zal moeten lichten zyne acten.

III. Ende daer constitutie van renten valt, dat partye zullen gehouden zyn te lichten hierliedder rentebrieven, betalende voor dexpeditie van den wettelicken chartere XII gr. ende scepenen elck III grooten, den meyere acht grooten, al volgende doude costuyme ende boven den ordinairen cost vander erfvenisse trefuseren ende redresseren van de contracten van dien, zoo jut voorgaende article breeder geexpresseert staet, met reservatie dat alzuleke kennissen ende wettelicheden sullen onderteekent worden by den greffiers in elke prochie, met interdictie dat by niemant anders eenighe wettelicheden en zullen mogen gescreven ende geexpediert worden, dan by den zelve greffier, omme partyen te bet te bewaren by den onderteekene ende tregistreene vande contracten.

III. Alzoo oock die officiers ende wethouders ten diverschen stonden ende verscheyden dagen gemolesteert worden by partye op extraordinaire daghen, gheene dagen van rechte ofte van ordinaire vergaderinghe wesende, tot erfven ende onterfven zoo van gronden, huusen, als renten, ende dat ter oirsaecke van diere diewils different valt, rakende den sallaris van hemlieden supplianten ende officiers, zoo dunct hemlieden supplianten goet ende geraden, dat zy supplianten sullen vermoghen te nemen dobbel recht, zoo sy van outs tyden gedaen hebben.

V. Alzoo oock zy supplianten niet en bevinden den sallaris op tfaict van clachten, de welcke gedaen worden buyten vierschare ende oock daerbinnen niet gelimiteert, zoo rakende den officier als procureur ende scepenen metter ferie, met distinctie daert gebuert van erfve oft ooc van have, believe myne Heeren danof oock expressie te doene.

VI. Commende ten XVII^{de} article van ulieden Heeren ordinantie, mentie makende van den sallaris op tfaict van terminerem, de supplianten zyn verzouckende taugmentatie van sallaris, gemeret de dierte van alle zaken, ende dat zy supplianten tselve doen moeten in herbergen doende expeditie van dien, zoo raeckende die terminatie van processen daer naer vonnesse interloutoire en volcht, als admissie van faiete somwylen partie geordinneert wort te triplicquieren, naer enqueste, tdienen van reprochen ende salvation, andere extraordinaire vonnissen als oock diffinitive, ende dit zoowel van verbale als processen by geschrifte, gemeret in sommighe vierscharen partye niet en wilt betalen van terminerem van eenighe processen, daer vonnessen interloutoire maer en volghen.

VII. Inder gelicken ten XVIII^{de} article der zelfder ordinantie, beroe-

rende thooren van oirconden die beleet worden, zoo jn processen verbale als by gescreven, believe myne Heeren den sallaris van dien taugmenterene, gemeret jn sommige vierscharen scepenen maer en nemen I gr. van elcken oirconde, beleet jn processe verbalick geju-tenteert, ende by gesrifte twee grooten, daer by distinguerende den sallaris van den officier die de oirconden eedt, ende oft hy van elcken oirconde sallaris hebben sal, oft vaude ghuene die hy teender reyse heeden sal, alleenlick voor tvangen oft arresteren van elcken oirconde, voorts den sallaris van scepenen ende oock den greffier voor het sryven vande depositien, altyts regard nemende daer prolixiteyt ende visitatie van menichte van scriftneren gebueren moet, opdat dner lichtveerdicheit midts den crancken loon partye niet ver-cort en worde.

VIII. Voor productie van enqueste, zullen die procureurs gehouden wesen over te leveren jn handen van scepenen die enquesten oft jnterrogatoiren alst behoirt, ende naer admissie van den faiete ende tverwinnen van den oirconden, die enquesten beleeden sonder die te laten hangen jaer ende dach, waerdiere den juge die postpositie ende sluyeringhe gejupteert wort.

IX. Alzoe dageliex jn alle vierscharen swaricheit valt jn zaecken daer weduwe ende hoirs aangesproken worden, oock gearresteerde persoonen met luere borgen oft borghe ende texigieren van dobbel hofrecht ende dat eenige nemen dobbel recht van acten, copien, recorden ende diergelicke acten ende actitaten, believe myne Heere op tzelve zulek regard te nemen, als ulieden edele goetduncken zal, daerby expresserende ende limiterende den sallaris, zoo vanden lieeren scepenen procureurs als ferie ende vander executie, zoo verre die viele.

X. Beroerende die wettelicke weten, jnsinuatien etc. comparitien ten hoofde, ende occupation bnyten der prochie jnde affairen van den lande oft prochie, tsal myne Heeren believen dies augmentatie ende expressie te doene, regard nemende, dat boven tverlet van de wet-houders meer ten achtere gaende ende verteeren, midts de dierte van alle zaecken, dan dat zy ter oirsake van dien ontfaen.

XI. Alzoo op tfaiet van tdecreteren van huysen, erfve ende diergelicke erfgoedingen, die minder wetten dagheliex gemolesteert worden ende te dier causen vele betrecken moeten sustineren, hoe wel tzelve alleene den officier raect ende zyn faiet es, de weleke die ordinaire proce-duren niet en volcht, zoo hy nochtans wel behoorde, alsvooren nemende ende ontfaende vuyten monde vanden debiteur, die lasten staende

op alzuleke goedingen, tvervolch van intimation, proclamatie ende diergelicke, alsovooren by gescrijfte gestelt zynde, met expressie van partyen metten abonnten ghedesigneert etc. die prefixie van dage, tyt ende ure, beteekening vande plaetsen, ende oft tzelve gebueren mach in herbergen, verelarende die plaetse vande vierschare toverroupen van vulle wette. Believe myne Heeren hier van huerlieder intencie texpresserene by ordinancie, grootende den sallaris vanden officier, scepenen, procureurs ende greffiers, ende oft die meyers zullen vernougheu te outfaen ende manene van partyen huerlieder vollen sallaris van eleke acte, al oft zy die vulcommelick ende met allen zynen leden bedient hadden, ofte alleculick tot ende metten instellene incluz, boven den sallaris vande decrete ende keersberringhe ende hoe vele sy voor eleke partye zullen uoghheu outfaen ende hoe vele wethouders datter dienen present te zyne.

XII. Beroerende tpoint van naupte, alzoo souwylen zwaricheyt valt, by dien die wethouders onder hemlieden houdende ghenaptierde penninghen, niet terstont te kennen ende gheven, ende doen teeckenen opde rolle tot verzekertheit van partye, die by zuleken middele meynen costen tontgaene, oock datter questie valt, waer ende onder wien die penninghen zyn bleven. Soo zal believe myne voornoemde Heeren tordouneren dat alle genaaptierde penninghen ende andere consignatien zullen comen in handen vande greffiers, uids hebbeende den sallaris daertoestaende, ende latende volghene den anderen wethouders zulek recht, als hemlieden competeert ende gevoleht heeft, in voorgeleden tyden.

XIII. Beroerende het depescheren ende vuytgeven van de acten van de processen, wettelick bedingt wesende, oft tzelve nyet en raet den greffiers, ende dat zy die alleene vermogen te teekene, zonder by andere te uoeten gesubsigneert worden.

XIIIJ. Alzoo oock die voochden hemlieden niet en quytten, in conformiteyt van ulieder Heeren ordinancie ende dat eenighe wethouders hemlieden vervoorderen te hooren rekening in herbergen, zonder preallable presentatie te doene in vierschare, believe myne Heeren tzelve te interdicere, met laste datter negheene rekening gedaen nochte gesloten en zullen worden, dan met ende ten bysyne van den greffier, die danof gelast staet te houden copie, ende dat de weesenboucken zoo van deen als van dandere prochie, daer twee prochieu comen in eene vierschare, sullen comen in handen van den greffier van alzuleke vierschaere.

XV. Believe inder gelicken myne voornoemde Heeren te stellen

eenen ordinairen tax op thauden van de heerlicke daghen, destinguierende den sallaris van den officier, seepenen, greffier ende procureur, hoe vele elck zal hebben voor zyne competentie, metter venne en court, procedueren, maninghen van partijen, hoe vele ende wanneer zy zullen mogen nemen dobbel hofrecht.

XVI. Alzoe die procureurs hemlieden dagelicx zyn presenterende voor partijen, sonder specialem last ende procuratie te hebbene, ende naer alzulcke presentacie naemaels doende refuz van voordere voor partye te spreken, latende alzo de saecken jnterrupt, vallen grootelicx tot coste ende vereortinghe van partye, soe sal myne voornoemde Heeren believen tordonneren, dat negheene procureurs en zullen vermoghen te agieren, onder preallablen last ende procuratie gheteeckent apud acta cause, ende daer procuratie es in forma, dat de procureur danof zal doen ostentie ende danof noticie doen stellen apud acta cause, midts den redelicken sallaris van seepenen ende den greffier.

XVII. Soo oock partyen somwylen worden vercoert, ende de justicie grootelicx getardeert by toedone van de procureurs, dilayerende huerlieder eerste daghen ende heesch van partye over te bringhene in handen vanden greffiers, corts naer de daghinghe ende handen van den eersten ghenachte daernaer, nemaer verwachten het tweeste genachte, vuyterlick een oft twee daghen te voorent, zules dat jude stede van termineren, die greffiers moeten ghecoenpeert worden met het overstellen vanden eersten daghen, believe myne Heeren den procureurs te belasten in zekere peinen, dat zy huerlieder eerste daghen overbringen terstont, vuyterlyck des ander daechs naer het eerste genachte, ende boven de peine, van te verbueren telfect vander daghinghe, tot coste vande procureurs diffaillanten.

XVIII. Dat oock die procureurs zullen comen ter greffie ende furnieren de processen in rechte ghesloten, legghende ende vougende inden processen daeten jnterlocutoire ende dat binnen de eerste XV daghen naer conclusie in rechte, midts by den procureurs ende greffier gesalariseert te wordene, als ulieden edele goetduncken zal.

XIX. Ten surphise zyn sy supplianten hemlieden submitterende ende ghedragende, jude voorsienighe discretie van myne voornoemde Heeren, biddende te willen doen expedieren ordinancie in forma, mitsgaeders vernieuwinghe te doene van de voorgeboden vanden lande, obmitterende die geassopierde artielen, gemeret datter vele syn, resummerende en by een bringhende alle die vernieut zyn, op dat metter publicatie, die jaerlycx geschien moet, elck kuerbroedere mach ghepreadiseert ende gewaerschuwet worden, ende weten hoe hy hem conduceren moet.

An myne Edele Heeren myne Heeren dhooch bailliu tsgravenmannen ende
hooftscepenen van den lande van Waes.

Vertooghen reverentelick de meyers van desen jegenwoirdighen lande, hoe dat zy verstaen hebben, dat myne edele Heeren voor hemlieden genomen hebben ende ghedelibereert zyn, omme in advanchemente van justicien ende tot onderhonding van alle goede politien der zelve, te stellen eenen goeden ende bequamen middele ende ordre, daerby alle jugesetene ende jgeborene van desen voornoemde lande gecertioreert ende verzekert zullen zyn, wies hemlieden te doene staet, zoe wel vanden handele ende conversatie der generaliteyt vande levene angaende, by vernieuwinghe van de voorgeboden, als oock van den sallaris van alle wethouders, grelliers, advocaten, procureurs ende diergelicke lichamen van wette, grootelick van noode, by Ulieder edele ende voorsienighe discretie verlicht ende verclaert te syne, midts der obscuriteyt van de anden voorgaenden ordonnancie, emmers in sommighe poincten ende artielen, ende sonderlinghe midts der veranderinghe van den tyde Ulieden edeleyt beter bekend, ende midts duer zuleke duysterheit somtyts eenighe abnusen geschieden, meer duer jgnorantie ende onwetenschap dan duer eenighen opgesetten wille van excesse, bidden sy supplianten zeer oitmoedelick ulieder edele oock te willen letten ende regard nemen ende eenen claren regele stellen op de poincten huerlieder officie aengaende. Wanof zy zeer luttel bescheets vinden, ende dit alles ten fyue zy lieden by jgnorantie zoe voorseit es, tgemeente niet en graveren, nochte en oppresseren, nemaer hemlieden allesins moghen draghen, zoe loyale administrateurs ende dienaers van de divine justitie, hemlieden behooren ende schuldich zyn te draghene; ten respecte van al welcken zy supplianten hier naer aen Ulieder edele gestelt hebben diverssche poincten ende artielen huerlieder officie aengaende, daer in zy lieden employeren ende reverentelick versoneken Ulieden benigne gratie ende benevolentie, omme daeroppe gheresolveert te wordene naer theyndt van Ulieden Edele ende voorsienighe Heeren discretie, daer inne zy supplianten hemlieden altyts cordialick ende totalicken zyn refererende.

Alvooren zullen myne Edele Heeren letten op de groote veranderinghe van den tegenwoirdighen tyt, jghens den ghepasseerden ende sunderlinghe der dierte van dien, van alle etelycke ende slytelicke waere, daer by vougende dat de principale meyerien hier voortyden gegaen hebben voor drie pont ofte ten alderhoochsten III l. gr.

tsjaers, hebbende den jegenwoirdighen sallaris, ja oock de bienfaieten vande besten hoofden, daer de zelve nu ghelden VIII l. IX l. X l. ja het dan XII l. gr. tsjaers, op den zelve sallaris zoo myne Edele Heeren bevinden zullen voor de waerheit.

In zulekerwys dat gheene van de voornoemde supplianten up huerlieder staten ende officie machtich en syn, trefelic eenen dienaere ofte assistent van justicien continuelick te onderhoudene zoo redene wel exigieren zoude, ja daer in elke prochie emmers de guene daer groote passagie ende conversatie van volcke es, wel behoorden te syne, twee assistenten omme in zuleke tyden als de jegenwoordighe, by nachte ende ontyde tvelt te ontdeckene, de potikelkens, herwegen, ende zyweghen te onderzouckene, ende tmagistraet ende alle goede lieden met eeren, (in slape ende ruste wesende) te beschermene, daer by menich ongerief zoude belet wesen.

Omme dweleke te obviere en dat de supplianten bequameren middele zonden hebben omme eerlick te levene, ende dat zy te neerstigher zoude sorghe draghen voor de welvaert vande ghemeente, in redelycker wys, emmers inde eerste instantie, te wetene voor hemlieder somuatie ende justellen, dwelek causeren zoude dat partien soo lichtelick gheene processen annemen nochte attempteren en souden, dwelek meest gebuert by den cleenen salaris, zoo wel vande wethouders als vande officiers. Ja dat argher es zoo de menschen nu op cleanderen gesnit zyn, dagen ende lagen elkanderen daghelicx voor myne heeren van den raede, in Vlaendren, Dendremonde ende elders, omme dat hemlieden den cost alhier te cleene es, ende dat zy hemlieden daer by begheeren te wreken, midts tzenden van deurwarders ten grooten coste, dwelek niet geschaden en zoude, waere zulek ende ghelick ontsich alhier daerby zuleke ende ghelicke eertsche ende erfachtighe dingers moeten bedwongen worden tot achterdineken ende wederhouden van huerlieder quaet voornamen, deen vander quade betalinghe ende dander vander lieden ongelick te doene. Gelyckerwys dat by den jnposition, statuten ende ordinantien vanden groote ende hooge boeten, als om LX l. ende diergelicke achtergebleven zyn, ende noch dagelicx blyven vele voor vechters, roervineken ende quade hoofden, ende vele diergelicke broodtdronckenschap ende aelweerdicheit, soe zouden oock daerby belet wesen vele noodeloose ende teneraire processen; nietmin en zullen myne Heeren hemlieden niet volgen van dese deductie, midts dat zy lieden supplianten huerlieder reverentelick submitteren inde voorsienighe discretie van Ulieden myne Heeren.

Omme van myne Edele Heeren te informeren van der gheproponeerde materie, zoe es den ouden loon van de supplianten, voor elke sommatie II gr., de welke hemlieden zeer cleene dinct, midts dat zy daer vooren dicmael ja dagelicx moeten gaen op deen hende van de prochie, daer vnyte dicwils valt negligentien, slappicheit ende traechheit van expeditie van justicien, daer vooren zy wel begheeren zoude indient myne Heeren beliefde III gr.

Item voor huerlieder justellen binnen zeven daghen daer naer, syn zy ghecostumeert thebbene VIII gr. dwelek oock zeer littel es midts dat zy hemlieden alsdan metten justelle ghehabiliteert hebben, omme goedingen te bewysene ofte zelve de schult te betalene, zoe dat ja effecte ten II^{en} daghe partye versekert es, oock moeten de supplianten de goeding stellen par inventoire tot bewaerenisse van huerlieder meester, dus zonden de voornoemde supplianten daervooren wel begheeren XII gr.

Voor de executie ten derden daghe, zyn sy ghecostumeert thebbene XX gr. ende midts der groote moeyte van de zelve goedinghen ja bewaerderhandt ende ter meret te stellen ofte beschiekene thuerlieder pericle, ende schuldich zyn danof te leveren aen partye behoirlycke inventaris, waer de goedinghen bevaeren zyn, soe zonden de supplianten daer vooren wel begheeren indient myne Heeren belieft II. s. gr.

Ende indient myne heeren belieft, zullen zeker sallaris byleggghen den assistentie, midts dat hedensdaechs gheen olliciers en connen wel geexploiteren, nochte jnder lieden lmsen gaen, omme justellen te doene ende huerlieder goedinghe op te seryven zonder pericle, al en waert maer van jufannie, daervooren zy supplianten over de voornoemde assistent, wel begheerde van eleker justelle III gr.

Ende voor elk executie als die valt, dwelek selden gebuert voor huerlieder nutroepinghe ende vereopinge van goede VIII gr.

Welcke voornoemd sallarissen behondens de reverentie van myne heeren, den supplianten noch dmeckt zeer redelick wesende bunyten den sallarissen van den denrwaerders, die voor een simple sommatie nemen zes of acht schellinghen grooten.

Item zullen myne heeren oock stellen ghelicke specificatie ja princeelycke penninghen, subventien ende zettinghen, ende dierghelicke, danof zy ghecostumeert zyn, ten eersten dage dinstellinge te doene, ende ten II^{en} daghe dexecutie.

Item nopende trecht van de waghenaers, die tgoet ter meret voeren, alst znlex moet ghebueren, midts dat donde ordinancie spreect, dat men tzelve doen zal groets coste.

Item zullen voorts myne edele Heeren distinctie maken, nopende zeker dubitatif poinet, daer onne diewils argument ende dispuut valt, tusschen ons ende den minderwetten, dwelek es dat der supplianten verstandt es, dat daer de minderwetten, ja oock de maenheere ontfanen dobbel salaris, tzy als de zake procedeert by arreste up de gearresteerde ende zynen borghe, ofte op twee partyen ofte de weduwe ende hoirs, zoot allhier van oudts geobserveert es geweest, dat in sulck geval de supplianten alsdan oock hebben zullen ende mainteneren thebbene dobbel sallaris, als in pachte hebbende de baten, proflyten ende emolumenten van de zelve meyeryen, toebehorende zyne Majesteit, die niet en can minder ghesyn dan zyne ondersaten, die allesins hemlieden moeten reguleren, naer de costume van desen lande, ende oock en commen mochte en behooren de supplianten gheen twee persoonen te executeren voor eenen sallaris, gemeret in sulck geval, daer twee persoonen ofte twee partyen als weduwe ende hoirs gecondempneert zyn, moghen alwysinge doen deen op dandere, zoo de supplianten verstaen, nemaer refereren hemlieden altyts inde sciencie van nlieden myne Heeren.

Soe oock van gelicken myne Heeren clare specificatie believen zullen te stellen in de materie van decrete, daer de supplianten van gelicken meenen ende verstaen dat zy van zoe vele acten, als onder hemlieden commen, pendente tdecreet, ontfanen zullen zoe vele salarissen, ende dat vnyft cansen voorsereven ende te meer dat daer sulck geschiet, de Heere zyn recht van daghinghen, maenpenning, eetgelt ontfanen heeft, de minderwetten greffiers, die huerliedder officie gratis ontfangen hebben, zyn oock gecontenteert van huerliedder dieten, signaturen, vonnessen ende acten ende diergelycke, soo behooren oock wel de supplianten, als wesende pachters, te genieten ende ganderene van sulck een accidentael proflyt, dwelek binnen den jare eens mochte gebneren, sonder dat men hemlieden tzelve behoort alleene van huerliedder salaris te vercortene ofte af te treckene, npt respect dat de creditenren zoe vele te min ontfanen zonden, dwelek niet te culperene en es den supplianten. Nemaer den creditenren die huerliedder debiteurs zoo vele gheloofs gegeven hebben, stellen niet min al tzelve zoo voorseit es, ter discretie van Ulieden myne voornoemde Heeren, hopende dat de zelve den supplianten niet en zullen qualick af nemen, al eyst by alzoo dat zij tvoorgaende ende tnaervolgende in deser vormen remonstreren.

Welcke voornoemde decreten de supplianten verstaen hemlieden aengaende, specialicken van de executie, als wesende directe execu-

teurs, omme alle acten ende vonnissen civile van de minderwetten elck in zyn prochie texcenteren, welcken volgende de acten in huerlieder handen by partijen geleverd zynde, zyn gehouden de gronden van partijen exigierende subhastatie in kerckgeboden te legghene, daer naer twee keerssen te brandene, ende diergelicke oude solempniteyten van wette, soo dat den supplianten danof meer behort te volghene, dan van een personele executie, danof hemlieden van oudts ten minsten toegelaten es II s. VI gr. van elcken, daer by gevought dat de supplianten zyn wettelike maenheers in huerlieder prochie, jut ontferven van de gronden, soe de minderwetten zelve in haerlieders chaerters bekennen; dus believe myne Heeren op dit point rypelyk te lettene, midts dat alle de decreten by erfvenisse ende ontfervenisse moeten geconstummeert ende volcommen zyn.

Item, noch bevinden de voornoemde supplianten jut V^e article van ulieder Heeren ordiancie, nopende tgonvernement van de weesen, alhier ten hoofde ghepublicceert den III^{en} January LXVIII, als dat myne voornoemde Heeren hemlieden gequalificeert ende geautoriseert hebben, omme alle untroepingen van de menblen ende andere goedingen by vercoopinge (den weesen anlevende) zelve te doene ende dat de supplianten de voorseide vuytroepinghe ofte inventaris van de vercochte juweelen zonden onderteeckenen, omme zoo by den voochden overghelevert te worden in handen van scepenen voor autenticq, omme de zelve geregistreert te wordene naer costume. Welck voornoemde point gheenssins geobserveert en wort, nochtans dependereude van de officie van de supplianten, soe myne edele Heeren wel gheconsidereert hebben, nemaer vervoorderen hemlieden de voochden dagelick te nemene Hanneken ende Willeken, ende Idioten, die gheene experientie noch stil van stellene en hebben, daerby diemaels errenren, vitien ende geschillen rysen, ja draghen de zelve overe, tzy goet ofi quaet, zonder den officier eenichssins taensiene, wien naer redene ende ulieden edele Heeren ordiancie de zake inenbbeert.

Al dweleke myne voornoemde Heeren believe te remedierene, ende den voornoemde supplianten van ulieden Heeren ordiancie doen, ende laten gebruyckene, met jnterdietie dat hemlieden niemant en vervoorderere met eenige goedingen by uuytroepinge te vercoopene, dan by den mont van den officier vande plecken, indien hy datte begeert zelve te doene, ende daertoe gequalificeert es, ende daer neen, dat hy zal vermogen yemandt ydone zynde, zynder assistencie nemen, midts stelling myne edele Heeren den sallaris vande signature van den officier ende zynen sallaris van de vercooping, tzy by den dage

olte by den ponde grooten, gemeret tzelve niet en can gedaen wesen zonder cost, al waert vande simpelsten, alles naer de discretie van ulieden myne edele Heeren.

Item, zullen myne Heeren oock stellen ordre opt lueren van de wynen ende bieren, metten salaris van den officier ende scepenen die zoo cleene ende sobre es, dat de zelve lueringhe meer es ju proflyte vande weerden dan van den officier ende scepenen, soo datter zuleke desordre onder es, datter noch op Heere noch te wet ghepast en wort, nochtans zyn een groot point concernerende der ghemeene welvaert ende republicque.

Item zullen myne edele Heeren oock beletten judient mogelick is, dexploieten van deurwaerders allhier te lande gheschiedende duer frivole transporten voor de knerbroeders, deen jegens dandere, daer by de vierscharen van myne edele Heeren grootelick bedorven worden.

Believe oock myne Heeren te augmenterene den sallaris van de supplianten, opt sryven van de recepissen, daer vooren zy maer ontlaen en moghen zes p. ende nochtans zoo vele gescrijts daeromme doen als eene pertinente obligatie, zoot oock es, ende stellen daer vooren judient myne Heeren belieft, 1 groote.

Item zullen oick myne Heeren declaratie ende interpretatie doen, nopende de exploieten ende executien van acten, als partien hemlieden absenteren, sluytende huerlieder huusen uppe ende treckende zoo met wyf ende kinderen tseepervaert oft elders daert hemlieden belieft, omme zoo den officier te frustrerene als hy waent excusie te doene, ende by zuleken middel vallende ju beschaemptheit, omme dlossen van zynder recipisse.

Item noch bidden de supplianten, dat myne edele Heeren den zelve believe te salariserene, nopende dupsryven vander daghinerolle, wanof zy de pemingen leveren moeten juden handen van myne Heeren dhoochbaillin, als hem toebehoorende, zonder danof thebbene eenich proflyt, daer ju ander prochien ende contreyne, als Wachtbeke, Eetvelde, ende oock in mijns edele Heeren thoochbailhuys heerlicheit, de opsryvers meyers ende costers, voor huerlieder opsryven hebben van elke daghinghe een grooten, stellende oock tzelve ju Ulieder Heeren discretie, midts dat quaet pynen es ende borren drincken.

Item zullen myne voornoemde Heeren oock ordinancie stellen, nopende den sallaris van extraordinaire bevelen, als van gheene peminghen te scheedene, afstant van pachte, ofte huishuere ende diergelicke, daer de supplianten diemael groote moeyte ende calaenge mede hebben ende verre gaen, als van deen hende op dandere van de prochie voor cleenen salaris.

Item tgebuert diemael dat partye verzouct ruyminghe anden ollicier van huerliedder husinghen ofte afstandt van pachte, deen zeggghende dat dlinere vynt es, dandere dat neen, overzulex deen begheert metten heeren uutstellinge ghedaen thebbene ende dander wederomme justellen, makende zoo groote verbaestheit jegens den olliciers; voorts oock gebueret dat deen oft dandere begheert eenen pandt metter heerlicker handt miten huuse gehaelt te hebbene, deen zeggghende tes myne, dander ja contrarien. Queritur myne edele Heeren oft de ollicier tzelve ende zulex vermach zonder precedente acte oft vonnisse, dan alleenlick stellende partie jegens partie, dexploict vulcommen hebbende ende den sallaris hoe vele, midts alvooren genomen hebbende solventen zekere.

Item zullen myne edele Heeren oock stellen den sallaris van alle personele arresten, by apprehentie vande persoonen, anveerden van eenighe personele goedinghen, ten verzoncke van partie voor betaling, oft zekere om te recht ende te wette te commene, etc. Welcke voornoemde arresten den olliciers oock staet te verantwoorden, tzy by detenement vande persoonen ofte verwaringhe vande goedinghen thuerliedder pericle, oversulex verstaen de supplianten tzelve voor een vulcommene executie, emmers ten minsten zoo men elders useert ende myne Heere belieft, hoe wel nochtans partyen manteneren te gestane voor zule een exploit, midts betalende twee grooten.

Item zullen myne edele Heeren oock ordre ende taux stellen opt vangen van den oirconden ende boeten van non comparitie thuerliedderen daghe.

Item nopende dexploicten van de malefacteurs, item van gelicken den taux van haerliedder daghen.

Item nopende theeden vanden oirconden, danof onde ordonnancie vermelt, dat de Heere van elken zal hebben II grooten.

Item van gelicken op insimatie van elachten, zeer noodlicken zynde, midts dat somtyden ende diewils gebuert, dat eenighe penninghen beclaecht worden onder partyen, ende de penninghen worden verwonnen ende de partien onder de welcke die rusten, ignorant zynde van de elachte scheidt vande penninghen, ten welcken wel sonde behouven, zoe zeer de elachte ghedaen es, datmen partie daer of advertere ten coste van partie.

Item nopende de attestatien van huerliedder proclamatiën ende acten van justicien jnt mytgeven van dien ten versoucke van partie, daer oock disput omme es, aengaende feiteren van den oirconden te compareren op ander vierscharen, ja welcke ende gelicke zaecken alle olliciers gelooft zyn op huerliedder eedt, zoo myne Heeren notoir es.

Item oft oock niet gefindeert en es dat de officier, ten verzoucke van partien arresterende eenighe penninghen, ende partie verbodt danof nyet te scheidene, dat de zelve officier die ju wette sal bringhen, midts den Heere genouch doende, sonder te moeten hebben, als hy zuleke arresten ofte clachten doet, vier scepenen, die somtyden midts der haeste ofte oock der distancie vande plecken daert arrest ende clachte gebuert, niet gecryghelick en zyn ende nochtans souden willen exigieren VIII grooten, al oft zy daer by geweest hadden als bnyten der viersece ghedaen zynde.

Alle andere poineten warof de supplianten ignorant zyn, ju desen niet gementionneert ende oock die ghene alhier gementionneert, submitteren sy supplianten ju Ulieder edele Heeren voorsienige discretie, biddende omme eene zekere ordinnancie.

Ordonnantie van gedeelighe erven, renten, conqueste, goedingen tusschen man ende wyf binnen den lande van Waes.

Alzoe van allen ouden tyden by corruptele genseert ende onderhouden es geweest binnen desen lande van Waes, dat als eenighe leenen, erve ofte bezette renten, van man ofte wyf gecommen zynde binnen huwelicke veralioneert ofte vercocht zyn geweest by huerlieder beede consente, ende andere leenen, erve, bezette renten daertegens ende met de zelve penninghen gecocht, de zelve gecochte erfachtigheyt gherepresenteert ende gerekent es geweest voor conquest, ende by consequente competerende hemlieden oft huerlieder hoirs ju proprieteyt half en half, sonder thebben oft nemen nature van remploy als int sterfhys van Ghendt ende elders, ende dat tot judempuuteyt van de juzetenen des lants, zuleke fraude ju prejudicie van elkanderen ju alle equiteyt niet laugher tollereerlyck en es, hooftbaillin, sgravenmannen ende hooftscepenen van den lande van Waes, opt vertooch ende justantie van diversschen minderwetten, gegoedde ende notable van de voornoemde lande, naer rype communicatie ende deliberatie daernp genomen, eyndelinghe abolierende de zelve corruptele, hebben van niens gedeclareert, geordineert ende gestatueert, declareren, ordoneren ende statueren midts desen dat van nu voortan ju gevalle eenighe jnmenble goedingen, tzy leen, erve of bezette renten, gecommen van de zyde van den man oft wyf, gheduerende huerlieder huwelick verandert oft gelost worden, oft oock dat de zelve goeden van deen oft dandere zyde ghecommen, belast wierden, soe sal ter eerster doot van de conjointen, danof recompense gedaen werden : eerst

vuyten geconquesteerden oft andere deelsame goeden ende soo verre men te cort quame, zoe sal de zelve recompense geschieden totter eender heelt vuyten goeden van den anderen. Behondens recht van bylevinghe op de recompense, gelyk ende ju alder manieren als hy gehadt soude hebben op de vercochte goeden, ofte geloste renten, jndien de zelve ongealieneert oft ongelost bleven waren.

Item als binnen huwelicken gebueren eenighe mangelinghen oft veilaghinge van goet, zoe sal zulck vermangelt goet de nature van de vermangelden goede volghen.

Item gronden van erven ende bezette renten, die man oft wyf binnen huwelycke, by ghifte testamentaire ofte jnter vivos toecommen, sal honden ende volgen de zyde van den donataris ofte beghiften.

Item erfachtich gecocht oft verereghen voor huwelick by man oft wyf met loopende paymenten oft renten, ende danof de betalinghe oft lossinghe ghedaen wort binnen huwelick, tzy geheel oft ju partye, jndien de ghene die se gecocht ofte verereghen heeft, daerof te erven gecommen es voor huwelicke, zoo zal sulcken erfachticheyt wesen zyn proprieteyt, ende zyde volgen behondens dat men van den penninek die gednerende den huwelick daer vooren betaelt zullen worden, recompense doen zal den anderen, naer rate van de zelve penningen, nemaer jndien de coopere voor huwelick ter erven niet commen en es, zoo wort tselve goet gerekent als conquest.

Item jusgelicx jndien man of wyf eenighe erfgronden vereregen gednerende huerlieder huwelyck by naerheden, soo zal tgecalengierde goet, tzy leen oft erfve, de zyde honden van den calengierder, midts by hem of zyne hoirs doogende coopschat van den zelve leene ofte erfve, ten proflyte van den anderen adjoinet oft zyne hoirs.

Item ende tot alderstont dat den coopschat behoirlick betaelt ende vergroot is, zullen de pachten ende jncommen van de zelve gealengierde leenen ende erven ghemeen ende deelsaem zyn ten sterflunse.

Item man ende wyf tzamen ju huwelick wesende, ende elkanders goet met hueren gemeenen ghelde snyverende ende ontlastende van de renten oft andere lasten, daerop voor huwelick geconstitueert, zal ter eerster doot daerof recompense moeien geschieden.

Item broeders oft zusters van halven bedde, en zullen maer succederen ende hebben ju conquesten ende mueblen, half zoo vele als de broeders ende zusters vande vollen bedden.

Item zoo wanneer gheen hoir hem en presenteert, van bloede bestaende den goede, soe succederen man ende wyf ju elkanders goedingen, als hoir necessaire, midts dat zy elkanders sterflunse binnen den zelve landen nlieden noch loochenen en moghen.

Item als een persoon vuytlantsche geweest heeft zeven jaren, sonder warachtige tydinghe van zynen levenc gehooft te hebben, men sal vermoghen zyn goet te deelen, al oft by doot ware op zekere ende incommen vanden gedeele, ende boven dien midts stellende sonlissanten zekere, tzelve goet wettelick gheinventorieert ende gepresen zynde, te restitueren metten vruchten van dien, indien hy bevonden ware noch levende ende de restitutie van den zelve goede geschieden moeste.

Item van inbringhen van huwelick goet oft stille staen, en mach de houdere ofte houderigghe niet proflyteren, maer de hoirs alleene.

Item bastaerden vermoghen binnen den zelve lande testamenten te maken, ende daer by disponeren totten derden van alle haere goeddinghen, niet subject der clause van retourre.

Item dat de meester oft proprietaris van nu voortaan, indien hem goetdinet, vermach de naeste te zyne van zynen goede zoe wanneer de pachtere oft huerere buyten zynder wete ofte consente tzelve voorts verhuert heeft, ende dat op den prys, bespreken ende conditien, als de naerpachtere dat gehuert ofte in pachte genomen heeft. Alle morwe houdt, eerdt, ende wortelvast, als abbeelen, elsen, wilghen, popelieren, wesen, linden ende diergelicke zullen voortaan, naer gescreven rechten, alzo wel volghen den gront, zonder in deele gebrocht te worden, als het herfhout. Ghelyck oock alderhande bezaethede mitsgaeders leeninghe ende betalinghe, behalvens recompense van zaet, mes ende dref, dat men heet plouchrecht te zegghen van lieden hem dies verstaende.

Ordinancie op de conduite van de weesen.

Alzo Bailluy, sgravenmannen ende hooftscepenen van den lande van Waes inden jare XV-LIII laetsleden, vuyt zeker respecten ende considerationen hemlieden daertoe porrende ende sonderlinghe omme voorseide landt in goede justicie, pollicie ende regle beweeght ende gheregiert te wordene, hadden hermaect ende vernient de voorgeladen van den zelve lande, ende inde zelve gestelt die ordinancie ende statuten, inhoudende hoemen die weesen ende huerlieder goet zonde wel ende lofvelick moghen regieren, totten meesten oirboire ende proflyte van den zelve weesen, ende expresselick doe ghelast was de smalle wetten, die zelve statuten op huerlieder eedt stricktelyck tonderhouden, dien niet jegenstaende tes gecommen ter kennissen van de voorseiden bailliu, sgravenmannen ende hooftscepenen, datmen de

voorseide ordinancie in alle zyne poincten niet en onderhoudt oft observeert, daer dierre de weesen van de voornoemde lande aen wiens goet beleet ende regiment een groot deel van de ghemeender welvaert van de voorseide lande haet ende dependeert, souden geseepen werden enormelick ghejnteresseert ende beschadicht te zyne, om jn welck behoirlick te voorsiene, hebben de voorseiden baillin, sgravenmannen ende hooftseepenen met ryphede van rade, daerop wel gelet ende ghedelibereert, gemaect, vernient ende vuytgeleit die ordinancie vande weesen, jnder manieren hier naervolgende, ordonnerende wel expresselyck ende scherpelick, dat men de selve statuten sal publiceren, observeren ende onderhouden zoolanghe ende totter tyt dat zy by den baillin, sgravenmannen ende hooftseepenen verandert oft ghemodereert zullen worden.

Omme dieswille dat men bevonden heeft dat diverse persoonen, onder tdexele dat zy voochden van weesen bedegen ende ghemaect zyn, hemlieden dagelick vervoorderende het goet van huerlieder weesen tanveerden, ontfanen ende dispensereren, als zy doen van huerlieder eyghen propren goede, sonder dat te bringhen jn state by gescrifte, ter kennissen van seepenen als oppervoochden, zonder oock dien staet behoirlick te affirmeren, ende van haerlieder handelinghe duechdelick bewys ende rekening te doene, ter presentie van de gnene die daer over behoiren te zyne, maer die onder hemlieden doen jnde herberghe, daer zy vele verteeren ten laste van de weesen, ende die rekening tzamen also ghedaen jut vier verbernen, dat ergher es, als zuleke voochden haer weesen schuldich ende tachter zyn geweest, steken die weesen yemandt jnde handt, op conditie dat alzulcke persoonen die de weesen ten huwelicke nemen, die schulden ende resten quytshelden, denre welcke abnysen die weesen grootelick afgaen van huerliederen goede, ende dicwils loopen verloren, tot huerlieder verdriet ende bederfvenisse.

Ende midts dien daer jme tot conservatie van de weesen goeden, wel dient voorsien te zyne, soe es geordonneert ende expresselick gestatneert, dat gheen voochden hemlieden en vervoorderen van un voortaan eenich goet van weesen tanveerden, noch onder hemlieden en vervoorderen te hondene, maer naer den eedt by hemlieden gedaen alle tgoet dat sy ten sterflimse bevinden zullen, duechdelick ende gefrouwelick juventorieren, ende doen behoirlick by state stellen jn gescrifte ende dat tzelve goet daer naer overgegeven den minderseepenen van den lande, als oppervoochden om den zelve staet geregistreert te wordene jnder weesen bouck, die eleke prochie danof

op hem zelve sal hebben, rustende int secreet van de prochie, welck secreet sal sluyten met twee sloten, danof de twee oudste scepenen zullen hebben elck eenen sluetel, zoo dat niemant van hemlieden alleene daer in commen oft yet vuyt nemen sal.

Om welke goddelieke ende favorable zaken getrouwelick te doen effectueren, zoe sullen alle weesen verstorven van vader ende moedere ofte van andere vrienden, tzy in linea directa oft collateral, van nu voortan binnen veertich daghen naer toverlyden van huerlieder vaders, wettelyck ghedaen worden onder de protectie ende bewarenisse van voochden, op de boete van zes ponden p., ende voorts op correctie van scepenen, welke boete verhaelt sal worden aen vadere ofte moedere overlevende, oft anden oudsten naesten vrient, woonende inde zelve prochie daert sterffhuus wesen zal, ten ware dat de zelve naerdere yemant conste betooghen, die hy in tyts geadverteert hadde, ende dat hy tzelve conste doen blyken.

Welcke voochden naer den eedt by hemlieden gedaen, zullen gehouden worden binnen veertich daghen, over te bringhen ende presenteren huerlieder staet van goede in gebannen vierschare, present Heere ende wet, ende die doende by den greffier onderteeckenende den daech van tzelve overbringen ende dit op de boete van zes ponden par.

In welcken staet, men zal claerlyck stellen ende specificeren alle het goet, dat zy bevonden hebben in bate ende commeren, te wetene in leenen, renten, huusen, gronden van erven, pachten ende alle de baten ende actien die de weesen competeren, waer die gelegen zyn, wat die gronden gelden mitsgaders die lasten ende commeren daer uutegaende, al ten claersten dat doendelick wesen zal, mitsgaders oock den inventaris van de menblen, beesten ende catheilen, die int voornoemde sterffhuus ten daghe van den overlydene bevonden zullen wesen, ofte by also verre danof unyctoop, by consente ende adven van de oppervoochden gheschiet waere, ofte vercoopinghe by uuytroepe, zoe zullen de voornoemde voochden den zelve uuytroep gehouden zyn te stellen inden voornoemde staet gheteekent by scepenen ofte indient gheschiet ware by uuytroepinghe, de zelve uuytroepinghe te verdoogene geteekent by den officier die de zelve uuytroepinghe gedaen zal hebben, willende dat de zelve geschiede by den officier, ende indien de voornoemde voochden waren in gebreke van te vulbringhen eenighe van de voorgaende poincten, zullen verbueren de boete van zes ponden par.

Sullen de zelve voochden gehouden zyn voor huerlieder handelinghe,

regiment ende administratie, naer den eedt by hemlieden gedaen binnen veertich daghen daernaer souflissanten zekere stellen, onder die vierschare daer alzulcken staet van goede overghegeven ende geregistreert wordt, up de boete van drie ponden parisis al waren de zelve ryck genouch ende gestaet.

Ende waert by aldien dat eenighe gewesen wesende jnde voornoemde voochdye, wel vermochten zekere ende nochtans malignerende, sustinerende dat sy gheen zekere ende coesten gestellen, zoe zal de bailluy jn zulcken gevalle vermoghen de zelve daertoe by vanghenisse te bedwingene, ende ter cause van huerliedier malignatie hemlieden doen betalen de costen, ende boven dien de boete van zes ponden par., boven de voorgaende boete van drie ponden par.

Indien gebuerde dat de weesen gheen voochden en costen ghecryghen, machtich ende van schade sekere te doene voor de weesen hawinghe, jn dien gevalle schepenen als oppervoochden zullen danof elcandere rapport doen, ende voorts daer jn voorsien, zoo zy bevinden zullen naer de redene te behooren.

Indien voor doverbringhen van de staten eenighe questien of differenten resen ten sterflunze by den welcken de hondere, honderigghe ende voochden hemlieden souden excuseren van doverbringhen van den zelve staten voor anderstont dat de voorseide questien ende differenten ghelicquideert waren, men zal vermoghen die altyts over te bringhen op behoirlicke protestatie, de zelve questien ende geschillen gesleten, denzelve staet jn behoirlicke vorme overbrocht ende te boucke gestelt te wordene zoo behooren sal, behondens dat oock tselve protest gebuerde present heere ende wet, ende dat de voornoemde voochden aldaer mondelinghe vertooghen oft doen lesen de voornoemde excusen, ofte cause waeromme zy den staet niet claer over en bringhen, omme de redenen gehoirt daer oppe gheordonneert te wordene zoo behooren zal, ende dat opde boete van zes ponden par.

Zullen de zelve voochden van huerliedier handelinghe ende onderwinde gehonden zyn, alle jare ofte vynterlyck ten twee jaren eens rekening ende bewys te doene, vande handelinghe van haerliedier weesen goede, ende de zelve rekening te presenterene jn gebannen vierschare, present heere ende wet, ende daer verzoncken dach om die by oppervoochden te hooren ende sluyten, present vrienden ende maghen, ende voorts onder scepenen te laten een double ofte copie van huerliedier rekeninghe, ende dit opde boete van zes pont par.

Naer dexpireren van de voornoemde twee jaren, zullen de voor-

noemde voochden altyts schuldich zyn de zelve haerlieder rekeninghe in vierschare te presenteren, binnen veertich daghen op gelycke boete, voor welcke rekeninghe te hooren ende slyten, de oppervoochden zullen hebben voor huerlieder sallaris, van rekeninghe die beloopen zullen onder hondert guldens, acht s. par., ende dat daer boven gaen sal totten XX ponden gr. XX s. par. Ende boven de voorseide XX l. gr. excluz II l. p., sonder dat de voochden vermoghen zullen yet meer voor de scepenen oft vrienden betalen te gelage waerts, op peine dat naermaels de weesen huer zelfs wesende, bevonden yet thuerlieder laste ter causen voorseid gerekent, dat zy lieden zullen vermoghen tzelve te verhalen ande hoirs ofte goedinghen van huerlieder voochden; ende jndien de bailliu tzelve opde rekeninghe bevonde, sal vermoghen danof den voornoemden voochden te heesschene de boete van drye ponden par. alwaert oock verjaert ende verdaecht, sonder dat oock de bailluy ofte de weesen zal moghen obsteren oft prejudicieren, dat de zelve weesen mede gheten ende ghedroncken hebben, ofte gheconquesteert dat ment hemlieden rekenen zoude, jnterdieerende de wethouderen de zelve ghelaghen oock niet te passeren jnde rekening, alwaert dat de weesen ende vrienden consenteerden.

Sullen de zelve scepenen, houdende bouck oft registre van de staten van de weesen goeden, hebben voor elck pont groote jn meuble goede by state overgegeven ende te boucke gestelt eenen groote. Ende van den jnmeuble jn pachte renten ende andere schulden van baten II grooten, dies zullen scepenen, greffier ende voochden scherpeelyck gelast worden op huerlieder eedt, die zy ghedaen hebben, te houden secreet ende niet reveleren oft openbaren, den staet ende ryedom van huerlieder weesen, ofte de weesen te registre niemant en laten sien lesen ofte copie daervuyt gheven, ten ware den bailliu van den lande van Waes, ofte zynen stadhoudere, jn cause officii, ende dat op de boete van XX l. par. ende voorts arbitraere correctie.

Ende by alzo verre de wethoudere die den zelven registre is houdende, binnen eender maendt naer de recepte van den staet oft rekening, de zelve niet en hadde overgeset ende gestelt jnt registre ende dat de bailliu alzo bevonde opden voornoemden registre, tot jnspectie van welcken hy den bouchoudere vermoghen sal te bedwingen, soo sal de voornoemde bouchoudere verbueren de boete van zes ponden par. deen heelft tot profflyte van den Heere ende dandere tot profflyte van den armen.

Sullen de voorseide oppervoochden gehouden zyn die staeten vande

weesen goeden wel ende ghetranwelick te oversiene ende overlesen, voor tregistren van dien, omme te wetene oft die staeten pertinentelic gemaect ende gestelt zyn, naer dese ordinantie.

Zullen de voochden die zelve staeten van weesen goeden, voor doverbringhen van dien gehonden zyn taffirmeren by eede dat zy dolo malo, oft al willens niet achter gehonden, vergeten oft verzweghen en hebben.

Want by alzoec dat naermaels meer goets bevonden ware, dan die voochden, houdere ofte houderigghe by state overgebracht ende geaffirmeert hadden, dat tzelve goet zonde de voocht alleene hebben ende profflyteren voor zyn weesen, als verloochent ende verzweghen goet wesende, stellende de Heere onverlet, om jehens de zelve te procederen, zoo hy te raede werden sal.

Als de rekeninghen ghedaen, gepasseert ende gesloten zullen zyn, tslot van die jncommeren, conquest oft bate, zal moeten gestelt worden op, oft onder den staet van goede by memorie.

Negheene voochden en zullen vermoghen eenighe processen oft ghedinghen over huerlieder weesen anveerden, sustineren ende vervolghen om wat zaken dat zy, sonder alvooren thebbene anethorisatie ende consent van oppervoochden, op peyne van daeraf gheen verghelt oft recompensie te hebbene, ten laste van huerlieder weesen.

Dat gheen houdere oft hunderigghe, toesienders oft voochden, en zullen vermoghen te vercoopene, belastene, alieneren oft vermaughelen eenighe gronden van erven, leenen, huusen oft renten van huerlieder weese zonder anethorisatie oft decret van de oppervoochden, mitgueders tconsent van vrienden ende maghen van de zelve weesen, welck consent de voornoemde oppervoochden niet accorderen en zullen, dan alvooren duechdelick geïnformeert, dat prouffijt ende oirboir zy van den zelve weesen, op peine van nulliteyt dat ter contrarien ghedaen wort ende voorts te verbueren de boete van XX l. p. ende eyst tzelve goet vercocht teenighe vande voochden oft vrienden naestbestaende, als vadere oft moedere, oom, moye oft rechtsweers, dobbel boete.

Dat elck hem verdraghe wie hy zy eenighe weesen ofte andere wesende onder de protectie van vadere ende moedere, te borghene te leenene obligatien op huerlieder huwelick oft haerlieder ouders doot, over te nemen oft onder hem handen, oft tegens hemlieden te coopmansepen ju eenigher manieren voordere dan zy met gereeden ghelde connen betalen op pene van nulliteyt van de contractanten ende obligatien, ende dat zulcke persoonen gheen verghelt oft recom-

pense hebben en zullen van eenighe leeninghe, geborchden ghel- den oft obligatien, ende boven dien te boeten jegens den Heere zes ponden p., tekenen reyse alst gebuert.

Dat oock niemant wie hy zy hem en vervoordere te coopen oft vercoopen eenich goet, in onverdeelde sterfhuusen, noch daer vuyten weere, neme oft versteken, eenich goet, heymelick oft jut openbaer, ter prejudicie vande ghuenen die daeran zouden pretenderen recht thebbene, opde boete van zes ponden p., stellende oock dHeere onver- let om jeghens de verstekers te procederen, soo hy te rade wort.

Dat hem oock niemant van nu voortan en vervoordere te jntreden oft steken in eenighe sterfhuusen, daer hy niet en bestaet van bloede noch maeschip connen betooghen, op de boete van X l. p.

Item by alzo verre gebuerde dat eenighe voocht oft voochden, vrienden ende maghen, huerliedder weesen yemandt in handen staken oft ten huwelicke met yemant avancheerde met beloofde van eenighe quytsheldinghe oft daervooren hemlieden eenich gewin aenquam, soe es ende sal de ghueue die tzelve beloofd heeft, ongehouden zyn tzelve te passeren oft betalen, ende heeft recht ende actie, indien hy daer- vooren yet betaelt heeft, oft te geven, tzy quitancie, obligatie ofte gelt, tzelve wederomme te heessen, als wesende van gheender weerden.

Ten hende dat dese ordinancie wel ende getrauwelick moghen onderhouden ende geobserveert werden inden voornoemde lande ende dat de weesen by negligentie cesseren ende verlaten van dese ordi- nantie, niet beschadicht geinteresseert noch gefraudeert en werden van huerliedder goet, zoe zullen hooftsepenen, tekenen alst hemlieden believe sal, vermoghen te senden huerliedder gecommiteerde van prochie te prochie, omme hemlieden duechdelick tjnformereren oft die oppervoochden ende mindersepenen, de zelve ordinancie wel ende lofvelyck observeren ende onderhouden, die abusen redresseren, de faulten verbeteren, de boeten annoteren ende overdraghen anden Heere, ende in als goede ordre ende regle te stellen, alles tot oirboir ende meeste proffyte van de weesen, conservatie ende bewaerensse van huerliedder goede. Dit was aldus gedaen ende vuytgeleyt, ten hoofde gehouden tot Sint Nicolaes in Waes, den III^{en} January XV^oLXVIII; onder stont gheteekent : Neve.

Expostulatie mandement, hulpe der aerne lieden.

Kennelyck zy allen lieden dat Lieven van Crombrugghe, Lieven van

der Haghen ende Lieven Gheeraert, als huusmeesters van den ambochte van de Volders, over ende juden name van den aerne van de Volders ter eendere zyde, ende Andries van den Linden, ter andere, tsamen commende zyn voor scepenen van der Kuere ju Ghendt, de welke kenden ende verclaersden te wetene zy huusmeesters, dat zy den voorseiden Andries van den Linden tzynder ernste begeerte en bede ooc gemeret zzynder grooter audde ende zyn broot niet meer gewinnen en can, zoo hy hier te vooren ghedaen heeft niet vollene gejoint ende toegeleyt hebben de provene ende goet doen van den aermen vande voorseide Volders, omme datte te hebbene te ontfaene zyn leven lanck gheduerende. Behoudens dat hy hem regele, vonghe ende onderhoude de ordonnancie van de voorseide aermen, volghende der nieuwe confirmatie, ende soo een goet proveugier schuldich is ende behoort te doene. Boven dien es den voornoemden Andries gehouden te stoffereene eene camere int selve godshuus weerdich ontrent XX s. gr. eens, twelck naer zyn overlyden den voornoemde godshuuse blyven sal, ende nopende alle dander goet van hem Andries, als van haven, juweelen ende catheylen, mitsgaders de schulden van baten hoedanich het zy jegenwoirdich, heeft binnen zynen huuse oft meer hebben mochte tware by conqueste, versterfte ofte anderssins, preter de habituatien vande lyncn ende wullen, tzelfs Andries lichame dienende, den godshuuse alleene volgen zal, dat judien gevalle van den overlydene deser werelt van hem, voor zyne gesellen de zelve zyne weduwe, als te vermoghen, te hebbene, te anveerdene ende behoudene, zonder tgodthuus daeranne eenich recht te moghen pretenderen, midts by haer tgodshuus ter eersten doot van hem Andries, ofte zynen wyfve toelegghende te hulpen ende onderhouden van de voornoemde godshuuse, de somme van twee pont grooten eens. Belovende hy Andries de costeryde van de capelle te bedienen, tallen tyden als zy huusmeesters ofte haerlieder naercommers aen hem dies verzoncken zullen, te haerlieder ordinancie ju redelycke wys, conforme der voorgaende. Verbindende hy Andries jut vulcommen van al tgnendt voorschreven, mitsgaders ju tzelve godshuus zynen doot gheen commere te bringhene ende juden oplegh van II l. gr. zynen persoon ende al zyn goet present ende toecommende, voorts zoo consenteerden hemlieden daervooren voor hem zekere ende borge te stane, een voor andere, ende elck voor al, als principael Nicasius van der Linden, zynen broeder ende alnu beide partien.

Rechten van Leenhove. (1)

Statuten ende Ordinantien van der stede ende lande van Dendremonde overgegeven
int Parlement anno 1546, in 't schependom van mher Philips van Royen.

Rubrica prima.

Van der hooge jurisdictie ende administracie van justicien.

1. In den eersten, dat de stadt ende tlandt van Dendremonde is een heerlicheyt ende eyghendom appart, sonder middel van yemande ghelonden.

2. Binnen de voorseide heerlicheit, stede ende lande van Dendremonde, heeft de Heere van Dendremonde alle justicie, hooge, middele ende nedere, dewelcke hy vermacht te doen exigieren, daer hy zyne officiers, mannen ende scepenen der voornoemde stede, welcke ordinaire rechteren ende jugen zyn, hebbende de kennisse ende judicature van huerlieder poorters ende poorterssen, oock andere inwonende binnen derzelver stede ende lande van Dendremonde.

3. Hebben oock d'eerste kennesse, judicature ende berecht van alle poorterlycke sterfhuusen geleghen binnen der stede ende lande van Dendremonde.

4. Der Konincklycke Majesteit, als Heere van Dendremonde, competeert 't beste hooft ofte catheil van allen persoonen overlydende binnen der voorseide stede ofte lande van Dendremonde, gheene poorters wesende; ten ware dat zy overleden binnen der prochien ende heerlicheit van de vassalen, zelve beste hoofden vermogende, naer 't uytwysen van huerlieder leenen.

5. Niemandt, liggheende onder zyn sacramanten, en vermacht zyn beste hooft ofte catheyl te vercoopen, costen, belasten in fraude van den Heere; ende indien hy ter contrarien dede, zoude 't zelve gehouden wesen voor niet ende van onweerden.

6. Den Heere van Dendremonde competeert ende behoirt toe den X^{en} penninck van alle vercochten goeden ende erven gheen leen wesende, zoo wanneer die vercocht ofte verandert worden, in wat manieren dat zy.

(1) Dit deel verscheen reeds in « La Coutume de Termonde », uitgegeven door Mr den graaf de Limburg-Stirum, blz. 371.

7. Heeft oock de Heere van derzelve stede recht van gelicke X^{en} penninck t'hebbene ende ontfuene van bezette renten, geypotecquiert ende bezet op gronden van erven.

8. De acht bancken van de vierschare van den lande voornoemt zyn gehouden te comen alle veerthien daghen binnen derzelve stede ter vierschare, 't welck men heet ten gauwen ghedinghe, ende aldaer by goeden gescrifte ende by goede specificatie over te bringhen alle de vercochte gronden van erven ofte goedingen, binnen den zelve tyde in luere prochie vercocht; ende diergelicke van de bezette renten; 't zy dat dezelve goeden gehouden van den Heere voorseid ofte vassalen, ende dat op die boete van XX l. p.

9. Volgende dien, soo heeft de Heere van Dendremonde eenen hoochbaillin van de voornoemde stede ende lande, als wesende de voornoemde hoochbaillin souverain ende overheere van de voorseide stede ende lande van Dendremonde, dienende by commissie van den Heere.

10. Heeft oock binnen denzelve lande eenen ampman ende seven scepenen; weleke ampman in cameran alleene maenheere is, ende de voorseide scepenen ordinaire rechters in civile zaken, gheen leenen anlevende.

11. Vermach oock de voornoemden ampman met de voorseide scepenen alle kerckgeboden te doene, erven ende onterfven, van de huusen ende erven binnen der vryhede gefeghen.

12. Vermach oock de voornoemden ampman binnen derzelve stede ende vryhede, alle acten, peinen ende vomissen ter executie legghen.

13. Vermach oock de voornoemden ampman omme te gaene naer de cloeke, ny strate ende nieuwers el, ende te calengierene diet behoirt, van by nachte te gane; danof hem de boete competeren. Additio : dat de ampman vermach met scepenen van de voorseide stede, binnen derzelve stede ende vryhede, te doene alle schouwighen ende visitatien van de dycken, zydestractkens, slooten ende andere waterloopen.

14. Alle andere justicien in civile zaecken worden geadministreert metten voornoemden baillin ende scepenen, ende in criminele zaecken metten baillin, mannen ende scepenen, onder tresort in civile zaecken, gheen leenen anlevende, by reformatie ofte appellatie van die van den rade, in Vlaendren, ende nopende de leenen onder tresort immédiaet, van den hooghcn raet te Mechelen, als representerende den persoon van den Prince.

15. Soo wanneer de voorseide rechters ende jugen der stede van

Dendremonde, int visiteren van huerlieder processen, bevinden van noode ten hoofde te gane omme geleert te zyne, ordonneren tzelve te doene aen burgmeestre ende schepenen der stede van Antwerpen, huerlieder wettelick hoeft.

16. Dat oock de voornoemde scepenen, by advyse van den baillin als Heere, hebbende de preeminentie ende autoriteyt dienende tot onderhont van de ghemeene welvaert, pollicie ende commoditeyt der voorseide stede ende lande van Dendremonde, ende de gemeene inzetenene van diere, de weleke zy doen publiceren binnen der voorseide stede, ende scerpelyck onderhouden die moderende ende veranderende naer de nootsaekelicheit ende exigentie van tyde, daer toe stellende sulcke boeten ende bruecken als hemlieden goet dunet, danof de twee deelen commen in proffyte van den Heere ende tderde ten proffyte van de zelve stede.

17. De voornoemde scepenen van Dendremonde behoort oock toe de kennesse van allen arresten, die ghedaen worden by den voorseide officiers van de stede ende lande van Dendremonde immédiaement resorterende onder de jurisdictie ende hoocheit van den Prince.

18. Dat oock de voornoemde scepenen van Dendremonde vermoghen te zendene huerlieder lettren van hofshuytinghe, aen alle smalle wetten, geinclaveert binnen den zelve lande, tzy dat vassalen zyn oft niet, ten versoucke van den Heere oft van huerlieder poorters, tzy in criminele oft civile zaken, welcke lettren van hofshuytinghe de zelve wethouders schuldich zyn te obedieren, ofte ten minsten, ende zuleken daghe als hemlieden by lettren hofshuytinghe gheprefigeert wort, te commen zegghen de cause ende redene van huerlieder oppositie, de weleke partyen ghehoirt hebbende indien zy de zake bevinden thuerlieder kennisse niet toebehoorende, zullen die zenden ende renvoyeren wederomme daert behoort, condempnerende den zelve impetrant in de costen ofte anderssins; indien zy bevinden de zaecke staende thuerlieder kennisse ende judicature, zullen die behouden ten principale voor hemlieden, condempnerende d'opposanten in de costen.

19. Ende soo wanneer d'officiers ende jugen van de smalle wetten, ter eerster ende tweeder hofshuytinghe niet en obedieren, zoo vermoghen de voorseide scepenen te sendene eene derde ende leste hofshuytinghe; ende indien zy alsdan ter derder ende lester niet en commen noch en obedieren, soo vervallen dezelve officiers ende wethouders, by confirmatie, in de boete van XX l. p. ten proffyte van den Heere, die daerof d'executie doet, ende nietmin zyn schuldich te comparerene, ende daertoe realick bedwingelick by onse voorseiden officier.

20. Vermach de voornoemden hoochbaillin t'executerene alle acten ende vonnessen gewesen by die van Dendremonde, alzoewel binnen der prochien van de vassalen, als binnen der stede ende lande van Dendremonde.

21. Vermach de hoochbaillin alle calaingien te doen op dezelve prochien vassalen ende andere, op de transgressours ende overtreders van de placate van de Koninklyke Majesteit, mitsgaeders de subventien ende beden der Koninklyke Majesteit ende diergelicke.

22. Onder 't voornoemde landt van Dendremonde zyn acht vierscharen, daeronder resorteren diverse prochien toebehoorende den Heere van Dendremonde, hem immediet subiect wesende, hebbende alleene justicie fonsiere, erven ende onterfven, ende de kennisse van allen lantsaecken, sonder meer; te wetene: Zele, Hamme, tzamen; Berleere, Gremberghe, over d'een zyde van der Schelde, ende over d'ander zyde, als S^c Gillis, Belle ende Zwuycke, een vierschaere; Lebbecke, Opwyck, Vlassebronck ende Basrode.

En marge: Wort daghelic contrarie genseert.

23. De reste van andere prochien van den lande van Dendremonde zyn vassalen, hondende elck huerlieder leenen ende heerlicheden van den huuse ende hove van Dendremonde.

Queritur van Wetteren.

24. Syn oock binnen der voornoemden prochien zeven hooftscepenen ende huerlieder clereq: van welcke hooftscepenen d'institutie ofte destitutie toebehoort den voornoemden hoochbaillin, soo oock van gelieken doet d'institutie van de wethouders ende clereken van de voorseide acht vierscharen, ende dat t'allen tyden als 't hemlieden belieft ende goetdmekt.

25. Vermach oock de voornoemden baillin te ghevene remis by die van den raede in Vlaendren, ende anderssins niet, ende gheleede sonder advys, zoo verre 't faict gebuert zy bryten der stadt.

26. Soo wanneer, ter causen van executien op vonnissen van dezelve acht vierscharen gewesen, oppositie ofte gheschille ryst, vermoghen sy zuleke opposanten ende gecondempneerde te doen vervanghen ende doen bringhen binnen derzelve stede van Dendremonde, alwaer scepenen derzelve stede de kennisse ende judicature toebehoort, oft dezelve executien ende vervanghen wel ende behoirlyck gedaen zyn ofte niet, sonder dat de voornoemde wethouders van de voornoemde acht vierscharen eenighe kennisse daerop vermoghen te nemen.

27. Ende en zullen de scepenen van dezelve acht vierscharen gheene personele kennisse vermoghen te nemen van contracten ende vercoo-

pinghe van onbezette renten ofte andere vliegghende schulden, noch die voor hemlieden te passeren; ende zoo verre zy ter contrariën doen, zal ghehouden zyn voor nul ende van gheender weerden.

28. De voorseide officiers en zullen niemant, wie hy zy, moghen vanghen om criminele zaecken, sonder precedente informatie danof t'hebbene, ofte naer 't present mesfait, ten ware dat de accuserende partie hem gevanghen stellen wilde jegens den geaccuseerden; welcke voorseide informatie de voornoemde officiers schuldich zyn te communicieren die van de wet, binnen twee daghen naer dat zy de prinsse gedaen zullen hebben.

29. De baillin is schuldich alle gevanghenen, als zy versoneken ende begheeren, binnen derden daghe te wette te stellen ende hemlieden te rechte te ghevene ende heesch te makene, up pene.

30. De voornoemde officiers en zullen niemandt mueghen pynen noch ter banck bringhen sonder sententie ofte vonnisse van mannen ende scepenen, alsovooren de informatie gesien ende de delinquanten danoff gheëxamineert wesende; wel verstaende, dat zy niet langere en zullen moghen doen pynen dan altyts ter discretie van mannen ende scepenen.

Rubrica secunda.

Van Arrestementen.

1. D'een poortere en sal den anderen poortere, woonende binnen der stede ende lande van Dendremonde, niet vermoghen te arresteren, noch hem beclaghen ofte aanspreken, elders dan t'zynder poort, daer hy te rechte behoirt te stane, ten ware, by consente van scepenen, met eenen ontvrybrief; ende dat yemandt ter contrarie dede, sal verbueren de boete van XX l. p. ten proffyte van den Heere. Additio : In materie van verzekethede, vermach den eenen poortere den anderen betrecken voor myne Heeren van den raede in Vlaenderen, ende wert de verzekethede aldaer gewesen.

2. D'officiers van der stede ende lande en vermoghen niet 't goet van eenen poortere, residerende binnen de stede ende lande voorseid, niet vluchtich zynde, t'arresteren voor eenighe onwettighe schulden, ten ware by consente van scepenen derzelver stede, ofte dat degheene die 't arrest begheert ghedaen t'hebbene, 't zelve goet zyn maken wilde, ofte seyde daervan part of deel t'hebbene.

3. Eenen crediteur, vindende zynen schuldenaer van buyten ofte

vrempt binnen der stede oft lande van Dendremonde, mach, by eenen officier van derzelve stede ende lande, denzelve zynen debiteur f'arresteren, om van hem zekere t'hebbene, te rechte te comene ende 't gewysde te betalen, behoudens hem zyn exceptien.

4. Indien dat een officier, versocht wesende den vremden man ofte zyn goet, present ende voor ooghen zynde, f'arresteren, ende 't zelve refuseerde te doene, oft naer 't arrest den man ofte goet liet gaen sonder den creditenr met souffissante borchtochte ende zekere, oft anderssins wettelick, te voorsiene, die moet innestaen ende verantwoordene, ofte betalen de schult daervooren 't arrest ghe-daen is.

5. Die eenich goet binnen uyten huuse ofte bewarenisse ghearresteert heeft, ende den last van 't zelve te bewarene aenveert, ende daerenboven wech laet draghen ende versteken, es schuldich te verantwoordene ende inne te staene voor de schult ofte actie daervooren t'zelve goet gearresteert was.

6. Een vremdt persoon alhier ghearresteert, moet in 's princen gevangnisse gaen, totter tyt toe dat hy borghe ende cautie gestelt zal hebben van hier te rechte te staene ende 't gewysde te vuldoene; ende indien hy hem gheen borghe ghecrygen en conste, zal gestaen midts cautie juratoire; ten ware dat seepenen, considererende die ghelegentheit van der zake, anders daerinne ordonneerden.

7. Es oock een vrempt persoon, willende eenen anderen vremden persoon ofte zyn goet binnen der voorseide stede ende lande voorsereven f'arresteren ende te rechte te betreekene, es schuldich terstont voor twee seepenen cautie ende burchtochte te stellene, met poorters ofte panden souffissant, naer de ghelegentheit ende groothheit van der sake, voor alle costen, schaden ende interesten, die de ghearresteerte zoude moghen dooghen.

8. Alle arresten van seepen oft goet in seepen wesende moet gebueren by den baillin ter kennisse van twee mannen van leene; daervooren zy hebben t'samen V schellinghen grooten, te weten de baillin XX stuyvers ende elck man van leene vyfve.

9. D'officiers der voorseide stede en zullen om civile zaecken, niemant in rechte ofte vanghenisse houden overwonnen ofte onverbonden, indien zy souffissante zekere stellen ende verantwoordene te rechte te staene voor die van de wet derzelve stede, ende 't gewysde te vulcommene.

10. Indien de voorseide officiers ter contrarien deden, zullen dezelve officiers vallen in de costen, schaden ende interesten van deghnene

die zy ghehanden zullen hebben boven de voorseide presentatie van zekere ende burchtochte.

Rubrica tertia.

Van vrede te gheven.

1. In den eersten, indien yemant (twist ende gheschil hebbende), van eenen anderen persoon begheert verzekert te zyne, van hem niet te mesdoene ofte laten mesdoene, in woorden oft in faicten, dezelve persoon, 't zy poortere ofte andere, is schuldich dezelve verzekert-hede wettelick te moeten doene; ende deghene die dezelve refuseerde, es daervooren ghehouden in besloten vangenisse te gane, daer blyvende tot anderstont dat hy dezelve verzekertheid gedaen zal hebben.

2. Die verzekert wilt wesen oft vrede begheert, is schuldich van gelicken te doene.

5. De verzekert-hede ofte vrede (als vorseid es) gegeven wesende, indien yemant daerenboven qualyck toesprake ofte injuriceerde, die soude verbueren, voor de eerste reyse de boete van X l. p. ende eenen wech ten Heylighen Bloede tot Wesenake, ofte zes Carolus guldens daervooren; de twee deelen ten proffyte van den Heere, ende 't derde van de stede; ende die noch daerboven den anderen dreechde te smytene, die verbuert de boete van XX l. p. ende eenen wech te Rome, ofte vyftliene Carolus guldens daervooren, te bekeerene alsvooren, ende moet binnen sonneschyn der stede ende seependomme ruymen, op de verbuerte van 't voorste let van den vinghere synder rechter handt.

Ende die boven de verzekert-hede ofte vrede den anderen smete oft quetste, die verbuert zyn lyf.

Rubrica quarta.

Van de poorters.

1. Die van der stede van Dendremonde vermoghen l'ontfaene in haerlieder poorterie, als poorters ende poorterssen, alle maniere van lieden ende persoonen, mannen ende vrouwen, van wat conditie dat zy zyn, *residerende binnen derselver stede ende lande van Dendremonde, betalende jaerlicx de rechten binnen derzelver stede daertoe staende, te*

weten X gr., de IX grooten in de profyete van de stede, ende eenen grooten tot proflyte van den ampman; wel verstaende, dat de man altyts vryt syn hunsvrauwe.

En marge : Que les motz subrégnez mieulx vouldroient ostez.

Additio. Nota : Dat de man, nt credo, bevryt zyn kinderen wesende in zynen aet ende dranke.

2. Alle persoonen die in de poorterye zullen ontfaen worden, sal men ontfaen op stadthuys, ende zullen gehouden zyn te zwerene dat zy gheen poorters en werden in fraude van den Heere.

En marge : Mémoire, que ces motz subliniez ne sont observez.

3. Alle poorters der voorseide stede, overlydende binnen derzelve stede ende lande van Dendremonde, zyn vry van den hesten hoofde, alzoowel jegens den Prince als de vassalen.

4. Niemandt en sal ontfangen ende vry werden in eenighe ambochten ofte neeringhe van derzelve stede, hy en moet ingeboren poortere zyn, ofte de poorterye vercreghen hebben metter handt.

5. Een poortere, vertreckende met zynder woenste ende elders gaende wonen buyten deser stede oft lande van Dendremonde, die en verliest zyn poorterie oft vryheyt van den ambochte niet, maer mach altyt wederomme commen hiinnen der voorseide stede ende lande, al zoe vry als hy van te voorent was; wel verstaende, dat hy, al zoe langhe als hy buyten woent, zoe en gandeert nochte en gebruyet hy niet van der vryheit van derzelve poorterye.

6. Soe wanneer eenen buytenpoortere overlyt, zoe vermach zyne weduwe ende ontste soue, ofte, by refuse van den antsten zone, den tweeden, ende soo voorts, commen ende werden poorters van derzelve stede, midts commende ende huerliedder doende overstellen, binnen veerthien daghen naer den voorseiden overlyden, ende betalen van elken hoofde eenen stuyver voor de signature van 't registre, ende voorts de dootschmit dobbel poorteryghelt.

7. Alle persoonen geboren binnen der voorseide stede van Dendremonde zyn poorters derzelve, al waren huerliedder vader noch moeder gheen poorter of poortersse geweest.

8. Een ingheboren 's poorters dochtere, wooneude binnen deser stede, poort ende scependomme van Dendremonde, trauwende eenen buytenman, vryt haren man, ende mach dien overstellen als poortere, betalende eenen stuyver voor de signature, midts 't zelve doende binnen veertich daghen naer den huwelicke.

9. Hander of handerigghel, buytenpoorters wesende, blyvende ghemeen met huerliedder kinderen in haerliedder aet ende dranke, onder

huerlieder jaren wesende, gaderen metten zelve huerlieder kinderen van de vryheyt ende poorterye derzelve stede.

10. Dat gheen maniere van ghelooften, ghedaen by poorters derselver stede, voor eenighe wetten binnen denzelven lande, ny eenighe peynen oft heerlicke executien, en zullen van weerden zyn binnen derselver stede ende lande van Dendremoude, tenzy dat die ghedaen ende gepasseert werden voor die van derzelve stede, daer zy te rechte staen, ende anderssins niet.

Publicatie gedaen 11^{en} maartij 1572, ende vernient ultima Decembris 76 : dat gheen poorters d'een den anderen en moghen betrecken elders dan hierbinnen. In 't registre van Ordonnantien, fol. 156.

Rubrica quinta.

Van de gerechten den gelauden luyden aengaende.

1. Eerst, man ende wyf, terstont naer de consummatie van den huwelicke, zyn ghemeen in alle baten, schulden ende comeren hemlieden opgecomen zoowel voor huwelick als binnen huwelick, als zy oock zyn in alle conquesten ghedaen binnen huerlieder huwelick.

2. Dat een laudere oft lauderigghe niet en sal uoghen 't sterfhuus vlien nochte renunchieren, newaer sal nootsakelick blyven in bate ende comeren van den sterfhuuse, sonder te moghen userene van de sluetele op 't graf te stellene.

Nota : Dat es te verstaene, als hem egheen hoir en presenteert, anderssins veruach te doene afwysinghe. *Costumen van Ghendt 4° pars. rubrica XXV. art. 44. et seq. usque ad so^{am}.*

3. Den man behoirt de geheele handelinghe ende administratie van alle de goedinghen, tusschen hem ende zyne huusvrouw ghemeene wesende, ende veruach alle de catheylen fallionerene, mitsgaders oock de erfachticheden van synder zyde commende, ende oock de conquesten goeden binnen huwelick; maer aengaende de erfachticheden van zynder huusvrouwe ghecomen, die en veruach hy niet fallionerene, sonder huer consent, emmers zy moet daerof onteerft wesen.

4. Man ende wyf en moghen by gheenen middele binnen huwelick elckanderen beghilten, niet meer by testamente dan anderssins; wel verstaende, dat sy elckanderen nochtans moghen maken executeire van hueren testamente, ende in die qualiteyt moghen legateren een juweel, sonder frande, naer huer qualiteyt ende gestaethede.

5. Sullen oock man ende wyf moghen maken binnen huwelick

cleanderen 't gebruyck van een huys ende erfve, binnen der stede van Dendremode gestaen, 't leven van den lanxlevende geduerende, zonder meer.

6. Man ende wyf, voor consummatie van den huwelicke, mogen contracteren ende maken huwelixsche voorwaerden, behoudens dat zy die passeren wettelick, ofte anderssins, zoe behoirt naer rechte, an de lanxlevende van hemlieders, die kuere ende obtie : oft by hem daeran begheert te houden, ofte an de costuyme van den sterfhuisse, te wetene, bylevinghe t'hebbene ofte weduwestoel.

Welcke wedustoel is : van cleker spetie van meuble 't beste stuck voorennyte, ende voorts de heelft van de reste van de menblen.

7. Dies en mach de handerigghe ofte handere, anveerdende hieren weduwestoel, niet anveerden eenighe panden, juweelen ofte catheylen daer den man oft wyf haerlieders neeringhe mede ghedaen ofte winckele gehouden hebben.

Exempli causa : als een droochsheeders scheere, een weversgetarwe, een croone daer de vranwe de bruyt mede pareert, ende andere diergelicke.

Dies en behoudt oock de handere ofte handerigghe, anveerdende de weduwestoel, gheen tocht oft bylevinghe op de goedinghe van den overleden.

Nota : Memorie : dat eenen buytenpoortere heeft oock den weduwestoel, ofte oock buytenpoortersse.

8. Naer den overlydene van man ende wyf, de handere oft handerigghe es terstont gherecht jehens den hoirs, 't zy datter kinderen zyn oft gheene, t'hebbene 't recht van de bylevinghe zyn leven lanck gheduerende, op alle de goeden ende erfachticheden, waer die gestaen oft gelegen zyn, daerinne d'overledene erfachtich was t'zinen overlyden, d'welck is 't blat oft usufruct van de gheheelder heelft van dien, met allen proflyten, emolumenten ende vervallen daertoe behoorende, ende bovendien deelen ende t'hemwaerts behouden de gherechte heelftscheede van alle de meublen ende catheylen, ende dat menble gerekent is tenzelven sterfhuisse blyvende; ten waere datter douarie tusschen hemlieders daer te vooren gemaect waren, daarvan de lanxlevende van hemlieders zal moghen houden; wel verstaende dat, indien de lanxlevende den weduwestoel anveert, gheen bylevinghe hebben sal van 't goet van den overledene; ende bovendien de hondere treckt aen hem ende behoudt t'hemwaerts alle de erfachticheden, 't zy leen ofte erfve, van zynder gecommen syde.

Additio. Quod verum est, indien d'hondere ofte handerigghe niet en

kiest den weduwenstoel, zoo voorseid es, want alsdan verliest hy 't recht van den tocht ofte bylevinghe, zoo vooren verhaelt is.

Als waren die goeden ten overlyden bezeten in bylevinghe van zyne moedere, soe sal zyne achtergelaten weduwe daarvan genieten haer douaire naer de doot van de voorseide moedere. *Ita tendit Chasson in consuetudines Burgundie, tit : Des droictz et app' a gens mariez et femmes mariée, in verbis : pour et joyr sa vie durant.*

9. Alle bezette ende gheypotequierde renten zyn erfve gherekent, ende overzulex houden zyde, uuytgesteken lyfrenten, bezet oft onbezet, zyn ghehouden als have ende deelsaem; oock zyn losrenten onbezet.

10. Allegerande boomen, drooghe ofte groene, huusen, schueren, stallen ende andere edificien, leeninghen ende latinghen zyn gerekent meuble ende deelsaem; niet min, dezelve huusen ende edificien werden gepresen als ter eerden ligghende, unytgesteken de huusen, boomen ende al ander goet dat gecostumeert es den leene te volghen, die hem zullen reguleren als vooren staet.

Nota. Queritur : Van fruitboomen ende tronckeecken, staende up erfve, ende insgelix van vruchten noch in de eerde wesende, hoe die tusschen de hondere ofte hauderigghe ende den hoirs van den overledene ghedeelich zyn, zoeverre als die op erfve staen, ende insgelix of de boomen oock niet gherekent en worden als ter eerde ligghende.

Rubrica sexta.

Aengaende den onbejaerden kinderen ende monboiren ofte voochdyen.

1. Naer den overlydene van vadere ende moedere, de lanextlevende is naerst ter voochdyen van hnerlieder onbejaerde kinderen, ende naer hemlieden de naeste bestaende van getrauden bedde daertoe nut, souffissant ende bequaem zynde, ende mits stellen borghe naer rechte; wel verstaende dat dezelve voochden ende haere borghen moeten poorters wesen der voorseide stede; ende alzoeverre als scepenen dochte, dat die naeste niet souffissant en ware ter voorseide voochdye, ende datter gheen poortere daertoe en ware, zullen danof moghen useren t'hueren discretie, ten ware dat d'overledene daerinne zelve voorsien hadde.

2. Als een poortere oft poortersse sterft binnen der voorseide stede ofte lande, daer eenighe weesen ofte weese achterblyven, sal de

houdere oft honderigghe van dien poortelicken sterfhuse, ofte daer gheen en zyn, de twee naeste vrienden van dezelve weesen gehouden zyn te commen ende compareren voor ampman ende schepenen der voorseide stede, ende denzelven weesen te doen voorsien van twee souffisante voochden, in alzo verre als d'overleden poortere daerinne niet voorsien en heeft, ende dat binnen zes weken naer 't overlyden van vadere ofte moedere, up de boete van drye ponden parisiss.

Memorie. Dat de voochden moeten zyn poorters, woonende binnen der stede ofte lande van Dendremonde; dewelcke voochden oock gehouden zullen wesen souffissanten zekere te stellen voor 't goet van de voerseide weesen.

5. 't Welcke ghedaen zynde, soe wert de houdere ofte houderigghe, binnen anderen zes weken, den voornoemden voochden ghehouden, by goede specificatie ende verclaerse, den staet ende grootte van allen den geheelen goede over te ghevene, op de boete van X l. p.

Additio. Ende op dat geschiede, dat op den voorseiden staet tusschen den houdere ende de voochden eenich geschil, different ofte zwarichede viele, dat sullen de II^{en} ende III^{en} scepenen metten grefier in 't vriendelycke appoineteren, up dat doendelyck zy; daer neen, danof rapport doen in 't collegie van scepenen, omme danof ghedaen te wordene soe redene bewysen sal.

Naerdien de voornoemde voochden 't griendt dat voorseid es ghedaen zullen hebben, zoe moghen sy, op dat hemlieden gelieft, dan out-slegghen zyn van de voorseide voochdie, behondens dat zy van die weese ofte weesen altyts blyven moeten toesienders, midts dat se scepenen dan gheven zullen in voochdien ende gouvernemente den houdere ofte honderigghe van den sterfhuse, op goeden souffissanten zekere, dat dezelve houdere oft honderigghe gehouden wert te doene, van die weese oft weesen goede; ende dan soe wert de voorseiden houdere ofte honderigghe de naeste omme de voorseide weesen te houden, metten bate van hueren goede; behondens emmers, dat de voorseide houdere ofte honderigghe wert ghehouden de weesen wel ende duechdelick te doen leerene, regierene ende onderwysen, alle zaecken naer hueren staet ende incommene van hueren goede, altyts ter ordonnantie ende goetduncken van scepenen.

Ende op dattet gebuerde, dat de voorseide weesen goet jaerlicx veel meer bedrouch, dan de voorseide weesen costen mochten te hondene, ghelyck voorseid es, dan zoude de houdere ofte honderigghe ghehouden zyn, by advyse van scepenen te belegghene, ten oirboire ende proffyte van de weesen.

4. Welken staet van goede de hondere oft houderigghe, binnen de veerthien daghen naerdien, gehonden wort wel ende getrauwelick t'affirmeren by eede, dat zy gheenderande goet meer en hebben noch en weten daerinne de voorseide weesen gherecht zouden wesen, dan in denzelven staet begrepen es; ende waer 't by alzo, datter meer goets bevouden wierde dan de voorseide hauderiggghen overbracht hadden ende by eede gehonden, soo voorseid es, zonden 't zelve de weese alleene hebben, als verloochent goet.

5. De voorseide seepenen ofte voochden zyn ghelonden, binnen XL daghen naer dat den voorseiden staet ontfanghen es, jehghens den houdere ofte houderigghe wel ende getrauwelick te verdeelene van dezelve goeden van denzelven sterfhuuze, by wete, consente ende met auctoriteyt van seepenen.

6. De voorseide verdeelinghe ghedaen zynde, werden de voorseide voochden, binnen veerthien daghen daernaer volghende, ghehouden den staet van goede van dezelve weesen, by goeden expressen, verclaesse, in gescrijfte over te bringhen onder seepenen, omme wettelicken geregistreert te wordenne, tot bewarenisse van dezelve weesen, op de boete van XX l. p.

7. Waer 't by aldien dat de weese oft weesen hadden eenighe juweelen, oft andere meublen goeden, die by der tyt souden moghen verargheren, die zullen de voochden, by advyse van seepenen, moghen vercoopen, behoudens dat zy 't zelve gelt, danof commende, ghehouden werden te beleggheene ten profflyte ende oirboire van dezelve weesen.

8. Indien de weesen zoevele innecommens goets niet en hadden, dat men se in redelicheden metten vruchten ende blade mochte onderhouden, sullen de voochden, by advyse ende auctoriteyt van seepenen, d'erfgoeden van dezelve weesen moghen vercoopen, ende de penninch converteren in erfvelycke ofte losselicke renten, ofte anderssins naer goetduncken van de voorseide seepenen; wel verstaende, dat dezelve penningen in successie sorteren zulcke rechte ende nature, als erlve gedaen zonde hebben, indien sy niet vereocht en waren geweest.

Additio. Ende opdat gebuerde dat eenighe weesen sterven, dat altyts 't geld commende van den vercopene van de erfvelicke goeden van dezelve weesen, gaen ende deelen ter zydenwaert van denghuenen danof dat commen es, ende anderssins niet.

9. Alle weesen blyven in voochdyen tot dat se XXV jaren oudt werden, tenware sy eer ten huwelicke ofte anderen gheapprobeerden state quamen, midts welcken zy buyter voochdye zyn zullen.

Additio : 't zy by emancipatie in forma als anderssins, ende dat ghedaen, soo werden de hondere oft honderigghen, ende toesiendre oft voochden, gehouden hemlieden huerlieder goet over te ghevene, ende bewysen binnen zes weken daernaer volgende.

10. Alle contracten van vercoopinghen, mangelinghe, etc., gedaen by weesen sonder consent ende auctoriteyt van scepenen oft huerlieder voochden, zyn ende werden gehouden nul ende van onweerden.

11. Voochden nochte handerigghen en sullen niet vermoghen te vercoopen, belasten, alieneren ofte vermanghelen, in eenigher manieren, eenighe huusen, renten, erfve ofte leenen, eenighe weesen toebehoorende, sonder advys van vrienden ende maghen van denzelven weesen, ende voorts sonder consent van de Wet; dewelcke Wet 't zelve consent niet gheven en sal sonder alvooren geïnformeert te zyne, ende dat se bevindt dat het zy omme den noodt oft meerder proffyt van dezelve weesen; ende indien der contraire ghedaen wort, sal 't zelve gehouden worden over nul ende van onweerden; bovendien zullen de voochden verbueren de boete van XX l. p., de twee deelen ten proffyte van den Heere ende 't derde ten proffyte van de voorseide stede.

12. Alle voochden ofte hondere ende handerigghen syn gehouden alle jaere eens, ofte ten vermane van den ampmann ende scepenen, dnechdelicke rekeninghe ende bewys te doene van huere administratie, up de boete van III l. p.; de twee deelen ten proffyte van den Heere ende 't derde tot proffyte van de stede, latende copie van derzelve rekeninghe onder de Wet, ten hende dat de vrienden ende maghen van dezelve weesen zullen mogen weten elk sjaers den staet van den voorseiden weesen ende hoe zy geregiert zyn geweest; ende indien bevonden ware dat de weesen qualyck geregiert hadden geweest, dat zullen dezelve voochden, die 't gedaen hebben, gehouden ende schuldich syn dobbel op te rechtene, ende voorts staen ter correctie van Heere ende Wet.

Additio. In exemple van anderé; de voornoemde boeten te deelen, 't III^{de} tot proffyte van den Heere, d'ander derde tot proffyte van der stede ende t'derde derde tot proffyte van den anbringhere, alzoo diewils de contrarie van desen ghedaen sal worden.

Memorie : Dat dese costnymen annopende de momboirie van de poortelicke sterfhuusen, wat gereformeert ende geaugmenteert zyn geweest by der Wet derzelve stede, ende openbaerlick ter bretesquen mytgelesen ende gepublicieert, present; Anthonis van Hoorenbeke, bailliu, Mr Olivier Nienlantz, Pieter Everdey, Maerck Nienlant,

Charles Unyten Eechoute, Joos van Somare, Gheert van Nieuwenhove ende Heyndrick van Aeltert, seepenen derzelder stede, den IIIe in Octobre 1555; weleke augmentatie ende reformatie hierboven gheaddeert staet.

Rubrica septima.

Van versterften ende successie van erven.

1. Naer de generale costnyme derselver stede ende lande, den dooden eerft den levenden zyn naesten hoire ende bequame ofte habile om succederen.

2. Een kindt overlydende sonder wettich hoir van zynen lichame achter te laten, vadere ende moedere noch beede levende, alzulcken goet als vadere ende moedere hemlieden t'huwelicke gegeven hebben, keert wederomme tot vader ende moedere; ende d'ander goet succedeert soo 't naer ghemeene rechte behoirt.

Memorie: Dat hier nergkens gespecificeert en staet wat de oudtste zone in 't sterfhuis van zynen vadere vooren myt hebben moet, angaende de menben ende catheylen, *scilicet, ut vulgo dicitur*, 't beste peert, 't beste pandtysere, 't beste zweert, de beste dagghe, den segele, signet ende diergelicke.

3. Indien ten overlyden van den voorseiden kinde, 't bedde van vadere ende moedere gebroken waere, soe sal 't gheheel goet van denzelven kinde gaen ende succederen up zyne broeders ende zusters.

4. Indien 't voorseide kindt gheen broeders nochte susters en hadde, soo sal den vadere ofte moedere noch levende d'een helft van den goede by denzelven kinde achtergelaten ende dhoirs van zijnder syden van vadere oft moedere overleden, dander heelft.

5. Niemand en sal hem moghen hoir finderen in een poortelyck sterfhuis, oft commen in gedeede, tensy hem alvooren by seepenen habile make, midts stellende poortelycken zekere, op dat hy 't vermach, ofte zulcken anderen zekere als naer redene van rechte behoirt.

6. Bastaerden en succederen niet in goedinghen by haerlieder vader achterghelaten.

7. Bastaerden succederen als ghetraude kinderen in de goedinghen by huerlieder moedere achterghelaten, ofte eenighe andere persooenen den bastaerden van 's moeders zyde bestaende, zoeverre dat simple bastaerden zyn, niet overwonnen, die men, naer recht, heedt spurios.

8. Elk vermach, by testamente ofte anderssins, te disponerene

ende wech te ghevene, tot proffyte van die 't hem belieft, tgeheel derde van zynen goede, 't zy leen, erfve olte have, ende niet meer; ende soeverre hy meer gave dan 't derde, soe soude zuleke ghilte gereduceert worden totten gerechten derde.

9. Wel verstaende nochtans, dat niemant lief kindt maken en mach, ten ware by ghilte van leenen, als hiernaer breeder gheseyt is, maer succederen alle de kinderen evengelick in have ende erfve.

10. Alle 't ghendt dat vader ofte moedere een kindt te huwelicke gegeven heeft, is 't zelve schuldich weder inne te hringhen in deele jeghens zyne andere broeders ende zusters, olte die hemlieden representeren in de successie van zynen vadere ofte moedere, grootvadere oft grootmoedere.

11. Als man ende wyf gaen van levenden lyfve ter doot, achterlatende kinderen van twee ofte meer bedden, die kinderen succederen ende deelen jeghens zijne andere broeders, in de versterfte van huerlieder vader ende moedere ofte andere houders, hooft ende hooftgelicke.

12. Soe wanneer datter broeders oft susters zyn van diverschen bedden, ende d'een comt te sterfvene sonder hoir, de gheheele broeders hebben voorenuyte deen heelt van allen den meublen, catheylen ende vereregen goeden, ende dander hellt wort ghedeelt tusschen alle de broeders ende zusters 't zamen, soewel van den tweesten als eersten bedde, hooft ende hooftgelycke.

13. Alle erfgoeden ende erfvelicke bezette renten volghen de zyde ende struyck danof zy ghecommen zyn.

14. In successione collateralis ende van beyden, sal men succederen ende deelen alle erfgoeden by struycke ende staecke, ende by hoofden.

15. In alle successie van have ende erfve, zoewel collateralis als directe, heelt representatie, plaetse ende stede.

16. Soe wat persoon hem hoir funderen wilt per *benefice d'inventoire*, dezelve is schuldich danof te vercryghen opene lettren ende gratie van den Prince, ende wettelycken inventaris te maken van allen den goeden van den sterflunze, ende dezelve goeden te verzekereue ende goede souffisante borghe te stellene, eer hy dezelve goedinghen zal moghen aenveerden, ofte anderssins soude verliesen 't beneficium van dezelve lettren van inventaris, ende hem subiect maken, als simpel hoir ende erfgenaem, alle schulden van den sterflunze te betalene.

17. Eeneyghelyck is ghehoirlooft de sterflunzen van zynen vader ende moedere, broedere, zustere oft andere te repudieren, zonder

dat hy hem gehouden zal zyn hoir te fonderen ofte eenighe schulden te betalene.

18. Religieuse personen geproffessyt en succederen niet meer in successie van vadere ofte moedere, dan andere personen.

Rubrica octava.

Van successie van leene ghehouden van den hünze ende hove van Dendremoude.

1. Eerst, soe wie leen conquesteert, ontfaect ende ter erfven compt, die behoirt 't zelve leen ende voleht t'zynder syde, sonder dat hy gehouden is eenighen coopschat inne te bringhen, soe wel jeghens synder hunsvravnwe dan huerlieder kinderen ende erfghenamen.

2. Eenyghelyck, zoe wie het zy, is geoirlooft zonder octroy, noot ende consent van den naesten hoir ofte van yemant anders, zyn leengoeden te vercoopen, wech te gheven, veranderen ende belasten, zoe wien dat hem belieft, het ware aen zyne kinderen ofte andere, behoudelick dat 't zelve geschien moet voor bailliu ende mannen van den voorseiden hove, midts observerende de kerkgeboden ende andere solempniteyten daertoe staende, ende voor 't relief thien pont parisis, ende XX grooten voor camerlinckgelt, zonder meer; ende en sullen de kinderen niet schuldich zyn dezelve leenen oft yet anders daerjehens inne te bringhen, commende succederen met haerlieder broeders ende zusters.

3. Wel verstaende dat, daer gheene naerhede en valt, daer en dienen gheen kerkgeboden.

4. Alle huwelicke voorwaerden, giften testamentaire ende andere dispositien van leenen, en zyn van gheender weerden ende en binden niet, tenzy dat die gepasseert zyn voor bailliu ende mannen van den hove van Dendremoude.

5. De leenen geleghen over de zyde van der Schelde streckende naer Vlaendren, flamingant ofte gallicant, commende van vadere ende moedere ende van directe linie, die succederen ende deelen, te wetene ende alle dandere zonen eenyegelyck 't derde, ende bovendien commen zy deelen in erfve ende catheylen, hooft ende hooftgelicke.

6. Dat zoewanneer eenighe van de broeders sterfven, gherecht zynde in 't derde, dat 't zelve recht van den derde accresseert ende compt wederomme an den outsten, ende niet op d'andere jonge broeders, die in 't zelve derde gerecht zyn.

7. In de leenen over de zyde van der Schelde naer Brabant, in den lande van Dendremonde ghelegghen, deelen de sonen evenghelyck in alle proffytten, emolumenten ende vervallen daertoe behoorende; zulex dat d'outste zone niet meer voordeels en heeft dan dat hy 't zelve leen t'hove draecht ende danof man van leene wort; ende bovendien deelen zy in erfve ende catheylen, alsvooren.

Nota. Laerne ende Calcene useert anders.

8. Ende in leenen over dezelve zyde ghelegghen buyten den voornoemden lande, sal men inne succederen naer de costuyme van de plaetse daer dezelve leenen gelegen zyn.

Nota : Dat is in Brabant, ende dit heeft alleenlick plaetse in materie van successie; twelek schynt univierselyck waer te zyne, dat men succedeert naer de costuyme locale, weder 't leen gelegghen is in Brabant ofte elders buyten den voornoemden lande van Dendremonde.

9. Daer de sonen zyn, daer en hebben de dochters gheen recht totten leenen.

10. Daer gheen sonen noch zone en is, daer deelen de dochters gelyck boven gheseit is van de sonen.

11. Van den sonen oft dochters, d'outste vermacht zyne broeders ofte zusters van hneren rechten paert ende deel uyt te legghene, verpaertene ofte recompenserene, met anderen goeden, leenen ofte gronden van erfven commende uten selven sterfhause; ende indien 't zelve uytlegghen ende recompense niet ghedaen en wert, zoo zullen de voorseide andere broeders ende susters den ontsten staen te gevolghe, dat is : zy betalen moeten hner part ende contingent van de relieffe ende toecompste, soe dicwils als 't zelve leen verandert by versterfte ende successie.

Item, als zy vercoopen, die te gevolge staen, en heeft de Heer gheen relief.

12. In leenen commende van besyden, waer dat die gestaen ende gelegen zyn, succedeert d'outste ende naeste bestaende van der zyde danof de leenen gecommen zyn, de manspersoonen altyts geprefereert voor de vrouwen in gelyck grade.

15. Een sone van den eersten bedde is geprefereert een sone van den tweedden bedde, ende dierghelecke de dochters, daer gheen sonen en zyn, in de successie van leene van vadere ofte moedere gecommen, niet jeghenstaende dat 't zelve leen mochte geconquesteert ofte verereghen wesen, staende ende gheduerende tweeste huwelick.

14. In successie van leene representatie en heeft gheen stede.

15. Daer twee persoenen staen in gelicken grade, d'een gecommen van manspersoone, ende d'ander van eender vrouwepersoon, d'outste van jare wert geprefereert ter successie van de leenen, nietjegenstaende dat zy van der vrouwen gecommen is; wel verstaende nochtans, dat den man altyts geprefereert wort voor de vrouwe, al waer de man oock mindere van jare.

16. Een nieu leen geconquesteert sonder naerhede, succedeert op den naesten oudtsten van denghuenen die 't leen ontfaen heeft, van wat zyde dat hy bestaende zy; maer is 't vercreghen by naerhede, volcht de zyde daer de naerhede geboren is.

17. Bastaerden en succederen niet in eenighe leenen van huerlieder svaders zyde gecommen, maer wel in leenen gecommen van 's moeders zyde, zoeverre sy simple bastaerden zyn ende niet onverwommen, *quod latine spurios appellamus.*

18. Alle belastinghe van erfvelicke onlosselicke renten, bezet ende gheypotecquiert up leenen, hebben ende sorteren nature van leenen.

Additio. Dat overzulex eene rente, competerende den Heere van Vinderhoute op den tol deser stede, is leen ten boucke bekent ende staet verheven.

19. Alle losselycke goypotecquiede renten hebben ende sorteren nature van erve.

20. Niemand en mach eenich recht heeschen oft vervolghen in eenighe leengoeden, tenzy dat hy die alvooren verheven hebbe, ende betaelt de rechte daertoe staende.

21. Die eenich leen by successie aenveert, die wert bekent hoir, 't zy in rechte linie ofte van bezyden; wel verstaende nochtans dat hy niet gehouden en is eenighe schulden te betalen, dan in subsidie ende by gebreke van andere goeden.

Memorie. Dat den lesten in junio 1564, zoe wierden de monboiren van 's heeren van 't Covingen kinderen gewesen : dat, indien zy de leenen wilden aenveerden van luere vrou moedere, dat zy souden moeten de schulden betalen van den sterflinuse.

22. Soo wanneer datter meer persoonen 't zamen sneederen in 't leen, den oudtsten volcht het opperhuus ofte huusen staende op de mote oft binnen den walgracht, metter artillerie ende andere munition daertoe dienende; ende dergheelicke oock alle instrumenten dienende ter voghelrye, visscherye ende jacht, mitsgaeders alle de boomen staende binnen derzelver mote ende wallen, ende al dat men metter selver walbrugghen slyten mach, sonder dat dander hoirs, ter causen van lueren derde, ofte anderssins, daerinne eenich recht pretenderen moghen.

Additio. Indien 't zelve leen niet in als besloten met walle ofte mote, ende maer een roochnys en heeft, volcht 't zelve den leene.

25. Alle huysen staende op leengronden buyten de mote, wallen ofte walbrugghen, midtsgaeters alle opgaende murwe hantten, zyn ghedeelich als meuble; wel verstaende nochtans, dat zy gepresen zullen zyn als ter eerden ligghende.

24. Alle de huysen ende opgaende boomen upt leen staende, daer gheen walle ofte mote en is, danof volghen den outsten hoir het beste, mitsgaeters 't roochnys, poorte, hovenbuer ende duyflnys, mitsgaeters den besten schanboom, sonder die te moeten verderdene ofte in deele te bringhene.

23. Alle het hout staende up leen, als opgaende eecken, tronck-eecken, ollemen, esschen, kersselaren ende alle fruytboomen, ende al dat voor hert hout gerekent wordt, volcht den leene.

26. Taille-hout boomen drye jaren out zynde, is gedeelich; ende 't guendt dat maer drye jaren out en is, ofte daerondere, volcht den leene.

27. Den stoel van den wintmelen, metten standaert, eertvast staende, volcht den leene, ende 't cot, met al datter draeit, is have gerekent ende deelsaem als meuble.

28. Alle het metswerek van de watermuelens daer de wielen inne drayen, tot ende soo veerre dat de muelensteen bedect zyn, volghen den leene; ende alle d'andere hueren edificien zyn gedeelich als have; wel verstaende, dat de proprietaris die sal moghen houden ten segghene ende estimatie van goede mannen ofte die ter eerden laghen.

29. Als yemant tot eenighe leenen is commen, 't zy by ghifte, coope, manghelinghe, successie, naerhede oft anderssins, die moet 't zelve verheffen binnen XL daghen, ende danof behoirlick manschip ende feantschip te doene, naer de costume, betalende 't relief ende camerlinekgelt oft andere rechten, daertoe 't zelve leen verbonden is, op de boete van X l. p.

30. De vassael ende leenhondere is, binnen andere XL daghen daernaer volghende, ghelonden zyn rapport ende denombrement behoirlick over te bringhen, met goede ende clare specificatie van zynen vernieuwene; zoo hy moet t'elcker reyse assen eenen nieuwen Heere is, dies verzocht zynde, op gelicke boete.

31. Vranwepersoonen leenen ontfangende, ofte weesen die verheffende, moeten stellen eenen man van voechdie.

32. Indien de vassael oft leenhondere 't voorseide relief niet beta-

len en wilde, zoe mach hy ontstaen metter bester vrome van de eerste drie jaren; welck verclaers hy ghehouden is te doene binnen XL dagen.

55. De lanextlevende, 't zy man oft wyf, heeft recht van bylevinghe ende douaire an de leenen t'huwelicke gebrocht ofte staende 't huwelicke verstorven, weleke is deen heelftscheede van de vruchten, profityten ende incommen van dien, met allen vervallen daertoe behoorende, zyn ofte huer leven lanck gheduerende; daermede dezelve man oft wyf zynen vryen wille doen mach, nietjeghenstaende eenighe alienatie ofte veranderinghe danof staende t'huwelicker huwelicke ghedaen, ten ware dat de vrouwe 't zelve huer recht van bylevinghe ende douaire behoorlick voor baillin ende mannen afgezworen hadde.

54. Up nieuwe leenen binnen huwelicke geconquesteert, ende binnen denzelven huwelicke vercocht of verandert, en valt gheen douarie ofte bylevinghe, ende en is ook van gheenen noode douarie ofte bylevinghe aff te zweerene.

55. Dies wort de houdere ofte hauderigghe, indien hy 't zelve recht van douarie ofte bylevinghe hebben wilt, gehouden te helpen betalen d'een heelft van den relieffe, mitsgaders de costen voor de toecompste van dien, ende dat voor d'eerste reyse alleene.

56. Twee persoonen ofte meer moghen recht van bylevinghe ende douaire hebben op een leen, elck naer rate van 't guene dies de proprietaris binnen zynen levende gebruyckende was; ende d'eerste tochtenaer ofte tochteneresse overlydende, zal aecessieren up dander tochteneere ofte tochteneresse daernaer volghende, ende alzoe voorts.

57. Een haudere ofte hauderigghe en is niet gefundeert totten rechte van bylevinghe oft douaire op de leenen, dan van de date dat hy ofte zy de heerlicke rechten betaelt heeft, ofte, in cas van refuse van de hoirs, dezelve rechten behoorlick namptiert.

58. Als een proprietaris zyn leen vercoopt, daerop yemant recht heeft van douarie ofte bylevinghe, dezelve tochteneere ofte tochteneresse heeft kuere ende optie : weder hy op 't zelve leen zyn recht van douarie behouden wilt, oft deelen den vierden pennineck van 't guendt dat 't zelve leen by den proprietaris vercocht is : dweleke zy gehouden zyn te verclaersene binnen veertich daghen naer de date van de vercoopinghe; anderssins sal ghehouden zyn te blyvene aen 't recht van de bylevinghe.

59. De vruchten staende oft wesende op den bodem van den leene ten overlydene van de tochtenaere ofte tochteneresse, succederen op den proprietaris van den leene, zonder dat de hoirs van dezelve

tochtenerssen daer van eenich recht hebben, al waert dat sake, dat dezelve vruchten gevelt, ghepiet ende afgehouden waren.

Additio. Hert hout, staende op gronden van leenen ghelouden van den linze van Dendremonde, als upgaende eecken, tronckeecken, holmen, hesschen, kersselaren ende alle andere hantwerck voor hert gerekent, sorteert de nature van den leene ende volcht den bodem van dien.

Hert hout : eecken, tronckeecken, hesschen, holmen, kersselaers.
— Murwe hout : abbeelen, willegghen, popelieren.

Queritur. Nu van den huusen ende houten staende ende bevonden op dezelve leenen ten overlydene van den tochtmaere, danof noeyt prisagie ghedaen is geweest, wien dat die competeert?

Rubrica nova.

Van naerhede.

1. Naerhede heeft plaetse ende stede, zoewel in leenen als in erfve ende erfvelicke bezette renten ende huusen.

Additio. Queritur : oft den calengierer sal moeten betalen 't guene dat op den coop gestelt is, te wetene : A vercoopt B een huus, verlecht een gelach van X s. gr., op conditie, zoe verre den coop hem niet en blyft, dat hy sal hebben dobbel gelaghe, scilicet XX s. gr.; queritur : oft de leste X s. gr. zullen moeten betaelt worden by den calengierer?

2. Indien datter meer calengierders zyn, de naeste van den vercoopere wert geprefereert van tween oft meer, al even naer, behondens dat zy bestaen van der zyde danof 't leen commen es, wel verstaende, dat in nieuwe leenen, die den vercoopere selve geconquesteert heeft, d'autste naeste van den vercoopere, van wat zyde dat hy bestaende es, wort ontfanghen ter zelve naerhede.

3. Ende alsser niemandt van den bloede bestaende den coop en calengiert, de heer vermach up dat hem belieft, den zelve coop t'anveerden, behondens ende danof de naeste zyde.

4. Alle goeden, 't zy leen oft erfve, vercreghen by naerhede in successie, houden de zyde nuyt wiens name dezelve naerhede geboden is.

5. Alle calengierers zyn ghelouden inere calenge te moeten doene ende vervolghen binnen drie behoorlicke keregeboden, die men danof gecostumeert is te doene, ofte emmers voor erlvenisse ende niet daer-

naer; mytgesteken uuytlandsche ende onbejaerde kinderen, die comen moghen binnen den jare ende daghe naer de date van derzelve erfvenisse, up peine van dies verstecken te zyne.

6. Soewanneer datter diverssehe gronden vercocht worden by eenen coope, 't zy dat dezelve gronden al leen zyn oft oock in partyen erfve, zoude den man, de naeste bestaende, niet calengieren de leenen oft erve alleene, maer is schuldich te calengieren den gheheelen coop oft niet.

7. In manghelinghe oft simple gliften en heeft naerhede gheen stede, in leenen noch in erfve.

8. Indien dat yemant vercochte zyn erfvelicke onlosselicke renten, staende beset op een leen, erfve oft anderen goede, de proprietaris van denzelve leene, erfve ende goedinghen vermach dezelve vercochte rente te calengieren, midts overlegghende de principale penninghen, metten costen daeranne elevende, indien datter niemant van den bloede en comme van den vercoopere; de welcke soude geprefereert zyn ter naerhede.

9. Soe wie paert ende deel heeft in een huus, ofte daerinne geauckert is, mach ende wort ontfanghen ter naerhede, indien dat d'andere partionier zyn part oft deel vercochte; ten ware datter yemant van den bloede quame, dewelcke soude geprefereert wesen.

Rubrica decima.

Van hueringhe.

1. In alle alienationen van leene, huusen ende erfven, hueringhe gaet voor coop.

2. Gheen hueringhe van leene en moghen langher dueren dan drie jaren naer t'overlyden van den proprietaris; naer welcke drie jaren d'hoer sal moghen 't zelve leen anveerden ende 't zelve van nieuwer verhueren, zoot hem belieft.

5. Alle renten bezet op huusen ende erfve staende binnen der stede van Dendremonde, sal men moghen quytten ten pryse als by de briefven, daerop zynde, verclaerst is; ende indien datter gheen briefven af en syu, zal men die moghen quicten naer advenant den pennick XV^{de}, zoe verre die bezet zyn sient den jare XIIIe ende thiene.

4. Ende indien de voorseide renten beset waren voor den voorseiden jare XIII^eX, sal men die moghen quytten ende aflegghen

naer rate van den penninck XX, altyts met vullen cheyse, dat is, metten naesten vallenden termyn, ende cost van de brieven.

5. Alle coorenrenten, bezet alsvooren, sal men moghen lossen voor zes pont grooten elcken sack tsiaers, ende voorfs naer advenant, ten waere dat by de brieven van meerderen pryse geconditionneert waere.

6. Van nu voortan en sal men gheene huusen, noch erlven binnen der voorseide stede moghen belasten met eenighe onlosbaer renten; ende indien men ter contrarien dede, sal 't zelve gehonden zyn als nul ende van onweerden.

7. Alle vercoopers van renten zyn schuldich ende gehonden te verclaersene de voorgaende lasten ende renten van de goeden, 't zy huusen ofte gronden van erlven wesende, omme die te doen exprimerene in de lettren van constitutien van dezelve renten, op de pene, soe wie eenighe voorgaende renten verzweghe, t'incurreren de boete van XX l. p., ende bovendien betalen 't interest van den coopere.

8. Soewanneer de coopers, ofte deghnene die cause ofte actie hebbende van eenighe renten, gebreck hebben van betalinghe, soe vermoghen zy dezelve ypoteeque af te winnen met drie wettelicke daghen mitsgadars den Heere zyne wettelicken dack.

9. Welcke afwinninghe gebuert wesende, es de proprietaris schuldich van de zelve goeden te rymen ende scheidene binnen drie maenden daernaer volghende, of danof t'hebbene 't gemoet van denzelve afwindere.

10. Naer welcke drie maenden, ende niet eer, vermach de afwindere, (cause ende actie van hem hebbende), dezelve goeden ende panden in kerkgeboden te legghene, ende die te doen vercoopene by subhastation ende 't bernen van de keersse; wel verstaende, dat de proprietaris, voor dezelve erfvenisse, vermach altyts de naeste te zyne, ende wert geprefereert, oplegghende d'achterstellen mette wettelicke costen daeran clevende.

(VERVOLGT).

PROCÈS-VERBAUX.

ASSEMBLÉE GÉNÉRALE DU 10 OCTOBRE 1901.

Présents : MM. Willemsen, Président, De Bock, Vice-Président, Reynaert, Secrétaire, De Pauw, Membre d'honneur, Annaert, De Ryck, De Decker, Jos. Verwilghen, De Moor, Puylaert, Membres.

Avant de commencer la partie académique de la séance, M. le Président rend un dernier hommage à la mémoire de M. Vital Keppens, Trésorier du Cercle, et exprime les regrets que les membres du Comité ont ressentis à sa mort.

Il remercie M. le Secrétaire Reynaert qui a bien voulu se faire l'interprète du Cercle lors des funérailles du regretté défunt.

Ce devoir accompli, M. le Président ouvre la séance et donne la parole à M. le Juge de Paix de Tamise, M. De Decker. Celui-ci lit une savante étude sur l'épopée flamande « Reynaert de Vos ». Après avoir dit un mot de l'histoire générale des épopées du Renard, puis en particulier de celle du Reynaert Flamand; il s'attache à démontrer que l'auteur du chef-d'œuvre de la littérature ancienne flamande était un Wasien. Sa démonstration est basée principalement sur les noms des localités où l'auteur du Reynaert place les scènes qu'il décrit. Les considérations aussi remarquables que convaincantes de M. De Decker, montrent que ces noms désignent sans contredit la contrée du Pays de Waes située aux environs du village actuel de Kieldrecht.

M. le Président Willemsen propose de faire paraître le travail de M. De Decker dans les Annales du Cercle.

Cette proposition est adoptée à l'unanimité.

Le second travail, lu à la séance, est présenté par M. le Président Willemsen.

Son étude a pour but de faire connaître les procédés employés par la Justice de notre contrée au commencement du XVIIIe siècle.

Les membres présents décident que l'étude de M. Willemsen paraîtra également dans les Annales du Cercle.

LE SECRÉTAIRE,
JOS. REYNAERT.

LE PRÉSIDENT,
G. WILLEMSEN.

DE DICHTER VAN „REIJNAERT DE VOS”

EEN WAZENAAR.

Wie weet er, in Vlaandren, niet van « Reinhart de Vos » te spreken?

Onze taalgeleerden bestudeeren aanhoudend de perkamenten waar de oudste stukken van 't middeneeuwsch gedicht op bewaard bleven, geschied- en aardrijkskundigen geven er geleerde boeken over uit; en men zou eene geheele bibliotheek kunnen volzetten met al wat er over den « Reynaerde » geschreven en gewreven wierd, in 't Nederlandsch, in 't Duitsch, in 't Fransch, in 't Engelsch, ja in 't Latijn. Maar buiten dezen wereld der geleerden, is bij ons vlaansche volk, de sage van den Vos niet het meest « populair » gebleven? Het middeleeuwsch gedicht ging over in volksboeken, waarvan de oudste van nit de XVe eeuw dagteekenen, en heden nog leest ons volk zeer gretig de laatste omwerkingen van J.-F. Willems, van Prud. Van Dnyse en van Julius De Geyter.

Het is geenszins mijn inzicht in letterkundige of historische bijzonderheden te treden over het vermaarde dieren-epos; ik begeer enkel de aandacht te vestigen op het bijzonder belang dat deze studiën voor ons land van Waas opleveren. Immers het blijkt thans buiten kijf dat de schrijver van onzen eersten vlaanschen Reijnaert

Willem die den Madoc maecte

een Wazenaar was.

Wat was dit eerste *Reynaertsgedicht*?

Van in de oudste tijden vond men bij alle volkeren zekere zegsels of sprookjes over de dieren; men mag zeggen dat de dierenlabel van bij de wieg van alle volkstammen een middel van onderwijs, van zedeleer is geweest.

Ook als men wil nagaan wat de eigentlijke bronnen zijn van het dieren-epos dat zoowel in Frankrijk en Duitschland als ten onzent in de XIIe en XIIIe eeuw bloeide, dan staat men voor een moeilijk op te lossen vraagpunt. Men heeft die gezocht in de Juidische, de Indo-Germaansche, in de Egyptische, in de Arabische overleveringen; en na Grimm, Lansberger, Keller, Mülleuhoff, Benfey, maken nog vele geleerden daartoe studien op de oudst bekende geschriften, tot op de Indische *Patschatranta* en *Hitopadesa*.

« In West-Europa, (1) werden de eerste dierengedichten gedurende de middeleeuwen in het Latijn geschreven door geestelijken ». Het best bekende is de *Ecbasis captivi* omstreeks 940 opgesteld, van wat later de *Ysengrinus* van Magister Nivardus. Welhaast trof men in Fransch Vlaanderen fransche bewerkingen aan van dierenfabels, en deze bloeiden er van het eind der XIIe tot het begin der XIVe eeuw. Men kent zoo wel 27 *branches du Renard*, maar men kan niet zeker vaststellen of die ooit een geheel gevormd hebben.

Volgens de oudste fransche « *brauche du Renart* » dichtte Heinrich der Gliechezâre den middelhoogduitschen *Isengrines Nôt* rond 1180.

Terwijl aldus verschillende dichters, in verschillende talen, den eenen van den anderen de sprookjes van den Vos overnamen, schreef in Oost-Vlaanderen een vlaamsche dichter zijn epos *Van den Vos Reynaerde*. Zeker bediende hij zich daartoe van zijne belezenheid in de fransche *branches*, waarschijnlijk zelf van zijne bekendheid met het hoogduitsche van Heinrich der Gliechezâre, maar alles op eigenaardige wijze voordragend, hier iets inlasschend, daar iets wijzigend, ginds eindelijk iets weglatend, en daarenboven zijn gedicht op bijna geheel oorspronkelijke wijze uitbreidend, door den tweeden helft naar eigen smaak te verdichten (2). Ook besloot men algemeen: onze *Reynaert* staat aesthetisch hoog boven de Latijnsche, Fransche ende Duitsche bewerkingen derzelfde stof. Hij is het schoonste en volmaakste onder al de Reimaertsgedichten, het meesterstuk waarmede onze letterkundige geschiedenis zoo schitterend aanvang neemt; (3) het echt nationaal kunstproduct waarop Vlaanderen ten eeuwigen dage roem mag dragen (4).

Veel is er over getwist geworden *wanneer* wel onze Reynaert gedicht wierd. Jacob Grimm stelde 't jaar 1250 vooruit; J.-Fr. Wil-

(1) Ten Brinck. Geschiedenis der Nederlandsche Letteren, bl. 141.

(2) Geschied. der Nederl. Letteren van ten Brinck, bl. 143.

(3) L. Scharpé. Belfort 1893, bl. 323.

(4) Jonckbloet CXXIV.

lems wierp het jaartal 1170 op; Jonckbloet nam het over, maar sprak later van 1180, van 1190, van 1200, en ten slotte ook van 1230. Serrure tracht te bewijzen dat hij ontstond in 1186—1188. Dat in Alexanders Geesten van Maerlant zinspelingen zouden gemaakt worden op den Reynaert bewijst zeker dat hij voor 1237 moet gemaakt zijn; maar andere zekere bewijzen ontbreken.

Wat nu is er geweten van den dichter?

Bitter weinig. Hij zelf noemt zich, in het Comburgsche handschrift,

Willem die Madock maecte
Waer hi dicken omme waecte.

Willem. Dus enkel zijn voornaam is zeker bekend, en zijn « auteurschap » van Madock voegt daar niets bij. Madock, zoo veronderstelt men, was een ridderroman, waarvan ofschoon Maerlant en andere ervan gewagen, het bestaan in twijfel wordt getrokken, maar die in alle geval spoorloos is verdwenen; ten ware zooals de heer de Pauw het eens in de Vlaamsche Academie beweerde, de Madock hetzelfde was als den bekenden Malagijs (1).

Willem?.. Taalgeleerden en historiekeners die zich met den Reynaert bezig hielden, en zich daarom wel eens luimig *Vossenjagers* noemen, hebben reeds verschillende namen opgespoord: een Willem Utenhove, een Willelmus Physicus van 1198, een Willelmus Clericus van 1205, een Willelmus Flamingus van 1220 en eindelijk een Willelmus Clericus die in 1269 eigendommen bezat in het land van Waas; ook nog van een Willem van Hildegaersberch enz. enz.

Of nu het ontdekken van een perkament eens zal toelaten met zekerheid tusschen zoovele namen te kiezen dat blijft af te wachten.

Doch een ander punt schijnt voor goed afgemaakt in de redetwistingen tusschen onze geleerden, 't is dat « Willem die den Reynaert maecte » tot ons land van Waas behoort, het « soete land » zooals hij het noemt. Hij spreekt van Gent en van Hulsterloo, en de studie der plaatsnamen die in den eersten Reynaert voorkomen bewijst duidelijker dag voor dag dat dichter Willem aanhoudend dit « soete land van Waes » voor oogen had.

Hebt gij al bemerkt, hoe onze oude vlaamsche schilders, zeer naïef de hun best bekende landschappen als achtergrond nemen hunner tafereelen, of zij bij het onderwerp te pas komen of niet; en

(1) Men leze ook eene kundige verhandeling over Madock van G. Gezelle. Belfort 1887, bl. 603.

hoe men alzo dikwijls bijvoorbeeld een Italiaansche heilige ziet voornittreden op een echt vlaamsch landgezicht? Zoo ook de dichter van ons vlaamsch dieren-epos. Koning Nobel houdt hof in het hertjen van Oost-Vlaanderen.

Dit verschijnsel doet zich vooral voor in het oorspronkelijkste deel van den Reynaert. De Vos is eindelijk ten hove verschenen en wordt er verwezen tot de galg. Nu verzoekt hij zelf, vernits hij toch sterven moet, dat men met de nitvoering van de straf maar niet zou dralen. Op zijne bede gaan Tibert, Brum en Isengryn de galg bereiden. In de tussehenpoos staat hem de koning toe dat hij eene openbare biecht mag spreken. Deze is van het begin tot het einde een list en leugen : op behendige wijze vlecht Reynaert er een verhaal tussehen, over een schat die aan zijn vader toebehoorde, maar dien hij zelf te Krickepitte (of Krekelputte) bij Hulsterloo gedolven heeft, toen hij ontdekt had waartoe al dat goud bestemd was : tussehen Reynaerts vader namelijk, en tussehen Tibeert, Brum en Isengryn was eene samenzweering gesloten om den leeuw door den beer als koning der dieren te vervangen. Door deze zonderlinge biecht bekomt Reynaert vergiffenis en bereidt hij zich tevens eene bloedige wraak over zijne vervolgers.

De plaatsnamen Hulsterloo en Kricke- of Krekelput die in dit gedeelte voorkomen, hebben aanleiding gegeven tot zeer geleerde verhandelingen; maar er is nu geen twijfel niet meer aan : zij behooren tot ons land van Waas.

De heer Teirlinck in een artikel verschenen in de *Dietsche Warande*, heeft kant en klaar alle gissingen te niet gedaan die *Hulsterloo* langs de kanten van Oudenaarde of op andere plaatsen in Vlaandren wilden zoeken, en bewezen dat er van geen ander als van ons Waasche Hulsterloo, onder Kieldrecht, kan sprake zijn.

In 't Oostende van Vlaendren staet
Een bosch, ende heet Hulsterlo...

Zoo zegt Reynaert. En in charters van nit de X^e eeuw is er van dit Hulsterlo *cum sylvis et moer et pratis et prascuis* meermaals sprake, voornamelijk in den akt van 1156 waardoor Iwein van Aalst het aan 't klooster van Salegem, onder Vrasene, afstaat. 't Is waar dat de Reynaert er eene bedroevende beschrijving van geeft :

Dats een de meeste wildernisse
Die men hevet in enich rike
Ik segge u oec gewaerlike.

Dat somwilen es een half jaer
Dat tot den borne comet daer
No wederman, no wijf
No creature, die hevet lijf.

Waarop men de tegenwerping maakt dat ten tijde van dichter Willem het Waasche Hulsterloo, wel zulke woestijn niet meer zijn kon, aangezien er van sedert 1156 eene bidplaats bestond, en dus, zegt men, deze plaats alreeds moest bevolkt zijn. Deze opmerking schijnt ons ongegrond. Het is immers genoeg bekend dat meermaals het oprichten van eene bidplaats door eene kloostergemeente, in eene nog onbebouwde streek, de oorsprong was van een gehucht, 't welk zich later tot een dorp of eene stad uitbreidde. Was dit niet het geval met Waasnumster (monasterium Wasiae), met Temsche, met Sint-Niklaas en meer andere?

Geheel de middeleeuwen door was ons Waasch Hulsterloo eene zeer bekende bedevaartplaats, waarheen door de schepenen-vierscharen wegens zekere misdrijven tot bedevaart werd veroordeeld (1). De priorij van Hulsterloo verdween maar tijdens de godsdienstoorlogen in de XVIe eeuw, en er is heden geen steen meer van terug te vinden.

Maar nog meer als Hulsterloo heeft de naam *Crickeputte* of *Krekelput* besproken geweest. De heer Is. Teirlinck, die over den Reynaert, en wel bijzonderlijk over diens dichter en over de plaatsnamen in het gedicht voorkomende, een aanzienlijk werk voorbereidt, heeft, in de zitting van 20 Februarij laatsleden der Koninklijke Vlaamsche Academie, eene lezing gehouden over *Crickeputte*, op welke lezing ik de aandacht van onzen oudheidskring bijzonder wil inroepen.

Reynaert de Vos die aan koning Nobel wil diets maken waar hij vaders schat gedolven heeft, zegt :

Coninc, ghi moghet wesen vro
moochti onthouden dit :
een borne heet Krickepit,
gaet suutwest niet verre danen

niet verre van Hulsterloo, meent hij.

Reynaert laat daarna Cuwaert, den haas, als getuige roepen, en omdat de koning gezegd had dat Krickepit wel een uitgevonden naam

(1) De Potter en Broeckaert, Kieldrecht, 38.

kon zijn, vraagt hij

 Weetst u waer Kriekeputte steet?

en Cuwaert antwoordt zonder aarzelen :

 of ict weet?

 ic hebber ghedoghet grote pine,
 ende meneghen hongher, menich coude
 ende aermoede so menichfonde
 up Kriekenputte so meneghen darh
 dat ies vergheten niet te mach.

In de verschillige teksten van de Reynaertsgedichten vindt men den plaatsnaam Kriekeput onder dertien verschillige vormen, waarvan de meest uiteenloopende zijn : Criekenput en Krekelput.

In den beginne deelden eenige schrijvers het gedacht van koning Nobel en zegden met hem :

 Kriekeputte dat ghi hier noemt
 wanic, es een gheveinsde name

maar dat zal wel niemand meer houden staan, zooverre als nu de toponymie van den Reynaert gevorderd is.

Willem opperde reeds de vraag of Crieke niet « Kreke » diende gelezen te worden, en niet de Kieldrechtsche kreek was, op de kaart van Sanders en andere kaarten bekend.

Zich steunende op een grondig onderzoek over de plaatsbenamingen in de streek van Kieldrecht, wederlegt de heer Teirlinck zeer wel de verschillige gissingen over Krekelput gemaakt, onder andere door Van der Straeten die het in Oudenaarde meent te vinden; van Willems die het tusschen Vlaedsloo en Dixmude heeft ontdekt; van Dr Muller die het met al het overige van het Reynaertgedicht wil Hollandsch maken en Kriekenbeek vooruitzet; en van meer andere. De heer Teirlinck is overtuigd dat men Krekelput moet terugvinden in den nu nog te Kieldrecht bestaanden plaatsnaam van *Krekelmuit*. Volgens hem wijst deze naam op de *Kreek van Kieldrecht* door Sanders aangestipt, en nu bekend als de *Geule of Guile*, welke door den Melkader langs Calloo naar de Schelde vloeit. Hij voorziet en wederlegt zeer vernuftig alle de tegenwerpingen die men letterkundig, toponymisch of historisch tegen zijne meening zou kunnen voorbrengen. Zoo, onder andere, voor wat de naamalleiding betreft, breekt hij de stellingen af van Grimm, die Griekenput vooruitzet; van Geyder, die in Krekel den naam vindt van het welbekende insect de *Cicada*; ook nog eene stelling die op eendenput wijst; en einde-

lijk de spitsvondigheid van Buddingh, die Kriekeput in Kruipe-put verdraait.

De meening van den heer Teirlinck is dat *Kriekeput Krekelput* is, de put der Kreke, en hij vat geheel zijn stelsel aldus te samen :

Kriekeputte, evenals *Hulsterloo*, is geen verzommen naam; het lag op het grondgebied der tegenwoordige gemeente Kieldrecht, in het land van Waas, dat de dichter van Reinaert I zoo gemoedelijk het « Soete lant » noemt.

Wij dachten het mittig dit overzicht te geven van de vorderingen tot heden gedaan in de letterkundige, toponymische en geschiedkundige studie van den Reynaert, om daarop de aandacht te vestigen van de leden onzes Krings. Voor ons, die ons met de geschiedenis van ons Waasland bezig houden, kon wel eens de gelegenheid voorkomen iets te ontdekken dat de bestudeerders van den Reynaert, dat de Vossenjagers, van het grootste nut zou kunnen zijn, en zou kunnen medehelpen om voor goed, als onzen landgenoot te doen herkennen den nooit volprezen dichter van het eerste vlaamsche dieren-epos.

De minste bijzonderheid kan op 't gebied van geschied- of taal- kunde van 't grootste belang zijn. Het wierd hier nog gezegd hoe mittig het ware, tot bevordering onzer studiën, en om nog meer verscheidenheid in onze uitgaven te brengen, in onze Annalen meer belang te geven aan de rubriek *Varia*. Er zijn altijd een aantal onderwerpen die ons land van Waas ten hoogste aanbelangen en waar- over in lang nog het laatste woord niet zal gezegd zijn. Laat ons wanneer wij over een of ander dezer onderwerpen iets ontdekken, 't zij onmitgegeven documenten, 't zij studiën of nota's in boeken tijdschriften of dagbladen, 't zij een persoonlijk invallend gedacht, laat ons dit mededeelen in onze *Varia*. Wij zullen zodoende de aandacht onzer lezers op deze onderwerpen gaande houden. Waarom niet onder de rubriek *Mercatoriana*, bijvoorbeeld, regelmatig aanstippen wat wij hier of daar over onzen grooten aardrijkskundige geschreven vinden, en evenzoo voor vele andere. En gezien nu het belang dat voor ons Waasland gelegen is in verdere studiën op den Reynaert, laat ons ook eene rubriek *Reynardiana* open houden zooals J.-Fr. Willems het eertijds deed in zijn Belgisch Musæum (1).

In eene lezing ter Koninklijke Vlaamsche Academie, begon J^r Nap. de Pauw (2) al te klappen van een **MONUMENTUM OERE PERENNIUS**

(1) Zie Belgisch Musæum, V, 115 — VI, 409 — IX, 227.

(2) Verslagen, 1887, blad. 160.

dat men diende ter eere van den genialen eersten Vlaamschen dichter op te richten te midden

in het Soete land van Waes.

Laat ons van eerst af nog niet in zulken geestdrift ontvlammen, maar laat ons voor oogen houden, dat de minste kleine bijdrage aan de geschied- of letterkundige studie van den Reynaert gedaan, een steentjen bijbrengt aan den voetzuil waarop weleens dit MONUMENTUM zal kunnen opgericht worden.

TIL. DE DECKER.

UN PROCÈS CRIMINEL

DEVANT LE CHEF-COLLÈGE DU PAYS DE WAES EN 1701.

Le 8 Mars 1701 fut incarcéré à la « cepiragie » de St. Nicolas, prison du Chef-Collège Jan van Tolluysen, alias Coryn f^s Jans, né à Anvers. Le détenu n'était âgé que de dix-neuf ans et avait à réponde d'une série de méfaits (1).

Nous allons essayer de raconter le procès de ce jeune délinquant. Cet exemple nous montrera quelle était la procédure criminelle suivie devant le Chef-Collège, il nous montrera aussi que le juge répressif intelligait à cette époque la peine à titre d'expiation, et que la notion de la peine infligée pour arriver à l'amendement du délinquant n'était pas plus connue du Chef-Collège, que des autres magistrats de ce temps. On ne connaissait encore alors en droit pénal que la loi du Talion. Ce n'est qu'au XIXe siècle que la notion nouvelle de la peine prévalut. Nous ne voulons pas nous étendre sur ce point, qui sort du cadre du présent petit travail.

Nous venons de voir que van Tolluysen avait été incarcéré le 8 Mars 1701. Le même jour le geôlier de la « cepiragie », Jan Vermimmen fut envoyé par le Chef-Collège à Assche près Bruxelles, avec une commission rogatoire « omme te Informerem oier eenighe » dieftuerye by den voornoemden persoon ald̄ begaen..... » (2).

Le geôlier revint le lendemain de son expédition et dès le 10 Mars van Tolluysen fut exposé (3). Jan Vermimmen reçut comme salaire

(1) Arch. Comm. — Farde : Documenten van Rekeningen (Hoofd-Collegie) 1691—1701. — Dossier Cepiragie, pièce n° 1.

(2) Ibid. — Ibid. — pièce n° 8.

(3) Ibid. — Ibid. — id.

pour son assistance à cette exposition 2 escalins de gros, soit vingt quatre sous de Brabant (1).

Le 17 Mars suivant le Chef-Collège résolut que le Haut-Bailli entamerait des poursuites contre van Tollmynsen et que son lieutenant « le stadthouder » commencerait une procédure criminelle d'office, « van weghe het landt », à sa charge, devant les magistrats de la cour du Pays de Waes « voor 's grauenannen van hoë van Waes » (2).

Cette procédure débuta le 21 Mars par une ordonnance de style émanant du Chef-Collège disant qu'avant faire droit au fond « ... al- » « tooren ten principalen recht te doen.... » il serait informé « ... à » charge et descharge.... » (3).

Il nous est agréable de rencontrer dans ce document purement de style, cette clause qui nous fait croire que les magistrats du Chef-Collège avaient le souci de la vérité, et que leurs informations n'étaient pas exclusivement dirigées contre l'accusé, sans s'enquérir de ce qui pouvait le disculper ou tout au moins diminuer sa responsabilité au point de vue pénal.

Le même jour (21 Mars) van Tollmynsen fut « geexamineert », c'est-à-dire soumis à la question. Pour son assistance à cette partie de la procédure, Jan Vermimmen, reçut encore un salaire de 2 escalins de gros (4).

Le même jour aussi le geëdier se rendit à Haesdonck, avec des citations à comparaître le lendemain à titre de témoins, adressées à Marie et Elisabeth van Geerson et Joos de Blanger (5).

Il fit des citations du même genre, le même jour encore, à « Anthony vercautereu ende syne dochter Inysvrauwe nyt den » spiegel hinnen dese prochie.... » (6).

Nous allons enfin connaître les causes de l'arrestation et de l'incarcération de van Tollmynsen, alias Coryn. Il nous suffira de suivre pas à pas l'instruction et de prendre note des témoignages recueillis le 22 Mars.

(1) Arch. Comm. — Farde : Documenten van Rekeningen (Hoofd-Collegie) 1691—1701. — Dossier Cypiragie, pièce n° 8.

(2) Archives de l'Etat à Gand. — Pays de Waes. — Reg. 96. — à sa date.

(3) Ibid. — Ibid. — Reg. 1806 f° 216 v° ss.

(4) Arch. Comm. — Farde : Documenten van Rekeningen (Hoofd-Collegie) 1691—1701. — pièce n° 8.

(5) Ibid. — Ibid. — id.

(6) Ibid. — Ibid. — id.

Le premier témoin entendu est Marie Vereautereu veuve de Thomas de Vleeschouwer (de vleesch^r).

Elle dépose que le 6 Mars 1701 l'accusé est entré dans son cabaret vers midi, et qu'il s'y est fait servir de l'eau-de-vie. Elle déclare en outre qu'après avoir consommé son eau-de-vie, van Tollhuysen s'était subrepticement glissé dans la chambre et y avait enlevé un « steen » (1) de lin; qu'il avait caché son larcin dans ses culottes, mais qu'elle était néanmoins parvenue à lui enlever son butin. Elle dit aussi qu'après avoir recupéré son bien, elle avait laissé aller van Tollhuysen, grâce à ses belles paroles (... hem door syu schoou spreken heeft laeten gaen) (2).

Le second témoin : Joos de Blanger, cultivateur à Haesdonck, âgé d'environ 55 ans, avait été préalablement confronté dans la prison avec le détenu. Il persiste dans ses déclarations faites le 9 Mars précédent devant les échevins de la keure de Haesdonck. De Blanger déclare ensuite qu'il se trouvait dans sa cuisine, qu'à un certain moment il a perçu un bruit sourd (eenigh gerammel ofte rammoer) venant de sa chambre. Il a alors écouté attentivement (toegheluystert) de ce côté, a entendu sauter la serrure de son coffre, et le tintement de monnaies. Il s'est précipité aussitôt dans sa chambre et a vu l'accusé se sauver par la porte de derrière. Il s'est lancé sur les traces du fuyard qu'il a saisi au bout de trois ou quatre pas dans le jardin potager, lui disant : voleur, vous avez pris mon argent (... ghy dief, ghy hebt myn gelt gestolen.) Van Tollhuysen a répondu : allons voir si votre argent est volé. Sur quoi ils sont rentrés dans la chambre, où ils ont trouvé le coffre fracturé que l'accusé a ouvert, disant : où donc a-t-on pris votre argent? (waer is nu V : gheldt weghghenomen).

J'ai ensuite visité, continue le témoin, le petit compartiment (het laeyken) du coffre, et je me suis aperçu que c'est de là qu'on m'avait dérobé environ huit florins en monnaie. J'ai dit au prévênu qu'il était le voleur, sur quoi van Tollhuysen s'est mis à me quereller et est ainsi arrivé dans mon avant-cour où il s'est écrié : fouillez moi pour voir si j'ai votre argent (visiteert my of ick V : gheldt hebbe). J'ai visité alors diverses poches ou bourses dans lesquelles je n'ai rien trouvé, mais voulant en visiter une autre, van Tollhuysen s'y est obstinément refusé (heeft hem den V^{re} het selie moetwilligh gerefuseert).

(1) 1 steen == 2 k^{os} 700.

(2) Archives de l'Etat à Gand. — Pays de Waes. — Reg. 1701 f° 1 ss.

Après beaucoup de paroles et de querelles, ayant tiré une poignée de monnaie de cette bourse, l'accusé m'a demandé en quelles espèces consistait l'argent qu'on m'avait volé. Ayant reconnu les pièces qui se trouvaient dans mon coffre, j'ai saisi la main de van Tolluysen, pour pouvoir rentrer en possession de mon bien. J'y avais partiellement réussi, mais j'éprouvai tant de résistance et de violences que l'accusé parvint à quitter ma ferme. Arrivé sur la rue, il m'a attaqué, disant que j'étais un voleur, que je lui avais dérobé son argent. Puis il m'a battu et bousculé de telle façon que j'ai été obligé de lui rendre en grande partie ce que j'étais parvenu à lui reprendre.

Pendant tout ce temps il me menaçait de me ruiner, de m'assassiner ou de mettre le feu à ma ferme (iek sal V : ruineren, vermoorden ofte verbranden).

Non satisfait de m'avoir ainsi pris ou extorqué mon argent et d'avoir formulé ces diverses menaces, il m'a adressé encore différentes injures, tout en se dirigeant vers le cabaret de la veuve de Pierre Verstraeten, où je l'ai suivi et où il a été finalement arrêté (1).

Nous ne savons ce que nous devons le plus admirer dans cette déposition si humaine, dont nous donnons ici une traduction presque littérale, traduction qui ne peut rendre la saveur du texte flamand. La naïveté du terrien qui empoigne son voleur et commence à discuter avec lui, qui fait avec lui une visite des lieux, qui se laisse ensuite entraîner dehors, où la discussion sur l'identité de l'argent volé recommence, qui fouille son cambrioleur, dirions nous aujourd'hui, qui finalement le laisse échapper, est accablé de menaces, d'injures, est battu, bousculé et forcé enfin de rendre le larcin partiellement repris, qui suit son voleur dans un cabaret et parvient à l'y faire arrêter — cette naïveté déconcerte notre entendement actuel, mais nous l'admirons. Le paysan d'alors n'était-il pas destiné à être dépouillé, battu, bousculé et à montrer néanmoins sa satisfaction ?

D'autre part, voilà un jeune homme de 19 ans, un enfant encore, qui montre vis-à-vis de sa victime — un homme d'âge, nous l'avons vu — le plus superbe sang-froid. Il ne se laisse pas démonter un instant, il trouve réponse à tout et finalement, comme toutes les malhonnêtes gens, est le premier à crier : « au voleur ». On retrouve en lui toute la psychologie du malfaiteur.

Il faut ajouter que van Tolluysen, malgré son jeune âge, était déjà un professionnel du crime, ainsi que nous allons le voir bientôt.

(1) Archives de l'Etat à Gand. — Pays de Waes. — Reg. 1701 f° 1 ss.

Mais reprenons les faits de la cause.

Deux jeunes filles : Antoinette van Geertson âgée d'environ 16 ans, et Elisabeth van Geertson, âgée d'environ 14 ans, avaient vu la scène qui s'était passée dans la rue. Elles viennent confirmer la déposition de de Blanger à cet égard. Il est à remarquer au point de vue de la procédure, qu'elles déposent assistées de leur père (geassisteert van hunnen vader) (1).

A la suite de ces déclarations, van Tolluysen fut encore « geexamineert » le 31 Mars.

Il n'existe pas de procès-verbaux de ces interrogatoires, ou du moins nous n'en avons pas trouvé, malgré nos recherches.

Cette fois encore cette « examinatie » eût pour conséquence la convocation de nouveaux témoins. En effet le 2 Avril le geôlier va citer à St. Nicolas même, au hameau Tereecken, 7 témoins : « p^r heirman, » met syne huysvrauwe, Item a : de brabander met syne huysvre, » Item Jan vereauteren met syne huysvrē ende Josyne de brabander... » Ces témoins étaient assignés pour le 3 suivant.

Le geôlier reçut de ce chef un salaire de 5 escalins 10 gros (2).

Nous ne connaissons que les dépositions de deux de ces témoins. Elles sont inscrites au Reg. 1701 f° 5 v°, comme ayant été faites le 6, tandis que le compte du geôlier porte : « Item op den 3^{en} April » 1701 daghe vande voorschre comparatie t'collegie gedient 0—2—0 » (3).

D'autre part nous trouvons au Reg. 1701 (4), un entête de procès-verbal commençant par ces mots « naerdere Enqueste... » en cause van Tolluysen, sans aucune indication de date. Cet entête est suivi de trois pages blanches, destinées probablement à recueillir les dépositions des cinq autres témoins.

Quoiqu'il en soit, nous continuons à suivre l'instruction dans ce que nous en possédons.

Josyne de Brabander âgée d'environ 22 ans déclare bien connaître van Tolluysen, elle ajoute qu'il fréquente la maison de ses parents depuis environ quatre ans (« dat den seluen thunnen huysse ontrent » de vier Jaeren heelt vkeert... »), elle dit encore qu'elle n'a jamais éprouvé qu'il fut un voleur, ou qu'il eût commis quelque vol, mais qu'elle a entendu dire par quelques personnes qu'il est coupeur de

(1) Arch. de l'État à Gand. — Pays de Waes. — Reg. 1701 f° 1 ss.

(2) Arch. Comm. — Farde : Documenten van Rekeningen (Hoofdecollegie) 1691—1701. — Dossier Cepieragie pièce n° 8.

(3) Ibid. — Ibid. — id.

(4) F^o 3.

bourses et qu'il fréquente de mauvaises compagnies (« ... nooit te » hebben ondervonden dat hy was eenen dief ofte dat hy eenighe » diefte hadde begaen, dan wel van eenighe psoenen te hebben hoo- » ren seggen dat den selue van Tollhuysen was eenen borsesnyder, » ende dat hy was verkeerende met quaedt geselschap ») (1).

Le maître de Josyne à son tour déclare qu'il connaît parfaitement van Tollhuysen, parce que celui-ci venait quelquefois chez lui faire la causette avec Josyne de Brabander, qu'il occupait chez lui à teiller le lin et à filer (... seer wel te kennen Joannes van Tollhuysen v^{re} in desen mits dat den seluen somwylen t'syuen huysse heeft verkeert, eude quamp caüten met Josyne de brabander die tsyuen deposants huysse was swingelende ende spinne....) (2).

Quant aux antécédents et aux fréquentations de l'accusé, il confirme pleinement le témoignage de son ouvrier.

Le 9 Avril, le geôlier fut expédié de nouveau à Assche, avec une lettre pour le « hoofdrossaert » de ce marquisat. Le brave Jan Vernimmen ne trouva pas ce magistrat. Il alla le relancer jusqu'à Bruxelles, pour obtenir communication d'une procédure suivie à charge de van Tollhuysen devant la juridiction de ce marquisat. Mais il ne parvint pas à rencontrer le « hoofdrossaert » revint à Assche et se mit à la recherche du greffier de l'endroit. Il ne trouva pas davantage celui-ci. Mais Jan Vernimmen n'était jamais pris sans vert. Il apprit que le greffier s'était rendu du côté de Buygem (3) pour ses affaires (..... gegaen was om syne affaire naer den eandt van buygem) (4). Il envoya un messenger « eenen expressen » à sa recherche. Tous ces contretemps retardèrent le retour du geôlier, mais il parvint, malgré ceux-ci, à lever à Assche les pièces relatives à une poursuite intentée, peu avant, contre l'accusé et ses complices : Jan Speck et Jan Herodes — ce dernier s'appelait Jan Raes — du chef de vols commis à Meldert (5).

Jan Vernimmen ne rentra à St. Nicolas que le 11 Avril.

Nous entrons maintenant dans la seconde phase de l'affaire.

Tous ceux qui ont eu l'occasion de fréquenter nos prisons modernes, soit comme membres de comités de patronage, soit comme

(1) Archives de l'État à Gand. — Pays de Waes. — Reg. 1701 fo 3 v°.

(2) Ibid. — Ibid.

(3) Beyghem (canton de Wolverthem)?

(4) Arch. Comm. — Farde : Documenten van Rekeningen (Hoofdcollégie) 1691—1701. — Dossier cepiragie pièce n° 8.

(5) Ibid. — Ibid. — Ibid.

magistrats, soit à tout autre titre professionnel, savent que même dans les maisons les plus strictement cellulaires, rien n'échappe à l'attention des détenus, et que les aventures d'un prisonnier sont immédiatement — comment? tous le savent, mais tous l'ignorent — connues de tous les codétenus. Les criminalistes les plus autorisés en conviennent sans détours. Que devait-ce donc être à la cepiragie, où régnait le régime en commun le plus absolu, et où les dangereux seuls étaient enfermés dans des cages treillagées en madriers (1). Évidemment les démarches du geôlier étaient soigneusement épiées, ses absences et leurs motifs immédiatement connus. D'autre part, le résultat des missions du porte-clefs ne devait pas rester longtemps un secret.

L'enquête menée par Jan Vernimmen à Assche était accablante pour Jan van Tollhuysen. Aussi doit-on croire que celui-ci trouva l'air de la cepiragie pernicieux pour lui, car dans la nuit du 13 au 14 Avril 1701, il brûla la politesse à Messieurs du Chef-Collège, pour aller chercher la tranquillité dans des lieux plus propices.

Cette évasion fut racontée par van Tollhuysen lui-même. En voici le péripéties : Il avait fait un trou dans le plancher et s'était laissé tomber par cette ouverture dans la salle des détenus pour dettes (de schuldeneerseamer). Il avait trouvé la porte de ce local ouverte, ce qui nous prouve qu'il n'y avait à ce moment aucun prisonnier de cette espèce à la cepiragie. Ce saut de plusieurs mètres de hauteur semble n'avoir fait aucun mal à notre homme, car il se dirige tranquillement de là vers l'escalier par lequel il parvient au grenier. Arrivé-là, et cherchant dans l'obscurité après un cable ou une corde à linge, il a trouvé un filet. Il attache celui-ci à un chevron et se laisse ensuite descendre par une tabatière jusqu'au cimetière. Une fois là, il s'était jeté à genoux et avait prié pendant au moins une demie heure, se demandant comment il avait osé descendre d'une telle hauteur (... tot op het kerckhof naerdien hy wel een halve huere op syne knieden gelesen en gebeden hadde alcer hy tselue durf bestaen als synde eene seer groote hoochte...) (2).

Après avoir fait cette dévotion, il se rendit à Tereecken, frappa à la fenêtre de Josyne de Brabander — son amie, tout nous l'a indiqué jusqu'à présent — et dit : Josyne levez vous et ouvrez vivement la porte (... Josyne staet op ende doet gauwel de deur open) (3).

(1) Un fragment de ces « muyten » existe au Musée. Nous regrettons que nos collections ne contiennent pas une « muyt » entière.

(2) Archives de l'État à Gaud. — Pays de Waes. — Reg. 1701 f° 8 v° ss.

(3) Ibid. — Ibid. — Ibid.

La pauvre fille fut étonnée d'entendre la voix de van Tolluysen qu'elle croyait en prison. Elle se leva en hâte, et le fit entrer. Les premières paroles qu'il prononça durent faire sur elle une profonde impression. Nous renonçons à les traduire, tant elles sont caractéristiques : « ... dat de sel Jan van Tolluysen alsdan aen haer seyde al lamenteren och Josyne vmaect wat myne handen sy syn soo gequest door de coorde emmers de nette langs de welck my hebbe laeten afsincken nyt de vangenisse... » (1).

Après ces lamentations, van Tolluysen raconte à Josyne son évasion ainsi que nous venons de la narrer et termine son récit en suppliant Josyne de le suivre à Gand, où il s'engagerait au service du roi de France, lui promettant sous serment de l'y épouser (... ende dat hy aldaer saide vraüwen volgens syne diuersche beloften aen haer onder eedt gedaen...) Josyne se laissa prendre aux serments de van Tolluysen, et nous avons vu par la déposition de la patronne du « Spiegel » qu'il avait la langue dorée. Elle le suivit donc, et le couple arriva le lendemain à Gand entre sept et huit heures du matin.

Qu'il nous soit permis de signaler la liberté des mœurs qui existait alors dans le peuple; ce que nous venons de dire en est une preuve palpable, et nous ne voulons pas insister.

Le geôlier, Jan Vernimmen, s'aperçut dès l'aube, le 14 Avril, que son pensionnaire l'avait traitreusement abandonné. Il ne perdit pas la carte et envoya des messagers à tous les passeurs d'eau du Pays de Waes, ainsi qu'aux autorités de la Clinge, Hulst, Burght, Zwyn-drecht et la Tête de Flandre « presumeren den selie hem aldaer was handende, ofte by Jmant gesien » (2).

Telles furent les premières mesures de police prises pour arrêter le fugitif. Comme il arrive quelquefois dans des recherches semblables, le geôlier s'imagina que son prisonnier avait pris la fuite vers l'Étranger — ici le Brabant ou la Zélande — alors que celui-ci s'était tranquillement dirigé vers la grande ville la plus voisine dans la province, ainsi que nous venons de le voir. Il faut supposer, qu'alors comme maintenant, les grandes villes étaient le lieu de refuge préféré des malfaiteurs.

Mais quelques jours plus tard — soit le 17 Avril — Jan Vernimmen,

(1) Archives de l'Etat à Gand. — Pays de Waes. — Reg. 1701 f° 8 v° ss.

(2) Arch. Comm. — Farde : Documenten van Rekeningen (Hoofdcollgie) 1691—1701. — Dossier : Cepiragie, pièce n° 8.

geôlier, huissier, juge d'instruction, en un mot le maître Jacques du Chef-Collège, est enfin envoyé à Gand pour y rechercher la brebis égarée. Nous voyons par les comptes de ce fonctionnaire (1) — si on peut lui donner ce titre — celui-ci faire des recherches vaines dans cette ville. Le hasard le met en présence d'un ancien compagnon de fredaines de van Tolluysen. C'était un individu peu recommandable, repris de Justice, nommé Jan Raes alias Jan Herodes, déjà fouetté à Assche et banni de ce marquisat.

Cet excellent homme raconte à Jan Vernimmen que son ami van Tolluysen — les honnêtes gens se rencontrent toujours — est parti pour Ath, où il a été engagé dans le régiment Grimaldi.

Jan Vernimmen n'hésite pas, saute à cheval, se rend à Ath et en ramène captif son fuyard. Mais qu'est-il arrivé dans l'intervalle de la compagnie de van Tolluysen. Hélas ! ce qui devait arriver. Une fille un peu mûre (dans l'un de ses interrogatoires on lui donne 22 ans, dans l'autre 24) (2) se faisant ou se laissant enlever par un enfant de 19 ans, d'une perversité profonde, devait fatalement tomber sous la domination de celui-ci. Mais lorsqu'elle put se convaincre que van Tolluysen n'avait pour but que de l'exploiter et de la faire voler, lui disant que si ses mains n'étaient pas meurtries, il le ferait lui-même, sa conscience se révolte, elle menace de dénoncer son amant et de retourner chez ses parents. C'est ce dernier parti qu'elle prit (3).

Le 20 Avril van Tolluysen était réintégré à la « cepiragie ». Dès le 25, Josyne était assignée comme témoin en même temps que N. Marcant (4).

La déposition de Josyne de Brabander, qui était rentrée au domicile paternel, roule entièrement sur les détails de l'évasion de van Tolluysen, sa fuite avec lui à Gand, leur séjour dans cette ville et pour terminer le chef-collège pose à la malheureuse certaines questions d'une nature particulière, auxquelles la jeune fille répond dans des termes d'une crudité telle que la décence nous défend de les reproduire ici.

(1) Arch. Comm. — Farde : Documenten van Rekeningen (Hoofdcollégie) 1691—1701. — Dossier : Cepiragie, pièce n° 8.

(2) Arch. de l'État de Gand. — Pays de Waes. — Reg. 1701 f^{is} 5 v° et 8 v° ss.

(3) Ibid. — Ibid. — f° 8 v° ss.

(4) Arch. Comm. — Farde : Documenten van Rekeningen (Hoofdcollégie) 1691—1701. — Dossier : Cepiragie, pièce n° 8.

Le 25 Avril van Tollhuysen est « geexamineert » pour la quatrième fois (1).

Mais van Tollhuysen n'avait pas réintégré la cepiragie dans un état de santé irréprochable. Le compte suivant du chirurgien Jacques de Smedt nous prouve qu'il y était rentré atteint de la gale, ayant les mains blessées — nous connaissons la cause de ces blessures — les pieds et l'épaule également blessés; dans un état tel, en un mot, qu'il ne savait plus s'aider lui-même.

Specificatie vande dienste
gedaen in het Curreren van
Jan van tollhuysen gevangene
ter seperagie, door my onder-
schreve m^r Chirurgyen by
laste, ende kennisse van
myn Edele Heeren van het
Hooft Collegie vanden
Lande van Waes.

Alvooren op den 26 April 1701 gedaen een launimentum ad scabiem vier oncen	0—4—8
27 dito een puergans	0—1—2
29 dito, sp ^{ci} vini campharat spe resoliens ana vj tot een phelgmone aen den voet	0—8—0

Item over het currere en verbinde vanden 20 April tot den 4 Mey
inclus, aen de selie van tollhuysen, welken gequetst synde aen beyde
de hande, ende voeten, beueffens een quetsure op de schoolder, waer
toe ick telekens heb moeten employeren een alf ure salvo justo,
alsoo ick hem heb geholpen in het uyttrecken ende aen doen van
syne koussens alsoo de patient hem selven niet en konde helpen ter
oorsaecke dat hy syn hande niet en konde gebruycken comt over
het selie

1. 2—1—10

Waer van U : ED : sullen Believen te verleenen ordonantie tweck
doende etc.

Jacques De Smedt
m^r Chirurgyn.

Den comys van Saren sal betaelen aen Jacques de Smet m^r Chirurgyn

(1) Arch. Comm. — Farde : Documenten van Rekeningen (Hooftcollegie) 1691—
1701. — Dossier : Cepiragie, pièce n° 8.

de soume van twee pōn gr oūer diensten by specificacē v̄nelt dese
met acq^t oūerbringen, sal hem in Reke valideren actum int collegie
den xiiij Junij 1701. p : D'Hanins

1701.

kenne hier van voldoen te syn
Jacques De Smedt m^r Chirurgyen (1).

C'est sur cette épave humaine que la justice criminelle va continuer à s'exercer jusqu'au jour du jugement. Car le jour même du prononcé de celui-ci, soit le 4 Mai, nous voyons encore le chirurgien Jacques de Smedt panser les blessures de van Tollhuysen.

Cependant, comme nous venons de le dire, l'instruction continuait sans désemparer. En effet, le 25 Avril, Jan Vermimmen avait réassigné Marcant qui n'avait pas répondu à l'invitation qui lui avait été donnée le 25 précédent. Le 27 Avril de nouveaux témoins sont cités : « Jan de Cauwer, Gillis de Daūwe, Jacobus wapenaert met syne » huysvraūwe » (2).

Ces témoins répondirent-ils à l'appel qui leur était fait ? Quelle fut la nature de leurs dépositions ? Nous l'ignorons.

Toujours est-il que dès ce jour l'instruction fut considérée comme close, parce qu'à la même date Jan Vermimmen fit deux significations de pièces à van Tollhuysen (3). Quelles étaient ces pièces nous l'ignorons aussi.

Enfin le 5 Mai le geōlier alla convoquer les membres du Chef-Collège à Sinay, Burcht, Haesdouck et à St. Nicolas afin de se réunir le lendemain (4).

Finalement le 4 Mai le Chef-Collège rendit le Jugement suivant :

« Omme dieswille dat Gly Jan van Tollhuysen alias Coryn f^r Jans ofte soo ghy anders genaemt ofte getoenaempt syt, aūdt 19 Jaeren, geboren vande stadt Antwerpen, V : soo verre hebt v̄geten van op den eerste nouēember vanden verleden Jaere, beueffens twee van V : compagnions, genaempt Jan Specks ende Jan raes alias Jan Herodes soo ghy seght, te gaen opde prochie van meldert Int marquisaet, poort vryheit ende landt van Assche, ende aldaer geduerende den tyt van de vespers te stelen Int huys van heyndricq Applicoen, beneffens

(1) Arch. Comu. — Farde : Documenten van Rekeningen (Hoofdecollegie) 1691—1701. — Dossier Cepiragie, pièce n° 7.

(2) Ibid. — Ibid. — pièce n° 8.

(3) Ibid. — Ibid. — ibid.

(4) Ibid. — Ibid. — ibid.

den seluen Jan Speck nyt een schapraey ende elders eenigh geldt, ende Lynwaet terwylent den voornoemden Jan raes de schilwacht was hândende : t'welck de selien heyndricq applicoen, als liggende Jude selie camer op syn bedde gewaer wordende is opgestaen, Vl de vlucht nemende heeft vervolght, sonder te comen achterhaele, dan gevangen genome den voornoemden Jan raes, alias Jan herodes, die ter causen voorschreien by sententie vanden 22 Xbre vanden voornoemden Jaere aldaer is gegeesselt, ende gebannen geworden; waer mede noch niet ophaêdende maer al voort gaende Ju nwen quaeden aert van stelen, hebt V: oock vervoordert op den vj^m meerte lestleden te gaen binnen dese prochie van St Nicolaes Jude herberghe genaempt den spieghel, en naer gedroncken te hebben een gelas brandewyn, te stelen nyt de camer eenen steen vlasch, den selien stekende Ju V: broecke; alwaer ghy op het fait betrapt synde, die V: is afgenomen byde vrauwe vanden huys; ende willende van het een quaet vallen Ju het ander, hebt ñ oock ten selien daege naer noene verstaênt te gaen opde prochie van haesdoneq Juden huys van Joos de blangher, Landtsman aldaer ter wylent den selien Ju syne kencken was lesende Ju eenen boeck, alwaer ghy met force van nwe handen, hebt opengetrocken het seche van synen coffèr aldaer staende, ende daer nyt gestolen ontrent acht guldens Ju gelde, twelck den selien Lantsman gewaer wordende, door het openspringen van de seche vanden voornoemden coffèr, ende rammele van het geldt, is op gesprongen naer de selie camer, als wanneer ghy de vlucht nemende by hem achterhaelt syt, ende geacenseert van syn geldt nyt den selien coffèr gestolen te hebben, t'gone niet alleene en hebt geloocht, maer boien dien, hem quaelyck getraecteert, met stooten, slaen ende vdreeghen, als wanneer ghy corts daer naer Jude selie prochie van Haesdoneq gevangen syt genomen, ende alhier opgebracht alwaer ghy oock naer eenighe daeghen detentie hebt ghebrocken, van daer gevlicht naer gendt, dienst genomen als militair, vtrocken naer Aeth, Ju V: garnisoen, van daer als gereclameert synde van dit officie, syt oiergeleiert ende wederom Ju vangenisse ghestelt, soo ghy oock te vooren om ñ begaene diênerye van neusdoecken te stelen, Jude kereke vande prochie van Zele Lande van dendermonde op Aschdagh vanden voorleden Jaere tot Dendermonde Ju vaughenisse syt ghestelt ende aldaer by sentie vanden vyfden meerte daer naer gebannen, buyten de selie stede ende Lande, den rechter ongenoegen ghebleken, soo by V: Eygene kennissen als andersints, boien de vehemente suspicie dieder is van noch andere diênerye begaen t'hebben.

synder saecken niet lydelyk, In een Landt van Rechte sonder condigne punitie andere ten Exemple.

S'grauemannen vanden hoïe van Waes, naer voorgaende adiÿs van rechtsgeleerde recht doende ter maeninghe van d'heer Jacobus Reynaerts stadthänder vanden voornoemden hoïe ende Lande condempneren V: Jan van Tollhuysen alias Coryn, ofte soo ghy anders genaempt ofte getoenaempt syt, hedent gebracht te worden ter meret van alhier op een schavot, ende ter causen voorschreïen aldaer gegeesselt te worden, met scherpe roeden, tot den loopenden bloede, midtsgaeders geteekent op uwen rugge met het ordinaïr brandtmerk den bast aen den hals, bannen V: voorts uyt de provincie van Vlaenderen den tyt van 23 Jaeren met Interdictie van geduerende dien daer binnen te commen op pene van de galghe, den lande van waes, beïeren, appendentien ende dependentien van diere, te ruymen binnen sonneschyn, ende de selue prouïncie binnen derden daeghe, alles naer slaekinghe met condempnatie Inde costen vanden processe, ende misen van Justitie ter taxatie, aldus gepronunch¹ tot Ste Nicolaes desen vierden meÿ 1701.

Ramont (1).

Au prescrit de ce Jugement van Tollhuysen fut fouetté et marqué le même jour (2).

Pendant que van Tollhuysen subissait son supplice, ses Juges et leurs « suppôts » : geôlier, bourreau, aides, domestiques etc. festoyaient à la cepiragie aux frais du condamné. Mais celui-ci étant insolvable ces dépenses retombaient sur le Pays de Waes. Le compte suivant nous montre ce que Messieurs du Chef-Collège étaient capables d'ingurgiter à un seul repas.

Sp^e omme den Cepier der cepiragie
vanden lande van Waes ter
causen van het traeteren de
Ed^e heeren s'grauemannen op
den vj^{en} (3) meÿ 1701 : als
wanneer dat wierde ghedaen de
Justitie ten laste van Jan
van Tollhuysen als volgt

(1) Arch. de l'État à Gand. — Pays de Waes. — Reg. 1896 — f° 216 ss.

(2) Arch. Comm. — Farde : Documenten van Rekeningen (Hoofdcollégie) 1691—1701. — Dossier Cepiragie, pièce n° 8.

(3) Il y a ici évidemment une erreur de chiffre. C'est en effet le 4 et non le 6 Mai que van Tollhuysen fut supplicié.

Aliooren ouer den cost van neghen persooene a dry schell groē yder a l'ordinaire.	4 : 7 : 0
Item ouer 50 potten wyn gedroncken soo aende taefel als Elders a thieu stuyuers den pot.	2 : 10 : 0
Item ouer 16 potten bruyt bier voor de knegten scherprechter etc.	0 : 4 : 0
Item ouer 18 potten Andwerps bier cont.	0 : 7 : 6
Item ouer den cost van den messagier à l'ordinaire	0 : 2 : 0
Item ouer den cost vanden scherprechter a l'ord ^{re}	0 : 2 : 0
Item ouer den cost vaude twee assistenten tsame.	0 : 5 : 0
	S ^a 4 : 15 : 6

Suit l'ordonnance de payement du : xij^e Julij 1701 signé Ramont; et l' « acquit » signé : Veruimmen (1).

L'entretien de van Tolluysen à la cepiragie coûtait au Pays de Waes 5 sous de Brabant par jour (2), nous supposons que c'était là le taux ordinaire des frais d'entretien des détenus. Mais comme dans certains pensionnats, nous voyons ici les extras et les suppléments doubler et tripler le montant de la pension.

Nous avons vu avec quelle facilité on se sauvait de la cepiragie, nous venons de voir qu'on y mangeait, à l'occasion, copieusement, et que l'on y buvait sec. Mais on s'y livrait encore à toutes sortes de travaux les plus divers. Cette même année la prison du Chef-Collège devint un amphithéâtre de dissection et d'antopsie, où le chirurgien N. Marchand garda pendant quinze jours le cadavre d'une femme qui avait été pendue au marché de St. Nicolas, cadavre que le géôlier Veruimmen fit finalement bouillir. Cette lugubre et macabre besogne se fit très probablement dans la salle où se trouve actuellement la Bibliothèque de notre Musée. La requête suivante nous donne des détails sur l'horrible cuisine qui y fut faite.

Aen myne Ede heeren
Hooghbailliu ende hooftschepen
vanden lande van waes.

Supplicerende verthoont seer oodmoedelyck Jan Veruimmen cepier ter vanghenisse vanden voornoemden lande, hoe dat VEd^{en} ghedient

(1) Arch. Comm. — Fards : Documenten van Rekeningen (Hoofdcollégie) 1691—1701. — Dossier Cepiragie, pièce n° 2.

(2) Ibid. — Ibid. — pièce n° 1.

syn gheweest, aen den verthoonder te ordonneren, dat hy saúde aenveerden het doodt lichaem van Amelberghe van brússel, die binnen dese prochie van Ste Nicolaes, was gheexecuteert gheweest met de coorde, om de selue aldaer te doen amotomiseren door n : marchand, Ende daer naer te sieden, alle het welcke ghediert heeft beth dan 14 daeghen, waerdoor den verthoonder groote moeyelyckh. heeft ghehatt, omme waer oúer recompentie te ghenieten den suppliant hem is keerende tot VE^{den} voor^{ne} Edele heeren,

Oodtmoedelyck biddende Gheliefue ghedient te wesen den suppliant daer oúer te verleenen alsuleke somme als VE^{den} In reden sullen vinden te behooren, t'welek doende etc^a

J. Vernimmen

1701

En tête on lit :

habeat ij L et fiat ordonnantie

En marge :

Den Comys vandersare sal betaelen aen Suppliant de somme van twee ponden grooten ter causen In desen vmet, deselue some sal hem In Rekeninge valideren dese met acq^t oúerbringende Actum 24e meerte 1701

Ramont

Voldaen

J. Vernimmen

1701 (1)

Tels sont les faits de cette cause.

Il en ressort que si notre appareil judiciaire n'est pas la perfection, tant s'en faut, et si nos prisons sont peut-être trop luxueuses et trop confortables au gré de quelques-uns, nous pouvons néanmoins nous dire, et non sans quelque fierté, que l'Humanité a continué sa marche en avant, et que la science pénale et la science pénitentiaire ont réalisé depuis deux cents ans des progrès incommensurables.

G. WILLEMSEN.

(1) Arch. Comm. — Farde : Documenten van Rekeningen (Hoofdecollegie) 1691—1701. — Dossier Copiragie, pièce n° 9.

EEN ZONDERLINGE AMBTENAAR.

Ten allen tijde waren er menschen bereid om hunnen evenmaasten gelukkig te maken..... mits eene goede belooning.

Die bereidwilligheid draait er gewoonlijk op nit het een of ander openbaar bestuur aan te raden een nieuw ambt of eene nieuwe bediening te stichten.

En hoe wonder toch! die onbaatzuchtige raadgever is altijd overtuigd dat hij alleen bekwaam genoeg is om die nieuwe bediening met eer en tot ieders voldoening te bekleeden.

Zoo gebeurde het ook toen in 1758 Guilielmus de Cock, schouwvager en mosselkruier te St. Nicolaas, bevond dat er in die gemeente niet genoeg voorzorgen genomen werden om brand te vermijden.

Guilielmus wist wel waar het paard gebonden was. Hij oordeelde dat het grootste brandgevaar daarin lag, dat de arme menschen hunne schouwen op tijd niet lieten vagen, omdat zij niet genoeg bemiddeld waren. Ook vond hij het maar billijk, ja zelfs noodzakelijk, dat meier en schepenen eenen schouwvager van den armen zouden aanstellen, gelast met de schouwen der arme menschen gratis te vagen..... mits een « redelyk jaerlyx pensioen » te betalen door het bestuur. En natuurlijkerwijze ook vond Guilielmus dat hij alleen de man was die deze bediening naar genoegen der overheid kon bekleeden.

In die meening zond hij het volgende smeekschrift aan de beheerders der gemeente :

Dat den Suppl^t
versoeckt en can niet
worden geaccordeert
actin in vergaderinge
den 15^{en} 7bre 1738.

Pro Deo
Aen myn heeren
meyer ende schepenen
der plie van Ste Nicolaes.

Supplierende verthoont reverentelyk Guilielmus de Cock gebortigh van allhier mitsgrs van anders tot anders gelyk oock Catharine Verelst, syne huysvrauwe met wie hy verweckt heeft vier kinderen, waer van het outste is twelf jaeren oit, en het joughste twee jaeren ende een ander van ses jaeren en noch een ander van acht jaeren, die welcke hy met syne neerstigheyt alleen den cost moet winnen met schauwvaegen en met mosselen te haelen, en vermits het actuellyk eenen seer benauiwen tydt voor den suppl^t door den Last vande voors^e syne kinderen en nauwelyx jet te winnen en is, en den suppl^t ervaeren is in het schauwvaegen, ten nyttersten nootsaekel in een gemeynthe gelyk dese in alle d'engieren van brandt om den selven te comen stutten, den welcken oock seer dickwils veroorsaect wort door de vyyle schauwen van d'arme menschen, die de becostinge niet en comen nytstaen van die te vaegen, om welcke peryckelen te eviteren den suppl^t hem offereert by desen, om ten allen tyde in peryckelen van brandt sigh voor het gemeynthe van S^{te} nicolaes te exponeren in tyde van brandt om by middel van alle devoiren den selven te stutten, gelyk hy binnen dese proclie noch gedaen heeft volgens syne conste en wetenschap, gelyk oock de schauwen van d'arme menschen die geen gelt en hebben om te betaelen voor niet te voegen, waer nyt de meeste peryckelen syn voorts commende mits by VE: heeren tot het gemeen welvaeren daer vooren consenteren een redelyk jaerlyx pensioen tot behulpsaemheyt van den suppl^t, hem keert tot VE: voors^e heeren.

Ootmoedelyk biddende de selve believe gediend te wesen ten favore van het publicq den offer vanden suppl^t te accepteren op den voet en conditien voors^t, en hem daer vooren te confereren een jaerlyx pensioen ter eisen van desen swaeren last voor het publicq wel wesen geheel syn leven gednerende, ten effecte van welcken hy het schauw vaeghen oock is leerende aen synen sone, om ten favoure van het publicq oock behulpsaem te syn in alle occasien ende voorvallen gedienslich te syn aen het publicq in het stutten van brandt schauwe van arme menschen voor niet te cnysschen ende te vaeghen ende voorders aen het publicq dienstigh te syn by daeghen ende by

nachten, waer te VE: heeren als vooghden van het publicq sullen
believen t'ordonneren

J. B. Christiaens adt.
my present
P. A. Seghers.

Tweleke doende &^a
Den suppl̄ in persooene
Dit is t̄nereq van
×
Guillielmus de Cock
verclaerende niet te
connen schryven (1).

Meier en schepenen vonden niet veel smaak in het voorstel van
Guillielmus, want zij vergenoegden zich met op den rand van zijn
vertooghschrift te zetten : « Wat den suppl^t versoeckt en can niet
worden geacordeert actum in vergaderinge den 15^{en} 7bre 1738, »
zonder eenige melding van dit besluit in den « Resolutieboek » te
maken.

Guillielmus de Cock was over die beslissing geenszins tevreden, en
liet door den advocaat J. B. Christiaens het volgende schrift aan het
Hoofdcollégie geworden :

Pro Deo

Aen myn Edele heeren
hooghbailliu ende
hoofschepenen vanden
Lande van Waes.

Supplierende verthoont reverentelyck Guillielmus de Cock, van ouders
tot ouders gebortigh van Ste Nicolaes, gelyck oock Catharine Verelst
met wie hy verweck heeft vier kindere, en actuelyck jude uytterste
beswangertheyt gaet van een vyfde, hoe dat hy met syne neirstigheyt
alleen de voors^e syne huysvrauwe en cleyne kinderen heeft onder-
haiden, en alsoo het hem onmogelyck was ju dese gelegentheynt des
tydts van eenen soo swaeren last te connen opbringen, heeft hy synen
noodt te kennen gegeven aen meyer en schepenen der plie van
Ste Nicolaes alles breeder uytwysens de req^{te} hier neffens gevoeght,
waer uyt comt te blyken dat den suppliant hem gepresenteert heeft
ten allen tyde hem te exponeren voor het publicq, met presentatie
van schauwen van d'arme menschen voor niet te vaeghen waer door
dikwils den brandt geaúseert en den eenen brandt van soo arme

(1) Stadsarchief van St Nicolaes. — Nog niet gerangschikt stuk.

huysen, dikwils veroorsaect den Brandt in andere huysen, jāe onder-
tusschen ten uytterste pryckelens is, om eene geheele prochie ofte
geluchte van huysen af te branden, niet tegenstaende al welken
hebben de voors^e meyer en schepenen van Ste Nicolaes, den suppt̄
wegh gesonden en gerejecteert syne presentatie ten favēire soo noot-
saeckelyck voor het publicq van Ste Nicolaes, sonder eenige de minste
consideratie oock te nemen op synen noodt ende nootsaeckelyckheyt
te kennen gegeven, mitsgr̄s sonder jactantie gesproken, sonder eenige
aendacht te nemen op syne neirstigheyt en goet comportement oor-
saecke den suppt̄ hem eyndelinge genootsaect vint te keeren tot
VE: myne voors^e Edele heeren als opper policimeesters soo in het
besorgen van hūnne noodige alimentatie als wel andere regulative tot
welstant van het gemeente te geven.

Ootmoedelyck biddende de selve believe gedient te wesen geconside-
reert de redenen voors^t s'gravemanuen en schepenen van Ste Nicolaes
t'ordonneren tot voorsien en den suppt̄ tot alimentatie van syne
vrauwe en kinderen volgens de nootwendigheden behoorlyck t'assiste-
ren ofte anderssiuts syne presentatie t'accepteren op behoorlyck pen-
soen jagevolge van syne presentatie by d'annexe req^{te} geroert soo
nootsaeckelyck voor het publicq welvaeren.

T'wel̄ doende &^a

J. B. Christiaens adt. (1)

Het Hoofdecollegie gaf niet meer acht op die vraag, dan meier en
schepenen, en gaf zich zelfs de moeite niet er eene « resolutie »
over te nemen.

Zoo kwam het dat er te Sint-Nicolaas nooit een schouwvager van
den armen in bediening trad.

Maar de twee vertoogen van Guillielmus de Cock doen genoeg blij-
ken welke diepe ellende en armoede er toen in zekere rangen der
samenleving heerschten.

G. W.

(1) Stadsarchief van St Nicolaes. — Nog niet geraangschikt stuk.

EENE HEILIGGEESTTAFEL IN DE 16^e EEUW.

Men kent een land niet, wanneer men er slechts eenige groote steden van gezien heeft; men kent evenmin een volk wanneer men enkel de lange stamtafels zijner vorstenhuizen, zijne omwentelingen en zijne oorlogen, zijne zegepralen en zijne rampspoeden, in een woord alleen de groote daadzaken zijner geschiedenis geleerd heeft. Wat men mist 't is de kennis van het innerlijke, het huishoudelijke leven van dit volk, van die honderden feiten, welke meestal de grenzen eener gemeente niet overschrijden; van die plaatselijke inrichtingen en gebruiken, zoo eenvoudig soms maar daarom niet min wetenswaardig. De dagelijksche handel en wandel der voorouders bleef onbekend. En dit toch ook is geschiedenis.

Welnu, gelijk onze achtbare voorzitter het zoowel deed bemerken in de algemeene vergadering van November 1900, dit huishoudelijk leven der vroegere eeuwen doen kennen is eene der bijzonderste taken van onzen Oudheidkundigen Kring. Veel is er reeds gewerkt in dien zin. Aan het gebouw onzer plaatselijke of gewestelijke geschiedenis, dat wij prachtig al zien oprijzen, zou ik gelukkig zijn ook een steentje bij te brengen.

Ik zou eene Heiliggeesttafel willen voorstellen uit den ouden tijd en wel uit de jaren 1500.

Tot meerder gemak onzer lezers, wellicht niet allen met het oude muntstelsel bekend, zullen wij vooraf een woord zeggen van de verschillige in ons werk voorkomende geldweerden.

Veel, ja meest zelfs, is er spraak van ponden, schellingen en deniers; ten ware wij het nitdrnkkelijk anders deden bemerken, zijn dit vlaamsche ponden. Het **POND VLAAMSCH**, ook **POND GROOTEN** genoemd, wierd verdeeld in 20 schellingen; de schelling in 12 deniers grooten of 12 grooten, gelijk men gemeenlijk zegde.

Een *pond grooten* kwam overeen met 6 Brabantsche guldens en deed 10 frank 88 centiemen of in juister getal fr. 10,8845557.

De *schelling grooten* deed 6 Brabantsche stuivers of fr. 0,5442176; 't is te zeggen iets meer dan onze halve frank.

De *grooten* of *denier grooten* gold zooveel als een halve Brabantsche stuiver of fr. 0,0455514, iets meer dus dan $4 \frac{1}{2}$ centiemen (1).

Meer dan eens ook ontmoeten wij de **PONDEN PARISIS**. Deze wierden verdeeld in 20 *schellingen of stuivers*, de stuiver of schelling in 12 *deniers of penningen*.

Welke was de weerde van deze soort van ponden?

Moesten wij du Marsan gelooven, dan zon een pond parisis fr. 1,25 gelden. Die schrijver zegt immers (2) dat een pond parisis overeenkomt met 25 stuivers Tonnois. Een pond Tonnois is gelijk aan $\frac{80}{81}$ deelen van eenen frank, geldt bijgevolg fr. 0,987654520 en wordt verdeeld in 20 stuivers. De stuiver Tonnois is dus weerd: fr. 0,0495827160. Neemt men deze weerde 25 maal dan bekomt men fr. 1,2545679, of in rond getal: fr. 1,25.

Dit alles kan waar zijn voor Frankrijk, wat wij niet behoeven te onderzoeken, maar in Vlaanderen, tijdens de 16^e eenw, gold een pond parisis fr. 0,9070294, of een weinig meer dan negentig centiemen. — De *stuiver* of *schelling parisis* was weerd fr. 0,0455514 of iets boven de $4 \frac{1}{2}$ centiemen. — De *denier* of *penning parisis* gold fr. 0,0057792 of ruim $\frac{1}{3}$ van eenen centiem.

Men zal reeds bemerkt hebben dat een schelling parisis en een denier grooten juist in weerde overeenkwamen en dat dus de denier

(1) Men mag de *ponden grooten* niet verwarren met de **PONDEN WISSELGELD** of **STERKGELD**. Deze wierden wel gelijkelijk verdeeld in 20 schellingen en de schellingen in 12 deniers; doch de weerde was zeer verschillend. De ponden wisselgeld stonden tot de ponden grooten, gelijk 7 is tot 6; 't is te zeggen dat 7 ponden grooten maar zooveel weerd waren als 6 pond wisselgeld. Een *pond wisselgeld* deed 6 Nederlandsche guldens of fr. 12,60 $\frac{84}{100}$; de *schelling*: fr. 0,65 $\frac{49}{100}$ en de *denier* fr. 0,05 $\frac{29}{100}$.

(2) *Dictionnaire de la conversation*, artikel *livre*.

of penning parisis het twaalfde deel van eenen denier grooten was. Zoo gebeurde het ook menigmaal, in de oude rekeningen, dat men om eene som nit te drukken, benevens ponden, schellingen en deniers grooten, ook deniers parisis gebruikte om de brenken van deniers grooten voor te stellen.

Een *g* of *gr* achter ponden, schellingen of deniers geplaatst duidt aan dat het vlaamsche ponden, schellingen of deniers waren. Het teeken *p*, *par*, *p^{is}* of *prs* zegt dat er spraak was van parisische weerden.

Bij voorbeeld in de armenrekening van Stekene in 1544 leest men : *Ontfaē van pieter vā der eekē van ij sch. pars tjaers van de jaere XV^cXL XLJ XLIIJ XLIIII XLIIIIJ* (dus vijf jaren) *te samen x gr.* (fr. 0,45).

In de rekening van 1550 : *ontfaen van pieter de Koe en willem braem van xxxij d. prs* (12 centiemen $\frac{44}{100}$) *ende die verachtert van vyve jaeren comt tsamen j sch j gr ix d. p.* (fr. 0,62).

Benevens de ponden komen wij andere geldweerden tegen, waar- onder eerstvooral :

de **MIJTEN** of **MITEN**. Volgens eenen tekst aangehaald bij Gilliodts (*Glossaire flamand*), zou de mijte het vierde deel geweest zijn van eenen denier : « *les quatre mites se abouoient un denier* ». Wij vinden integendeel in al onze rekeningen dat de mijte de helft was van eenen denier parisis en dus eene weerde had van fr. 0,0018896, nog geen vijfde van eenen centiem.

Onder andere voorbeelden nemen wij als bewijs van ons gezegde wat wij in de armenrekening van 1544 aantreffen : *Ontfaē van jan talboe (Talboom) f^s raes van ix den par tjaers van de jaere XV^cXL (1540) tot XLIIII (1544) voer dese V jaer ij gr. en̄ xvij mite.* — 5 maal 9 deniers parisis geeft 45 d. p.; daarvan worden er 56 uitgedrukt door 3 grooten (3 × 12 d. p. = 3 gr.) en de 9 overige den. par. worden verbeeld door 18 miten of 2 miten voor elken denier.

2° Volgen de **POIJNCTEN**. Deze golden volgens Schermans (*Idioticon*) een halve mijte, 't is te zeggen : 0,0009448 of nog geen tiende van eenen centiem. Men mocht ze wel poijncten of punten noemen, daar men er niet min dan 1059 moest hebben om eenen frank uit te maken.

3° Dan komen de **ZESKENS**. In de armenrekening van 1544 vindt

men : *ghegeve de watergrae* (Watergraaf) *va der Kelsien en van een sesken op de veelleere* (1) *vj gr. vj miten* (28 centiemen $\frac{55}{100}$).

Een zesken kwam overeen met 6 mijten of 5 deniers parisis en deed fr. 0,0115578 of iets meer dan eenen centiem. Het was hetzelfde wat men later eenen *duit* noemde ($\frac{1}{8}$ van eenen Brabantschen stuiver). Over eenige jaren noemde men *duitnagels* zekere nagels met de hand gesmeed, die iets meer dan eenen centiem kostten en in onze polderstreken ook den naam van *zeskensnagels* droegen. Die naam wierd hem hier reeds in 1615 gegeven; wij lezen immers in de kerkrekening van Stekene in genoemd jaar : *gelevert twelf seskensnagels ij gr.* (15 $\frac{1}{2}$ centiemen). — De naam van die muntsoort leeft nog in onze volkstaal; men zegt nog immer : *zoo plat als een zesken*.

4° Soms, maar weinig toch, spreekt men van **INGELSCHEN** of **ENGELSCHEN**; zoo staat in de armenrekening van 1509 : *en noch van rente te pibele* (2) *twee inghelsche*. — Volgens Kiliaen deed een engelsche 8 vlaamsche mijten, tzij fr. 0,015 of eenen centiem en half.

5° Wat de **SCHILDEN** aangaat, wij kunnen met geene zekerheid hinnen weerde bepalen. In zijnen *Glossaire flamand* spreekt Gilliodts van verschillende soorten van schilden. Volgens eene rekening te Brugge gemaakt in 1545 zonden honderd schilden overeenkomen met honderd en tien pond parisis, dus zou een schild weerd zijn fr. 0,9977 of omtrent eenen frank. — Verder voor eene rekening van 1417 zegt dezelfde schrijver « Gendsche seild, keysersehe seild, Vransche seild valent uniformément 4 sols 10 deniers de gros »; wat eene weerde van fr. 2,65 zou nitmaken. — De Castro in zijne *chronijcke (Annalen X bl. 595)* schrijft : « den 5 November 1495 wierd binnen Gendt verkondigt dese naervolgende valuatie van het geldt : den Joannesschild 4 sch. 6 den. » (fr. 2,49).

Nergens hebben wij kunnen ontdekken van welke schilden er in onze rekeningen spraak is. Wij meenen nochtans dat het van de eerste moet zijn. In 1509 ontving de pastoor van Stekene van den

(1) De *veelleere* was eene rent op den grond van *Jan den veelleere* in 1544 *te boucke geset* door den klerk van den Watergraaf. — Wat de *kelsien* aangaat, dit zal verder uitgelegd worden.

(2) *Pibele* is waarschijnlijk *Pebete*, 't is te zeggen : *S: Amants in pabula* tot Elversele, staande onder de Heerlijkheid van Nieuwstraten te St. Nikolaas den edelen Heer van Beveren toehoorende.

heiligen geest, voor de fondatiën 17 seilden (dit ware fr. 16,96 volgens de eerste weerdeering fr. 44,17 volgens de tweede en fr. 42,55 volgens de derde). Welnu in 1518 en 1520 ontving de pastoor, voor dezelfde diensten, telkens 2 pond groote of fr. 21,76, wat met de eerste weerdeering beter overeenkomt.

6° Van den **PRASPENNING** lezen wij in de armenrekeningen van 1544: *ghegeve w^{em} rosen eene praspenninck*. Ziet men de samentelling na der cijfers van de bladzijde, dan komt de praspenninck op 2 $\frac{1}{2}$ deniers grooten of omtrent 41 centiemen.

Volgens de *chronycke van Vlaenderen* was de Joannes Braspenninck in 1491 2 grooten weerd, en 5 grooten in 1492. Dat de wezenlijke weerde nochtans 2 $\frac{1}{2}$ grooten was, blijkt uit de *chronycke* van de Castro (*Annalen X bl. 108*) 1501: « In desen tydt was het soo goeden koop leven doordien wy hier alles in overvloed hadden (behalven gelt) dat men met vier of vyf oorden (*9 of 11 centiemen*) doende ieder oort 6 corten of 12 meyten, konde brassen, dit is seer goede eiere maecken, waeruit is gekomen dat den halven vyf groot penninck genaemt wirdt *Braspenninck* ». Uit deze nota kan men ook alleiden dat de mijte, zooals wij hooger zegden, gelijk stond met eenen halven denier parisis; want de oorde of het oordje was het vierde van eenen Brabantschen stuiver en had de weerde van fr. 0,02267; het twaalfde deel ervan was dus fr. 0,00188.

7° De **BLANKE** wordt maar eens vernoemd: *en noch ghegeve den arme een blanke* (*Armenrekening van 1509*). — De blanke gold 5 oordjes of de $\frac{5}{4}$ van den Brabantschen stuiver en had dus eene weerde van 6 centiemen $\frac{8}{10}$.

8° De **CORTE**, waarvan gesproken wordt in de rekening van 1567, gold 2 mijten of fr. 0,0057792 en kwam dus overeen met den denier parisis. Ziet de nota van de Castro, die wij aanhaalden bij het artikel *praspenninck*.

9° De **BRABANTSCHE GULDEN**, weerd zijnde fr. 4,814059, werd verdeeld in 20 Brabantsche stuivers die gelijk stonden met fr. 0,0907029 en op hunne beurt verdeeld wierden in 12 deniers geldende elk fr. 0,0075585.

10° Het **OORDJE** was het vierde van eenen Brabantschen stuiver en gold fr. 0,0226757.

Wij vatten in eene tabelle te zamen wat wij hooger zegden van onze oude geldsoorten en van hunne weerde in franken en centiemen nitgerekend tot het honderdduizendste van eenen centiem.

1 point	fr.	0 , 0 0 0 9 4 4 8
1 myte	»	0 , 0 0 1 8 8 9 6
1 corte	»	0 , 0 0 5 7 7 9 2
1 zesken of 1 duit	»	0 , 0 1 1 5 5 7 8
1 engelsche	»	0 , 0 1 5 1 1 6 8
1 oordje	»	0 , 6 2 2 6 7 5 7
1 blanke	»	0 , 0 6 8 0 2 7 1
1 Brabantsche denier	»	0 , 0 0 7 5 5 8 5
1 Brabantsche stuiver	»	0 , 0 9 0 7 0 2 9
1 Brabantsche gulden	»	1 , 8 1 4 0 5 9 0
1 denier grooten	»	0 , 0 4 5 5 5 1 4
1 pras- of braspenning	»	0 , 4 1 5 5 7 8 5
1 schelling grooten	»	0 , 5 4 4 2 1 7 6
1 pond grooten	»	1 0 , 8 8 4 5 5 5 7
1 denier wisselgeld	»	0 , 0 5 2 9 1 0 0
1 schelling wisselgeld	»	0 , 6 5 4 9 2 0 6
1 pond wisselgeld	»	1 2 , 6 9 8 4 1 2 6
1 denier parisis	»	0 , 0 0 5 7 7 9 2
1 schelling of stuiver parisis	»	0 , 0 4 5 5 5 1 4
1 pond parisis	»	0 , 9 0 7 0 2 9 4

Om onze lezers geene vervelende berekeningen op te leggen, zullen wij altijd nevens de oude geldsoorten, in den loop van ons werk, hunne weerde opgeven in franken en centiemen.

I.

DE HEILIGGEESTTAFEL VAN STEKENE IN DE JAREN 1500. (1)

Wat men nu Armenkamer, Armbestuur of Bureau van weldadigheid noemt wierd bij onze voorouders de **Tafel van den Heiligen Geest** geheeten : *mensa Spiritus Sancti*. Een deel van dien ouden naam is nog niet uit de volkspraak verdwenen. Men zegt nog wel eens den *armenisch*, *die persoon trekt van den disch*. Nu, disch in het vlaamsch, Tische in het duitsch beteekenen tafel. Maar in de oude tijden, tijden van geloof en godsdienstigheid, plaatste men de liefdadigheid onder de bescherming van de Bron van alle goedheid, van den Geest van liefde; daarom zegde men geene *Armentafel* maar *Tafel van den Heiligen Geest*. Het Heidendom kende de liefdadigheid niet; maar nauwelijks was de Kerk gesticht of wij zien de eerste tafels van den H. Geest, onder den naam van $\alpha\gamma\alpha\pi\alpha\iota$ of liefdetafels oprichten en de eerste diakens, *mannen van den Heiligen Geest vervuld*, wierden door de apostelen gekozen om de aalmoezen uit te deelen en de liefdetafels te bedienen (2). Te Jersalem begonnen, breidde zich die barmhertige inrichting weldra uit door de gansche Kerk, hare weldaden uitstrooiende niet alleen onder de christenen maar ook onder de heidenen. De apostaat Juliaan in de 4^e eeuw, riep immers

(1) In de *Annalen van onzen Oudheidkundigen Kring*, IX bl. 209 heeft dokter Van Raemdonck eenige bladzijden uitgegeven over het armenbestuur te St. Nikolaas in vroegere tijden. Daar de achtbare schrijver zich gehouden heeft bij eenige algemeene beschouwingen, meenen wij dat onze bijdrage geene nuttelooze herhaling zijn zal.

(2) *Handelingen der Apostelen* IV en VI.

verbitterd uit : *het is eene schande dat de Galileërs* (de christenen) *niet alleen hunne armen, maar ook de onzen voeden* (1).

Het zon ons te ver brengen wilden wij de geschiedenis der Heiliggeesttafels door den loop der eeuwen opvolgen. Het zij genoeg vast te stellen dat zij haar godsdienstig karakter bewaarden tot dat de Fransche Omwenteling ze inpalmde en verwereldlijkte.

Gelijk al andere parochiën, bezat Stekene ook zijne Heiliggeesttafel. Onder de oude kerkpapieren hadden wij het geluk menigvuldige rekeningen van die Heiliggeesttafel te vinden, waaronder er 27 tot de 16^e eeuw behooren, te beginnen met 1509. Het is daar dat wij de bijzonderheden putteden, die wij hier mededeelen.

Heiliggeestmeesters. De Heiliggeesttafel werd bestuurd door twee wereldlijke personen, die men soms *besorgers* doch meest *heiliggeestmeesters* noemde. Deze wierden door den pastoor der parochie en door de Schepenenbank aangesteld (2). Hunne bediening duurde twee jaar, zoo nochtans dat er alle jaren een nieuwe heiliggeestmeester benoemd werd. De eerstbenoemde, die eigenlijk *dienstdoende* bezorger was, werd bijgestaan door den tweeden, die men *aankomenden* of *modernen* heiliggeestmeester noemde. Deze werd het tweede jaar *dienstdoende* om daarna op zijne beurt af te treden. Het dienstjaar begon en eindigde met *grootte vastelavent*, 't is te zeggen met den tweeden zondag van den Vasten.

*

Rekeningen. Omtrent Paschen werd de rekening door den pastoor en de schepenen, in de tegenwoordigheid van eenige *goede mannen*, onderzocht en goedgekeurd (3). Te dezer gelegenheid was er een

(1) 62^e brief.

(2) Het was zonder de minste vergelding dat de heiliggeestmeesters hun ambt uitoefenden. Geen keurbroeder, zijne vaste woonst in het Land van Waas hebbende, tot dischmeester benoemd, mocht de bediening weigeren te aanveerden op pene van 10 pond parisis fr. 9,97, de helft ten profijte van den Heer en de helft ten profijte van den arme. (*Keure voorgeladen. Archieven van St. Nikolaas*).

(3) Zoo sluit onder andere de rekening van 1544 volgender wijze : *Dese rekening es ghesloten ghedaen en ghepasseert desen XXV in maerte A^o 1545 voor paesschen ter presentien vaden pastoor schepene en ander goede manen orcomden onser lieder hantecken hier onder ghestelt ten dage alsboven J Sanders, Pet van d donckt, pieter loc, Kestiaen de scepp* (de schepper).

teerpartij of *gelage*. Zoo wierd er voor wijn in 1557 betaald xvij grooten (fr. 0,77) en in 1561 : v sch. (fr. 2,72). In den loop van het jaar wierd de rekening nog aan het toezicht van den heer landdeken onderworpen, die daarvoor 1 schelling en 10 grooten (fr. 0,99) ontving, terwijl aan zijnen kapelaan of onderpastoor 2 grooten (fr. 0,09) uitbetaald wierden. — Dat die onderzoeken zeer nauwkeurig geschieden, bewijzen de menigvuldige bemerkingen, die nevens verschillende artikelen te lezen staan. Eene van die notas meenen wij te moeten afschrijven, voor zooveel zij te onteijferen is, omdat zij betrekking heeft op het jaar 1578, toen de Geuzerij hier wortel had geschoten en niet alle goddelijke diensten meer plaats grepen. Nevens de betaling van pastoor, kapelaan en koster over hunnen dienst verschenen kerstavond 1578 lezen wij : *transeat te deßer zo verre de dienst nyet en wort gedaen en opgeschorst waren.*

★

Boeken. Menigmaal gebeurde het dat de heilggeestmeesters niet erg geletterd waren. Ook verraden de rekeningen van 1509 tot 1528 niet alleen eene zeer ongeoeffende hand, maar ook weinig bekwaamheid. Van 1544 af, zijn de geschriften integendeel zeer schoon en nauwkeurig onderhouden. Het waren de heilggeestmeesters niet meer die de rekeningen stelden, in dubbel schreven en overlegden, maar wel de een of de andere daartoe aangestelde klerk, die voor zijne moeite 2 schellingen 8 grooten (fr. 1,45) ontving. Zoo wierd van 1549 tot 1565 dit werk aan den koster toevertrouwd; in 1567 en volgende jaren aan den griffier Hugo Hanwe en later aan zijne opvolgers in het griffiersambt. De salaris wierd in 1585 op 4 sch. gr. (fr. 2,17) gebracht; in 1589 op 5 sch. (fr. 2,72); en in 1661 betaalde men reeds 22 sch. gr. (fr. 11,97).

In latere tijden rezen er erge moeilijkheden op, betrekkelijk het stellen van die rekeningen. Sommige ontvangers van gemeente, kerk of arme wilden wederom de oude gebruiken in voege brengen en zelve hunne rekeningen opmaken en schrijven; terwijl de griffiers van hunnen kant beweerden dat zij en zij alleen daartoe recht hadden. Daarop dienden deze laatsten in 1698 een request in bij het Hooftcollegie van het Land van Waas, om de inbreuk op hunne voorrechten te keer te gaan. Zij schreven dus :

« Aen mijn Ed^e heeren hoochbaillin ende hoofschepenen van den Lande van Waes,

Supplicierende verthoonen reverentelyck de greffiers van keur prochien

van Lande van Waes hoe dat hinnen voorsaeten en sij in paisibele possessie ender sonder contradictie ter exclusie van een ider altyts hebben gestelt alle prochie, kerke, armen en weesen rekeninghen ende alhoe wel de suppten (*supplianten*) inde selve possessie niet en behoorden getroubleert te worden soo ist nochtans dat eenige persoonen (: soo sij suppten verstaen) hün saüden vanteren van in toecommende te willen stellen hünne rek^{en} allesints suppiants grooten intreste, ende menichvuldige inconvenientien die daer doore binnen de prochien saüden üijtrijsen eensdeels geconsidereert dat de selve sijn persoonen van cleijne capaciteit onervaren in de pratique ende alle jaeren üijterlijk te verhanderende, bij dien onmogelijk de rek^e te stellen ingevolge de voorgaende ende achtervolgen d'ordonnantie bij UEd^e te geven als coissen (*commissarissen*) ter auditie vande selve rek^e, midtgrs (*mitsgaders*) inde selve rek^e te bringen alle ordonnantien van recompentien ende valideringen die de prochie commen te genieten van geleden passagien logementen fourageringen etc. oorsaeke de suppianten hün genootsaect vinden te adresseren aen UEd^e.

De selve seer ootmoedelijk biddende gedient te wesen te conserveren ende voor soo vele noot sij te ordonneren dat de suppianten ter exclusie van een ijder ende sonder contradictie sullen continueren in stellen van alle prochie, kerke, arme ende weesen rekeninghen, welken doende etc. »

Het Hoofdcollégie zond op dit request volgende antwoord : « Hoochbailliü ende hooftschepenen gelet hebbende op den inhanden deser, ende geïnformeert sijnde van het aüdt gebruik declareren bij desen dat de suppiants gerecht sijn ter exclusie van een ijder te stellen de prochie, kerk, arme midtgrs welke rekeninghen 't waer naer een ijder hem sal hebben te regülleren. Actum int collegie desen derthiensten meije 1698. Was geprapheert J. G. van der Sare ende was ond^t J. Ramont. »

De beslissing van het Hoofdcollégie moest hier weldra toegepast worden. Wij vinden immers in den *Octroybouck van Stekene* (waar wij deze documenten gevonden hebben) f° 50 en volgende : « Pastoor en schepenen der prochie van Stekene gesien hebbende de req^{te} gepresenteert bij den jegenwordigen armüire frans geerinckx den 21 der voorleden maent febr. ordonneren den afgaenden armüire alexander van overvelt binnen acht daeghen naer date deser onder behoorel. recepisse te leveren in handen van den greffier deser prochie alle de documenten dienende tot het stellen van d'arme rek^e ten waere ghij liever hadde hem subministrerende de voors^e documenten put

(*present*) te sijn int stellen der voors^e rek^e, d'een of d'ander te volcommen op pijn van voordere ordon. actum in vergaderinge desen 6 meirte 1699 ter ord^ue als greffier ende was ond^t de clereq.

De originele deser bij mij ond^t anthon stichelbaut is gegeven ende gelacten in handen van de hujsvr van den voorn alexander van overtvelt desen sesden meirte 1699. A. Stichelbaut, »

Deze aanmaning had geen uitwerksel; want den 16 Meert stuurden pastoor en schepenen een nieuw bevel aan Van Overtvelt. Binnen de acht dagen moest hij de geeichte stukken overleggen « op pene van tien schellingen grooten (fr. 5,44) met voordere schaden en intresten, die bij sijn refus ofte dillay sijn geresulteert. » — Geen beter gevolg had deze nieuwe maatregel; Van Overtvelt bleef koppig in zijne weigering. Maar nu schreven schepenen en griffier aan het Hoofdcollegie om de handelwijze van den wederspannigen armmeester aan te klagen en den 9 Mei bevolen hoofdbaljuw en hoofdschepenen aan Van Overtvelt zijne rekening en stukken in te leveren binnen de acht dagen *op pene van executie* ('t is te zeggen : aanslag van zijne goederen). — Het is te denken dat deze bedreiging den man tot betere gevoelens zal gebracht hebben. Onze archieven spreken van het geval niet verder.

Benevens de boeken van *ontfanc en uutgheven* bezat de Heiliggeesttafel nog eenen *hanbouck* om de fundatiën, volgens datum van gifte, aan te teekenen en ook eenen *slaper*, of obituaris, waarin de eigendommen en rentetitels geschreven wierden, met vermelding van de lasten, alsook de beschrijving der met renten belaste goederen en dezer *anthoofden* of *abouten*, dit is aanpalende eigenaars. *Ite ghevē van kosten doemen den slaper over leyde een sch. vj d.* (fr. 0,81). Rekening van 1517.

Juist om de menigvuldige veranderingen die gedurig onder die eigendommen en aanpalenden ontstonden, moest de boek wel eens vernieuwd worden. Die noodzakelijkheid ondervond men b. v. in 1544. Daarom wierden de heiliggeestmeesters eerst vooral uitgezonden naar de verschillende gemeenten, waar er belaste eigendommen gelegen waren, ten einde de aanpalende eigenaars op te nemen. Zoo lezen wij in de rekening van genoemd jaar : *Ghehevē van verteerde costē van dat wy te belcele hanthoofde haelden en tot waesmeustere waren oock om hanthoofde ware ij sch. iij gr.* (fr. 1,26). — *Ghegeve tot jan de hont als wy hanthoofden haelde sente pauwels van vertheerde costen ix gr.* (fr. 0,40). — Daarna wierd Jan Alaert gelast met het

opmaken van den nieuwen boek en hij ontving voor zijne moeite fr. 4,43 : *ghegeve van eenē nyeuwen bouck te maken jan alaert ij sch. vij gr.* — De loon was zeker niet groot, maar het werk zal waarschijnlijk naar evenredigheid geweest zijn; want reeds 't jaar nadien moest men het herbeginnen. Wij lezen immers in de rekening van 1543 : *item ghegeven Lowys baert roert maken van den nieuwen boucke de somme van xxv sch. gr.* (15,60). — *ite ghegeven als wy te verrebrouck waren om de boucken toversieue ofte den nieuwen corecht was en dat wy anthofden droghen daerom vertert vij sch. gr.* (fr. 4,53). — *item vertert als wy den bouck aelden te verrebrouck j sch. gr.* (fr. 0,34) (1). — De boek van Lodewijk Baert is tot heden nog bewaard in onze archieven, wij zullen er in ons tweede deel op terng moeten komen.

Alle jaren kwamen pastoor, schepenen en heiliggeestmeesters bijeen om den renteboek na te zien en te onderzoeken wie thans de rentplichtigen waren. Dit noemde men *den bouck poincten*. Die pointing of punting ging wederom met een gelag gepaard : zoo verteerde men in 1514 fr. 0,72 : *ite noch gheve doe wy poincte xxj gr. en daer was bey myn heere lybrant en willem braem en cornelys hardewels en ic jan de grave.* (2) — In 1550 : *item gheheven cornelys de koe ten daghe vander puntinghr den bouck vi sch. gr.* (fr. 5,26).

Tijdens de Geuzerij allhier, van 1578 tot 1581, had men gemeentene en kerkpapieren naar elders in veiligheid gebracht. Was de slaper van de Heiliggeesttafel dan ook gevlecht of was hij door de Hollanders geroofd geweest, dit is ons onbekend; doch wij lezen in de rekening van 1585 : *bet. over bryngghen van den H geestbouck van Delft uut Holland ghesonden by joos de cock xv sch.* (fr. 8,16). — *Ghegeven jan de cock van den bouck uut Andwerpen te bryngghen j sch. vij gr.* (fr. 0,86).

★

Bank en koffer. — Dat de heiliggeestmeesters geene eigene vergaderzaal hadden, zonden wij hiernit mogen besluiten, dat zij bijeenkwamen soms in de pastorie, soms in het huis van den koster, maar meest in de eene of andere herberg.

(1) Lodewijk Baert zal waarschijnlijk te Verrebrouck woonachtig geweest zijn. — In zijnen boek heeft Baert de oorspronkelijke anthoofden bewaard; misschien wierden de nieuwe aangelanden op nog eenen anderen boek ingeschreven.

(2) Die Mijnheer Lybrant was Lybrant of Librandus van der Sticke, in dien tijd pastoor van Stekene.

Het was op zon- en feestdagen dat de uitdeelingen der aalmoezen gewoonlijk gebeurde en dit in de kerk zelve, waar de heiliggeestmeesters eene afzonderlijke bank bezaten, van eenen koffer voorzien tot bewaring der gelden. Daarvan lezen wij in de rekening van 1560 : *item ghegeve jannyn van het verrewē van de tafele van den Heilige geest metten afscrijssel* (1) *xxxv sch. gr.* (fr. 49,04) — in 1585 en elders : *van sate te maken an den cofer* (2) en op menigvuldige plaatsen : *ghehevē den aerme aen de kiste.... of aen den coufere in de kercke.*

*

Autaar en vlag. — Vanonds reeds had de Heiliggeesttafel ook eenen autaar. Wanneer in 1548 de kerk van Stekene vergroot wierd is die autaar verplaatst tegen den zijdemuur van O. L. Vrouwenkoor. In eenen ouden register der kapelrij, grootendeels in 1618 geschreven, vindt men te lezen :

Donderdaechmisse. — Eeuwelijck en erfelijck.

Item bevijndt men in den selfden kerckenboeck folio l verso (3) *een donderdaechs misse die den Heilighen Gheestmeesters sullen dāen lesen de s sancto op den autaar van Heilighen Gheest eenen prijster die sij daer toe zullen last geven van welcken dienst sy sullen geven aenden prijster acht pont ende 8 schellinghen parasise* (fr. 7,61) *maecken tsaemen iij gul iij stuivers* (4) *ende zullen darren delen drie hondert broets elk weert zijnde drie penninghen parasise* (5) *op S Thomas dach als men tjaergetijde dāen sal en zy zullen geven den prochipape vi sch. parasise* (fr. 0,27) *maecken ij stuivers ende offeren xij keersen met xij d.* (4 1/2 centiemen) *den capellaen ij sc parasys* (15 1/2 centiemen) *den coster ij sch parasys* (fr. 0,09) *dit was gedaen ter begeerte van Philips van velde.*

Betrekkelijk dien autaar van den H. Geest vinden wij nog in de rekening van 1568 : *ite ghegeven den costere van alle sondaghe den*

(1) *Metten afscrijssel* beteekent waarschijnlijk : met het afschrijven van de oude verw.

(2) *Sate* voor zitting of zitbank.

(3) Die oude *kerckenboeck* of slaper, op perkament geschreven, zegt het register van 1618, is ongelukkiglijk verdwenen.

(4) Vier Brabantsche guldens en vier stuivers maken fr. 7,61. Wat eens te meer bewijst, wat wij vroeger zegden, dat de weerde van een pond parisis wezenlijk fr. 0,9070 was.

(5) Men zal gemakkelijk bemerken dat wij in den register van 1618 den oorspronkelijken tekst der fondatie niet vinden: dien geven wij verder onder N° 42. Daar zullen wij zien dat de prijs van elk brood niet 3 pen p. (fr. 0,01 ¹⁵/₁₀₀) was, maar 4 penninghen (fr. 0,01 ⁵¹/₁₀₀ of eenen centiem en half).

autare te reparere en van de gordyne te hanghe xij gr. (fr. 0,54). Wat zeker beteekent : om den autaar op een nieuw te versieren of parceren; het is immers niet te denken dat die autaar alle weken wierd afgebroken en weder opgericht.

Dat er aan den autaar nog dienst geschiedde, wordt bovendien hier nog door bewezen, dat men alle jaren veel nieuw was kocht en oud was deed vermaken. Hiernit trekken wij onder ander, dat in 1561 een pond nieuw was fr. 0,57 kostte en dat men voor een pond oud was te vermaken in dien tijd $4 \frac{1}{2}$ centiemen betaalde.

De Heiliggeesttafel had niet alleen eenen autaar, maar bovendien nog eene vlag of *vaene*, waarvan gesproken wordt in de rekening van 1555 : *Ghegeven laurer ceyns (Laureis) beck van den coufere en faene maken xxx sch.* (fr. 16,52).

*

Gelagen. — Wij hebben reeds gezien dat de goedkeuring der rekening en het punten van den renteboek van een traktementje vergezeld gingen. Daar bleef het echter niet bij. Wierd de charter van eene nieuwe rent gemaakt, wierd eene rent afgelegd, bekwam men eenig voorrecht voor den arme, wierd er eene aanbesteding, b. v. van schoenen, gedaan, de zaak, volgens oud vlaamsch gebruik, moest beschonken en bedronken worden. Maar bovendien had men gestelde dagen van vriendschappelijke bijeenkomsten die lekker gevierd wierden. Vernoemen wij maar in het voorbijgaan kerstavond, waarop men in 1509 niet meer dan fr. 0,92 verteerde : *van wyn te kessarede xxi gr.*; — Sincen, waarop men in 1510 fr. 1,54 ten beste gaf : *de heleghe geestmesters die syn pieter blindeman (schuldig) xxix gr en een halve van wyne te sinsene XVe tiene (1510)*. Hetzelfde jaar wierd er nog ruim gefeest, want eene nota op het einde der rekening luidt : *te piet blindemans ware ghaelt vij potten wyttē iij potten roots en het meyrere iij potten wyttē (1)*. Dit maakt tien potten witten wijn en vier potten rooden of te zamen bij de $13 \frac{1}{2}$ liters. — Men betaalde niet met gereed geld en daaruit outstonden wel eens moeilijkheden; zoo lezen wij in 1515 : *gheghere piet blindeman van wine van paessche en van den jare XI (1511) doer wat ghescilt tusschen was.* — Op Paschen had eigenlijk de groote bijeenkomst plaats. Dan vergaderden in de pastorie schepenen, kerkmeesters, arnmeesters en meer anderen. De rekening van 1544 meldt : *Gheghere van wyne tot bouwen in de dry*

(1) Een pot kwam overeen met $\frac{55}{16}$ van eenen liter, zoodat 46 potten 53 liters deden.

coninghe die ghedroncken was tot pastoers op den pasdach ij sch. ij gr. (fr. 1,17). — In 1545 : *ghegeve jacob claeyns van wine die ghedroncken was tot heer jans (pastoor Jan Sanders) op den paesdach vi sch. gr.* (fr. 5,26). En dit was geene kleinigheid, want 1^e de wijn die in 1514 fr. 0,48 den liter betaald wierd, kostte 25 centiemen den liter in 1545; zoodat men met die fr. 5,26 14 liters wijn kon koopen, en 2^e men moet wel bemerken dat de kerkmeesters denzelfden dag evenveel ten beste gaven : dit maakt dat er 28 liters verbruikt wierden. Ook hield men veel van die feesten; dit blijkt uit de gesmoorde jammerklacht van den koster Matthys de Grave die in zijne armenrekening van 1555 schreef : *Ghegeve cornelis de cock cand^r wyu die tpastors gedroncken was up den paesdach daer wy niet by en waren : rij sch ij gr.* (fr. 5,99).

Ter gelegenheid van dit traktement gaven de heiliggeestmeesters een drinkgeld van fr. 0,27 aan de meid van den pastoor, die men in die tijden de *maerte* of het *joncwylf* noemde. Een gelijke drinkpenning wierd door de kerkmeesters geschonken.

INKOMSTEN VAN DE HEILIGGEESTTAFEL.

Groot mogen wij zeker de geldmiddelen niet noemen waarover de heiliggeestmeesters in het begin der 16^e eeuw beschikten. Doch wij mogen uit de oogen niet verliezen, wat wij in den loop van ons werk zoo dikwijls moeten doen bemerken, dat alles in die tijden zoo buitengewoon goedkoop was of, anders gezegd, dat het geld eene veel grootere waarde had dan in onze dagen.

In 1509 had de Heiliggeesttafel maar een inkomen van 25 pond, 15 schellingen en 5 grooten of fr. 280,59 benevens 54 zakken en 5 maten rogge. — Dit inkomen vermeerdeerde wel langzamerhand, doch klom gedurende de 16^e eeuw niet ver boven de 400 franken. Onze arme gemeente had ook zoo veel van de oorlogen te lijden; maar nauwelijks hadden onze inwoners een weinig vrede genoten of de middelen groeiden merkelyk aan. De ontvangst, van fr. 615,90 in 1611, was reeds in 1627 tot 1552 frank geklommen (1).

Dit inkomen kwam voort van 1° de vrijwillige giften; 2° de lijken;

(1) Stekene, dat in 1408 onatrent 2600 inwoners bevatte, telde er reeds 4500 in 1552. (*Opellingen der commissarissen van den Grouf, in de archieven van Waas*).

5° de apporten; 4° de penningrenten; 3° de korenrenten; 6° de hueringen; 7° de cramerijen; 8° de vleeschmizekens; 9° de bussen en eindelijk 10° de boeten. Een kort woord over iedere bron van ontvangsten, tot klaarder begrip.

★

1° *Giften*. — Ter gelegenheid van eene verkooping van huizen of land, ja zelfs van meubels wierd gemeenlijk aan den arme eene kleine gift geschonken. Zoo vinden wij b. v. in 1585 : *den 20 october ontf. van stadhouder over den coop van sijn huys v sch. gr. (fr. 2,72) — ontf. van JB^t Weytack over een coopmanschap van toegeninghe van lande iij sch. iij gr. (fr. 1,81) — ontf. van JB^t auroge over een coop van eene muelene xx gr. (fr. 0,90) — ontf. van matheus auroge over de hofstede van marten praet als geconfisquiert goet van p^r talboom iij sch. viij gr. (fr. 1,45) (1) — ontf. van franc^e sey over een getaure bij hem vercocht q^t (komt) voor den aermen x sch. gr. (fr. 3,44).*

Andere giften wierden gedaan, of *bij testamente*, dit wil eenvoudig zeggen : ter gelegenheid van een overlijden, of wel bij warme hand. Wij lezen in de rekening van 1543 : *ontfaen van een goetwillighe man ij p. gr. (fr. 21,76) — van eene vrouw van devotie iij sch iij gr. (fr. 1,81) — in 1619 : ontf. van heer Phl^t boonen (de Boonem) betaelende over den Prelaet van Baudeloo de some van drye ponden sesthien schellingen negen groon gelicke som als den voornomden Prelaet gejont heeft tot onderhaut van aermen (fr. 41,76).*

Kleederen wierden ook weleens aan de Heiliggeesttafel geschonken. In de rekening van 1544 maakt dit zelfs een afzonderlijk kapittel mit dat wij, om zekere eigenaardigheden, afschrijven.

Dyt es de ontfanck vad cleere die cornelys vā pottelberghe den arme gaf te wete iij sin beste abyte. Dan volgt de opbrengst van den verkoop dezer kleeren, daar zij voor arme lieden te kostelijk waren.

Ontfae vā meester joes bock vā eenē tarneyten kerrel (2) ij sacken

(1) Die Pieter Talboom, wiens hofstede *geconfisquiert* was, is waarschijnlijk dezelfde waarvan de Castro spreekt in zijne *chronycke* op het jaar 1582 : « op diegelyke klachten by schepenen en consistorianten van Stekeneu was Pieter Talboom, den 16 November 1581, by den raedt in Vlaenderen gestelt in de bedieninghe van de meye-rye der gemelde prochie in de plaetse van Willem Cape omdat hy (Cape) de christelycke gereformeerde religie niet toegenegen was ». — De goederen van Talboom, gelijk die van meer andere afvalligen, zullen verbeurd verklaard zijn, toen Spanje onze streken weder veroverd had.

(2) *Kerel* : een lang overkleed, *tunica longior*, *tunica suprema*, zegt Kiliaen. — *Taweyt* : zal verder uitgelegd worden.

cores en ghegeve int de utvaert vad selve cornelys so en gheefl ofte en neemt dat niet. (Dit brengt niets in de kas) (1).

Ontfae va gille herdevel va eene rock xvij sch. gr. (fr. 9,79).

Ontfae van nyclaeyns abeel va eenen kerrel ghevoert met vossel velle (vossevelen) i p. x sch. gr. (fr. 16,52).

Soma de ontfanck vad cleere bedraech ij p. viij sch. gr. (fr. 26,11).

Itē so blyfter eene swarte somerkerel in de hand vād helygheest meesters die int jaer 1546 diene.

Nog andere voorwerpen, die arme menschen niet dienstig konden zijn, wierden soms aan de Heiliggeesttafel gegeven. Daar men ze niet uitdeelen kon, wierden zij verkocht ten voordeele der kas. Zoo lezen wij b. v. in de rekening van 1544 : *Ontfaen van loey (Eligius) de keteleere ij teenē teelkes (tinnen schotels) woughen vj pont, het pont v gr S (S 1½ grooten : 24 2/5 centiemen) cōt (komt) te samen ij sch viij gr S* (fr. 1,48).

★

2° **Lijken** : Bij het overlijden van niet behoeltige personen betaalde men, niet alleen aan de kerk, maar ook aan den arme, een zeker recht. Dit noemde men : *ontrangst van den licken*, of *over de siele*, of *dootsculd* of ook somtijds : *van testamente*. Het gewone recht was 6 grooten (fr. 0,27), voor de welstellenden echter betaalde men het dubbel.

Natuurlijk was de opbrengst *der lijken* zeer wisselvallig. In 1509 beliep de ontvangst tot fr. 5,89; in 1521 tot fr. 41,65; in 1544 klonn ze tot fr. 55,46, terwijl ze in 1600 maar fr. 4,89 bereikte.

★

3° Eene andere bron van inkomsten waren de **apporten**. Dit woord op zeer verschillende wijzen geschreven : *apporten*, *rapporte*, *rapporte*, *repoerte*, beteekent eigenlijk de opbrengst der schaal, waarmede men, zooals nu, in de kerk rondging. — Vóór 1528 wierden er in het jaar maar drie omhalingen gedaan : op Nieuwjaarsdag namelijk, op Simxen en met Allerheiligen. Ook was de opbrengst maar klein : fr. 8,57 in 1509; fr. 14,14 in 1522. De noodwendigheden groeiden aan en men besloot in 1528 rond te gaan op alle zon- en feestdagen. Was het eerste jaar de ontvangst reeds van fr. 59,72, men zag ze nog langzamerhand vermeerderen. Toen in het

(1) Het koren in 1544 fr. 4,08 den zak geldende, was dus de verkoopprijs van den kerel : fr. 8,16.

jaar 1344 eene groote duurte ontstond, zoodat 't koren 't dubbel van den gewonen prijs gold, deed men eenen oproep tot de liefdadigheid van het volk en de schaal bracht 10 pond, 2 schellingen en 1 grooten op, (fr. 109,97).

Na de inneming van Hulst in 1591 hadden de Geuzen Stekene overrompeld. Het jaar nadien keerden zij hier terug, tot groote schade van onze gemeente. De kerk, die voor arsenaal of magazijn van oorlogstuig diende, wierd in brand gestoken; klokken, horlogie, kerkornamenten, alles wierd vernield; ook de pastorij was afgebrand en de burgers wierden gephunderd en mishandeld. In die droeve omstandigheden viel de geheele ontvangst van de Heiliggeesttafel op fr. 86,28 en één mate rogge. Ook schrijft de heiliggeestmeester, Adriaan Rotthier in zijne rekening: *Anghaen van ontf. va lycken en apporten metter schael in de keercke verclaert de doender deser metter troublen tyt nyet ontf. oft ommegehaelt thebben dus hier by memorie.*

Pieter de Bruyn, heiliggeestmeester in 1567, klaagt dat er zooveel slecht geld was ontvangen, waarschijnlijkst in *de apporten: brynet noch tot zynder baten de corten die niet ganchbaer en waeren staende noch in shelichs gheest konffer zoot blyet by den sloote van rekenynghe ghepasseert A^o 1567 xxx sch r gr.* (fr. 13,85).

*

4° **Penningrenten.** Er wordt in de armenrekeningen van twee soorten van penning- of geldrenten gewaagd: de erfelijke en de kwijrenten. Wij meenen dat men door deze laatste verstaat de renten die, zelfs zonder toestemming van het armbestuur, mochten gelost worden. De renten wierden aan de Heiliggeesttafel geschonken door milddadige personen, die hunne eigene goederen er mede belastten, of, wat meest gebeurde, die op vreemde eigendommen renten bezaten waarvan zij afstand deden ten voordeele van den arme. Achter de rekening van 1509 vinden wij het afschrift van zulk een charter of rentebrief, die wij hier laten volgen:

a Alsulke eene leen ofte vive scellinge gr. (fr. 2,72) tsaers als Amelberga daens heeft op huys en erte toebehorende eene Lanweveys Clauwaert wonen Inde prochie van Sinte panwels gheeft de vors (voorzeide) Amelberga ende op draecht den helighe gheest van Stekene eenwelic en erfelic ghedneren dies sulle de helighe gheestmeesters ghehoude sijn Jaerliex te doen doene een Jaerghetijde met vigilie en messe ghesonghe des andere dachs naer Santhe thomas dach naer

Kerstdach waer vore de prochipape hebbē sal vj gr. (fr. 0,27) de capellaen iij gr ($15 \frac{1}{2}$ centiemen) en de costre iij gr en de kindere die de lesse singhe sullen i gr ($4 \frac{1}{2}$ centiemen) dit was ghegheve present Meest Jan temerman prochipape by hēdric vande heede capellaen Pieter praet Cornelys herdewel Jan vand eeeke kerckmeesters in die tyde — Piet boe en Jan rose heilighe gheestmeesters In dien tyde als orcode (oorkonde) A^o XVe en thiene (1510) de XXVI dach in Decb. »

De penningrenten maakten het beste inkomen uit van de heiliggeesttafel. In de 16^e eeuw brachten zij gemiddeld 20 pond gr. op, 't is te zeggen boven de 200 frank 's jaars. Hoe talrijk zij waren, bewijst dat er in 1554 niet min dan 101 betaald wierden, waaronder, wel is waar, ook zeer kleine, b. v. eene van 19 den. par. 's jaars of 7 centiemen; eene andere nog veel mindere, namelijk van $2 \frac{1}{2}$ den. parisis of $\frac{94}{100}$ van eenen centiem!

In 1585, nadat de Genzerij hier eenige jaren was meester geweest, waren bijna al de penningrenten 5 of 6 jaar verachtend.

Somtijds gebeurde het dat de renten geweigerd wierden. Na vruchteloze pogingen om de betaling ervan te bekomen, moesten de heiliggeestmeesters tot dwangmiddelen hunnen toevlucht nemen. De schuldigēn wierden door het gerecht veroordeeld en hunne goederen aangeslagen; dit noemde men *afwinning*. *Afwinnen*, zegt Kiliaen, is *vincere, vincendo extorquere*, dit is gerechtelijk onteigenen. Gilliodts schrijft: *Afwinning*, bij faute of gebreke wettelijk afgewonnen. — Wij lezen in de armenrekening van 1515: *item ontfae van jan va aelst van een goe dat wy afgewonnen hadden tsamen xxvij sch.* (fr. 14,69) — in 1545: *ontfaen van doers* (erfgenamen) *van mathys herdewel van wettelecken coste van afwinningen xxij gr.* (fr. 0,99) — in 1585 *item noch ontf van p^r merk over winboete verbuert te prusyte van helegghen gheest vj sch ix gr S* (fr. 5,69).

★

5° **Korenrenten.** Eene andere soort van renten werd niet in geld, maar in granen betaald. Het bedrag ervan was ook zeer verschillend, gaande van een spent of $\frac{1}{16}$ van eenen zak, tot drie zakken. De korenrenten brachten in de 16^e eeuw ontrent 20 zakken rogge op, het een jaar door het ander; dit graan werd bijna altijd, onmiddellijk na de levering, aan de noodlijdenden uitgedeeld (1).

(1) In de zitting van 7 Februari 1901 (*Annalen XIX bladz.* 214) werd een brief

*

6° **Hueringhen** of pachten. Vóór 1544 staan pachten en renten al ondereen gemengeld in de rekeningen, zonder genoegzame aanduiding om ze te kunnen onderscheiden. Eerst in genoemd jaar, maken zij elk een afzonderlijk kapittel uit en wij vinden voor de landpachten eene opbrengst van 4 pond, 15 schellingen en 5 grooten (fr. 30,74). In 1600 ontving men 9 pond 18 schellingen 6 grooten of fr. 108,02.

Hoe geern wij ook den huurprijs zonden opgeven der bouwlanden per hectare of per gemet in de 16^e eeuw, zal ons dit zeer moeilijk vallen, daar noch de ligging noch de grootte der verpachte goederen in de oude rekeningen zijn opgegeven. Voor het jaar 1624 kunnen wij eenen middelprijs vaststellen van fr. 7,92 per gemet van 500 Gentsche roeden of fr. 17,78 per hectare. Betrekkelijk de voorgaande jaren kunnen wij niets met zekerheid zeggen. In 1492 was onze streek zoodanig verarmd door de gedurige invallen en plunderingen der Gentenaars, dat de boeren hunne landen voor 40, ja zelfs voor 25 schellingen het gemet verkochten, dit is aan 21 en aan 15 frank. Wij kunnen denken wat dan de pachtprijs moest zijn. Wanneer

van schrijver dezes medegedeeld, betrekkelijk de inhoudsmaten vroeger gebruikt in het Land van Waas. Wij houden er aan een daarin uitgedrukt gevoelen te herroepen. Wij zegden dat Schermans in zijn *Idioticon* beweert dat te Leuven het *Halster* overeenkomt met 20 kilogrammen : « *Halster*, te Leuven eene graanmaat. Een zak tarwe van vijf halsters weegt 100 kilos. » — Martin in zijne *tafels* houdt integendeel staan, dat het halster te Gent 52 liters en 7 centiliters bevatte. Wij deden bemerken dat die twee verschillende schattingen niet konden overeengebracht worden. Anders zonden 100 kilogrammen 5 maal 52 liters 7 centiliters of boven de 260 liters geven, wat volstrekt niet de waarheid niet overeenkomt, want 100 kilogr. tarwe geven maar omtrent 130 liters. — Dit alles blijft waar; doch, waarin wij ons bedrogen, was dat wij de schatting van Martin over hoord wierpen, om die van Schermans aan te nemen. Deze laatste kan gelijk hebben voor Leuven, maar te Gent had het halster eenen veel grooteren inhoud dan hij opgeeft; want het stond gelijk met eenen Gentschen halven zak of 53 liters, zoodat Martin de waarheid zeer nabijkomt. Ten allen tijde gebruikte men in het Land van Waas de Gentsche maten en gewichten. Uit onze armenrekeningen blijkt gedurig dat het halster hier overeenkwam met 2 maten of eenen halven zak. Wij zullen maar twee aanhalingen doen, die ons gezegde genoeg zullen staven ! Wij lezen in de rekening van 1588 : *Outfueu van We Coru. van overloop ceneu sack roys den halster gehalt by lieren stobbeleer en dander halster verdynct* (verkocht) *xx gr de mate* (fr. 0,90) *rompt over dat halster ontf ij schet. iij gr.* (fr. 1,80). — In 1585 : *Ontf. van juos buecke en pr beerte over sterflugs jau van berler van vyf halsteren coorens te weten ij maten tje ten vj schellen* (fr. 5,265) *thalster q' komt over de vyf jarru dlaetste LXXXIIIJ 1581 xxx sch. gr.* (fr. 16,52).

wij eenige gegevens in vergelijking brengen met de prijzen der Westvlaamsche landerijen door Gilliodts aangeteekend (*société d'émulation* jaar 1891 bl. 509 en volg.), mogen wij met reden veronderstellen dat in 1510 de landen hier moesten verpacht zijn tegen omtrent 5 franken de hectare of fr. 1.50 het gemet.

Op de regelmatige betalingen der landpachten viel er in die beroerde tijden nog al wat af te dingen. Stekene was geruineerd door de oorlogen; zware krijgslasten wogen op het volk, brandschattingen waren opgelegd, de hoeven afgebrand, de oogsten door de legerbenden verwoest, vele landerijen door forten en schansen ingenomen; de boeren moesten zelve de versterkingen helpen oprichten of als weerbare mannen optrekken tegen den vijand. De ellende was overgroot. In 1592 b. v. kon niet een landbouwer zijnen pacht betalen.

*

7° **Crameryen.** In het jaar 1544 bekwam de Heiliggeesttafel het recht om zekeren tol te heffen op de waren, die met halfvasten op onze jaarmarkt te koop gesteld wierden. De opbrengst van het *cavelotgeld*, zoo wierd die tol geheeten, werd verdeeld: eerst $\frac{2}{3}$ voor den arme en $\frac{1}{3}$ voor de kerk, maar later in twee gelijke deelen.

In de rekening van 1544 lezen wij: *Ghegeve de waetergrave om dat hy ons seker brieve gaf van der strate om de camerye* (kramerij) *op den halfvastene altoes fonderen x sch. gr. (fr. 5,44).* — *Ghegeve ten huse van jacop claeyses van vertheerden costen toens ons mynheere de waetergrave de breve gaf van der cramerijen viij sch. gr. (fr. 2,17).*

Daarop moest men jaarlijks aan denzelfden watergraaf een zeker recht betalen, dat van jaar tot jaar veranderende, waarschijnlijk naar evenredigheid der ontvangsten gerekend wierd. In 1544: *Ghegeve de waetergrae van der kelsien* (1) *en van een sesken op de veelleere* (2) *vj gr vj miten (fr. 0,28)* — in 1545: *item ghegere de waetergrave van der straten viij gr. (fr. 0,56).*

De opbrengst der crameryen was alle jaren zeer verschillend, en is bovendien somtijds moeilijk om bepalen, daar de ontvangers en de pachters, want het recht wierd later verpacht, zeer dikwijls op rekening betaalden en de bewaarde rekeningen elkander niet regel-

(1) *Van der Kelsien*, beteekent van de kassei. Onze dorpstraat, waar de jaarmarkt gehouden wierd, was gekasseid sedert 1526. — Door kassei en straat bedoelt men hier de jaarmarkt zelve.

(2) Wat men door *de Veelleere* verstaan moet, hebben wij hoogerop reeds uitgelegd.

matig opvolgen. In de rekening van 1545 staat : *ite ontfaen van pieter wilsin en pieter borm en dat van der helft van der cramerijen die de watergrave den aermen gaef j pont xrij sch. gr.* (fr. 18,30). Dit maakt 57 frank voor het geheel.

In 1549 was de opbrengst voor den arme fr. 28,37 — in 1585 : fr. 58,08 — in 1589 : fr. 150,56 — in 1614 : 57,95 — in 1661 maar fr. 9,07 — in de 18^e eeuw tot aan de Fransche Omwenteling, die het cavelotgeld afschafte, gemiddeld 12 franken.

*

8° **Vleeschhuiskens** of **vleeschbanken**. — Langs den marktkaant tegen den kerkhofmuur geleend, stonden de *kerckenhuyskens* of *vleeschuyskens* ook wel vleeschbanken genoemd. Deze wierden verpacht ten voordeele van Kerk en Arme, en brachten jaarlijks aan de Heiliggeesttafel van 5 tot 4 pond op, 't is te zeggen van 50 tot 40 frank.

Zeer vroeg reeds moeten die huisjes daar gestaan hebben, daar zij reeds in 1549 hersteld werden : *item ontfaen van bouwen vrydt van oudt stroo dat van den huyskens quam. xij gr.* (fr. 0,54).

Dat die huiskens of gemetselde kramen nog al groot of nog al talrijk moesten zijn, bewijzen de tot hulle herstelling mitgevoerde werken en de gebruikte bouwstoffen. Wij vinden in de rekeningen van 1565 : *item pe heeft gedan... boren dat hy den kerckm heeft gheghere 900 ghemenen steen 500 paveersteene (1) daer vore vj sch. viij gr.* (fr. 5,52).

1585 : *betaelt andries van cleemputte over onze portie van dat hy ghecocht heeft tichelen ghelie (2) en voor arbeid verbezicht aen de kerckenhuyskens j p j sch gr.* (fr. 11,45).

1589 : *item betaelt an jan de ruysschere over het graven van savelte die moeste verbesicht zyn an de vleeschuyskens. xx gr.*

Noch bet m^r franchoys de vos en pieter van eecken op het metsen van huyskens tsa . . . ij p.

bet. fran^c Seuy van zeren sacken calcx . . . xxi sch. ix gr.

bet. jan de corte van een half draust steen die verbesicht waren an den kerckmuur . . . ij sch. gr.

bet p^r vereecken nicasius als voocht van wees jan boele Jacobs over zeker steenen die verbesicht waren an den voorn. kerckmuur doemen de huyskens versette ij sch. vj gr.

(1) *Paveersteen*en waren plaveien of moersteen

(2) *Ghelie* voor glei, dekstroo.

noch gegeven *Laxe van relde van tichelen*
en vorsten en vanneelen (1) die verbesicht waren
an de selve kerckenhuyskens over de h geest

portie , vijf sch. iij gr.

Voegt men daarbij 7 sch. 4 gr. voor vracht en deklatten, zoo komt men, voor het jaar 1589, tot eene uitgaaf van 4 p. 4 sch. en 7 grooten of fr. 46,05 voor de portie van den arme. Nu bemerken wij wel, dat de kerk de helft der kosten moest dragen en dat dus de geheele betaling kwam op fr. 92,06, wat voor dien tijd eene zeer groote som was.

Om tafels te maken voor de vleeschhuiskens, kochten kerk- en armbestuur in 1554 eenen wilgen boom voor fr. 1,65, zij betaalden te zamen voor het vellen en het kappen fr. 0,68; voor het zagen in planken, fr. 1,55 en voor het vervoer fr. 0,27. — Voor 100 voet eikenberd te zagen, gaven zij nog 't zelfde jaar fr. 1,55.

Uit het voorgaande hebben wij gezien dat in 1589 de huisjes *verset* zijn. Doch na dit jaar vinden wij in de rekeningen geene melding meer van eenige ontvangst uit den hoofde van vleeschhuizen of vleeschbanken.

★

9° **Bussen.** — In 1585 wordt voor de eerste maal gewag gemaakt van een nieuw middel dat beproefd wierd, om de inkomsten van de Heiligegeesttafel een weinig te vermeerderen : men plaatste busseu in de herbergen of *tarerniershuysen*. In 8 herbergen ontving men, het eerste jaar, te zamen 4 p. 17 sch. 5 gr. (fr. 20,56). Dit eerste vuur verflauwde weldra. In vele jaren ontving men niets en in 't algemeen was de opbrengst zeer gering.

★

10° **Boeten.** — Meermaals wierd bij vonnis van Schepenenbank iemand veroordeeld tot betaling van eene boet aan den heiligen geest. Zoo lezen wij aan 't slot der rekening van 1567 : *aldus gherekent by*

(1) *Vanneelen* moesten een soort van kleine vorstpannen zijn, gelijk men tegenwoordig nog gebruikt op de hoornboomen van vierkant samenlopende daken. Giliodts in zijnen *Glossaire flamand* zegt : « *Vanneel*, sorte de tuile en demi-canal, qui sert à egoutter les eaux. *Hoecteghelen en vanneelen* : noues qui se posent à l'endroit où se rencontrent les surfaces inclinées de deux combles. »

Zou dit niet hetzelfde zijn wat men elders *cromwerck* noemt, zooals b. v. in de kerkrekening van Stekene in 1533, waar men vindt : *item bet. cornelys vand velde een mechels tichels en van cromwercke verbeest acu de kercke.*

alle behoorlijke protestatie den vijf Martii XVe acht en tsestich voor paeschen behaudeus dat men toesich doen zal van noch ander ghewesen boete volgens de ferie.... — In 1550 : item outfaen van florys van Wachbeke van eene quessuer die claeyts haeck hem gaf vier gulden (fr. 7,25). — In 1554 : outfaen van recent houck als megere van eenen sack careus die verbuert was op de maerct; — en in 1562 : outfaen van lieven baeck van boeten XX gr. (fr. 0,90).

Was het ook eene boet of gold het eene wedding, wie zal 't beslissen? als men leest in de rekening van 1592 : *item noch outfaen van Antho ysebr (Antoon Ysebrant) omdat hy de schotele biers nyet drincken en zoude die mathys thuybaert voor hem dranck v gr. 22 1/2 centiemen).*

UITGAVEN.

« *Dit naervolghende es het uutgheve van de helighe gheest m^r op den roorschere outfauck.* »

Nadat wij de inkomsten van de Heiliggeesttafel hebben overloopen, blijven ons de uitgaven te zien. Wat een verschil met den tegenwoordigen tijd! In 1899 sloot de armenrekening van Stekene met eene uitgaaf van 25.295 frank, en in 1509 had men maar 59 pond, 16 schellingen, 7 grooten, 't is te zeggen : fr. 455,31 kunnen uitgeven. — Gedurende de 16^e eeuw was de gemiddelde uitgaaf, behalve de opbrengst der graanrenten, omtrent 400 frank. — Twee jaren maken nochtans uitzondering : in 1583 heerschte er schrikkelijke duurte en hongersnood; ook rezen de uitgaven tot 15 zakken koren en fr. 691,64. Integendeel 1592 was door den inval der Hollanders, gelijk wij reeds zegden, zoo rampspoedig voor onze gemeente, dat de uitdeelingen aan de behoefligen maar fr. 85,66 konden bedragen. — De 17^e eeuw zag de verleende onderstanden merkelyk aangroeien : van fr. 1124,70 in 1625, vermeerderden zij in 1660 reeds tot fr. 1691,10.

De uitgaven van de Heiliggeesttafel bestonden meest uit 1° aalmoezen in geld, 2° uitdeeling van brood, 3° van rogge, 4° van vleesch, 5° van andere eetwaren, 6° van kleeren, 7° van brandstoffen, 8° van olie, 9° huishuren, 10° geneeskosten, 11° kosten van begrafenis.

1° Aalmoezen in geld. — De uitdeelingen gebeurden meest aan den

koaffer. In den regel gaf men elken armen 2 grooten of 9 centiemen, wat in 1510 overeenkwam met den prijs van een groot brood. — In den beginne wierden die aalmoezen meest in gangbare munt mitgedeeld. Maar reeds vroeg had de Heiliggeesttafel looden penningen doen verveerdigen, ook eene weerde van 2 grooten verbeeldende. Daarmede mochten de armen hunne aankoopeu betalen en de winkeliers konden de loodjes tegen geld bij de armmeesters uitwisselen. Die penningen wierden *loeden*, *loe*, *loen*, *loon*, *logkens* of *looikiens* genoemd. Het gebruik der loodjes, zeer zeldzaam in den beginne, nam weldra eene groote uitbreiding, om later bijna algemeen te worden. In 1509 wordt maar driemaal van de *loeden* melding gemaakt; b. v. *noch ghegeve jacob coeckaert van broede en van loeden iij scild. en j gr.* — In 1515 en 14 is er geen spraak van looden en in 1517 deelt men er reeds 155 uit, verbeeldende eene weerde van fr. 12,06; in 1518 gaf men er 402 of voor fr. 56,46. — In de rekening van 1555 worden de loodjes : *teekenen* genoemd. (1)

In het jaar 1550 heerschte in het land eene groote duurte der granen. De rogge wierd aan 15 sch. 4 grooten (fr. 7,25) verkocht, 't is te zeggen veel meer dan het dubbel van gewone jaren. De Heiliggeesttafel deed eene mitdeeling, die wij in andere tijden niet terugvinden. Aan 55 verschillende personen, gaf men 8 grooten (fr. 0,56) *an coerns mede te copene*; de mitgaaf daarvoor beliep tot fr. 19,20 in het geheel. Den prijs der granen ingezien, kwam dit overeen met iets meer dan 2 1/2 zakken, of voor elk huizegezin, omtrent 5 liters koren. Die kleine hoeveelheid doet ons veronderstellen, dat het hier zaikoren gold; zooveel te meer dat die verschillende mitdeelingen in den herfst en omtrent op denzelfden dag plaats grepen.

Voor den onderhoud van een kind betaalde men jaarlijks van 20 tot 40 franken. Te Stekene, gelijk overal in vroegere tijden, bestond de gewoonte van de arme weeskinderen bij openbare aanbesteding aan den minstbiedenden toe te vertrouwen. Droef gebruik! Arme kleinen! Wel is waar, men vond vele brave lieden die uit medelijden die kinderkens opnamen; maar dan reeds wierden soms herteloze menschen gevonden, die enkel op winstbejag uitziende, de slachtoffers

(1) De uitdeeling van loodjes werd zelfs voorzien in sommige stichtingen. Zoo leest men in de fondatie van Willem van Pottelsberghe, dagteekenende van 1530 (zie verder 2^e deel onder n° 39) : *Ende dand resten datter overschiet souder dese aelmoesen voort* (voornoemd) *dat moeghen de heleghe gheestmeesters qtribueren ofte gheuen in ander aelmoessen tsy in brood ofte in loot daert hemlieden ghelieven sal.*

hunner baatzucht door gebrek aan zorgen lieten verkwijnen of zelfs door mishandelingen en overtollig werk afbeelden. Onder alle liefdadigheidswerken is het oprichten der weezenhuizen ontgensprekelijk een der schoonste en der troostelijkste te noemen.

Van eene afschrikkelijke ellende spreken ons nog de armenrekeningen der 16^e eeuw. Wie heeft nooit die aangrijpende bladzijden van Xavier de Maistre gelezen in zijnen *Melaatsche der stad Aoste*? Wie heeft niet gesidderd bij de afschuwelijke tafereelen, in de reisbeschrijvingen van de Sandwicheilanden opgehangen, waar honderden slachtoffers van de besmettelijke melaatscheid, levend verrotten. Wie heeft niet in bewondering gestaan voor de zelfopoffering van pater Damiaan, onzen landgenoot, die zijn leven ten beste gaf om die ongelukkigen te gaan vertroosten en bij te staan, tot dat hij zelve van de schrikkelijke ziekte aangetast als slachtoffer viel van zijne naastenliefde? Moet men ze geene helden noemen die missionnarissen en die kloosterzusters, welke niet afgeschrikt door zijne marteldood maar opgewekt door zijn voorbeeld, de voetstappen van *de Vester* gaan bewandelen, met, op aarde, geen ander voornitzicht dan de vreeselijkste ellende, eene akelige kwaal en de ijselijkste dood? — Neen wij overdrijven niet: zoodra een mensch door de melaatscheid is aangetast, wordt zijn geheel lichaam met blauwe vlekken bezaaid; welhaast beginnen die vlekken te zwellen om in afschuwelijke etterbuilen te veranderen. De neus, de lippen, het gausche aangezicht wordt afgeknaagd. Handen en voeten vallen dikwijls af door verrotting, al eer de dood, eene langdurige dood, een einde komt stellen aan dit ongelukkig bestaan. Doch wat het vreeselijkste van die kwaal nog uitmaakt, is hare buitengewone besmettelijkheid. Eene enkele aanraking is genoegzaam om de ziekte voort te zetten.

Van over eenwen heerschte de melaatscheid in het Oosten. Doch Europa bleef er niet van gespaard. De joden, zeggen de eene, de kruisvaarders, beweren de andere, brachten haar in onze gewesten, waar zij somtijds schrikkelijke verwoestingen aanrichtte en de oorzaak was dat de strengste, ja onmenschelijken maatregelen tegen hare verspreiding wierden voorgeschreven. De melaatschen of *leproozen*, gelijk men ze noemde, wierden voor hun leven in *lazarijen*, dit is in afzonderlijke gasthuizen opgesloten of ten minste mit de samenleving verbannen. Liepen zij nog vrij, zij moesten door eene schel of eenen klepper hunne aanwezigheid verraden, kwamen zij in de huizen of vluchtten zij voor de menschen niet, dan had eenieder het recht ze als razende honden dood te slaan.

Met den tijd had de melaatschheid hier wel van hare kwaadaardigheid verloren, doch langen tijd bleven er nog afzonderlijke gevallen voorkomen. Zoo wordt er in onze armenrekeningen van 1545 tot 1600 van ten minste 8 verschillende melaatschen gesproken (1). Laten wij hier de teksten volgen die er betrekking op hebben :

1545. *Ghegeven lieven de Mol als hy en ging doen besien ofte hij lazarus was. xij d. gr.* (fr. 0,54) (2).
- » — *it. ghegeven paurels de corte van thalf jaer van dry wechbroen (weekbrooden) die aelden willem roose et jonste kint van giele capetein en de laserus. xij sch. gr.* (fr. 6,55).
- » — *item ghegeve adriaen van mersche als over een weebroot ghehaelt bij (door) jacob de lazarighen. iij sch. iij gr.* (fr. 1,81). Dezelfde Jacob ontving nog altijd onderstand in 1550 en steeds onder den naam van den *lazarighen*.
1550. *item ghegeven cornelis van oosele de lasave om cooren mede te copen viij gr.* (fr. 0,56).
1560. *Ghegere gysbrecht lubbyn als hy naer yperen track om hem te doen visiteren iij sch. gr.* (fr. 1,08) (3).
1565. *ghegeve nelis capeten als hy ging naer dlaserushuys iij sch. iij gr.* (fr. 1,81).
- » *item ghegeve dwyf van jan de bock lazarus in de poteerde (Potaardstraat) x gr.* (fr. 0,45). — Dezelfde Jan de Bock wordt als lazarus ondersteund in 1567 en 1578.
1585. *den 20 wedemaent (Juni) es ghegeven in laken an den zone van franc sturm den lazaren xx sch.* (fr. 10,88).
1600. *betaelt jehens p^r fierens lazarus vj sch. vj gr.* (fr. 5,55).

Was er maar spraak geweest van gewone verzweringen, die kon men hier ook bestatigen; daarvoor moest Lieven de Mol zich niet gaan doen bezien, noch Ghysbrecht Lubbyn naar Yperen reizen om zich te doen onderzoeken en nog veel min zou Cornelis Capitein naar het *lazarushuis* zijn gezonden geweest.

(1) Als er hier 8 genoemd worden door de Heiliggeesttafel ondersteund, mogen wij met reden veronderstellen dat er nog meer andere melaatschen waren die geen onderstand genoten.

(2) Men noemde den melaatsche : *lazarus*, *lazerige* of *lazarige*; de gasthuizen voor hem opgericht heetten : *lazarijen* of *lazarushuizen* (in het fransch : *lazarets*). Al deze namen zijn ontleend aan den Armen Lazarus, die met zweren overdekt aan de deur zat van den Rijken Vrek des Evangelies.

(3) Is Ghysbrecht Lubbyn besmet bevonden? Zeker is het dat lange jaren nadien zijne vrouw milde aahmoezen ontving; van hem is geene spraak meer.

In 1585 moet te Stekene eene zeer kwaadaardige ziekte geheerscht hebben. Op andere jaren ontving men gemeenlijk de doodschuld maar over 10 tot 15 lijken en in dit jaar over 55, waaronder verschillige uit dezelfde huisgezinnen. Vele aalmoezen wierden gegeven aan menschen die *in de siekte saten* en de Heiliggeesttafel moest 9 doodkisten leveren, terwijl zij in gewone jaren er maar 2 of 3 te bekostigen had. Het was misschien die zelfde besmetting waarvan de Castro spreekt in zijne *Chronycke A° 1587* « in deselve maent Meert was de smettelijke siekte in verscheyde plaetsen van desen lande ontsteken ». — Nergens hebben wij kunnen ontdekken van welken aard die ziekte geweest is; alleenlijk lezen wij in de armenrekening van 1585 : *betaelt eodem die (29 April) au willeu verbeke over dhuyser lⁿ truman van boter doen sy in de PESTE zat vij sch. viij gr.* (fr. 5,44).

★

2° Brood. — Benevens de aalmoezen in geld werd door den heiligen geest ook veel onderstand gegeven in natuur. Menigvuldige arme lieden ontvingen wekelijks een brood. Hierdoor zijn wij in staat gesteld den prijs van een brood in de 16^e eeuw te bepalen.

Men betaalde voor een *weckbrood* :

in 1518	8 sch.	8 gr.	(fr. 4,71)	of	9 centiemen	per brood	(1)
1522	id	id	(fr. 4,71)	»	9	»	»
1544	8 schellingen		(fr. 4,55)	»	8	»	»
1562	16 sch.	8 gr.	(fr. 9,07)	»	17 1/2	»	»
1578	17 sch.	4 gr.	(fr. 9,45)	»	48	»	»

In de rekening van 1607 lezen wij : *betaelt au pieter van overloop van een mate broots ten avouante van richtich (50) pont in het gewichte tweck is gehaelt bij (door) joos say viij sch. viij gr.* (fr. 2,54). — Een zak van 200 pond of 86,76 kilogr. zou dus fr. 10,16 gekost hebben; en daar er 105 kilogr. brood uit eenen zak koren gebakken worden, zou de prijs van elken kilogr. brood dan reeds geweest zijn iets meer dan 9 centiemen, 't is te zeggen 4 maal zooveel als in 1518.

(1) Het moesten brooden zijn van omtrent 4 kilogrammen, anders ware de prijs van 9 centiemen veel te hoog geweest. Immers, gelijk wij verder zien, kostte de zak koren in dien tijd maar fr. 1,65; voor het bakken betaalde men fr. 0,18 per zak; nemen wij evenveel voor het malen, dit geeft fr. 1,99. Uit eenen zak rogge kan men 105 kilogr. brood bakken; dus zou de prijs nog op geene 2 centiemen per kilogr. komen. Dat men wezenlijk brooden van 4 kilogr. uitdeelde, vinden wij in de verder aangehaalde fondatie Wilssone, waarin besproken wordt dat men uit eenen halven zak, of 2 maten, 13 brooden moest bakken, dit is 26 brooden uit eenen vollen zak, wat met 4 kilogr. per brood overeenkomt.

Men vindt in de rekening van 1509 : *en noch gheheve jacob coeckert op dat men hem sculdich es van provene xij sch. gr.* (fr. 6,55). — Mellema in zijnen *Promptuaire francois flameng* zegt : Prove of deylbroodt. — Bij Schnermans, *Idioticon*, leest men : Provene : discheverdeeling en bij Binart : Provene : brood dat men den armen geeft, *panis diarius*.

De Heiliggeesttalcl liet somtijds zelve brood bakken, van het graan voortkomende uit de korenrenten; zoo lezen wij in 1515 : *ghere in broe vii sacke rogs ghere van bucke xxvij gr.* (fr. 1,26). Dus 4 gr. of 18 centiemen den zak. Zoo vinden wij de volgende prijzen : voor het bakken van eenen zak rogge betaalde men

van 1515 tot 1527 —	fr. 0,18	in 1561 —	fr. 0,45
» 1527 tot 1554 —	0,56	» 1566 —	0,40
in 1557 —	0,45	» 1585 —	1,81

*

5° Rogge. — Het koren der graanrenten, hebben wij reeds gezegd, werd gemeenlijk den armen mitgedeeld. Somtijds echter betaalden de rentplichtigen niet in natuur, maar in geld volgens den prijs van den dag; ook gebeurde het dat de heiliggeestmeesters koren moesten bijkopen. Dit heeft ons toegelaten de prijzen der rogge vast te stellen in verschillende jaren der 16^e eeuw. De rogge per Gentschen zak van 96 potten of 106 liters werd betaald in

1517 — 5 schelling	fr. 1,65	1555 — 3 sch.	4 gr.	fr. 2,90
1521 — 6 sch. 4 gr.	5,44	1557 — 6 sch.	8 gr.	5,62 (5)
1522 — (5 sch. 3 gr.	1,85	1562 — 3 sch.	4 gr.	2,90
(4 sch. 4 gr.	2,55	1565 — 18 sch.		9,79
1526 — 4 sch.	2,17 (1)	1578 — 9 sch.	8 gr.	5,26
1550 — 4 sch.	2,17	{ 13 sch.		8,16
1552 — 4 sch. 4 gr.	2,55	1585 — { 18 sch.		9,79
1544 — 7 sch. 6 gr.	4,08	{ 28 sch.		15,25
1545 — 15 sch. 4 gr.	7,25 (2)	1587 — 56 gulden		65,50 (4)
1550 — 15 sch. 4 gr.	7,25	1588 — 6 sch.	8 gr.	5,62

(1) Volgens de *chronijcke van de Castro* zou de prijs in 1526 geweest zijn fr. 5,44.

(2) Na den oogst van 1545 daalde de prijs op fr. 2,64.

(3) De Castro zegt dat het koren te Gent verkocht werd fr. 7,98.

(4) Pastoor Hendrik Costerius zegt in zijne *Historie van de oudtheydt des H. catholyken geloofs*, dat in 1587 het koren te Antwerpen verkocht werd tegen 22 gulden het veertel (77 liters $\frac{1}{10}$) dit is fr. 54,87 den Gentschen zak; maar dat hij zelf te Lokeren 56 gulden (fr. 65,30) den zak betaalde.

De tarwe gold in 1526 fr. 2,72 den zak, in 1552 fr. 2,90; — in 1558 betaalde men 29 sch. 10 gr. (fr. 16,25 voor 5 zakken tarwe, dit is omtrent fr. 5,25 den zak.

Het buitengewoon verschil der graanprijzen voor sommige jaren zou ons licht verwonderen, bemerkten wij niet dat die prijzen bijna uitsluitelijk afhingen van het al of niet gelukken van den oogst in eene streek. Over drij, vier honderd jaren beschikte men over dezelfde vervoermiddelen niet als nu, om uit vreemde landen de hier ontbrekende granen aan te brengen. In 1585 betaalde men nog 6 sch. 4 gr. (fr. 5,44) om vijf zakken koren van Hlult naar Stekene, 't is te zeggen 2 uren ver, te voeren; dus omtrent fr. 0,70 per zak, wat voor dien tijd buitengewoon veel mag genoemd worden, daar het volgens onze tegenwoordige schatting eene weerde van omtrent 4 frank per zak verbeeldt. — Aan veel minderen prijs, zou men 't graan op onze dagen uit Rusland, ja uit Amerika of Australiën, en dat nog op korten tijd, naar hier overbrengen.

*

4 Vleesch. — Wij vinden het noodig eerstvoor al eenige uittreksels van onze armenrekeningen aan te halen. Reeds in 1509 vinden wij eene aanzienlijke vleeschbedeeling: *en noch ghegeve joes calle van vleesche xxij sch ix gr.* (fr. 12,92).

1515. — *ite gheve te vastelavent van vlessche xxj sch. gr.* (fr. 11,92).

1528. — *ite gheve van baken vlessche xij sch j gr.* (fr. 9,29).

1544. — *ghegeve de hollandere van xiiij steene (84 pond) bake vlees de twee pont voer v gr vi miten mijn comt te same xvi sch ix gr. S* (fr. 8,04 (1)).

— *Ghegeve p^r de lyce van xxxij pont baken vlees het pont ix seskens comt te samen vj sch ij gr* (fr. 5,55) — dus 15 centiemen het pond.

1545. — *ite ghegeven van xxxij pont bakerles tot den crappen iiij sch. gr.* (fr. 2,17) bijgevolg iets min dan 7 centiemen. — Hetzelfde jaar deelde men nog 81 pond *bakerleesch* voor fr. 5,48: dit geeft 114 pond in één jaar.

Wat moet men nu verstaan door *bake vleesch*? — Bake, volgens

(1) Dit beteekent: 6 mijten min dan 5 grooten voor ieder twee pond; dus te samen 16 sch. 9 1/4 gr. — De prijs van het pond was dus iets meer dan 10 centiemen. — Het teeken S, dat wij dikwijls ontmoeten in onze oude rekeningen beduidt *een half*.

Kiliaen in zijnen *Etymologicum* is zwijn, spek; — zoo zegt ook Willems in *Reinaert de Vos* — en nog Binart, die het vertaalt door *coro porcina*.

Somtijds kocht men een geheel zwijn, zooals blijkt uit de rekening van 1544 : *Ghegrere pieter van de celde sourtheye en jan herderwel als roerhd van heyen van de velde ky (kinderen) van eene vercke dot wy costen (kochten) om de aerme te deele een p. xxi gr.* (fr. 11,61).

Dit bakevleesch wierd in den loop van het jaar, maar bijzonderlijk op vastenavond aan den armen gegeven en dan ging het vergezeld van eene groote brooddeeling. Dit noemde men de uitdeeling *der crappen*. Zoo lezen wij in 1544 : *ghegeve panwels de corte vō de crappen tr backe te vastelarent XLIIII (1544) von iij sacke en halce j sch. ij gr.* (fr. 0,65).

1545. — *ontfaen van banwen runt en cornelis de cock van dry socken rogs over djaer XLIIII (1544) ren sock rnde over djoer XLV (1545) dry sacken hiermede syn de crappen ghebacken.*

» — *item ontfaen van banwen tys dry maten rogs over djaer XLV de crappen daermede ghebacken.*

» — *item ontfoen van jan borm schapert dry maten over djaer XLV daerof et broot ghebacken om de crappen.*

» — *ghegeven panwels de corte van twee socken en S (2 1/2) rogs te backene om de crappen x d. gr.* (fr. 0,45).

» — *item ghegeve panwels de corte van vier socken broets te backen om de crappen xxi gr.* (fr. 0,72).

1546. — *ite ghegeve op den vastelarent als wy de crappen deelden in ghelde dot rij niet bakerlees ghenomen haden xiiij sch. gr.* (fr. 7,61).

Kiliaen vertaalt crappe door *pars cornis obscissa*, *crustum*, *placenta*, *pulpamentum*; dit is te zeggen : stukjes afgesneden vleesch, korst en koek, iets dat met brood geëten wordt. — Schuermans zegt : « krap, wortel van krappen afsnijden... beteekent nog overblijfsel van afgesmolten vet. In den *Theutonista* (van Gherard van der Schueren) : crap, harst, braide; crap gerijst of gebraden, in 't latijn carbonella. In de kempen beteekent krep : stuk spek; te Antwerpen, krappe : azijnsaus met kleine stukjes spek in. » — De *croppen* waren dus eigenlijk de stukken verkenvleesch die uitgedeeld wierden en op het brood, dat te zamen met het spek wierd gegeven, is ook de naam van *croppen* overgegaan.

Reeds zagen wij dat men in 1546 geen bakevleesch had genomen; in latere jaren wordt er geene melding meer gemaakt van *croppen* in natuur, zij wierden door aalmoezen in geld vervangen.

★

5° *Andere eetwaren.* — De heiliggeestmeesters deelden ook somtijds boter. Daar men de hoeveelheid gegevene boter bijna nooit aanduidde, is het ons niet altijd mogelijk den prijs van die waar vast te stellen. Eerst in 1595 vinden wij : *VJ maerte gegeven matthys thuysbaert over een half pant bater voor gillis de cock vj gr.* (fr. 0,27) — *noch gegeven ij meye jan van perre van twee pont boter gehaelt by gillis de cock in zyne ziekte ij sch.* (fr. 1,08). Dus in alle twee de gevallen stond de boter aan fr. 0,54 het pond.

Volgens de kerkrekening van Stekene in 1549, gold de boter alsdan 11 1/3 centiemen het pond : *item ontfaen van jan steenaert van xxxix pont bateren elck pont ten 2 gr S (2 1/2) compt tsamen viij sch. j gr. vj d. p.* (fr. 4,42).

Brengen wij de prijzen van Gilliodts (Bruges port de mer) op onze Gentsche ponden over, dan vinden wij dat de boter gold in :

1550 — fr. 0,08	1570 — fr. 0,22
1540 — 0,10	1580 — 0,52
1550 — 0,12	1590 — 0,56
1560 — 0,17	1600 — 0,59

Aan de zieken werd ook wel eens bier gegeven. Zoo zegt onder andere de rekening van 1545 : *item ghegeven coppin (Jacob) de corte van biere dat pier haeck daer de halen als hy kranck lach tot xvi potten ix gr.* Dit is omtrent 2 1/4 centiemen den liter of fr. 5,25 de ton. Het moest dan nog van 't beste vat zijn, want gewoon bier werd in dien tijd maar fr. 1,08 de ton betaald. In 1612 gaf men reeds fr. 5,44 voor het klein bier, terwijl in 1624 het dobbel bier fr. 11,42 gold.

★

6° *Kleeren.* — Vóór het jaar 1555 vinden wij niet dat de heiliggeestmeesters kleeren of klerstoffen zouden uitgedeeld hebben. Sedertdien wierden de aalmoezen van dien aard van jaar tot jaar menigvuldiger. Halen wij eenige uitgaven aan, al was het maar om de prijzen der stoffen van dien tijd te leeren kennen.

Er is spraak vooreerst van eene grove stof die men *pye* (1) noemde. In 1555 : *Ghegere jaos van laere van twee elle pye en een half om pieter van wettene een cleed te maken iij sch viij gr.* (fr. 1,81) dat

(1) *Pije, pijelaecken* : *pannus rudior, villosus*, grof, gemeen laken : zegt Binart.

komt dus op fr. 0,72 de elle. — In 1565 stond de pye aan 15 of 15 grooten, dit is van fr. 0,59 tot fr. 0,68, en in 1592 betaalde men voor de elle pye reeds fr. 1,81.

Het gewoon laken wierd fr. 0,81 de el verkocht in 1561. — In 1585 vinden wij de prijzen van fr. 0,90, van fr. 1,49 maar veruit meestal van fr. 1,81. In 1589 deelde men 68 $\frac{3}{4}$ ellen laken dat men fr. 1,46 betaalde.

Wat de kleur van het laken aangaat, vinden wij er voor bijna alle smaken : grauw, rood, blauw, maryns, taneyts. Van zwart alleen is er geene spraak.

Ghegeven lieven thys van een elle en een vierendeel grauwts lakens om kynt van machiel de hondt een cleet te maken xxi gr. (fr. 0,95) of fr. 0,72 d'el, rekening van 1555.

ghegheve machiel herdewel van twee ellen en een q^t (kwart) roots lakens ten xxvij gr d'elle (fr. 0,81) item noch drie q^t blaus min een taelgye ($\frac{1}{16}$) ten xxx gr. delle (fr. 1,57) dit al voor tkint van theeus borm compt v sch. i gr. (fr. 2,76) rekening van 1565.

item ghegheve mayken roos drie vierendeel maryns lakens ten xxxij gr. delle (fr. 1,45) om mede te cleene copt 2 sch gr. (fr. 1,08) rekening van 1565. (1)

Maar wat meest wierd uitgedeeld was *taneytlaken*, (2) waarvan in 1565 de gemiddelde prijs fr. 1,09 was.

Een ander soort van laken, *foreest* genoemd, wierd veel gegeven in 1588. In de rekening van dat jaar lezen wij : *dit n volgen zyn persoonen die w hebben het stuk root foreest gedeelt dat my Passchier Ryckuert Tautwerpen gecoht heeft lanck sijn xxvij ellen voor ij sch iij gr. (fr. 1,26) de elle bedragen ter some van iij p. iij sch. gr. (fr. 54,28) mitsg vercrompen iij ellen.* (Dan volgen de namen van 14 arme lieden). — Binnen hetzelfde jaar kocht men nog 16 ellen rooden foreest aan den middelbaren prijs van fr. 1,60.

Lijnwaad wierd weinig uitgedeeld. In de rekening van 1592 leest men : *gegeve de weeze jan van wettere voor een elle en half lyne laeckens om een hemde te maccken ij sch viij gr ix den. par. (fr. 1,48) komt op fr. 0,99 de elle.* — In de kerkrekening van 1555 vinden wij dat eene el grof linnen alsdan fr. 0,40 en eene el fijn linnen fr. 0,50 kostte.

(1) *Marynslaken* is dit misschien blauw, (bleu marin)?

(2) *Taneyt*, *color cervinus*, *castaneus*, *fulvus*, *ferrugineus* : vertaalt Binart; — *color rarus*, *ravidus* : heet het bij Kiliaen. Welke overeenkomt met Westerhof, die het *rosbruin* noemt. — Men schreef ook : *tanneyt*, *taneyde*, *teneyt*. 21.

Doch men gaf niet alleen kleerstoffen, maar ook gemaakte kleeren, bijzonderlijk *bocxen*, *rocken*, *kousen* en *schoens*.

1555. — *ghegeven van twee boecxens om kynt van adriaen Duyck xiiij gr.* (fr. 0,58).

1554. — *ghegeven crystyaen borm omdat hy twee boexsen coopin zauwde xiv gr.* (fr. 0,65).

1561. — *ghegeven een paer boexens voor adriaen theunis ij sch. gr.* (fr. 1,08).

In 1563 schonk men 10 paar boexens van fr. 0,54 tot fr. 1,05.

Wat beteekenen die *bocxen*? zal men vragen. Bockse, eene broeck : zegt Binart. — Bokse of broeck, zegt Schuermans, vandaar de samengestelde : bokshelp, broekgalg (bretellen), boksetesch, broekzak. — Bokse vinden wij ook in denzelfden zin bij kramers. Het woord wordt nog in Holland en bijzonderlijk in Limburg gebruikt. — Wij zullen alleenlijk doen opmerken dat al de schrijvers het in 't enkelvoud gebruiken : *eene bokse*; terwijl men in onze armenrekeningen steeds van *twee bocxen*, *een paer boexens* spreekt alsof men de broekspijpen bedoelde.

Door *rocken* verstond men niet een vrouwenonderkleed, maar, gelijk nog tegenwoordig, bijzonder bij onze noorderburen, een mannelijk bovenkleed of kazak.

1560 — *ite ghegeve den selfnen joos (van Lare) voor eenen pyenrock voor jau van velde p^r sone iij sch. gr.* (fr. 2,17). — Die rocken wierden dikwijls eenvoudig eene *pye* genoemd : 1560, *item den selfne voor een pye om adriaen theunis iij sch. gr.* (fr. 2,17) — ofwel men heette ze *casacke* : 1578, *betaelt joos van laere voor een pyen casacke om tkint Matheus borm ij sch. iij gr.* (fr. 1,81).

Een kinderhemd kostte in 1554, fr. 0,27 : *ghegeve tkynt van jan scheerers om een hemdeken mede coepen vi gr.*; en voor een paar kinder-kousen betaalde men van fr. 0,51 tot fr. 0,40 in 1565; voor een paar groote kousen fr. 1,65 in 1592.

Te allen tijde waren de heiliggeestmeesters zeer mild in het uitdeelen van schoenen, reeds in 1514 vinden wij aangeteekend : *ite de some van de scoen draecht in geheele xxii scilde.* — In 1545 gaf men fr. 55,44 uit : *ghegeve moenyu fierin van de scoes vand jaere M^cXLV (1545) o de erme te gheve iij p. j sch. v gr. S.* — Van 1555 maken die uitdeelingen een afzonderlijk hoofdstuk uit in de rekeningen, voor opschrift dragende : *dit sijn de persoene vand schoens*. In dit jaar 1555 gaf men 54 paar schoenen; in 1554, 60 paar; en zoo voort.

Die uitgaaf zou ons ongelooflijk schijnen op zulke eene magere begroo-
ting, indien wij de buitengewoon lage prijzen niet steeds voor oogen
hadden; inderdaad voor een paar schoenen gaf men in 1546 maar
fr. 0,56; in 1555 en 1554 fr. 0,58; in 1560 fr. 0,45 en in 1578 fr. 0,54.

Voor een paar houten schoenen of holleblokken, betaalde men 8 gr.
(fr. 0,56) in 1578 en nog in 1600; terwijl in 1589 houten schoenen
voor kinderen van 16 tot 22 centiemen kostten.

★

7° Voor wat de **brandstoffen** aangaat, die men den armen gaf, zullen
wij eerst bemerken dat er in al de rekeningen der 16^e eeuw maar
eens spraak is van kolen. In 1550 vinden wij : *ghegeven aerdeken de*
coc out ghebreke van coelen ij sch ij gr (fr. 1,22). — Het gewone
stooksel der armen was de turf. In 1556 betaalde men fr. 0,81 voor
eene kar van die brandstof : *item gheghevē adriaen scheers van een*
voer turfne om bette praets xvij gr. — In 1560 was de prijs van een
voer turf fr. 1,45; in 1565 en 67 : fr. 1,65 en bovendien fr. 0,40
voor de vracht. In 1620 betaalde men reeds : fr. 4,55. (1)

Ik vermeen dat er ook spraak is van turf waar wij in de rekening
van 1544 lezen : *ghegevē frans de deckere van een voer terdelynghe om*
janen van ecke ij sch. vi gr. (fr. 1,56).

Hout werd ook, doch veel min, gedeeld. In 1565 : *gheghevē hans-*
ken borm van xxv mutsaerts om de w^e van abel de costere ix gr.
(fr. 0,40) — in 1600 : *betaelt van een hondert hauts voor de dochter*
van thuema maes vi sch. (fr. 5,26). — De mutsaards (die men hier
pensen of houtpensen noemt) golden dus fr. 1,65 't honderd in 1565
en in 1620 betaalde men ze reeds fr. 4,55.

Het zij ons toegelaten, tot nadere inlichting betrekkelijk de prijzen
van brandhout, nog drij aanbalingen te doen uit de kerkrekening
van Stekene in 1549 : *item ontfaen van flore van wachtbeek van*
xvij^e (1800) poorters (2) ten xxv gr. tduyst (de duizend) ij sch vj gr S
(fr. 1,92) —

item ontfaen van jacob boele van twee hondert nasthauts (3) en een

(1) In 1512, zegt Gilliodts, was te Brugge de prijs van eenen last turf (4000 pond)
5 sch. 2 den. (fr. 2,81).

(2) Een *poorter*, zegt Schuermans, is een bussel hout met dikke kluppels. Maar aan-
gezien den kleinen prijs (11 centiemen 't honderd) zullen het hier misschien maar
enkele kluppels geweest zijn; deze wierden ook *poorters* genoemd.

(3) De beteekenis van *nasthout* hebben wij niet gevonden. Doch Kiliaen zegt :
« *Nast, melius ast, ustrina.* » — *Nast* zou dus de ast zijn van brouwers, enz.; wij
mogen veronderstellen dat *nasthout* diende om den ast te stoken en bijgevolg overeen-
kwam met wat wij *fasseel* noemen, bestaande uit dik gekloven hout.

half en xxij (dit is 272) *ten xxxij gr het hondert compt vij sch iij gr.* (fr. 5,99). Dit maakt fr. 1,45 het honderd.

item ontfaen van pieter de cock van xc pensen die van den haute vielen xv gr. iij d. p. (fr. 0,68); dus fr. 0,75 't honderd.

★

9° *Olie.* — Groote uitdeelingen van Olie (raapolie), grepen plaats op halfvasten.

In 1314 leverde Joes Borm *xxxi stoepe en eenē halve holyen*; dit is meer dan 68 liters.

In 1318 gaf men *den arm van olien jan van lamsverde xl sch. gr. van eender tonne olien* (fr. 21,76) en hetzelfde jaar betaalde men nog *xxxij sch.* (fr. 17,95) van olien.

1328 — *ite gheven frans scuytmaker van olyen die mē te halfvasten deelde met de vracht xix sch. gr.* (fr. 10,54).

1344 — *ghegeve van dry vierdeelen van eender ame raepolijen om den armē op de halfvastene te deelen j p. xvij sch. gr.* (fr. 20,15).

» — *ghegeve jan de cock van een ame olijen te brynghen va Antwerpen iij gr.* (15 1/2 centiemen).

» — *Ghegeve jan de cock van eender ame raepolijen 2 p. gr.* (fr. 21,76) (1).

In 1345 gaf men uog voor fr. 22,48 olie op halfvasten; maar later deelde men enkel geld; zoo lezen wij in

1346 — *ite ghedeelt op den asdach voor huerlieder smaut in gelde elken persoon ij gr. tot hondert dry videntiechtig loey* (dus aan 175 personen) *ter som van j p. ix sch. ij den. gr.* (fr. 15,87).

1350 — *ite ghegeve voor de deel tsaterdaechs voer haafvastene voer elke mensche ij groote voer haerlijeder zamout naer daude costume j p. gr.* (fr. 10,88), dus aan 120 arme lieden.

(1) Volgens kramers was eene aam gelijk aan 155 liters. Martin zegt dat eene Brusselsche aam overeenkwam met 129 liters. — Van den anderen kant bezitten wij een *octroy* van Keizer Karel den Vden, waardoor aan Stekene de machtiging verleend wierd om eene *cauchy* (steenweg) door de gemeente te leggen en bovendien de toelating om onder ander te heffen *van eleker ame wyns hoedanich die sy die daer ghesleten wert van den tappere ij schel ses pen. grooten bedragende ses miten op den pot.* Welnu, lijk wij reeds vroeger zagen, 2 schellingen 6 pen. grooten komen overeen met 30 grooten, of 360 penniogen parisis of 720 mijten. — Verdeelen wij nu 720 door 6 dan vinden wij dat eene ame gelijk stond met 120 potten of 132 1/2 liters. — Voegen wij die 132 1/2 liters bij de 3/4 van eene aam of 99,37 liters, waarvan vroeger spraak, zoo vinden wij dat men in 1344 meer dan 231 liters olie uitgedeeld heeft.

★

9° **Huishuren.** — Soms gaven de heiliggeestmeesters eenen onderstand aan arme lieden om hun huisje te herstellen. Zoo wierd onder andere in 1544 : *ghegeve vincent houck van een hondert gheleys om willem de megere om sin huus mede te decke ij sch gr.* (fr. 1,08) (1). — In meerder gevallen echter betaalde men de geheele huishuur : *ghegeve maye (Marie) sbeenhauwers over haer huyshuere over djaer 1561 iij sch. iij gr.* (fr. 1,81). — Denzelfden huurprijs vinden wij in verschillende rekeningen. Doch, kan men vragen, was dit niet enkel een aalmoes om de huur te *helpen* betalen en dus maar een deel van de huurweerde? Wij denken het niet, wanneer wij dien prijs met andere huurprijzen uit die tijden vergelijken. In de kerkrekening van 1549 vinden wij : *ontfaen van bauwen Damman van een huiken dat hy in huynen heeft vj sch.* (fr. 5,26). — In 1560 verhuurden Kerk en Arme aan Lieven Drawe, blauwverwer te Gent, een huis staande aan den kerkstichel, in 't geheel voor 3 schellingen (fr. 2,72) 's jaars. Stonden de huishuren laag, wij hebben reeds gezien dat de landpachten naar evenredigheid waren : omtrent 5 franken de hectaar, in het begin der 16^e eeuw.

★

10° **Geneeskosten.** — Groot waren zeker de uitgaven niet van dien aard en toch willen wij de bijzonderste uittreksels aanhalen, daar zij volstrekt niet van belang zijn ontbloot en eenen eigenaardigen toestand veropenbaren :

1544. — *Ghegeve neel van ende om te meester mede te gaen en bij te levne vj gr.* (fr. 0,27).
1562. — *item gheghe cathelyne van hespe om haer kind mede te doen cureren xij gr.* (fr. 0,54).
1565. — *ite m^r p de cock cyrurgy gheghevē van seker Kuere dienst en aerbeyt ghedaen aen de weese van gillis de cock iij sch. gr.* (fr. 1,65).
1578. — *Ghegeven gheleyn cavel van zyn kint dat gesneen is van den steen iij sch. gr.* (fr. 2,17).
1585. — *bet m^r frañ de vos over cureren van kinde dat tot p^r weytack woont xx sch. gr.* (fr. 10,88).
1588. — *noch bet m^r p^r tytgadt van lieven stobblers kind te genes 8 7temb xx sch. gr.* (fr. 10,88).

(1) *Gheleys* of *Glei* is roggestroo om te dekken. — In de kerkrekening van 1555 vindt men den prijs van fr. 1,43 voor honderd bussels dekstroo, die men nu van 25 tot 30 franken zou betalen.

1588. — *bet m^r p^r tytgadt van sone vā p^r borm prick syn hooft te genes den 2 octob vij sch. gr. (fr. 5,26).*

1600. — *noch gegeve m^r fran̄ de vos den xxi meye van p^r van Ghuyse hooft te meesteren x sch. gr. (fr. 5,44).*

Bemerken wij eerst vooral, hoewel het geld sedert dien tijd veel van weerde veranderd is, den buitengewoon kleinen loon die aan de heelmeesters en geneesheeren betaald wierd. Cornelis van den Hende kreeg fr. 0,27 om den dokter te betalen en nog mocht hij den overschot gebruiken tot zijnen onderhond. 18 jaar later gaf men fr. 0,54, 't is te zeggen het dubbel, aan Catharina Van Hesse, voor geneeskosten van haar kind. Het is waar de chirurgijn De Cock ontving 't jaar nadien fr. 1,65; maar het was waarschijnlijk voor een lastig geval of eene langdurige ziekte, want de rekening vermeldt zijne *kuere, dienst en aerbeydt*, om de buitengewone som te verrechtvaardigen. — In 1578 spreekt men niet van eene *kuere* in het onbepaalde, men noemt de gevaarlijke *lithotomie* of steensnijding, die fr. 2,17 betaald wierd. — Het is maar in 1585 dat wij den geneesloon tot fr. 10,88 zien klimmen.

En wie waren die geneesheeren en heelmeesters, die wy voor hunne zorgen aan dien prijs zien betalen? Het waren meestal mannen van het vak, daar men den eenen: chirurgijn noemt en ze allen met den titel van *meester* aanduidt. Edoch wat voor meesters! Denzelfden meester Frans de Vos, dien wij reeds in 1585 als geneesheer noemden, vinden wij ook vermeld in onze kerkrekeningen. Wat kon hij toch, zal men vragen, voor de kerk te cureren of te meesteren hebben? — Wij lezen in 1588: *Betaelt m^r frans de vos van het vaentken uut te steken up den half vasten naer doude costume xij gr. (fr. 0,54).* Het was ter gelegenheid der jaarmarkt van Stekene dat meester de Vos de feestvlag op den kerktoren stak. Was het werk wat nedrig voor eenen geneesheer, het was toch eene verhevene positie! — In 1599 wordt de Vos nog genoemd in onze kerkrekening. Ditmaal was hij zoo hoog niet geklommen, op de kerkdaken diende hij den stroo-dekker (1) *betaelt an m^r francois de vos van vier dagen den decker te dienen vij sch (fr. 4,55).* — Intusschen had de man nog andere bedieningen. Ik aarzel het te zeggen: de dokter was op tijd ook.... doodgraver! *den vij dec gegeven lieven suy en m^r franchois de vos van tbegraven van eene duytsche vrouwe xx gr. (fr. 0,90).* Armenrekening van 1592. — Denken wij daarom niet dat hij de geneeskunde had vaarwel gezegd; want in 1600 ontving hij nog van de heiliggeest-

(1) Tot in 1763 was de kerk van Stekene gedeeltelijk met stroo gedekt.

meesters fr. 12,70 voor 5 verschillende kuren en zoo praktizeerde hij nog verscheidene jaren.

Ten *platte lande* was het ellendig gesteld met den geneesdienst in die dagen. Men had dan, zooals nu, geene kweekelingen der geleerde faculteiten, maar dikwijls anders niet dan wat kwakzalvers en barbiers, die misschien wel hier of daar eenig geneesmiddel of kunstjen kenden, maar overigens gansch onbekwaam waren om een zoo belangrijk ambt uit te oefenen. Doch men speurde zoo nauw niet in dien tijd. Wij vinden zelfs vrouwen die door den arme betaald wierden om hare geneeskundige diensten. In de rekening van 1621 vinden wij twee zulke artikelen : *item bette deyls gegeven acht grooten voor dat sy de kⁿ (kinderen) van adriaen de schoemaeckere curerde van de crauwāgie vijf gr.* (fr. 0,56). — *Aende huysvrouwe van christiaen de cock seven schellin ses groon over 't meesteren van de w^e Thomas hungebaert van eenen sweerenden arm vijf sch. vj gr.* (fr. 4,08).

★

11° **Begrafeniskosten.** — Van de ziekte tot de dood is dikwijls maar een stap, en de overgang van geneesdienst tot begrafenissen maar al te gemakkelijk. De Heiliggeesttafel, na de armen in hunne ziekte bijgestaan te hebben, verliet ze geenszins na hunne dood. Vooreerst werd voor eene kist gezorgd. Hoe akelig de stof ook zij, moeten wij er toch een woord van zeggen. De prijs van eene doodkist klom, gelijk al het overige, met den loop der jaren; men betaalde

van 1509 tot 1517	12 grooten :	fr. 0,54	in 1562	20 grooten :	fr. 0,90	
	in 1522	7 stuivers :	0,65	» 1585	4 schel. :	2,17
	» 1557	17 grooten :	0,77	» 1600	5 sch. 8 gr. :	5,08

De doodgraver ontving in 1585 : fr. 0,72 voor eene begrafenis en fr. 0,90 in 1592. *Ghegeven Passchier van wachbeke van tbegraven van een schamelen man xvi gr. reken.* 1585 — *noch gegeven jan fierens van een meyssen van steene te haelen an de moerstraet en te begraven op tkerchhof ij sch. gr.* (fr. 1,08) reken. 1588. — *gegeven willem patent van eenen soldaet te begraven die in kercke doot lach xx gr.* (fr. 0,90) reken. 1592. — Dit was betrekkelijk een groote loon want de uitvaart, die voor de arme lieden, op last van de heiliggeestmeesters, gebeurde, kostte maar in 't geheel : fr. 0,65, waarvan de pastoor fr. 0,56, de kapelaan en de koster elk 15 1/2 centiemen ontvingen.

Vooraleer het eerste deel van ons overzicht te sluiten, willen wij trachten uit de voorgaande prijzen de berekening te trekken der onkosten van een werkmanshuisgezin in 1514.

De daghuur van eenen metser in bovengenoemd jaar was 8 grooten of omtrent 56 centiemen en 28/100. Voor de 290 werkdagen beliep zijn loon dus tot fr. 103,21. Dit zal ons vast en zeker onvoldoende schijnen om in de noodwendigheden, zelfs van het armste huisgezin, te voorzien. Hoe kon men toch een geheel jaar leven met 103 franken? Onderzoeken wij eens de zaak van nabij.

Veronderstellen wij dat er spraak zij van een huisgezin van 5 personen : den werkmán, zijne vrouw en 3 kinderen.

Reeds hebben wij op bladzijde 183 een werkmanshuisje in 1349 verhuurd gezien aan fr. 5,26 en een ander in 1360 aan fr. 2,72. Nemen wij voor onzen werkmán een net huisje met eenen moestuin en stellen wij fr. 5 00

2 1/2 kilogr. brood per dag is 912 1/2 kilogr. in 't jaar. Dit is nog geen negen zakken rogge (want 9 zakken geven 943 kilogr. brood).

Zeggen wij negen zakken aan fr. 1,63 den zak (bl. 177)

Voor het bakken. . . fr. 0,18 (bl. 177)

Evenveel voor 't malen. fr. 0,18

	1,99 × 9	17	91
2 hectoliters erwten aan 7 sch. 2 gr. den hoed (1) .		5	89
8 hectoliters boonen aan 7 sch. den hoed		15	20
200 pond verkenSVleesch aan fr. 0,07 (zie bl. 178) gedeeltelijk om af te smelten tot smout		14	00
25 pond ossenvleesch aan 2 gr. en 4 mijten.		2	46
1 hesp voor de kernis (2).		0	45
200 haringen		1	72
25 pond boter (voor de vastendagen) aan fr. 0,08 (zie bladz. 180)		2	00
563 liters melk aan 1 gr. den stoop (3).		7	49
	over te dragen. .	70	10

(1) De prijzen, die wij in onze rekeningen niet vonden, zijn getrokken uit *Bruges port de mer* van Gilliodts, welke ze grootendeels genomen heeft uit den officieelen pegel van dien tijd. In dien pegel staan de prijzen met 1/6 verminderd op den middelprijs der markten. Met dit zesde er weder bij te voegen, hebben wij de wezenlijke prijzen opgegeven, rekening houdende van het verschil bestaande tussehen het Brugsehe pond (0,4659 kilogr.) en het Gentsche (0,4338 kilogr.).

De hoed kwam, op weinig na, overeen met 2 hectoliters.

(2) In de armenrekening van 1344 staat : *outfaen van iij hespen iij sch. ij gr.* is fr. 1,72, dus fr. 0,45 voor eene hesp.

(3) De stoop kwam overeen met 2 potten; de pot was gelijk aan 1,1041 liter.

Overgebracht.	70	10
100 eieren aan 1 sch. 3 gr. 1 den. par. 't honderd (1)	0	69
140 liters bier aan 15 1/2 mijlen den pot (herbergprijs) (zie bl. 180)	3	25
5 voer turf aan 18 gr. 't voer (zie bl. 185)	2	44
1500 mutsaards aan 50 centiemen 't honderd (2).	7	50
50 liters lampolie aan 2 pond d'aam (zie bl. 184)	4	92
8 ellen pijnlaken aan fr. 0,72 (zie bl. 181)	5	76
8 ellen linnen aan fr. 0,40 (zie bl. 181)	5	20
5 paar schoenen aan 8 gr. of fr. 0,56 (zie bl. 185)	1	80
Andere benoedigdheden	5	57
	103	21

Ons dunkt dat het met den werkman in het begin der 16^e eeuw nog zoo slecht niet gesteld was. — Moest een hedendaagsch huisgezin nu juist op dezelfde wijze leven, dezelfde waren zich aanschaffen, maar aan de prijzen van dezen tijd, wat zou de uitkomst zijn? De uitgaven zouden belooopen

Voor huis en tuin tot fr. 100		overgebracht	785	55	
Brood.	155	12	Bier(herbergprijs)	28	
Erwten	56		Turf.	15	
Boonen	160		Mutsaards	90	
Verkensvleesch.	175	52	Lampolie	27	
Ossenvleesch	49	60	Laken	52	
Hesp	14		Linnen	8	
Haringen.	46		Schoenen	50	
Boter.	27	11	Andere behoeften	56	60
Melk	75			1052	15
Eieren	11	20			
over te dragen.	785	55			

1052,15 is juist tienmaal zooveel als wat een huishouden in 1514 kostte. De werkman zou nu fr. 5,60 daags moeten verdienen om dezelfde waren te kunnen koopen die men over vier honderd jaren

(1) Volgens den pegel van Brugge in 1537. — In 1552 stonden de eieren te Stekene maar aan 0,54 het honderd. (Kerkrekening).

(2) De prijs der mutsaards in 1514 niet gevonden hebbende, konden wij hem alleen bij benadering uitrekenen. Ziehier de prijzen uit de verschillende kerkrekeningen getrokken : in 1620 kostten honderd mutsaards fr. 4,53; in 1600 : fr. 3,26; in 1562 : fr. 1,60; in 1549 : fr. 0,75. Als wij nu die evenredigheid volgen, hebben wij zeker voor 1514 den prijs niet te laag geschat met hem aan fr. 0,50 te stellen.

met eenen dagloon van niet meer dan fr. 0,56 zich kon aanschaffen. — Bemerken wij echter wel, dat wij rekenden in de veronderstelling dat onze werkmán nu op *geheel gelijke wijze* leven zou als in het begin der 16^e eeuw; de levenswijze echter en de behoeften zijn tegenwoordig volkomen veranderd. Om maar een verschil aan te laten: de boonen en erwten, die 196 franken zouden kosten, zijn vervangen door aardappelen, waarvan 1200 kilogrammen maar 60 frank betaald worden; wat reeds eene vermindering maakt van 156 franken op de uitgaven. — Wij hebben enkel getracht te bewijzen 1° dat de economische toestand van den werkmán in de oude tijden zooveel niet te beklagen viel als men wil doen gelooven en 2° dat het geld sedert 400 jaren negen tienden van zijne waarde heeft verloren; 't is te zeggen dat 10 franken tegenwoordig maar zooveel doen als één frank in 1500.

Die weerdevermindering kwam langzamerhand; men moest meer uitgeven om dezelfde koopwaren te verkrijgen en de daglooren groeiden ook in evenredigheid. De metser

	die fr. 0,56 won in	1514
verdiende	fr. 0,40	in 1522
	fr. 0,49	in 1552
	fr. 0,65	in 1580
De metserdienaar die	fr. 0,25	in 1514 betaald werd,
	ontving fr. 0,40	in 1555.
De dagloon van	fr. 0,81	in 1554 voor eenen schalièdekker
	krom tot fr. 1,12	in 1559.

Daar op onze dagen het sociaal vraagstuk meer dan ooit aan de dagorde staat, zijn wij overtuigd dat bovenstaande berekeningen niet geheel zullen ten onpas komen.

Daarmede sluiten wij ons eerste deel, om in ons tweede een woord te zeggen over de fondatiën.

Zinne **tr**itatis **br**ate **mar**ie **u**ginis **et** **o**im̄ **sc**dm̄ **am̄** **z**int **z**arr. **Q**. **ccc**. **ende**
vi. so **g**at **m**etter **d**ieric **w**ilssone **p**riester **en** **t**en **d**ie **t**iden **pr**ochipape **v**ā **d**eser
kerk **v**ā **d**er **st**erit. **xi**. **gh**entmatē **r**ogts **en** **d**ie **p**ont. **iii**. **p**. **par**. **jar**lix **en**
erndelic **t**e **d**eelene **d**en **armē** **in** **d**eser **pr**ochien **vor**leit **ende**
sonderlinghe **z**inen **vr**indē **en** **m**aghen **br**gherden **z**ins **en** **v**ā **n**ode **had**it
en **d**at **in** **d**eser **m**anier **d**at **d**e **h**elichghestmeters **v**ander **vor**linder **her**it
sullē **d**oen **bachē**. **ii**. **gh**entmaten **rog**htē **m**eds **in**. **xiii**. **br**odē **d**edende **d**ie
ter **pr**esencie **of** **t**en **by** **z**ine **v**ā **r**enighen **v**ā **z**inen **gh**ellachte. **xiii**. **arm**e
herene **al**loet **vor** **p**. **es** **v**pten **er**sten **son**dach **v**anden **v**altē **ende** **al**lo
salmē **d**oen. **v**. **son**daghe **lan**gheduerende **bin**nē **d**en **h**elichē. **xi**. **d**aghen
en **t**iechē **p**almen **son**dach **s**almen **d**oen **bachē**. **i**. **gh**entmatē **in**. **vi**. **br**odē
dedende. **vi**. **arm**e **l**iden **m**aer **h**maendachs **d**er **na** **s**ullen **d**e **vor**leide **en**
helichghestmeters **d**oen **bachē**. **xiii**. **W**itbroede **d**e **v**ā. **xii**. **d**. **par**. **v**p **elc**
brod **leg**ghede. **xii**. **d**. **of**te. **i**. **g**roet **v**aert **ro**charmac **d**edēde. **xiii**. **arm**e **h**edē
allo **b**ouen **vor**. **es** **en** **v**oren **h**er **m**aendach **s**almē **d**oe **vor**dē **h**elichē **gh**est
en **m**elle **v**ā **r**equiem **ou**er **al**le **z**iden **en** **l**iden **en** **cl**oche **ou**er **w**elchē **d**ient
de **pr**ochipape **s**al **h**ebben **jar**lix. **vi**. **p**. **par**. **d**ies **m**oerhi **gh**euē. **xiii**. **off**erher
mede **t**offerne **d**iet **gh**elieuē **s**al **d**e **ro**ste **s**al **h**ebbē. **ii**. **p**. **par**. **en** **d**e **h**erac **s**al
hebbē **vor** **h**aer **l**icht **w**in **br**at **en** **and**ere **col**te **d**ie **su** **d**aer **af** **m**ochte **h**ebbē **jar**lix
v. **p**. **par**. **en** **al**dus **t**oukrot **of** **h**urplus **v**ād **vor** **p**rimontien **bl**ift. **xxv**. **p**. **par** **t**e **p**ite
vādē **arm**e **en** **t**e **ro**ste **v**art **v**ādē **vor** **br**odē **t**e **bach**ene **en** **vor**t **by** **al**lo **d**at
eenich **t**audē **of** **gh**ebret **v**are **v**ā **d**er **gh**istē **en** **ord**inācie **vor**. **so** **bid**t **h**er **d**ieric **z**inē
vrindē **m**aghtē **en** **al**le **go**ede **l**idē **v**ā **d**er **p**hie **d**at **si** **gh**euldich **en** **gh**euldich **w**illē
zin **om** **g**ods **w**ille **t**on **d**er **h**ou **v**ene **t**e **p**ite **v**ādē **arm**e **d**e **vor**k. **gh**istē **en** **ord**inācie
als **d**at **d**e **by** **g**ods **l**ieuē **h**erē **god** **m**arie **z**in **gh**ebedide **m**oeder **en** **al**le **g**ods **h**elichē
ghent **m**oghtē **in** **en** **al**le **z**iden **d**aer **vor**tē **bid**dene **es** **ver**rocht **am** **en**

II.

STICHTINGEN TEN VOORDEELE DER HEILIGGEESTTAFEL VAN STEKENE.

1° FONDATIESTEEN WILSSONE.

Tijdens de herstelling en vergrooting der kerk van Stekene in 1897, hadden wij het geluk, bij het afbreken der sacristij, onder den planken vloer eener ingemaakte kas, eenen gedenksteen te vinden, dien wij zonder aarzelen zeer merkwaardig durven noemen. Die steen, in blauwen schelferachtigen arduin, heeft eene hoogte van m. 0,95 op de breedte van eenen meter. Het opschrift in schoone Gothische letters is zoo wel bewaard dat klaarblijkelijk de steen vroeger nooit in den vloer maar wel rechtstaande in den muur moet gemetst geweest zijn (1). Het is de fondatiesteen van zekeren **Dierick Wilssone**, pastoor van Stekene en dagteekent van 1407. Ons museum bezit er eene zeer getrouwe teekening van, en ook een verkleind afdruksel er van is aan dees werk gevoegd. Voor den eenen of anderen lezer, min vertrouwd met de Gothische letterteekens, geven wij hier het opschrift.

1 In noīe trinitatis beate marie vginis et oīm scorū. amen. (*in den naam der Drievuldigheid, der Heilige Maagd Maria en van alle Heiligen*
2 *amen*) Int Jaer M.CCCC. ende—VIJ. so gaf mester dieric wilssone
3 priester en ten die tiden prochipape van deser—kercken va der
stekenē. XI. Ghentmate rogts en drie pont. iiij. s par. jaerliex

(1) De steen is nu weder in de kerk geplaatst en wel in den zijmuur van O. L. V. koor.

4 en — eewelic te deelene den aermē insetenen van deser prochien
5 voorseit ende — sonderlinghe zinen vriende en maghen (*bloed-*
6 *verwanten*) begheerden ziis en va node hadde — en dat in deser
7 sullē doen backē. ij. ghentmaten rogghe meels in. xij broedē (1)
8 deelende die — ter presencie of ten by zine vā eenighen vā zinen
9 geslachte. xij. aerne — Insetene alsoet vor s es upten eer-
10 sten sondach vanden vastenē ende also — salmē doen. V. son-
11 daghe laneghednerende binnē den helighē. XL. daghen — en tieghe
12 palmen sondach salmen doen backe. I. ghentmate in. VI. broedē
13 — deelende. VI. aerne lieden maer tsmāendaechs daerna sullen
14 de vorseide — helichgheestmeesters doen backē. XIII. wittebroede
15 ele vā. xij. d. par. up ele — broed leggēde. xij. d. ofte. j.
16 groetswaert tonharinex deelēde. XIII. aerne liede — also boven
17 vors. es en npten selvē maendach salmē doe vorde helighegheest
18 — een messe vā requiem over alle zielen en luden een clocke
19 over welekē dienst — de prochipape sal hebben jaerlicx. vi. s.
20 p. dies moethi ghevē. xij. offerkerse — medetofferne diet ghe-
21 lievē sal de coster sal hebbē. ij. s. p. en de kercke sal — hebbe
22 vor haer liicht wiin brot en andere costē die su daer af mochte
23 hebbe jaerlicx —. v. s. par. en aldus toṽscot (*overscot*) of tsur-
24 plus vā d vors. penūreten (*voorzeide penningrenten*) blūft. xxv. s.
25 par. te pfite (*te profijte*) — vāde aermē en tē costewart (*voor de*
26 *kosten*) vā dē vors. brode te backene en vort by also dat —
27 eenich faute of ghebree ware vā der ghiftē en ordinacie vors.
28 so bidt her dierie zine — vriēde en maghe en alle goede liede
29 vāder pchie dat si gheuldich en gheulpich wille — zinn om gods
30 wille tonderhouwene te pfite vā de aermē de vors. ghifte en
31 ordinacie — als dat dby ons lieve heere god marie zinn ghebe-
32 nedide moeder en alle gods heleghe — gheheert mogen siin en
33 alle zielen daer vor te biddene es vertroest. amen.

Eerst vooral zullen wij doen bemerken dat er drie woorden zijn in het opschrift, die wij niet met zekerheid kunnen ontcijferen. In het begin van den 9ten regel *lnsetene*, is dit niet *insetene*, gelijk ook op den 4^{en} regel staat? Wij zouden het zonder aarzelen aannemen indien de *h* in het begin des woord zoo duidelijk niet te lezen stond. Zou

(1) Daar men uit eenen zak rogge 105 kilogrammen brood kan bakken of 52 1/2 kil. uit 2 maten, moesten de 13 brooden elk 4 kilog. wegen.

het niet eene misgreep van den steenkapper kunnen zijn, die eene *h* voor een *i* geplaatst heeft?

Het eerste woord van den 26^{en} regel is bijna geheel weggeschelferd. Wij meenen nochtans *gheheert* te moeten lezen.

Eindelijk wat het woord *vertroest* aangaat, op denzelfden regel, daar vinden wij de eerste *t* maar half en half in; en indien het eene *t* is, wat moet *vertroest* dan beteekenen? Zou men het misschien als *vertrouwd* kunnen verstaan?

De stichter, Dierick Wilssone, is de oudste pastoor van Stekene, dien wij bij zijnen familienaam kennen. In 1200 was hier een pastoor Jan; nog een Jan in 1287, die als getuige optreedt in het verzet van Vlaanderen tegen het vonnis van Keizer Rodolf I « *Jan priester van Stekene* »; in 1501 hadden wij eenen Joes en in 1515 eenen Hendrik. In die tijden gebruikte men gewoonlijk enkel den voornaam met bijvoeging van een ambt of eene hoedanigheid. Zoo spreekt men in onze rekeningen van meester Dieric, meester Jan, mijnheer Lybrand, enz. om Dierick Wilssone, Jan Sanders of Lybrand Van der Sticke, allen oudpastoors van Stekene, aan te duiden. — Wat meer is in de 15^e eeuw waren er nog vele lieden die geen familienaam bezaten. In Frankrijk, zegt Rathery, was dit nog het geval op het einde der jaren 1600. In Friesland was het zelfs maar in 1811 dat, krachtens een decreet van Napoleon, de familienamen wierden ingevoerd.

Dikwijls gebeurde het, over jaren, dat de voornaam van den vader als familienaam van den zoon wierd gebruikt en later bij dezès afstammelingen, met eenige verandering behouden bleef. Janszone (zoon van Jan) wierd Janson, Janssens. — De zoon van Heyndrick wierd Heyndrickzone, Heyndricksens, Heyndriex genoemd; of bij verkorting (Heyn) Heynsens en Heyns. — De zoon van Pieter heette Pieterszoon, Pietersen, Petersen, Pieters, Peters; en uit de verkorting (Pier) sproten de namen van Piersons, Pierson, Piers, Persoon, Piersens en Piessens. — Zoo ook van Willem kwamen Willemszoon, Willemsen, Willems en uit de verkorting (Wil) Wilssone, Wilsson, Wilsens (1).

Niet lang geleden vonden wij in eenen ouden boek (2) eene lijst van voornamen met hunne Vlaamsche schrijfwijze alsook de verkor-

(1) In onze rekeningen staat de naam op vele wijzen geschreven: Wilssone, Wilsone, Wielsoens, Wylzone, Wissone, Vielsone, Wilssens en Wilsen.

(2) *Woordenboek van pater Paney*. — In de voornamen hebben wij de oude schrijfwijze behouden. De familienamen zijn door ons bijgevoegd.

tingen en verbasteringen welke die namen eertijds bij het volk ondergingen en die nu nog, ten minste gedeeltelijk, in gebruik zijn. Wat ons in die lijst het meest trof, was juist de gelijkenis die wij er in vonden met vele hedendaagsche familienamen. Wij kunnen de bekring niet wederstaan er eenige hiervan aan te teekenen. De familienamen zullen wij in cursiefletters aanduiden :

Abraham, Braem. — *Braem*.

Amelia, Ameel. — *Ameels*.

Appianus, Apke. — *Aps*.

Arnoldus, Aernout, Aert, Arent. — *Aerts, Arents*.

Babolenus, Boule. — *Boele*.

Balthasar, Balten, Bal. — *Bal*.

Barbara, Barbel, Bayken, Bay. — *Baeyens*.

Bartholomeus, Bartel, Meevis, Meys. — *Bartels, Meyvis, Meeus, Meys en Mys*.

Bernardus, Bernt. — *Beerens*.

Bonifacius, Boone. — *Boone*.

Brandanus, Brand. — *Brand*.

Braulius, Bralt, Boye. — *Bral, Boyé*.

Bruno, Bruyn. — *Bruyne*.

Catharina, Caet, Calle. — *Calle*.

Conrardus, Coenraed, Coenen, Coen. — *Coene*.

Cornelius, Cornelis, Nelis, Kees. — *Cornelis, Nelis, Keesen*.

Elisabeth, Bet, Belij, Lijs. — *Bettens, Belie, LysSENS*.

Eugenius, Geen. — *Geenens*.

Gelasius, Isebrandus, Ysbrand. — *Ysebrant*.

Gerardus, Geeraert, Gerrit, Geert. — *Geeraert, Gerrits, Geerts*.

Ghislenus, Geleyu, Leyu. — *Leyns*.

Gregorius, Goris, Goor. — *Goris*.

Guido, Weyen, Wyen, Wyt. — *Weyn, Wyts*.

Hospitius, Heyman. — *Heyman, Hymans*.

Jacob, copen. — *Jacobs, coppers*.

Laubertus, Laubrecht, Lemmen. — *Lambrecht, Lemmens, Lammens*.

Laurentius, Laureys, Lemis, Lens, Leys, Louw. — *Laureys, Laurecers, Louw, Lens, Leys*.

Lucas, Luycx. — *Luycx*.

Marcellis, Marcellis, Selis. — *Selis*.

Marcus, Mercx. — *Merckx*.

Mattheus en Matthias, Teeuwis, Matthys, Thys. — *Teeuws, Matthys, Thys*.

Poppo, Poppe. — *Poppe*.
 Radbodus, bods. — *Bots, Boots, Boets*.
 Reinerus, Rinnert, Reynaert, Reyn. — *Reynaert, Reyns*.
 Richardus, Ryckaert, Ruysch. — *Ryckaert, Ruys*.
 Rullinus, Robyn. — *Robyn, Robyns*.
 Thomas, Maes. — *Maes*.
 Tossanus, Heyliger. — *Hillegeer*.
 Vitus, Vyt. — *Vydt*.

Na die lange uitweiding keeren wij tot onzen fondatiesteen terug. — Pastoor Wilssone was waarschijnlijk te Stekene of in de omstreken geboren of moest hier ten minste naastbestaanden hebben, aangezien hij bespreekt dat de leden van zijne familie, indien zij het begeerden en van noode hadden, de voorkeur moesten hebben in het uitdeelen zijner aalmoezen: *sonderlinghe zinen vriende en maghen*; en dat bovendien iemand van zijne bloedverwanten bij de uitdeeling moest tegenwoordig zijn: *ter presencie of ten by zine van eenighē van zinen geslachte*. Wilssens vinden wij veel in onze oude stukken vermeld. Vele Wilssons en Wilssens betalen penning- of korenrenten aan den heiligen geest reeds van in 1509. Een Matthys Wilssens was meier van Stekene in 1559. Pieter Wilssens zoon van Jacob was kerkmeester in 1547 en schepen in 1555 en volgende jaren.

Waarin bestond nu de gift van Pastoor Wilssone? Benevens de 41 Gentsche maten rogge (2 hectoliters 91 1/2 liters) die in 71 brooden den arme moesten uitgedeeld worden, schonk hij nog eene jaarlijksche rent van 5 pond en 4 schellingen parisis of fr. $2,90 \frac{24}{100}$; daarvan wierd betaald: voor 15 wittebrooden elk van 12 den. parisis (omtrent 4 1/2 centiemen voor

elk brood)	fr. 0,58955
15 × 12 den. par. in haringen	0,58955
aan den pastoor	0,27210
aan den koster	0,09070
aan de kerk	0,22675
bleef voor den arme.	1,15575
	<hr/>
	2,90240

In 1570, volgens Gilliodts, gold de pekelharing fr. 2,60 't honderd; van 1550 tot 1560: fr. 1,29; in 1540: fr. 0,97; in 1514: fr. 0,86. Volgens die evenredigheid mogen wij veronderstellen dat de prijs in 1407 niet hooger klom dan 50 centiemen en dat zoo elke arme in den begiinne omtrent 9 haringen ontving.

Men heeft ons tegengeworpen dat in 1407 onze Dierick Wilsone geene uitdeeling van tonharing kon bespreken, aangezien in dit jaar de tonharing nog niet gekend was. Moest die bewering waar zijn, dat zou eene leelijke schreef door onze rekening maken. Daarom zal men het ons niet kwalijk nemen dat wij die vraag een weinig onderzoeken.

Ja Willhongby, in zijne *Geschiedenis der visschen*, houdt staan dat Willem Beukels maar in 1416 de inzouting en kaking van den haring heeft gevonden. — Maar De Feller (*Dictionnaire historique*) schrijft : « Beuckelts of Beukelius Willem, vermaarde Hollandsche visscher, vond omtrent 1416 de manier om de haringen te zouten, te kaken en ter verzending te bereiden. Hij stierf te Biervliet in 1447. Hem wierd een praalgraf door de Hollanders opgericht, waaraan Keizer Karel een kezoek bracht, tijdens zijne reis naar Biervliet. Eenige schrijvers beweren wel dat die behandeling van den haring reeds vroeger gekend was en dat twee inwoners van Dieppe ze reeds in practijk stelden in de 14^e eeuw. Wel is waar het inzouten van haring was reeds vóór Beuckelts bekend; maar zijne doenwijze, die boven al andere de voorkeur verwierf, wierd algemeen aangenomen. Zie Andersen : *Geschiedenis van den koophandel* ».

Bilderdyk in zijne *Geschiedenis des Vaderlands (IVe deel, bl. 412)*, gaat verder. Hij zegt dat van 1416 dagteekent niet de uitvinding van den Biervlietschen visscher maar wel het breien van de eerste groote haringnet. Willem Beukelszoon, volgens hem, had omtrent eene eeuw vroeger het kaken uitgevonden. (Wij meenen dat de schrijver hier wil zeggen in de voorgaande eeuw en niet honderd jaren vroeger). Bilderdyk zegt ook dat het haringzouten en tonnen lang vóór Beukels gebruikelijk en een voorwerp van koophandel was.

In 1817 gaf onze geleerde historieschrijver Jan-Jozef Raepsaet een vlugschrift uit om te bewijzen dat de eer der uitvinding wel aan Beukels toekomt. Noël de la Morinière, opzichter der zeevischvangst in Frankrijk, beproefde de eer van zijn land te wreken en de stelling van Raepsaet om te werpen; maar deze liet zich niet uit het veld slaan en antwoordde zegepralend aan zijnen tegenspreker (1). Ja, zegt hij, de ordonnantien van Philip VI, koning van Frankrijk in 1357 en 1349 spreken van *caque harenc*, gekaakte haring; ja, onder de regeering van den Engelschen Koning Eduard I (1271—1307) kende men reeds den *pickle herring*; maar Beukels vond eene nieuwe wijze

(1) *Annales Belgiques. Decembre-Janvier 1818—1819.*

van zouten en kaken; daardoor zijn de haringen duurzamer en tevens smakelijker geworden en dus heeft hij de eer verdiend die hem is toegekend.

Reeds zagen wij dat Bilderdyk de uitvinding van Beukels plaatst in de 14de eeuw; Jacob Albrecht Uilkens (1) stelt ze bepaald op het jaar 1586. Deze schrijver spreekt ook van het bezoek van Karel V in 1556 te Biervliet en zegt dat de Keizer ter eer van Willem Benkelszoon op dezes graf eenen haring at, en hij voegt erbij: « de haringvisscherij toch had 's Keizers Nederlandsche gewesten niet minder verrijkt dan de Amerikaansche goud- en zilvermijnen het Koninkrijk Spanje hadden bevoordeeld. De haringvangst werd een hoofdbron van 's lands rijkdom; men berekende in de eerste helft der 17de eeuw het getal der haringbuizen (*vischbooten*) omtrent op 2000; op iedere haringbuis dienden 14 personen, zoo volwassene als knapen; dit waren gevolgelijk 28,000 menschen, die varende daarvan leefden. Maar rekent men nu nog de dmiuzenden, die bij het nettenbreien, het bonwen der schepen, het knipen der vaten bezig waren, dan beseft men hoe groot het aantal was van deze die onmiddellijk door de haringvangst hun onderhoud vonden, om nu van de kooplieden, reeders en zeevaarders niet te spreken die van de verzending van haring naar allerlei gewesten, hunne winsten trokken. »

Wij meenen nu genoeg bewezen te hebben dat men in 1407 reeds lang den tonharing kende.

Er blijft ons nog aan te teekenen dat de fondatie Wilssone zeer langen tijd wierd onderhouden. In de rekening van 1509 leest men: *en noch ghegeve van haringhe xiiij g.* (omtrent 59 centiemen) — in 1513: *item ghegeve de aerme van meest. dieric Wilsoens jaerghetije xxvi gr.* en zoo nog in verdere jaren. In 1557 lezen wij: *ite gheghevē in de kercke op den tweeden sondagh in vasten den aermen in ghelde xxvi gr.* — Later wierd de stichting altijd in geld gekweten.

2° JAARGETIJDENBOEKEN.

Onder de archieven der Heiliggeestafel vonden wij eerst een enkel uitgescheurd blad van eenen zeer ouden *obituaire* of jaargetijdenboek

(1) *De volmaaktheden van den Schepper in zijne schepselen beschouwd*, door J.-A. Uilkens, leeraar bij de Hoogeschool van Groeningen, omgewerkt door J. van der Hoeven, hoogleeraar te Leiden, III, bl. 361.

op perkament geschreven. Het blad is geteekend N^r XXI. — Op den *recto* staat a) een deel van eene stichting, in geschrift van veel lateren datum als het overige en dagteekeneude waarschijnlijk van het einde der 15^e eeuw. Dit stuk luidt als volgt :

.
den nieu avont quame tsondaechs so salmen dit jaerghetyde doen tsonderdaechs na nieudach Ende de helige gheestmeesters sullen dit altoes doen gheke (*doen kennen of afkondigen*) tsondaechs te voren alsment inde weke daer na doen sal Ende sy sullen offeren vi keersen met vi d. (2 1/4 centiemen). De saertere bewyst den onderpant (1).

b) Daaronder staat de stichting **Jan De Backere** van het jaar 1457. Hier is het geschrift in Gothische letters. Om de hoofdletters te begrijpen die nevens de akten staan, alsook de namen van feestdagen die er somtijds midden in voorkomen, moet men bemerken dat men in de oudste jaargetijdenboeken de orde volgde van den almanak. Men begon met den boek te verdeelen in 565 vakken, 5 of 4 op elke bladzijde. Nevens ieder vak schreef men eene zondagletter (van A tot G); men teekende er ook, op lumne plaats, de bijzonderste feestdagen in aan en daarna boekte men de fondatiën op den dag dat zij moesten gecelebreerd worden. Zie hier den tekst dezer tweede stichting :

G

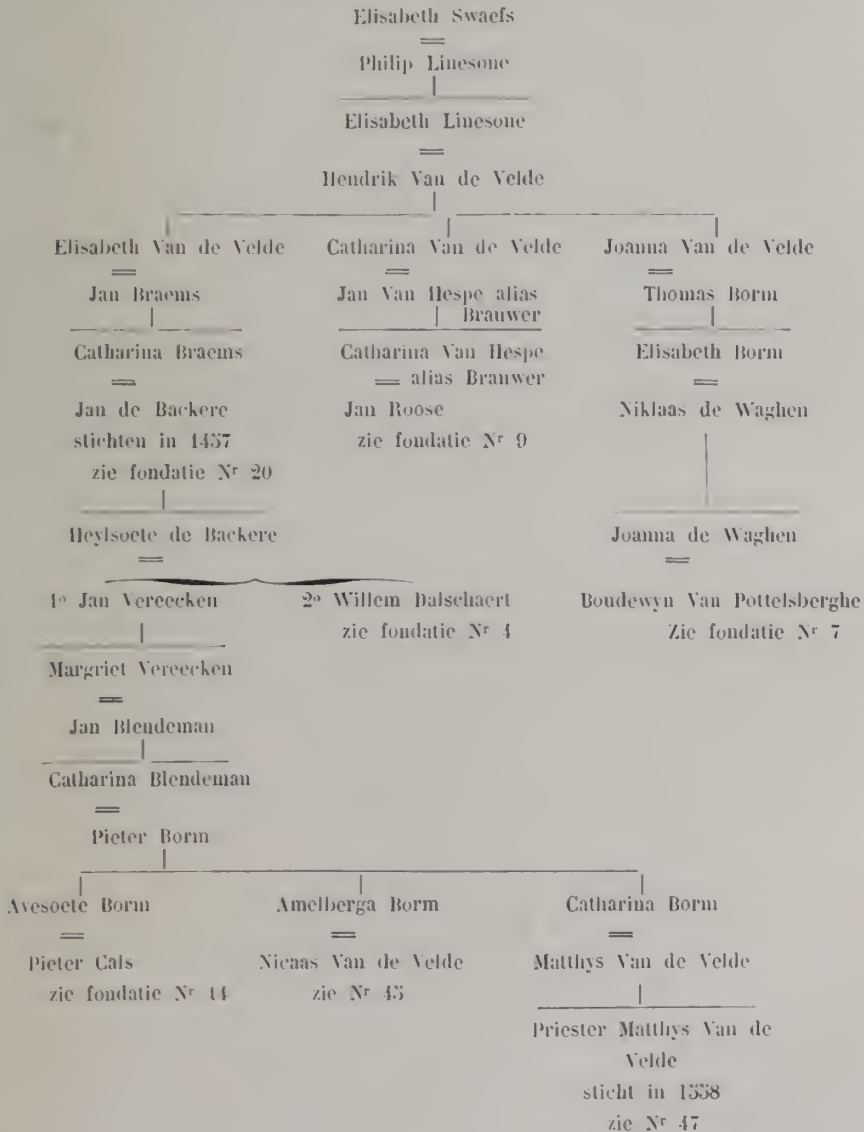
A Obitus Jan de backere ende kateline braems syn wettelic wuf die hebben ghegheven int jaer MCCCC ende LVIJ (1457) den heleghe gheest vand stekene ij sch gro (1,08) tsiaers ervedie upte hofstede van michiel de boe staende binnen de pchie vander stekene in den borntacker groot synde een half ghemet lettelt mi olte meer // oest / waert ligghende aen lippens sutters hoofstede // zuut / wt (*zuidwaerts*) an cornel lant vand stalle // Weest / wt / an joes maes hoofstede // Noort / wt comende an tgraven strate // in deser conditien dat te helegheestmeesters sullen doen doen vigilien en messe van requiem daer voer sal de pchiepape (*de pastoor*) hebben iiij s (fr. 0,18) de capellaen ij sch (fr. 0,09) de coste ij sch (fr. 0,09) Ende si sullen deelen den armen iiij groots wt (*de weerde van 4 grooten : fr. 0,18*) in witte broede Dat zal men doen upten achtersten daeh van Aprille Item sy sullen offeren vi kersen met vi peinghen (2 1/4 centiemen) (2).

(1) Waarschijnlijk is dit dezelfde stichting die wij verder geven onder N^r 58.

(2) Met lichte veranderingen vinden wij deze akt terug onder N^r 20.

c) Op den verso van het blad staan de stichtingen van Jan de Waghen en van heer Bondewyn van Wesepoole. De allerschoonste

In den *Hoofdeijnsboek der abdij van Boudeloo*, die wij in de *Annalen van onzen Oudheidkundigen Kring* XV bl. 142 uitgaven, vinden wij de afstammelingen van de stichtster, Catharina Braems en ook hare voorouders tot den 5^{en} graad, wat eens te meer de oudheid van voormelden hoofdeijnsboek bevestigt. — Wij voegen hier een uittreksel bij van dezen stamboom omdat er 6 of 7 verschillende stichtingen gedaan zijn door leden van deze familie en wij zoo gemakkelijker het tijdstip dier stichtingen bij benadering kunnen uitrekenen.

Gothische letters waarin deze twee fondatiën geboekt staan dragen volgens ons het kenmerk van het einde der jaren 1300. Wij laten er hier het afschrift van volgen.

K. L. (1) **Mayus**. Obitus jan de waghē ysabeele syn wyf en haerliedē kindere die hebben ghegheve der kerke en den heleghegeest van der stekene effen te deelne xij s. par (*fr. 0,54*) tsiaers erff de welcke si bewyst en beset hebbē up hare luse metter hofstede ligghende up de heide en up xij buundre lands liggende omtrent de stede en tusschen der moerstraten en der lieven En daer vore sullen de proviseers van der kerken en van den heleghegeest off. vj kersen met vi d ($2 \frac{1}{4}$ centiemen) Ende de kerke en de helegeest sullen gheven den prochypape

B **aplen philippi et jacobi** ij. s. par (*fr. 0,09*) den cappellaen xij d ($4 \frac{1}{2}$ centiemen) den costere xij d. daer voren sullen zy singhen vigelien en messe van requiem up den eersten sondagh van meye.

Obitus hier bouden van wesepoele syns vader en moeder pieters van langhelaer syns vader en sire moeder heinric steemaers en syns wyfs die hebbē gheghevē den helegeest van der stekene. ij. halst rogx (*106 liters rogge*) tsiaers erff up een ghemet lands liggende in den kerken acker tusschen floreys mulaerds (2) land en gillis land van der lyebrugghen en tvors. gemet lands es hondende floir dalseaert en die betalet or gillis van wesepoele.

Item so hebben si ghegheven. xxi. s. par. (*fr. 0,95*) tsiaers erff. daer af heeft de kereke iij s. par. tsiaers ($15 \frac{1}{2}$ centiemen) dats te wetene. viij. d. par. (*fr. 0,05*) up een ghemet lands liggende in den kerken acker metter west sijde en metten zunt ende neven floreys mulaerts lant mette noort ende metter oost side neve flore dalsearts lant comende unt marg. van raust.

Item. ij. s. en. iij d. par ($10 \frac{1}{2}$ centiemen) tsiaers up een half buundre lants liggende in den vors acker comende mette oost en de ter stra....

(1) K L beteekent kalenden of eerste dag der maand.

(2) *Floreys of Florent de Gavre*, genaamd *Mulaert*, Ridder, was hoofdschepen van het Land van Waas van 1370 tot 1394 en stierf in 1404, volgens van der Vynckt, *Anciennes magistratures du Pays de Waes* bl. 128. — Volgens de Castro (*Annalen IX 339*) was Mulaert nog hoofdschepen in 1405 en wierd zijne uitvaart dit zelfde jaar gedaan den 42 Juli. — Het zal wel van hem zijn dat de fondatie spreekt, want hij had hier goederen te Stekene. — De stichting van Boudewijn van Wesepoele dagteekent dus waarschijnlijk van het einde der jaren 1300. — Vergelijk verder met N° 23.

- D **Invencio sce crucis** voer de stede daer her jan van wesepo.....
 plach te woenne en jan de backere en dit hout kateline.... sbruwers
 Item de kerke noch. xij. d. par. (4 1/2 centiemen) tsiaers up een
 ghemet la... liggheende neven jan temermans hofstede dit betae.....
 blendem jans sone en jan temerma or piet. m.....
 Item den prochipape. ij. s. par. (fr. 0,09) tsiaers die beta.....
 van wesepoele

★

Een tweede stuk dat wij tusschen onze oude papieren vonden is nog een *obituaire* of jaargetijdenboek der Heiliggeestafel, zoo oud niet, wel is waar, als de eerste waarvan wij zoeven spraken, maar gelukkiglijk, op een blad na, volledig.

Deze fondatieboek is op papier in gewone letters der 16^e eeuw geschreven en bevat 110 bladzijden, waarvan de 54 eerste bestaan uit eenen almanak opgemaakt op de wijze die wij hooger deden kennen, met dit enkel verschil dat alleen de titel en niet de geheele fondatie op haren dag erin is aaugeteekend. Wij geven hier dien dagklapper, enkel de dagen achterlatende op de welke er geene aantekeningen zijn bijgevoegd :

22	A	vincentii	
25	D	pauli Als heden heyndric huyt den hove vj lessen	f ^o vj
K L. FEBRUARIUS : HABET : DIES : XXVIII			
2	E	purificatio tsondaechs naer onser vrouwen van den roos	f ^o vj
3	F	blasius heden jan martijns	f ^o vij
5	A	agatha	
9	E	apponia	
10	F	als heden daneel de ruschere	f ^o viij
14	C	valentin^s als heden jan roose en katelijne sijn huisvrowe	f ^o vj
21	C	als heden pieter calle en avesoete borms vj lessen	f ^o x
22	D	petrus	
25	E	als heden mathys vanden velde en kathelyne van aelst ix lessen	f ^o viij
24	F	mathias Michiel steemaer (1)	
25	G	Tiaerghetyde van heer Mathys van velde altyts vrydaechs naer s ^{te} mathys dach ix lessen (2)	f ^o xxxv

(1) Dit jaargetijde is in den boek niet beschreven. Hier in den kalender staat het door eene andere hand bijgevoegd.

(2) In ander geschrift later bijgevoegd.

K L. MARTI^s : HĒT : DIES : XXXI

- 5 F den eersten sondach in maerte katelyne teybaerts f^o x
 4 G *Adrian^s*
 9 E heden heyndric de witte iij less f^o xj
 12 A *Gregori^s* heden jan houe ende joanna tsburchgraven f^o xj
 17 F *gertrud^s* heden raes vanden male f^o xij
 21 C *benedict^s*
 22 D tsyrydaechs voor onser vrouwen dach jan reijnare f^o xiiij
 25 G *annūcia^o*

K L. APRILIS : HET : DIES : XXX

- 4 C *Ambrosi^s*
 25 A *Georgi^s*
 27 E **Marcus**
 50 A heden jan de baekere f^o xiiij

K L. MAIUS : HĒT : DIES : XXXI

- 1 B *phl^s & jacob^s*
 5 D **Inventio crucis**
 12 F heden kerstynne vande male f^o xiiij
 27 G tsyrydaechs naer ascensioens dach jan van beleele f^o xv

K L. JUNIUS : HĒT : DIES : XXX

- 5 B *bonifaci^s*
 10 G heden gillis van wesepoele f^o xv
 11 A **barnabas**
 24 G **Nativita, Joh^s. bap^{le}** Jacques van herteghem f^o
 gillis (1)
 25 A heden joos calle en josyne everaerts f^o xvj
 26 B als heden joos calle en josyne everaerts f^o xvj
 27 C Willem de russchere en amelberghe cals altyts
 den iij dach naer Ste Loysdach (2) f^o xxxv
 29 E **Petr^s & paul^s apli**
 50 F *comemora^o pauli*

K L. JULI^s : HĒT : DIES : XXXI

- 1 G den eersten sondach van hoymaent daneel claps f^o xvij
 2 A **visitacio : ma^o**
 10 B *amelbga*
 22 G **maria magdalena**

(1) Deze fondatie staat in den boek niet beschreven. In den katender is zij ook maar later bijgevoegd.

(2) Later bijgevoegd in ander geschrift.

- 25 C Jacob^s apls
 27 E Anna m^r marie
- K L. AUGUST^s : HĒT : DIES : XXXI
- 1 C vineula petri
 10 E Laurentius
 15 C assūptio marie
 24 E Bartholome^s heden daneel talboom f^o xvij
 29 C decollatio johis
- K L. SEPTĒB : HĒT : DIES : XXX
- 1 F *Egidius abb.* Gillis van herteghem (1)
 8 F Nativitas marie
 14 E Exalta^o crucis
 15 F heden jan de waghemaker f^o xviii
 21 E Mathe^s apls
 29 F Michael archagel
- K L. OCTOB : HĒT : DIES : XXXI
- 1 A den eersten woonsdach in octobre jan van potte f^o xix
 9 B *Dionysius*
 18 D Lucas evagel
 19 E heden willem van aelst f^o xix
 20 F tsdicendaechs naer sente luye jan boe en pieter
 calle f^o xx en xxj
 21 G *xiv^mvgnes* (11 duizend maagden)
 25 D *crispin^s & crispinian^s*
 28 G *Symō & Jud.* heden pieter braem
- K L. NOVEMB : HĒT : DIES : XXX
- 1 D festu oim sctor
 2 E oim aiar
 5 F *hubt^s* heden her clays ende clays yman f^o xxij
 4 G heden jan vereeken en amelberga cals ix lesse
 ij capellaens ministreren f^o xxiii
 5 A tsvrydaechs naer alder heleghe pieter blende-
 man ix lessen met twee capellaens ministreren f^o xxiiij
 11 G *Martin^s eps fess.*
 28 G Katharina vgo
 26 A heden gillis van aelst en jacomyne mtyns en
 joos martyn f^o xxv
 30 E Andreas apls

(5) Deze fondatie is onder N° 49 later bijgeschreven.

K L. DECEMB : HĒT : DIES : XXXI.

1	F	<i>Eligius</i>	
4	B	<i>barbara</i> jaerghetyde van jan borm f ^{us} jans sdaechs na sente berblen dach (1)	f ^o xxxiiij
5	C	<i>lazarus</i>	
6	D	<i>Nicolaus</i> heden pieter bruyns	f ^o xxix
8	P	<i>Concepcio marie</i>	
15	D	<i>lucia</i>	
14	E	<i>Nichasius</i> Nicasii vand velde (1)	f ^o xxxiiij
15	F	heden wonter va laghelaere	f ^o xxx
21	E	<i>Thomas</i> aple hden meester cor vand velde ende phls vand velde en jan vanden velde en eleme tsgraven	f ^o xxxj
25	B	<i>Nativitas dni</i>	
26	C	<i>Stephanis</i> pthom	
27	D	<i>Johe</i> eivage	
28	E	<i>Innocentes</i>	
29	F	<i>Thomaes</i> ep̄s	
30	G	tsvrydaechs naer sent thomaes dach jan vanden velde f ^{us} jans	f ^o xxvj
31	A	<i>silvester</i> heden jan herdewel f ^{us} jans	f ^o xxvij

Wij zegden reeds dat er een blad in den boek ontbreekt, 't is het eerste van bovengenoemden almanak, bevattende de 21 eerste dagen van Januari. Dit blad moest volgender wijze opgesteld zijn :

K L. JANUARIUS : HABET : DIES : XXXI.

1	A	<i>Nieudach</i>	
5	E	<i>dertienavent</i> heden jan de grave en marg her- dewels	f ^o j
6	F	<i>dertiendach</i>	
7	G	als heden willem dalseart en beatrice wilsens	f ^o iij
8	A	tsvrydaechs na dertiendach pieter vanden velde	f ^o j
9	B	tsondaechs na dertiendach her heyndrie vand driessche	f ^o ij
14	G	op den dach van soeten naem jhesus amel- berga daens	f ^o iiij
17	C	<i>antonius</i> abb	
18	D	sente pietersstoel	

(1) Later bijgevoegd in ander schrift.

19 E tsondaechs voor sente vincentdach symon van-
der diet f^o iij

20 F fabian^s en sebastian^s bauwen van pottelberghe f^o v

Na den dagklapper komen de uitvoerige beschrijvingen der fundatien, gerangschikt volgens datum van *exoneratie* of kwijting, ten minste voor de 44 eerste. De vijf overige zijn er later bijgevoegd.

Klaarblijkelijk staan wij hier voor den *nieuwen boucke* door *Louys baert* in 1545 opgemaakt, waarvan wij reeds op bladz. 160 melding maakten. De 44 eerste nummers zijn allen van dezelfde hand en de jongste ervan in datum dagteekent van 1555. Van N° 45 af is het een heel ander geschrift; 45 en 46 zijn fundatien in 1545 begonnen, zooals uit de armenrekeningen blijkt. N° 47 dagteekent van 1558; N° 48 wierd de eerste maal in 1562 gekweten en N° 49 is van 't jaar 1587. Deze vijf nummers bevatten dus jaargetijden gesticht nadat Baert zijnen boek had voltrokken.

Daar vele stichtingen elkander gelijken, hebben wij lang gearzeld dezelve in druk te geven; het is alleen op aandringen van verschillende oudheidkundigen dat wij besloten ze bij ons werk te voegen.

N° 1.

f° 11vo **Obitus Jan de grave.** (1) Jan de grave f^o barthelmeus ende marg..... herdewels f^o jans hebben ghegheven den gheest der prochien van steken ij s vj (*fr. 1,56*) tsaers quijtrente den pennijck xvj Spreken op een hofstede groot synde twee ghemeten ofte d ... omtrent Liggende inde prochie van sente pauwels Nu besittende lucas van kerchove hanthoofdende Suyt an tsgrave strate Oost an jan van goethem f^o gillis Noort an pauwels seghers West an symon van Deuse f^o bauwys Op deser qdicien (*conditiën*) dat de heleghe gheestmeesters altoos eens tsaers op den dertien avent (*3 Januari*) sullen doen synghen vigilien van vj lessen en een messe van requiem Ende sullen offeren vj kerssen met vj pennyghen (*2 1/4 centiemen*) Ende gheven den pastoor inghesloten vj kerssen vj d viij pennyghen groote (*fr. 0,51*) Ende den capellaen van onser vrouwen (2) ij d. gr. (*15 1/2 centiemen*)

(1) Jan de Grave, armmeester in 1515, overleed in 1521.

(2) De kapelrij van O. L. Vrouw wierd gesticht in 1558, zegden wij in een vorig werk, ons steunende op eene aantekening van den *O. L. Vrouwenboek* van 1618, waar te lezen staat: *Incommen van de capelrye eertijts gefondeert by bandewijn de Wespoele in den jaere XLVIII de zelve begiftende met tyhene hier naer volcht...* Maar uit de fundatien N° 1 en 11 blijkt dat die kapelrij reeds vóór 1523 was inge-

Ende den costere iij d. gr. Op qdicie dat yemant van hemlied in ghebroke ware so sullen de heleghe gheestmeesters de pennÿghen imployere in aelmoesen Ende sullē noch boven desen deelen ten selvē daghe van den jaerghetyde xij witte brood ele van xij miten (1 1/4 centiemen) den aermen, Item ooc waert dat dese rente ghelost of ghequeten ware So sijn de heleghe gheestmeesters ghehouden de selve penÿghe tmployerene ten sulcken goeden bepantheyden en besette alst bepant en beset es. Dit es gheslapert int jaer XV^cXXIIJ (1525).

N° 2.

v^o **Obit^r piet. vanden velde.** (1)

Pieter vanden velde ende elysabet martijns wylen syn wettelic wijf hebben ghegheven den helegghen gheest van stekenen viere schellinghe groote vlaemsche munte (*fr. 2,17*) erfelic ende ewelic alle jare te ontfaene als hier naer verclaert sal staen Inden eersten so heeft pieter vanden velde ghegheven twee selv gr. (*fr. 1,08*) Die hy cochte tjegghen pieter van clapdorp op een half ghemet lants liggghende te kemseke inden beyaert met eenen halven ghemete daer an liggghende tonderpande liggghende an tselve lant Oost an pieter de pottere Suyt de hoorÿe (*erfgenamen*) niclajns de pottere West de capelrije van kemseke noort de hoorÿe niclajns de pottere Ende dese twee schellinghe groote vallen tallen nyeëndaghe (Nieuwjaardag) te betalene.

f° 2ro Voorts Elisabeth martijns voorscreve naer het overlyden van pieter vanden velde voorscreven heeft ghegheven dander twee schellinghe groote den helegghen gheest beset ende bepant up een stic lants liggghende ter stekenen inden noort gavere groot synde een half bündere luttel min ofte meer ende noch een ghemet lats (*lands*) liggghende an tvoorseyde lant metten noort ende groot synde int gheheele twee ghemete ende een half gheheeten de done en de camere Comende metten Oost ende an tlant jacob michiels F jacobs en de kinderen lanw tshonts An de suyt sijde de lieve Ende an de West

richt. Volgens N° 9 bestond ze reeds omtrent 1460; en uit N° 25 ziet men klaar dat zij nog veel ouder is, aangezien heer Jan van Wesepoele, reeds vóór 1410 overleden, kapelaan geweest is *van onser vrouwen in de kerk van Stekenen*. — Was misschien de kapelrij vervallen, zoodat Boudewijn van Wesepoele ze weder inrichtte in 1558? Wij denken het niet, want in 1556, dus maar twee jaar vroeger, wordt in de rekening heer Jan van der Gracht kapelaan genoemd van O. L. Vr. — Van Wesepoel zal niet de inrichter maar een milddadige begiftiger der kapelrij geweest zijn.

(1) Pieter Van de Velde overleed in 1520.

syde jacob michiels ende de kinderen Willem tswaghens ende de weduwe Ende an de noort syde de kinderen willem tswaghens en de weduwe en jan braem Ende dese twee sch. gr. vallen alle jare erfelic dueren van kessavonde te kessavonde te betalene Ende hier voren sullen de heleghe gheestmeesters alle jare doen sijnglen vigilie en een messe van requiem altoos tsvrydaechs naer dertiendach (*Drie Koningen*) ende offeren vier kerssen met vier d. p. ($4 \frac{1}{2}$ centiem) Dies sal de prochipape hebben vijf gr. ($22 \frac{1}{2}$ centiemen) De capellaen twee gr. (*fr. 0,09*) Ende de costere twee gr ende de klereskens die de lessen synglen eenen gr. ($4 \frac{1}{2}$ centiemen) Ende als men den dienst niet en doet so sal den heleghe gheest daerof gheenen loon gheven Ende up den selve vrijdach so sal mē deelen den aerne ij sch gr waert (*fr. 1,08*) in witte broot alle jare En het remanant (*overschol*) vande vier sch gr. sulle de heleghe gheestmeesters disponeren ghelyc de andere goede naer belieste.

N° 5.

v^o **Obits** : h : heyndric : vand : driessche.

Heer heyndric vanden Driessche die wylen prochipape was vander kercke van stekenen die heeft ghegheven der kercken en den heleghe gheest van stekenen xl sch. p (*fr. 1,81*) erfelicker renten evē ghelyc deelende tallen kessavonde welcke voors. xl sch p. her heyndric voorst (*voorzeit*) cochte teghen gillis vander caenbeke ende avesoete syn wyf onder tbeversche up twee bunder lants en een half liggende in de prochie van belcele binnen der hofsteden claijs vanden buere ende binnen der hofsteden Gillis vanden bogaerde comende ter straten voor thovegat van Ghijsels vanden driessche Ende in deser qditiē als dat de provisiers vander kercke Ende de besurghers vand heleghe gheest
f3r^o ter stekenen sullen doen ten eewelicken daghen jaerlicx een jaerghe-
tijde met vigilien en een messe syngende van requiem over den selve h heyndric synder vader en moeder suster en broeders sielen Ende up den selven dach als men tjaerghetyde doet So sulle de provisieurs gheven den prochiepape voor synen dienst iiij sch. p (*fr. 0,18*) Ende den capellaen van onser vrouwē iiij s. p. (*fr. 0,18*) op in dien dat hij daer es Ende den costere vander voorseyd kercken iiij s. p. (*fr. 0,18*) Ende de voorsyde provisiers en helegheestmeesters sullen offeren xij kerssen en xij d. p. ($4 \frac{1}{2}$ centiemen) daerinne En es dat sake dat de prochipape capellaen ofte costere sijn in ghebreke So sal mē distribuere haer lieder porcie ten behouwe vander kercken en

der tafelen vanden heleghe gheest Dit jaerghetijde salmen altoos doen tsondaechs na dertiendaech Ende was besedt en ghegheven int jaer. **Ʒ** en LXXVIJ tich

Boven deze fondatie staat, door eene andere hand geschreven : De helft van dese xl gr zÿ ghelost by appointemette van jan van hecke int iaer XV^vXLVIJ (1546) by cor herdewel en ja vand canter helegheest meesters (1)

(1) Hier rijst de vraag op : van wat datum is deze stichting ? De Eerw. heer Van den Berghe, pastoor van Stekene (1780—1812) heeft, zegt hij zelf, de schriften zijner voorgangers doorsnuffeld, en de lijst der ondpastoors van Stekene in zijnen *gedenkböck* aangeeteekend. Hij stelt Hendrik Van den Driessche op 1577. — Doch de opzoekingen van Van den Berghe zijn op zeer onvolledige en gebrekkige wijze gebeurd, zoodat de brave man vele misgrepen heeft begaan : niet min dan 6 pastoors vergeeten, voor twee de beurt van optreden verwisseld, de jaartallen verkeerd opgegeven en zoodoende latere opzoekers, waaronder wij ook tellen, in dwaling gebracht. Zie hier de lijst der pastoors van Stekene in de 15^e en 16^e eeuw, gelijk wij ze gewetensvol in de archieven hebben opgezocht. Er zijn leemten in voor vele jaartallen, omdat de bewijsstukken ontbreken en wij op geene bloote veronderstellingen willen te werk gaan :

1407	<i>Dierick Wilssone.</i>	1549-1561 Jan Verhellen.
1464	Cornelis Van de Velde.	1562-1579 Joris Van der Beken.
1502	Jan Van der Donck.	1586 Dierick Roegiers.
1509-1515	<i>Jan Temmerman.</i>	1589-1590 <i>Gillis Van Waesberghe.</i>
1514-1522	<i>Lybrant Van der Stieke.</i>	1596 <i>Jan Michiels.</i>
1528	<i>Eloy Van Brussel.</i>	1600 Cornelis Van den Daele.
1544-1545	Jan Sanders.	

De Potier geeft nog den naam van eenen pastoor *Liebaert* in 1577; wij denken dat dit Lybrant Van der Stieke zal zijn, dien wij van 1514 tot 1522 ontmoetten.

En waar plaatst gij dan Hendrik Van den Driessche? zal men vragen.

Altijd zeker in 1577 niet; zie hier onze redenen :

1° Joris Van der Beken heeft het pastoreel ambt hier bekleed van 1562 af, en was nog in bediening in 1579. — Bovendien de akt der fondatie *Van den Driessche* zegt : die *wijlen* parochipape was.

2° Indien de fondatie van 1577 dagteekende, hoe kon ze Lodewijk Baert reeds in 1545 op hare plaats in zijnen boek vermelden?

3° De nota boven de akt gesteld zegt dat in 1546 de helft van de rent wierd afgelost in handen van de heiliggeestmeesters; hoe kon eene rent in 1546 afgelost worden, als zij maar 51 jaren later zou gesticht geweest zijn? De stichting is ten minste van vóór 1546.

4° Nog een bewijs der oudheid van deze fondatie vinden wij in het aandeel dat den parochipape of pastoor wordt toegekend, nanelijk 4 sch. par of fr. 0,18. — In de tweede helft der 16^e eeuw was het aandeel van den pastoor voor een jaargetijde altijd ten minste fr. 0,36; in de eerste helft der zelfde eeuw fr. 0,27; in de jaren 1100 somtijds fr. 0,27 maar meest altijd fr. 0,18.

N° 4.

v^o Willem dalschaert en beatrice wilsens f^o dieries ende haerlieder kinderen ende heyndrie dalschaerts sijn vader en moedere van willem voorsyt heeft ghegheven den helegghen gheest ende der kereke van stekenen iij halsteren (159 liters) rogs evehelijc onder hem been (onder hen beiden) eewelic en erfelic Te heffene eens tsjaers tallen kessavonde In deser qdicien Dat de kerekmeesters sullen doen doen vigilie en messe van requiem Dies sullen de kerekmeesters ghevē den prochi-pape iij sch p. (fr. 0,18) Ende den capellaen ij sch. p. (fr. 0,09) up dat hij daer es Ende den costere ij sch p. (fr. 0,09) Ende den klereskens die de lessen sullen synghen xij d. p. (4 1/2 centiemen). Item dese iij halsteren rogs sijn bewyst ende besedt up vj bunder lants luttel min ofte meer ghelegghen int habrouck lantthoofden oost an wauter de caluwe Suijt an tsgraven strate West janne tscalhwen Noort an aernout de caluwe Item de heleghe gheestmeesters sullen deelen up den dach als men tjaerghetyde doen sal in wittebroode xij sch p. (fr. 0,54) Ende sij sullen offeren iij keerssen ende iij d. p. (1 1/2 centiem) Dit jaerghetyde salmen doen altoos tsanderdaechs na dertiendach (7 Januari) (1).

5° Eindelijk : van de 51 fondatien, die wij in de jaargetijdenboeken vinden, zijn er maar 23, die met den naam der stichters in de rekeningen vermeld staan. De oudste wierden *in cumulo* betaald; zoo ontving heer Lybrant Van der Stieke in 1518 en 1520 fr. 21,76 *over dienst jaermesse en diverse jaerghetyden*. Welnu de stichting Van den Driessche is eene van deze die nooit bij name in de rekening vermeld staan; zij moest dus onder de oudste gerekend worden.

Ons gevoelen is dus dat men moet lezen aan het slot van de akt *besedt en ghegheven in 1477*, en dat Heer Hendric hier pastoor was vóór dit jaar. Het teeken \mathfrak{S} , waarvan pastoor Van den Berghe 1500 gemaakt heeft, vinden wij verder in onzen boek gebruikt als een C en kan dus als geen bewijs tegen onze meening ingebracht worden.

(1) Deze stichting dagteekent waarschijnlijk van de 15^e eeuw; de cereloon van den pastoor (fr. 0,18) schijnt dit te bewijzen; te meer dat de fondatie Dalschaert in de rekeningen nooit bij name voorkomt, zie 4° en 5° in de nota op N° 3. — In eene fondatieakt van 't jaar 1464, die wij geven onder N° 42, komt Willem Dalschaert voor als aangelande, te zamen met Hendrik Teybaert (N° 13), en Raes van de Male (N° 17). — Aangezien de naam van Dalschaert hier volstrekt niet gemeen was, is deze Willem misschien de 2^e man van Heylsoete De Baekere, zie den stamboom op bl. 199; dan zou Beatrice Wilsens ook wellicht zijne 1^e vrouw zijn.

Obit^r amelberga Daen. (1)

Amelberga daens heeft ghegheven den heleghe gheest van stekenen v sch. gr. (fr. 2,72) ewelic en erfelic besedt ende bepant op een hofstede liggghende binnen sente panwels groot synde vier hondert roeden lants lutter min ofte meer lanthoofdende Oost an joos van gremberghen f^r bauwens Suijt beatrice van puvelde ende joos van goethem f^r jacobs hofstede West tsheeren strate en noort tshelichs gheest lant van sinte michiel binnen Ghent naer dhnuytweisen van eenen saertere rustende onder de heleghe gheestmeesters van stekene Dies sullen de heleghe gheestmeesters doen syngghen alle jare vigilie met vj lessen en doen sijn een messe van requiem op den dach vanden soeten naem jhesus (2^{en} zondag na drie koningen) ofte tsanderdaechs daernaer Waervoren de proclipape sal voor synen dienst vj d. gr. (fr. 0,27) ende de capellaen ende de costere ele iij d. gr. (15 1/2 centiemen) Ende sullen offeren viij keerssen en viij d. p. (fr. 0,05) daerinne Ende ten selve daghe so sy de heleghe gheestmeesters gehauwen te deelene vyftich wittebroode ele broot weert sijnde vj d p^{is} (2 1/2 centiemen).

Obit^r : simon : vander Dict.

Symon verdict ende joncfv lysbette syn wyf jan dieries en beatricen syn wijf haerlieder kindere ende margriete gillis dochter van welle hebben ghegheven in puere aelmoesenen der kercken en den helegghen gheest van stekenen elffen ghelyc te deelene xxxvj sch pis. (fr. 1,65) erfelicker renten eens tsiaers te heffene tallen kessavonde Welcke voorseide xxxvj sch. p^{is} sy besedt bewijst ende bepant up twee ghemeten ende meer dat ligt up de ghuse inden ackere diemen heet den brant ackere of de vlasroote ligghen neffens beatricen lant baudens dochter van den brande (nevens het land van Beatrir Van den Brande, dochter van Boudewyn) ende neffens gillis lant van den brande Ende up twee hondert roeden lants ende meer liggghende inden voorseiden ackere achter andries van gremberghen in de stede die men heet den sac En dat up alsulcke qdicie als dat de keremeesters en heleghe

(1) Op bl. 166 hebben wij reeds deze fondatiegegeven gelijk ze in den rekeningboek staat van 1510. — Er is enig verschil tusschen de twee teksten. — De stichting dagteekent van 26 December 1510.

gheestmeesters Sullen ewelic ender erfelic sullen doen doen een jaer-ghetyde met vigilien en messe van requiem ghesonghe altoos tsondaechs voor sente vincent's dach (*vòòr 22 Januari*) Waer voren de prochipape sal hebben voor synen dienst ij sch. p^{is} (13 1/2 centiemen) Ende den capellaen up dat hy daer es ij sch pis (*fr. 0,09*) Ende den costere vander voorsyder kereken ij sch. p^{is} Ende de klereskens die de lessē sullen sijnghe xij d. p^{is} (4 1/2 centiemen) Ende de kere-meesters sullen offeren viij keerssen ende viij d. (*fr. 0,05*) Ende dit f^o r^o voort (*voornoemt*) sal al betalen de kereke van Steken Ende waert dat sake dat de prochipape capellaen ofte costere in ghebreke waren So sullen de kere-meesters trecken theurwaerts den salarijs van diesser in ghebreke es Ende up den dach als men dit jaerghetyde doen sal so sullen de heleghe gheestmeesters gheven den aermen xij groots-waert (*fr. 0,54*) wittebroot en noch sullen sij gheven den costere xij d. p. (4 1/2 centiemen) daervoren moet hij luden Ende dit was ghegheven int jaer ons heeren. M. IIIe (1700).

N^r 7.

Obit^o : Bauwin : vā : pottelberghe. (1)

Bauwin van pottelberghe ende janne tswaghē syn huijsvr hebben ghegheven den heleghe gheest vander Stekenen een vierendeel van eender hofstede liggheende en ghestaen in de maensche strate groot synde vyf hondert roed lütter min ofte meer lanthoofdende Oost an amel borms erve en de kⁿ (*kinderen*) jans vā pottelbrghe Suyt an v^o bodeloo gront / West tsgraven strate noort josijne tstollenaers up suleker qdicien als datmen jaertlicx synghen sal vigilien met negen lessen ende messe van requiem up sente sebastiaens dach (*20 Januari*) ende de heleghe gheestmeesters sullen gheven den prochipape voor sijnen dienst vijf sch p^{is} (22 1/2 centiemen) den capellaen ende de costere ele ij sch. p^{is} (*fr. 0,09*) Ende voort sullen de heleghe gheestmeesters offeren vj keerssen ende vj d p^{is} (2 1/4 centiemen) En up indien dat de pastoor capellaen ofte costere in ghebreke waren so sal den heleghe gheest nemen tprofijt wies daer in ghebreke es Ende men sal deelen den aermen lxxv broots ele broot van xij miten (2 1/4 centiemen) ten daghe alsboven Tweleke voorin goet in erfelicken cheijuse ghenomen heeft matheüs borm f^s mares Om vijf sch vj d.

(1) Zie stamboom bl. 199. — Deze fondatie moet gemaakt zijn omtrent het midden of in de 2^e helft der 15^e eeuw.

gr. (*fr. 2,99*) Ende heeft tonderpande ghesedt dander vierendeel vander hofstede alzoo inden hantboic ghescreven es.

N^r 8.

f° 6 r° **Obit^s : heydr̄ic : huyl : den : hove.**

Heyndric hūijt den hove ende marie vander mersche sijn wettelic wyf ende josijne haerlieder dochter hebben ghegheven der kereken en helegghen gheest van stekenen twee sch. gr. (*fr. 1,08*) erfelicker renten vallende tallen kerssavonde te weten der kereken xvj gr. (*fr. 0,72*) tsiaers en den helegghen gheest viij gr. (*fr. 0,56*) tsiaers Beset en bepaut up een half hunder lants liggheende binnen der prochie van kemseke In den brant ackere Oost jan neuts lant Suijt pieter de witte ende jan praets hofstede West jacomijne en amelberga vaels noort heyndries huyl de hove erve Ende dat in deser qdicien dat de provisiers van der kereken voorst sullen doen syngghen alle jare up sente pauwels dach (*23 Januari*) vigilien met vj lessen en messe van requiem ten hooghē autare waer voren sullen gheven de keremcesters den prochipape iij gr. (*fr. 0,18*) den capellaen ij gr. (*fr. 0,09*) als hij messe doet Den costere ij gr. Ende den klereskens die de lessen syngghen eenen gr. (*4 1/2 centiemen*) Ende sij sullen offeren vj keerss met vj d. (*2 1/4 centiemen*) Ende up den dach dat men dit jaerghetyde doet sullen de besorghers van den helegghen gheest deele viij grootswaert (*fr. 0,56*) wittebroot Dit was ghegheve int jaer. M. IIIe en II. (*1402*)

N^r 9.

v^o **Obit^s : vanden : roos.**

Maes roose sijn wijf ende sijn kinderen hebben ghegheven den helegghen gheest van stekenen iij pont p. (*fr. 2,72*) omme rente mede te coopene hier voren salme offere ij kersen met ij d. ($\frac{71}{100}$ van eenen centiem)

Ende in verbeteringghen van desen jaerghetyde voorsyt so hebben de goede lieden van den roos voorsyt ghegheven den helegghen gheest van stekenen x viertelen rogs (*10 maten of 265 liters*) tsiaers erfelicker renten gentscher maten Ende up den dach dat men dit jaerghetyde doet so salmen sijngghen in de kercke van stekenen vigilien en messe van requiem over haerlieder sielen Waervore sal hebben de prochipape viij sch. p^{is} (*fr. 0,56*) Ende de capellaen van onser

vrouwen (1) ij sch. p^{is} (*fr.* 0,09) Ende de costere ij sch. p^{is} Ende de heleghe gheestmeesters sullen deelen ten selven daghe tbroot van j suster tariwen (2) Ende desen voorsyden rogghe was gecoeh tjeghen meester jan de caluwe en syn wijf vj viertelen (159 liters) ende die sijn besedt en bepant up iij S (5 1/2) ghemeten lants ligghende int habrouc ligghende Suijt an pieter braems lant West an tlant van axele ende noort nellens den waterganc

Ende de twee halsteren (106 liters) rogs waren gecoeh tjeghen anders sacke en avesoete syn wijf Ende syn besedt ende bepant up sander sacs hofstede daer calle van wesepoele woonde met al den ghelaghen van achter tot voren ligghende metter Oost ende noortsyde an floreijs mulaerts (5) belram Ende metten Suyt ende jeghen sander sacs lant in de bormt Ende metten westsyde nellens jan rampaerts hofstede up den mersch

f° 7 r° Item voort so hebben de goede lieden vanden roos voorsyt ghegheven der kercken van stekene een halster (55 liters) rogs tsiaers erfelicker renten de welke meester heyndric roose cochte tjeghen pieter de costere en tjeghen beatrien van driessche syn wijf Ende dit es besedt ende bepant up huijs ende erve met alden ghelaghen van achter tot vore daer katelyne tsbrouwers woont ligghende nellens de priesteragie van stekenen met den oost syde groot synde de hofstede metten hoflande een half bundere luttel min of meer

Item voort so heeft meester heyndric roose ghegheven der kercke van stekenen xxiiij gr. vlaemscher muntten (*fr.* 1,08) tsiaers erfelicker renten En wel verstaen dat hij daer mede claerde (*aflost*) syn erve van vij S gr (7 1/2 grooten = *fr.* 0,54) dien hij der kercken jaerlics schullich was Ende eenen stoop wijns dien hij scullich was teken paesschen over margrieten van cogsipe (4) twyf was jans vande Woelputte En maes roos erve van iij gr. (15 1/3 centiemen) tsiaers Ende voort nu sullen de voorseide keremeesters eewelic besurghen en coopen

(1) Zie nota 2 op Nr 1 bl. 205.

(2) *Suster*, Kiliaen schrijft : sester of sister en vertaalt het in het latijn door *sexarius et modius, mensura apud varios varia* : eene maat dus verschillig volgens de streken. — In het fransch : *setier*. — De sester deed te Parijs : 156 liters : te Bergen-op-Zoom 46 ; te Luik 2 ; te Maastricht 22 ; in Rusland, waar men *etzetwers* schrijft, 195 liters. Gilliodts zegt dat te Brugge de sester 16 stooopen gold, dus 32 potten of het derde van eenen Gentschen zak en dus overeenkwam met 35 liters 3 lo.

(3) Zie nota 2 op bl. 200.

(4) Zou van *cogsipe* hier niet staan voor *de Coxie*, eene edele familie vroeger in België nog al verspreid?

den voorseyden stoop wijns En noch om vj grootswaerts (0,27) crüijt coëns Ende die salmen deelen over de roos tallen paesdaghe den ghenen die ten helegghen sacramente gaen sullen (1) Ende dese voorseyde xxiiij gr cochte meester heyndric roose tjeghen pietere den costere ende beatrieen vand driessche sijn wijf Ende syn besedt en bepant up de lusen en hofstede daer katelijne tsbronwers en haer kinderen in wonen groot sijnde metten hollande En half handere littel min ofte meer lants streckende metter oost syde neffens de priesteragie van stekenen (2).

v^o

N^r 10.

Obit : Jan : Martyne :

Jan martyns ende Lysbette blommaerts sy wettelic wyf ende willem syn sone hebben ghegheven der kereken en den helegghen gheest van stekenen eve ghelije iij sch. gr (*fr. 1,65*) tsiaers erfelicker renten eewelic dueren eens tsiaers te heffene tallen kessavoude in deser qdieien dat de keremeesters sullen doen doen vigilie ende messe van requiem syngghen alle jare altoos tsanderdaechs naer onser vrauwen dach liehnesse (5 Februarij) Waervoren de prochip. sal hebben iij sch p^{is} (*fr. 0,18*) Ende den capellaen ij sch p^{is} (*fr. 0,09*) en den costere ij sch p^{is} Ende de klereskens die de lessen syngghen xij d. p. (4 1/2 centiemen) En men sal offeren iij kerssen met iij d. p^{is} (1 1/2 centiem) Dit sullen betalen de kermeesters

Ende de heleghe gheestmeesters sullen ten selven daghe vanden jaerghetyde deelen den aermen xij gr (*fr. 0,54*) in witte broode Item dese iij sch. gr. (*fr. 1,65*) syn bewijst ende beset up vij (700) roeden

(1) Kramers vertaalt *kruidkoek* door *pain d'épice*; dus zou er spraak zijn van lekkerkoeken. In onze kerkrekeningen noemt men ze *lyfcouce*; die koeken wierden op Palmzondag en Paschen gedeeld *an de ghone die ten h. sacramente ginghen*. Waarschijnlijk gaf men aan elken persoon maar een stukje, want het grootste getal koeken aan de kerk geleverd was maar 206 en dan klom de uitgaaf reeds tot fr. 9,25: *item bouwen damman van ij hondert lyfcouce met vj fyne coucken xvij sch. gr.* (Kerkrekening van 1549). — Na 1615 vinden wij in de rekeningen geene melding meer van *cruyt- of lyfcouce*.

(2) In den dagklapper staat op den 2^{en} Februari: *tsondaechs naer onser vrouwen van den roos f^r vi* en nog op den 14^{en} der zelfde maand: *als heeden Jan roose en kathlyne sijn huisvrouwe f^r vi* Die Jan Roose (waarschijnlijk een zoon van Maes of Thomas) was getrouwd met Catharina Van Hesse alias Brauwers, die meermaals in de akt genoemd wordt. Zie geslachtboom bl. 199. — Men teze ook de nota 2 op bl. 200. — Deze sichtiging moet dus dagteekenen van het begin der jaren 1400.

lants luttel min ofte meer ghelegghen in den cleenen ackere lant-
hoofden ande Oostsyde pieter vanden bossche An de Suyt syde jan mar-
tyns voorseit An de West syde Isgraven strate An de noort syde
pieter vanden bossche (1)

f° 8 r°

Nr 11.

Obit° : daneel : de ruschere.

Daneel de ruschere f° jans heeft ghegheven den helegghen gheest van
steken twee sch. gr. (*fr. 1,08*) tjaers eewelic en erfelic ghedue-
rende Beset en bepant op huys ende hofstede ghenaemt de haexstere (2)
in de voorseyde prochie van steken ghelegghen op den hamer groot
synde een ghemet lants comende Oost ende West an tsgraven strate
Suyt an michiel de coe noort an de kinderen maereck borm ende
marijen parijs op deser qdieien dat de heleghe gheest meesters sul-
len doen synghen vigilien met vj lessen ende messe van requiem
altoos eens tjaers tsanderdaechs naer sente apolonien dach (*10 Fe-
bruari*) Waeraf den pastoor sal hebben voor synen dienst vij d. gr.
(*fr. 0,56*) ingheloken iij keersen en iij d. (*1 1/2 centiem*) En den
capellaen van onser vrouwen iij d. gr. (*15 1/2 centiemen*) Ende den
costere ooe iij gr. (*15 1/2 centiemen*) Waert sake datter yemat in
ghebreke ware So sal den helegghen gheest dat behanden In qtributie
van den aermen Dese voorsyde rente blyet bij eenen saertere rustende
onder de weduwe van danielle voors^t (*voorzaid*) ghemaect int jaer
.M.V^c. XL. (*1512*) den XXsten dach in lauwe (*Januari*) Gheslapert
anno dni .M.V^c. en XXIIJ. (*1525*) (5)

v°

Nr 12.

Obitus : Mathys : vanden : velde.

Mathys vanden velde ende kathelyne van aelst syn wettelic wyf
hebben ghegheven den heleghe gheest van steken drie sch. gr.
(*fr. 1,65*) tjaers erfelicker renten te lossene den pennijne xxij. Besedt
ende bepant op vijf ghemeten lants luttel min ofte meer ligghe-
nde in de prochie van kesseke in den brant ackere comende Oost an

(1) De fondatie Martyns is waarschijnlijkst van de 15^e eeuw. De bemerkingen 4° en
5° die wij hooger maakten op de stichting Van den Driessche onder Nr 3 zijn hier
ook toepasselijk.

(2) De hofstede de *haexstere* is nog eens bepant in Nr 14.

(3) Daneel de Ruijsscher stierf in 1522.

lippijn noens hofstede suijt an de capelrije lant van assenede West an derselver capelryen ende lippen noens landt Ende noort an lysbetten raes landt Ende dat up deser qdicien dat de heleghe gheest meesters sullen doen sijnghe een jaerghetyde met vigilien van ix lessen ende een messe van requiem metter prose altoos up den avont van sente mathijs (25 Februari) hoe dat den avont valt waervoren den pastoor sal hebben voor synen dienst viij gr. (*fr. 0,56*) den capellaen v gr (22 $\frac{1}{2}$ centiemen) Ende den costere v gr. Ende de heleghe gheestmeesters sullen offeren vier kerssen met vier d p^{is} (4 $\frac{1}{2}$ centiem) Ende men sal op dē daeh vanden jaerghetyde doen backen xvj brooden ele broot van xij miten (2 $\frac{1}{4}$ centiemen) Ende so wanneer dese rente ghelost wort zo begherren en willen dese fundatners dat men sonder verdrach ofte delaij ander rente coope ten behouve der aelmoesenen boven ghefindeert

Item boven desen so heeft de seeve mathijs vanden velde ende kathelyne sijn voorn wif noch ghegheven den heleghe gheest van stekenen tiene sch. gr (*fr. 3,44*) tsaers losrente te lossene den pennynne xvj verschynende ende vallende tallen onser liever vrouwen daghe in maerte besedt ende wel bepauidt up een hofstede gheleghe ende ghestaen in de prochie van kemseke nu besittende jan wauters groot sijnde vier ghemeten ofte daer ontrent hanthoofdende Oost dhorije joos van clapdorp west ende noort an dhorije van janne tsbloes naer dhuijt wisen van eenen saertere den welcken rustende es onder der heleghe gheestmeesters.

Item noch boven desen zo hebben de selve mathijs vander velde en kathelyne sijn wyf ghegheven vyf sch. gr tsaers (*fr. 2,72*) sprekende eender wettelicker kennessen op gheert ruytshefs weduwe wilen jan de buschere te lossene den pennijne xvj Ende altoos verschynende talle onser liever vrouwen daghe in september En dese rente es besedt en wel bepant up een hofstede ghestaen en gheleghe binnen der prochie van stekenen groot wesende een ghemet ligghe Oost an de hoirs van pieter van Wettere Suijt de hoirs van heyndric de kerf West ja martys ende noort tsgraven strate met deser qdicien dat
vo heleghe gheestmeesters sijn ghehauden te deelene ewelic ende erfelic mitsgaders der renten boven verclaert alle weecken drye aelmoesenen Ende elke aelmoesene van eenen halven stüvere (4 $\frac{1}{2}$ centiemen) weert sijnde Ende dat den schamelsten vrienden van hemliede achter haerlieder ghebleven vanden gheslachte

Ende indien dat dese rente ghelost ware zo moeten de besurghers vanden heleghe gheest dese selve pennijnghe an ander dier ghelijcke

rente ten profite vand aelmoesenen boven verclaert Ende dit es aldus ghegheven ende gheslapert op alle qdicien boven gheroert en verclaert int jaer ons heeren als men screef .M.V^c. en. XXX. (1530) (1)

f° 10 r°

N° 13.

Obit^o : Katheline Teibaerts

Kathelyne teijbaerts uxor heyndric teybaerts heeft ghegheven den heleghe gheest vander stekenen tot haren jaerghetyde haers vaders ende moeders susters ende broeders dertich sch p^{is} (fr. 1,36) Op dese qdicie dat de besurghers vanden heleghe gheest sullen doen synghen vigilien ende een messe van requiem eens tsjrs altoos op den eersten sondach in maerte Wa^ore sij sullen gheven den prochipape voor synen dienst vj sch. p^{is} (fr. 0,27) Den capellaen ij sch p^{is} (15 1/2 centiemen) up dat hij daer es den costere ij sch p^{is} (fr. 0,09) Ende den klereskens die de lessen synghen eenen sch. p^{is} (4 1/2 centiemen) Ende si sullen offeren vj keerssen met vi d p^{is} (4 1/2 centiemen) Weleke dertich sch p^{is} kathelyne teybaerts bewijst besedt en bepant heeft te ontfane jaerlics alle jare tallen kessavonde up seven ghemetten lants liggheende binnen der prochie van sent pauwels gheheeten den gheijst op de beke comende metter oostsijde an de kinderwittoes stede en erve Suijt de selve West tsgraven strate noort an gillis noens erve f^o johannis (2)

N° 14.

v^o **Obit^o : Pieter : calle : f^o : Jans.**

Pieter calle en a^oesoete borms zyn wijf hebben ghegheven den heleghe gheest van stekenen ij sch. gr. (fr. 1,08) tsjaers erfelicker renten besedt ende bepant op eene hofstede staende ende liggheende binnen der prochie van stekenen groot synde een ghemet of daer outrent ghe^onaemt de laecstere hanthoofdende Oost ende West an tsgravenstrate Suijt an de hofstede van michiel de coc noort de kinderen borms ende marije parijs Ende dat in deser qdicien als dat

(1) Matthijs Van de Velde was schepen van Stekene in 1502. Zijne vrouw Catharina Van Aelst stierf in 1530.

(2) In eene akt van 1464 (N° 42) wordt deze Hendrik Teybaert genoemd als aangelande, te zamen met Willem Dalschaert (N° 4) en Raes van de Male (N° 17). — Het jaargetijde van Catharina Teybaert staat in de armenrekeningen der 16^e eeuw bij name niet vermeld. Wij meenen die fondatie in het midden der jaren 1400 te moeten plaatsen.

de heleghe gheestmeesters eens tsjaers erfelic sullen doen synghen een jaerghetijde synghende vigilien met sesse lessen en een messe van requiem altoos op sente pieters avont (*21 Februari*) in sporkille (*Februari*) Waervore de pastoor sal hebben voor sijnen dienst vj gr (*fr. 0,27*) Ende de capellaen iij gr (*15 1/2 centiemen*) ende de costere iij gr. (*Hierachter staat door eene andere hand geschreven* : Ende zullen offere vj kerssē met ses pēneghe)

f° 11ro Item noch boven desen so hebben pieter calle ende avesoeete borms dit jaerghetijde noch verbeterd met ij sch gr (*fr. 1,08*) tsjaers waeraf eenen saertere es onder de heleghe gheestmeesters sprekende up tgoet van matheus vanden velde ghelegghen in den kercken ackere hant-hoofdende Oost jan van den velde Sijjt vincent bouc West willem herdewel noort de selve matheus vanden velde Ter qdicien als dat de heleghe gheestmeesters alle jare ten daghe vanden jaerghetyde voorsyt sullen xij gr (*fr. 0,54*) in broode den aermen ter lavenesse van haerlieder sielen deelen (1)

N° 13.

Obit^s : heyndric : De : witte.

Heyndric de witte heeft ghegheven den helegghen gheest van stekenen van ij sch. gr. (*fr. 1,08*) tsjaers Op huijs ende erve ligghen int durp in den bormt ackere Oost an Josyne tsprikers f^s p^hls West an leijs van hyeghem Snyd de selve noort tsgravenstrate Ende dat op dese qdicie als dat de heleghe gheestmeesters sullen doen doen een jaerghetyde met vigilien van drye lessen en een messe van requiem v^o eens tsjaers altoos den neghensten dach in maerte Waervoren de prochipape sal hebben voor synen dienst iij sch p^{is} (*fr. 0,18*) Ende den capellaen ij sch p^{is} (*fr. 0,09*) Ende den costere ij sch. p^{is} (*fr. 0,09*) Ende de heleghe gheestmeesters sulle offeren vj keerssen met vj d p^{is} (*2 1/4 centiemen*) Ende dese voorn ij sch mach men quiten (*lossen*) den pennyne xx

Hier af heeft meester matthijs daen ghequeten den eenen schellync int jaer XV^oXIII^o (*1514*) xxⁿ in januario (2)

(1) Pieter Calle overleed in 1517. — Zijne vrouw, Avesoete, was dochter van Pieter Borm en Catharina Blendeman. Zie stamboom bladz. 199. Deze fondatie vinden wij de eerste maal in de rekening van 1542. — De bezette hofstede « *de haecstere* » is dezelfde waarvan spraak is in N° 11.

(2) Deze nota bewijst dat de fondatie De Witte van vóór 1514 dagteekent. Bij name wordt zij niet vermeld in de rekeningen en moet dus onder de oudste gerangschikt worden.

N^r 16.

Obit^s : Jan : houc

Jan houc f^s cornelis Ende johanna tsburchgraven syn huysvr cornelis houe sijn broedere beatrice sijn snstere kathelyne teybaerts haerlieder moedere hebben ghegheven in erfelicker renten jaerlies der kereken en der tafelen vanden ermen in de prochie van steken veertich gr. (*fr. 1,81*) even ghelyc Besedt ende bepant up twee ghemeten mersch ligghende in de selve prochie van stekenen Inden heijmersch hant-hoofdende Snijt an de lee noort an margrieten vanden velde streckende an de heijmuelene Op deser qdcien dat men doen sal eewelie ende erfelic Een jaerghetijde over haerlieder sielen eens tsiaers synghende vigilien met vj lessen en messe van requiem altoos op sente gregorius dach (*13^a Meert*) ende de costere sal doen huijen metter grooter clocke waervoren den pastoor sal hebben voor synen dienst vj gr (*fr. 0,27*) Ende den capellaen ij gr (*fr. 0,09*) ende den costere ij gr S (*11 1/4 centiemen*) ende de keremeesters sullen offeren seve keerssen ende vij d p^{is} (*2 1/2 centiemen*) ende betalen den dienst waervore den antsten keremeester sal hebben eenen gr (*4 1/2 centiemen*) en den antsten heleghe gheestmeestere voor haerlieder singhe Item voort op den selven dach van den selven jaerghetijde so sullen de heleghe gheestmeesters deelen den aermē over haerlieder sielen den naesten achterghebleve en vrienden van haerlieder geslachte ofte ander aerne insetenen van der prochie van stekenen dertich wittebrooden etc broot weert synde vj d. p^{is} (*2 1/4 centiemen*) Ende waert dat sake dat den prochipape of ijemant van den dienaers in ghebreke ware van dese voorn dienst van den selven jaerghetyde so sullen de keremeesters ghehanwen sijn naer de begheerte van den testatner de selve pennijngghen te imployerene in aelmoesen ten behouve van den aermen insetenen van den prochie van stekenen (1)

v^o

N^r 17.

Obit^s : raes : vandē : Male.

Raes vanden male ende josyne vanden bossche sijn wijf hebben ghegheve den helegghen gheest van stekenen vijf sch. gr (*fr. 2,72*)

(1) De stichter, Jan Houck, was kerkmeester van Stekene in 1503 en stierf aldaar in 1509. — Zijn broeder Cornelis, ook in deze akt vermeld, was meier van deze gemeente in 1534. — Vincent en Marten Houck bekleedden ook de meierij, de eerste in 1554 en de tweede in 1559. Zij behoorden waarschijnlijk tot dezelfde familie.

erfelicker rente te ontfane alle jare tallen kessavonde te betalene waeraf de drye sch. gr. (*fr. 1,65*) besedt ende bepant sijn up twee ghemeten lants luttel min ofte meer toe behooren lauwereijs de calwe f^r petri en syn wijf liggheende in de prochie van kemseke in den lamsackere in twee peelen hanthoofden Oost an tsgraven strate Suijt an jans van schoote lant en kathelyne tspotters landt f^r nicolai West en noort an gillis soymans lant

Item dander twee sch. gr. (*fr. 1,08*) s^y beset en bepant op huys ende erve groot synde vier hondert roen luttel min ofte meer liggheⁿ en ghestaen binnen der prochie van kemseke toebehoorende pieter van clapdorp ende josynen tspotters sijn wijf hanthoofdende Oost an gillis de wreede hofstede ende gront Suyt met eender strepen an tsgraven strate gheheeten de kemseestrate West ander kapelrijen lant van kemseke noort an der kindere lant van claijs den pottere En dat up qdicien als dat de heleghe gheestmeesters jaerlics eens tsjaers sullen doen sijngheⁿ een jaerghetijde vigilien ende messe van requiem altoos op sente Gheertruijts dach (*17 Meert*) en sij sullen offeren viij keerssen met viij d. p^{is} (*omtrent 5 centiemen*) Waervan den prochiepape sal hebben voor synen dienst vj gr (*fr. 0,27*) Ende den capellaen ij gr. (*fr. 0,09*) Ende den costere ij gr. Ende de klereskens die de f° 13° lessen sullen syngheⁿ eenen gr. (*4 1/2 centiemen*) Ende voort so sulle de heleghe gheestmeesters ten selven daghe vand jaerghetyde deelen den aermen twee hondert wittebroots ele broot weert sijnde vier mijten (*3/4 van eenen centiem*) En waert dat sake dat de pastoor capellaen ofte costere in ghebreke waren vanden selven dienst vand jaerghetijde so sullen de besurghers vand heleghe gheest dat geldt contribuieren in aelmoesen van den ermen van des hier in ghebreke es Ende waert ooc alsoo dat de heleghe gheestmeesters ooc in eeneghen ghebreke vander ordinancie voorscreven ende negligent so sullen de naeste vrien vand geslachte de pennijngheⁿ en de renten weder aanveerden voor haerlieder eijghen goet (1)

N^r 18.

Obit^r : Jan : Reynare.

Jan reynare ende beatrice pauwels labroues dochtere sijn wijf

(1) *Raes van de Male* wordt als aangelande genoemd in eene fondatie van 1464 (zie N^r 42), te zamen met *Willem Dalschaert* (zie N^r 4) en *Hendrik Teybaert* (zie N^r 13). — De prijs alleen, die voor het brood besproken wordt, namelijk 3/4 van eenen centiem, bewijst genoeg de oudheid van deze stichting, die wij zeker aan het midden der 13^e eeuw mogen toeschrijven.

hebben ghegheven den helegghen gheest van stekenen in puere aelmoesenen xi sch. p^{is} (*fr. 0,49*) tallen onser liever vrouwen daghe in maerte De weleke xi sch p^{is} syn bewyst beset en bepant op huijs ende op de hofstede met al den ghelaghen dier op syn toe behoorende jan van sele ende marien van waterschoote synen wijve groot sijnde xlij roeden lüttel min ofte meer ligghen in de prochie van stekenen inden bormtackere Comende metter Oost syde an bouwen v^o van watschoots hofstede metter Suyt sijde an tsgraven strate metter West syde an monijns van waterseoots hofstede Op qdicien dat de heleghe gheestmeesters alle jare ens tsiaers sullen doen lesen een messe van requiem altoos tsrydaechs voor onser vrandach in maerte (*vóór den 23^{en}*) voor de selve jan reynare en sijn wyf en vader en moeder suster en broedere en kinderen en pauwels labroucs waervoren den pastoor sal hebben voor synen dienst xvij d. p^{is} ($6 \frac{5}{4}$ centiemen) Ende den costere vj d. p^{is} ($2 \frac{1}{4}$ centiemen) Ende de heleghe gheestmeesters sullen offeren iij keerssen ende iij d p^{is} ($1 \frac{1}{8}$ centiem) Ende sij sullen deelen ten selven daghe datme tjaerghetyde doet den aermen xvij witte brooden ele broot weert sijnde eenen ynghelschen. ($1 \frac{1}{2}$ centiem) (1)

N^r 19.

Obit^s : Meester : dieric : Wilsene. (2)

N^r 20.

f° 141° Obit^s Jan de backere (5)

Jan de backere ende kathelyne braems syn wijf hebben ghegheven den helegghen gheest van stekene twee sch. gr. (*fr. 1,08*) tsiaers erfelieker renten besedt en bepant op de hofstede van michiel de boc ligghen inde prochie van steken inde bormt groot sijnde een half

(1) In de fondatie *Philip van de Velde* (N^r 31) dagteekenende van 1464, wordt eene gelezene mis gesteld aan $14 \frac{1}{2}$ centiemen, hier bij Jan Reynare bespreekt men voor eene gelijke mis maar $6 \frac{3}{4}$ centiemen. Het dunkt ons niet vermetel de stichting *Reynare* als veel ouder te aanzien dan de eerste.

(2) De fondatie *Wilsone* wordt in onzen ouden register genoemd, maar niet beschreven; men zal die enkele aanhaling als voldoende aanzien hebben, daar de steen, waarvan wij hooger spraken, genoegzame getuigenis gaf.

(3) Alhoewel wij op bl. 198 deze stichting opgaven volgens den oudsten jaargetijdenboek, willen wij ze hier nog eens afschrijven uit den boek van *Baert*, omdat er enig verschil is tusschen de twee teksten.

ghemet lüttel min ofte meer hantloofdende Oost an plīps sutters hofstede Snijt an cornelis vand stalle lant West an joos maes hofstede Noort an tsgraven strate Op deser qdicien als dat de heleghe gheestmeesters alle jare sullen doen sijnglien vigilien met eē messe van requiēm eens tsiaers up den laetsten dach van aprilte Waervoren de prochipape sal hebben voor synē diest iij sch p^{is} (*fr. 0,18*) De capellaen ij sch. p^{is} (*fr. 0,09*) de costere ij sch p^{is} (*fr. 0,09*) En men sal offeren vj keerssen en vj d. p^{is} ($2 \frac{1}{4}$ centiemen) Ende men sal deelen ten selvē daghe vand jaerghetijde iij grooten (*fr. 0,18*) witte broot Dit was gheslapert int jaer M.III^c. En LVII (1457) (1)

N° 21.

v^o **Obit** : Kerstine . vādē . male.

Kerstine vanden male dwijf jans vanden male heeft ghegheven den heleglien gheest van stekene. xv gr (*fr. 0,68*) tsiaers erfeliker renten Waeraf de x gr (*fr. 0,155*) syn besedt en bepant up een ghemet mersch dweleke laudt lūye de hont comen anden gront van bodeloo Oost waert an mī̄ vrouwe van bigaerde West waert ande capelrije van beleele

Item dander vijf gr (*fr. 0,227*) sijn besedt op raes vande Velde hofstede Cōmende Oostwaert an tsgraven strate up dese qdicie als dat de heleghe gheestmeesters altoos eens tsjaers doē doen een messe van requiem en sij sullen offeren iij keerssen met iij pennyghen (*fr. 0,01*) Ende noch ander iij keerssen met iij pennyghen over de siele van gillis de laet Waervoren den prochipape sal hebben voor sijnen dienst ij sch. p^{is} (*fr. 0,09*) sonder keerssen en pennyghen Ende de costere sij pennyghen p^{is} ($4 \frac{1}{2}$ centiemen) Dit jaerghetijde salmen altoos doen den xij^a dach in meije (2)

(1) Jan de Backere en Catharina Braems staan in den familieboom aangeteekend op bladz. 199. Wanneer zij stichtten in 1457, zullen zij wel hoog in jaren geweest zijn, aangezien Avesoete Borns, de dochter hunner achterkleindochter, reeds vóór 1542 op hare beurt een jaargetijde stichtte, zie N° 14; en Matthys Van de Velde, kleinzoon van dezelfde achterkleindochter ook stichtte in 1558, zie N° 47.

(2) Zekerheid hebben wij niet nopens den datum dezer stichting; doch als men inziet de 9 centiemen aan den pastoor voor zijn aandeel toegekend, terwijl men in 1464 14 $\frac{1}{2}$ centiemen voor eene gelezene mis betaalde, (zie N° 42), mag men met reden veronderstellen dat deze fondatie nog ouder is.

f° 15ro Obit^s . Jan . van . belcele.

Jan van belcele ende kathelijne van exaerde sijn wijf hebben ghegheven den heleghe gheest van stekenen xx sch p^{is} (*fr. 0,90*) tsaers erfelicker reten De welcke sijn besedt ende bepant op de linsen ende hofstede met alden ghelaghen van achter tot voren daer heijndric dalschaert woent ligghende in de poteerde neven tstraetken daer men Inijtvaert van jan parijs ghelaghe ter straten dat jans van brabant was Op dese qdicie als dat de heleghe gheestmeesters ens tsaers sullen doen sijnghen een jaerghetijde met vigilien en messe van requiem altoos tsvijdaechs naer ascensioens dach Waervoren de proclipape sal hebben voor synen dienst iij sch p^{is} (*15 1/2 centiemen*) den capellaen ij sch p^{is} (*0,09*) Ende den costere ij sch. p^{is} En sij sullen deelen ten selvē daghe vand jaerghetijde tienē grootswaert (*fr. 0,45*) wittebroot Ende de keremeesters sullen offeren ten selvē daghe vanden jaerghetijde iij keerssen en iij d. p^{is}. (*1 1/2 centiem*) (1)

v^oN^r 23.Obit^s . gillis . van . wesepoele :

Gillis van wesepoele ende kathelyne syn wyf Ende heer jan van wesepoele sijn broedere wylen capellaen was van onser vrouwen in de kercke van stekenen (2) hebben ghegheven den heleghe gheest van stekenen xij d p^{is} (*omtrent 5 centiemen*) tsaers erfelic op een stie dat men heet den keghelers ackere ligghende tusschen den mersch ende aernout stiers hofstede

Ende her jan van wesepoele heeft ghegheven noch xxiiij sch p^{is}

(1) De bemerking die wij op voorgaande N^r maakten is ook grootendeels toepasselijk op de stichting N^r 22, aangezien 's pastoors aandeel hier zoo klein is, namelijk 13 1/2 centiemen. Dit betaalde men ook voor een jaargetijde in 1400. Maar in 1402 en 1410 gaf men reeds fr. 0,18 (zie N^{rs} 6, 8 en 23). — De edele familiën van Belele en van Exaerde waren al vroeg in het land van Waas gevestigd. Een Dierick van Belele was er hoofdschepen in 1310—1333. — Een Jan van Belele (misschien de onze) stichte in 1362 te zamen met zijne zuster Beatrix eene kapelrij te Belele en stierf zonder nakomelingen. (Zie Anciennes magistratures du Pays de Waes door van der Vynckt).

(2) Uit deze akt blijkt klaar, zooals wij het reeds zegden in onze nota bij N^r 1, dat de kapelrij van Onze Lieve Vrouw niet in 1338 gesticht is, maar reeds vóór 1410 bestond en bediend wierd.

(*fr. 1,08*) tsaers erfelic te heffenē tallē kessavonde waerāf de kereke sal heffen de xiiij sch p^{is} (*fr. 0,63*) Ende de heleghe gheest de . x . sch p^{is} (*fr. 0,43*) Ende gillis van wesepoele heeft noch ghegheven viij sch p^{is} (*fr. 0,56*) tsaers erfelicker renten te heffene tallen kessavonde der kereken en den helegghen gheest voorseit ghelijc te deelenē Welcke xxiiij sch p^{is} en viij sch p^{is} sij tsamen besedt en bepant up huys en erve met al den ghelaghen dier up sijn van achtere tot voren daer goosijn dabt woonde groot sijnde een ghemet luttel min ofte meer ligghende in de poterde Comende metter Oost syde an pieters tsbackers bandijns sone lant metter Suijt sijde an tsgraven strate metter West syde an pieter everaerts hofstede metter noortsyde an jans tsbackers pieters soons erve Ende noch voort bat besedt up een ghemet lants luttel min ofte meer ligghende in de poteerde achter Comende metter Oost sijde neven den wech loopende laes (*langs*) neven de gracht daer men gaet te arenscoot waert metter Suijt ende West sijde comēde an aernouts boes kindē lant metter noort syde comende an f^o16r^o kathe^lyne bauwijn boes dochter lant Ende dat up dese qdicie als dat de provisuers vander kereken eewelic ende erfelic eens tsaers sullen doen sijngghen een jaerghetijde in de kereke van stekenen met vigilien qmendacien ende messe van requiem altoos den x^{sten} in wedimaent (*10 Juni*) Waervoren de keremeesters gheven sullen den prochipape voor sijnen dienst iiij sch. p^{is} (*fr. 0,18*) Ende den capellaen ij sch p^{is} (*fr. 0,09*) up dat hij daer es Ende den costere ij sch p^{is} (*fr. 0,09*) Dies moet hij luden te vigilien en messe Ende noch sullen sij offeren x kerssen ende x d. p^{is} ($5 \frac{3}{4}$ centiemen) Ende voort so sullen de heleghe gheestmeesters oec offeren iiij keerssen en iiij d. p^{is} ($1 \frac{1}{2}$ centiem) daer inne Ende sij sullen voort deelen den aermen vi gr waerts (*fr. 0,27*) wittebroot Dit was aldus gheslapert int jaer ons heeren als men screef . M . IIIe. Ende X. (*1410*) den X^{en} in wedimaent (1)

N^r 24.

v^o **Obit^r Joos . Calle.**

Joos calle ende josijne everaerts syn huijsvrauwe hebben ghegheven den helegghen gheest van stekenē ij sch gr. (*fr. 1,08*) tsaers de weleke besedt sijn op een hofstede ligghende in den belram groot een hall

(1) Men vergelijke deze fondatie met die van Boudewijn van Wesepoel, die wij volgens ons oudste stuk mededeelden op bl. 200.

ghemet luttel min of meer lanthoofden Ost tsgraven strate Suijt mathijs wilsene West lysbette roos noort jan talboom

Item noch zo hebben joos calle ende josijne everaerts ghegheven den heleghe gheest van stekenen twee ende twintich groote (*fr. 0,99*) tsiaers de welcke some joos calle ende josijne everaerts afgescat hebben matheus vā wettene int jaer XVe en XIX (*1319*) den XXJ^{en} in octobre Eñ die te lossene naert thuytgeven des saters hieraf mentie makende Ende es veronderpant op een hofstede ligghende op den lamere groot synde een half ghemet ofte daer ontrent lanthoofden Oost tsgraven strate Suijt matheus borm West ende noort wauter praet ende joos cole Hivorē sy de heleghe gheestmeesters gehauden jaerlics te dō̄ doene een jaerghetyde altoos tsanderdaechs naer sente looijcs dach (*26 Juni*) den welcken comt tsanderdaechs naer sent jans dach int midden somere Ende bij aldien alst zoo comt dat dien dach comt up den sondach so salment doen tsaendaechs daer naer Waervoren de proclipape sal hebben voor sijnen dienst vj gr (*fr. 0,27*) en voor de keerssen Ende pennynghen xij d. p^{is} (*4 1/2 centiemen*) Ende de capellaen iij gr (*15 1/2 centiemen*) Ende de costere iij gr. Ende de klereskens die de lessen sijughen xij d p^{is} (*4 1/2 centiemen*) Ende bij aldien de procliaen capellaen costere ofte de klereskens in ghebreke waren van haerlieder dienst so salmen tghelt gheven den aermen om godts-wille Ende waert ooc dat tjaerghetijde onghedaen bleve so salmen tghelt altijt gheven den aermen om gode Ende ooc so sullen de ^{f^o17r^o} heleghe gheestmeesters ten daghe vanden selven jaerghetyde doen backen en deelen den aermen xvi brooden ele broot weert sijnde xij miten (*2 1/4 centiemen*) Ende bij aldien dat eene ofte beede dese percheels ghelost of ghequeten waren so sullen de heleghe gheestmeesters die pennynghen imploijeren in ghelycker rente ende altijt gehauden sijn te doen doene en te volcomene tselve jaerghetijde voornt Dits aldus gheregistreert en besedt int jaer M.V^e en XXXIJ. (*1332*) den XXJⁿ dach in lauwe (*Januari*) (1)

N° 23.

Obit^s . Dancel . claps.

Dancel claps die heeft gheghevē der kercken en den heleghe gheest van stekenen iiij sch. gr. (*fr. 2,17*) tsiaers erfelic ghelye te deele te wetene ele ij sch gr. (*fr. 1,08*) Besedt ende bepant op thuijs

(1) Joos Calle was heiliggestuemer in 1322. — Josijne Everaerts was overleden in 1328.

datmen heet den helm met al dat er op staet Ende dat in deser
v^o qdicien als dat de keremeesters sullen gehauden sijn alle jaere te
doen syngene vigilien ende messe van requiem ens tsiaers altoos
up den eesten sondach van hooymaent (*Juli*) waervoren de kere-
meesters sullen gheven den pastoor voor sijnen dienst iij sch p^{is}
(*fr. 0,18*) den capellaen up dat hij daer es ij sch p^{is} (*fr. 0,09*) den
costere ij sch p^{is} Ende de keremeesters sullen noch offeren iij keers-
sen met iij d. (*1 1/2 centiem*)

Item de heleghe gheestmeesters sullen gehauden sijn ten selven
daghe van den selven jaerghetijde te deelene den aermen in witte-
broode xvj gr (*fr. 0,72*) Hier af valt dese rente tallen kessavonde te
betalene. Dit was aldus gheregistreert int jaer . M.IIIe ende . XXXV.
(1755).

N^r 26.

Obit^r Daneel . Talboom :

Daneel talboom heeft ghegheve den heleghe gheest van stekenen
iij sch. gr. (*fr. 2,17*) tsiaers eewelic ende erfelicker rente Besed
en bepant up een hillt van sijnder hofstede liggheude binnen stekenen
in de polkene groot synde vier ghemeten ende vier roen olte daer
ontrent Hantthoofden Oost ende noort tsgraven strate Snyt Johanna
duermans huysvr vanden selven daneel voornomt Ende noch bet besed
op een half binder lats gheleghe inde selve polkene byder voor-
f° 18ro nomder hofstede Hantthoofdende Oost Johanna duermans vorn Suijt de
hoors daneels voorn West en noort de kereke van bodelo naer thuijt-
wisen van eenen saertere rustende onder de heleghe gheestmeesters
van stekene Op qdicie als dat de heleghe gheestmeesters jaerlics sul-
len doen synghe een jaerghetijde met neghen lessen ende een messe
van requiem eens tsjaers altoos up sente Barthelmeus dach (*24*
Augustus) Waervoren den pastoor sal hebben voor synen dienst ghein-
cludert (*inbegrepen*) de keerssen vj gr (*fr. 0,27*) De capellaen ij gr
(*15 1/2 centiemen*) Ende de costere ij gr.

Item ten selven daghe vanden voorn jaerghetijde so sullen de heleghe
gheestmeesters gehaunen sijn te deelene voor sijn siele xxx wittebroode
den aermsten van sijnen gheslachte up in dien dat sij begherrende
sijn Ele broot weert sijnde vi d. p^{is} (*2 1/4 centiemen*) Dit was aldus
gheslapert int jaer ons heeren als men schreef . M.V^e ende . XXX.
(1550) In lanwe (*Januari*) den XIXⁿ dach

N^r 27.

v^o **Obit^s Jan . de . wagemakere.**

Jan de wagemakere f^r pieters die heeft ghegheven den heleghe-
gheest van stekenen xv sch p^{is} (fr. 0,68) erfelicker renten eens tsaers
te heffene teken sente baveus daghe (*1 October*) Besedt ende bepant
op half syne hofstede met al den ghelaghen dier op sijn ofte op
teïneren mach alsoot ghestaen ende ghelegghen es te int durp daer
sijmoen de wagemakere op woont sijn sone Ende dat op qdicien als
dat de heleghe gheestmeesters jaerlies sullen doen doen een jaerghe-
tyde met eender messe van requiem lesende altoos naer tshelichs
cruceen dach in septembre (*15^{en} sept.*) Waervoren den prochipape sal
hebben voor sijnen dienst 2 sch p^{is} (fr. 0,09) Ende den costere xij
d. p^{is} ($\frac{1}{4}$ $\frac{1}{2}$ centiemen.) Ende de kereke sal hebben xij d. p^{is} ($\frac{1}{4}$ $\frac{1}{2}$
centiemen) over datmē haer juweelen en licht beesicht Ende ten selven
daghe van den jaerghettyde so sulle de heleghe gheestmeesters offeren
ij keerss en ij d (fr. 0,01) Ende sullen op den witten donderdach
tsavouts gheven vijf van den aermsten psonen elc een wittebroot tstic
eenen grooten ($\frac{1}{4}$ $\frac{1}{2}$ centiemen) weert sijnde (1)

f° 19r^o

N^r 28.

Obit^s Jan . van . potte.

Jan van potte ende Kathelijne sijn wyf hebben ghegheven der ker-
cken ende den helegghen gheest van stekenen iij sch. gr (fr. 4,65)
erfelicker renten ghelijc te heffene Ende altoos te betalene tallen
meije Besedt ende bepant up huys en hofstede daer de weduwe mar-
griete van kets en heyndric haer sone in wonen groot sijnde een
ghemet luttel min ofte meer hanthoofdende Oost an tsgraven strate
Sijjt ende noort an lysbette tsvoghelerren landt West an dlant van
den clooster van bodeloo Ende dat op dese qdicie als dat de kere-
meesters sullen sijn gehauwen te doen doene jaerlies een jaerghetijde
met vigilien ende messe van requiem eens tsaers altoos up den
eersten woonsdach in octobre Waervore de keremeesters sullen gheven
den prochipape voor sijnen dienst iij sch. p^{is} (fr. 0,18) Ende den

(1) Hier kunnen wij nog eens met geene zekerheid de oudheid der fondatie bepa-
len, doch zooals wij op N^r 21 in onze nota deden opmerken, gezien den eereloon
van den pastoor, moet de stichting zeer, zeer oud zijn; wij denken minstens van het
midden of zelfs van het begin der jaren 1300.

capellaen iij sch. p^o (15 ½ centiemen) dies moet hij ten selven daghe lesen messe van requiem Ende den costere iij sch p^o (fr. 0,09) Dies moet hij een clocke luden te messewaert Ende de klereskens die de lessen sullen sijnghe xii d. p^o (4 ½ centiemen) Ende voort sullen de keremeesters offeren viij keerssen met viij d p^o (fr. 0,05) Ende waert dat sake datter yemat van hemlieden allen in ghebreke ware so sal de kercke de pennijnghe nemen thare profijte van dies daer in ghebreke es

Item de heleghe gheestmeesters sullen gehaudē syn te deelene den aerme van stekene ten selven daghe vanden (jaerghetyde) xvj grootswaert (fr. 0,72) wittebroots Dit was ghedaen int jaer ons heeren .M.III. en XXXVIII. (1555).

v

Nr 29.

Obit Willem . van Aelst.

Willem van aelst ende lysbette duerijnes syn wijf hebben ghegheven der kercken ende den heleghe gheest van stekenen vier sch. gr. (fr. 2,17) ewelic ende erfelic Besedt ende bepant up een hofstede toe behoorende joos de corte liggheende binnen der prochie van stekenen op den hamere groot sijnde neghen ofte tien ghemeten luttel min ofte meer hanthoofdende Oost en Suyt an tsgraven strate West an jan de brouwere slaemuelenerre (1) noort an tsgraven vaert Van welcken vier sch. gr. de heleghe gheest hebben sal de iij sch en iij gr. (fr. 1,765) Ende de kercke de ander ix gr. (fr. 0,405) Ende dat up qdicien als dat de heleghe gheestmeesters erfelic eens tsaiers sullen doen doen een jaerghetijde met vigilien van ix lessen ende messe vā req-m syngheende altoos tsanderdaechs naer sente luijcs dach (19 October) en quame op den saterdach ofte sondach so salment doen tsaendaechs daer naer Waer voren de heleghe gheestmeesters sullen gheve den pastoor voor sijnen dienst vj gr. (fr. 0,27) Ende den capellaen iij gr. (15 ½ centiemen) Ende den costere iij gr. Ende de klereskens die de lessen sullen synghe xij d. p^o (4 ½ centiemen) Ende de heleghe gheestmeesters sullen offeren viij keerssen en vyf d. p^o (1 5/4 centiem). En sullen ten selven daghe vanden jaerghetijde deelen den aermen inseteuen van der prochie van stekenen xxiiij wittebrooden ele broot weert sijnde xij miten vl. (2 1/4 centiemen) Ende voor de neghen groote (fr. 0,405) die de kercke heeft so

(1) Een slachmuelenerre of molenaar was een vliedlager, zie nota op Nr 33.

salse doen het licht en was dame beesghen sal ten selven jaerghetijde up den antaer in den selven dienst Ende dese iij sch. gr. sijn op ghedreghen eewelic en erfelic by joos de corte in presentien vanden prochipape meester jan vander done en in presentie van heere ende wet matlijs vanden velde als schepenen bouwijn van pottelberghe en jan houc als keremeesters met meer ander goede manen sonder oppositie dit eewelic te blijven staende op de selvē onderpant goed ende effect Dit was ghedaen ter pntien alsboven int jaer ons heeren alsmen schreef M.V^o ende twee (1502) in januario den xij^{en} dach

v^o

N° 50.

Obit. Jan . boc . en : sy : kⁿ.

Jan boc ende sijn kinderen en marie sijn wijf hebben ghegheven den helegghen gheest van stekeñ vier viertelen (106 liters) rogs tsiaers erfelic de weleke stonden som besedt en bepant op floreijs van pottelberehs hofstede Ende sijn nu daer af gequeten Ende sijn nu vermeerdert tot den vier viertelen Ende ghetransporteert op de huijsen ende hofstede van philips rottier ghestaen ende ghelegghen binnen stekenen in de bornt alsoose ghelegghen es in den belram lanthoofdende metten Suijt Oost ende an lysbetten duerijucs hofstede Ende metten West ende an heyndric herdewels lant Ende metten noort f^o21^{ro} ende an meester heyndric roos lant ende an tsgraven strate Ende dat op qdicie alsdat de heleghe gheestmeesters jaerlics sullen doen doen een jaerghetijde met vigilien en messe van requiem eens tsjaers altoos tsdicendaechs naer sente luijes dach waervoren de heleghe gheestmeesters gheven sullen den pastoor voor sijnen dienst iij gr (13 1/2 centiemen) ende den costere eenen grooten (4 1/2 centiemen) Ende sy sullē offeren vi keerssen met vi d. p^{is} (2 1/4 centiemen (1)

N^r 51.

Obit. Pieter . Calle.

Pieter calle ende sijn wyf hebben ghegheven den helegghen gheest van stekeñ twe sch. gr. (fr. 1,08) tsiaers eewelic en erfelic ghedue-

(1) De fondatie *Jan Bœc* of de Bock meenen wij te moeten plaatsen omtrent 1400; ten eerste, gezien de loonen van pastoor en koster en ten tweede daar *meester Hendrik Roose* genoemd wordt als aangelande van het verpande goed; nu meester Hendrik Roose deed zelf eene stichting in het begin der 15^e eeuw, zooals we zagen onder N^r 9.

rende Besedt ende bepant up de hûsen ende hofstede daer arent roose f^e jans op woont Ende op een half bunder lants liggende in den bornt ackere hanthoofdende Oost an lauwre boes lant Suijt an tsgraven strate West sijmoen weijns Ende noort an jan plateelus Ende dat up qdicien als dat de heleghe gheestmeesters eens tsiaers sulle doen doen een jaerghetijde met vigilien vā iij lessen en messe van requiem altoos het tsdicendaechs naer sente huijes dach Waervoren sij gheven sullen den prochipape voor synen dienst iij sch p^{is} (fr. 0,18) Ende den costere ij sch p^{is} (fr. 0,09) Ende den klereskens die de lessen sullen sijnghe xij d p^{is} (4 1/2 centiemen) Ende sij sullen offeren iij keerssen en iij d p^{is} (fr. 0,01) daer inne Ende ten selven daghe als men dit jaerghetijde doen sal so sullen de heleghe gheestmeesters deelen den aermen insetenen van stekenen vj grootswaert (fr. 0,27) wittebroots. (1)

N° 52.

f° 22ro **Obit^{is}. Pieter . braem**

Pieter braem en sijn huijsvr. hebben ghegheven der kercken ende den heleghe gheest van stekenen ij sch. gr. (fr. 1,08) tsiaers te heffene evenghelije Besedt ende bepant op de hûsen en hofstede van willem van wachtbeke liggende binnen stekenen op den hamere groot synde een binder lutter min ofte meer hanthoofden Oost an den herwech tsgraven strate Suijt an jan roomer ende pieter bledemā West an de kinderen bellemans noort an de kinderen tsanders haes Ende dat in qdicien als dat de heleghe gheestmeesters ende de kere-meesters jaerlics ghelijc sullen doen doen een jaerghetijde eens tsiaers met vigilien en messe van requiem altoos op sente sijmon (28 October) ende inden dach Waervoren sij gheven sullen den pastoor voor sijnen dienst iij sch p^{is} (fr. 0,18) Ende den costere ij sch p^{is} (fr. 0,09) Ende den klereskens die de lessen sullen sijnghe xij d. p^{is} (4 1/2 centiemen) Ende sij sullen offeren iij keerssen met iij d. p^{is} (1 1/2 centiemen) Ende men sal deelen ten selven daghe den aermen insetenen van stekenen . v. grootswaert (fr. 0,22) wittebroot (2)

(1) De fondatie *Pieter Calle* is waarschijnlijk van de 2^e helft der 13^e eeuw. Zij wordt in de armenrekening der 16^e eeuw bij name niet meer vermeld. En de loonen die er in worden besproken schijnen insgelijks te bewijzen dat zij tot dien tijd behoort.

(2) De fondatie Braem is nog eene van deze die wij in de 13^e eeuw zouden plaatsen, gezien de besprokene loonen en ook omdat zij in de rekeningen der 16^e eeuw bij name niet meer voorkomt.

vo Obit. h . claijs . en̄ . claijs . ymā.

Clays yman ende marie syn wyf hebben ghegheven der kerecke van stekenen twee sch. gr. (fr. 1,08) eewelicke ende erfelicker renten te betalene en̄ vallende tallen kessavonde Besedt ende bepant op thuijs ende op de hofstede die toe behoort pieter blendeman f^s pieters gheleglien ende ghestaen binnen der prochie van stekenen op den hamere neffens syn slachmuelene (1) alsoose ghelegghen ende ghestaen es Ende dat op qdicien als dat de keremeesters sullen gelanwen syn jaerlics te doen doene een jaerghetijde met vigilien en̄ messe van requiem eens tsjaers altoos tsanderdaechs naer alder sielen daeh (5 November) Waervoren sij sullen gheven den prochipape voor synen dienst iij sch p^{is} (fr. 0,18) den capellaen ij sch p^{is} (fr. 0,09) Ende den costere ij sch p^{is} Ende sij sullen offeren viij keerssen met viij d. (fr. 0,05) Ende ten selven daghe alsmen dit jaerghetijde doen sal so sullen de keremeesters deelen den aermen iij grootswaert (fr. 0,18) wittebroots

Item in vermeerdertheden van desen selve jaerghetijde so heeft heer clays yman f^s jans noch ghegheven de helegghen gheest van stekenen drije maten rogs (72 liters) eewelic ende erfelic gheduerende vallende ende verschinende tallen kessavonde welcke drije maten rogs f° 23ro Besedt ende bepant sijn ende staen op iij^e (100) roeden lants ghelegghen binnen der prochie van stekenen geheeten thabrouc Deweleke iij^e roeden lants besidt in dien tijden daneel vale hanthoofdende Oost an den selven daneel vale Suijt en West an pieter vander braken noort an de hoorije van pieter vander meersche Dit was aldus ghedaen int jaer ons heerⁿ alsmen screef . M.V^e ende VIJ. (1507) Ter presentien meester jan vander Done als prochipape te dien tijden Ende jan vanden velde ende gillis van aelst als keremeesters ooc te dien tijden Ende noch ter presentien te selven tijden van heer ende wette om dat dese dijnghen eewelic goet ende effect blijven sauden (2)

(1) *Slachmuelene* vertaalt Binart in het latijn door *trapes*, 't is te zeggen : persmolen. Een slagmolen is een stamp- of oliemolen die nu nog *oliestagerij* genoemd wordt. — Zie ook N^r 29.

(2) De stichting Yman staat, zooals wij zien, aange teekend op het jaar 1507. Doch men zal bemerken dat de gifte dubbel is. Heer Clays Yman zoon van Jan heeft de stichting vermeerderd; en 1507 zal de datum van die vermeerdering zijn. De eerste fondatie moet van vroeger dagteekenen, zoo toont ons wederom de eereloon des pastoors (fr. 0,18).

Obit^s. Pieter . blendema . f^s. p^{rs}.

Pieter blendeman f^s pieters heeft ghegheven den heleghe gheest van stekenen vijf sch. gr. (*fr.* 2,72) tsaers eewelic ende erfelic ghe-
duerende vallende ende verschijnende tallen kessaÿonde Besedt bewyst
ende bepant up een hofstede huys ende erve toe behoorende jan
stobelerre staende ende gheleghe in de prochie van stekenen voor de
kereke groot synde vyftich roeden lants luttel min ofte meer onbe-
grepen hanthoofden Oost ende suijt an de drije conynghen ooc teghen
de kereke van stekenen overe West an jan de coc noort an tsgraven
strate Ende dat op qdicie als dat de heleghe gheestmeesters eens
tsaers sulle doen doen een jaerghetijde met vigilien van ix lessen
ende messe van requiem te synghene ende de prose te synghene
onder de offerande altoos tsvrydaechs naer alder heleghe dach Waer-
voren de besurghers vande heleghe gheest sullen gheven den pastoor
voor sijnen dienst acht sch p^{is} (*fr.* 0,56) den tween capellaens ele
iiij sch. p^{is} (*fr.* 0,18) Ende den costere iiij sch. p^{is} Ende den klerc-
skens die de lessen sijnghe sullen eenen sch. p^{is} ($4 \frac{1}{2}$ centiemen)
Ende sy sullen offeren vj keerssen ende vj d p^{is} ($2 \frac{1}{4}$ centiemen)
Ende waert ooc dat sake dat er ijmant in ghebreke ware van sijnen
f^o24r^o dienst dat es op de verbuerte van sijnen salarijs Ende ooc so sullen
de heleghe gheestmeesters gheven der kercken voor laer licht dat
me bernen (*branden*) sal ten selven jaerghetijde in den dienst vj sch
p^{is} (*fr.* 0,27) Ende ooc als men tselve jaerghetyde doet up den selven
dach so salme deelen den aermen insetenen van stekenen vanden
naesten vanden gheslachte xxx wittebrooden ele wittebroot weert sijnde
xij miten vlaems ($2 \frac{1}{4}$ centiemen) op in dien dat sijt begherden
ende ghebrece hebben Dit was aldus gheslapert ende ghegheven int
jaer ons heeren als men schreef . M.V^e ende xxiij (1525) den XXVII°
dach in Januarij (1)

N^r 55.

v^a **Obit^s. Jan . vereecken . f^s . andries (2)**

Jan vereecken f^s andries Ende amelberghe cals sijn wijf hebben

(1) De akt draagt den datum van 1523 en toch in 1520 werd het jaergetijde reeds betaald door de Heiliggeesttafel. Dit vinden wij nog voor andere fondatiën, onder ander op N^r 39.

(2) Jan Vereecken was kerkmeester van Stekene in 1511, bij stierf in 1528.

ghegheven den heleghe gheest van stekenen eene quitelicke rente te quitene den pennijne xvj de some van acht sch. gr (*fr. 4,55*) tsiaers verschijnende tallen baemesse (*1 October*) naer dhuijtwysen van eenen saertere die daer af es ende daert inne ghementioneert staet den pant sijden ende hanthoofden Ende dat op qdicie als dat de heleghe gheestmeesters sullen jaerlics doen doen een jaerghetijde met vigilien van neghen lessen ende messe van requiem sijnghende ende ministrende met diaken ende subdiaken Ende syghen de prose onder de offerande altoos eens tsiaers tsanderdachs naer sente lribrechts dach (*4 November*) Waervoren de besurghers vanden heleghe gheest sullen gheven den pastoor voor synen dienst viij sch p^{is} (*fr. 0,56*) den tween capellaens elc iiij sch p^{is} (*fr. 0,18*) Ende den costere ooc iiij sch p^{is} Ende sij sullen offeren vj keerssen met vj d. p^{is} (*2 1/4 centiemen*) Ende sij sullen der kereken gheven voor haer licht en was vande antar vi sch p^{is} (*fr. 0,27*) Ende noch so sullen de heleghe gheestmeesters deelen ten selven daghe vanden jaerghetyde xxx aelmoesenē elcke aelmoesene weert sijde eenen grooten *4 1/2 centiemen*) vanden
 fo 25r^o naesten aermsten van haerlieder geslachte Ende waert bij alsoo datter ymant in ghebre (*gebrek*) ware van sijnen dienste dat ware op verbuerte van sijnen salarijs : Ende waert dat alsoo dat dese rente ghequeten ofte ghelost ware so sullen de heleghe gheestmeesters de pennÿghen ghehouden sy te qtribuerene en te belegghene in andere renten om den dienst daer mede te onderhanwene Dit was gheslapert ende ghedaen int jaer ons heeren als men screef. M.V^o ende XXXIII. (*1555*) in lauwe (*Januari*) den XXIII^{en} dach

N° 56.

v^o **Obit^o . Gillis . van . Aelst (1)**

Gillis van aelst f^o michiels ende jacomijne mertijus f^o joos sijn wijf de hebben ghegheven den heleghe gheest van stekenen vj sch. gr. (*fr. 5,26*) tsiaers eewelic ende erfelic Besedt ende bepant op een hofstede groot sijnde vier ghemeten luttel min ofte meer Gheleghē inde prochie van kemseke Hanthoofdende Oost an pieternelle heermans Suyt an tsgraven strate West an pauwels abeel noort de kinderen everbauts Van weleker rente es eenen saertere in de handen vanden heleghe gheestmeesters voorsyt luden van vijf sch ende vi d. gr (*fr. 2,99*) tsiaers Ende de andere vi d. gr (*fr. 0,27*) tsjaers syn

(1) Gillis van Aelst was kerkmeester van Stekene in 1508.

besedt op tselve goet die ghecomen sijn van achterstellen die den besittere tsgoets scullich en tachter was die hem daervoren quite ghescolden waren Ende waren met die belastinghe te vreden Ende dese vj sch. gr. tsaers ghegheven in deser qdicien als dat de heleghe geestmeesters eowelic en erfelic eens tsaers sullen doen doen een jaerghetijde over haerlieder siele met vigilien van neghen lessen ende messe van requiem sijnghende altoos tanderdaechs naer sente kathelyn dach (26 November) Ten ware dat sente kathelyn dach quame tsaterdaechs so salment doen tmaendaechs daer naer Ende sij sullen offeren ter messen vanden selven jaerghetijde vj keerssen en vj d. p^s (2 1/4 centiemen) Waervoren de heleghe gheestmeesters sullen gheven den pastoor voor sijnen dienst in ghesloten de keerssen en deⁿ viij d. gr (fr. 0,56) Ende den costere ende den capellaen ele iij d. gr (15 1/2 centiemen) op in dien dat sij daer sijn Ende de klereskens die de lessen sijnghen sullen xij d. p^s (4 1/2 centiemen) Ende ten selven daghe vanden jaerghetyde so sullen de heleghe gheestmeesters den aermen insetenen van stekenen deelen een mate rogs Ende noch xxiiij wittebrooden ele broot weert sijnde xij miten (2 1/4 centiemen) vlaems Dit was ghedaen ende gheslapert int jaer ons heeren als men sreef . M.V^e ende XXIIIJ (1524) (1)

N° 57.

v^o **Obil^e . Jan . Vanden . Velde** (2)

Jan vanden velde heeft ghegheven den heleghe gheest van stekenen de some van vyftien stüvers (fr. 1,56) tsaers besedt mitsgaders afwinninghe op een huijs ende hofstede groot sijnde vijf hondert roeden lants littel min of meer toe behoorende willem tiereliere ghecomen van eenen pauwels abeel de weleke hofstede hij pauwels heeft huytghegheven voor v sch. gr (fr. 2,72) tsaers liggende in de prochie van stekenen lantloofdende Oost ende West an katherynen tsibelerrë Suijt an de kinderen van floreijs vanden velde noort an tsgraven strate en es claer goet sonder dese rente voersyt Waer inne dat willem tiereliere en pauwels abeel beide gheconcenteert hebben als dat dese rente van desen ij sch vj d. gr (fr. 1,56) sullen bliven besedt op den selven pant erfelic goed ende effect Ende dese ij sch

(1) Alhoewel deze akt maar ingeschreven is in 1524, werd het jaargetijde van Gillis van Aelst reeds in 1522 gedaan ten laste van den Arme.

(2) Jan Van de Velde was kerkmeester in 1507. Uit den kalender blijkt dat hij zoon was van Jan.

vj d. gr. sijn ghegheven up dese qdicie alsdat de heleghe gheestmeesters jaerlies sullen doe doen in de kereke van stekenen een jaerghetijde synghende vigilien met vj lessen en messe van requiem eens tsiaers altoos tsyrydaechs naer sent thomaes dach (29 December) naer
fo 27ro kersdach Waervoren de besorghers van den helegghen gheest sullen gheven den pastoor voor sijnen dienst vyf d. gr. (fr. 0,22) den capellaen ende de costere etc ij S d. gr. (2 1/2 den. groote 11 1/4 centiemen) Ende sij sullen offeren viij keerssen met viij d. (fr. 0,05) Ende sij sullen deelē ten selvē daghe vanden jaerghetyde xvj grootswaert (fr. 0,72) wittebroot Dit was ald̄ ghedaen int jaer . M.V^e. en XXI. (1321)

N^r 58.

Obit^s . Jan . herdewel . f^s . Jans

Jan herdewel f^s jans heeft ghegheven den helegghen gheest van stekenen eenen sac rogs erfelic Besedt ende bepaendt op eene hofstede toe behoorende mathijs brinēel ghestaen ende ghelegghen binnen der
vo prochie van kemseke in den gheijst Hanthoofden Oost an lanwereys va osselaer Sijjt an tshelichs gheests laut binnen Ghendt van sinte Michiels West an maryen coppyns noort an tsgraēn strate Ende dat op qdicie als dat de heleghe gheestmeesters jaerlies sullen doen doen een jaerghetijde over den selven jan herdewel met vigilien van vj lessen Ende messe van requiem sijghende eens tsiaers altoos op den nieñ avont ten ware dat den nieñ avont quame op den sondach so salment doen tsanderdaechs naer niendach Waervoren sij gheven sullen den pastoor voor syne dienst vj gr. (fr. 0,27) den capellaen ij d. gr. (15 1/2 centiemen) Ende den costere ij d. gr. op in dien dat sy daer sijn Ende de heleghe gheestmeesters sullen offeren vj keerssen met vj d. p^{is} (2 1/4 centiemen) Ende sij sullen deelen ten selven daghe van den jaerghetijde den ermen insetenen van stekene xij wittebrooden etc broot weert sijnde xij miten (2 1/4 centiemen) Ende dat den naesten van sijnen vrienden op in dien dat sijt begherren (1)

fo 28ro

N^r 59.

Obit^s . wille . van . pottelberghe.

Willem van pottelberghe heeft ghegheven den helegghen gheest van

(1) Het jaargetijde van Jan Herdewel, zoon van Jan, staat reeds vermeld in de armenrekening van 1514. — Het is waarschijnlijk deze fondatie waarvan eenige regelen staan op het eenige blad van onzen oudsten armenboek zie bl. 198.

steken ewelicke ende erfelicke quytrente de somē van vier sch gr
tsjaers (*fr.* 2,17) waerāf eenen saertere es in de handen vanden heleg
ghen gheestmeesters van steken den welken saertere ghemaect was
in jaer ons heeren als men screef M.III^oLXVIIJ (1468) den tiensten in
spēmaent (1) Ende es besedt en luijdt op een hofstede groot synde
XXVIIJ ghemeten lants luttel min of meer ligghende binnen de prochie
van steken hanthoofdende Oost an tsgraven strate Suijt an arent
v^o rottiers erve West an mere borm noort an lenaert vander lijbrugghen
Ende dat op qdicien als dat de heleghe gheestmeesters sülle gehau
wen sy te deelene den aermen profijt ende doen backen ten daghe
vanden jaerghetijde vanden selven willem van pottelberghe dwele sijn
sal altoos tsanderdaechs naer den soeten naem jhesus dach ende leve
ren inden handen vanden collatuer des diensts een vijftich broots ele
broot weert sijnde xii miten (2 $\frac{1}{4}$ centiemen)

Item noch voort so sullen de selve heleghe gheestmeesters doen
backen op den selven dach noch boven desen vj wittebrooden van
eenen halven stūvere (2 $\frac{1}{4}$ centiemen) ele weert sijnde waerāf de
pastoor sal hebben een broot ende de twee capellaens ele een broot
dies so moeten sij ministreren in den dienst ende sijnghe epistele
ende evangelie Ende den costere een broot ende den beyaerder een
broot Ende de organist een broot Dies moeten sij comen en offeren
ten dienste vanden selven jaerghetijde Ende dand resten dat er over
schieit sonder dese aelmoesen voorut dat moghen de heleghe gheest
meesters qtribueren ofte gheven in ander aelmoesen tsij in broot ofte
in loot daert hemliede ghelieven sal sonder respect te hebben ofte
belief van vrienden ofte van maghen

Item waert ooc alsoo dat dese renten ghequeten waren mitsgaders
dat de keyserlicke mandementen soo ludende sijn so beghert en wilt
f^o29^o de testatuer w^m voorsyt dat de heleghe gheestmeesters sonder delaj
ofte verdrach de selve pennijnghe belegghen in coope van ander

(1) Spēmaent voor spelmaand of speltmaand. — Guido Gezelle in zijnen duikalmanak
1897 zegt : *spelten, spelte, spelt, spelmaand*. — Kiliaen in zijnen Etymologicum :
speltmaend : september, mensis a farris messe dictus — spelle : far, zea, ador.
vulgo spelta; german. spetz; gallic. épeautre; ital. spelta; hispan. spelta. — Meyers,
in den Woordenschat 3e deel, bl. 132 : *speltmaandt, herfstmaant, bij de onduitschen,*
September. Deze maant heeft dezen naam, om dat in dezelve de spelle
gemaait wort. — Kraemers in zijn woordenboek : *spelt : épeautre (triticum spelta)*
espèce de froment dont le grain est petit et d'un brun très-prononcé tirant sur le rouge.
— *Speltmaand, september, herfstmaand*. — (Deze nota zijn wij verschuldigd aan ons
gedienstig medelid, den heer dokter J. De Ryck, dien wij hier hertelijk dank zeggen).

renten ten onderhaude van des selven jaerghetijts boven verclaert Dit was aldus ghedaen int jaer ons heeren alsmen screef . M.V^e ende XXX. (1550) (1)

(1) De stichters zijn : Willem van Pottelsberge, overleden in 1517 en zijne huisvrouw Elisabeth van Remoortere, die stierf in 1518. De rekening van 1514 spreekt reeds van deze fondatie, die, gelijk men het somtijds nog ontmoet, reeds vóór de dood der stichters wierd gekweten en toch maar lang na hunne dood wierd geslaperd of geboekt.

Men zal bemerken dat er in bovenstaande akt geen spraak is van den prijs van het jaergetijde. De reden is dat Willem van Pottelsberghe, terzelfder tijde dat hij den armen begiftigde, ook nog eene stichting deed ten voordeele der kerk, die met de kosten van de diensten belast wierd, zooals blijkt uit den boek der kapelrij van O. L. Vrouw, waar men leest op bladzijde 78 : « Die misse vanden sueten naeme Jhesus is te vijnden in den ouden kerekenlegger folio lxiiij, gefindeert bij Willem van Pottelberge en Lijsbette van Remotere ende müt gedaen worden winters en soemers tsmacdaechs te viij uren, op den antaere vanden sieten naeme Jhesus, gesonghen met prijstere ende costere tsonden den orgel gespielt. Den dach vanden sieten naeme Jhesus salmen hoïden tsondachs naer niefdach, ende tsmacdaechs daer naer eenwelijck ende erlijck te diën jaergetyde van Willem van Pottelberghe gelijck staet folio lxiiij^a, sonder desen daegen van imant te wederleggen. Naer de doot van Willem van Pottelberge soe sullen collatuers zijn van desen misse den autsten mansoer (*mannelijke erfgenaam*) van Willem vs (*voorzaid*) met den hooftman en kerckmeisters, ende ghene andere. Den prijster naeden misse müt lesen eenen de profindis opt graf vanden fundatier voor sijn ziele ende alle sijnder vrienden zielen. Den prijster zal hebben voor sijnen dienst sestien schellinghen gr. (fr. 8,71) den costere iij sch. gr. (fr. 2,17) den orgelaer iij sch. gr. Den kerckmeisters zullen diën baeken een vijftich broets groet van xij mijten (2 $\frac{1}{1}$ centiemen) op den dach alsmen het jaergetijde zal houden.

Het smaendaechs naer datmen gedaen heeft die messe van sieten naeme Jhesus zal men diën tjaergetijd over die ziele van willem van Pottelberghe met 9 lessen die vigilien, daernaer die misse van requiem gesongen waervoor den pastoor zal hebben ses gr. (fr. 0,27) die kerckmeisters zullen alsdan offeren voor die zielen gementioneert folio 64 thien keersen en 10 penninghen (3 $\frac{3}{4}$ centiemen) den capellaen drie groten (13 $\frac{1}{2}$ centiemen) den eoster iij gr. die cleerekens j gr (4 $\frac{1}{2}$ centiemen). »

Uit deze stichtingen blijkt klaar 1° dat de kerk van Stekene reeds in 1514 eenen antaar had den Zoeten Naam Jesus toegewijd; 2° dat onze rederijkerskamer, de DISTELBLOEM of Gilde van den Zoeten Naam Jezus, zeer oud was. In de *geschiedenis van Stekene*, door de Potter en Broekaert, zegt men dat er voor de eerste maal spraak is van dees gilde in 1699. Doch uit een processtuk van 1782 ziet men klaar dat de *Distelbloem* reeds in 1550 erkend was en in de fondatie, die ons bezig hondt, spreekt men reeds vóór 1517 van haren *hooftman*. De rederijkerskamer van Stekene mag dan zeker op eenen hoogerem ouderdom aanspraak maken. Wij meenen dat deze bemerkingen genoegzaam zijn om onze uitweiding te wettigen.

vo **Obit^s . Pieter . bruyns.**

Pieter bruyns heeft ghegheven den heleghe gheest van stekenen iij sch. p^{is} (fr. 0,18) erfelicker renten eens tsiaers te betalene Ende der kercken van stekenen ooc xvij d. p^{is} (6 $\frac{3}{4}$ centiemen) Ende noch heeft hij ghegheven den heleghe gheest van stekenen jaerlics erfelic een halster (55 liters) rogs Ende noch heeft hij pieter bruyns ghegheven vi sch. p^{is} (fr. 0,27) tsiaers ter causen datme altoos een lampe ontsteken sande voor sente niclaüs alsme in de kercke van stekene messe synghe sal Ende alle dese voorseijde renten sijn besedt ende bepant up twee ghemeten lants liggheende achter lippijn cocaerts hofstede Ende dat up qdicien alsdat de heleghe gheestmeesters sullen gehauwen sy jaerlics te doen doene eene messe van requiem eens tsjaers voor sijn siele altoos op sente niclaüs dach (6 December) Waervoren de heleghe gheestmeesters sullen gheven den pastoor voor sijnen dienst xij d. p^{is} (4 $\frac{1}{2}$ centiemen) den capellaen van onser vanwen xij d p^{is} den costere vj d p^{is} (2 $\frac{1}{4}$ centiemen). Ende ten selven daghe vanden jaerghetijde so sullen de heleghe gheestmeesters en keremeesters offeren ele een keersse met eenen pennijne (1,5 ron eenen centiem) Ende noch ten selven daghe vanden voorn jaerghetyde so sullen de heleghe gheestmeesters deelen den armen insetenen van stekenen een halster rogs (1)

Obit^s. Wauter . vā . langhelare.

1030ro Wauter van langhelare ende jonevrauwe haysoete syn wijf hebben ghegheven den heleghe gheest van stekenen iij halstere (159 liters) rogs tsiaers erfelic besedt ende bepant op een half binder lants liggheende achter thof neven de cijnghele ter stekene

Item noch so heeft wauter van langhelare ghegheven den heleghe gheest van stekene vij sch p^{is} (fr. 0,51) erfelic besedt ende bepant op een stie lants liggheende te beleele dwelc m̄ besidt gillis vanden lare Ende dat op qdicie als dat de heleghe gheestmeesters sullen gehauwen sijn jaerlics te doen doene een jaerghetijde eens tsiaers met een messe van requiem altoos tsanderdaechs naer sente nicasys

(1) De eereloon van den priester voor eene gelezene mis in 1464 wierd bepaald op 14 $\frac{1}{2}$ centiemen, (zie Nr 42) — in Nr 21 op fr. 0,09 — voor Nr 18 : 6 $\frac{3}{4}$ centiemen en hier enkel 4 $\frac{1}{2}$ centiemen. Dit alleen kan ons laten oordeelen over de oudheid der fondatie De Bruyne.

dach (14 December) waervor de heleghe gheestmeesters sullen gehauwen sijn te ghevene den pastoor voor syn̄ dienst ij sch p^{is} (fr. 0,09) Ende den capellaen ij sch. p^{is} Ende den costere xvij d p^{is} (6 3/4 centiemen) En si sullen offeren ten selven daghe vanden jaerghetijde vj keerssen met vj d. (2 1/4 centiemen) (1)

N° 42.

f° 51 r° **Obit^o : Meester : Cornelis : en̄ : philis en̄ Jan : vanden : Velde f^s w^{ms}.**

Philips vanden velde Ende clem̄e tsgrave f^a egidy sijn wettelic wijf hebben gheghevē den helegghen gheest van stekenen drij pont ende xij sch p^{is} (fr. 3,26) dewelcke bewijst bepant en besedt sijn op een hofstede huys ende erve toe behoorende jan rottier ligghe inde prochie van stekenen in de poteerde inden kerkenackere groot sijnde acht hondert roeden luttel min ofte meer hanthoofdende Oost an heijndric borns ende jan parys hofstede ende voort in de erve van willem dalschaert ende heyndric teybaert Suijt an dlant van raes vanden male West an lievijn reynaers ghelaghe dat men heet der kerken ghelaghe noort an tsgraven strate Ende dese rente was gecocht jegen olivier heyndriesche in tjaer . M.IIIe. ende XLVJ (1446) den ij den dach decembris

Item de selve philis vanden velde ende clem̄e tsgraven voorsyt hebben noch ghegheven den helegghen gheest van stekenen twee sch. gr. (fr. 1,08) tsj^{rs} besedt bewyst en bepant op huys en erve toe behoorende gillis toene groot synde een ghemet luttel min ofte meer ghelegghen en ghestaen in de prochie van kemseke int smoors ackere hanthoofdende Oost ende noort an tsgraven strate Suijt an lippin tshonts hofstede Ende metten West ende comēde an de erve van lievijn de groote

v^o Item noch hebben de selve philips vanden velde en̄ clemme tsgraven ghegheven den helegghē gheest van stekenen xj pont p^{is} (fr. 9,97) tsiaers de welcke bewyst besedt en̄ bepant sijn op seventhiene ghemetē lants toe behoorende in dien tijden olivier heyndriesche ligghe in de hevenynghe van riedije en wolfsdije in absdale in twee ptijen Eest up twaelf ghemetē vand voorseijden lande luttel min ofte meer ligghe ter selver plaetsen voorseiven hanthoofden Oost anden selven

(1) De stichting van Langhelare draagt ook geen jaartal; wij kunnen dus hier wederom alleen door vergelijkingen te werk gaan : In 1410 en 1402 betaalde men aan den pastoor voor een jaargetijde fr. 0,18 — in 1400 : fr. 0,13 (zie N^{rs} 6, 8 en 23). Voor deze fondatie, even als in N° 27, gaf men maar fr. 0,09.

olivier snyt an tsgraven strate West ende noort an den waterganc vander voorseyder hevenijnghen

Item noch op vijf ghemeten van den voorseiden lande luttel min ofte meer hanthoofde Oost an sijmon elwont Suijt an de weduwe willem haes West de weduwe van boorts van misee noort an tsgraven strate dit goet leet te snetele en het gaet te wette tlnst voor de schepenen van buten Ende dese ghilten hebben ph̄s en cleme voorsyt ghegheven in deser condicien als dat heleghe gheestmeesters sulle doen lesen een messe van den helegghen gheest ewelic ende erfelic eens de weke alle donderdaghe op den outaer vanden helegghen gheest Eenen priester dien sij daer af last gheven sullen voor welcken dienst de heleghe gheestmeesters gheven sullen den priestere viij pont en viij sch. p^{is} (fr. 7,61)

Ende noch voort so sullen de heleghe gheestmeesters gelauden sijn jaerlies te doen doene een jaerghetijde met een messe van requiem altoos eens tsiaers op sent thomaes dach aple (*apostel*) voor kerstdach (21 December) Waervoren sij gheven sullen den prochipape voor sijnen dienst vj sch p^{is} (fr. 0,27) Ende den capellaen iij sch p^{is} (15 1/2 ^{fr} 32ro centiemen) Ende den costere twee sch p^{is} (fr. 0,09) Ende sij sullen offeren xij keerssen met xij d (4 1/2 centiemen) Ende sij sullen noch gheven den clereskens die de lessen synglen sullen xij d p^{is} (4 1/2 centiemen) Ende men sal deelen ten selven daghe vande jaerghetijde den aermen insetenen iij^c (300) wittenbroots elc broot weert sijnde iij d. p^{is} (1 1/2 centiem) Dit was aldus ghedaen int jaer ons heere alsme sreef . M.III^c ende LXIIIJ (1464) in decembri op sent thomaes dach ter presentien meester cornelis vand velde prochipape te dien tijden cornelis herdewel ende joos everaert als keremeesters Ende gheeraert de prijckere en pauwels van pottelberghe als heleghe gheestmeesters inde selve prochie van stekenen (1)

Nr 45.

Meest^r. Cornel . vandē . Velde. (2)

Meesters cornelis vanden velde pbre (*priester*) die heeft ghegheven

(1) In het begin van ons werk hebben wij van deze fondatie gesproken en een verschil aangetekend tusschen de oorspronkelijke akt, dien wij hier geven, en het afschrift in den O. L. Vrouwenboek gevonden. Daar zegt men: *brooden weerd zijnde 3 penninghen parisis*, terwijl de fondatieakt eene weerde van 4 penningen bespreekt.

De 32 missen wierden betaald fr. 7,61 $\frac{88}{100}$, dus voor elke mis fr. 0,14 $\frac{6,5}{100}$.

(2) Cornelis Van de Velde was pastoor van Stekene.

den helegghen gheest van stekenen vier sch. gr. (*fr.* 2,17) tsiaers erfelicker renten waerof de twee sch. gr. (*fr.* 1,08) sijn bewijst besedt en bepant op huys ende erve toe behoorende heyndric brame groot sijnde hondert roeden luttel min ofte meer liggghende ende ghestaen in de prochie van stekenen in den kereken ackere hanthoofdende Oost an gillis vand Iybrugghen hofstede Suyt tsgraven strate West an seysen teijbaerts hofstede noort an dieries van den Velde lant Ende dese rente was ghecocht int jaer ons heeren alsmen sreef . M.IIIe ende vyftich (1430)

v^o Dander twee sch. gr. sijn bewijst besedt ende bepant op een half bunder lants luttel min ofte meer toe behoorende jacob van orselare liggghende in tsmoors ackere in de vierseare van kemske hanthoofdende Oost ende Snijt an tsgraven strate West an heyndries tskalūwen lant noort an jacob van orselaers hofstede Dese rente was ghecocht int jaer ons heeren alsmen sreef MIII^e ende XXVI (1426) Hier voren sullen de heleghe gheestmeesters deelen altoos op sent thomaes dach ap̄le voor kessavont den aermen insetenen van stekenen een hondert broots etc broot weert sijnde xii miten (2 1/4 centiemen). (1)

N^r 44.

Jan : vanden . velde.

Jan vanden velde f^r willems syns vaders en moeders ende mabelyen roos sijn wyf hebbē ghegheven der kereken en den helegghen gheest van der prochie van stekenen xxiiij sch. p^{is} (*fr.* 1,08) even ghelijc erfelicker rente vallende tallen kessavonde besedt ende bepant op twee ghemeten lants liggghende op thoostvelt in de prochie van kemske welcke voorseijde xxiiij sch p^{is} den voorseyden jan vanden velde cochte ende geereech tjegens jan arentse dewelcke twee ghemeten liggghen Deen te jan gheeraertsse achter de hofstede Ende dander de j^o331^{ro} hofstede voren Ende dat in deser qdicien als dat de besurghers vand kereken ende vanden helegghen gheest tsamen jaerlies een jaerghetijde eens tsjaers altoos op sent thomaes dach ap̄le voor kersdach met vigilien en messe van requiem Waer voren de besorghers vander kereken ende vanden helegghen gheest sullen gheven den pastoor voor sijnen dienst iij sch p^{is} (15 1/2 centiemen) Ende den capellaen ij sch p^{is} (*fr.* 0,09) ende den costere ij sch p^{is} dies sal hij liden Ende de

(1) N^{rs} 43 en 44 maken met 42 maar éene fondatie uit; — ook voor N^r 42 alleen staat het woord *obitus*.

besurghers sullen offeren iij keerssen met iij d^r p^{is} (1 1/2 centiem) Ende sij sullen deelen den aermen insetenen ten daghe vanden selven jaerghetijde viij grootswaert (*fr.* 0,56) wittebroots evenghelije Ende wie hier af in ghebreke es tsij pastoor capellaen ofte costere die en sal niet hebben vand selven dienste

N^r 45.

v^o Nicasii Martiris Epi (1)

Nicasius vand velde heeft ghegheve den helegghen gheest erfelyck en eeuwelyck een rente van vier sch. gr. (*fr.* 2,17) tsiaers besedt en ghepant op huys en eerve staen inde prochie van stekene binnen dorpe grootzynde ontrent xxxvj R. oft daer ontrent binnen desen lantthoofden oost an willem borm voss zuydt en west de hofstede ghenaeamt tsaeck noort an tsgraven strate Dies so zalmen doen een erfelyck jaergh. inde zelve keereke van stekene met vigilie van drij lessen Daeraf de pastoor hebben zal vj gr (*fr.* 0,27) De costere iij gr (15 1/2 centiemen) Ende de erf cap ij gr (*fr.* 0,09) Voorts zo zal de costere alzo langhe alst hem beliest te doene teeuweghen daghe alle daghe te middach ten xij uren precise noen hyden mette schelle en clippen de beeckelocke neghen reysen Daer voeren hij hebben zal alle jare twee sch. gr. (*fr.* 1,08) En alzo verre de costere dies in ghebree ware zo zal de costere nyet hebben En den helegheest zal de zelve ij schel. tot proufflyte vand aerme employeren en bekeerren (2)

N^r 46.

f^o34^o Sdaechs na sent barbele dach (3 December)

Jan borm f^r Jans heeft erf. ghegheven den helegghen gheest van stekene vier sch. gr. (*fr.* 2,17) tsiaers besedt en gheassigneert op huys en erve toebehooren joes goeman mitsgaders beatricen sblenden zyn huysvr in de prochie aan stekene ande preececke groot zynde vier hondert R ofte D ontrent comen oost an jan vand donet zuydt tsgraven strate West maye sblende noordt an joes wilsen Dies zo zal

(1) Tot hiertoe gaven wij kopie van het boek door Lodewijk Baert geschreven; wat verder volgt is er door eene andere hand bijgevoegd. Men zal aanstonds bemerken dat de opstel en de schrijfwijze geheel anders zijn dan in de voorgaande nummers.

(2) Zie stamboom bl. 190.

men doen erf jaerghetyde inde zelve keereke van stekene met vigilie van drij lessen daer af de pastoor hebben zal vj gr. (*fr. 0,27*) de costere ij gr (*15 1/2 centiemen*) en de erf cap ij gr. (*fr. 0,09*)

N° 47.

Heer mathys vanden velde heeft ghegheven den helegghen gheest erfnelicken en eeuwelicken een rente van acht schell groen (*fr. 4,55*) tsjrs up condicien hier naer ghespecificieert. Te weten dat de helich gheestmeesters ghehouden zullen zyn alle iaere te doen doene een iaerghetyde met Diaken en subdiaken met vigilie van neghen lessen en messe van requiem altoos svrydaechs naer sint mathys dael. Waer of men deerste iaerghetyde beghinnen zal tsvrydaechs naer s^{te} mathys dael anno XVe acht en vichtich (*1558*) en zo alle iaere en ghelycken daghe eeuwelick en erfnelick ghedueren. Waer voren den pastoor zal hebben alle iaere zesthien groen (*fr. 0,72*) Dies es den pastoor ghehouden ten grave te gaene en lesen de profundis up de sepulture van vorn heer mathijs Noel es de zelve pastoor ghehouden mij heer mathijs ter eeren gods en ter lavenesse van mynder zielen te stellen in het sondaechsche ghebet eeuwelick en erfnelick ghedueren ende de capelanen en de costere indien zy daer p̄sent zyn zullen elck hebben vier groen (*fr. 0,18*) en tsurplus ofte overschot zal de heleghe gheest behouden voor haer moyte en licht. Dies begheer ick dat de helichgheestm^{en} noch zullen alle jaere deelen den aermen dertihien puenen (1) elke puene van twee groen (*fr. 0,09*) Item noch begheere ick dat zo waere dat de ghene te wiens laste dese chaerter spreect ofte haerlier naercomers desen chaerter begheerden te lossen zo zullen de zelve helich gheestm^{en} gehouden zyn met de zelve pennya die van zelve lossyn commen zullen wederom een rente van acht schell groen tsrs te coopene omme den voorscreven dienst eeuwel en erfnel te onderhaudene. Vallen de vorss rente telcken kerssavonde volghen tinhouden van chaertere

Op zijde van dezen akt staat : Dese rente van acht sch. groen es ghelost by simoen van brabantere debituer van vooru reute desen lesten decemb 1610 ter presentie van Bernaert hooft en Jacques baecke schepen en my heer cornelis van Daele pastoor en sal ten naesten commoditeyte een andere sater ghecocht worden

(1) *Puene* staat hier misschien voor *poene*, geld, aalmoezen in geld.

Amelberghe eals wed^e van Willem de ruyschere heeft ghegheven den helegghen gheest van stekenen een erfnelicke rente van vier schell groen ts^{rs} (*fr.* 2,17) sprekende ten laste van een bandewyn diericx f^e banwens in date den XVIIIe in maerte XV^oXXXVIJ (1557) id hmitrecht up condicien hier naer ghespecificiert Den zelve chaerter compt hmit axelabacht hmit behoostenblie gheseghelt met drie groene zegghelen. Te wetene dat de heiligheestmeesters ghelauden zullen zyn alle iaere te doen doene een iaer^{de} met vigilie van ix lessen en een ghesonghen messe van requiem altyts den ij^{den} dach naer Ste Loys dach inde zomer (27 Juni) Waer vooren den pastoor zal hebben voor zynen dienst viij sch p^{is} (*fr.* 0,56) den capelaen iij gr (*fr.* 0,18) den coster iij gr. (*fr.* 0,18) Ende inde ghevalle den pastoor capelaen ofte coster in ghebreke waeren van haeren dienst zo zalme tghelt gheven den aermē om godswille. Item inde ghevalle dese rente ghelost wierde zo salme de zelve pennyngghen wederome in rente legghen ten fyne den dienst zonde mneghen ghedaen bliven. Vallen dese rente altyts onser vranwen dach lichtmesse naer tmenconieren van chaertere (1)

N^r 49.

vo In noie dni Amen. (*In den naam des Heeren Amen*) Dat hier naer volghende es den mytersten wille ende begeerte vande Eersaeme Gillis Van Herteghem liggghende op het bedde van penitencien niet zeer wel te passe wesende maer noch wel hebbende zyn goede memorie ende verstant, Soo eyst dat hij heeft gegeven ende ghedotteert den heylighen gheest van stekenen Een Rente van vyfthiene schellinghen gr tsrs. (*fr.* 8,16) wanof noch geenen chater ghemaect en es maer staet bekendt in de ferie ende register van de prochie van Moerbeke ten goeden bevinde. Dies es zynen wille ende verstandt dat de heyligheestmrs zullen zyn gehonden te doene singhen ende celebreren een solemnele messe eens tjaers te wetene op ste Gillis dach LXXXVIJ (87) de eerste ende zoo eenwel. ende erfnye gheduerende waer vooren zij heyligheestmrs zullen jaere (*jaarlijks*) betaelen den pasteur twintich gr. (*fr.* 0,90) den capelaen ende coster ele thien gr

(1) Het jaar 1537 is de datum van den *chaerter* maar niet van de stichting. Willem De Ruyscher stierf in 1550. In de rekening van 1562 vinden wij de fondatie voor de eerste maal vermeld.

(fr. 0,43) compt twintich gr. Ende de kerck voor het licht twintich gr. (fr. 0,90) Ende voorts de reste temployeren jaere voor den armen begeerende hij Gillis voorseijt dit zoo ghedaen ende gehouden te hebben, zoo heeft hij jegenwoordich dit hantgeschrifte onderteekent ter putie van zynen biechtvaeder heer Dierick rogiers nu jegenwoordich pasteur deser prochie van stekenen met heer Jan de burchgrave ende my hubertus donet als coster In kennighe der waerheyt dat dit zoo waerachtich es hebben ic heer Dierick dit mede onderteekent desen XVen dach van augustij XV^eLXXXVII (1587) Ende waer ondert. bij mij heer Dierick rogiers pastoor tot stekene Ende ita est Joes burgraven capelaen in steken

Meermaals in ons werk hebben wij de aandacht getrokken op de kleine prijzen en loonen, die men in vroegere tijden betaalde, om reden van de hooge weerde van het geld. De fondatielijst hierboven geeft ons daarvan wederom sprekende bewijzen. Was de eereloon van den pastoor voor een jaargetijde fr. 0,72 in 1538 — fr. 0,56 in 1525 — fr. 0,27 in 1502 — fr. 0,18 in de jaren 1400, dan toch was er reeds eene merkelijke vermeerdering, want er wordt voor den pastoor maar van 9 centiemen gesproken in onze oudste stichtingen.

Wat de gestichte brooddeelingen aangaat, ons de moeite getroost hebbende die zoo nauwkeurig mogelijk nit te rekenen, vonden wij een totaal van 1895 brooden 's jaars, wat eenen kost veroorzaakte van iets meer dan 51 frank.

En wat is er nu van al die fondatiën geworden? Bestaan zij nog op den dag van heden? Helaas! niet eene! Volgens een algemeen gebruik waren die stichtingen maar enkel op renten gestemd; eenigen tijd wierden deze nitbetaald, welhaast nochtans op zeer onregelmatige wijze; somtijds 20, 50 jaren bleven zij verachterd; intusschen veranderden de belaste goederen meermaals van eigenaars; de renten wierden verduisterd en de stichtingen ziju langzamerhand de eene na de andere gevallen. In de 17^e eeuw verviel grootendeels deze wijze van stichten: eigendommen wierden dan niet meer *belast*, maar den armen *in eigendom* geschouken, en al deze fondatiën worden tot op heden nog getrouwelijk gekweten.

Eene laatste bemerking. In de jaren 1500 bezat Stekene meer dan

50 tichelbakkerijen. Hoe uitgebreid die nijverheidstak hier was vinden wij eens te meer bewezen in onze oude fondatiën. Onder de 46 belaste eigendommen binnen Stekene telt men niet min dan 8 steenbakkerijen of gelagen.

Men zou ons kunnen tegenwerpen dat het woord *gelage* ook eene gansch andere beteekenis kan hebben en zooveel willen zeggen als *gelegen*, *geleeg*, dat Kiliaen vertaalt door : *villa*, *domus rustica*, *habitation*, *domicilium* (hofstede, boerenhuis, woonst) en dat Schmermans nitlegt door : ligging, huis, woning, hoef, winning met omliggende goederen, stuk lands. — Doch nooit hebben wij in oorkonden betrekkelijk ons land van Waas eene andere beteekenis gevonden van het woord *gelage* dan *steenbakkerij*. Het blijkt klaar bovendien uit den tekst zelve onzer fondatiën dat men door dit woord geene hofstede of woonst bedoelde, anders ware het *pleonasme* wat al te grof, waar wij lezen onder nummer 9 : *bepant up sander sacs hofstede met al den ghelaghen van achter tot voren* en een weinig verder : *bepant up huijs ende erve met al den ghelaghen*. Hetzelfde zeggen wij voor N^{rs} 18, 22, 25, 27. — Eindelijk als wij het woord *gelage* in onze stichtingen ontmoeten, is er telkens spraak van eigendommen gelegen in die wijken waar onze steenbakkerijen vroeger waren ingericht en waar er tegenwoordig nog gevonden worden, namelijk in het Dorp, de Potaarde en de Bormte. Wij meenen dus van onze bemerking niets te moeten afdoen.

AANHANGSELS.

I.

LIJST DER HEILIGGEESTMEESTERS VAN STEKENE TOT IN 1600.

1464 Geeraart de Pryckere.	1519 Arent Steemaer.
1465 Paulus van Pottelsberghe.	1520 Lieven Borm.
1502 Joos de Corte.	1521 Pieter Nonneman.
1510 Pieter de Bock.	1522 Joos Calle.
1511 Jan Roose.	1525 Seger van Overloop.
1512 Joos Martin.	1528 Pieter Baert.
1514 Willem Braem.	1529 Alexander Borm.
1515 Jan de Grave.	1541 Joos van Aelst.
1517 Jan Herdewel.	1542 Pieter Nonneman, zoon van Pieter.
1518 Pieter Calle.	

1545 Pieter de Ruyscher.	1562 Jan Daen, de oude.
1544 Jan Fierens, zoon van Pieter.	1565 Pieter Borm, zoon van Jan, genaamd scaepken.
1545 Cornelis Herdewelzoon van Jan.	1564 Michiel Herdewel, zoon van Cornelis.
1546 Jan van Canteren.	1565 Gillis van Aelst, zoon van Joos.
1548 Joris van Pottelsberghe.	1566 Jan Boele, zoon van Laureis.
1549 Pieter van der Eecken.	1567 Pieter de Bruyne, zoon van Lucas.
1550 Willem Braem.	1568 Mattheus de Suttere, zoon van Olivier.
1551 Bondewyn Thys.	1585 Jan de Corte.
1552 Nicaas Vereecken.	1587 Pieter van de Vyver.
1555 Lieven van den Broncke.	1588 Joos Bake.
1554 Matthys de Cock, zoon van Willem.	1589 Jacob van der Beke.
1555 Philip de Ruyscher.	1590 Jacob Bake.
1556 Pieter de Corte, zoon van Willem.	1591 Cornelis Boele.
1557 Pieter de Schepper.	1592 Adriaan Rotthier.
1558 Nommeman.	1599 Jan Borm.
1559 Pieter	1600 Gillis Truyman, de oude.
1560 Lieven Thys.	
1561 Huibrecht Stalens.	

II.

NOG EENIGE STICHTINGEN.

Aangezien zij wel niet rechtstreeks onze Heiliggeesttafel aangaan, maar er toch nauw mede in verband staan, daar zij brooddeelingen aan den arme voorschrijven, zouden wij gern hier nog een drietal fondatiën uit de kerkregisters aanhalen. (1)

N° 1.

VAN HET MANDAAT.

Hiervan leest men inden kerckenboek folio xvj verso in deser manieren heer Jan zaman pr (*priester*) ende ridder (2) heeft gegeven

(1) Getrokken uit den *O. L. Vrouwenboek* van 1618.

(2) Jan Zaman was kapelaan van Stekene in 1513—14. Hij behoorde waarschijnlijk tot de familie Zaman, die van het begin der 15^e eeuw (of nog vroeger) tot in 1788 de erfelijke meierij bezat van Sinay en Betele. — Jan de Zaman was hoofdbatjuw

der kercke van stekene vijf sch. gr. (*fr.* 2,72) iaers erflijke losrente te lossene met acht pot gr. vlaems (*fr.* 87,07) hewesen ende bepaendt op drij gemeten lauts liggende binnen de prochie van kempseke bij voor houte hanthovende oest ende noert joncker joes van crininghe zuydt jan wonters ende joest de llinde west jan van schote ende dat omme jaerlixs te onderhouden in eeuwigher memorie ende gedenkenissen des avontuuels des heeren op den witte donderdach nae den noene te waschen twalff arme lieden haer voeten ende haerlieden te geven elck een achtaese van een wittenbroede weert zijnde twalff penningen par ($\frac{1}{2}$ 12 centiemen), ende ooc daer inne te stekene twalff penningen par, hier af zal hebben den pastoor viij pen. gr. (*fr.* 0,56) tue capellaenen elck iij penninghen gr. (*fr.* 0,18) den coster iij pen. gr. Ende hier voeren is die prochiepaepe gehouden te gaen ter poende (1), ende te duen lidden oÿer die ziele ende voor die dwaene (2) metten twee capellaenen, alsoe dat behoert den twalff arme lieden haer voeten, ende te singen den sancck daer toe dienende, ende te lesen ten grave naer den dienst miserere mei Deus, de profundis ende collecte etc. Ende die kerkmeesters sullen gehouden zyn te schincken een stoop wijns weert wesen acht gr. (*fr.* 0,56) Ende het surpluis behoert de kercke voor haer profijt. Ende waert bij alsoe, dat die voornoemde vijf sch. gequieten wierden ten pen. soe voeren verclaert is soe sullen die kerkmeesters gehouden zija die penninghen te imploieren tot andere renten omme den dienst eeuwelijck te worden onderhouden (3)

van 't Land van Waas in 1324. (*Archieven van Boudetoo reg. C bl.* 149 v°). — Een Pieter Zaman ontving in 1414 als sgravenman den eed van Pieter Alaerts als hoofdbaljuw van 't Land van Waas. Hij was nog meier van Sinay en Belele in 1433. (Chronyke van de Castro). — De erfelijke meier van Sinay en Belele trok in 1421 met Philips den Goede naar Frankrijk om de dood van Jan zonder Vrees te wreken. (Sanderus : *Flandria illustrata*).

(1) Wat dit *ter poende gaen* beteekent hebben wij niet kunnen vinden. Sommigen meenen het te vertalen door ten offeren staan om *poen* of geld te ontvaugen.

(2) *Dwaene* is de wassing, van dwaen, dwaeghen : wassen. — Dwaen of dwaeden : *tergere, abstergere, lavare, madefacere* zegt Kilian.

(3) Ter gelegenheid van de voetwassing wierden priesters, schepenen en kerkmeesters getrakteerd met wijn, ja zelfs met eene maaltijd, zooals blijkt uit de kerkrekeningen : *Item noch ghegheren Cornelis de cock weerd in de drie coninghen van verteerde costen vertert op den witten donderdach atsmen tuandlaet dede bij den priesters schepenen en kerkmeesters ende vanden wiju dier gedroncken was inde kercke met tuandlaet ende ooc van den wiju dier gedroncken was tot spatoors hayse...* XIX sch. IX gr. III den. (*fr.* 10,75) rekening van 1549. — *Item betacelt cornelis de koc op den witten donderdach voer de maaltjt naer donde costume alsdan verteert vii sch ix gr.* (*fr.* 4,21) rekening van 1552.

N° 2.

VANT OCTAVE VAN̄ HEILIGHEN SACRAMĒTE.

Hier van vintmen in den voors. kercken boeck folio 66 ende 67 te weten dat den pastoer zal gehoūden zijn te singen die seuen getijden daegelicx metter hoechmisse van h sacramente, tsacrament voort te stellen tallen reisen, int bringen singen tūe versen, ende desgelix int wechdraegen, ende die octaue te gaene rontomme den kerkhoēe met processie ende het h sacramente mede draegende. Den negenden daech zal hij diēn tjaergetijd voor die siele van Gillis van beude en barbel den Pastoor zal trecken iij sch v pen (*fr. 1,85*) die capellaenen iij sch. (*fr. 1,08*) en den coster iij sch. gr. die kerkmeisters zullen mitdeilen xij wittebroeden, die Pastoor zal singhen vigilie met negen lessen ende redelije te luidene tot alle lessene gelyck de octaue betaelt hiertoe is gegeven een half binder lants aenden kereke van stekene (1)

N° 3.

BESET VAN HEER JAN VERHELLEN.

In de rekeninghe de anno 1385 gedaen bij Baudewijn theijsbaert kerckmeister staet aldus, item gehaelt te Joos Vercoūteren achtiē terwen broden elck van eenen stuivere (4 1/2 centiemen), ende noch in elcken broot een stuivere gesteken gedeelt den armen daer aff dat beset is jaerlix van heer jan verhellen te weten vrydachs voor palmsondach anno 8 1/4 somme vj schellingen (2)

Op het punt van ons werk te eindigen, hebben wij met zekere vrees ons afgevraagd of wij het geduld onzer lezers niet op te harde proef gesteld hadden; of menige, soms langdradige aanhaling niet beter ware weggebleven; of wij niet, door eigene liefhebberij misleid, eene te groote weerde gehecht hadden aan onbeduidende bijzonderheden, die misschien eenig plaatselijk maar geen algemeen

(1) Achter deze aantekening staat de nota: « van dit octave is geschiet betalinghe aen pastoer in de rekeninghe 1348. »

(2) Heer Jan Verhellen was pastoer te Stekene van 1549 tot 1561.

belang opleveren. — Hoe menigmaal, bekennen wij het rondnit, hebben wij in twijfeling gestaan; een of ander artikeltje uitgeschraafd en des anderendaags het wederom geschreven! Wij trachtten ons te overtuigen dat de minste aantekening soms iets goed kon bevatten en ons of anderen, vroeg of laat, van eenig nut kon wezen. Uit zoovele stukjes en lapjes iets geheels aaneen brengen, was somtijds ook lastig genoeg, om te durven verhoplen dat men ons goed inzicht als verontschuldiging zal geweerdigen te aanveerden.

Wij sluiten met onzen innigen dank te betuigen aan allen die zoo bereidwillig ons hulp verleenden in ons werk, vooral aan onzen achtbaren voorzitter, den heer G. Willemsen en aan den Eerw. heer Verstraeten, leeraar in de Normalschool te Sint-Niklaas.

F. J. ANNAERT.

ERRATUM.

Bladz. 221, eerste regel der nota 1, in plaats van N^r 51 lees :
f° 51 N^r 42.

PROCÈS-VERBAUX.

ASSEMBLÉE GÉNÉRALE DU 3 DÉCEMBRE 1901.

Présents : MM. Willemsen, Président; van Hooff, de Bock, Vice-Présidents; Reynaert, Secrétaire; Annaert, van Naemen, Vte Vilain XIII, K. Heyndrickx, Em. Geerts, Jos. de Ryck, Léon de Ryck, de Decker, Jos. Verwilghen, Jan Verwilghen, Meskens, Xavier Janssens, Maillet.

I. Élection d'un Trésorier. — M. le Président propose de confier à M. K. Heyndrickx, secrétaire communal à Saint-Nicolas, les fonctions de Trésorier du Cerele.

Cette proposition est acceptée par acclamation.

II. Travail de M. l'abbé Annaert : *over eenige loonen in de XVIe eeuw.*

Dans ce travail M. Annaert se propose de déterminer la valeur commerciale de l'argent au commencement du 16e siècle. Après avoir fait ressortir combien cette détermination est difficile, après avoir montré qu'on ne peut, pour l'établir, s'appuyer sur les prix d'une seule denrée, puisque ces prix ne suivaient pas une marche continue, et étaient tantôt plus élevés, tantôt moindres, selon la réussite plus ou moins grande de la récolte; il démontre comment les salaires payés à une époque déterminée sont un moyen sûr pour trouver la valeur commerciale de l'argent à cette époque.

Pour établir cette démonstration, il prend le salaire gagné durant toute une année par un ouvrier de campagne au commencement du XVIe siècle. Les comptes de cette époque permettent de connaître exactement ce salaire. Alors s'appuyant sur les comptes « van de

II. Geestkamer » de Stekene, il nous fait connaître tout ce que cet ouvrier peut se procurer au moyen de ce salaire, tant pour son propre entretien, que pour celui d'une famille de cinq enfants. Considérant, d'autre part, les conditions économiques de l'époque actuelle, M. Annaert fait voir, qu'un ouvrier, pour se procurer maintenant, tout ce que pouvait acheter avec son salaire un ouvrier du XVIe siècle, devrait gagner dix fois autant que celui-ci. De ce rapprochement se dégage donc avec évidence la conclusion : qu'au commencement du XVIe siècle, l'argent avait une valeur commerciale dix fois plus grande que celle qu'il a maintenant.

A la fin de son travail, M. Annaert donne aussi quelques renseignements sur les honoraires payés aux médecins du XVIe siècle et sur leur position sociale.

En terminant, M. Annaert exprime le désir de ne pas voir paraître séparément la présente étude, qui n'est qu'un fragment d'un ouvrage plus étendu.

III. M. Willemsen présente ensuite une étude, intitulée « het hergieten der prochiecloeke » van St. Nicolaas in 1622.

Examinant divers comptes de l'année 1622 relatifs à l'Église primaire de St. Nicolas, M. Willemsen détermine d'abord la date exacte de la refonte de la cloche : elle eut lieu le 6 Mai 1622. Puis il établit que, contrairement à l'opinion de MM. de Potter et Broeckaert, ce ne fut pas la cloche appelée « Germaine » qui fut refondue, mais bien la grosse cloche. En effet les comptes parlent toujours de la « prochiecloeke », terme qui, sans contredit, ne peut s'appliquer qu'à la grosse cloche. En outre ces mêmes comptes, s'ils parlent des cloches nommées « Germaine » et « Ste Anne » les supposent pendant dans la tour de l'église, puisqu'ils indiquent diverses réparations faites dans la tour à l'une d'elles, à savoir la cloche « Ste Anne ».

En dernier lieu, M. Willemsen fait remarquer que MM. de Potter et Broeckaert commettent une autre erreur, en affirmant que la cloche « Ste Anne » ne pendait pas encore dans la tour au 17e siècle, vu qu'elle y était déjà placée en 1622. A cette époque, en effet, comme il a été dit plus haut, on y faisait diverses réparations.

M. Willemsen exprime également le désir de ne pas voir publier actuellement la notice dont il vient de donner communication, pour les mêmes motifs que ceux invoqués par M. l'Abbé Annaert.

A la fin de la séance M. Léon de Ryck, médecin à Tamise, donne lecture d'un ancien poème composé à l'occasion d'un grand « Tir à l'arc » organisé à St. Nicolas en 1756 par la gilde St. Sébastien.

Il remet aussi divers objets trouvés au cours des fouilles pratiquées dans les briqueteries de Thielrode.

LE SECRÉTAIRE,
JOS. REYNAERT.

LE PRÉSIDENT,
G. WILLEMSEN.

ASSEMBLÉE GÉNÉRALE DU 4 FÉVRIER 1902.

Présents : MM. Willemsen, de Bock, Reynaert, Annaert, de Cock, de Decker, Heyndrickx, de Ryck, Maillet et Puylaert.

1° M. l'Abbé Reynaert, secrétaire du Cercle, lit quelques notes sur l'Église primaire de St. Nicolas en 1655. Ces notes ont pour objet : d'abord la construction de voûtes dans l'église en 1655 et 1656; puis la pose, au cours de la même année 1655, d'un nouveau tabernacle sur le maître-autel; enfin l'achat d'un nouvel ostensor. M. Reynaert fait connaître également, par des extraits des comptes de 1655, comment furent rassemblés les fonds nécessaires à ces travaux et à cet achat.

2° M. Willemsen donne ensuite lecture d'un travail intitulé « Un David Teniers inconnu ».

Se basant sur les comptes de l'Église de 1614, il expose comment cette année, la fabrique de l'église commanda au peintre anversois, d'abord un tableau représentant le Baptême de St. Jean, puis des fresques destinées à décorer le baptistère. Il s'attache surtout à démontrer que David Teniers le Vieux, bien qu'il ne soit pas connu comme peintre de fresques, exécuta en réalité des fresques dans l'église de St. Nicolas. Il tire cette démonstration tant des termes de la commande, que les comptes de 1614 nous font connaître, que de divers détails indiqués dans les comptes des années suivantes. M. Willemsen termine son étude par quelques notes biographiques sur David Teniers le Vieux.

Les membres présents votent l'impression dans les annales des deux études présentées au cours de la séance.

LE SECRÉTAIRE,
JOS. REYNAERT.

LE PRÉSIDENT,
G. WILLEMSEN.

EENIGE AANTEEKENINGEN

OVER DE

HOOFDKERK VAN SINT-NICOLAAS IN 1635.

Het was ons voornemen eene geschiedkundige studie te doen over de reliquiekassen der hoofdkerk onzer stad. Wij onderzochten dus eenige kerkrekeningen; maar... vonden niets. Alleenlijk lazen wij in kerkrekeningen van 1634 en 1635 het volgende: « bet van casse omme te draeghen op den onneganckdagh, vier schellingen grooten ». Dat was voorzeker niet genoeg om eene studie te schryven over de reliquiekassen onzer hoofdkerk. Doch indien onze opzoekingen den gewenschten uitslag niet hadden voor het onderwerp dat wij wilden behandelen, dan waren zij toch in hun eigen niet gansch vruchteloos; want zij deden ons verscheidene, naar ons gevoelen nog al belangrijke bijzonderheden kennen, over de geschiedenis van onze hoofdkerk in 1635. Het is van die bijzonderheden dat wij het een en het ander willen mededeelen.

Hetgeen wij eerst moeten onderzoeken is de groote verandering welke in 1635 onze hoofdkerk onderging, te weten: zij werd ten grooten deele, zoo niet in haar geheel overweld.

In die verandering treffen wij eerst het verwelven aan der kruis-kooen en der panden. Dat werk werd uitgevoerd door Nicolaes Boucqueneau van Zele en Andries de Bruyne van Sint-Nicolaas, en kostte 2050 guldens. Zoo lezen wij in den « uitgeuen extraordinaire » der kerkrekening van 1635: « Betaelt an Nicolaes Boucqueneau woonen tot Zele en Andries de Bruyne inseten deser prochie de somme van zeuen hondert en vijftich gulden, ouer d'eerste payment

van drye van twee dūysent en vyftich gulden, ouer t'verwelien van twee crūjiscooren, en beyde de panden deser kercke, te weten de crūjiscooren een vlaemschen steen dick en panden ofte afftrecken een haliēn grooten Armentierschen steen dick, met de leierin van sel steen, arduyn, calek. en stelling ». Voor dat verwelven leverde de kerk « den saēl met dijsereck en vyff Boomen tot de stelling »; « de waeghenwrachten tot t'mennen van steen, arduyn en calek » werden « bij de prochie ghedaen ».

Wij moeten hier aanmerken dat, volgens onze meening, door de woorden « beyde de panden », die vermeld staan in de betaling daar zoo even aangehaald, de zijbenken der kerk aangeduid worden; en ook, dat, wyl er spraak is van de kruiskoooren, onze hoofdkerk in 1653 zonder twijfel nog den vorm had van een latynsch kruis.

In hetzelfde jaar 1653, werden ook de middenbenk, de hooge koor en de koor van Onze Lieve Vrouw met gewelven overdekt. Dat blijkt uit de kerkrekening van dit jaar. « Betaelt an zelien Bouqueneau de som van vyffeneertich pōn zes schellin acht grōon ouer de twee eerste paeymenten van LXII pōn grōon hem belooft voor zyn aerbeyt van t'verwelien van middelbenck deser kercken detoe hy niet schuldiech en was te leūeren dan de delen tot de stellin syn de reste gheleūert van wegen de kercke, ». En verder « Betaelt an zelien Bouqueneau op minderin van tgene hem belooft voor t'verwelien van hooghen en onsen Lieuen vrouwen Choor de som van XIII ponden VI schellingen VIII grooten ». Hoeveel er in het geheel besteed werd aan het verwelven van die twee koooren, leert ons de kerkrekening van 1656. « Bet an zelien Bouqueneau de somme van zessenertich ponde derthien schellin vier grōon ouer de volle betaelinghe van vyftich ponden grōon als bedraēge de twee eerste paeymenten van zessen t'zestich pond grōon, hem belooft ouer t'verwelien van de hooghen coor en die van onse Lieue vrouwe binnen dese kercke, sonder dat hy daertoe yet was gehauden te leūeren dan sijnen aerbeyt, ende de stelling te maecke synde de derthien ponde ses schellin VIII gr bet hy Pieter Saman en gerekent f^s 26 vso ende sullen de sesthieu pōn grōon die noch resteren te betaele ouer het derde en leste paeyment moete gefurniert worden te mej naestomme ».

Uit de kerkrekening van 1656 vernemen wij nog dat ook de koor van den H. Nicolaas met gewelven overdekt werd. « Betaelt an Nicolaes Bouqueneau de some van elf pōn grōon op minderin van XXI p gr hem belooft voor sijnen aerbeyt van t'verwelie van St Nicolaescoor daer In begrepe XX sch gr voor een cortoijsie sonder

dat hij daertoe heeft moeten doen eenige leenem soo dat resteert te betaele te mey naestcommen thien pon groot ». Daar wij in de kerkrekening van 1655 geene betaling vinden wat het verwelven van den koor van den II. Nicolaas aangaat, en die enkel aangeduid zien in de kerkrekening van 1656; zoo besluiten wij dat dit laatste werk maar in 1656 voltrokken werd.

Al die betalingen die wij uitschreven uit de kerkrekeningen van 1655 en 1656, laten ons toe de kosten te schatten van het verwelven onzer hoofdkerk. Er werden 2050 guldens besteed voor de kruiskoorren en de panden, 62 ponden grooten voor den middenbenk, 66 p. gr. voor den hoogen koor en den koor van O. L. Vrouw, eindelijk 21 p. gr. voor den koor van den II. Nicolaas. Daarenboven, gelijk wij het konden nitrekenen in de hooger gemelde kerkrekeningen en ook in die van 1657, werden er nog 514 p. 14 schell. en 4 gr. uitgegeven voor bouwstoffen; als ijzerwerk, arduin, kalk, « carreelsteen » en « grooten Armentierschen steen ». Inwoners onzer stad, en ook de aannemers van het verwelven, leverden die bouwstoffen.

Maar, zal men misschien vragen, van waar kwam het noodige geld tot het voltrekken van dit belangrijk werk? Op die vraag geeft de kerkrekening van 1655 ons een voldoende antwoord. Het grootste deel kwam van giften aan de kerk gedaan; het overige werd toegestaan door het bestuur der prochie.

Zoo vinden wij, onder ander, dat zekere weduwe Claessens « 26 schell. 8 gr. ghejont heeft tot t'verwelven »; zekere Daelman 2 schell. gr.; en dat Pieter Saman, kerkmeester in 1655, voor hetzelfde werk 55 p. 6 sch. en 8 gr. gaf. Hij schrijft immers in den « ontfanck extraordinaire »; « den Rendant stelt voor ontfanck van zijn zeluen, als bij hem ghejont voor almoesse an de kereke tot t' verwelven van middelstenbeuck en onsen Lienen vrauwen choir de som van XXXIII p. VI schell. VIII gr. » Eindelijk, nevens verscheidene almoezen aan den deken Bernardus Hotsenius overhandigd, treffen wij ook eene gift aan van eenen priester Jan Clapdorp genaamd. « Ontfaen van heer Jan Clapdorp priester Jeghenwoordich woonen met myn voorn heere den deken de somme van tachtentich pon groot bij den seluen heere Clapdorp an de kereke ghejont en gegeuen tot reparatie van zelue en naementlyck tot t'maecken van t'verwellsel, op conditie en met reserue dat de zelue kereke an voorn heer Jan jaerlycx zal geuen zijn leefdaeghe ghedueren tot zijn onderhoudt en alimentae een somme van vyff pon groot Inuegaen herfst XVI hondert vyffentertich en soo voorts tot zyn ouerlyden met dweleke de zel jaerlycxsche prestae zal casseren.... »

Het bestuur ook der prochie, lijk wij hooger reeds zegden, bleef niet ten achter om de kosten van het verwelven der kerk te helpen dekken. Die tusschenkomst wordt in het lang en in het breed aangeduid in de kerkrekening van 1655. « Ontfaen van Gillis van Remoorter ontfangen deser prochie de som van dryendertich pon zes schellin acht grōon by meyer schepen en gegoede van zel prochie, mitsg die van Beñersche Pnyenbeke Paddeschoot en Aerschoot gheconsenteert an kerecke voor redemptie van waeghenwrachten gheconsenteert tot d'maecken van middelstenbeück, en dat boñen de waeghenwrachten bij de Juseten ghedaen tot t verwellien van cruyscooren en panden die de prochie oock thaeren laste heeft ghenomen te betaelen an zehie Juseten bedraeghen ontrent de veertich pon groon, en noch boñen ander XXXIII p. VI schel. VIII gr. bij de bonenschre meyer schepen en gegoede met die van theñersche en Aerschoot voort gheconsenteert voor redemptie van waeghenwrachten gheconsenteert tot tverwellien van drij opperecooren, die betaelt zullen worden als tzel werck zal voldāen syn an aencommen kerecke, syn alle tgene voorsst alsoo bij de voorn meyer schepen en gegoede gheconsenteert op seker conditien en naementlyck dat de boomen staen op den driesch en schutters hoñen binnen desen dorpens en zullen gheweert worden sōn haere Heratijff consent en adūys bree by de acte devan ghestipuleert begrepen compt de zel som van XXXIII p. VI sch. VIII gr. » De som die het bestuur der prochie aan het verwelven der kerk besteedde bedroeg dus in haar geheel 106 p. 15 sch. 4 gr.

Benevens het verwelven werd er in 1655 nog een ander werk in onze hoofdkerk gedaan; te weten: men plaatste een nieuw tabernakel op den hoogen antaer. Over dat nieuw tabernakel vinden wij in de kerkrekening van 1655 verscheidene bijzonderheden. Het werd gemaakt door zekeren David de Costere, en met snijwerk versierd door eenen anderen werkmā met name Melchior Yekens. « Betaelt an Dauid de Costere, lezen wij in de aangeduide kerkrekening, voor d' maecken van d' nieuw tabernakel op den hoogen antaer met de leneren van thoit, sōn deñne te begrypen t' snijwerk de som van XVIII p. VIII sch. gr. ». En daarachter: « Betaelt an Melchior Yekens voor t' snijwerk van t' zehie tabernacle de som van X ponden grooten ». Wat er met het oude tabernakel gebeurde zien wij in den « ontfaeck extraordinaire » der kerkrekening. « Ontfaen van d'heer pastoor van Steken oñer het auidt tabernakel III p. gr. »; en ook: « Ontfaen van Nicolaes Talboom oñer een auiden voet van d'ande tabernakel VI sch. gr. »

Voor het maken van het nieuw tabernakel, lijk voor het verwelven der kerk, gaven de geloovige milde almoezen. Zoo bijv. lezen wij in den « outlaeck extraordinaire » : Outlaen van Joos Schelfhant en zyn Broers, ouer t' gene haere oom Jan Schelfhant schepen van Beüersche hadde ghejont tot d' maecken van t' nieuw tabernacle op den hoogen antaer de som van VIII p. I sch. X gr. »

Eer wij verder gaan, met eenige bijzonderheden mede te deelen, over de nieuwe remonstrantie in 1655 voor de kerk aangekocht; moeten wij aanmerken dat het verkoopen van voorwerpen die aan de kerk toebehoorden, in vroegere eeuwen geene zeldzaamheid was. In de kerkrekening immers van 1655 vinden wij het volgende : « Outlaen van heer pastoor en schepen van Haesdoncq ouer den coop van een casnyel ende dienrocken de som van XII p. gr. »; « Outlaen van eene onde schildereye III sch. »; en, wat hooger : « Outlaen van Bailluy van Sombeke ouer den coop van eenen ouden celek en casnyel tot behouue van nieuwe capelle aldaer gesticht V p. gr. ». Het is die laatste koop die vermeldt wordt in de Chronijk van Sombekeskerk van Nicolaus de Flouwyn, door den Eerw. Heer Anthennis in onze Annalen mitgegeven.

Een woord eindelijk over de zilvere vergulde remonstrantie in 1655 gekocht. Wij lezen in de kerkrekening van dit jaar : « Alioren Betaelt an Mr Wierix Somers en Pieter Jacobs goudtsmits tot Antwerpen ouer d' maecken van nieuwe siluere Remonstrantie weghe twee hondert negheneentzestich oncen en een quart te weten XXXIII marcq vyff oncen en vyff lugelsche ten adienante van zestien schellin groot donce bedraecht ter som van II hondert XXIII p. VII sch. VI gr. » Uit eene aantekening, die nevens de vóorgaande betaling staat, kunnen wij opmaken dat er voor de remonstrantie nog 15 ponden betaeld werden; zoo dat het kunstwerk waarmede in 1655 onze kerk verrijkte, 259 p. 7 sch. en 6 gr. gekost heeft.

Het was ook dank aan de mildadigheid der geloovigen dat de kerk die nieuwe remonstrantie kon aankopen. « Stelt noch voor outlaeck, zegt Pieter Saman in zijne rekening van 1655, van diuersche, soo van myn heere den deken en priesters deser kereke, meyer schepen van Ceür, Beüersche, en ander heerl, edele, notabele, gegoede, en ander inseten deser prochie mitsg eenighe soo geestelycke als weerlycke van Buyten prochie, alles breeder bij naeme en toenaeme ghestelt In seker archiev ofte bouexken met dan documēten van dese rekenen ghedaen an de lilace de somme van hondert dryenvyftich pond acht schellin thien groot zes deniers, bij de zel persoonen ghejont

en gegeven tot d' maecken van nieuwe silivere vergulde remonstrantie compt de sel sōm.... ». Een ander bewijs van die mildadigheid vinden wij in het slot der kerkrekening van 1654 : « Aldus gherekent ghesloten en ghelicquideert ond alle behoort protestae naer style date voorschreien en Js gheconsenteert dat Jooris Saman sal rmoghen te stellen een sitten voor syn huysvr In bouck buyten den choor van onse Lieve vrouwe tusschen de deure van sel choor en den choor van soeten naem Jhesus Jntregard dat hij heeft gegeven tot d maecken van nieuwe vglde remonstrantie twintich pou groon, toore dat voorschr ».

Het kunstwerk wiens herkomst de bovengemelde oorkonden ons doen kennen, berust nog heden in onze hoofdkerk. Het zal dus niet overbodig zijn er hier eene beschrijving van te geven.

De remonstrantie is 91 centim. hoog; hare grootste breedte is van 58 cent.; de voet is 25 cent. op 25 cent. breed. Op dien voet zien wij vier schildjes in verheven beeldwerk. Van voren is het de voorstelling van een zinnebeeld van het II. Sakrament des Autaars, namentlijk : van het manna, dat uit de lucht valt en door de Israëlitën vergaderd wordt. Van achteren, ten minste volgens onze meening, is het een ander zinnebeeld van het II. Sakrament : het lam dat door de Israeliten, vóór hunne verlossing uit Egypteën geeten wordt. Op de zijden van den voet hebben wij van den eenen kant, de offerande van den hoogepriester Melchisedech, offerande die ook een zinnebeeld is van het Sakrament des Autaars; en van den anderen, het Laatste Avondmaal gedurende hetwelk de Zaligmaker het instelde. Tusschen die vier tafereeltjes zijn er vruchten en andere versiersels.

Het middenste deel der remonstrantie is niet min kunstig. Daar hebben wij eerst het maantje of « lumta », het deel waarin men de II. Hostie ten toon stelt. Het is omringd met stralen en wordt door twee kleine beelden naar omhoog gehouden. Op de vóorzijde is het versierd door eenen zilveren tak met diamanten bezet. Nevens het maantje, tusschen spiraalvormige zuilen met corintische kapiteelen, staan de beelden van Onze Lieve Vrouw en van den II. Nicolaas, patroon onzer hoofdkerk.

Eindelijk in het bovenste deel staan op de hoeken twee engelen met palmen. Tusschen hen, onder eenen koepel versierd met kransen en kleine engelenkoppen, zit God de Vader die God de Zoon op de knieën houdt. Boven dien eersten koepel is er een kleinere koepel waaronder eene duif, zinnebeeld van den II. Geest, te midden van stralen hare vengelen openspreidt; en, om heel het kunstwerk te bekronen hebben wij het kruisbeeld op eenen bol geplant.

Wij moeten nu om te eindigen eene laatste bijzonderheid aanteekenen : te weten dat de remonstrantie in het midden veranderd werd. Immers als men de remonstrantie van nabij onderzoekt, dan ziet men aan het achterste deel eene kleine leën; hetgeen ons doet vermoeden dat de H. Hostie eerst in een cilindervormig versiersel ten toon gesteld werd. Daarnit zou dan ook vloeien dat men het maantje met stralen omringd maar op latere tijden in de remonstrantie plaatste. Wat echter zeker is, is dat de tak met diamanten bezet, die lijk wij zegden het maantje versierd, er in 1825 bijgevoegd werd. Die bijzonderheid wordt vermeld door Van den Bogaerde in zijne geschiedenis van het Land van Waas, in 1825 uitgegeven. Het was eene gift van Mevr. weduwe De Munck, die op hare kosten ook de remonstrantie op nieuw deed vergulden.

JOS. REYNAERT.

UN DAVID TENIERS INCONNU.

David Teniers le Vieux semble avoir été pendant les quinze premières années du XVIIe siècle le peintre attitré de l'église de St. Nicolas. Ainsi, nous le voyons dès 1602 — à l'âge de vingt ans — recevoir la commande d'un triptyque représentant le martyr de St. Nicolas, qui ornait encore en 1717 l'autel de ce saint (1). Il reçut pour cette œuvre 608 florins, somme énorme pour l'époque, dans laquelle les marguilliers, les échevins des « beede bancken », et les membres de la « vrye gulde van myn heere S^e Sebastiaen, schutters metten edelen hantboge » interviurent chacun pour un tiers.

En 1614, Teniers le Vieux obtint une nouvelle commande. Nous nous y arrêterons un instant.

Dans le compte rendu le 21 Mars 1615, devant le curé de la paroisse et les échevins des deux bancs, par « Guillaem van Perre » marguillier sortant, à « Jan Baert », marguillier restant en fonctions, nous trouvons la mention suivante :

« Betaelt aen Dauidt Teneers ouer de bestedinghe van het schildere
» en leuere van een tafereel van doopinge van S^e Jan en van viinte
» rontso te schildere d'In begrepe d'leuere van casse tzu de somme
» van xij l gr. ».

De Potter et Broeckaert reproduisent ce texte, en note, dans leur « Geschiedenis der Stad van St. Nicolaas » (2), lorsqu'ils font dans cette monographie la nomenclature des objets repris dans un inventaire du mobilier de l'église, datant de 1610. Ces auteurs trouvent dans

(1) Ann. Cercle Arch. Pays de Waes. — 1 — 333.

(2) 1 — 323.

cet inventaire un tableau dénommé « St Jan den Dooper », et ils ajoutent à cette note cette réflexion peu judicieuse : « Deze laatste schilderij was vermoedelijk dezelfde, waaromtrent de kerkrekening van 1614 den volgenden post inhoud : « Suit l'extrait du compte que nous venons de reproduire.

En réalité ce tableau fut commandé en 1614, et ne fut livré qu'en 1615.

Nous allons le démontrer.

Le contexte du poste du compte de 1614 que nous avons repris ci-dessus, nous dit qu'il s'agit ici d'une double commande à David Teniers, 1° la peinture et la livraison d'un tableau représentant le baptême de St. Jean (..... het schildere en leiere van ee tafereel van doopinge van Ste Jan..... dIn begrepe dleiere van casse....) et 2° des peintures murales à exécuter dans le baptistère (..... en van vintte rontso te schildere.....)

1° Le tableau « de doopinge van Ste Jan.... » était absolument indépendant, quant à l'exécution, du travail « van vintte rontso te schildere..... » ; et quoique commandé en 1614, il ne fut en réalité livré qu'en 1615 :

Nous trouvons, en effet, dans le compte rendu le 15 Mars 1616 par Jan Baert, marguillier sortant, à son confrère Pieter Verbraecken, restant en fonctions (1), les mentions suivantes :

« Betaelt voor de vracht van het stück schilderye staende In vintte van Tensch tot Ste Nie^l v sch iiij gr.

« Betaelt aen dauid de coster van clampen en dienst ant tafereel In vintte (2)

« Betaelt an zelien ouer de Leüeringhe van yserwerek daer het tafereel In de vintte mede Js vast gestelt by specificatie en quietan tsm vj sch iiij gr. »

Ces extraits du compte de 1615 démontrent péremptoirement que le tableau représentant le Baptême de St. Jean était une toile ou un panneau qui fut exécuté à Anvers, transporté de-là par bateau jusqu'à Tamise, et enfin voituré de cette dernière localité jusqu'à St. Nicolas.

Les mots « dIn begrepe dleiere van casse.... » signifient-ils que dans le prix du tableau était compris le prix du cadre ? ou celui de l'emballage ? Il nous semble que c'est là un point secondaire sur lequel il n'y a pas lieu d'appuyer.

(1) Arch. Comm. Kerkrekening 1615.

(2) Le surplus de ce poste concerne les confessionnaux des chapelles St Nicolas et Notre Dame, ainsi que le tabernacle.

2° David Teniers exécuta des peintures murales dans l'église de St. Nicolas.

Ici nous nous arrêtons d'abord au texte du compte de 1614 : « en van vûnte **RONTSO** te schildere » Ces mots signifient bien des travaux de peinture à exécuter tout autour de l'intérieur du baptistère.

Ce fut un travail de longue haleine qui fut payé par acomptes en 1617 et en 1618. Nous trouvons dans le compte de 1617, rendu le 9 Avril 1618 par Gillis de Mare, marguillier sortant à Gheleyn Bauwens, marguillier restant en fonctions, les mentions suivantes :

« Betaelt an dauid Teniers schildere In minderinghe van zyn aen-
» genome werck In kercke volgen zes bilgetkens Inhouden tsm ter
» somme van v l. xvj sch ij gr. »

« Beth an zelië In gelde te twee Reyse de somme van xij l. gr. »

« Noch gerembourseert an myn heere den deken beth an dauid
» teniers In minderin als voerē x l. gr. »

« Betaelt door Joos tack an Dauid Teniers de somme van xj l.
» vj sch. viij gr In minderin van syn angenome werck van schildere
» volgen de specifica van zelië tack qt de zelië xj l. vj sch. viij gr. »

En marge de ce dernier poste nous lisons : « de acqt van iij l.
» vj sch viij gr en de vij l. geroyeert gemerekt de zelië zyn begrepen
» In xij l. gr. gepasst f^o xx blyft hier iij l. vj sch viij gr. »

Ces postes corroborent ce que nous venons de dire : les travaux de peinture entrepris dans l'église « syn aengenomē werck In kercke » sont absolument distincts de la commande du tableau représentant le Baptême de St. Jean. Les mots « syn aengenomē werck In kercke » indiquent clairement aussi, qu'il ne s'agit pas ici d'un travail d'atelier, mais bien d'un travail exécuté sur place.

Le poste suivant, que nous rencontrons dans le compte de l'église pour l'année 1618, rendu par « Gheleyn Bauwens » marguillier sortant à « franchoys de Costere », marguillier restant, confirme cette affirmation.

« Betaelt aen dauidt teniers de somme van twelf ponden thien schell
» grooten oier de volle betalin van al syn werck van schilderen voor
» de kercke, met hem onderekent en vacordeert pnt myn heer den
» deken daer van outfange Js vij l. iij gr by franchoys van Rumpst
» iij l. vij sch x gr by andre de bruyne, xij sch iij gr by michiel
» wittock en de reste in gelde volgen de quietan van zelië teniers
» en notitie van Licquidatie qt de zelië dit boue tgene gepasst In
» voorgan Rekeuin tot xij l. x sch ij gr. »

Sous ce poste nous trouvons la mention suivante : 55—2—40 gr.

Cette annotation indique le total payé à David Teniers.

Les trois personnes auxquelles les marguilliers avaient payé les sommes renseignées ci-dessus, étaient trois aubergistes de St. Nicolas, que nous rencontrons à tout instant dans les comptes de l'église, tantôt pour fourniture de vin de messe, cherché chez eux par pot, ce qui fait supposer que le vin de cabaret était employé pour le St Sacrifice — la chimie n'avait pas encore fait de grands progrès à cette époque; tantôt du chef de « tracteerinſgh », soit à l'occasion des comptes rendus de clerc à maître par les marguilliers, soit à l'occasion de la St^e Cécile, soit en d'autres circonstances.

Ces paiements prouvent un séjour prolongé de Teniers dans la commune, et nous en concluons qu'il décora le baptistère de fresques.

Quels furent les sujets choisis pour cette décoration? Nous l'ignorons. Mais ce qui est certain, c'est qu'ils étaient de sa seconde manière.

Pour nous en convaincre, il suffira de faire une courte esquisse biographique de Teniers le Vieux — improprement appelé ainsi pour le distinguer de son fils — David Teniers le Jeune. En effet le qualificatif de « Oude » donné au père, lorsque le fils avait le même prénom, pour le distinguer de celui-ci, qui était qualifié de « Jonge » signifie bien l'aîné (Senior).

Les auteurs que nous avons consultés : Charles-Blanc (1), A. J. Wauters (2), Alfred Michiels (3), Siret (4), de Wyzema (5) ne disent que peu de chose de la vie privée de David Teniers le Vieux. Ils ne font que reproduire ce qu'ils ont trouvé dans Houbraken (6) qui écrivait un siècle après les événements dont nous nous occupons ici. L'auteur qui seul nous semble avoir fait des recherches personnelles à cet égard, est F. Jos. Van den Branden (7). Nous résumerons ce que nous avons trouvé dans son intéressant ouvrage.

David Teniers le Vieux naquit à Anvers en 1582 dans la maison

(1) Histoire des peintres de toutes les écoles.

(2) De Vlaamsche Schilderkunst (Trad. Julius Sabbe).

(3) Rubens et l'École d'Anvers.

(4) Dictionnaire historique et raisonné des peintres.

(5) Les grands peintres des Flandres et de la Hollande.

(6) De Groote Schonburgh der nederlandsche kantschilders en schilderessen — I — 113 (Amsterdam, Gedrukt voor den Auteur, daar dezelve ook te bekomen zyn — 1718).

(7) Geschiedenis der Antwerpsche Schilderschool, pp. 752 et ss.

qui avait pour enseigne « den schild van Ceulen ». Dès 1596 il est inscrit comme élève sur le registre de la corporation St Luc (1). Après avoir reçu des leçons de son frère Julien, il y a tout lieu de croire qu'il en reçut aussi de Rubens. On en trouve la preuve dans l'inscription placée au bas de son portrait peint par Peter van Mol et gravé par Peter van Lysbetten. Il se rendit ensuite en Italie, où il séjourna chez le peintre francfortois Elzheimer (paysage, histoire et effets de lumière) qui eût une grande influence sur son talent. Il revint à Anvers en 1606 et y fut reçu franc-maitre par la gilde St Luc. Lorsqu'en 1608, Rubens à son tour revint à Anvers, Teniers suivit de nouveau ses leçons. La raideur de son dessin s'assouplit. Son coloris maigre et dur devint plus moëlleux et plus vigoureux, tandis que ses compositions devinrent plus originales et ses figures plus naturelles. Il fit quelques tableaux religieux, entre autres un Jardin des Oliviers et les sept œuvres de Miséricorde qui se trouvent dans l'église St Paul, à Anvers, et une Transfiguration qui existe dans l'Église Collégiale de Termonde.

Dans le grand art il est médiocre, ainsi que dans les paysages, mais ses tableaux de genre : Tentation de St Antoine (Berlin et Dunkerque), Fête de Village (Turin), Alchimiste et Médecin (Florence), Arrivée du mauvais riche dans l'Enfer (Lille) (2), Kermesse et Blanchisserie flamande (Dresde), etc., ont infiniment plus de mérite.

Le 12 Octobre 1608 il épousa à l'Église Ste Walburge, à Anvers, Dymphne de Wilde, riche orpheline, qui lui apporta en dot trois maisons et plusieurs rentes, mais dès l'année suivante tout était dissipé.

Il eut une fille et trois fils. L'aîné de ceux-ci, David, surnommé le Jeune, jeta tout le lustre sur la lignée. Les deux suivants, Julien et Théodore, ne sortirent pas de l'obscurité et leurs œuvres se perdirent. Le quatrième, Abraham, fut aussi peintre. On en possède encore trois tableaux : 1° Un Vieilleux (Musée de Turin), 2° et 3° Salle d'armes avec trois fumeurs, caserne avec des militaires (Musée de Madrid) (3).

Le 27 Juin 1615, il acheta trois maisons dans la Vuilstraat ac-

(1) Détail donné par Ch. Blanc, qui étudie principalement la vie artistique de David Teniers.

(2) Intitulé « Scène de Sabbat » par Ch. Blanc.

(3) Ajoutons y un quatrième tableau triptyque qui se trouve dans l'église de Tamise (van den Bogaerde — Land van Waes, 1re deel, blz. 548) représentant Ste Amelberge. C'est à tort que van den Bogaerde qualifie Abraham le père de David. Il était fils de David I et frère de David II, ainsi qu'on le voit ci-dessus.

tuellement rue Otto Venius) et alla occuper celle du milieu. Néanmoins, il vivait dans une misère continue. Il en était arrivé à devoir colporter ses œuvres, et en 1625 il fut même obligé de mettre trois de ses tableaux en gage : St Paul en Laconie, Naufrage de St Paul, Résurrection de St Lazare, pour 75 florins à l'intérêt trimestriel de 15 florins. Il ne put payer à l'échéance et mit sept autres de ses tableaux en gage. Bientôt l'usurier réalisa ces gages et vendit le Naufrage de St Paul pour 400 florins, un Samaritain pour 500 fl., un Abraham pour 200 et un Jardin des Oliviers pour 200.

Ce fut alors la misère noire. On vendit les immeubles de la rue Otto Venius, et Teniers alla se loger dans une maison de location. Pour en payer le loyer il fut encore obligé de donner des tableaux, dont certains à l'état d'ébauche, en gage à Jonker Adriaen van Martselaer. Finalement il fut emprisonné pour dettes au Steen en Juillet 1629. Il en sortit le 17 Février 1650.

Mais les fils Teniers étaient devenus des hommes et virent en aide à leur père. Ils formèrent une pacotille de leurs œuvres, avec lesquelles ce dernier se rendit à la foire St Germain. Il en revint bien lesté d'argent et alla se fixer dans une maison située au Marché aux grains actuel, alors « *brabantsche coremmarekt* ».

C'est là qu'il mourut le 29 Juillet 1649 « *in een hardhouten ledenkaut met groen-lakenen behangsels* ».

En dehors des œuvres de David Teniers le Vieux renseignées par van den Branden, nous trouvons encore dans Ch. Blanc les suivantes : Paysage marqué **T** (musée de Bordeaux); Nécromancien (musée de Lille); Jeunes Bergers jouant aux cartes (musée de Nantes); Foire italienne dans les environs de Florence (Munich); Tobie et l'Ange, Junon demandant à Jupiter la métamorphose d'Io, Mercure endormant Argus, Vertumne et Pomone, Pan et une Nymphe (Vienne); deux paysages et quatre tableaux de genre (Vienne → Galerie Lichtenstein), Scène Villageoise (Londres — Galerie Bridgewater).

A la vente du Prince de Conti en 1777 deux tableaux : Vénus sortant du Bain, et Femmes à cheval, en marche avec d'autres figures furent vendus ensemble pour 1990 liv. 19 sous. A la même vente un vieillard dans la campagne et un marchand de Liqueurs furent adjugés, aussi ensemble, pour 401 Liv.

A la vente du Cardinal Fesch (Rome 1845) un paysage fut vendu pour 81 scudi.

A la vente du Vte du Bus de Gisignies qui eut lieu en 1896, nous trouvons sous le N° 115 un tableau intitulé : Le château de Teniers.

Tout récemment, un tableau dû à la collaboration de Josse de Momper et David Teniers — intitulé : Paysage avec figures (N° 29 du catalogue) — fut mis aux enchères à la vente de la galerie de feu M. Edmond Huybrechts, dont les vacations eurent lieu du 12 au 13 Mai 1902, et fut adjugé au prix de fr. 250.

Enfin sous le n° 461 du catalogue du Musée de Bruxelles nous trouvons encore un paysage.

Il est évident qu'on trouverait encore d'autres œuvres de David Teniers le Vieux. Mais notre but n'était pas de faire une étude spéciale sur ce peintre, et nous n'avons pas poussé nos recherches plus loin sous ce rapport.

Qu'on veuille nous pardonner cette digression biographique, mais elle amène naturellement notre conclusion.

L'église primaire de St. Nicolas posséda trois œuvres de David Teniers le Vieux, la première, le triptyque représentant le Martyre de St. Nicolas, antérieur à son voyage en Italie, de sa première manière — il n'était encore alors qu'apprenti — la seconde, le tableau représentant le Baptême de St Jean, postérieur à son séjour en Italie; la troisième; les fresques qu'il peignit dans le Baptistère de l'église.

Ce sont surtout ces dernières que nous avons eu pour but de faire connaître dans cette note préliminaire. Aucun auteur — du moins à notre connaissance — ne parle de David Teniers le Vieux comme peintre de fresques. Aussi croyons nous n'avoir pas donné un titre trop présomptueux à la présente notice préliminaire — nous le répétons — en annonçant un David Teniers inconnu, car nous nous trouvons ici devant une manifestation ignorée de l'art de ce peintre.

Une dernière question se pose.

Quand les peintures murales du Baptistère ont-elles été détruites? Peut-on supposer que ce fût lors de l'agrandissement de l'église en 1650. Plusieurs raisons militent pour la négative. En effet dès 1462 la façade principale de l'Église (côté ouest) se trouvait à peu près à l'endroit où elle se trouvait lors de l'agrandissement commencé en 1895, et le travail de 1650 ne porta que sur l'extension du côté Est, c'est-à-dire, du chœur.

Lorsque nous donnâmes communication de la présente notice à l'assemblée générale du 4 Février 1902, nous émisses l'hypothèse que les fresques peintes par David Teniers dans l'église primaire de St. Nicolas, étaient peut-être les grisailles qui se trouvaient, antérieurement à l'agrandissement de 1895, de chaque côté du Porche,

Notre obligé confrère, M. Alphonse de Cock, voulut bien nous faire remarquer à ce moment — et nous lui en savons gré — que ces deux grisailles étaient l'œuvre de de Loose, l'un des fondateurs de l'Académie de dessin de St. Nicolas; affirmant qu'il possédait la quittance donnée par de Loose pour le payement de ce travail.

La supposition la plus probable est que ces fresques furent détruites lors de l'inconcevable transformation de l'Église Primaire en 1781.

Nous trouvons en effet dans une volumineuse liasse de notes délaissées par feu M. Félix van Naemen, et relatives à l'histoire de l'Église Primaire de St. Nicolas, ce qui suit :

« A cette époque (1) on ajouta les deux côtés Nord et Sud, les » deux nefs latérales aux chapelles des Saints Jean Népomucène et » Barbe, la première se terminant par les fonts baptismaux et la seconde » par l'oratoire du St Sépulcre..... » (2)

C'est au cours de cet agrandissement que l'Église perdit définitivement la forme de Croix Latine qu'elle avait eue jusqu'alors.

Quoiqu'il en soit, nous ne pouvons qu'exprimer nos regrets que ces trois œuvres soient perdues, surtout que l'on se trouvait ici devant trois manifestations différentes du talent de David Teniers le Vieux, du plus haut intérêt pour l'histoire de l'Art.

G. WILLEMSEN.

(1) 1781.

(2) Nous réitérons ici nos plus vifs remerciements à Mlle Lucia van Naemen, membre de notre Cercle, qui a bien voulu nous communiquer les travaux posthumes de son regretté frère.

INHOUD. — TABLE.

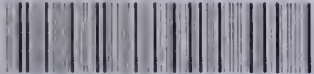
NOTITIËN EN VERHANDELINGEN. — NOTICES ET DISSERTATIONS.

	PAGES.
Leden van den Kring van het jaar 1900—1901	5
Algemeene openbare vergadering van 27 Juni 1901. — Aanspraak van Mr G. Willemsen, voorzitter	41
Algemeene vergadering van 27 Juni 1901. — Voordracht gehouden door den Z. E. H. Kanunnik G. Van Caster, over de Kandelaar in de middeleeuwen en in het herboringstijdvak (met platen)	21
Verslag over den toestand van het genootschap	39
Vervolg van Register A N ^o 123, vernieuwing van voorgeladen der Keuren van het Land van Waas, Beveren, Dendermonde enz.	33
Procès-Verbaux.	119
De Dichter van « Reijnaert de Vos » een Wazenaar, door Mr Th. De Decker .	121
Un procès-criminel devant le Chef-Collège du Pays de Waes en 1701, par Mr G. Willemsen, président.	129
Een zonderlinge ambtenaar, door Mr G. Willemsen, voorzitter.	143
Eene Heiliggeesttafel in de 16 ^e eeuw, door den E. H. F.-J. Annaert (met plaat)	149
Procès-Verbaux.	251
Eenige aantekeningen over de Hoofdkerk van Sint-Nicolaas in 1633, door den E. H. Jos. Reynaert	253
Un David Teniers inconnu, par Mr G. Willemsen, président.	263

FIN DU TOME XX.

GETTY CENTER LINRARY

3 3125 00673 9219

